

GESCHIEDKUNDIG WOORDENBOEK,

OF

BEKNOPTÉ LEVENSBESCHRIJVINGEN

VAN

MANNEN, DIE, VAN HET BEGIN DER WERELD TOT OP ONZEN
TIJD, ZICH DOOR VERNUFT, BEGAAFDHEDEN, DEUGDEN,
DWALINGEN OF MISDADEN HEBBEN BEROEMD OF BERUCHT
GEMAAKT; VOORAFGEGAAN DOOR EENE TIJDREKENKUNDIGE
VERHANDELING, OM DE VERSCHILLENDE ARTIKELEN,
IN HET WOORDENBOEK VERSPREID, TOT EEN
GESCHIEDKUNDIG GEHEEL TE MAKEN,

door den Abt

F. X. DE FELLER.

NAAR HET FRANSCH.

Merk een groot aantal nieuwe artikels verzijkt, en meer
dezulke vermeerderd, die eens meer onmiddellijks be-
trekking tot des Nederlanden hebben.

Convenientia cuique.

HORAT. ART. poet.

ZEVENDE DEEL.

TE 'sHERTOGENBOSCH,
BIJ J. J. ARKESTEYN.
1831.

GESCHIEDKUNDIG WOORDENBOEK.

C H A.

CHASLES (GREGORIUS DE), den 17 Augustus 1659, te *Parijs* geboren, studeerde op het *Collègie van la Marche*, alwaar hij in kennis geraakte met den Heer SEIGNE-LAY, die hem eenen post bezorgde bij de marine. Hij bragt het grootste gedeelte zijns levens door met reizen naar *Canada*, naar den *Levant*, en naar *Oost-Indië*. In *Canada* werd hij door de Engelschen gevangen genomen, en onderging hetzelfde lot in *Turkijë*. Hij was een zinnelijk en bijtend man, die de smulpartijen en de hekating bemindde, vooral tegen de religieuzen en de Constitutie *Unigenitus*. Eenige zijner kwinkslagen deden hem uit *Parijs* verdrijven, en naar *Chartres* verbannen, alwaar hij in 1730 overleed. Hij is de schrijver van 1.º *Illustrations Françaises (Beroemde Fransche vrouwen)*, 3 dl.ⁿ, in 12.mo, bevattende zeven geschiedenissen; in de U-

VII. DEEL.

trechtsche uitgave van 1739, 4 dl.ⁿ in 12.mo, en de *Parijsche*, 4 dl.ⁿ, met twee nieuwe vermeerderd; van 2.º *Journal d'un voyage (Dagverhaal eener reis)*; naar de *Oost-Indiën* ondernomen op het smaldeel van den Heer DU QUESNÈ, in 1690 en 1691, *Rouanen*, 1721, 3 dl.ⁿ in 12.mo; van 3.º, het zesde deel van den DON QUICHOT.

CHASLES (FRANCISCUS JACOBUS), advokaat bij het parlement van *Parijs*, heeft in de achttiende eeuw gebloed. Hij is de schrijver van de *Dictionnaire universel chronologique et historique de justice, police et finance* etc. (*Algemeen tijdreken- en geschiedkundig woordenboek over de geregtelijke aangelegenheden, de burgerlijke regering en geldmiddelen, enz.*), *Parijs*, 1725, 3 dl.ⁿ in fol. Deze nuttige en vrij wel zamengestelde compilatie

A

kan, om zoo te spreken, tot kompas dienen, om zich in de uitspraak der verwarde zaken te geleiden; de onderwerpen, welke de schrijver er in behandelt, worden door veilige en geloofwaardige stukken opgehelderd.

CHASNEY. — Zie BELIN-CHASNEY.

CHASOT DE NANTIGNY (LODEWIJK), in Augustus 1692, te *Saulx-le-Duc*, in *Bourgondië* geboren, was een werkzaam schrijver, die groote diensten aan de letterkunde en vooral aan de geschiedenis bewees. Het geheele genealogische gedeelte van het *Woordenboek van MORÉRI* is van hem. Zijne werken bevelen zich aan door de naauwkeurigheid der bijzonderheden, en door eene duidelijke en juiste methode. Er bestaat van hem: 1.° *Tablettes chronologiques (Tijdrekenkundige tafels)*, Parijs, 1725, in 12.mo — 2.° *Généalogies historiques des anciens patriarches, rois, empereurs et de toutes les nations souveraines, jusqu'à présent (Geschiedkundige geslachtregisters der oude aartsvaders, koningen, keizers en van alle oppermagtige natiën tot op dezen oogenblik)*, Parijs, 1736 — 1738, 4 dl.ⁿ in 4.to Dit werk is niet geheel ten einde gebracht. — 3.° *Ta-*

blettes historiques, généalogiques et chronologiques (Geschiedkundige, genealogische en tijdrekenkundige tafels), Parijs, 1749 — 1757, 8 dl.ⁿ in 24.to — 4.° *Tablettes généalogiques de la maison de France et de celles qui en sont sorties (Geslachtrekenkundige tafels van het huis van Frankrijk, en van die, welke er uit zijn voortgesproten)*, in 4.to, uit zijne geschiedkundige geslachtregisters ontleend. — 5.° *Abrégé de la généalogie des vicomtes de LOMAGNE avec une dissertation sur la branche de CANDALE (Kort begrip van het geslachtregister der burggraven van LOMAGNE, met eene verhandeling over den tak van CANDALE)*, Parijs, 1757, in 12.mo CHASOT overleed, van het gezigt beroofd, te *Parijs*, den 29 December 1755.

CHASSAIGNE (ANTONIUS DE LA), in 1710 Doctor der *Sorbonne*, vervolgens bestuurder van het seminarie der vreemde zendelingschappen, werd te *Châteaudun*, in het bisdom *Chartres* geboren, en overleed in 1760, in den ouderdom van 78 jaren. Met zeer zuivere zeden vereenigde hij eene uitgebreide kunde; zijne vlektheid aan het Jansenismus wikkeld hem in vele onaangenaamheden. Men heeft van hem *Levensbeschrijving van Nri-*

COLAAS PAVILLON, Bisschop van *Aleth*, 3 dl.ⁿ in 12.mo; een wijdoopig en slordig geschreven werk, door den partijgeest ingegeven. Het tweede gedeelte van het werk is van hem, het eerste is door **LE FÈVRE DE SAINT-MARC** geschreven.

CHASSANION (JOANNES DE), een Protestantsch schrijver, te *Monistrol en Velai*, in de zestiende eeuw, geboren, heeft onderscheidene werken ten gunste zijner sekte geschreven. Het voornaamste is zijne *Histoire des Albigeois touchant leur doctrine et leur Religion, contre les faux bruits qui ont été semés d'eux à Genève* (Geschiedenis der Albigenzen betrekkelijk hunne leer en godsdienst, tegen de valsche geruchten, die van hen te Geneve uitgestrooid zijn), 1595, in 8.vo Een slecht en met eene belagchelijke partijdigheid geschreven werk. Nog heeft men van hem: 1.º *De gigantibus eorumque reliquiis atque iis quæ ante annos aliquot nostra ætate in Gallia reperta sunt*. Bazel, 1580, in 8.vo, Spiers, 1587, in 8.vo — 2.º *Histoire mémorables des grands et merveilleux jugemens et punitions de Dieu* (Gedenkwaardige geschiedenis der groote en wonderbare oordeelen en straffen Gods), 1585, in 8.vo

CHASSANIS (N), een koopman, heeft verscheidene werken betrekkelijk de Godsdienst en de zedeleer nagelaten, voor welke hij zijnen naam niet geplaatst heeft. Men heeft van hem: 1.º *Du Christianisme et de son culte contre une fausse spiritualité* (Over het Christendom en deszelfs eerdienst tegen eene valsche geestelijke natuur), Parijs, 1802, in 12.mo — 2.º *Essai historique et critique sur l'insuffisance et la vanité de la philosophie des anciens comparée à la morale chrétienne* (Geschiedkundige en beoordeelende proeve, over het onvolledige en ijdele van de wijsbegeerte der ouden, in vergelyk van de christelijke zedeleer), naar het Italiaansch van **GAËTANUS SERTOR**, Parijs, 1783, in 12.mo — 3.º *Morale universelle tirée des livres sacrés* (Algemeene zedeleer uit de gewijde boeken ontleend), Parijs, 1791. **CHASSANIS** overleed in 1802.

CHASSENEUX (BARTHOLOMEUS DE), in 1480 te *Issi-l'Evêque*, bij *Autun* geboren, ging van het parlement van *Parijs*, waarbij hij raadsheer was, tot dat van *Provence* over, waarbij hij eerste of liever eenige voorzitter werd, want toenmaals waren er geene andere. Hij bekleedde dien post,

toen dat genootschap in 1540 het beruchte vonnis velde tegen de inwoners van *Cabrières* en *Merindol*. Deze overheidspersoon wederhield de uitvoering van hetzelfde zoo lang als hij leefde; maar na zijnen dood, den 15 April 1541 voorgevallen, werd hetzelfde ten uitvoer gebracht; (Zie *OPPÈDE*). Er bestaat van hem: 1.° een *Commentarium*, in het Latijn, over de landsregten van *Bourgondië* en van bijna geheel *Frankrijk*, in fol., vijf malen gedurende het leven des schrijvers, en meer dan vijftienmalen na hetzelfde gedrukt. De laatste uitgave, door den president *BOUHIER*, met de lofrede van *CHASSENEUX* verrijkt, is in 1717, te *Parijs* in 4.to in het licht gegeven, en later nog verbeterd door denzelfden uitgever in 2 dl.ⁿ in fol. — 2.° *Consilia*, Lyon, 1531, in fol. Het is in dit werk, dat men eene soort van excommunicatie vindt, door den geestelijken regter van het bisdom *Autun* tegen de vliegen uitgesproken, welke op het grondgebied van *Beaune* de druiven verslonden. Deze excommunicatie was slechts eene soort van verwensching of vervloeking, welke men in die tijden gewoon was te gebruiken, tegen het ongedierte en andere plagen. Het is een vurig en vertrouwelijk gebied, dat zich naar het voor-

beeld van *JOZUÉ*, tot een bevel in den naam Gods uitstrekt. Dit gebruik verdient het verwijt niet, dat de Protestanten over den president als uitgever, zoo- wel als over *CHASSENEUX* verspreid hebben, en nog minder de verklaringen en fabels, welke zij te dien opzichte in het licht gegeven hebben (Zie *Mémoires de NICERON*, 3.e dl). — 3.° *Catalogus gloriae mundi*, Lyon, 1529, in fol. — 4.° *Les Epitaphes des rois de France jusqu'à FRANÇOIS I. en vers Français, avec des distiques latins, et leurs effigies* (De grafschriften der koningen van *Frankrijk*, tot op *FRANCISCUS I. in Fransche verzen, met Latijnsche koppeldichten, en hunne beeldenissen*). *Bordeaux*, zonder jaarmark, zeer zeldzaam.

CHASSIRON (*PETRUS KAROL MARTINUS DE*), in 1750 te *la Rochelle* geboren, was in 1789, schatmeester bij het bureau der geldmiddelen. De acht eerste jaren der Fransche omwenteling bragt hij in de vergetelheid door, werd in de maand *Maart* 1797, door het Dep.^t der *Neder-Charente*, tot afgevaardigde bij den raad der ouden benoemd, en hield zich aldaar voornamelijk met de geldmiddelen bezig, waarbij hij eenige talenten aan den dag legde; en den

28 Augustus tot secretaris van denzelfden raad benoemd werd. Met geestdrift voor BONAPARTE ingenomen, zeide hij in eene redevoering over het leger van *Egypte*: » Het leger van het Oosten bereidt voor *Frankrijk* de schoonste toekomst: het sticht eene volkplanting, die de handelplaats van het Oosten en het Westen moet worden, en aan de eerste deszelfs oude en natuurlijke rigting doen aannemen; de voortbrengselen van *Azië* verspreiden, en de voortbrengselen en vooral de verlichting van *Europa* naar *Azië* overbrengen." CHASSIRON had den oogenblik slecht gekozen, om zijne vleijende hoop uit te drukken. BONAPARTE had juist het leger van *Egypte* verlaten, dat op het punt stond, om te capituleren. Na den 18 Brumaire (9 November 1799), waarop hij een der ijverigste voorstanders van het consulaat was, werd CHASSIRON lid der *intermediaire* commissie van den raad; eenigen tijd daarna tot gemeensman (*tribun*) benoemd, bestreed hij met nadruk het voorstel van BENJAMIN CONSTANT over het regt der petitien, zich op den vrij aannemelijken grond beroepende, » dat dezelve onder eene schijnbare volksliefde, tot verschillende uitleggingen zouden kunnen

aanleiding geven." In Februarij 1800 werd hij tot president verkozen, en sprak daarop eene zeer hevige redevoering tegen het Engelsche kabinet uit. In April 1802 keurde hij het ontwerp af, dat het bestuur ter nieuwe regeling van het openbaar onderwijs aanbood. Het kies-collegie der *Neder-Charente*, benoemde hem in September 1803, als Candidaat naar den behoedenden senaat; en, in Mei 1804, sprak hij in het tribunaat eene redevoering uit, waarin hij sterk aandrang op de verheffing van BONAPARTE tot den keizerlijken troon. Na verscheidene altijd gereedstaande vleijerijen ten opzichte van den *grooten man*, voegde hij er bij: . . . » Wij zijn thans even zoo vrij, doch verlichter dan die Franken, onze voorvaderen, die, daar zij eenen staat in de overwinning wilden vestigen, hunne aanvoerders op een schild verhieven . . . indien er zich ooit onder de opvolgers van den grooten man een enkele mogt bevinden, die de regten der natie miskende, zou ik hem van dezen oogenblik af durven zeggen: Beschouw die oude monarchie, dezelve is enkel te niet gegaan, wijl zwakke of trotsche koningen, er aan hebben durven twijfelen, of de Fransche natie eenen wil had, of omdat

zij de hartstogten en belangen hunner hovelingen als den wil des volks hebben beschouwd. Gij zoudt even als die *Dynastie* te niet gaan, indien gij deze dwaalingen navolgt, enz." Ondanks deze redevoring, en niettegenstaande hij volkomen in de gelegenheid was, om te zien, dat BONAPARTE het willekeurige gezag regtstreeks najaagde, wyl hij er den republikeinen een bewijs van gaf, door hun tribunaat af te schaffen, huldigde hij niet te min den afgod van den dag. Den 28 September werd hij tot rentmeester (*maître des comptes*) en ridder van het legioen van eer benoemd. Bij de komst der verbondene Mogendheden te *Parijs* (April 1814), gaf hij zijne toetreding tot de vervallenverklaring van BONAPARTE; en den 4 Maart 1815, in de zitting, waarin de kanselier ~~presideerde~~, legde hij den eed van getrouwheid aan ~~LODEWIJK XVIII.~~ af. Bij de terugkomst van NAPOLEON intusschen ondertekkende hij het adres, door den president aan dien vorst aangeboden. De tweede herstelling der BOURBONS, heeft op den toestand van CHASSIRON geenen invloed uitgeoefend, en hij is den 10 April 1825 overleden. Er bestaat van hem: 1.° *Lettres sur l'agriculture du district de la Rochelle en des environs*

(*Brieven over den landbouw in het distrikt van La Rochelle en de omstreken*), 1796, in 12.mo — 2.° *Lettres aux cultivateurs Français, sur le moyen d'opérer un grand nombre de dessèchemens par des procédés simples et peu dispendieux* (*Brieven aan de Fransche landbouwers, om door eenvoudige en min kostbare middelen een aantal uitdroogingen te kunnen bewerken*), 1800, in 8.vo — 3.° *RICHARD converti, ou Entretien sur les objets les plus importans du Code rural* (*De bekeerde RICHARD, of zamenspraak over de gewigtigste onderwerpen van het landelijk wetboek*). CHARRISSON heeft ook medegewerkt aan het *Nouveaux cours complet d'agriculture* (*Nieuwe volledige verhandeling over de bouwkunde*), *Parijs*, 13 dl.ⁿ in 8.vo

CHASTEL (PETRUS LODEWIJK AMADEUS), luitenant generaal der ruitery, den 29 April 1774 te *Veigi* in *Savoije* geboren, onderscheidde zich in 1805 in den slag van *Austerlitz* op zulk eene dappere wijze, dat hij, door NAPOLEON werd opgemerkt, die hem met den rang van Majoor bij de grenadiers te paard van de keizerlijke garde beloonde. Hij begaf zich vervolgens naar *Spanje*; onderscheidde zich in den slag van *Burgos*,

ontving in November 1808 het Brevet van officier van het legioen van eer, werd in 1812 bij het leger van *Rusland* beroepen, en verdiende door zijn schoon gedrag in den slag der *Moskova* eene eervolle melding in de bulletins. Gedurende den veldtocht van 1814 toonde hij zich niet minder dapper en bekwaam. In Junij 1815 stond CHASTEL bij het tweede leger-corps dat in *België* met eenen moed streed, die een beter lot waardig was. Na de honderd dagen ging hij afgezonderd en stil leven, en vond in de beoefening der letteren en schoone kunsten voedsel voor de onvermoeide werkzaamheid van zijnen geest. Ten gevolge eener korte doch smartelijke ziekte overleed hij te *Geneve* den 26 Octb. 1826.

CHASTELAIN (CLAUDIUS), kanonik der kerk van *Parijs*, zijne geboortestad, werd door den Aartsbisshop DE HARLAY, aan het hoofd van een genootschap geplaatst, tot de zamenstelling der gebedenboeken ingesteld. Hij was ervaren in de kerkgebruiken, gewoonten en plegtigheden, had *Italië*, *Frankrijk* en *Duitschland* doorreisd, en alom de gebruikèn van elke kerk in het bijzonder beoefend. Hij was bekend met

al wat er zich belangrijks in de plaatsen bevond, welke hij doortrok, en dikwijls onderrigte hij er zelfs de bewoners van. Hij overleed in 1712, in den ouderdom van 73 jaren, nalatende: 1.° de beide eerste maanden des jaars van het *Roomsche Martyrologium*, *Parijs*, 1705, in 4.º, in het fransch vertaald, met bijvoegselen op elken dag der Heiligen, welke in dat *Martyrologium* niet voorkomen, volgens de orde der tijden geplaatst, eerst die van *Frankrijk* en dan die van andere landen, en aantekeningen op elken dag. De nasporingen des schrijvers betreffen voornamelijk de waarheid der daadzaken. Hij stond in zeer naauwe betrekking met Pater PAPERBROCH, een' der beroemdste Bollandisten. Men bewaart in de Bibliotheek der advokaten van *Parijs*, een handschrift van het tweede deel, dat de maanden Maart en April bevat. — 2.° *Algemeen Martyrologium* *Parijs*, 1709 in 4.º. Dit is de vertaling in het Fransch van het *Roomsch Martyrologium* met aantekeningen en Bijvoegselen. Dit werk is in den smaak van het eerste geschreven vol met uitgezochte geleerde aanmerkingen. — 3.° *Vocabulaire hagiologique* (*Woordenboek der Heiligen*) in de Woordgrondingen der

fransche taal van MÈNAGE. — 4.° *Vie de Saint CHAUMONT* (Leven van den heiligen CRAUMONT) Parijs, 1699, in 12.mo. De Hollandisten hebben hem een deel hunner geleerde verzameling opgedragen.

CHASTELER (JOANNES GABRIEL, Markgraaf van), Grand van *Spanje* der eerste klasse, Oostenrijksche Generaal der Artillerie of Veldtuigmeester, Gouverneur Militair in *Venetie*, uit eene zijdelingsche linie van het Hertoglijke Lotharingsche geslacht, in 1763 op het kasteel *Mulbai* in *Henegouwen* geboren, ontving zijne eerste ontwikkeling in het Collegie *des Forts* te *Metz*. In 1776 ging hij in Oostenrijksche krijgsdienst, studeerde vervolgens in de Ingenieur-Akademie te *Weenen*, werd Luitenant bij het korps der genie en maakte zich bij het aanleggen der vestingen *Jozefsstad* en *Theresiastad* roemrijk bekend. In den Turkschen oorlog diende hij onder den standaard van *Koburg*. Een kogel verbrijzelde hem bij de belegering van *Chozim*, wel is waar, den regter voet, doch dit hinderde hem zoo weinig, dat de slag bij *Foksan* hem reeds weder den scheidel met lauwers sierde. Gedurende de Nederlandsche onlusten, gaf hij de duide-

lijkste bewijzen zijner verkleefdheid aan het keizerlijke huis, en sedert het losbarsten der fransche omwenteling nam hij op eene roemrijke wijze deel aan al de veldtogten van *Oostenrijk*. In den slag bij *Waltigny*, den 16 October 1793 deed hij den regter vleugel van het Fransche leger wijken, tot de overwinning van *KRAY* op *SCHERER*, bij *Verona*, droeg hij veel bij, en het vertrouwen van *SUWAROFF* regtvaardigde hij in den slag aan de *Trebia* (19 Junij 1799). In de loopgraven voor *Alessandra* kwam hij zijne dertiende wond door eenen kardoeskogel. Nadat hij weder genezen was, kreeg hij eene brigade bij het korps in *Tyrol*, alwaar hij voornamelijk na den wapenstilstand, uitmuntende plans voor de versterking van *Tyrol*, en voor de oprigting van eenen landstorm ontwierp, waaron de standen van *Tyrol* hem ook het landmanschap aanboden. In 1802 begaf hij zich naar *Parijs*, alwaar het hem gelukte, van de Lijst der Nederlandsche uitgewekenen geschrapt te worden. In den veldtocht van 1805 voerde hij andermaal het bevel in *Tyrol*, alwaar hij tegen den Beijerschen *DEROF*, eenen harden kamp te verduren had, doch voor het overige zijne talenten als veldheer door het ver-

drijven van MARMONT uit Grütz regtvaardigde. Toen Oostenryk in 1809 den veldtogt tegen NAPOLEON opende, werd CHASTELER, om zijne bekendheid met het land, en de verkleefdheid der bewoners aan hem, weder naar Tyrol gezonden alwaar hij de ziel was van den opstand in dat gewest. CHASTELER handelde hier op last zijner Overheden, en beschouwde ook Tyrol niet als een Beijersch eigendom, [wijl het aan deszelfs wettigen Heer was ontweldigd geworden. De Tyrolers ~~verdedigden~~ deden zich onder zijne banier als wanhopigen, dan de slagen bij Abensberg Regensburg en Landshut lieten weldra eenen ongelukkigen uitslag des oorlogs vermoeden. Tyrol werd ingesloten, en de gewapende inwoners, oefenden aan de gevangene Beijeren en Franschen daarvoor hunne wraak uit. Dit en de Capitulatie der 8000 Franschen en Beijeren in ~~Is- brück ontvlamde den~~ toorn van NAPOLEON zoo zeer, dat hij te Ems een bevel uitvaardigde, waardoor hij ~~eenen~~ zekeren CHASTELER, gewaand Generaal in Oostenrijksche dienst, als rooverkapitein, bewerker der aan de Franschen en Beijeren uitgeoefende moordtooneelen, en de oorzaak van den Tyrolschen opstand, in den rijksban verklaarde, en

beval, wanneer men hem gevangen mogt bekomen, voor eenen krijgsraad te stellen, en binnen 24 uren dood te schieten. Dadelijk verordende keizer FRANCISCUS wederwraak tegen dit met alle volksregten strijdige bevel, dat des te schandelijker was, daar juist de verzorging der gewonden en gevangenen CHASTELER het meeste ter harte ging. Nu kwam het Beijersche leger opdagen, CHASTELER verwachtte den aanval van hetzelfde, dien echter zijne manschappen (den 13 Mei 1809 bij Worgl) niet wederstonden; nu begaf hij zich op den Brenner, en toen de Onder-Koning, die zijnen bij Aspern geslagen keizer te hulp snelde, met zijn leger voorbij was, kwam CHASTELER te voorschijn, en sloeg door tot Carinthië. In den veldtogt van 1813 onderscheidde hij zich bij Dresden en Culm, in welke veldslagen hij het bevel voerde over de hoofd-korps der grenadiëren. Daarop werd hij Groot-meester der Artillerie en nam, toen het verdrag van Kleinau met GOUVION ST CYR afgekeurd was, Dresden in. In December 1814 werd hij Gouverneur van Venetië, in welke waardigheid hij den 7 Mei 1825 ten gevolge der 14 bekomene wonden overleden is. Deze wetenschappelijk beschaafde en dappere

yeldheer sprak 12 talen. *Oostenrijk* verloor in hem een' zijner getrouwste generalen.

CHASTELET (GABRIELLE EMILIE DE BRETEUIL, Markgravin du), werd in 1706 geboren. Haar vader, de Vrijheer van Breteuil, was inleider der afgezanten en vreemde vorsten bij den koning. Haar geest en hare bevalligheden deden haar door vele aanzienlijke Heeren ten huwelijk zoeken. Zij trad in den echt met den markgraaf van CHASTELET-LOMONT, luitenant generaal der koninklijke legers, uit een beroemd geslacht. Van hare jeugd af was zij gemeenzaam bekend met de goede oude en nieuwere schrijvers. Zij legde zich bijzonder toe op de wijsgeeren en wiskunstenaars. Haar proefstuk was eene *Verklaring* der wijsbegeerte van LEIBNITZ, onder den titel van *Institutions de physique (Natuurkundige instellingen)*, in 8. vo, van haren zoon, haren kweekeling in de Meetkunde, gerigt. Daar de verhevene droomen van den Duitschen wijsgeer haar later enkel droomerijen toeschenen, zoo verliet zij hem, om NEWTON te volgen. Zij vertaalde zijne *Grondbeginselen* en verrijkte dezelve met aanmerkingen. Dit na haren dood in 2 dl. n in 4. to gedrukte werk is door den Heer CLAIRAUT

herzien en verbeterd. De Markgravin van CHASTELET overleed in 1749 op het paleis van *Luneville* in het kraambed. Zij verstond het Latijn, Engelsch en Italiaansch. In 1738 dong zij naar den prijs der akademie van wetenschappen, welke tot prijsstof eene bepaling der natuur des vuurs had opgegeven. De *onuitgegevene Brieven der Markgravin van CHASTELET*, aan den Markgraaf van ARGENTAL zijn in 1806 te *Parijs* ter perse gelegd. Dezelve worden voorafgegaan door eene *Levensbeschrijving der Markgravin*, en gevolgd door eene *Verhandeling over Gods bestaan*, en over het geluk door haar geschreven. De studie verwijderde haar niet van de wereld. Zij gaf zich aan alle vermaken over, jaagde dezelve zelfs zoo zeer na, dat zij er haren goeden naam door in de waagschaal stelde. Deze drift was haar eigen geworden bij de lieden, welke men wijsgeeren noemt, en altijd had zij dezulke in haar gezelschap, te *Parijs* te *Cyrei* en te *Luneville*. Hare gemeenschap met VOLTAIRE maakte veel gerucht. Het was welligt ook deze dichter, die haar geleerd had geene hekelingen te dulden. Een schrijver, die er eene durfde wagen, zag zich wel dra opgesloten; maar in de

hoop, dat hij in het vervolg omzigtiger zoude zijn, liet de Markgravin hem weder in vrijheid stellen.

CHASTELLUX (FRANCISCUS JOANNES Markgraaf van), uit een oud Bourgondisch huis in 1734, te *Parijs* geboren, ging vroegtijdig onder dienst, en onderscheidde zich achtereenvolgend in *Duitschland* en in *Amerika*, werwaarts hij zich in 1780 begaf. Bij zijne terugkomst in *Frankrijk*, verkreeg hij het bestuur van *Longwy*. Hij overleed te *Parijs*, den 27 October 1788. De Fransche akademie had hem in 1775 opgenomen. Van zijne jeugd af, was hij met diegene verbonden geweest, welke men *wijsgeeren* noemt, en had hunne gevoelens steeds op de ijverigste wijze voorgestaan, zoo als men zulks ziet in zijne verhandeling *De la félicité publique* (*Over het openbare welzijn*), met de bitterste gal tegen het *Christendom* opgevuld, aan hetwelke hij echter gedwongene hulde doet wederbaren, door aan te toonen, hoezeer de Christelijke staten, met de minst doelmatige regeringsvormen, boven de meestgeroemde besturen van het oude *Griekenland* verheven zijn. Zijne *Reis door Noord-Amerika* draagt denzelfden filosofischen stempel. Men leest er bijv. in » dat de na-

tuur vijftig duizend jaren besteed heeft, om de aarde bewoonbaar te maken; dat de zedekunde, enkel eene plaatselijke zaak is, die door den tijd en de omstandigheden gewijzigd wordt." Hetgene, wat hij over de verbindtenis der dicht- en toonkunst zegt, strekt ten bewijze, dat hij met die onderwerpen niet zeer bekend was. Onder andere paradoxo stellingen beweert hij, dat men, om een goed Fransch Zangspel te vervaardigen, METASTASIO, slechts in de snede der verzen, en de Italiaansche componisten in de tooneelmuziek behoefde natevolgen. Zijn vertrouwen in de wijsgeerige uitvindingen was zoo sterk, dat hij de eerste was, die zich op het woord van den Heer LA CONDAMINE de kinderziekte liet inënten, en dat hij, zich naar den Heer DE BUFFON begevende, uitriep: *Nu ben ik behouden*. Behalve zijne reeds aangevoerde werken bestaat er nog van hem: 1.° *Eloge d'HELVETIUS* (*Lofrede van HELVETIUS*), 1774, in 8. vo — 2.° *Discours sur les avantages et desavantages qui résultent pour l'Europe de la découverte de l'Amérique* (*Verhandeling over de voor- en nadeelen, die uit de ontdekking van Amerika voor Europa voortvloeijen*), *Londen, Parijs*, 1787, in 8. vo — 3.° *Discours en vers*

adressés aux officiers et soldats des différentes armées Américaines (Berijmde re-devoeringen, aan de officieren en soldaten der onderscheidene Amerikaansche legers gerigt), naar het Engelsch van DAVID HUMPHREYS, *Parijs*, 1786, in 8.vo Ook heeft hij eenige artikels tot het Supplement der *Encyclopédie* geleverd. Het artikel *algemeen geluk* werd door den boekenkeurder geschrapt, wjl de naam Gods er niet eenmaal in voorkwam.

CHASTEUIL. — Zie GALAUP.

CHASTRE (CLAUDIUS, Vrijheer DE LA), Maarschalk van *Frankrijk*, ridder der koninklijke orden, en landvoogd van *Berry* en *Orleans*, verhief zich door zijne verdiensten en door de gunst van den Connestabel van *Montmorenci*, wiens edeljonker hij geweest was. Hij verwierf door zijne heldhaftigheid in verschillende belegeringen en gevechten, eenen beroemden naam. Nadat hij de partij der *Ligue* omhelsd had, maakte hij zich van *Berry* meester, dat hij later weder aan koning HENDRIK IV. overgaf. Hij overleed in 1614, in den ouderdom van 78 jaren, den roem nalatende van een zeer dapper officier, maar een middelmatig veldheer te zijn geweest. Er bestaat van hem: *La prise de Thionville en*

1555 (*De inneming van Die-denhoven in 1555*), *Parijs*, 1558, in 4.to

CHASTRE (LODEWIJK DE LA), zoon van den voorgaande, verkreeg zonder vele verdiensten in 1616 den veldmaarschalksstaf van *Frankrijk*, en overleed in 1630. Het huis van CHASTRE ontleent deszelfs naam, van een groot vlek in *Berry* aan de *Indre*. Hetzelve heeft verscheidene beroemde mannen voortgebracht, onder andere PETRUS DE LA CHASTRE, Aartsbisschop van *Bourges*, en Kardinaal, in 1171 overleden.

CHASTRE (EDMUS DE LA CHASTRE NANCAY, graaf van), uit dezelfde familie als de voorgaande, opper-kleederbewaarder des konings, daarna in 1643 kolonel-generaal der Zwitsers en Graauwbunders, onderscheidde zich in den slag van *Nortlingen*, alwaar hij gevangen werd genomen. In 1645 werd hij in den Duitschen oorlog gedood. Men heeft van hem zeldzame en belangrijke *Memoriën*, welke met die van LA ROCHEFOUCAULD gedrukt zijn, 's *Gravenhage*, in 12.mo 1691. Dezelve hebben de verdienste der waarheid onder het inkleedsel van eenen Roman.

CHAT of CHAPT (AYNERI), uit een beroemd en oud huis.

van *Perigord* geboren; een huis, dat deszelfs oorsprong tot de oude *Sires* van *Chabanais*, in de Fransche geschiedenis reeds op het einde der elfde eeuw bekend, doet opklimmen. Hij was eerst schatmeester der Roomsche kerk, bisschop van *Volterre*, en landvoogd van *Bologna*, ging daarna in 1361 tot het Aartsbisdom derzelfde stad over. In 1365 verkreeg hij van keizer KAREL IV., de bevestiging der voorregten zijner kerk, en den titel van prins des rijk. Hij deed aldaar de universiteit bloeijen, waarvan hij kanselier was. In 1371 werd hij tot bisschop van *Limoges*, en tevens tot landvoogd, van het geheele burggraafschap van dien naam benoemd. Hij overleed op den 10 November 1390. Deze prelaat, evenzeer achtenswaardig, door de hoedanigheden, die den burger, door het vrijzinnige karakter, dat den vorst, en door de deugden, die den bisschop betamen, werd als een vader beweend. Een beschermer der geleerden zijnde, in welker rang hij zich ook kon plaatsen, stortte hij zijne weldaden over de geletterden uit.

CHAT of CHAPT DE RAS-
TIGNAC (RAMUNDUS DE), uit hetzelfde huis als de voorgaande, Heer van *Messillac*, was ridder der konink-

lijke orden, kapitein van 50 wapen knechten, landvoogd van *Auvergne*, luitenant-generaal en drossaard van *Opper-Auvergne*. Met het beste gevolg verzette hij zich tegen de ondernemingen van de aanhangers der *Ligue* in *Auvergne*, verijdelde hunne ontwerpen, en ontnam hun verscheidene steden, waarvan zij zich hadden meester gemaakt. In 1590 versloeg hij den graaf van RANDAN, in het gevecht van *Issoire*, en den hertog van JOYEUSE in 1592, in dat van *Ville-mur*. In 1594 trok hij tegen de muitelingen op, onder den naam van *Tard-Venus*, bekend, welke zich in *Limosin* verzameld hadden, doodde er 2000 bij *Limoges* en sloeg dezelve geheel in wanorde. De koning beloonde hem voor zijne diensten, hem in 1594 tot ridder van den Heiligen Geest benoemende. Hij werd den 26 Januarij 1596, te *la Fere*, werwaarts hij zich begeven had, om over eenige zaken, met den koning te onderhandelen, gedood. DE THOU noemt hem eenen man, van eenen onversaagden moed, *virum indefessæ virtutis*.

CHAT of CHAPT DE RAS-
TIGNAC (LODEWIJK JACOBUS DE), uit hetzelfde geslacht als de beide voorgaande, werd in *Perigord*, in 1685 geboren. Na in de *Sorbon-*

ne, alwaar hij den doctoralen hoed ontving, geschitterd te hebben, begaf hij zich, in hoedanigheid van groot-vikaris naar *Luçon*, en werd tot eenen der eerste posten van het kapittel der hoofdkerk benoemd. Zijne verdienste verschaftte hem in 1721 het Bisdom *Tulle*. In 1723 werd hij tot de vergadering der geestelijken afgevaardigd, en verscheen aldaar met zoo veel luister, dat hij twee maanden daarna tot het Aartsbisdom *Tours* werd bevorderd. In 1730 en 1733, nam hij, in hoedanigheid van koninklijk commissaris, in het algemeen kapittel van den heiligen MAURUS, te *Marmoutiers* gehouden, het voorzitterschap waar. De talenten, met welke hij in de vergadering der geestelijkheid van 1726, 1734 en 1743 schitterde, deden hem tot hoofd van die kiezen, welke in 1747 en 1748 gehouden werden. De procesverbalen dier verschillende zittingen, zijn gedenkstukken zijner kunde en welsprekendheid. Deze beroemde prelaat overleed in 1750 in den ouderdom van 65 jaren, als commandeur der orde van den heiligen Geest. Hij bezat de gave om de menschen te waarderen, en in derzelve ware standplaats te stellen, en wist het gezag te doen beïnvloeden en eerbiedigen. Edelmoedig en weldadig ge-

boren, maakte hij enkel van zijnen invloed gebruik, om wel te doen. Men heeft hem ten tijde der overstromingen van de *Loire*, voedsel en huisvesting zien verschaffen, aan al de in de nabijheid van *Tours* wonende landlieden met hunne kuddes, alsmede aan de geringe volksklasse der stad. Hij scheidte er behagen in, om op zijne kosten de talenten der jonge geestelijken aantekweeken, en om zijner geestelijkheid lust voor de wetenschappen in te boezemen. Met eenen regtvaardigen en bevredigenden geest begaafd, bediende hij zich van zijne kunde, om de geschillen te vereffenen, en de verdeeldheden voortekomen. Door zijne zachte zeden, eenen veiligen omgang, een hart voor de vriendschap geboren, had hij de beroemdste vrienden verworven. Hij heeft nagelaten: 1.° *Harangues, Discours (Redevoeringen, Verhandelingen)* en andere stukken voorkomende in de procesverbalen der geestelijkheid. — 2.° *Lettres, Mandemens et Instructions pastorales (Brieven, Mandementen en Herderlijke onderrichtingen)*, waarin hij met ijver de leer der Kerke en het gezag der bulle *Unigenitus* verdedigt. — 3.° *Instruction pastorale sur la justice Chrétienne, par rapport aux sacremens de Pénitence et d'Eucha-*

*ristie (Herdertijke onder-
rigting over de Christelij-
ke regtvaardigheid, met be-
trekking tot de Sacramen-
ten van boetvaardigheid en
des altaars), 1749, waarin
men gewaagde stellingen,
heeft meenen te ontdekken;
zeker is het, dat dezelve
met meer Theologische
naauwkeurigheid, en op ee-
ne wijze, die duidelijker
met veroordeelde stellingen
strijdt, zouden hebben kun-
nen gezegd worden. Het
schijnt, dat de prelaat zelf
dit gebrek gevoeld heeft,
daar hij zich in eenen *Brief*,
aan den ouden Bisschop van
Mirepoix, zeer bepaald heeft
gemeend te moeten uitdruk-
ken, ten opzichte van de on-
derwerpen, omtrent welke
men hem beschuldigde, van
gevoelen te zijn veranderd.*

CHAT of CHAPT DE RASTIG-
NAC (ARMANDUS), doctor der
Sorbonne, groot-vikaris van
Arles, en abt van *Saint-
Mesmin*, werd door de ver-
gadering der geestelijkheid
van *Orléans*, tot afgevaar-
digde bij de staten-generaal
benoemd, en had zitting in
de magtgevende vergadering.
Hij is het, die in de zit-
ting van den 12 October
1789, met verscheidene an-
dere leden vraagde, dat de
beraadslaging over de geeste-
lijke goederen mogt worden
uitgesteld en kondigde een
werk aan, hetwelk over dat
onderwerp in het licht zoude

verschijnen. De abt DE RAS-
TIGNAC ontsnapte aan de re-
volutionnaire woede niet. In
de maand Augustus 1792 in
de abdij opgesloten, werd
hij, in den ouderdom van
meer dan 80 jaren, een slag-
offer der moordtooneelen van
den 2 September daaropvol-
gende. Men kent van hem:
1.° *Questions sur la pro-
priété des biens-fonds ecclé-
siastiques en France (Ge-
schilpunten over het regt
van eigendom der kerkelijke
vaste goederen in Frankrijk)*,
1789, in 8.° — 2.° *Accord
de la révélation et de la rai-
son contre le divorce (Over-
eenstemming der openbaring
en der rede tegen de echt-
scheiding)*, 1790, in 8.°; een
werk, dat bij de godgeleer-
den zeer op prijs wordt ge-
steld. — 3.° *Eene Vertaling*
(in het Fransch), van den
Synodalen brief van den pa-
triarch NICOLAAS aan keizer
ALEXIS COMNENUS, over de
oprigting der Aartsbisschop-
pelijke kerken.

CHATAM. — Zie PITT.

CHATEAU (WILLEM), te
Orléans in 1633 geboren,
beoefende te *Parijs* de grond-
beginselen der teekenkunst,
werd een beroemd graveur,
die COLBERT aanmoedigde.
Hij verdiende de weldaden
van dien wijzen staatsdie-
naar en eene plaats bij de
akademie van schilderkunde,
door onderscheidene volgens

de werken van **POUSSIN** gegraveerde platen. Hij had zijne talenten in *Italië* beschaafd. De gedenkpenningen, welke hij in dat land geëst heeft, zijn geteekend **CASTELLI**, het meervoudig in het Italiaansch van het woord **CHATEAU**. Hij overleed te *Parijs* in 1683. Zijne met sterk water geëste platen worden zeer op prijs gesteld; de voornaamste derzelve zijn: *de H. PAULUS, het gezigt terug bekomen-de; — de genezing der blinden van Jericho; — de dood van GERMANICUS; — de marteldood van den heiligen STEPHANUS.*

CHATEAUBRUN (**JOANNES BAPTISTA VIVIANUS DE**), gewoon hofmeester van *Monseigneur* den hertog van *Orléans*, te *Angoulême* in 1686 geboren, werd in 1753, in den ouderdom van 67 jaren, tot lid der Fransche akademie aangenomen en overleed in 1775. Hij is de schrijver van eenige treurspelen onder andere van *MAHOMED, PHILOCTETES* en *ASTYANAX*, die tegenwoordig bijna vergeten zijn.

CHATEAU-GIRON (**GODEFRIDUS**), een edelman in *Bretagne*, volgde van zijne jeugd af de wapenen, en onderscheidde zich door zijnen moed. In 1376 verdedigde hij met de grootste dapperheid *Saint Malo*, door den

Hertog van *Lankaster* belegerd. In 1382 was hij een der hoofden van het leger, hetwelk **JOANNES VI.**, Hertog van *Bretagne*, naar *Vlaanderen* zond, tot hulp van zijnen neef **LODEWIJK**, Graaf van *Vlaanderen*, en was bij den slag van *Rosbec* tegenwoordig, door **KAREL VI.** op de Vlamingen gewonnen. In 1415 nam hij de wapenen op, om Hertog **JOANNES** te bevrijden, welke de Engelschen gevangen hadden genomen; hij dwong hen, na hen in eenen zeeslag te hebben overwonnen, om voor *Mont Saint Michel* het beleg op te breken. Hij was het, die de overeenkomst onderteekende in 1427 tusschen dien vorst en de Engelschen gesloten. Hij leefde nog in 1442.

CHATEAUNEUF. — Zie **AUBESPINE** (**KAREL DE L'**)

CHATEAUREGNAUD (**FRANCISCUS LODEWIJK ROUSSELET**, Graaf van) uit een oud huis van *Touraine*, in 1637 geboren, was aan *Frankrijk* te land en te water even zeer nuttig. Zich in 1661 aan de zeedienst toegewijd hebbende, onderscheidde hij zich in den togt van *Gigeri* alwaar hij gekwetst werd. De *Middellandsche zee* werd door zeeschuimers onveilig gemaakt; met een enkel schip verdreef hij die van *Salé*. In 1673 tot schout bij nacht

benoemd, versloeg hij in 1675 den jongen DE RUITER. In 1689 geleidde hij eene koopvaardijvloot naar *Ierland*, en in het volgende jaar bragt hij er de fransche troepen en 18000 Ieren uit terug. In den Successie oorlog van *Spanje*, bragt hij de Spaansche vloot naar *Europa* terug, en stelde de Amerikaansche eilanden in veiligheid. Door zijne verdienste verkreeg hij in 1701 den post van onder admiraal, in 1703 den Maarschalksstaaf van *Frankrijk*, en in 1705 de keten der koninklijke orden. Hij overleed in 1716, verscheidene kinderen nalatende, en betreurd door al degene, welke militaire verdiensten op prijs weten te stellen.

CHATEAUROUX. — Zie MAILLY.

CHATEIGNERAYE (FRANCISCUS DE VIVONNE, Heer van LA) tweede zoon van ANDREAS DE VIVONNE, opperrigter van *Poitou*, werd in 1520 geboren, en verscheen met roem aan het hof, onder FRANCISCUS I. en HENDRIK II. Hij stond in zeer naauwe vriendschapsbetrekkingen, met GUIDO VAN CHABOT, Heer van *Jarnac*; de onbescheidenheid zijner uitdrukkingen, bragt hem met dien hoveling in ongenoe- gen. Hij zeide eens tot

VII. DEEL.

FRANCISCUS I., door wien hij zeer bemind werd, dat JARNAC zich beroemd had, de gunsten zijner schoonmoeder (MAGDALENA DE PUYGUION, tweede vrouw van KAREL CHABOT, Heer van *Jarnac*, zijnen vader) genoten te hebben. De koning schertste er over met den jongen JARNAC, deze daarover levendig getroffen, en niet te vreden de daad ontkend te hebben, antwoordde dat, *behoudens den eerbied aan Z. M. verschuldigd, LA CHATEIGNERAYE gelogen had.* Op deze logenstraffing, die publiek werd, verzocht LA CHATEIGNERAYE aan FRANCISCUS I., de vergunning van een gevecht tot den dood, maar die vorst wilde zulks niet toestaan. Zij verkregen dezelve eindelijk van HENDRIK II., den opvolger van FRANCISCUS I. Op den 10 Julij 1547 had het gevecht plaats op een besloten tournooiveld, in het park van *Saint-Germain-en-Laye*, in tegenwoordigheid des konings, des Connestabels van MONTMORENCY, en van eenige andere Heeren. Nadat LA CHATEIGNERAYE eene zeer gevaarlijke wonde aan de knieschijf had ontvangen viel hij op den grond neder. Zijn leven was in de handen van JARNAC; de overwinnaar smeekte den koning bij herhaling de gift

B

aan te nemen welke hij hem van LA CHATEIGNERAYE deed, die niet om het leven wilde vragen. De koning liet zich eindelijk bewegen, door de aanhoudende beden van JARNAC en door die van den Connestabel, en stond toe, dat men LA CHATEIGNERAYE in zijne tent bragt, om hem te verbinden; maar de schande van zich overwonnen te zien, bragt hem zoo zeer tot wanhoop, dat, hij er drie dagen daarna aan overleed. Hij had nauwelijks den ouderdom van 28 jaren bereikt. CHATEIGNERAYE onderscheidde zich uitermate door eene sterke en wonderbare handigheid bij de worstelspelen. De stevigste mensch kon hem niet wederstaan. In de steekspeelen, wierp hij zijne lans in vollen galop tot driemaal toe in de hoogte en vong dezelve even zoo dikmaals, hetgeen hem niet belette, om het doel te treffen. Hij greep eenen stier met de hoornen en smet denzelven op den grond. Ook vertrouwde hij zich zoo zeer op zijne handigheid, en telde hij zijnen vijand zoo weinig, dat hij, volgens BRANTÔME, op den dag van het gevecht, een prachtig avondmaal had doen toebereiden, om zijne vrienden te onthalen, maar het geluk der wapenen besliste het anders. De *steek van JARNAC (Coup de JARNAC)*

is sedert dien tijd tot een spreekwoord geworden, om eene list, eenen onverwachten aanval van eenen vijand aantekenen. De tijd der formaliteiten, welke die soort van gevechten voorafgaat, was door de beide *kampvechters* in de wapen-oefening besteed. JARNAC had, zegt men zoo wel gebruik gemaakt, van de lessen eens schermmeesters, dat hij, zich met hem oefnende, nooit in den steek te kort schoot, welke hij aan LA CHATEIGNERAYE toebragt. Dit gevecht in een besloten tournooveld is het laatste, dat in *Frankrijk* heeft plaats gehad. Het leedwezen, dat HENDRIK II. over den dood van LA CHATEIGNERAYE, zijnen gunsteling, gevoelde, deed hem zweren, dat hij hetzelfde niet meer zoude toestaan. Op deze oude instelling der Lombardische wetten, volgde de teugelloosheid der bijzondere tweegevechten, die sedert twee eeuwen in *Europa* en vooral in *Frankrijk* meer bloed heeft doen storten, dan er in de gevechten in een besloten tournooiveld, sedert, derzelve ontstaan gestort was.

CHATEL (TANNEGUY DU), Grootmeester van het huis des konings, uit eene oude familie, stak in 1404 naar *Engeland* over, om den dood van zijnen oudsten broeder

te wreken, door de Engelschen voor het eiland *Jersey* gedood. Met eenen rijken buit beladen, kwam hij van dezen togt terug. Hij onderscheidde zich vervolgens in *Italië*, tegen het leger van *LADISLAUS*, den overweldiger der kroon van *Sicilië*. In *Frankrijk* teruggekeerd, vocht hij in 1415 met dapperheid in den slag van *Azincourt*, en maakte zich twee jaren daarna meester van *Montlhéry*, en van verscheidene andere steden, in de omstreken van *Parijs*, door de *Bourgondiërs* bezet. Toen die stad in 1418 door de *Bourgondische* factie werd ingenomen, reddde hij den *Dauphin KAREL* aan wien hij verbonden was. Daar hij een van deszelfs grootste vertrouwelingen was, zoo beschuldigde men hem den moord te hebben aangeraden van *JAN* zonder vrees, hertog van *Bourgondië*, den gezworen vijand van dien vorst. Na den dood van *KAREL VI.* beloofde *KAREL VII.* zijne diensten door den post van opperhofmeester. Hij zond hem vervolgens naar *Provence* met den titel van landvoogd; en het is in dat gewest, dat hij in 1449 overleed, den roem nalatende van een groot veldheer en een bekwaam staatkundige te zijn geweest.

CHATEL (TANNEGUY DU),

Burggraaf van *la Bellière*, neef van den voorgaande, bekleedt eene plaats in de geschiedenis, door zijne oplettendheid, om de laatste pligten te doen bewijzen aan *KAREL VII.*, die door de hovelingen, welke den nieuwen koning vleiden, verlaten was. Hij besteedde 30,000 kroonen tot zijne lijkplegtigheid, en werd eerst tien jaren daarna voor dezelve schadeloos gesteld. Daar *FRANCISCUS II.* na zijnen dood door de *GUISES*, even als *KAREL VII.* verlaten werd, zoo plaatste men deze woorden op zijn lijklaken: *Waar is thans TANNEGUY DU CHATEL?* Deze getrouwe onderdaan, werd in 1477, bij de belegering van *Bouchain*, door een schot uit een klein veldstukje gedood.

CHATEL (PETRUS DU). —
Zie CASTELLANUS.

CHATEL (JOANNES), de zoon van eenen lakenkoper te *Parijs*, verzuimde de opvoeding, welke zijn vader hem gaf. Hij maakte zich het eerst in de wereld berucht, door eene afschuwelijke misdaad. Deze jongeling, met zijn gruwelijk ontwerp geheel en al ingenomen, vond het middel, om na de terugkomst van *HENDRIK IV.*, te *Parijs*, in 1594, na deszelfs veld-

toegt naar de *Nederlanden* in het appartement van dien Vorst doortedringen. De koning naderde twee officieren, die hunne hulde waren komen aanbieden, en die voor zijne voeten nederknielden: terwijl HENDRIK bukte, om hen weder opterigten, bragt CHATEL, hem aan de rechterzijde van de bovenlip, met een mes eenen steek toe, en brak hem eenen tand. De moordenaar vermengde zich onder de menigte, doch men erkende hem aan zijn verwilderd gelaat. Zich gevangen genomen ziende, bekende hij oogenblikkelijk zijne misdaad. HENDRIK IV. wilde, dat men hem zou laten gaan, maar hij werd onder goede geleide naar *Fort-l'évêque* gebragt. In zijn eerste verhoor bekende hij, dat hij dezen aanslag tot koningsmoord, als eene daad had begaan, die hem verdienstelijk had toegeschenen. Deze jonge moordenaar, die een somber en zwaarmoedig karakter bezat, onderging met eenen voorbeeldeloozen moed, en zonder eenige andere bekentenis te doen, de gewone en buitengewone folterbank. Het doodvonnis werd den 29 December uitgesproken en denzelfden dag ten uitvoer gebragt. Het moordstaal werd hem in de hand gegeven, en dus gewa-

pend, werd hem dezelve door den beul afgehouden. Daarna werd hem het vleesch met gloeiende tangen afgenomen; vier paarden rukten daarop zijn ligchaam van elkander; zijne ledematen werden verbrand, en de asch derzelve in den wind geworpen. De valscheden, waarmede men dikwerf dit artikel overladen heeft, verplichten ons, om datgene over te schrijven, wat geschiedschrijvers, die men het minst van partijdigheid ten voordeele van de Jesuiten kan beschuldigen, over dit onderwerp geschreven hebben. » Men vraagde hem, » zegt de vervolger van FLEURY (*Hist. eccl.* XXXVI. deel, bladz. 489, 502 enz.) (*), bij wien hij gestudeerd had, en hij antwoordde, dat hij zulks bij de Jesuiten van het Collegie van *Parijs*, onder Pater GUERET, drie jaren gedaan had en laatstelijk op de regtsgeleerde scholen der universiteit; ... dat hij *uit zich zelve* op het denbeeld was gekomen, om door het ombrengen des konings voor zijne zonden te boeten: hij volhardde standvastiglijk tot aan zijnen dood, en te midden der grootste folteringen te betuigen, dat noch Pater GUERET, noch eenige Jesuit, eenig deel aan zijne misdaad hadden gehad. » Du-

(*) *Uitgave in 12.mo 36.^e dl. — 181.^e Boek, §. §. 4 — 8 bladz. 499 — 502.* Vertaler.

PLEIX (*Hist. de HENRI le Grand*, bladz. 163) bevestigt dit gezegde van den vervolger van FLEURY. » De Jesuiten, zegt hij, werden van geene der regters zelve gehaat; maar noch bewijs, noch vermoeden, waardoor de Jesuiten medepligtig aan zijne misdaad werden, kon door de folteringen der pijnbank uit den mond des moorde-naars getrokken worden, zoodat er Commissarissen werden uitgezonden, om al de boeken en schriften dier maatschappij te doorsnuffelen." Bij deze getuigenissen kan men die van den Heer L'ETOILE voegen, die niet verdacht moet zijn: hij zegt, dat CHATEL door zijn verhoor, de Jesuiten, en zelfs Pater GUERET, zijn' onderwijzer, van alles vrijpleitte (*Journal de l'ETOILE*, jaargang 1595.) DE THOU (3.e B.), MATTHIEU (2.e Dl. 1.e B. bl. 182.), CAYET (6.e B. bladz. 432), SULLY (*Mémoires* 2.e Dl. bladz. 457, uitgave van 1763) zeggen dat CHATEL zijnen onderwijzer en al de Jesuiten, volkomen vrij-sprak, van hem ooit te hebben aangeraden, den koning te vermoorden, noch zelfs van eenige kennis van zijn ontwerp te hebben gedragen, hoewel volgens L'ETOILE, LUGOLY, luitenant der *maré-chaussée* zich in het gewaad eens biechtvaders vermomd had, om aan CHATEL zijn

geheim aftepersen. Een handschrift der koninklijke bibliotheek van *Frankrijk*, geteekend 9033 bekrachtigt al deze waarheden. » Het parlement zegt PÉRÉFIXE (*Hist. de HENRI le Grand*, bladz. 225) veroordeelde den koningsmoorder, dat hem de regterhand afgehouden, het vleesch met gloeiende tangen afgenepen, en hij vervolgens met vier paarden van elkander gerukt zoude worden . . . De vader van dezen ellendeling werd verbannen, deszelfs huis voor het paleis afgebroken, en eene *pyramide* op de plaats van hetzelfde opgericht. De Jesuiten, onder welke, die goddelooze gestudeerd had, werden te gelijkertijd beschuldigd, hem de rampzalige leer te hebben ingeprent, dat het geoorloofd is, eenen ketter-schen of geëxcommuniceerden koning te vermoorden, en daar zij vele vijanden hadden, zoo verbande het parlement, door hetzelfde vonnis van hunnen leerling de geheele maatschappij uit het koninkrijk Degene, die hunne vijanden niet waren, beschouwden de maatschappij niet als schuldig; zoodat eenige jaren daarna (tien jaren), de koning het vonnis van het parlement weder introk, en hen terugriep. — Zie GUIGNARD, GUERET.

CHATELAIN (GEORGE) CAS-

TELLANUS, een Vlaamsch edelman, te Gend in 1604 geboren, en aan het hof der Hertogen van Bourgondië opgevoed, werd voor eenen der mannen van zijnen tijd gehouden, die het best de Fransche taal verstonden. Hij overleed in 1475. Men heeft van hem: 1.° Eene Verzameling van Fransche verzen, ten titel voerende: *Recollection des merveilles advenues à notre temps* (Innerlijke bespiegeling der wonderen in onzen tijd voorgevallen.) Dit werk door JOANNES MOLINET, zijnen leerling, vervolgd, is in 1531, te Parijs, in fol. gedrukt. — 2.° *Histoire du bon chevalier JACQUES LALAIN, frère et compagnon de la Toison d'or* (Geschiedenis van den goeden ridder JACOBUS LALAIN, broeder en deelgenoot van het Gulden vlies), Brussel, VULPIUS 1634, in 4.to; en andere werken, welke thans enkel nog door de geleerden, die alles willen zien, gelezen worden. Men schrijft hem toe *le Chevalier délibéré, ou la mort du duc de Bourgogne devant Nancy* (De onbeschroomde Ridder, of de dood des Hertogs van Bourgondië voor Nancy), 1489, in 4.to

CHATELAIN (MARTINUS), in de zeventiende eeuw te Warwick blind geboren, maakte op de draaibank, allerlei wel uitvoerde werktuigen, zoo

als violen enz. Men vraagde hem eens, wat hij het meeste wenschte te zien. *de kleuren*, antwoordde hij, *wijl ik bijna al het overige door het gevoel ken.* — Maar, hernam men, *zoudt gij niet liever den Hemel zien?* — *Neen*, zeide hij, *dien zou ik liever aanraken en voelen.*

CHATELAIN (HENDRIK), te Parijs in 1684 geboren, begaf zich na de intrekking van het edikt van Nantes, naar Holland, en werd predikant der Waalsche kerk van Amsterdam, alwaar hij in 1743 overleed. Zijne *Leerreden* zijn in die stad, in 1759 in 6 Dl., in 8.vo gedrukt. Dezelve zijn meer bondig, dan welsprekend; in alles, wat de Catholijke kerk betreft, spreidt de schrijver zorgvuldig de vooroordeelen zijner sekte ten toon.

CHATELAIN (CLAUDIUS.) — Zie CHASTELAIN.

CHATELET (PAULUS HAY, Heer van), een edelman uit Bretagne, algemeen advocaat bij het parlement van Rennes, vervolgens rekwestmeester en staatsraad, werd als Commissaris benoemd, in het regtsgeving van den Maarschalk de MARILLAC. Deze nam hem, als zijnen hoofdvijand, en als de schrijver van een Latijnsch Heekeldicht, in berijmd proza tegen hem, niet aan. Men

is van gevoelen, dat hij zelfs dit rekwest van niet aanneming den Maarschalk deed ingeven; maar de Kardinaal van RICHELIEU zijne listen ontdekt hebbende, liet hem in de gevangenis werpen. Kort daarna werd hij weder uit dezelve ontslagen. Hij bezat eenen vluggen geest en was vol kwinkslagen. Eens met SAINT-PREUIL zijnde, die met nadruk om genade voor den Hertog van MONTMORENCY verzocht, zoo zeide hem de koning: » Gij zoudt wel, geloof ik, eenen arm willen verloren hebben, om hem te redden. — Ik wenschte, Sire, antwoordde DU CHATELET, dezelve beide verloren te hebben, want zij zijn nutteloos tot uwe dienst: en er eenen gered te hebben, die voor u veldslagen gewonnen heeft, en nog zoude winnen." Hij vervaardigde een even zoo stout als welsprekend *factum* (*) voor dien veldheer. Nadat de Kardinaal DE RICHELIEU hem verweten had, dat dit stuk de regtvaardigheid des konings veroordeelde: » Vergeef mij, hernam DU CHATELET; het is om zijne barmhartigheid te regtvaardigen, indien hij de goedheid heeft, dezelve omtrent een' der dapperste mannen van zijn rijk uitte oefenen." DU CHA-

TELET was een der sieraden van de Fransche Akademie in derzelve geboorte. Hij overleed in 1636, in den ouderdom van 43 jaren. Men heeft van hem verscheidene werken in onrijm en dichtmaat: 1.° *Histoire de BERTRAND DU GUESCLIN* (*Geschiedenis van BERTRAND DU GUESCLIN*), Connestabel van *Frankrijk*, in fol. 1666, en in 4.to, 1693, belangrijk door de regtvaardigende stukken, waarmede men dezelve verrijkt, heeft. — 2.° *Observations sur la vie et la condamnation du Maréchal de MARILLAC* (*Aanmerkingen op het leven en de veroordeeling van den maarschalk van MARILLAC*), Parijs, 1633, in 4.to — 3.° *Recueil de pièces pour servir à l'histoire* (*Verzameling van stukken, om tot de geschiedenis te dienen*), 1635, in fol., — 4.° *Prose rimée* (*Berijmde proza*), in het Latijn, tegen de beide Broeders MARILLAC, in het dagblad van den Kardinaal van RICHELIEU. — 5.° Een vrij uitgebreid *Hekeldicht*, tegen het hofleven. — 6.° Onderscheidene *Dichtstukken*, die niet onder zijne beste voortbrengselen kunnen geteld worden.

CHATELET. — Zie CHAS-

B 4

(*) *Voorstelling eener zaak voor den regter,*
Vertaler.

TELET.

CHATPELLAIN (JOANNES LE), een Augustijner Religieus, die in de vijftiende eeuw leefde, ontwikkelde eenen grooten aanleg voor het predikambt. Zijn roem had zich verre uitgebreid; hij verscheen met roem op de kansels der voornaamste steden van *Frankrijk*, doch minder regtzinnig dan welsprekend droeg hij grondbeginselen voor, die de ketterij van LUTHER begunstigen. De geestelijken van *Lotharingen*, werwaarts hij geroepen was, om te prediken, zijne redevoeringen aangehoord hebbende, klaagden hem bij het hooger gezag aan, en toen hij zich in 1524 van *Metz* verwijderde, werd hij te *Nomeny*, een klein vlek, in de nabijheid dier stad, in de gevangenis gebracht. Daar de overheden van *Metz* de beoordeeling dier zaak met geen genoegezamen nadruk had doorgezet, zoo benoemde PAUS CLEMENS VII. regters, om dezelve nader te onderzoeken. Van ketterij en afvalligheid overtuigd, werd CHATELLAIN veroordeeld, om door de wereldlijke magt, aan welke men hem overleverde, verbrand te worden; zijn vonnis werd den 12 Januarij 1525 uitgesproken. Sommigen zeggen, dat hij, vóór zijn sterven, zijne dwalingen herriep. Men schrijft

hem eene *Kronijk der stad Metz* toe, in die stad in 1698, in 12.mo gedrukt. Deze uitgave gaat slechts tot het jaar 1471. Tot het jaar 1550 vervolgd, is dezelve door CALMET in zijne *Histoire de Lorraine* herdrukt. Men kent handschriften, waarin het vervolg gaat tot het jaar 1620.

CHATPELLARD (JOANNES JACOBUS DU), te *Lyon* in 1693 geboren, ging reeds vroegtijdig onder de Maatschappij van JESUS. Hij onderwees in den beginne de schoone letteren; doch werd door zijnen smaak tot de wiskunde medegesleept, en zijne oversten wilden de natuur niet tegenwerken. Na dezelve in de collegiën te hebben onderwezen, werd hij tot hoogleeraar der waterbeschrijving in de haven van *Toulon* benoemd, en met het onderwijs der garden der marine belast. Hij bekleedde dezen moeilijken en neteligen post, gedurende 33 jaren, en wist de achting, den eerbied, de genegenheid en het vertrouwen van dien jongen adel te winnen. Hij overleed te *Lyon*, den 15 October 1757. Men heeft van hem *Recueil de traités de mathématiques à l'usage de messieurs les gardes de la marine* (*Verzameling van wiskundige verhandelingen, ten gebruike der heeren van de garden der marine*), zeer

op prijs gesteld; hij gaf dezelve in 1749, in 4 Dl.ⁿ in 12.mo, op verzoek zijner kweekelingen, welker bevordering hem zeer ter harte ging in het licht; » maar de ijver, zegt de Abt PAULIAN, welken hij daarbij aan den dag legde, was niets, in vergelijking van den ijver, waarmede hij bezielde was, wanneer hij werk maakte, om hun de in hunnen staat al te gewone klippen te doen vermijden, of om hen op het pad der deugd terug te brengen.”

CHATELUS, of CHASTEL-LUX (CLAUDIUS DE BEAUVOIR Heer van), Burggraaf van *Avalon*, en Maarschalk van *Frankrijk*, uit eene adellijke en oude familie, volgde de partij der hertogen van *Bourgondië*, wier onderdaan hij was, en die hem groote weldaden bewees. Hij werd in gewigtige zaken gebruikt, en overleed te *Auxerre* 1453, eenen grooten roem van beleid en dapperheid nalatende. De hoofdkerk van die stad is door zijne milddadige giften zoo zeer versierd, dat de Bisschop en het kapittel hem en zijne nakomelingen in 1423 eene prebende toestonden, met het regt van dezelve met den degen op zijde waar te nemen.

CHATILLON (GAUCHER,

Heer van), uit een, met dat van *Frankrijk* verbonden geslacht, dat zijnen naam ontleent van *Chatillon-sur-Marne*, tusschen *Epernai* in *Château-Thierri*, was landvoogd van *Bourgondië* en opperschenker van den *Champagne-wijn*. Hij volgde den koning PHILIPPUS AUGUSTUS op de reis naar het *Heilige land*, en onderscheidde in het beleg van *Accon* in 1191. Hij muntte niet minder uit in de verovering van *Normandië* in 1203, in *Vlaanderen*, waar hij zich meester maakte van *Doornik*, en in den slag van *Bouvines*, tot het winnen van welken hij bijdroeg. Hij nam vervolgens den naam van graaf van *Saint-Paul* aan, daar zijne vrouw dat graafschap geërfd had. Hij overleed in 1219, hetzelfde jaar, als hij zich tot eenen krijgstogt tegen de Albigenzers gereed maakte.

CHATILLON (GAUCHER), Graaf van *Porcean*, achterkleinzoon van den voorgaande, werd in 1250 geboren, onderscheidde zich in het gevecht bij *Kortrijk* zoo zeer, dat PHILIPPUS de *Schoone* hem in 1302 den degen van opperveldoverste tot eene belooning verleende. Hij had in 1304 veel deel aan de overwinning van *Mons-en-Puelle*, vergezelde den prins LODEWIJK HUTIN naar

Navarre, deed hem te *Pampelona* in 1307 kroonen, en werd de voornaamste minister van dezen koning. Hij droeg in 1328 ook veel bij tot de overwinning van *Mont-Cassel*, en overleed met eer en roem overladen in 1329, in den ouderdom van 80 jaren. Het huis van CHATILLON heeft vele andere groote mannen voortgebragt. De schrijver der *Mémoires* voor het onderwijs van den hertog van *Bourgogne*, zegt billijker wijze, dat deze familie, in hare eerste takken, met zoo veel luister schitterde, dat slechts de koninklijke waardigheid boven haar verheven is.

CHATILLON. — Zie COLIGNI en GUALTER.

CHATILLON (NICOLAAS DE), een krijgswaarkundige, geboortig van *Châlons-sur-Marne*, overleden in 1616, heeft de teekeningen voor de *Place-Royale* te *Parijs* geleverd, en de werken van de *Pont Neuf* bestuurd.

CHATILLON (LODEWIJK DE), een brandschilder en graveur, was te *Saint-Menehould* geboren. Hij heeft gegraveerd de *schikgodinnen*, het lot van *MARIA DE MEDICIS* spinnende, naar *RUBENS*; een gedeelte der overwinningen van *LODEWIJK XIV.*, naar *LE CLERC*. *LODEWIJK XIV.* maakte ge-

bruik van zijne bekwaamheden in het schilderen in brandverw. Deze kunstenaar overleed in 1734.

CHATILLON (N.), een dichter, bekend door eenige verzen, onder ingeving van eenen goeden smaak en een ongedwongen talent, geschreven, was onderbestuurder in het beheer der koninklijke loterij. Hij overleed in 1826 te *Parijs* in den ouderdom van 50 jaren, als lid van de akademie van *Dijon*. Wij zullen van hem aanhalen: *Epitres aux Muses* (*Zendbrief aan de Muzen*), bekroond door de akademie der Bloemspelen den 3 Mei 1821, *Parijs*, 1621, een blad in 8.º — *La chemise* (*Het hemd*), eene vertelling. — *Les derniers adieux du Poète*, (*Het laatste vaarwel des dichters*), een treurdicht, *Parijs*, 1825, een blad in 8.º

CHATRI, de vrouw van eenen kleermaker der stad *Sens*, onder *HENDRIK III.*, had 20 jaren na haar huwelijk, alle teekenen van eene wezenlijk zwangere vrouw. Zij bleef 3 jaren in het bed zonder te kunnen baren. Daarna, toen de weeën bedaard waren, en de zwelling nog altijd voortduurde, bleef zij in dezen toestand bijna 24 jaren. Na haar dood, die in het 68ste jaar van haren ouderdom plaats

had, liet haar man haar openen, en men vond in haar schoot het ligchaam van een dochtertje, geheel gevormd, maar reeds aan het bederven. De Heer d'ALIBOUR, toenmaals geneesheer van de stad *Sens*, en later van HENDRIK IV., ooggetuige van dit bijzonder geval, gaf er een verslag van in het licht.

CHATTERTON (THOMAS), een Engelsch schrijver, die door zijnen wonderbaar vroeg ontwikkelde geest zoowel op letterkundige achtung, als door de treurige lotgevallen zijns levens op menschelijke deelneming aanspraak maakt. Hij was in 1752 te *Bristol* geboren, en de zoon eens onbemiddelden schoolmeesters. In het eerste scheen hij schroomvallig en zonder talenten te zijn, een Fransch boek met geschilderde letteren wekte den lust om lezen te leeren in hem op. Weldra ontwikkelde zich zijne begaafdheid op eene bijzondere wijze, toen zijn vader hem door den dood ontnomen werd, en hij zich genoodzaakt zag, schrijver bij eenen notaris te worden. In zijne ledige uren legde hij zich toe op de Engelsche oudheidkunde, de geschiedenis en talen, waarin hij het zoo ver bragt, dat kundige mannen zijne gedichten en andere werken bewonderden. Dit bragt hem op de gedachte zijne voort-

brengsels voor die van ROWLEY te doen doorgaan. Met het schoonste vertrouwen begaf hij zich naar *Londen*, hier hoopte hij weldra schitterend te kunnen optreden, maar hij vond zich deerlijk bedrogen, zijn begunstiger, lord BECKFORT stierf en liet hem aan de bitterste ellende ter prooije; in plaats van het gewenschte geluk nam de achttienjarige jongeling rattekruid om door vergif den hongerdood voortekomen.

CHAUCER (GODEFRIDUS), de MAROT der Engelschen, geboren te *Londen* in 1328, overleden in 1400, werd in de abdij van *Westminster* begraven. Hij droeg, door zijne gedichten tot lof van den hertog van *Lancaster*, zijnen schoon-broeder, vervaardigd, veel bij om hem de kroon te bezorgen. Hij had deel aan het geluk en de rampspoeden van dezen vorst. Zijne gedichten werden in 1721 te *Londen* in fol. in het licht gegeven. Men vindt daarin verhalen vol levendigheid, eenvoudigheid en groote vrijheid, in den smaak der minnezangers en van BACCACIO. De verbeeldingskracht, die dezelve uit zijne pen deed vloeijen, is levendig en vruchtbaar, maar zeer weinig geregeld, en dikwerf zeer buitensporig. Zijn stijl wordt door een groot aantal duistere en onverstaanbare

woorden onteerd. De Engelsche taal was te zijnen tijde nog ruw en onbeschaafd. Was de geest van CHAUCER bevallig, zijne taal was het niet, en de tegenwoordige Engelschen hebben moeite hem te verstaan. CHAUCER heeft, buiten zijne gedichten, werken in proza nagelaten: *Le testament d'amour* (De uiterste wil der liefde); *Traité de l'astrolabe* (Verhandeling over het astrolabium). Hij heeft zich op de sterrekunde en vreemde talen, zoowel als op het verzenmaken toegelegd. Hij had zelfs valsche stellingen willen beweren. De meeningen van WICLEF maakten toen veel opziens. CHAUCER omhelsde dezelve, en werd voor eenigen tijd uit zijn vaderland verdreven. Bij zijne terugkomst werd hij van al zijne bedieningen ontzet, maar kreeg, toen hij de daadzaken aan den dag bragt, verlof om terug te keeren.

CHAUCHEMER (Pater FRANCISCUS), een geestelijke van de orde van den heiligen DOMINICUS, doctor der *Theologie*, werd in 1640 te *Blois* geboren. Hij was provinciaal van zijne orde in de provincie van *Parijs*, en een der beste predikanten van zijnen tijd. Hij had de eer verscheidene malen voor den koning te prediken en werd altijd toegejuicht. Behalve een groot aantal Leer-

reden, welke hij in handschrift heeft nagelaten, heeft men van hem: *Sermons sur les mystères de la religion Chrétienne* (Leerreden over de geheimen der Christelijke godsdienst), *Parijs* 1709 in 12.mo. 2.º *Traité de Piété sur les avantages de la mort Chrétienne* (Stichtelijke verhandeling over de voordeelen des Christelijken doods) *Parijs*, 1707 2 dl.ⁿ in 12.mo; herdrukt in 1714 en 1721. Deze Pater geraakte, bij de volgende gelegenheid, in twist met den overledenen Abt GASTAUD van *Aix*. MARIE ANGELOUÉ CHARLIER, vrouw van den heer TIQUET, raadsheer bij het parlement te *Parijs*, was, wegens eene aanslag op het leven van haren echtgenoot, onthoofd, de abt GASTAUD vond vermaak hare lijkrede te houden. Deze soort van boerterij vervaardigde in eenen korten brief de beoordeeling van dit stuk, en gaf ook eene zede-en Christelijke redevoering over hetzelfde onderwerp in het licht. De abt GASTAUD antwoordde op deze beoordeeling en gaf eene bijzondere hekeling over de zede-en Christelijke redevoering in het licht. Men heeft eene verzameling

van deze kleine werken, gedrukt 1699 te *Parijs* in 8°. Pater CHAUCHEMER eindigde den 6 Januarij 1713 te *Parijs* zijn leven, en werd den 7 bij de *Jacobiten* in de *Sint Jakobs-sstraat* begraven.

CHAUDET (ANTONIUS DIONYSIUS), geboren te *Parijs* den 31 Maart 1763, was een beroemd beeldhouwer en schilder. Hij behaalde den grooten prijs der beeldhouwkunde, voor een kunstbeeld, *JOZEF, verkocht door zijne broeders*, voorstellende. De andere leerlingen waren zoo zeer verwonderd over de volmaaktheid van zijn werk, dat zij den kunstenaar in zegenpraal omdroegen. Vol van het denkbeeld om van zijn talent zoo veel mogelijk partij te trekken, ging CHAUDET naar *Rome*. Bij zijne terugkomst in 1789, werd hij in de akademie van schilderkunst in hoedanigheid van *agr  * (*goedgekeurde*), aangenomen, een titel, waarop alle leerlingen, die van de school van *Rome* kwamen, trotsch waren. Weinig tijds daarna vervaardigde hij, tot versiering van het gebouw, het *Pantheon*, eene groep van beelden, welke voor het beste zijner werken gehouden wordt. Dezelve drukt de ijverzucht des roems uit. Men heeft nog van hem eene menigte werken, die alle van zijn uitmuntend talent getuigen: OEDIPUS, waaraan

men met de grootste onregtvaardigheid in 1801 den prijs van aanmoediging weigerde. Het standbeeld van BONAPARTE, hetwelk men eertijds in de zaal van het wetgevend ligchaam zag. Het standbeeld des *vredes* van eene natuurlijke grootte, uitgevoerd in zilver, en geplaatst in het paleis der *Tuileriën*. Het standbeeld van CINCINATUS in de zaal der kamer der *Pairs*. Het verheven beeldwerk hetwelk het plafond der eerste zaal van het koninklijke museum versiert en onder de gedaante van drie vrouwen, de schilder-, beeldhouw- en bouwkunde voorstelt. De *Belisarius* door hem zelve in metaal gebeiteld, PAULUS en VIRGINIA, welke hij in marmer heeft uitgevoerd, en waarin men die teederheid en die belangstelling vindt, waarmee de onnavolgbare penseel van BERNARDIN DE SAINT-PIERRE hen begaafd heeft. Men heeft nog van hem de borstbeelden van wijlen SABATIER, DAVID, LEROIJ, van den Kardinaal MAURY en van LAMOIGON-MALESHERBES. CHAUDET beoefende ook met eenig goedgevolg de schilderkunst; in dat vak heeft men van hem de hartroerende elegie van de *troostende vriendschap aan de deur eener gevangenis*; *  NEAS en ANCHILES te midden des Trojaanschen brands*. Zijne werken, die

daarenboven van groot belang zijn, en waarin men genie, gelukkige toestanden aantreft, hebben, in het algemeen, geen zuiver koloriet. De talenten van dezen kunstenaar deden hem tot eersten meester aan de schilder- en beeldhouwkundige scholen benoemen. Toen hij ook lid van de vierde klasse van het Instituut benoemd werd, was hij ook lid der commissie van het *Dictionnaire de la langue des beaux-arts* (Woordenboek van de taal der schoone kunsten.) Hij overleed den 19 April 1810:

CHAUDON (LODEWIJK-MAÏEUL), een geschiedschrijver en Benedictijner van de vergadering van *Cluny*, geboren te *Valensolle* nabij *Digne* den 10 Mei 1737; lid van verscheidene geleerde genootschappen, en onder andere van de akademie der *Arcadien* te *Rome*. Men heeft van hem: 1.° *Lettres à M. le marquis de ****, sur un prédicateur du 15. e siècle* (Brieven aan den Markgraaf van **** over eenen prediker der 15. de eeuw), 1755, in 4. to — 2.° *Ode sur la calomnie* (Lierzang over den laster), 1756, in 4. to — 3.° *Ode à MM. les échevins de Marseille* (Ode op de heeren schepenen van *Marseille*) 1757, in 4. to — 4.° *Le chronologiste manuel* (Tijdrekenkundig handboek), 1766 — 1770, in 24.°

— 5.° *Dictionnaire anti-philosophique* (Anti-wijsgeerig Woordenboek), hetzelfde misschien met datgene, hetwelk aan *NONOTTE* is toegeschreven, 1767, in 8. v°; *Avignon*, 1776, 2 Dl. n, in 8. v°, en ook 1776, 3 Dl. n, in 12. mo, 3. de uitgave. — 6.° *Bibliothèque d'un homme de goût, ou Avis sur le meilleur choix des livres écrits en notre langue* (Boekverzameling van eenen man van smaak, of bericht over de beste keus der boeken in onze taal geschreven), *Avignon*, 1772, 4 Dl. n, in 12. mo Dit werk, waarvan de *Abt DELAPORTE*, 1777, eene nieuwe uitgave in 4 Dl. n, in 12. mo uitgaf, is in het geheel door de heeren *BARBIER* en *DESESSARTS* verbeterd, onder den titel van *Nouvelle Bibliothèque d'un homme de goût* (Nieuwe Boekverzameling van eenen man van smaak), 1807 — 1810, 5 Dl. n, in 8. v°, bij welke deze heeren beloofd hebben, een zesde te voegen. — 7.° *Nouveau Dictionnaire historique de tous les hommes qui se sont fait un nom par le génie, les talens, les vertus, les erreurs etc.* (Nieuw geschiedkundig Woordenboek van al de mannen, die zich door genie, talenten, deugden, dwalingen enz. eenigen roem verworven hebben), 1773, 9 Dl. n, in 8. v° Dit is het heste werk van den schrij-

ver, die er in 1773, de zevende uitgave van in het licht gaf. Hij deed met DELANDINE van Lyon, 1804, eene achtste, 13 Dl.ⁿ, in 8.vo, in het licht verschijnen; van 1810 — 1812 gaf de boekhandelaar PRUDHOMME, met behulp van een gezelschap van geleerde mannen, eene negende, 20 Dl.ⁿ, in 8.vo, van in het licht; eindelijk werd in November 1821, eene tiende uitgave van deze levensbeschrijving, in 25 Dl.ⁿ vervat, aangekondigd, en welke tot grondslag van al degenen, die dezelve gevolgd zijn, gediend heeft. — 8.º *Interprète manuel des noms latins de la géographie ancienne et moderne* (Handboek de Latijnsche woorden verklarende van de oude en hedendaagsche aardrijksbeschrijving), 1777, in groot 8.vo — 9.º *Mémoires sur la vie et les écrits de M. DE VOLTAIRE* (Memoriën over het leven en de geschriften van den Heer DE VOLTAIRE), in 8.vo, vertaald in het Engelsch, 1786, in 8.vo — 10.º *Leçons d'histoire et de chronologie* (Geschied- en tijdrekenkunde), 1781, 2 Dl.ⁿ, in 12.º — 11.º *Elemens d'histoire ecclésiastique jusqu'au pontificat de PIE VI.* (Beginselen der kerkelijke geschiedenis tot aan het Pauschap van PIUS VI.), 1785, in 8.vo, Caen en Parijs, 1787, 2 Dl.ⁿ, in 12.mo

CHAUFEPIÉ (JACOBUS GEORGIUS), den 9 November 1702 te Leeuwarden in Vriesland geboren, omhelsde vroeg onder de zoogenaamde Hervormden den geestelijken staat, en oefende achtereenvolgend te Vlissingen, te Delft en sedert 1743 te Amsterdam zijn ambt uit. Hij overleed in die stad den 3 Julij 1786, en is bekend door verscheidene werken, welke hij geschreven of in het Fransch vertaald heeft. Het voornaamste derzelve is een *Dictionnaire historique et critique, pour servir de supplément ou de continuation au Dictionnaire historique et critique de M. PIERRE BAYLE* (Geschied- en beoordeelend Woordenboek om tot Bijlage en vervolg van het geschied- en beoordeelend Woordenboek van den Heer PIETER BAYLE, te dienen), Amsterdam, 1750-1756, 4 dl.ⁿ in fol. CHAUFEPIÉ volgde geenszins het scepticismus van zijnen voorganger, maar viert bij elke gelegenheid den teugel aan de dweepzucht zijner sekte. LUTHER en CALVINUS, zijn, volgens hem, de twee grootste mannen der wereld. De heer BONNEGARDE heeft de werken van deze twee Woordenboekschrijvers verkort in het licht gegeven in 4 Dl.ⁿ, in 8.º Lyon 1773. Toen hij hunne werken in een bragt, heeft hij de goddeloosheden

van den eenen en de geestdrijverijen van den anderen weggelaten, en daardoor heeft hij den Christelijken lezer in staat gesteld om van de geleerdheid dezer twee schrijvers gebruik te maken, zonder zich aan het verderfelijke der dwaling bloot te stellen. CHAUFEPIC had overigens eerbied voor de godsdienst, en verdedigde dezelve bij verscheidene gelegenheden, met even zoo veel kunde als ijver. Ook bezit men nog van hem: *Leerreden over den Staat des Joodschen volks op verscheidene schriftuurteksten. Eene schets der Christelijke deugden. Geschiedenis der gewijde en ongewijde wereld uit het engelsch van STRUCKFORD. Leven van POPE* geplaatst voor de werken van dezen dichter. *Algemeene geschiedenis sedert het begin der wereld uit het Engelsch 1770* — 1792 46 dl.ⁿ in 4.º enz.

CHAULIAC. — Zie CAULIAC.

CHAULIEU (WILLEM AMFRYE DE) werd in 1639 te Fontenai in Vexin-Normand met eene gelukkige en bevattelijke genie geboren. De bevalligheden van zijnen geest en zijn opgeruimd karakter verschafften hem de vriendschap der hertogen van Vendôme. Deze vorsten plaatsten hem aan het

hoofd hunner zaken en gaven hem 30,000 livres tot bezoldiging. De groot-prioor kwam bij hem aan tafel als bij eenen vriend. De abt CHAULIEU had in zijn vertrek *du Temple* een gezelschap van geleerde mannen en vrienden, welke hij door zijne boerterij verlustigde. Een kweekeling zijnde van CHAPELLE, gaf hij zich even als hij aan den wellust over en volgde getrouw in zijne gedichten zijn genie en die van zijnen meester. Men noemde hem ANACREON *du Temple*, omdat hij zich, even als deze grieksche dichter aan de verzen en de liefde tot in zijne laatste levensjaren toewijdde. In zijn tachtigste jaar blind zijnde, beminde hij Mejufvrouw LAUNAI (naderhand mevrouw STAEL) met de liefde der eerste jeugd. De abt CHAULIEU verliet in 1720, in zijn een en tachtigste jaar deze wereld. De beste uitgaven zijner gedichten zijn die van 1733 in 2 dl.ⁿ in 8.º onder den titel van *Amsterdam*, en die van *Parijs 1774* in 2 dl.ⁿ in 8.º naar de handschriften van den schrijver en met een groot aantal nieuwe stukken vermeerderd. De heer FAURIEL heeft eene verhandeling over CHAULIEU en LAFARE; aan het hoofd der Stereotype uitgave dezer twee schrijvers uit de drukkerij van HERKAN in het licht gege-

ven. » Het is jammer, zegt zeker beoordeelaar, dat de jeugd zijne werken niet zonder gevaar, en de wijze mannen niet zonder verontwaardiging lezen kunnen. Al wat hij denkt, al wat hij zegt, strekt slechts om eene Epicurische wijsbegeerte te doen gelden, des te gevaarlijker daar hij dezelve als gevoel heeft, weten voor te dragen. . . . Niets is desniettegenstaande afkeeriger voor de oogen, eener, wij zeggen niet gestreng maar verlichte rede, dan deze neiging, om in het genot der zinnelijke vermaken al zijn geluk te stellen. De wijsbegeerte, die zich zoo zeer beroemt, de bewaarster der ware lichten te zijn, had een op zich zelve zoo valsch en de menschheid vernederend stelsel behoren te verwerpen. In tegendeel zij breidt het uit, prijst het, en vreest dus niet haren roem op te offeren ten koste van zich deelgenooten te bezorgen, die vergeten, wat het hun kost in het gezelschap van zwakke zielen en sterke geesten te verkeeren."

CHAULNES. — Zie ALBERT (HONORÉ D')

CHAUMEIX (ABRAHAM JOZEF), te Chanteau bij Orleans in het begin der 18de eeuw geboren, was een acht-

baar schrijver, welken VOLTAIRE in zijne schriften zonder grond beleedigd heeft, door hem azijnkoopster, schoolmeester, Jansenist en dweeper te noemen. De be- weeggrond der beleedigingen en spotternijen van dezen uitzinnigen wijsgeer was de afkeer, welken CHAUMEIX altijd betoond had jegens de nieuwmodische leerstellingen, en vooral het werk, hetwelk hij tegen de eerste twee deelen der *Encyclopedie* uitgegeven had, en dat ten titel voert: *Préjugés légitimes contre l'encyclopédie (Billijke vooroordeelen tegen de Encyclopedie)* (1758, 8 dl.ⁿ in 12.º)

De twee laatste bevatten *Examen du livre de l'esprit (Onderzoek van het boek des geestes)*. Deze beoordeeling bevat zeer juiste maar somtijds een weinig te beuzelachtige bemerkingen. De Heer MORELET (naar men gelooft) trachtte met boertelijken op deze redeneringen te antwoorden, en deed het werk in het licht verschijnen, getiteld: *Mémoire pour ABRAHAM CHAUMEIX contre les prétendus philosophes DIDEROT et d'ALEMBERT (Memorie voor ABRAHAM CHAUMEIX tegen de vermeende wijsgeeren DIDEROT et d'ALEMBERT)* Amsterdam 1759 in 12.º VOLTAIRE poogde hem nog belagchelijker te maken in het

boek: de *arme duivel* en in het verhaal van WILLEM VADÉ. Maar al het belagchelijke viel op diegenen, die zich genoodzaakt zagen om schimpreden voor rederingen te geven. Nog bestaat er van CHAUMEIX: 1.° *Sentiment d'un inconnu sur l'oracle des nouveaux philosophes* (Meening van eenen onbekende over het orakel der nieuwe wijsbegeerte) 1760, in 12.° 2.° *Les philosophes aux abois* (De in het naauw gebragte wijsgeeren) 1760, in 8.° 3.° *Nouveau plan d'étude, ou Essai sur la manière de remplir les places dans les collèges que les Jésuites occupaient* (Nieuw studeerplan of proeve over de wijze om de plaatsen in de Collegien, welke de Jesuiten bezetteden, aan te vullen) Keulen (Parijs) 1762, 2dl.ⁿ in 12.°. Vervolgd en beschimpt door de wijsgeeren ter oorzaak der grondbeginselen, welke hij beleed, werd CHAUMEIX genoodzaakt zich naar Rusland te begeven, waar hij tegen het laatste der vorige eeuw overleed. CHAUMEIX werkte aan den *Censeur hebdomadaire* en bezorgde artikelen, aan verscheidene andere dagbladen.

CHAUMETTE (PETRUS-GASPARD), die om zijne goddeloosheid met régt onder de hatelijkste revolutionairen

is gerangschikt, werd te Nevers den 24 Mei 1763 geboren. Zijn vader, die schoenmaker was, wilde hem eene zorgvuldige opvoeding bezorgen; maar CHAUMETTE tot ondeugd en verkwisting geneigd, maakte zich deze zorgen niet ten nutte. Toen hij de studie geheel had laten varen, verliet hij het vaderlijke huis en ging als scheepsjongen aan boord van een schip, maar had weldra eenen afkeer van deze hantering en begaf zich naar Parijs. Hij bevond zich in deze hoofdstad, toen de eerste onrusten der omwenteling uitborsten. CAMILLUS DESMOULINS, met wien hij kennis gemaakt had, van zijnen ijver en moed gebruik willende maken, belastte hem met het volk op de pleinen en in de straten aan te spreken. CHAUMETTE kweet zich hiervan met ijver, en verdiende daardoor in de clubs der *Cordeliers*, welke diegene was, waarin men de meest-Demagogische grondbeginselen beleed, opgenomen te worden. Hij werd bij de redactie van het dagblad van PRUDHOMME, getiteld: *les révolutions de Paris* (omwentelingen van Parijs), geplaatst, en predikte in dit blad de meest vwoestende grondbeginselen van de zedelijkheid en de maatschappij. Op den noodlottigen dag van den 10 Augustus, nam hij een zoo werkzaam deel aan

de moord-tooneelen, die plaats hadden, dat hij in het bijzonder onder al de andere Cordeliers uitmuntte, hetgeen voor hem veel bij bragt om tot regtsvorderaar der gemeente in de plaats van MANUEL benoemd te worden. Toen de voorzitter in deze omstandigheid zijnen voor naam gevraagd had, antwoordde hij: bij de oude regering noemde men mij PIETER-GASPARD, omdat mijn peet een onnoozele* hals was, die aan de heiligen geloofde; maar ik heet nu ANAXAGORAS, daar ik slechts tot beschermer eenen heilige hebben wil, die om zijne gemeenebestgezindheid opgehangen is. CHAUMETTE bragt in zijne nieuwe bedieningen al het geweld der grondbeginsels mede, welke hij in het gezelschap der Cordeliers geleerd had. In zijne onstuijnige gespreken hield hij niet op met hevigheid tegen de doorluchtige gevangenen van den Temple uit te varen, van welke hij een der woedendste vervolgers was. Zijne donderende stem, zijn onverschrokken moed, en de hevigheid zijner bewegingen, verschafften hem eenen volkomen invloed op den gemeente raad. Zijne naauwe verbinding met HEBERT maakte hem nog magtiger. Hij schreef zijner partij, de wet voor zelfs voor de Conventie, die hem

vreesde. Na in de gemeente de oprigting van eene revolutionnaire regtbank gevorderd te hebben, ging hij den 9 Maart 1793, aan het hoofd eens gezantschaps er de toestemming van vragen bij de volksvergadering, die dezelve niet dorst te weigeren. Zich zijn gezag ten nutte makende, legde hij vervolgens deze vergadering de wet van het maximum op, eischte de omwenteling van den 31 Maart en de wet op de verdachte personen. Om de dolzinnigheid met de wreedheid der grondstellingen te verbinden, wilde hij een besluit doen nemen, dat alle inwoners van Parijs slechts klompen zouden dragen, en dat de tuinen der Tuileriën en van het Luxembourg met aardappelen zouden beplant worden, want » met aardappelen, zeide hij, moeten zich alle Franschen voeden.» Hij wachtte zich echter wel van een voorbeeld te geven en zich aan eene zoodanige beperking te onderwerpen: een schotel met aardappelen zou niet hebben mogen geplaatst worden tusschen de uitgezochtste geregten, welke de tafel van dezen matigen gemeenebestgezinde bedekten. Na den val der partij van la Gironde wilde hij eene onafhankelijke partij van de Cordeliers en Jacobijnen vormen, de gemeenebestgezinden vogelvrij ver-

klaren, en de vergadering zelve omver stooten. Deze partij werd bekend onder den naam van *Hébertisten*; maar HÉBERT was slechts agent van CHAUMETTE, die het eerste hoofd was van deze partij, de afschuwelijkste onder alle, die *Frankrijk* te gronde hielpen. Maar zijne woedde moest zich vooral op de heiligste voorwerpen oefenen. Na de dienaren Gods vermoord te hebben, verklaarde de goddelooze CHAUMETTE God zelve den oorlog, en wilde van het *Athéismus* eene staatkundige instelling maken. Om zijn dolzinnig doel te bereiken, vormde hij in zijne gedachten, die even zoo heiligschendende als zonderbare feesten, onder den naam van *feesten der rede* bekend; hij liet de altaren, schilderijen en al wat maar eenig spoor van eene godsdienst kon voorstellen, vernielen. Toen hij zich van talrijke *Wandalen*, die deel namen aan zijne dwaasheid, omringd zag, wilde hij aan de vergadering verslag geven van de eerste viering van de *feesten der rede*. Hij vertoonde zich in de vergadering, omringd van eene talrijke menigte. Een korps jonge muzikanten opende den optogt; zij werden gevolgd door eene menigte weeskinderen, die met bloemkransen gekroond waren, en door eene bende

clubisten met verschrikkelijke roode mutsen op hun hoofd, die de lucht door het geroep: *Vive la montagne, vive la république!* deden weergalmen. Vervolgens verscheen de *godin der rede* op eenen draagstoel, gedragen door vier mannen, en versierd met kransen van eiken-loof. Eene actrice van de *opera* (Mejufvrouw MAILLARD) had wel de rol van *godin* willen spelen; een blaauwe mantel wapperde langs hare schouders, zij hield eene lange piek in de hand, en men had niet vergeten, haar hoofd met eene groote roode muts te versieren. Naauwelijks verscheen deze prachtige maskerade aan den slagboom, of de *godin* werd door duizende toejuichingen begroet; men leidde haar in de vergadering en plaatste haar tegen over den president, die, aan het hoofd dezer vertegenwoordigers, zich ten uiterste verwonderde over het belagchelijk kluchtspel, en dezen bespottelijken optogt. CHAUMETTE vermeerderde door eene verschrikkelijke en goddelooze rede, deze dolzinnigheid: » Gij hebt het gezien, zeide hij, wetgevende burgers, de geestdrijverij is moedeloos en heeft de plaats verlaten, welke zij van de rede, de regtvaardigheid en de waarheid bezet hield. Hare schele oogen hebben den glans van het licht niet kunnen ver-

dragen; zij is gevlugt. Wij hebben ons van de kerken meester gemaakt, welke zij ons gelaten heeft, wij hebben dezelve herschapen. Heden heeft het gansche volk van *Parijs* zich onder de gotische gewelven, die, zoo lang van de stem der dwaling weergalmden, begeven, en voor de eerste maal de vreugdekreten der *waarheid* doen hooren. Daar hebben wij aan de vrijheid, aan de gelijkheid geofferd. Daar hebben wij, *vive la montagne! (leve de bergpartij!)* geroepen, en het gebergte heeft ons geantwoord; want het had ons even te voren in den tempel der rede vereenigd. Wij hebben geene offers aan deze onbezielde afgoden opgedragen; neen, het is een meesterstuk der natuur dat wij hebben uitgekozen om haar te vertegenwoordigen, en dit geheiligde beeld heeft alle harten ontvlamd." Bij het uitspreken dezer laatste woorden, hield CHAUMETTE zijne oogen gevestigd op het meesterstuk, de godin der opera, de aanschouwers door zijne gebaren uitnoodigende, om op hunne beurt door het geheiligde beeld ontvlamd te worden. » Een eenige wensch, vervolgde hij, laat zich hooren, een eenige kreet verheft zich van alle kanten: *Weg met de Priesters, weg met de goden, wij willen*

geene andere dan die, welke de natuur ons aanbiedt! Wij, hare dienaren, hebben dezen wensch vereenigd; wij brengen u die uit den tempel der rede; wij komen in dien der wet, om de vrijheid te vieren; wij verzoeken u dat de hoofdstad *Parijs* aan de rede en de vrijheid toegewijd worde." Deze dolzinnige godslasteringen maakten den grootsten indruk op de wetgevers van *Frankrijk*, en nadat het voorstel van CHAUMETTE door den afvalligen CHABOT in eenen bijzonderen voorslag veranderd was, werd het, tot verbazing van *Europa*, dooreen besluit aangenomen. Verscheidene leden van de vergadering echter den invloed van CHAUMETTE vrezende, keurden deze dwaze nieuwigheden af. ROBESPIÈRE en vooral DANTON droegen er toe bij om dezelve te doen ophouden. De godin der rede zag niet lang het wierook op hare altaren opstijgen, want weinig tijds daarna las men bijna op al de poorten van *Parijs*, dit zonderbare opschrift: *De Franschen gelooven in God.* De voornaamste hoofden der gemeenebestgezinden begonnen eindelijk in te zien, dat het tijd was, om aan de buitensporigheden van CHAUMETTE perk te stellen. ROBESPIÈRE besloot hem te doen vallen.

HEBERT, de Pruis Cloots en verscheidene andere vertegenwoordigers der *Atheïsten* bij de conventie werden in hechtenis genomen, ook CHAUMETTE, van zijne hulp-troepen beroofd, werd acht dagen daarna gevat. Men sloot hem in de gevangenis van het *Luxembourg* op, waarin zich een groot getal slagtoffers bevonden, welke hij daarin had laten zetten. Zij beleedigden hem echter niet, en vergenoegden zich met hem te bespotten, wyl hij zich in denzelfden toestand bevond als zij. Deze vermetele booswicht, die niets ontzien had, scheen, sedert hij zich in de gevangenis zag opgesloten, lachhartig en vol vrees; na korte debatten werd hij ter dood veroordeeld en den 13 April 1794 gerigt. Op het schavot geklommen, hervatte hij genoegzamen moed, om die genen, welke hem veroordeeld hadden, te voorspellen, dat zij hetzelfde lot zouden ondergaan. Zoo kwam deze afschuwelijke oproerling om het leven, die, na zijnen koning van den troon gebonds te hebben, in zijne dwaze stoutheid, God zelve aanviel, en deszelfs eerdienst wilde uitroeijen.

CHAUMOND (*Heilige*) gemeenlijk zoo genoemd, zijn ware naam was ENNEMOND, hij werd uit eene beroemde oorspronkelijk Gallische fa-

milie geboren, kwam te *Parijs* onder de regering van CLODOVEUS II., en verdiende wegens zijne deugden door dezen vorst tot doopheffer van zijnen oudsten zoon, naderhand koning, onder den naam van CLOTARIUS III., gekozen te worden. Toen zijn ijver en zijne godsvrucht hem op den stoel van *Lyon* geplaatst hadden, vervulde hij de pligten van het Bisschopsambt met al de nauwgezetheid van eenen trouwen herder. De stad *Lyon* had hem de oprigting van eene gemeenschap maagden te danken, bijzonder aan de werken der liefdadigheid toegewijd, waartoe twee zijner zusters hem zeer van dienst waren. Deze heilige Bisschop werd den 28 September 657, nabij *Châlons sur Saône*, kort na den dood van CLODOVEUS II., vermoord door eene troep soldaten, met deze heiligschendende daad door EBBON, opperhofmeester, belast, die vreesde dat de prelaat de kwellingen zou bekend maken, waarmede hij het volk van *Lyon* teisterde. » Het bestaan der Bisschoppen en Priesters, zegt zeker schrijver, was altijd een geducht voorwerp voor de oogen dier magtige en trotsche mannen, die, met verachting der wetten en der rede, het rijk der dwingelandij oprigten en eeuwigen willen. Zij weten, hoezeer dit bestaan hen in

de uitvoering hunner baat-zuchtige en bloedige bedoe-lingen stuit; en ziedaar de oorzaak der pogingen, welke zij in het werk stellen, om hetzelfde te verdelgen; in de daad, deze hefboom eenmaal vernietigd zijnde, waar zouden zij verdedigers vinden, dapper genoeg, om het geweld en de onderdrukking het hoofd te bieden. Zij zouden, helaas! weldra, in de droevige en harde noodzakelijkheid geraken, om met eerbied den hals te buigen onder het juk, waarmede het willekeurige gezag goedvond hen te belasten."

CHAUMONT (KAREL D'AMBOISE, Heer van) geraakte door de begunstiging van zijnen oom den kardinaal D'AMBOISE, tot de rangen van maarschalk en admiraal van *Frankrijk*; in de krijgskunde ontbrak het hem noch aan moed noch aan kennis; maar zijne stijfhoofdigheid was hem dikwerf nadeelig. Hij bevond zich in 1509 in den slag van *Aignadel*, had in 1511 den Paus bijna gevangen gemaakt, en liet zich *Mirandole* ontveldigen. Het verdriet, dat hem dit verlies veroorzaakte, verhaastte in de maand Februarij 1511, in het achtentigste jaars zijns ouderdoms zijnen dood. Stervende gevoelde hij knagingen, dat hij den Paus den oorlog had aan-

gedaan, en verzocht daarvan de ontbinding.

CHAUMONT (JOANNES DE), Heer van *Bois-Garnier*, gewone staatsraad en bewaarder der boeken van den koning HENDRIK IV., overleed den 2 Augustus 1667, in den ouderdom van 84 jaren. Deze overheidspersoon hield zich met de godgeleerdheid bezig; maar hij was niet door de banden des huwelijks gebonden, zoo als zeker Woordenboekschrijver zulks beweert, die hem ook den naam van JACOBUS geeft. Wij bezitten van hem: *La chaîne de diamans sur ces paroles: ceci est mon corps* (*Diamanten-ketting, op deze woorden: dit is mijn ligchaam*), *Parijs*, 1644, in 8.vo; en andere twistwerken.

CHAUMONT (PAULUS PHILIPPUS DE) tweede broeder, en niet de zoon van den voorgaande, volgde hem in de plaats van boeken-bewaarder van het Cabinet op, en werd in 1654 door de Fransche akademie, als lid opgenomen. LODEWIJK XIV., wiens voorlezer hij was, gaf hem in 1671 het Bisdom *Acqs*. De zucht voor de studie deed er hem in 1684 afstand van doen, om zich geheel aan zijne neiging over te geven. Hij overleed te *Parijs*, in 1697. Er bestaat van hem

een boek tegen de ongeloovigheid, dat ten titel heeft: *Reflexions sur le Christianisme enseigné dans l'église Catholique (Overwegingen over het Christendom in de Katholijke kerk onderwezen)*, *Parijs*, 1693, 2 Dl.n, in 12.mo

CHAUSSARD (PETRUS JOANNES BAPTISTA PUBLICOLA), den 9 Januarij 1766 te *Parijs* geboren, de zoon van een geacht bouwmeester, was eenen ijverig aanhanger der Revolutie. Tegen het einde des jaars 1772 werd hij naar *België* gezonden, en hij was het, die de vereniging van *België* met *Frankrijk* te *Brussel* bewerkte; te *Antwerpen* vonden echter zijne revolutionnaire plannen eensklaps eene onoverwinnelijke zwarigheid, welke hem hier de generaal DUMOURIER veroorzaakte. CHAUSSARD had reeds alle overheidspersonen afgezet, en bevolen dezelve benevens zeven en zestig andere voorname mannen in de gevangenis te werpen, intusschen had echter de generaal MARRASSÉ met de uitvoering van dit bevel gedraald, waardoor den Bisschop en anderen de tijd gelaten werd te vlugten of zich te verbergen. Juist echter zou hetzelfde ten uitvoer gebracht worden, toen de generaal DUMOURIER aankwam. Deze beval terstond aan CHAUSSARD en zijne commis-

sarissen om zich dadelijk naar *Brussel* te begeven, en in geval van weigering zouden zij met geweld derwaarts, gebracht worden. CHAUSSARD antwoordde, de bevelen schenen hem als van eenen Vizier voorgezegd. Ik ben zoo min Vizier als gij *Publicola* zijt, antwoordde DUMOURIER, en liet hem vertrekken, waarop te *Antwerpen* alles weder op den ouden voet hersteld werd. In later tijd werd CHAUSSARD aan de universiteit te *Parijs* aangesteld, welke plaats hij echter bij de terugkomst der *Bourbons* verloor. CHAUSSARD heeft eene menigte geschriften over allerlei onderwerpen in het licht gegeven; wij hebben van hem in proza: 1.º *L'esprit de MIRABEAU (Geest van MIRABEAU)*, 1797 en 1804, 2 Dl.n, in 8.vo — 2.º *Histoires des Expéditions d'ALEXANDRE (Geschiedenis der togten van ALEXANDER)* door FLAVIUS ARIANUS van *Nicomedië*, nieuwe vertaling, *Parijs* 1803, 3 dl.n in 8.vo en een atlas in 4.to — 3.º *Les fêtes et les courtisanes de la Grèce (Vreugde-feesten en ontuchtige vrouwen van Griekenland)* waarvan eene derde uitgave bestaat, *Parijs* 1820, in 8.vo en 4.º *Heliogabale etc.*, an XI. 1803 in 8.vo, buitensporige romans, welke hij onder eenen onbekenden naam in het licht deed verschijnen. Het

is jammer dat de buitensporigheid de geleerdheid ontziert, welke men in deze werken opmerkt. Zijne voor naamste voortbrengsels als dichter zijn: *Ode sur l'industrie et les arts* (Lierzang over de nijverheid en de kunsten), 3.e uitgave, 1806, in 4.to; en zijn *Épître sur quelques genres etc.* (Brief over eenige geslachten, van welke BOILEAU in zijne dichtelijke kunst geene melding gemaakt heeft) Parijs 1811 in 4.to, herdrukt met aanmerkelijke vermeerderingen onder dezen titel: *Poétique secondaire etc.* (navolgende dichtkunde), Parijs 1817, in 12.mo Door een der bepalingen van zijn testament belastte CHAUSSARD den heer LEMERCIER, zijn' ouden vriend, met de zorg om ten voordeele van eenige kweekelingen van het Fransche collegie eene verkorting dezer werken in 4 of 5 dl.ⁿ in het licht gegeven. In zijne handschriften heeft hij eene vertaling van de *Oden van HORATIUS* nagelaten. CHAUSSARD overleed in 1823.

CHAUSSE (MICHAEL-ANGELO DE LA), een bekwaam Parijsche oudheidkenner, en vermaard in de laatste eeuw, verliet vroegtijdig zijn vaderland, om te Rome de oudheden te gaan beoefenen. De zelfde lust welke hem

derwaarts deed gaan, hield hem daar gevestigd. Zijn *Musæum romanum, sive Thesaurus eruditæ antiquitatis, in quo gemmæ, idola, insignia sacerdotalia, etc.* CLXXX tabulis æneis incisa referuntur ac delucidantur Rome 1690 in fol. en 1741 2 dl.ⁿ in fol. bewees zijne vorderingen. Deze schatbare verzameling bevat eene talrijke reeks van oude platen, welke men nog niet door den druk bezat. Verscheidene uitgaven werden hiervan geleverd. GREVIUS voegde dezelve geheel in zijne verzameling der Romeinsche oudheden. Dezelfde schrijver gaf te Rome in 1707 eene verzameling van gegraveerde stenen der oudheid in 4.to in het licht. De uitleggingen zijn in het Italiaansch, en de platen door BARTHOLI uitgewerkt. Nog bestaat er van hem: *Picturæ antiquæ cryptarum romanarum et Sepulchri Nasonum* 1738 in fol. Deze verschillende werken bieden veel geleerd- en scherpzinnigheid aan; de weetgierigen raadplegen dezelve dikwerf. Men stelt om derzelver geleerdheid ook waarde op twee brieven in het Italiaansch over de zuil welke in de *Campo Marzo* (Mars plein), ten eere van ANTONINUS PIUS opgerigt, gevonden werd, welke men op de kolomplaats ziet. De-

zelve werden in 1704 te *Napels* gedrukt.

CHAUSSÉE Zie NIVELLE
DE LA CHAUSSÉE.

CHAUSSIER (FRANCISCUS), een beroemd hoogleeraar, aan de geneeskundige faculteit te *Parijs*, eerste geneesheer van het hospitaal *la Maternité*, lid van het instituut en van meer andere geleerde genootschappen, geboren te *Dijon* den 13 Julij 1746, overleden te *Parijs* den 19 Junij 1828, oefende eerst in zijne geboortestad de geneeskunde uit, werd vervolgens tot hoogleeraar der ontleed-ziekte-*(phy-trologie)* schei- en geneeskunde benoemd door de staten van *Bourgondië* en door de akademie van *Dijon*, van welke hij bij voortduring secretaris werd, en weldra zulk eenen roem behaalde, dat hij in 1794 naar *Parijs* geróepen werd, om met *Fourcroy* te handelen, over de middelen, om het onderwijs der geneeskunde op een geregelder plan; dan men tot dus verre gevolgd had, te brengen. Het werk, dat hij over dit onderwerp vervaardigde, en waarvan hij met de leden der commissie van het openbare onderwijs al de artikelen naauwkeurig onderzocht, diende tot grondslag bij de inrigting der nieuwe school, welke door een besluit ingevoerd en

waarvan hij tot hoogleeraar benoemd werd. Van toen af op een tooneel zijnen talenten waardig geplaatst, gebruikte CHAUSSIER in zijne ontleedkundige lessen het nieuwe naamregister, waarvan hij zich sedert verscheidene jaren te *Dijon* bediend had; ook droeg hij zeer veel bij tot het bestuderen der ziektekunde door de grondoorzaken en den loop bekend te maken, welke hij had aangenomen; en men is voor een groot gedeelte aan de waarnemingen van dezen Hoogleeraar den graad van volmaaktheid verschuldigd, waarin deze wetenschap, in onze dagen gekomen is. Niet minder bekwaam in de praktijk dan in het onderwijs vereenigde CHAUSSIER met het gelukkig talent de aanwijzingen, wel te bevatten, dat van met eene zeldzame scherpzinnigheid middelen te kiezen, die geschikt waren om dezelve wel aan te wenden. Hij werd gedurende zijnen langen levensloop als een der voornaamste geneesheeren der hoofdstad beschouwd; tot geneesheer der *polytechnique* school benoemd, gaf hij tot 1815 les in de scheikunde, Behalve meer andere gedenschriften in de Encyclopedie, in het natuurkundig dagblad, in de verzameling der koninklijke geneeskundige academie en in die van de academie van *Dijon* 1782

gevoegd, bezitten wij nog van hem onder andere werken: *Méthode de traiter les morsures des animaux enragés et de la vipère suivie d'un précis sur la pustule maligne* (Leerwijze om de beten der razende dieren en van den adder te behandelen, gevolgd van een' korten inhoud over de kwaadaardige puistziekte.) Dijon 1785 in 12.°. *Exposition sommaire des muscles suivant la classification et la nomenclature méthodique adoptées au cours d'anatomie* (Beknopte uitlegging der spieren volgens de methodische afdeeling en naamlijst, in de lessen over de ontleedkunde te Dijon aangenomen ibid 1789 in 8.° Parijs 1797 in 4.° *Des Tables synoptiques de la zoonomie et zoologie, du squelette, des muscles, des artères, des veines, des lymphatiques, des nerfs, des humeurs ou fluides animaux des solides organiques, de la force vitale etc. etc.*; (Beknopte tabellen over de leer der levenskracht en dierbeschrijving van het geraamte, van de spieren, van slag- en bloedaderen, der watervaten, zenuwen, vochten of dierlijke vloeistoffen, der werktuigelyke vaste lichamen, der levenskracht, enz.) verscheidene malen herdrukt. *Discours prononcés aux séances publiques de la ma-*

ternité (Redevoeringen in openbare zittingen van het gesticht la maternité uitgesproken) Parijs 1805, 1806 en 1807 in 8.°. *Exposition sommaire de la structure et des différentes parties de l'encephale ou cerveau*, (Korte verklaring van den bouw en de verschillende deelen van het hoofd of de hersenen), ibid 1807 in 8.° met zes platen. *Recueil des programmes des opérations chimiques et pharmaceutiq. qui ont été exécutés aux jurys médicaux* (Verzameling der programmen over de schei- en artsenijbereidkundige werkingen, welke bij de geneeskundige jurys van 1809 tot 1810 verrijt zijn), 11 aflev. in 4.° *Consultations medico-légales sur une accusation d'empoisonnement par le sublimé corrosif, suivies d'une notice sur la manière de reconnaître l'existence de ce poison* (Door de wet gevorderde geneeskundige onderzoeken over eene beschuldiging van vergiftiging door invretend kwikzilver, gevolgd van eene verhandeling over de wijze om de aanwezigheid van dat vergif te leeren kennen). Parijs 1811 in 8.° *Recueil anatomique à l'usage des jeunes gens qui se destinent à l'étude de la chirurgie de la médecine de la peinture et de la sculpture* (Ontleedkundige verzame-

ting ten dienste der jonge lieden, die zich tot de studie der heel- genees- schilder-en beeldhouwkunde bestemmen) *ibid* 1820 met fig. *Recueil de mémoires, consultations et rapports sur divers objets de médecine légale* (Verzameling van gedenkschriften, gevoelens en berigten over verschillende voorwerpen der geregelijke geneeskunst), *Paris*, 1825, in 8.°, met platen. Verschillende punten der leer van CHAUSIER over de ziektekunde of degeregelijke geneeskunst zijn in een aantal stellingen (*thesis*) ontwikkeld. In handschrift heeft hij nagelaten eene verhandeling der ziektekunde, waarvan de uitgave met ongeduld door de mannen der kunst verwacht wordt.

CHAUVEAU (FRANCISCUS), een Fransch schilder, graveur en teekenaar, werd in 1613 te *Paris* geboren, en overleed aldaar in 1676, in den ouderdom van 63 jaren. Hij maakte met eenige prenten naar de schilderijen van van LAURENTIUS DE LA HIRE, een begin: maar daar zijne levendige verbeeldingskracht zich niet aan de traagheid van het steekijzer kon gewennen, begon hij met sterkwater zijne eigene invallen te graveren. Indien zijne werken liefelijk-, teeder- noch zachtheid bezitten, welke die van vele andere graveurs onderschei-

den, zoo bragt hij toch daarin al het vuur, al de kracht, en al den geest, waarvoor zijne kunst vatbaar is. Zijne vlugheid was verbazend; Zijne kinderen lazen hem na het avondmaal de geschiedenissen voor, welke hij te behandelen had. Hij vatte daarvan eensklaps het trefsendste onderwerp, trok er met het steekijzer op de plaat de afteekening van, en voor dat hij ging slapen, bragt hij dezelve in staat om ze den volgenden dag met sterk water te laten inbijten, terwijl hij eene andere zaak graveerde of teekende. Hij bezorgde niet alleen aan schilders en beeldhouwers, maar zelfs aan steenhouwers, goudsmeden, borduurwerkers, en zelfs aan schrijnwerkers en slotenmakers teekeningen. Hij versierde met figuren verscheidene slordige werken, welke niets door deze versiering gewonnen hebben, en daarom niet minder in de geboorte vernietigd zijn. Behalve meer dan 4000 door zijne hand gegraveerde stukken, en 1400 gegraveerde naar zijne teekeningen, bezitten wij van hem eenige kleine vrijvallige schilderijen. CHAUVEAU werd langen tijd als teekenaar bij de *Gobelijnen* gebruikt. Daarop vertrok hij naar *Zweden*, bleef daar zeven jaren, en werd zeer bekend. Naar *Frankrijk* terug gekeerd, werd hij met

verscheidene werkzaamheden voor de koninklijke huizen en vooral voor die van *Versailles* belast.

CHAUVEAU (RENATUS), zoon van den voorgaande, geboren te *Parijs* in 1663, volgde de voetstappen zijns vaders. Hij bezat, even als deze, eene bewonderenswaardige vlugheid, om zijne onderwerpen te vinden, en dezelve te versieren; eene verscheidenheid, en eene geestige wending om al zijne figuren te plaatsen. Vooral muntte hij in de beeldhouwkunde uit. Hij werkte voor *LODEWIK XIV.* en voor verscheidene vreemde vorsten. De markgraaf van *Torci* was de laatste, voor welken hij in zijn kasteel *Sablé* bezig was. Toen deze heer hem twee verschillende malen gevraagd had, hoeveel hij dagelijks verdienen wilde, verliet CHAUVEAU, vertoorn over eene vraag, die zoo weinig aan zijne verdienste beantwoordde, eensklaps het werk en het kasteel. Hij kwam terstond te *Parijs*, en overleed aldaar in 1722 van vermoeyenis der reis en van smart van zijn geld voor bankbiljetten verruild te hebben, in den ouderdom van 59 jaren.

CHAUVELIN (PHILIPPUS DE), Abt van *Montier-Ramey*, en, sedert 1768 honorair raadsheer in het parlement van

Parijs, onderscheidde zich in de zaak van de verbanning der *Jesuiten*. Wij hebben van hem *Redevoeringen* tegen de orde-geestelijken, in 1761 in het parlement uitgesproken. De *Jesuiten* stelden er tegen de Verdediging der instelling, de Verantwoording der verantwoordingen, de Uitdaging tot de rede. Hij overleed in 1770, was vol ijver, klein en buitengewoon mismaakt.

CHAUVIN (STEPHANUS), een Protestantsch leeraar, te *Nimes* in 1640 geboren, verliet na de intrekking van het edict van *Nantes* zijn vaderland, en ging naar *Rotterdam*, vervolgens naar *Berlijn*, waar hij eenen leerstoel der wijsbegeerte verkreeg. Hij overleed in 1725. Zijne schriften zijn: 1.° *Lexicon rationale*, of *Thesaurus philosophicus*, in fol., *Rotterdam* 1692, en met figuren te *Leeuwaarden* 1713. — 2.° *Een nieuw dagblad der geleerden*, begonnen te *Rotterdam* 1694, en voortgezet te *Berlijn*; maar niet zoo wel opgenomen als de *Geschiedenis* van de werken der geleerden, van *Basnage*, een beter schrijver en meer een man van smaak. De andere werken van CHAUVIN zijn: 3.° *De cognitione Dei*. — 4.° *De naturali religione*. — 5.° *Inlichtingen van een werk over de natuurlijke godsdienst*, 1693.

CHAVAGNAC (GASPARD, Graaf van), uit eene oude familie van *Auvergne*, werd te *Bresle*, nabij *Brioude* in 1624 geboren. Na langen tijd in dienst der koningen LODEWIJK XIII. en LODEWIJK XIV. de wapenen gevoerd te hebben, begaf hij zich naar *Spanje*, en vervolgens naar *Weenen* in *Oostenrijk*. Als luitenant-generaal diende hij den keizer, en werd zijn ambassadeur in *Polen*. Na den vrede van *Nijmegen*, keerde hij naar *Frankrijk* terug, en overleed tegen het einde der zeventiende of in het begin der achttiende eeuw. Hij heeft nagelaten, *Gedenkschriften*, 2 dl.n, in 12.mo, *Besançon* 1699; *Parijs* 1700. Deze gedenkschriften in een goed verband geschreven, bevatten het merkwaardigste, wat er sedert 1624 tot tot 1679 belangrijks is voorgevallen. Zij zijn zeer ongedwongen.

CHAVIGNI. — Zie RANCÉ.

CHAZELLES (JOANNES MATHEUS), hoogleeraar der waterbeschrijving te *Marseille*, lid van de akademie van wetenschappen te *Parijs*, werd te *Lyon*, in 1657 geboren en overleed te *Marseille* in 1710. Hij verbond met zijne bekwaamheden eene groote godsvrucht, wat, volgens FONTENELLE, alle deugden verzekert en bevestigt. In *Griekenland* en *Egypte* had

hij gereisd, en derzelver waarnemingen en kundigheden verhaald. Hij mat er de pyramiden, en merkte aan, dat de vier zijden der grootste juist naar de vier hemelstreken, het Oosten, Westen, Zuiden en Noorden gerigt zijn. Hij was het, die zich inbeeldde, dat men zich van galeien op den Oceaan zou kunnen bedienen, om de schepen te boegseren, wanneer zij tegenwind of geenen wind mogten hebben. In 1690 verschaften vijftien galeijen, van *Rochefort* afgevaren, een nieuw schouwspel op den Oceaan. Zij voëren tot aan *Torbay* in *Engeland*, en waren van dienst bij de landing te *Tingmouth*. CHAZELLES verrichtte hier de bedieningen van Ingenieur en vertoonde zich onder twee zeer verschillende gezigtspunten, onder die van wijsgeer en krijgsman. Men heeft aan hem het grootste gedeelte kaarten te danken, die de twee deelen van den *Fran-schen NEPTUNUS*, 1693 in fol. uitmaken, zonder een groot getal voor de sterrekunde, aardrijksbeschrijving en de scheepvaart zeer nuttige waarnemingen te rekenen.

CHEFFONTAINES (CHRISTOFEL), in het Latijn a *Capite Fontum*, en anders genoemd PENFENTENIOU, werd in het bisdom van *Laon* in *Neder-Bretagne* omtrent het

jaar 1532, uit eene adellijke en oude familie geboren, en overleed te Rome in 1595. Zijne kennis en godsvrucht verhieven hem achtereenvolgende tot het ambt van hoogleeraar in de godgeleerdheid bij de Franciscanen, in welke orde hij vroegtijdig getreden was, tot dat van generaal, van welke hij de vijf en vijftigste was; en tot de waardigheid van Aartsbisschop van *Cesarea*. Hij nam de bisschoppelijke bedieningen van het diocees van *Sens*, bij afwezenheid van den kardinaal van PELLEVE, waar, die daarvan den titel voerde. Eenige theologanten hadden hem beleedigd, toen hij slechts hoogleeraar was. De noodzakelijkheid, die hem dwong om zich te Rome te gaan verdedigen, gaf aanleiding tot zijne verheffing; maar zijne wezenlijke verdienste was er de ware oorzaak van. Gedurende zijn verblijf in deze stad, zag hij vijf Pausen, te weten: SIXTUS V., URBANUS VII., GREGORIUS XIV., INNOCENTIUS IX., CLEMENS VIII. De bewijzen, van toegenegenheid, welke hij van ieder dezer kerkhoofden genoot, bewijzen genoeg, dat de beschuldigingen, tegen hem gesmeed, niet genoegzaam grond waren. Verplicht om de Schoolsche godgeleerdheid te onderwijzen, bezat hij scherpzinnigheid genoeg

om het misbruik dat men er toen van maakte, in te zien, en stoutheid genoeg om te durven schrijven, wat hij er van dacht. Zijne verzameling getiteld: *Varii tractatus et disputationes de necessaria Theologiae Scholasticæ correctione*, Parijs, 1586, in 8. vo, wordt zeer gezocht; maar de al te groote ijver van den schrijver en eene soort van overdrevenheid, waaraan hij zich scheen overtegeven, hebben dezelve op den *Index* van het Concilie van Trente doen plaatsnemen. (Zie ANSELMUS, MOLINA, PETRUS LOMBARDOUS enz.) Zijne andere verhandelingen, waarvan eenige zedekundig, andere leerstellig zijn, worden minder geacht, ofschoon zij eenige aandacht waardig zijn. Zij verraden eenen man, die eenige vooroordeelen had afgelegd, en die trachtte zijne eeuw daarvan te doen terugkomen. Hij verzette zich tegen het moorddadige vooroordeel van het tweegevecht, hetwelk, na bijna door den ijver der Christelijke koningen verdwenen te zijn, weder met meer vuur dan ooit in de eeuw der gewaande wijsbegeerte verscheen. Zijne verhandeling over dit onderwerp bestaat in het Fransch onder dit opschrift: *Chrétienne confutation du point d'honneur* (Christelijke wederlegging van het punt van eer), Parijs, 1579, in

8.º Men heeft nog verscheidene werken aan hem te danken, waarvan de voornaamste zijn: 1.º *Défense de la foi que nos ancêtres ont eue en la présence réelle* (*Verdediging des geloofs, hetwelk onze voorouders in de wezenlijke tegenwoordigheid gehad hebben*), *Parijs*, 1571: een werk hetwelk veel stof aan de critici geleverd heeft. — 2.º *Defensio fidei adversus impios, atheos, etc.*, in 8.º Tegelijk met zijne theologische geleerdheid had CHEFFONTAINES eene oppervlakkige kennis der Grieksche, Hebreeuwsche, Spaansche, Italiaansche en Fransche talen.

CHEFNEUX (MATHIAS), geboren te *Luik* in het begin der zeventiende eeuw, trad in de orde der Kluizenaars van den heiligen AUGUSTINUS, waarin hij zich onderscheidde door zijnen ijver in de studie, en door zijnen vlijt om de pligten van zijnen stand te vervullen. Hij verliet tegen het jaar 1670 deze wereld, en liet na: 1.º *Uitlegging der Psalmen*, een weinig gezocht werk in het Latijn, *Luik*, in 8.º — 2.º *Een jaarboek, gevolgd van de ware Godsdienst*, sedert de Schepping tot op den tijd van den schrijver, een oppervlakkig werk in het Latijn, *Luik*, 1670, 3 Dl.º, in fol.

CHEKE (JOANNES), was Hoogleeraar in het Grieksch aan de universiteit te *Cambridge*, waar hij in 1514 geboren was. Hij trachtte de gewone uitspraak dezer taal, vooral ten opzichte der vokalen en tweeklanken te veranderen. Deze nieuwhed mishagde den kanselier, die door een besluit in 1542 verordende om niet over de klanken te filosoferen, maar zich aan het gebruik te houden. HENDRIK VIII. vertrouwde hem de opvoeding van zijnen jongen zoon EDUARD toe, en vergeldde hem voor zijne zorgen met de titels van ridder en staatssecretaris. Na den dood van dezen vorst, lieten de Catholijken hem in den toren van *Londen* opsluiten. Hij betoonde eerst vele standvastigheid, maar de vrees voor den dood, waarmede men hem bedreigde, deed hem de Anglikaansche godsdienst afzweren; hij overleed te *Londen* in 1557. De werken van CHEKE zijn: 1.º *Verhandeling over het bijgeloof*, *Londen* 1705, in 8.º, gedrukt met het gevolg van het leven des schrijvers door STRYPE; dit werk heeft niets zeer belangrijks. 2.º Een werk over de ware uitspraak der Grieksche taal, in het Latijn, *Bazel* 1555, in 8.º.

CHEMIN (CATHARINA DU), de vrouw van GIRARDON en

waardig, zulks te zijn door haar verheven talent in het bloemen schilderen. De akademie van schilder- en beeldhouwkunde verleende haar vrijen toegang, zij overleed in 1698 te *Parijs*. Haar roemwaardige gemaal wijdde harer gedachtenis het schoone praalgraf toe, hetwelk in de kerk van *Saint-Landry* te zien is. Dit gedenkteeken van genie en jerkentenis werd door twee zijner kweekelingen, *NOURRISSON* en *LORRAIN*, naar het model van hunnen meester, vervaardigd.

CHEMINAIS DE MONTAIGU (*TIMOLEON*), een Jesuit, geboren in 1652 te *Parijs*: was de zoon van eenen beambte van den heer *DE LA VRILLIERE*, staats-secretaris, en deed zijn talent bewonderen op den predikstoel aan het hof en in de stad. Toen zijne zwakheden hem verhinderd hadden de predikdienst in de kerken te *Parijs* en *Versailles* waar te nemen, ging hij alle zondagen de arme landlieden onderwijzen. Zijn roem is lang dien van *BOURDALOUE* nabij gekomen: hij heeft later die verwantschap aan *MASSILLON* schijnen af te staan: het schijnt niet te min dat zijne leerreden treffender zijn, en in het algemeen meer uitwerking op de gemoederen hebben, hoewel misschien minder

welsprekend dan die van den Bisschop van *Clermont*. Pater *BRETONNEAU* heeft zijne *Leerreden* in 5 dl.ⁿ in 12 in het licht gegeven. Pater *CHEMINAIS* overleed in 1689, als een waardig dienaar van die godsdienst, welke hem gedurende zijn leven bezielde had. Zijn levensloop was kort, maar wel besteed. Nog heeft men van hem: *Sentimens de piété* (*Godvruchtige gevoelens*), 1691 in 12.mo, een werk, dat een weinig te veel van de kansel-stijl en niet genoeg van de eenvoudige en zalvende taal der godsvrucht in zich bevat.

CHEMNITZ, *CHEMNITIUS* (*MARTINUS*), een leerling van *MÉLANCHTHON*, was de zoon van eenen lakenwerker, geboren te *Britzen* in *Brandenburg*, in 1522, is berucht door zijn: *Examen concilii Tridentini*, lessen over de protestantsche godgeleerdheid, in 4 deelen, welke een deel in fol. uitmaken, *Frankfort* 1585, of 4 dl.ⁿ in 8.vo Hij overleed in 1586. De vorsten van zijne gezindheid bedienden zich van hem in kerkelijke en staatszaken. Niemand heeft beter zijne dwalingen wederlegd dan den Kardinaal *BELLARMINUS*.

CHEMNITZ (*BOGESLAUS-PHILIPPUS*), kleinzoon van den voorgaande, geboren in

1605, is de schrijver van eene zeer *uitvoerige geschiedenis*, 2 dl.ⁿ in fol. van den oorlog der Zweden in *Duitschland* onder GUSTAAF ADOLF. De koningin CHRISTINA verhief den schrijver, tot belooning voor dit werk, tot den adelstand en schonk hem het landgoed *Holstadt* in *Zweden*, waar hij in 1678 overleed. Het is niet noodig te zeggen, dat de al te groote ijver voor het protestantismus den schrijver niet toegelaten heeft, altijd onpartijdig en waarheidsminnend te zijn.

CHEMNITZ (CHRISTIAAN), achterneef van MARTINUS, geboren te *Königsfeldt* in 1615. Nadat hij predikant te *Weimar* geweest was, werd hij tot hoogleeraar in de godgeleerdheid te *Jena* benoemd, waar hij in 1666 overleed. Wij bezitten van hem: 1.º *Brevis instructio futuri ministri ecclesiae.* — 2.º *Dissertationes de praedestinatione etc. etc.*

CHEMNIZER (IVAN-IVANOWITZ), een Russisch fabeldichter, welke men de LA FONTAINE van zijn vaderland kan noemen, werd in 1744 te *Sint-Petersburg* geboren. Eerst bestudeerde hij de heekunde, en omhelsde vervolgens bij de lijfgarde den militairen stand. Als luitenant maakte hij de veldtogten in *Pruissen* en *Turkijë*

mede, en verliet de lijfgarde, om onder de mineurs te gaan. Het was in 1776, toen hij door een zijner hoofden verkozen werd, om hem op verschillende reizen in *Duitschland*, *Holland* en *Frankrijk* te vergezellen, het was alstoen dat in hem zijn smaak voor de letteren ontwaakte; hij slaagde in het leerzame verdrichtsel zelfs boven zijne verwachtingen. Men hervindt in zijne fabelen een deel der goedhartig-, zorgeloos- en ongekonsteldheid van den Franschen fabeldichter; maar niet die trekken van genie, die dramatische gang, en die groote yerscheidenheid der dichtkunde van LA FONTAINE. De beste uitgave zijner fabelen is die, welke in 1799 te *Sint-Petersburg* onder den titel van *Fabelen en vertelsels van J. J. CHEMNIZER*, in drie deeltjes, in het licht verscheen. Deze fabeldichter overleed in 1784 te *Smyrna*, waar hij tot algemeen Consul benoemd was.

CHENIER (LODEWIJK), in 1723 te *Montfort*, een vlek twaalf uren van *Toulouse* gelegen, geboren, behoorde tot eene uit *Poitou* oorspronkelijke familie. Daar hij vroegtijdig zijne ouders verloren had, gaf hij al zijne bezittingen zijner zuster over, en slechts eene kleine som voor zich behoudende, vertrok hij naar *Konstan-*

tinopel. Door zijn verstand en zijne werkzaamheid, gelukte het hem aan het hoofd van een vrij aanzienlijk handelshuis te geraken, hetwelk hij weder verliet om zich aan den graaf DESSALLEURS, toenmaals ambassadeur van *Frankrijk* bij de *Porte*, te verbinden; hij werd door dezen staatsdienaar verkozen om het opzigt over het zee- en den handel te voeren, welken post hij tot 1764 bediende. Sinds de terugkomst in *Frankrijk* in 1767, werd CHENIER verkozen om den graaf BRUGNON te vergezellen, welken de koning naar *Afrika* zond, om een verdrag met den keizer van *Marokko* te sluiten. Wegens de talenten welke CHENIER in die onderhandeling, aan den dag legde, werd hij door den koning tot algemeenen consul benoemd, en eenigen tijd daarna met het waarnemen der zaken bij deze Barbarijsche mogendheid belast, zijnde, nam hij met eer zijn ambt waar, en keerde in 1784 naar *Frankrijk* terug. De revolutie begon zich reeds te openbaren, CHENIER nam derzelve grondbeginselen aan, maar had op geene wijze deel aan de misdaden en wreedheden, welke dit tijdvak voor altijd afschuwelijk gemaakt hebben. Zijne gevoelens konden zijnen zoon ANDRE-

AS CHENIER niet van de doodstraf bevrijden, daar hij in den bloei zijner jaren onder de revolutionaire bijl viel. Hij wendde duizende pogingen aan, om hem aan deze straf te onttrekken, maar alles was vruchteloos. Dit voorval verhaastte zijnen dood, die den 25 Mei 1796 plaats had. Wij bezitten van hem verscheidene werken: 1.° *Recherches sur les Maures (Navorschingen over de Mooren)* 1787, 3 dlⁿ in 8.° — 2.° *Révolutions de l'empire ottoman, et observations sur ses progrès, sur ses revers, et sur l'état présent de cet empire (Omwentelingen van het Ottomannische keizerrijk, en aanmerkingen over deszelfs voortgang, tegenspoeden, en over den tegenwoordigen staat van dit rijk)* Parijs, 1789, 1 d. in 8.° — 3.° *Reclamations d'un citoyen (Reclamatien van eenen burger)*, een klein omstandigheds geschrift. Juist wilde hij 6. brieven over de *Turken* in het licht geven, toen de dood hem verraste. Hij bragt in deze brieven verscheidene valsche stellingen van den baron TOTT weder ten berde.

CHENIER (MARIA DE SAINT-ANDREAS), een zoon van den voorgaande, werd in 1763 geboren. Hij liet vroegtijdig grooten aanleg voor de

dichtkunde blijken, en heeft eenige *treur-* en *herdersdichten* nagelaten, die ons doen betreuren, dat hij niet langer voor zijnen roem, en voor dien der Fransche letterkunde geleefd heeft. Deze, en eenige andere stukken van denzelfden schrijver, zijn verzameld en in 1820 uitgegeven. Als een vijand der revolutionnaire grondbeginsels en willekeurige maatregelen, welke *Frankrijk* in dit noodlottig tijdvak deden zuchten, werd hij ter dood veroordeeld, en en op het schavot den 25 Julij 1794 onthoofd. Wij zullen niet nasporen; welke de bewerkers van zijn droevig uiteinde waren. Wij zijn aan ANDREAS CHENIER verschuldigd de asch zijner familie niet te veront- rusten.

CHENIER (MARIA-JOZEF DE) een broeder van den voorgaande, werd den 28 Augustus 1764 te *Konstantinopel* geboren. Nog zeer jong zijnde, werd hij naar *Frankrijk* gevoerd, maakte daar goede studien, omhelsde vervolgens den militairen staat, en diende eenige jaren als officier bij een regiment dragonders. Den wapenhandel verliet hij weder, en wijdde zich geheel aan de letteren toe. Zijn begin was niet gelukkig; zijn *treurspel d'Azémire*, het eerste wat hij vervaardigde, had

geenen goeden uitslag. Derrevolutie barstte uit, en CHENIER omhelsde met ijver derzelve grondbeginsels. Geboren met eenen vurigen geest, zoude hij zich niet, gelijk zoo vele anderen, hebben kunnen tevreden stellen met den revolutionnairen stroom te volgen, maar hij moest aan het hoofd voorgaan. Ook zag men hem in zijne verzen al de nieuwe denkbeelden, en op elke bladzijde de fouten der Vorsten onder het hatelijkste daglicht vertoonen, terwijl de Republikeinsche deugden het gestadige voorwerp zijner gezangen waren. Zijn *treurspel KAREL IX.* in 1789 ten tooneele gevoerd, werd een partijdig werk. Dit stuk, waarin de schrijver de geschiedenis verminkte, had ten doel om het karakter van dien vorst, en de ongelukkige gebeurtenissen, die onder zijne regering voorvielen, hatelijker te maken. Het werd met eene naar dolzinnigheid gelijkende geestvervoering toegejuicht. Dit goed gevolg moedigde CHENIER aan, en hij ging voort met op het tooneel personen voortstellen, die eene taal, overeenkomstig de denkbeelden der toeschouwers, voerden. Zoedanig zijn de *treurspelen* van HENDRIK VIII., en de *Dood van CALAS*, in 1791 ten tooneele gevoerd. Hij verwierf zich hierdoor eene groote liefde bij het volk. Het

treurspel CAJUS GRACCHUS vermeerderde dezelve nog meer, en deze gemeenebestgezinde voortbrengsels bragten hem tot de Conventie, waar hij zich tusschen de meest demagogische leden plaatste. Tot den dood van LODEWIJK XVI. gaf hij zijne stem, werd de dichter der razernijen van dat droevige tijdvak, vervaardigde lofzangen en zangstukjes voor al de republikeinsche feesten, en in het bijzonder voor de vergadering van MARAT. In 1793 en 1794, bezorgde hij aan het tooneel de treurspelen FENELON en TIMOLEON. Deze beide stukken vonden een buitengewonen bijval; maar wegens eene dier onverklaarbare tegenspraken, vonden de overheden dier ongelukkige tijden, het kwalijk, dat in het laatste stuk TIMOLEON zijnen broeder voor het behoud der Republiek doodde. In het eerste heeft de schrijver het karakter van den grooten Aartsbisschop van *Kamerijk* verminkt door van denzelven eenen wijsgeerigen vleijer der ondeugd te maken. CHENIER nam geen werkelijk deel aan de bloeddorstige verbeurtverklaringen van dien rampzaligen tijd; maar men zou hem niet kunnen vrijspreken van de grondstellingen geprezen te hebben, welke die bloedbaden veroorzaakten, en van onder diegenen ge-

zeten te hebben; die bevel gaven van dezelve ten uitvoer te brengen. Hij bleef zelf van de aanklagten niet vrij, maar zag zich met eene verschrikkelijke beschuldiging overladen, die namelijk van aan den moord zijns broeders deel gehad te hebben; en ongelukkig voor hem wederlegde hij deze zware beschuldiging slechts door schoone verzen, waarin hij den dood van denzelfden broeder beweede. CHENIER volhardde steeds in zijne grondbeginselen, en werd lid van alle wetgevende vergaderingen, sedert de maand September 1792 tot de maand Maart 1802. Gedurende dien tijd was hij in de tweede klasse van het Instituut, en bij de jurij van onderwijs in het departement van de *Seine* opgenomen. CHENIER volgde LAHARPE op bij het Atheneum van *Parijs* en van dien leerstoel, waarvan LAHARPE eene zoo godsdienstige taal had laten hooren, bragt hij gedurig trekken tegen het Christendom en tegen de Priesters voor den dag. Een groot aantal zijner werken zijn voorhanden; behalve de tooneelstukken, welke wij reeds vermeld hebben, bezitten wij van hem: *Discours sur les progres des connaissances en Europe, et l'enseignement public en France* (*Redevoering over den voort-*

gang der wetenschappen in Europa, en over het openbaar onderwijs in Frankrijk); *Lessen*, het eerste gedeelte eens geschiedkundigen tafereels van de Fransche letterkunde, welke hij in het Atheneum in 1806 en 1807 voorlas. *Brieven, Lierzangen, Gedichten, Vertalingen* uit het Engelsch, en *Hekeldichten*, waarin de goddeloosheid en de losbandigheid wedijveren. Onder de werken, welke hij aan de Republikeinsche denkbeelden toewijdde, merkt men op: *Epître au roi (Brief aan den koning)*, 1789, in 8.vo *Denonciation aux inquisiteurs de la pensée (Aanklagte aan de regterlijke onderzoekers der gedachte)*, 1789, in 8.vo *Dithyrambes sur l'assemblée nationale (Drinkliederen over de nationale vergadering)*, 1787, in 8.vo Men heeft zijne tooneelstukken in 2 DL.n, in 8.vo verzameld, maar *Azimire* noch *Timoleon* wordt er in gevonden. CHENIER werd door het Instituut belast, om de voortbrengsels, die sedert het jaar 1788 tot 1808 het meest de Fransche letterkunde verrijkt hadden te doen overeenstemmen en te karakteriseren. Dit werk werd in 1817, in 8.vo, na den dood van den schrijver te Parijs gedrukt. Het is in twee deelen verdeeld: het eene was eene verhandeling

over de dichtkunde het andere over de proza. De schrijver beweert, dat de revolutie, in plaats van de letterkunde te schaden, derzelve luister vermeerderde. Men kan aan CHENIER geene uitmuntende talenten weigeren; en als men slechts de genie zijner werken beschouwt, moet men hem in den rang de beste Fransche tooneelschrijvers rangschikken. Maar hij ontsierde deze schoone talenten door eene onregtvaardige zaak te verdedigen, en door zijne lofspraak over de regeringlooze grondstellingen. Hij overleed den 10 April 1811. De Heer CHATEAUBRIAND, werd in zijne plaats in de tweede klasse van het Instituut benoemd; maar daar hij nooit had wille ninstemmen, om de lofreden op CHENIER te houden, zoo trad hij eerst in het Instituut, toen het weder eene Fransche Academie geworden is.

CHENU (JOANNES), advocaat te Bourges, daarna te Parijs, overleed in 1627 in zijn 68ste jaar: en liet na: 1.º *Tijdrekening der Bisdommen van Frankrijk*, een oppervlakkig werk, in het Latijn geschreven, Parijs, 1621, in 4.º 2.º *Recueil des antiquités et privilèges de la ville de Bourges, et de plusieurs autres villes du royaume (Verzameling der oudheden en*

privilegien der stad Bourges en van verscheidene andere steden van het rijk) Parijs 1621 in 4.°. 3.° Tijdrekening der aartsbisdommen van Bourges, in het Latijn, 1621 in 4.°. 4.° Privileges de la ville de Paris (Privilegien der stad Parijs) 1621, in 4.° en eenige regtsgeleerde boeken, die in vergetelheid geraakt zijn. Zijne andere werken zijn geleerd, maar slecht geschreven. Hij was een zeer werkzaam man.

CHEOPS, of CHEOPS, koning van *Egypte* van 1182 tot 1132 voor J. C. regeerde streng en wreed, en was de eerste stichter der *Pyramiden*. De noordelijkste der nog bestaande *Pyramiden*, die met hare zusters onder de zeven wonderen der wereld geteld worden, is een gedenkteeken van dezen koning. Aan dezelve werkten over de 300,000 menschen gedurende 20 jaren.

CHERBURY. Zie HERBERT.

CHÉREAU (FRANCISCUS), een bekwaam graveerder, en leerling van DREVETT, geboren te *Blois* in 1681, overleed te *Parijs* den 15 April 1729. Hij muntte, even als zijn meester uit, in het vervaardigen van portretten; zijn stuk: *de heilige JOANNES in de woestijn*,

welk hij naar RÛBENS graveerde, wordt bijzonder geacht.

CHERIBERT. Zie CARIBERT.

CHERILUS, een Grieksch dichter, en een vriend van HERODOTUS, bezong de overwinning, welke de Atheners op XERXES behaalden. Dit gedicht behaagde zoo zeer aan de overwinnaars, dat zij den schrijver voor ieder vers een goud stuk lieten geven, en dat zij bevolen, dat zijne gedichten met die van HOMERUS zouden gezongen worden. Wij bezitten er nog eenige fragmenten van bij ARISTOTELES, STRABO en bij JOSEPHUS tegen APPION. De krijgsoverste LYSANDER wilde altijd CHÉRILUS bij zich hebben, omdat deze dichter zijnen roem en zijne daden voor de nakomelingen verhaalde; HORATIUS velde er geen gunstig oordeel over: hij legt hem traagheid en ongelijkheid ten laste: *Sic mihi qui multum cessat, fit CHERILUS ille.*

CHERNAC (LADISLAUS), in 1742, in *Hongarië*, uit een aanzienlijk geslacht geboren, verloor reeds vroeg zijnen vader, en ontving sedert zijn dertiende jaar, zijne opvoeding in het Gymnasium te *Debrecijn*, alwaar hij in het collegie der *patres piarum scholarum*, in de godsdienst en wetenschappen on-

derwezen werd. In 1767 verliet hij dat gesticht, bezocht de universiteiten van *Weenen*, *Bazel* en *Turin*, en eindelijk die van *Utrecht* en *Groningen*. Na de verdediging eener thesis over de *Ademhaling der vogels*, werd hij in 1773 tot doctor in de geneeskunde bevorderd, verwierf vervolgens denzelfden rang ook in de wijsbegeerte, als hoogleeraar van welke wetenschap, hij in 1775 aan het *Athenæum Illustre*, te *Deventer* werd beroepen. Hij aanvaardde dien post den 27. Februarij 1776, met eene plegtige inwijdingsrede: *De libertate philosophandi in licentiam non vertenda*. In 1781 bedankte hij voor eene beroeping naar de hoogeschool te *Patak* in *Hongarijē*. — In 1782 legde hij het rectoraat van het *Athenæum* neder met eene oratie *De Physiognomoniam veteram ac recentiorum, deque futis et pretio huius artis*, en bedankte in 1789 ook voor eene beroeping naar de hoogeschool van *Groningen*. Hij heeft zijnen naam zeer beroemd gemaakt, door een werk *Cribrum arithmeticum* genaamd, waaraan hij verscheidene jaren heeft besteed. In 1816 verkreeg hij op zijn verzoek, zijn zoo lang verdiend emeritaat met behoud van een gedeelte zijner jaarwedde, waarvan hij echter niet lang genot van

had, daar hij reeds den 7 Mei van hetzelfde jaar aan de gevolgen eener ongeneeslijke kwaal overleed.

CHÉRON (ELIZABETH SOPHIA), dochter eens brandschilders uit de stad *Maux* werd te *Parijs* in 1648 geboren, en had haren vader tot leermeester. In den ouderdom van 14 jaren was de naam van dit kind reeds vermaard, en verminderde den roem van haren vader. De beroemde LE BRUN stelde haar in 1672 aan de academie van schilder- en bouwkunde voor, die hare talenten bekroonde door haar den titel van lid der academie te schenken. Dit beroemde meisje beoefende behalve de schilderkunst, de geleerde talen, de dichtkunde en de toonkunst. Zij heeft in het groot vele gegraveerde steenen geteekend, een werk waarvoor zij een buitengewoon talent bezat. Hare schilderstukken waren niet minder aanbevelingswaardig door eenen goeden smaak der teekening, door eene vlugheid van een uitstekend penseel door eene goede oplegging der kleuren en door een vernuftig licht-donker. Zij was met alle wijze van schilderen gemeenzaam, doch heeft in de geschiedkundige stukken in het schilderen met olie, in het fijschilderen (*miniature*) in brandyverw;

in het portret-schilderen en vooral in die van vrouwen uitgemunt. Men zegt dat zij dikwerf uit het geheugen afwezende personen zoo wel gelijkend schilderde als of zij hen onder de oogen gezien had. De academie der *Ricovrati* van *Padua* vereerde haar met den naam van *Erato*, en verleende haar eene plaats in haar gezelschap. Zij overleed te *Parijs* in 1711, evenzeer, om de hoedanigheden des gemoeds als die des geestes vereerd. Zij was in de protestantsche godsdienst opgevoed; maar toen zij dezelve voor de Catholijke verlaten had, betoonde zij door hare deugden de opregtheid harer bekeering. Zie hare lofrede, *Parijs*, 1712, in 8.º. Men bezit van deze beroemde Dame: 1.º *Essai des Psaumes et Cantiques mis en vers* (*Verhandeling der Psalmen en gezangen in verzen gebracht*) en met fig. verrijkt. *Parijs* 1694 in 8.º. De figuren zijn van **LODEWIJK CHERON**, haren broeder, een goeden graveur, en bekwaam schilder geboren te *Parijs* in 1660, en overleden te *Londen* in 1753, werwaarts hij zich begeven had om daar het Calvinismus te belijden. 2.º *Le Cantique d'HABACUC et le Psaume 103* (*Het gezang van HABACUC, en de Psalm 103*), in Fransche verzen vertaald

en 1717 in 4.º in het licht gegeven door **LE HAY**, ingenieur van den koning, die deze geestige vrouw getrouwd had. 3.º *Les cérisés renversées* een geestig en kluchtig stuk, hetwelk de beroemde **ROUSSEAU** in waarde hield, en hetwelk met de *Batrachionomachie* van **HOMERUS** door **BOIVIN** den jonge in verzen vertaald, werd uitgegeven. De dichtkunde van mevrouw **CHÉRON** is dikwerf zonder kracht, maar men vindt er uitmuntende stukken in. **J. B. ROUSSEAU** heeft de *Ode sur le jugement dernier* (*Lierzang op het laatste oordeel*) zeer geprezen.

CHÉRON (**LODEWIJK CLAUDIUS**), geboren te *Parijs* den 28 October 1758, werd in 1790 tot opziener van het departement *Seine-et-Oise*, in 1791 tot afgevaardigde bij de wetgevende vergadering, en tot lid van het comité der domeinen benoemd. Onder het schrikbewind werd hij gevangen genomen, bekwam den 9 *Thermidor* zijne vrijheid weder, en werd in 1798 tot den raad der vijfhonderden, benoemd. Onder de keizerlijke regering werd hij tot prefect van het Dep.^t *Vienne* benoemd en overleed te *Poitiers* den 13 oktober 1807. Er bestaan van hem verscheidene tooneelstukken,

die met zuiverheid en eenen vluggen geest geschreven zijn. 1.° *La poëte anonyme* (*De ongenoemde dichter*), blijspel in twee bedrijven en in verzen, 1785, in 8.°. 2.° *CATON d'Utique* (*CATO van Utica*), treurspel in drie bedrijven en in verzen gevolgd naar ADDISSON 1789 in 8.°. 3.° *L'Homme à sentimens* (*De gevoelige man*) in vijf bedrijven en in vers, 1789, in 8.°; verscheidene malen onder verschillende titels herdrukt; eindelijk is het voor de laatste maal in 1805 in het licht verschenen onder den titel van: *Tartufe de moeurs* (*Schijnheilige der zeden*). 4.° Eene vertaling der *lessen* der kindschheid door miss. MARIA EDGEWORTH 1803 5 dl.ⁿ in 16.° — 5.° *TOM JONES, au Histoire d'un enfant trouvé* (*TOM JONES of de geschiedenis van een gevonden kind*) vertaald door H. FIELDING, 1804 6 dl.ⁿ in 12.°. Er zijn reeds verscheidene vertalingen van dit werk in het licht verschenen, die van CHERON is zonder tegenpraak de beste.

CHÉRUBIN D'ORLÉANS (pater), een Kapucijner, heeft twee geleerde werken geschreven: 1.° *Dioptrique oculaire* (*De verrekijkkunde*) *Parijs*, 1671, in fol. — 2.° *La vision parfaite* (*Het volkomen gezien*), 1677

en 1681, 2 dl.ⁿ in fol. met platen. Deze werken bevatten zeldzame zaken, waarom zij gezocht worden.

CHERUBINI (LAERZIO), geboren te *Norcia*, eene stad van het hertogdom *Spoletto* in *Umbria*; hij leefde onder het pauselijke bestuur van SIXTUS V. en van de acht volgende paussen, onder deze ook URBANUS VIII., en was een geleerd en werkzaam regtsgeleerde. Hij ondernam de constitutiën en bullen der paussen te verzamelen, en maakte er een geheel van onder den titel van *Bullarium*, gedrukt te *Rome* in 1617. Deze verzameling werd voortgezet door zijnen zoon, en herdrukt te *Lijon* in 1655 en 1673. De laatste uitgave is van 1742 en volgende jaren. Dezelve loopt tot BENEDICTUS XIV., en bevat 19 boeken gewoonlijk in 12 dl.ⁿ gebonden. CHERUBINI overleed onder het bestuur van URBANUS VIII., in het jaar 1626.

CHERUBINI (ANGELO-MARIA), de eerste der zonen van LAERZIO, die ook een zijner voornaamste medewerkers was, was pater van *Monte-Cassino*. Deze was het, die in 1638 de constitutiën van URBANUS VII., in het licht gaf. — CHERUBINI (FLAVIUS), een andere zoon, gaf een *Compendium* van het *Bullarium* in het licht, *Ly-*

on, 1624, 3 boeken in 1 deel in 4.º — CHERUBINI (ALEXANDER), een zoon van LAERZIO, leefde in 1630 onder URBANUS VIII. Hij was zeer ervaren in de talen, en heeft eenige werken uit het Grieksch in het Latijn overgezet. Er is nog een andere CHERUBINI (FRANCISCUS), een gunsteling van den kardinaal PHAMPHILUS geweest, die niet van dezelfde familie schijnt te zijn. Hij was van *Monte-Bodio* in het markgraafschap *Ankona*. Zijn beschermer, onder den naam van INNOCENTIUS X. paus geworden zijnde, benoemde hem tot bijzitter, en verhief hem bij de bevordering van 1647 tot kardinaal onder den titel van: *Sint-Jan van de Latijnsche poort*; en benoemde hem ook tot bisschop van *Sinigaglia*. Hij was een regtschapen man en liefdadig jegens de armen; en overleed den 21 April 1656.

CHESEAUX (JOANNES PHILIPPUS DE LOYS DE), te *Lausanne* in 1718 geboren, en te *Parijs* 1751 overleden, was een kleinzoon van den beroemden CROUZAS. De leden der akademie van wetenschappen te *Parijs*, *Göttingen* en *Londen*, hebben hem aan zich verbonden. De sterrekunde, de landmeetkunde, de godgeleerdheid, het regt, de geneeskunde, de geschiedenis, de aardrijkskunde, de gewijde

en ongewijde oudheden hielden hem beurtelings bezig; maar eene te uitgebreide en te veel afwisselende studie heeft hem somtijds oppervlakkig doen zijn. Reeds in zijn 17 jaar had hij drie natuurkundige verhandelingen over het vermogen, over de kracht van het buskruid, en over de beweging der lucht in de voortplanting der klank geschreven. Men heeft nog van CHESEAUX I dl. in 8.º met *Dissertations critiques sur la partie prophétique de l' Ecriture sainte* (beoordeeltkundige verhandelingen over het prophetische gedeelte der heilige Schrift), *Parijs*, in 12.º *Traité de la comète de 1743* (eene verhandeling over de staarster van 1743); en *Elémens de cosmographie et d'astronomie* (Beginzelen der wereld- en sterrekunde) welke hij voor eenen jongen heer vervaardigde. CHESEAUX had grootelijks deel aan de kaart van oud *Zwitserland*.

CHESELDEN (WILLIAM) een beroemd heelmester te *Londen*, in 1752 in zijn 64 jaar overleden, was lid van het koninklijke genootschap dier stad, en corresponderend lid der akademie van wetenschappen te *Parijs*. Het welslagen van DOUGLAS in het uittrekken van den steen door middel van werktuigen, moedigde hem aan dezelfde wijze te volgen, en in wer-

king te brengen; en in de proeve welke hij ervan nam vond hij geene andere oorzaak van berouw, dan die van niet vroeger, dit hulpmiddel beproefd te hebben. Maar van alle behandelingen, was die, welke hem het meeste tot eer verstrekte, dat hij eenen blind geboren jongeling van veertien jaren, het gezigt terug gegeven heeft. Men vindt de uitvoerige bijzonderheden in de wijsgeerige overeenkomsten (*Transactions philosophiques*) en in de gedenkschriften der akademie van Heelkunde. Eenige valsche wijsgeeren hebben zich niet geschaamd deze genezing met die van den blindgeborene van het Evangelie te vergelijken, alsof eene heelkundige bewerking met een eenvoudig woord of met middelen kon vergeleken worden, die slechts hunne uitwerking hebben in den wil Gods. CHESOLDEN gaf in 1713 (*Ontleedkunde van het menschelijk ligchaam*), in het licht, waarvan er acht uitgaven bestaan. De laatste is in 1752 te Londen gedrukt. Dit werk is voorzien van zeer zeldzame aanmerkingen, en versierd met veertig zeer naauwkeurige platen. Dezelfde schrijver heeft eene beenbeschrijving (*Osteographie*), met zeer schoone afbeeldingen in fol. in het licht gegeven, Londen, 1733. Men vindt er

in eene uitlegging der beenziekte, merkwaardig door derzelver naauwkeurigheid.

CHESNAYE (NICOLAAS DE LA), een schrijver, wiens levensbijzonderheden ons volkomen onbekend zijn, leefde onder LODEWIJK XII., aan welken men eene vrij zeldzame zedeleer toeschreef, getiteld: *La Nef de santé, avec le gouvernail du corps humain, la condamnation des banquets, et le traité des passions de l'âme* (Het schip van gezondheid, met het roer van het menschelijk ligchaam, de veroordeeling der gastmalen, en de verhandeling over de hartstogten der ziel), Parijs, in 4.to zonder jaartal; *Parijs*, 1511, in 4.to, met Gothische platen.

CHESNE (ANDREAS DU), de vader der Fransche geschiedenis, genaamd, werd in de maand Mei 1584, te Isle Bouchard in Touraine geboren. Hij werd op den weg van Parijs naar zijn landgoed te Verrière, in zijn zes en vijftigste jaar, door eene kar overreden; en liet na: 1.º *Histoire des Papes* (Geschiedenis der Paussen), 2 Dl.n, in fol. — 2.º *Histoire d'Angletere, d'Ecosse et d'Irlande* (Geschiedenis van Engeland, Schotland en Ierland), zoo als de voorgaande, 2 Dl.n, in fol., Parijs; 1634, en bei-

de beschouwd als smakelooze *Compilatiën*. — 3.º *Histoire des Cardinaux François* (Geschiedenis der Fransche Kardinalen), welke hij begon en zijn zoon gedeeltelijk voltooide, *Parijs* 1660; er zijn slechts 2 deelen van in het licht verschenen en het moest uit 4 deelen bestaan. Dit is een slecht opgesteld, slecht geregeld, en nog slechter geschreven werk. — 4.º *Recueil des historiens de France* (Geschiedenis der Fransche Geschiedschrijvers). Hetzelve moest 24 deelen in fol. bevatten. Hij heeft de twee eerste deelen van den oorsprong der natie tot op HUGO CAPET uitgegeven; het derde en vierde, van KAREL-MARTEL tot op PHILIPPUS AUGUSTUS waren ter perse toen hij stierf. Zijn zoon FRANCISCUS DU CHESNE, erfgenaam van zijns vaders geleerdheid, gaf het vijfde, van PHILIPPUS AUGUSTUS tot op PHILIPPUS den Schoone, in het licht. 5.º *Historiæ Francorum et Normanorum scriptores antiqui*, *Parijs*, 1619, in fol. — 6.º *Les Généalogies de MONTMORENCY, CHATILLON, GUINES, VERGY, DREUX, BÉTHUNE, CHATEIGNERS etc.* (De geslachtlijsten van MONTMORENCY, CHATILLON enz.) 7 Dl.ⁿ, in fol. — 7.º *Histoire des ducs de Bourgogne* (Geschiedenis der Bourgondische Hertogen), 1619 en

1628, 2 Dl.ⁿ, in 4.to — 8.º *Bibliotheca Cluniacensis, Paris*, 1614, in fol. enz.; eene nuttige en zeldzame verzameling, welke uitmuntende stukken voor de geschiedenis der abdij van *Cluny*, en derzelver onderhoorige gestichten bevat. Hij heeft het met D. MARRIER in het licht gegeven. DU CHESNE was een der geleerdste mannen, welke *Frankrijk* voor de Geschiedenis, vooral voor die van het Westersch rijk heeft opgeleverd. Hij was openhartig, niet alleen ten opzichte van zijne vrienden, maar ook van de vreemdelingen. *La recherche sur les antiquités des villes de France* (De nasporing der oudheden der Fransche steden); die verscheidene schrijvers aan hem toegekend hebben, schijnt niet van DU CHESNE te zijn.

CHESNE (JOANNES BAPTISTA PHILIPOTOT DU), een Jesuit, geboren in 1682 in het dorp *du Chesne* in *Champagne*, waarvan hij den naam ontleende, overleed in 1755, en heeft geschreven: 1.º *Abrégé de l'histoire d'Espagne* (Beknopte geschiedenis van *Spanje*), *Parijs*, 1741, in 12.mo, door den Pater FRANCISCUS DE ISLA in het Spaansch vertaald. — 2.º *Abrégé de l'histoire ancienne* (Beknopte oude geschiedenis), in 12.mo Deze twee werken ofschoon op-

pervlakkig, (zoo als zulke leerboeken onvermijdelijk zijn) hebben veel tot de opvoeding der jeugd bijgedragen voor welke de schrijver eene bijzondere begaafdheid bezat. 3.º *La science de la jeune noblesse (De kennis des jongen adels)*, 1730, 3 dl.ⁿ in 12mo, een werk, hetwelk eenen welverdienden bijval heeft gevonden, en hetwelk men onvoorzigtiglijk door boeken heeft doen vervangen, die door de klanken en dwalingen der hendaagsche wijsbegeerte bezoedeld zijn. Het ware te wenschen, dat men hetzelfde met eenige bijvoegingen herdrukte. 4.º *Le Prédestinarianisme (De leer der voorbeschikking)*, 1724, in 4.to — 5.º *Histoire du Baïanisme (Geschiedenis der leer van BAJUS)*, 1731, in 4.to Het is in deze twee werken, dat het verstand en het talent van Pater DU CHESNE zich vertoonen, en waarin men den man bewonderd heeft, die zich in de twee voorgaande werken heeft kunnen aanminnend maken, en schikken naar de behoeften en vermogens der jeugdige jaren. Daar echter de *Geschiedenis der leer van BAJUS* al te sterke beoordeelingen over eenige meeningen en over eenige beroemde mannen schenen te bevatten, zoo werd zij door een besluit van den 17 Mei 1734 op den *Index*

geplaatst. Zie Soto.

CHESNE, QUERCETANUS (JOZEF DU), heer van *la Viollette*, gewoon geneesheer des konings van *Frankrijk*, werd in 1544 te *l'Esture*, in de provincie *Armagnac*, geboren. Na een vrij lang verblijf in *Duitschland*, kwam hij te *Parijs* zijne kunst uitoefenen. Hij had groote kennissen in de scheikunde verworven, waarop hij zich in het bijzonder had toegelegd. De gelukkige uitslag, die zijne praktijk in dat gedeelte volgde, wakte de andere geneesheeren tegen hem op vooral GUIPATIN, die hem met lasteringen en spotternijen trachtte te overladen. Hij strekte zijne verbittering zoo veruit, dat hij dezelve op het gansche land van *Armagnac* toepaste, hetwelk hij *maudit pays (vervloekt land)* noemde. De ondervinding heeft echter doen zien, dat DU CHESNE betere inzichten heeft gehad omtrent het *spiesglas (antimoine)* dan PATIN en zijne ambtgenooten. Deze scheikundige, die door MORERI DU CHESNE genoemd wordt, overleed te *Parijs* in 1609. Hij heeft in Fransche verzen vervaardigd: 1.º *La Folie du monde (De dwaasheid der wereld)*, 1583, in 4.to — 2.º *Le grand miroir du monde (De groote spiegel der wereld)*, 1593, in 8.vo Ook heeft

hij verscheidene werken over de scheikunde geschreven, die opgang hebben gemaakt.

CHESNE. — Zie ENZINAS.

CHESNEAU (NICOLAAS), in het Latijn QUERCULUS, werd in 1521 te *Tourteron*, in het graafschap *Rethel* in *Champagne* geboren. Hij was Kanonik en Deken van het Kapittel van *Saint-Symphorien* te *Reims*, als een ervaren geschiedschrijver beoefende hij ook met vrucht de Fransche dichtkunde, en overleed te *Reims* den 19 Augustus 1581. Er bestaat van hem 1.º *Histoire de l'église de Reims* (*Geschiedenis der Kerk van Reims*) in 4 boeken, *Reims* 1581, in 4.to, eene vertaling van het Latijnsche werk van FLODOARD, waarvan de Latijnsche tekst nog niet in het licht verschenen was. CHESNEAU heeft slechts een gedeelte dezer geschiedenis, die zich tot het jaar 948 bepaalt, vertaald. 2.º *Hexastichorum moralium libri duo*, Parijs, 1552, in fol. 2.º *Poëtica meditatio de vita et morte D. FRANCISCI PILART*, 1556, in 4.to — 4.º *Epigramentium libri duo, Hendecasyllaborum liber, et sibyllinorum oraculorum periocha*, Parijs, 1552, in 4.to — 5.º *Nic. QUERCULI in fortunam iocantem carmen heroium universam belli apud Belgas*

gesti historiam complectens, Parijs, 1558, in 8.vo — 6.º *Avis et remonstrances touchant la censure contre les anti-trinitaires* (*Raadgevingen en vermaningen aangaande de beoordeeling tegen de anti-trinitarissen*), uit het Latijn vertaald door den Kardinaal HOSIUS, *Reims* 1573, in 8.vo — 7.º *Psalterium decuchordem APOLLINUS et novum Musarum*, *Reims*, 1575, in 8.vo; een dichtstuk, bij gelegenheid der krooning van HENDRIK III. vervaardigd. 8.º *Traité de la messe évangélique* (*Verhandeling over de Evangelische mis*), oorspronkelijk in het Hoogduitsch, door FABRI VON HEILBRONN geschreven, en door NICOLAAS CHESNEAU naar de Latijnsche tekst van SESIUS, in het Fransch vertaald.

CHESTERFIELD (PHILIPPUS DORMER, STANHOPE, graaf van), den 22 September 1694 te *Londen* geboren, werd achtereenvolgend opperhofmeester des konings van *Engeland*, ambassadeur in *Holland*, onderkoning van *Ierland*, en eindelijk eerste secretaris van staat. Hij muntte in al deze bedieningen uit, en overleed te *Londen* den 24 Maart 1773, na zijnen dood heeft zijne weduwe zijner gedachtenis eene slechte dienst bewezen, door het doen drukken der brieven, welke hij in eene reeks

van jaren zijnen zoon geschreven had, eene verzameling, welke het verderfelijkste plan van opvoeding bevat, gevuld met valsche en gevaarlijke grondstellingen tegenstrijdig met de zeden en alle godsdienst. Deze *Brieven* zijn in het Fransch in het licht verschenen, 4 dl.ⁿ, in 12.mo, en eene verkorting in 1 dl. De heer PRATT heeft, in een roman getiteld: *Élève du plaisir* (*De kweekeling van vermaak*), uit het Engelsch vertaald, *Parijs* 1787, 2 dl.ⁿ in 12.mo) doen zien, waarop de grondstellingen van CHESTERFIELD doelden en wat van eenen jongeling komen moest, die dezelve voor zijnen levensregel aannam.

CHETARDIE (JOACHEM TROTTI DE LA), meester in de godgeleerdheid bij de *Sorbonne*, en pastoor bij de *Saint-Sulpice* van *Parijs*, werd in 1636 in het kasteel van LA CHETARDIE in *Angoumois* geboren en overleed in 1714. Hij was in 1702 tot het bisdom van *Poitiers* benoemd, maar wees hetzelfde van de hand. Zijne herders-pligten beletten hem niet verscheidene nuttige werken voor het publiek te schrijven: 1.º *Homélies pour tous les dimanches et fêtes de l'année* (*Homilien op al de zon- en feestdagen des jaars*), 3 dl.ⁿ in 4.º, vol zalving en grondige kennis.

— 2.º *Le Catéchisme de Bourges* (*Katechismus van Bourges*), 4 dl.ⁿ in 12, en 1 dl. in 4.º, een uitmuntend werk, dat de waardigheid der taal en der denkbeelden met de eenvoudigste uitlegging van het Christelijke geloof vereenigde; het is, volgens het oordeel der weldenkende lieden, de beste beredeneerde catechismus welke men in de Fransche taal bezit. — 3.º *Explication de l'Apocalypse par l'histoire ecclésiastique* (*Verklaring der openbaring door de kerkelijke geschiedenis*), in 8.º en in 4.º; een geleerd, wel afgeleid en in een groot aantal verklaringen zeer voldoende werk, (zie JOANNES Heilige). — 4.º *Entretiens ecclésiastiques, tirés de l'Écriture sainte, du pontifical et des Saints pères, ou Retraite pour les ordinans* (*Kerkelijke onderrichtingen, uit de Heilige Schrift, enz.*), in 4 dl.ⁿ in 12.º

CHETARDIE (*De ridder* LA), een neef van den pastoor van *Saint-Sulpice*, overleden in het jaar 1700, was een verstandig en zeer beschaafd man, en schrijver van twee werken. Het eerste had tot titel: *Instruction pour un jeune seigneur ou l'Idée d'un galant gentilhomme* (*Onderwijs voor eenen jongen heer of het Denkbeeld van eenen verliefden*

edelman); en het tweede is getiteld: *Instruction pour une princesse* (Onderwijs voor eene prinses), Amsterdam, 1685, in 12.mo Dit werk is dikwerf herdrukt, achter de verhandeling over de opvoeding der meisjes, door FENELON.

CHEVALET (ANTONIUS), een edelman in *Dauphiné*, de schrijver van *Vie de saint CHRISTOPHE par personnages* (Het leven van den heiligen CHRISTOFFEL bij personen), Grenoble, 1530, in fol. een zeer zeldzaam werk.

CHEVALIER (NICOLAAS), een Franschman, die, wegens het belijden der Protestant-sche godsdienst naar Utrecht vlugtte, heeft uitgegeven een geleerd werk, getiteld: *Recherches curieuses d'antiquités que l'on conserve dans la chambre des raretés de cette ville* (Bijzondere nasporingen der oudheden, welke men in de kamer van de zeldzaamheden dier stad bewaart), Utrecht, 1709, in fol. Zijne andere werken zijn: 2.º *Histoire de GUILLAUME III., roi d'Angleterre, par médailles inscriptions et autres monumens* (Geschiedenis van WILLEM III., koning van Engeland, volgens gedenkpenningen opschriften en andere gedenkstukken), Amsterdam 1692, in fol., met 36 platen. — 3.º

Description d'une antique pièce de bronze etc. (Beschrijving van een oud stuk metaal enz.), ibid 1694, in 12.mo — 4.º *Dissertation sur des médailles frappées à l'occasion de la paix de Riswick* (Geleerde verhandeling over de gedenkpenningen bij gelegenheid van den vrede van Rijswijk geslagen), Amsterdam 1700, in 8.vo — 5.º *Rélation des Campagnes etc.* (Verhaal der Veldslagen van het jaar 1708 en 1709), Utrecht, 1709, in fol.; 1711, in 4.to 6.º *Relation des fêtes données par le duc d'Ossone* (Verhaal der vreugdefeesten door den hertog van Ossona in 1713, bij gelegenheid der geboorte van den prins FERDINAND van Castilië gegeven), ib. 1714, in 4.to met pl.ⁿ

CHEVANES (JACOBUS DE), geboortig uit de stad *Autun*, nam het kleed van Kapucijner in de provincie *Lyon* aan, waar hij zich eenen naam onder de predikers en godgeleerden van zijnen tijd verwierf; hij heeft geschreven: 1.º *l'Amour triomphant des impossibilités de la nature et de la morale, ou Discours sur le très-auguste Sacrement de l'Eucharistie* (De liefde, zegespraken over de onmogelikheden der natuur en zedekunde of redevoering over het allerheiligste Sacrament

des altaars). — 2.º *Les Entretiens curieux d'HERMODORE et du voyageur inconnu etc.* (De zeldzame gesprekken van HERMODORUS en van den onbekenden reiziger, enz.) in 4.to, Lyon, 1634; dit is eene wederlegging der werken van J. P. LE CAMUS met een Verdedigschrift der geestelijke orden. — 3.º *La conduite des Illustres, ou les Maximes pour aspirer à la gloire d'une vie heroïque et chrétienne* (Het gedrag van de beroemde mannen, of de grondstellingen, om naar den roem van een heldhaftig en christelijk leven te trachten), Parijs, 1657, 2 dl.ⁿ in 4.to — 4.º *L'incrédulité ignorante, et la crédulité savante au sujet des magiciens et sorciers, avec la réponse à un livre intitulé (De onverstandige ongeloovigheid en de verstandige ligtgeloovigheid ten opzichte der waarzeggers en tovenaars, met het antwoord op een boek, getiteld: Verdedigschrift voor alle groote mannen, die van tooverij beschuldigd zijn)*, in 4.to, Lyon, 1671. — 5.º *Justæ expectationes nostræ salutis, oppositæ desperationi sæculi*, Lyon 1649, 2 dl.ⁿ in 4.to

CHEVASSU (JOZEF), Pastoor van Rousses, in het Bisdóm van Saint-Claude, overleden te Saint-Claude, zijne geboorteplaats, den 25

October 1752, in zijn 78.ste jaar, was het voorbeeld der kudde, welke hij onderwees. Wij bezitten van hem: 1.º *Des Méditations ecclésiastiques* (Kerkelijke overwegingen), 1764, 6 dl.ⁿ in 12.mo, waarin grondige, maar weinig treffende zaken voorkomen. 2.º *Le Missionnaire paroissial, ou Prônes pour les dimanches et les fêtes de l'année* (De parochiale zendeling of leerrijke vermaningen voor alle zon- en feestdagen des jaars), leerrijke vermaningen en vergelijkingen de voornaamste waarheden der Godsdienst bevattende. 3.º *Abrégé du Rituel romain, avec des instructions sur les Sacramens* (Kort begrip van het Roomsche Rituaal, met onderwijzingen over de Sacramenten), Lyon, 1746, in 12.º De zalving was niet de voornaamste hoedanigheid van dien redenaar, maar hij was geleerd, en zeer ervaren in de heilige Schrift en de Kerkvaders.

CHEVERT (FRANCISCUS DE), den 21 Februarij 1695 in Verdun-sur-Meuse geboren, verhief zich van gemeen soldaat tot den graad van luitenant-generaal; en had alles aan zijne verdienste, en niets aan de gunst noch kuiperij te danken. Hij moest tegen de wangunst en den geringen stand zijner geboorte kampen. Eene

grondige studie der legerkunde (*tactique*), eene overdevene liefde voor zijne pligten, eene brandende begeerte, om uit te munten, deze waren de begunstigers, die voor zijne bevordering waakten. Wij willen niet alle schitterende daden, die hem onderscheiden hebben opnoemen. Een ieder kent den aftogt van *Praag* door den maarschalk van *Belle-Isle*. CHEVERT, welken hij daar met 1800 man achter liet, nam, toen hij wegens hongersnood, door de inwoners en een talloos leger genoodzaakt was, zich over te geven, de gijzelaars der stad, sloot hen in zijn eigen huis op, en bragt tonnen buskruid in de kelders, met het voornemen van zich met hen in de lucht te laten springen, indien de burgers hem eenig geweld wilden aandoen. Hij verkreeg wat hij vraagde, dat is, om met alle krijgseer uit te trekken: de prins LOBKOWITZ stond hem twee stukken geschut toe. De oorlogen van 1741 en 1757 boden onzen krijgsman de gevaarlijkste en schitterendste gelegenheden aan. Deze dappere officier overleed den 24 Januarij 1769. Hij was commandeur van het groote kruis der orde van den heiligen LODEWIJK, ridder van den Witten adelaar van *Polen*, gouverneur van *Givet*,

en *Charlemont*, luitenant-generaal van de legers des konings van *Frankrijk*. Hij werd in de parochie van den heiligen EUSTACHIUS te *Parijs* begraven, waar men zijn grafschrift in deze woorden vervat, ziet: » Zonder voorouders, zonder fortuin, zonder onderstand, van zijne kindsheid af wees, trad hij met zijn elfde jaar in dienst. Hij verhief zich ondanks de wangunst door de kracht der verdienste, en elke graad was de belooning eener schitterende daad. Alleen de titel van maarschalk van *Frankrijk* heeft niet aan zijnen roem, maar aan het voorbeeld van hen ontbroken, die hem willen navolgen. »

CHEVILLARD (JACOBUS), een geslachtrekenaar, den 24 October 1751, in den ouderdom van 71 jaren, te *Parijs* overleden, heeft geschreven: 1.° *Dictionnaire héraldique (Woordenboek der wapenkunde)*, beyattende de wapenen en schilden der vorsten en hoofdofficieren van de kroon, met die van verscheidene huizen en familiën des rijks, *Parijs*, 1723, in 12.° — 2.° *Eene Kaart*, voorstellende de wapenen, namen en titels der gouverneurs, kapiteins, en luitenant-generaals der stad *Parijs*. — 3.° Andere kaarten betrekkelijk de wapen-

kunde.

CHEVILLIER (ANDREAS), geboren te *Pontoise* in 1636, verscheen in de *Sorbonne* met zoo veel achting, dat de abt BRIENNE, daarna bisschop van *Coutances*, hem de eerste plaats in het licentiaat inruimde, en er zelfs de kosten van droeg. Hij overleed als bibliothecaris der *Sorbonne*, in 1700. Zijne godsvrucht evenaarde zijne kunde, en hij bezat een diep verstand. Men heeft hem zelfs zijne kleederen zien uittrekken om de armen te kleeden, en zijne boeken verkoopen om hen bijtestaan. Men heeft van hem: 1.° *Origine de l'imprimerie de Paris (Oorsprong der drukkerij van Parijs)*; eene geschied- en beoordeelkundige verhandeling, vol geleerdheid, en dikwerf aangehaald in de plaatsbeschrijvende jaarboeken, van MAITTAIRE, 1694, in 4.to — 2.° *Le grand canon de l'église grecque, traduit avec des notes et la Vie de sainte MARIE d'Égypte, qui en facilite l'intelligence (Degroote Kanon der Grieksche kerk, vertaald met aanteekeningen, en het leven van de heilige MARIA van Egypte, ter meerdere opheldering van hetzelfde)*, in 12.mo 1669. Het is meer eene omschrijving dan eene vertaling. — 3.° *Eene Latijnsche Verhandeling over het Concilie van*

Chalcedonië, betrekkelijk de Geloofsformulieren, 1664, in 4.to

CHEVREAU (URBANUS), werd den 20 April 1613, te *Loudun* geboren. In zijne eerste studien toonde hij reeds een groot verstand. De koningin CHRISTINA van *Zweden* verkoos hem tot haren secretaris en de keurvorst van den *Palts* tot zijnen raadsheer. CHEVREAU, aan dit hof gevestigd, heeft veel bijgedragen tot de bekeering der keurvorstelijke prinses, daarna hertogin van *Orléans*. Na den dood van den keurvorst, kwam hij in *Frankrijk* terug, en werd door LODEWIJK XIV. tot leermeester van den hertog van *Maine* verkozen. Het verlangen om zich in rust met de oefeningen van het Christelijke leven bezig te houden, verplichtte hem het hof te verlaten, om naar zijn vaderland terugtekeeren, waar hij in 1701 overleed. Hij heeft zich in het midden der grooten nooit over de godsdienst geschaamd. Zijne godsvrucht was niet minder teeder, dan zijne geleerdheid grondig was. Men heeft hem de volgende werken te danken: 1.° *Le Tableau de la fortune (Het Tafereel der fortun)*, 1651, in 4.to vervolgens met veranderingen herdrukt, onder den titel: *Effets de la fortune (Uitwerkingen der fortun)*, 1656,

in 8.vo; een Roman, die in
 >den tijd wel ontvangen werd.

— 2.º *l'Histoire du Monde*
 (*Geschiedenis der Wereld*),
 1686, verscheidene malen
 herdrukt. De beste uitgave
 is die van *Parijs*, 1717,
 in 8 dl.ⁿ, in 12.vo, met
 aanmerkelijke Bijvoegsels,
 door BOURGEOIS DE CHASTE-
 NET. Men bemerkt in het
 lezen dier geschiedenis, dat
 de Schrijver uit de eerste
 bronnen geput had, maar hij
 heeft dezelve niet altijd met
 getrouwheid aangehaald. De
 Grieksche, Romeinsche,
 Mahomedaansche Geschiede-
 nissen zijn daarin met veel
 nauwkeurigheid behandeld.
 De Schrijver zou zich heb-
 ben kunnen ontslaan, om bij
 de nuttige waarheden zijns
 werks de Rabijnsche ges-
 lachts-lijsten te voegen, die
 hetzelfde misvormen, en ee-
 nige nauwkeurige onder-
 zoekingen, die slechts in
 eene geschiedenis in het
 groot behoorden voor te kom-
 en. — 3.º *Œuvres Mé-
 lées* (*Gemengde Geschriften*),
 's Gravenhage 1697, in 12.vo
 Het zijn Brieven, nu eens
 met vernuftige, dan weder met
 zwakke Fransche en Latijn-
 sche verzen doormengd; met
 eene verklaring uit plaatsen
 van oude Grieksche en La-
 tijnsche schrijvers, met let-
 terkundige bijzonderheden,
 enz. — 4.º *Chevreaana*, Pa-
 rijs, 2 dl.ⁿ 1697 — 1700.
 Eene Verzameling, in wel-

ke de schrijver kleine aan-
 merkingen, overwegingen,
 en letterkundige daadzaken
 geschreven heeft, welke hij
 niet in zijne andere werken
 had kunnen inlasschen. — 5.º
Over de rust des Geestes.
 — 6.º *School des Wijzen*,
 (Romans). — 7.º *Hermio-
 genes*. — 8.º *Scanderberg*,
 tooneelstukken, als ook de
 Romeinsche *Lucretia*, ver-
 volg van *Lid. de onschul-
 dige Veinsgaard*, de *twee
 Vrienden*. — 9.º *Poezij*.
 CHEVREAU had met de stu-
 die der ouden, de gemeen-
 schap van eenige heden-
 daagsche verbonden, en
 zich door beiden gevormd.
 Hij had veel gelezen, maar
 in zijne boeken viel hij den
 lezer met geene te groote
 menigte geleerde nasporin-
 gen lastig. Hij wordt dik-
 wijls van TANNIGUI LE FE-
 VRE, die aan hem verschei-
 dene zijner brieven gerigt
 heeft, geprezen; benevens
 door DACIER, en door de
 bekwaamste kunstregters
 van zijnen tijd. » Maar
 nauwelijks, zegt zeker
 oordeelkundige, is heden
 zijn naam bij de letterkun-
 digen bekend; men heeft
 ten minste vergeten, dat hij
 een der schitterendste gees-
 ten der laatste eeuw geweest
 is; zijne werken echter bie-
 den meer talenten, eene
 meer uitgebreide letterkun-
 de aan, dan de voortbrengsels
 van een groot aantal schrijf-

vers, welke in dezelve uitmunten en tot hetzelfde lot bestemd zijn.

CHEVREMONT (De Abt JOANNES BAPTISTA DE), uit Lotharingen geboortig, secretaris van KAREL V., hertog van Lotharingen, begaf zich na den dood zijns meesters naar Parijs, en overleed aldaar in 1702. Hij heeft geschreven: 1.° *La connaissance du monde* (De kennis der wereld). — 2.° *L'histoire etc.* (Geschiedenis van KEMISKI, eene Georgische vrouw), onder den naam van Mevrouw D. . . . 3.° *La France ruinée, par qui, et comment* (het verwoeste Frankrijk, door wie, en hoe.) — 4.° *Le Testament politique du duc de Lorraine* (Het staatkundige testament van den hertog van Lotharingen), Leipzig 1696, in 8.° — 5.° *L'état actuel de la Pologne* (De tegenwoordige staat van Polen), Keulen 1702, in 12.° — 6.° *Le Christianisme éclairci sur les différends du temps en matière de quietisme etc.* (Het Christendom opgeklaard over de geschillen des tijds ten opzichte der stille bespiegeling of des Quietismus). De werken van den Abt DE CHEVREMONT bevatten niets om den lezer te winnen, zij zijn vol van belagchelijken ontwerpen, valsche denkbeelden, en derzelve stijl is zeer kwijnend.

CHEVREUSE (MARIA DE ROHAN - MONTBASON, hertogin van), in 1600 geboren, huwde in 1617 met KAREL D'ALBERT, hertog van Luynes, opperveldoverste van Frankrijk, en in 1622 met CLAUDIUS DE LORRAINE, hertog van Chevreuse. Deze dame, vermaard wegens hare schoonheid en haar verstand was eene vijandin van den Kardinaal DE RICHELIEU, omdat zij met leedwezen de wijze beschouwde, op welke hij de koningin behandelde, voor welke hare genegenheid bekend was. De Kardinaal strafte haar hiervoor met verbanning; zij werd zelfs genoodzaakt Frankrijk te verlaten, en zich naar Brussel te begeven, alwaar zij met de koningin briefwisseling onderhield. Toen deze vorstin regentes geworden was, kwam de hertogin DE CHEVREUSE weder zeevierende aan het hof; maar hare gunstige omstandigheid was van korten duur, omdat zij deel nam aan de listige kuiperijen tegen den Kardinaal MAZARIN, volgens welken de Coadjutor, met wien zij op het naauwste verbonden was, voor of tegen het hof genegen was. Deze hertogin behield echter altijd eenen grooten invloed op het gemoed der koningin en bewoog haar om tot het ongeluk van den beroemden eersten staatsman (FOUQUET) hare toestemming

te geven. Zij overleed in 1679. Door haar toedoen kwam het hertogdom *Chevreuse* aan hare kinderen uit het eerste huwelijk.

CHEVRIER (FRANCISCUS ANTONIUS), uit *Nancy*, zoon van eenen secretaris des konings, betoonde van zijne jeugd af veel verstand, maar ook vele boosaardigheid. Nadat hij, nu eens rijk, dan weder arm verscheidene landen doorkruist, en zich beurtelings aan het tooneel en aan de letteren toegewijd had, ging hij in 1762 in *Holland* sterven. Deze schrijver bezat talenten, verstand en verbeeldingskracht, en vooral eene groote vlugheid van geest; maar hij misbruikte die, en heeft zekerlijk niets waarlijk achtenswaardig nagelaten. Hij is de schrijver van eenige tooneelstukken en eenige werken in proza: 1.° Verscheidene *Romans*: *Cela est singulier*, (dat is bijzonder); *Maga-Kou*; *Mémoires d'une honnête femme* (*Gedenkschriften van eene achtbare vrouw*), in 12.mo *Le Colporteur* (*De Marskramer*), in 12.mo Dit laatste werk vol oproerige wreedheden en gelukkige invallen, is een afschuwelijk hekeldicht der zeden zijner eeuw. — 2.° *Mémoires pour servir à l'histoire de Lorraine, avec une réfutation de la bibliothèque*

de Lorraine, de D. CALMET (*Gedenkschriften omgebruikt te worden bij de geschiedenis van Lotharingen, met eene wederlegging der bibliotheek van Lotharingen, van D. CALMET*), *Brussel*, 1754, 2 Dl.ⁿ, in 12.mo — 3.° *Les ridicules du siècle* (*De spotternijen der eeuw*), in 12.mo; een werk, hetwelk bij deszelfs in het licht verschijnen verboden werd. De schrijver had zijne pen in gal gedoopt, en bijna al zijne karakters zijn tot het uiterste gebragt: dit werk is daarenboven zeer middelmatig. — 4.° *Histoire de la Campagne de 1757 jusqu'au 1.^{or} Janvier 1759* (*Geschiedenis van den veldtocht van 1757 tot den 1.sten Januarij 1759*). — 5.° *Le Testament politique du maréchal de BELLE-ILE, son codicile et sa vie* (*Het staatkundige Testament van den Maarschalk van BELLE-ILE, deszelfs aanhangsel en zijn leven*), 3 Dl.ⁿ, in 12.mo, 1761 — 1762. Het zijn vooronderstelde, slecht geregelde, maar wel geschrevene en uitmuntende gedenkschriften. Het is te betreuren dat een zoodanig onderwerp niet door eenen beter onderwezen en waarheidminnender schrijver is behandeld geworden. — 6.° *Histoire de Corse* (*Geschiedenis van Corsika*), *Nancy*, 1749, in 12.º De abt GERMANES heeft er eene be-

tere uitgave in 3 Dl.ⁿ, in 12.º van geleverd, 1776. — 7.º *Projet de paix générale* (Ontwerp van algemeenen vrede). — 8.º *Almanach des gens d'esprit, par un homme qui n'est pas sot* (Almanak voor verstandige lieden, door eenen man, die niet gek is.) De onbetamelijke, het onbeschaamd hekelachtige, het schandelijke en de goddeloosheid heerschen in dit ellendige stuk, even als in de meeste der werken van dien schrijver, wiens zeden niet beter waren, dan zijne schriften, die, zegt zeker oordeelkundige, daar zij bijna alle met eenen hekelachtigen, vergiftigden en hatelijken geest bezoedeld zijn, met die menigte ééndags vliegen kunnen vergeleken worden, die eenen oogenblik steken en slechts eenen dag leven." Hij vervaardigde nieuwe gruwelen toen hem de dood overviel. *La vie du fameux père NORBERT, ex-capucin, connu aujourd'hui sous le nom de l'abbé PLACET* (Het leven van den vermaarden Pater NORBERTUS, gewezen Capucijner, thans onder den naam van abt PLACET bekend), 1762, in 12.º; is een der laatste voortbrengsels van CHEVRIER. Men bezit nog van dezen schrijver eenige andere werkjes, die niet de aandacht van eenig geleerd man verdienen.

CHEYNE (GEORGIUS), doctor in de geneeskunde en van het koninklijke genootschap van Londen; werd in 1671 in Schotland geboren, legde zich op de wijsbegeerte, en de meetkunde, vervolgens op de geneeskunde toe, en slaagde zeer gelukkig in de uitoefening dier wetenschap; hij overleed in 1743, en werd zeer bekend door een werk getiteld: *De infirmorum sanitate tuenda vitaeque producenda*; Londen, 1726, in 8.º, door den abt LA CHAPELLE, in het Fransch vertaald onder den titel van *Règles sur la santé et les moyens de prolonger la vie, ou Méthode naturelle de guérir les maladies du corps et celles de l'esprit qui en dépendent* (Regelen over de gezondheid en de middelen om zijn leven te verlengen, of natuurlijke leerwijze om de ziekten des ligchaams en die des geestes, die hiervan afhangen, te genezen), 2 Dl.ⁿ, in 8.º, Parijs, 1749. Nog heeft hij geschreven: *Verhandeling over de Jicht*, 1724, in 8.º, in het Engelsch, en eenige wijsgeerige en meetkundige werken, die met zijne werken over de geneeskunde niet kunnen vergeleken worden.

CHIABRERA (GABRIEL), een Italiaansch dichter, den 8 Junij 1552 te Savona geboren, versterkte te Rome

zijne neiging en zijne talenten voor de schoone letteren. ALDE MANUCIUS en ANTONIUS MURET schonken hem hunne vriendschap, en ondersteunden hem met hunnen raad. Hij overleed te *Savona*, in 1637. Paus URBANUS VIII., de beschermer der dichters, en zelf een dichter zijnde, noodigde hem in 1624 uit, om zich met het heilige jaar naar *Rome* te begeven; maar CHIABRERA verschoonde zich met zijne hooge jaren en zijne zwakheden. Deze dichter was een der schoonste geesten en der leelijkste personen van geheel *Italië*. Hij heeft helden - tooneel - herders - en lierdichten nagelaten. De laatste, die in 1718 in 8.vo afzonderlijk gedrukt zijn, worden bijzonder gezocht. Zijne heldendichten zijn: *Italia liberata, il Foresto; il Rugiero; Amadeida*, of *de Overwinning van Rhodex door AMADEUS van Savoije*. De Abt PAOLUCI, heeft in 1718 zijne gezamenlijke werken, te *Rome*, in 3 dl.ⁿ in 8.vo uitgegeven. Het Leven des schrijvers, dien men als den PINDARUS van *Italië* beschouwt, is aan het hoofd dier verzameling. Nog bestaat er eene nieuwe uitgave derzelve, *Venetie*, 1731, 4 dl.ⁿ in 8.vo

het Latijn CLARAMONTIUS, werd te *Cesena*, eene stad in den *Kerkelijken Staat*, op den 22 Junij 1565 geboren. Zijn vader was geneesheer dier stad en droeg den naam van PROLIXENUS. Hij volbragt zijne studiën te *Perosa* en *Ferrara*, en maakte zich zeer bekwaam in de wijsbegeerte en de wiskunde. De eerste dier wetenschappen, onderwees hij zelf, gedurende eenigen tijd te *Pisa*. Het grootste gedeelte zijns levens bracht hij echter te *Cesena* door. Hij maakt ons in zijne geschiedenis dier stad, in 1641 gedrukt, bekend, dat hij alstoen zijne geboorte stad sedert 59 jaren, in openbare posten diende; maar van welken aard die posten waren, is onbekend; wij vinden enkel in zijne lijkrede, dat hij verscheidene malen naar *Rome* was gezonden, hetzij om den Paus in naam zijner medeburgers te huldigen, hetzij om andere redenen. Na zijne echtgenootte VIRGINIA DE ABBATIBUS verloren te hebben, omhelsde hij in den ouderdom van 80 jaren den geestelijken staat en ontving hij de priesterlijke wijding. Hij zonderde zich zelfs met de priesters der Congregatie, van het Oratorium af, voor welke hij te *Cesena* eene kerk liet bouwen. Hij overleed den 3 October 1652,

CHIARAMONTI (SCIPIO), in

en zijn hijk werd den volgenden dag naar de kerk der Vaders van het Oratorie overgebracht, alwaar het bleef rusten tot dat men hem een praalgraf had opgericht. Te *Cesena* heeft hij de Akademie der *Offuscati* opgericht, waarvan hij tot aan zijnen dood vorst was. Hij liet verscheidene kinderen na, waarvan er vier Capucijnen waren. De zeer uitgebreide lijst zijner Italiaansche en Latijnsche werken, kan men in het *Supplément au Dictionnaire*, enz. van *MORÉRI*, onder zijn artikel vinden. Het is uit het geslacht van dezen *CHIARAMONTI* dat de onsterfelijke *PIUS VII.* is gesproten.

CHIARAMONTI (*JOANNES BAPTISTA*), een letterkundige en regtsgeleerde, den 2 Maart 1731 te *Brescia* geboren, onderscheidde zich vroegtijdig door eene buitengewone schranderheid. In den ouderdom van 23 jaren, las hij in eene geleerd genootschap eene Verhandeling voor over het *Vadertijk gezag bij de oude Romeinen*. Het goede onthaal, dat aan hetzelfde te beurt viel, bewoog hem, om achtereenvolgend, verscheidene andere even zoo aangename als leerzame stukjes, in het licht te geven, onder welke men onderscheidt eenen Brief aan *Pater LANA*, den uitvinder der beroemde *vliegende schuit*, waarin

men het eerste denkbeeld tot de uitvinding der luchtballen heeft meenen te vinden. *CHIARAMONTI* overleed den 22 October 1796.

CHIARAMONTI (*GREGORIUS BARNABAS*), — Zie *PIUS VII.*

CHIARI (*JOZEF*), een schilder, in 1654 te *Rome* geboren, en in die stad in 1727 overleden, was een kweekeling van *CARLE MARATTE*, en verdiende met de uitvoering belast te worden van een der *twaalf Profeten* van *St. JAN van Lateranen*. Noch ziet men van hem in de galerij van *Dresden*, twee groote schilderijen, de *Aanbidding der wijzen* en eene *Heilige Familie* voorstellende; een klein schilderstuk van denzelfden kunstenaar, stelt de *heilige ANNA*, voor, de *heilige Maagd leerende lezen*, voorts prijken onderscheidene kerken en paleizen van *Rome* met uitmuntende stukken van dezen meester.

CHIARI (*De Abt PETRUS*), een geestig dichter en Romanschrijver in *Italië*, werd te *Brescia* in 1702 geboren. Hij omhelsde den geestelijken staat, ging eerst onder de *Jesuiten*, welke orde hij weder verliet, om wereldlijk Priester te worden. De schoone letteren hielden hem geheel en al bezig. In een tijdverloop van 10 à 12 ja-

ren, zag men achtereenvolgend meer dan zestig blijspelen te voorschijn komen. Hij had tot tijdgenoot en mededinger den beroemden GOLDONI, wiens roem het hem niet gelukken kon te verminderen, doch dien hij echter dikwerf zeer nabij kwam. Zijne tooneelkundige werken zijn te Bologna en te Venetië, van 1759 tot 1762, in 14 dl.ⁿ in 8.vo gedrukt; 10 derzelve bevatten zijne dichtwerken, en 4 andere zijne prozaïsche stukken. Even als GOLDONI gebruikte hij in zijne gedichten de berijmde veertien lettergrepige versmaat. Men ontmoet in de tooneelkundige werken van CHIARI, een vindingrijk vernuft in de onderwerpen, en kunstmatigheid in de leiding der stukken; maar zijn stijl bezit noch kracht noch levendigheid, noch boertende, inkleding; in zijne zamenspraak is noch kleur noch waarheid te vinden, en dezelve wordt telkens gemaakt en kwijnend. Hij beproefde, om zich tot de hoogte van het treurspel te verheffen, maar zijne pogingen waren vruchteloos. Beter slaagde hij in zijne Romans. In zijne *Bella pellegrina*, uit de *Ecossaise* van VOLTAIRE geput, vindt men belangstelling verspreid. *La giocatrice di lotto*, *la Ballerina onerata*, *la Cantatrice per disgrazia*, zijn, hoewel de

beste romans des schrijvers, er verre af van die diepe kennis des menschelijken harten te verraden, welke men in de Engelsche en Fransche romanschrijvers aantreft. Nog heeft men van CHIARI: *Lettere scelte*; *Lettere filosofiche*; *lettere scritte da donna di senno e di spirito per ammaestramento del suo amante*; *storia sacra per dimande e risposte*; *Trattenimento dello spirito umano sopra le cose del mondo passate* enz. Na zijne tooneelkundige loopbaan volbragt te hebben gaf CHIARI zich naar Brescia; zijne geboortestad, alwaar hij in September 1788 overleed. Zacht, bescheiden, menschlievend en edelmoedig zijnde, had de Abt CHIARI, zijne pen aan ernstiger, en zijnen stand waardiger onderwerpen behooren toe te wijden.

CHICOT, een hofnar van HENDRIK IV., was zeer aan dien vorst gehecht. Hij was in Gascogne geboren, en bezat fortuin en dapperheid. In 1591 was hij bij de belegering van Rouanen tegenwoordig, en maakte er den graaf van GLATIGNY, uit het Lotharingsche huis krijgsgevangen. Toen hij hem aan den koning voorstelde, zeide hij: *Zie daar dezen gevangene, die mij toebehoort, geef ik u.* De Graaf, tot het uiterste ge-

bragt van zich door eenen man, zoo als CHICOT gevangen en beleedigd te zien, stak hem met den degen door het lijf, aan welke wonde hij veertien dagen daarna overleed. In de kamer, waarin hij gewond te bed lag, bevond zich ook een stervende soldaat. De pastoor van de plaats, een voorstander der *ligue*, kwam om hem de laatste heilige sacramenten toe te dienen; doch wilde hem de absolute niet geven, wijl hij in dienst was van eenen ketterschen koning. CHICOT getuige der weigering, sprong woedende van zijn bed, met oogmerk om den Pastoor te vernielen, en zou zulks ook gedaan hebben, indien hij er de kracht toe had gehad; doch hij gaf eenige oogenblikken daarna den geest.

CHICOYNEAU (FRANCISCUS), staatsraad en eerste geneesheer des konings van *Frankrijk*, werd te *Montpellier* in 1672 geboren: zijn vader MICHAEL CHICOYNEAU was Hoogleeraar en kanselier van de geneeskundige faculteit dier stad. Na, hoewel pas 21 jaren oud, tot den doctoralen hoed bevorderd te zijn, werd hij door het regt van overleving met de posten van zijnen vader bekleed. Bij gelegenheid van de pest van *Marseille*, door den Hertog van *Orleans*

regent des koningrijks, naar die stad gezonden, verscheen hij aldaar vol moed en vertrouwen, waar een troosteloos volk niets dan den dood verwachtte. Hij stelde de inwoners gerust, en deed door zijne tegenwoordigheid hunne hevige angst bedaren; men dacht de hoop te zien herboren worden zoo dra hij zich vertoonde. Zijne diensten werden beloond door een eervol patent, en door eene jaarwedde, welke de koning hem verleende. In 1731 werd hij aan het hof beroepen, om er door den invloed van CURRAC, met wiens dochter hij in den echt was getreden, geneesheer der kinderen van *Frankrijk* te worden; en bij den dood van zijnen schoonvader, werd hij tot eersten geneesheer des konings, staatsraad en opperbewindhebber der minerale wateren des koningrijks. Hij was vrij lid der Akademie van wetenschappen van *Parijs*, en overleed te *Versailles*, in 1752. CHICOYNEAU heeft slechts zeer kleine en nauwelijks bekende werken nagelaten. Het zeldzaamste is datgene, waarin hij beweert, dat de pest niet besmettelijk is, *Lyon*, en *Parijs*, 1721, in 12.^{m^o} Men is van gevoelen, dat hij dit denkbeeld, enkel aannam, om aan GHRAC, zijnen schoonvader, te behagen, die met hetzelfde zeer in

genomen was.

CHICOYNEAU (FRANCISCUS), te *Montpellier*, in 1702 geboren, had tot eersten meester zijnen vader, in het voorgaande artikel vermeld. De beroemde CHIRAC onderwees hem vervolgens te *Parijs* de grondbeginselen der geneeskunde, DU VERNEY en WINSLOU de ontleedkunde en VAILLANT de kruidkunde. CHICOYNEAU met eenen bevattelijken, kieschen, doordringenden geest geboren, moest onder zulke meesters vorderingen maken. De voorlezing over de planten was zijne eerste bestemming aan de Universiteit van *Montpellier*: hij kweet zich met den meesten roem van dien post. De koninklijke tuin dier stad, de oudste des koninkrijks en het werk van HENDRIK IV. werd in korten tijd geheel vernieuwd. Met niet minder roem bestuurde hij de openbare cursus over de ontleedkunde. Daar zijn vader hem met den post van raadsheer bij het hof der gemeenelands-middelen had willen doen bekleeden, zoo sprak hij de taal der wetten met dezelfde vlngheid, doch met veel minder smaak, als die der geneeskunde. Hij overleed in 1740, als hoogleeraar en kanselier der geneeskundige universiteit te *Montpellier*.

CHIFFLET (JOANNES JACOBUS), werd te *Besançon* in 1588 geboren. Na de voornaamste steden van *Europa*, als een liefhebber en geleerde onderzocht te hebben, werd hij tot gewoon geneesheer van de Aartshertogin der *Nederlanden*, en van den koning van *Spanje*, PHILIPPUS IV. verkozen. De vorst belastte hem met de vervaardiging der geschiedenis van de orde des gulden vlies. Reeds had hij zich bij het publiek door geleerde werken bekend gemaakt; de voornaamste zijn: 1.° *Vesuntio, civitas imperialis . . . monumentis illustrata etc.*; *Lyon*, 1618, in 4.to Deze geschiedenis van *Besançon* is in vrij schoon Latijn; maar de schrijver maakt van deze Keltische eene geheel Romeinsche stad. Indien men daarenboven, van het burgerlijke gedeelte de vreemde geleerde aanmerkingen, en van het kerkelijke gedeelte de fabels en legenden wegnam, zoo zou zijn in 4.to veel in zwaarte verliezen. — 2.° *Vindiciæ Hispanica*, *Antwerpen*, 1650, in fol. een werk strekkende om te bewijzen, dat het geslacht van HUGO CAPET in de mannelijke linie niet van KAREL den Groote afstamt, en dat van de vrouwelijke zijde, het huis van *Oostenrijk* den voorrang heeft boven dat der *Capetiërs*. — 3.° *De valsche CHILDEBRAND* van Au-

TEUIL DE GOMBAULT, 1659, in 4.to Dit is mede strekkende, om het gevoelen van diegene te wederleggen, die HUGO CAPET van CHILDEBRAND, den broeder van KARREL MARTEL, doen afstammen. — 4.º *De ampulla Rhemensi*, Antwerpen, 1651, in fol., waarin de de schrijver de geschiedenis van datgene wat men *la sainte ampoule* (*) noemt, als eene fabel doet voorkomen. Hij tracht te bewijzen dat HINCMAR, Aartsbisschop van Reims, er de uitvinder van is geweest, ten einde de voorregten zijner kerk te verhoogen. Deze verdelger der *ampoule* van Reims, nam den zweetdoek van Besançon aan; hij heeft zelfs een werk in 4.to geschreven ten titel voerende: *De linteis sepulcralibus CHRISTI crisis historica*, Antwerpen, 1624, ten einde zijn gevoelen te verdedigen. — 5.º *Verzameling van vredes-traktaten tusschen Frankrijk en Spanje van 1526 tot 1611*, Antwerpen, 1645, in 8.vo. — 6.º *Insignia ord. Velleris aurei*. Antwerpen, 1632, in 4.to. — 7.º *Alsatia vindicata*, Antwerpen, 1650 in fol. — 8.º *Commentarius Eothariensis*, 1649, in fol. — 9.º *Pulvis febrifugus ventilatus*, 1653, in 8.vo. Dit is

eene verhandeling tegen de *Kina*, waarvan de eigenschappen nog niet genoegzaam bekend waren. Deze geleerde overleed in 1660. Als geneesheer is hij weinig bekend; maar als geleerde heeft hij eenige achtig genoten. Zijne werken zijn vol geleerdenasproingen, en indien hij bij het schrijven derzelve eenige vooroordeelen had afgelegd en zich aan eene methodischer orde had gehouden, zouden dezelve nog meer gezocht worden dan zulks thans het geval is. Zijne *Staatkundig-Geschiedkundige werken*, zijn te Antwerpen gezamenlijk uitgegeven. 2 dl.ⁿ in fol. (Zie NICÉRON, 25 dl.ⁿ blz. 225.)

CHIFFLET (JULIUS), zoon van den voorgaande, doctor in de Godgeleerdheid. Prioor van *Dampierre*, en groot-Vikaris van het Aartsbisdom Besançon, werd te Besançon in 1610 geboren en overleed te Dole, den 8 Julij 1676. Hij werd in 1648, door PHILIPPUS IV., koning van Spanje, tot kanselier der orde van het Gulden-vlies benoemd. Hij was niet minder geleerd dan zijn vader, en heeft zich door eenige werken bekend gemaakt, waarvan de voornaamste zijn: 1.º *Histoire du bon Che-*

(*) *Oliesfleschje*, te Reims, waaruit de koningen van Frankrijk gezalfd werden. Vertaler.

valier **JACQUES DE LALAIN** (*Geschiedenis van den voortreffelijken ridder JACOBUS DE LALAIN*), Brussel 1634, in 4.to. — 2.º *Traité de la maison de Rye* (*Verhandeling over het huis van Rye*) 1644, in fol. — 3.º *Les marques d'honneur de la maison de TASSIS* (*De eerbewijzen van het huis van TASSIS*, Antwerpen, 1645, in fol. — 4.º *Breviarum historicum Velleris aurei*, 1652, in 4.to.

CHIFFLET (JOANNES), broeder van den voorgaande, te *Besançon* geboren, legde zich op de regtsgeleerdheid en de geleerde talen toe. In 1651 werd hij tot kanonik van *Doornik* bevorderd, en vervolgens tot prediker van **PHILIPPUS IV.**, koning van *Spanje*, en der Aarts-hertogen **JOANNES** en **LEOPOLD**. Hij had zich ook zeer op de beoefening der gedenkenningen toegelegd, en eene schoone verzameling bijeen gebragt. Hij overleed den 27 November 1663, in den ouderdom van omtrent 52 jaren, na in het licht te hebben gegeven: 1.º *Judicium de fabula JOANNÆ papissæ*, Antwerpen 1666 in 4.to. — 2.º *Apologitica dissertatio de quatuor juris utriusque architectis Justiniano Triboniano Gratiano et sancto Raymundo* Antwerpen, 1631, en in de schatkamer der romeinsche

regtsgeleerdheid van **EVARD OTTHON**. — 3.º *Onderscheidene Verhandelingen over oude opschriften, enz. waarvan er sommige plaats hebben gevonden, in de schatkamer der Romeinsche oudheden van GREVIUS*, 4.^d dl. en in het 10.^e dl. der grieksche oudheden van **GRENOVIUS** onder anderen **SOCRATES**, *sive de gemmis ejus imagine cœlatis judicium, cum earum iconibus*, dat in 1657, te *Antwerpen* ook afzonderlijk in 4.to is gedrukt. Men vindt in hetzelfde de belagchelijkste dingen van den wijzen **SOCRATES**.

CHIFFLET (**PETRUS FRANCISCUS**), een geleerde *Jesuit*, te *Besançon* geboren, was een bloedverwant der voorgaande. Na verscheidene jaren de wijsbegeerte, de Hebreeuwse taal, en de heilige Schrift te hebben onderwezen, werd hij in 1675, door den grooten **COLBERT** naar *Parijs* beroepen, ten einde de gedenkenningen des konings in orde te brengen. Hij overleed den 5 October en niet den 11 Mei 1682, in den ouderdom van 90 jaren. Men heeft hem een aantal werken te danken, onder anderen: 1.º *Lettres sur BÉATRIX, comtesse de Châlons* (*Brieven over BÉATRIX, gravin van Châlons*), *Dijon*, 1656, in 4.to — 2.º *Histoire de l'abbaye et de*

la ville de Tournus (*Geschiedenis der Abdij en stad Tournus*), *ib.*, 1664, in 4.to — 3.º Eene goede kaart van *Franche-Comté*, in 4 bladen. Hij heeft ook *Uitgaven* van verscheidene oude schrijvers, zoo als van den heiligen, **FULGENTIUS**, van **FERRANDUS**, den diaken, van **CRESCONIUS**, met aantekeningen, *Dijon*, 1649, in 4.º; werken van **ALCUINUS**, **RABAN-MAURUS**, en eenige ongenoemden, in 4.º; van een *Leven der heilige GENOVEVA*, door eenen ongenoemde, dien men voor eenen ouden schrijver wilde doen doorgaan, en dat later in het Fransch is vertaald door **PATER LALLEMANT**, **CHIFFLET**, zegt **BAILLET**, *was zeer bekend met de tijden, waarin de schrijvers, door hem in het licht gegeven, geleefd hebben.* Nog hebben eenige andere letterkundigen van dien naam geleefd.

CHIGI. — Zie **ALEXANDER VII.**

CHILDEBERT I., zoon van **CLODOVEUS** en van de heilige **CLOTILDA** begon zijn bestuur te *Parijs*, in 511. Hij voegde zich bij zijne broeders. **CHLODOMIR**, en **CLOTARIUS I.**, tegen **SIGISMUNDUS**, koning van *Bourgondië*, overwon hem, en deed hem met zijne echtgenooten en zijne kinderen, om-

brengen en in eenen put werpen. **GONDEMAR**, de opvolger van **SIGISMUNDUS**, werd even als hij, verslagen. Zijn dood maakte een einde aan zijn rijk, dat de overwinnaars onderling verdeelden. Reeds sedert bijna 120 jaren genoot *Bourgondië* den titel van koninkrijk, toen hetzelfde in 524 met het rijk der Franken vereenigd werd. Na over hunne vijanden te hebben gezegevierd, deden **CHILDEBERT** en **CLOTARIUS** elkander onderling den oorlog aan; maar een hevige storm, die het leger van den eerste overviel, noodzaakte hem den vrede te sluiten. **CHILDEBERT**, door **CLOTARIUS** vergezeld, wendde vervolgens zijne wapenen tegen *Spanje*, ging *Saragossa* belegeren, werd in 542 geslagen en noodzaakt het beleg op te breken. In *Frankrijk* teruggekeerd, deed hij afstand aan **CLOTARIUS** van zijne aanspraak op het erfdeel van **THEODEBALDUS**, eenen natuurlijke zoon van hunnen neef **THEODEBERTUS**. Hij was ziek, toen hij hem dit erfdeel afstond, doch hij was niet zoodra hersteld, of hij wilde hetzelfde terug hebben, en bevorderde den opstand van **CHRAMNUS**, natuurlijke zoon van **CLOTARIUS**. De dood maakte een einde aan al zijne ontwerpen. Hij werd in 558 te *Parijs* in de kerk van *Saint-Germain-des-Prés* be-

graven, welke kerk hij onder den titel van het heilige kruis en van den heiligen VINCENTIUS had doen bouwen. Hij liet van zijne vrouw ULTRIGOTE, enkel dochters na, die in dezelfde kerk begraven zijn. Zijn broeder CLOTARIUS regeerde na hem alleen. Dit is het eerste voorbeeld der grondwet, die enkel de mannen tot de kroon van *Frankrijk* toelaat. De liefdadigheid van dien vorst en zijn godsdienstijver, hebben zijne eerzucht en wreedheid doen vergeeten. Hij gaf zijn gouden en zilveren vaatwerk, om de armen zijner hoofdstad te ondersteunen, en kenmerkte zijne godsvrucht door een aantal stichtingen.

CHILDEBERT II., zoon van SIEGBERT en BRUNECHILDE, volgde, onder voogdijenschap zijner moeder, zijnen vader op, in het koninkrijk *Austrasië*, in 575, slechts vijf jaren oud zijnde. Hij verbond zich eerst met GUNTRAM, zijnen oom, tegen CHILPERICH, koning van *Soissons*; daarna vereenigde hij zich met den laatste, om GUNTRAM den oorlog aan te doen. Hij bragt vervolgens zijne wapenen in *Italië* over, doch zonder veel geluk. Na den dood van zijnen oom, vereenigde hij de koninkrijken van *Orleans* en *Bourgondië*, en een gedeel-

te van dat van *Parijs* met *Austrasië*. Drie jaren daarna, namelijk in 596, overleed hij in den ouderdom van 26 jaren aan vergif. Zijn bestuur was belangrijk door verschillende reglementen ter handhaving van de goede orde in zijne staten. Een is er, waardoor bevolen wordt den moordenaar met den dood te straffen, vroeger werd hij enkel tot eene geldboete veroordeeld.

CHILDEBERT III., bijgenaamd *de rechtvaardige*, zoon van THEODORICH II., volgde zijnen oom CLODOVEUS III. in 695, slechts 12 jaren oud zijnde, in het koninkrijk *Frankrijk* op. Zestien jaren regeerde hij onder de dwingelandij van PIPYN, opper-hofmeester, die hem niet het minste aandeel aan het bestuur gaf. Hij overleed in 711 en werd in de kerk van den heiligen STEPHANUS, te *Choisy* bij *Compiègne* begraven.

CHILDEBRAND, zoon van PIPYN den *Dikke*, en broeder van KAREL MARTEL, is, volgens sommige schrijvers, de stam der koningen van *Frankrijk* uit het derde geslacht. Hij had onder KAREL MARTEL dikwerf het opperbevel over de troepen en geleidde dezelve met moed.

CHILDERIK I., vierde ko-

ning van *Frankrijk* uit het eerste geslacht, volgde in 456, zijnen vader *MEROVEUS* op. Daar de ongebondenheid der zeden van dien vorst, de vrije mannen des koninkrijks tegen hem had opgewonden, zoo zag hij zich genoodzaakt, zijne staten te verlaten, en eene schuilplaats in *Thuringen* bij eenen koning te zoeken, wiens vrouw hij verleidde; en volgens de oude kronijken werd de koninklijke waardigheid, aan *EGIDIUS*, hoofdman der Romeinsche legerbenden opgedragen. Maar *CHILDERIK* had eenen getrouwen vriend, *VIOMADUS* genaamd, behouden, die zich bij den troonoverweldiger indrong, ten einde door zijne raadgevingen deszelfs val te bevorderen. Toen deze man de grooten misnoegd zag met den vorst hunner keuze, berigtte hij zulks aan den banneling, die dadelijk terugkwam, met toejuiching ontvangen, en in al zijne regten hersteld werd. De echtgenoot des konings van *Thuringen*, *BASINE*, verliet haren man, om zich naar haren verleider te begeven, die, tegen de geheiligde regten des huwelijks, en de onschendbare wetten der vriendschap, met haar in den echt trad, uit dit huwelijk werd *Clodoveus I.* (zie dat artikel) geboren. Hij overleed in 481 te *Doornik*, alwaar hij zijn

gewoon verblijf hield, en alwaar een gelukkig toeval zijn graf in 1653 deed ontdekken. In het kabinet van oudheden der koninklijke Bibliotheek van *Frankrijk*, ziet men den zegelring, een gedeelte der wapenschilden van dien vorst, en gedenkpenningen, die in dat graf gevonden werden. De Fransche schrijver *PIGAULT LEBRUN*, heeft de levensbijzonderheden van *CHILDERIK*, op zich zelve reeds zoo romanesk, in het gewaad van eenen roman gehuld, en aldus in het licht gegeven, dit gewrocht maakt het 60.e deeltje uit, der *Œuvres Complètes*, Brussel, 1830, van dezen voor het godsdienstig gevoel, doch vooral voor de zeden uiterst gevaarlijken romanschrijver.

CHILDERIK II., tweede zoon van *Clodoveus II.*, en van de heilige *BATHILDA*, koning van *Austrasië*, in 660; en van geheel *Frankrijk* in 670, door den dood van *Clotarius III.*, zijnen broeder, en door den gedwongen afstand van *Theodorich*. Daar *Ebroin*, opper-hofmeester dezen laatsen op den troon had willen plaatsen, zoo werd hij geschoren en in een klooster geplaatst, en de Prins in de abdij van *Saint-Denis* opgesloten. *CHILDERIK*, onafhankelijk Heer des rijks, gedroeg zich in den begin-

ne naar den wijzen raad van LEGER, Bisschop van *Autun*. Zoo lang als deze heilige prelaat leefde, waren de Franschen gelukkig; maar na zijnen dood, maakte hij zich door zijne ongebonden heden en wreedheden hatelijk en verachtelijk bij zijne onderdanen. — BODILLON, een jong heer van zijn hof, hem met vrijmoedigheid het gevaar voorgesteld hebbende, eener overmatige belasting, welke hij wilde heffen, liet hij hem op eenen paal aan den grond binden, en aldus op eene wreedaardige wijze geeselen. Deze beleediging gaf aanleiding tot eene zamenzwering. Dezelfde BODILLON, hoofd der zamenzweerders, vermoordde hem in 673 in het bosch van *Livri*, naauwelijks vier en twintig jaren oud zijnde. Hij deed hetzelfde lot ondergaan aan de koningin BRILHILDE, die zwanger was, en aan DAGOBERT, hunnen oudsten zoon, nog een kind zijnde. Hun andere zoon, DANIEL genoemd, ontsnapte alleen aan dezen moord. (zie CHILPERICH II.) THEODORICH verliet *Saint-Denis*, en zette de kroon weder op. (Zie THEODORICH II.).

CHILDERIK III., bijgenaamd *de Domme* of *de Luije*, laatste koning van *Frankrijk*, uit het eerste geslacht, werd in 742 tot vorst uitgeroe-

pen, in dat gedeelte van *Frankrijk*, waarin PIPYN regeerde, dat is, in *Neustrië*, *Bourgondie* en *Provence*. Daar PIPYN zag, dat hij volstrekt onbekwaam was, om te regeren, zoo liet hij hem in 752 den baard scheeren, en in het klooster van *Sithiu* (thans *Saint-Bertin*) opsluiten. CHILDERIK overleed in hetzelfde drie jaren na zijne afzetting. Hij was een zwak vorst, die naauwelijks over de bedienden van zijn huis het bevel kon voeren. PIPYN raadpleegde, zegt men, Paus ZACHARIAS, om te weten of het betaamde, vorsten op den Franschen troon te laten, die er enkel den naam van hadden. De Paus antwoordde, dat het beter was, den naam van koning aan dengenen te geven, die zulks reeds in de daad was. Pater LE COINTE doet, in zijne *Annales ecclesiastici franco-rum*, dit verhaal als eene fabel voorkomen, en het schijnt uit de geschiedenis van PIPYN, dat hij, zonder eenige medewerking des Pauses, door de te *Soissons*, vergaderde natie tot koning werd uitgeroepen. Het is onder CHILDERIK, dat in 743 de Kerkvergadering van *Leptine*: thans *Lestine*, in *Cambresis* (Pater DANIEL zegt *Estines*, paleis der koningen van *Austrasië*, waarvan men nog de bouwvallen

ziet, bij *Binche in Henegouwen*) belegd werd. Het is in dit Concilie, dat men de jaren sedert de menschwording van JESUS CHRISTUS begon te tellen. Dit tijdbestek is door DIONYSIUS-LE-PETIT in deszelfs jaarkring (*Cycle*) van 526 beschreven, en BEDA maakte later van hetzelfde gebruik in zijne Geschiedenis van *Engeland*.

CHILLAT (N); leefde onder de regering van LOEWIJK XI. wiens gedeeltelijke geschiedenis, onder den titel van *Chronique scandaleuse* (*Ergerlijke kronijk*), 1620, in 4.to is uitgegeven en welke men beweert door hem geschreven te zijn. Dit is een zonderling en zeldzaam, doch dikwerf lasterlijk dagverhaal van hetgene, wat er te *Parijs* van 1461, tot 1483 is voorgevallen.

CHILLAT of CHILLIAT (MICHAËL), een boekdrukker van *Lyon*, die zich in 1695, te *Parijs* kwam nederzetten, en ongenoemd verscheidene stichtelijke en geschiedkundige werken heeft in het licht gegeven, de meest bekende zijn: 1.º *Le Triomphe de la miséricorde de Dieu sur un cœur endurci* etc. (*De Zegepraal der barmhartigheid Gods op een verhard gemoed*), *Parijs*, 1696. — 2.º *La censure des vices et des manières du monde* (*De hekeling der*

ondeugden en handelwijzen van de wereld), *Lyon*, 1696 of *Parijs* 1737, met vermeerderingen. — 3.º *Méthode facile pour apprendre l'Histoire de Savoie* etc. (*Gemakkelijke wijze om de geschiedenis van Savooije te leeren*), *Parijs*, 1697 in 12.mo eene oppervlakkige Compilatie bij wijze van vragen en antwoorden ingerigt. — 4.º *Méthode facile pour apprendre l'histoire de la république de Hollande* etc. (*Gemakkelijke wijze, om de geschiedenis van het gemeenebest der Nederlanden te leeren kennen enz.*) *Parijs*, 1701 in 12.mo

CHILLINGWORTH (WILLIAM), te *Oxford* in 1602 geboren, wijdde zijne talenten aan de wederleggende godgeleerdheid toe. De zendingen der Jesuiten, welke zich onder de regering van JACOBUS I., en KAREL I. naar *Engeland* begaven, worstelden tegen hem, en hadden de eer der overwinning. CHILLINGWORTH werd tot zwijgen gebragt; die gewijde kampvechters, deden hem de noodzakelijkheid van eenen onfeilbaren regter in het stuk van geloof erkennen, en deden hem tot de Catholijke Godsdienst overgaan. LAUD, Bisschop van *Londen* gebelgd, dat de vijanden der Anglikaansche kerk, die overwinning behaald hadden, trachtte den

nieuw bekeerde terug te trekken, en gebruikte daar toe de groote drijfveder des eigenbelangs. Nadat CHILLINGWORTH eene reis, naar *Douay* had gedaan, keerde hij tot zijn oud kerkgenootschap terug, ten einde met de kanselarij van *Salisbury*, en de prove van *Brixworth* in *Northampton* bekleed te worden. Als toen gaven de Catholijken eene menigte geschriften tegen hem in het licht. CHILLINGWORTH antwoordde hun in 1673 door zijn werk: *De protestantsche Godsdienst, de veilige weg ter zaligheid*, Amst.^m 3 dl.n in 12.mo. Dit werk, volgens LOCKE, een voorbeeld van redeneerkunde, is noch den Catholijken noch zelfs in het algemeen den goeden redekundigen aldus toegeschenen; er heerscht echter zuiverheid in den stijl, en geleerdheid in de aanhalingen van beroemde schrijvers. CHILLINGWORTH had zich ook op de meetkunde toegelegd; bij de belegering van *Gloicester* in 1643 speelde hij zelfs den krijgshouwkundige. Hij was bij de verovering van het kasteel van *Arundel* tegenwoordig, alwaar hij krijsgeslagen werd gemaakt. Men vervoerde hem naar *Chichester* alwaar hij den 30 Januarij 1644 overleed. Hij was bekend als een werkzaam schrijver, doch ook als

een onbestendig en belangzuchtig mensch. Behalve het aangevoerde heeft hij in zijne taal nog Leerreden en andere schriften nagelaten, die niet vertaald zijn geworden.

CHILMEAD (EDMOND), een geleerde Engelschman, te *Stow-on-the-wold*, een vlek in het graafschap *Gloicester* geboren, kapellaan der CHRISTUS-kerk te *Oxford*, werd, om zijne getrouwheid jegens Koning KAREL I., in 1648 uit dien post verjaagd. Zich naar *Londen* begeben hebbende, zag hij zich genoodzaakt, om een bestaan te vinden, zijne toonkundige talenten in het werk te stellen; hij overleed in die stad in 1654. Men heeft van hem verscheidene werken, waaronder vele vertalingen in het Engelsch uit het Latijn, fransch en Italiaansch voorkomen. Eene uitgave der kronijk van JOHANNES MALALA, met aantekeningen, *Oxford*, 1681, in 8.º. Nog heeft men hem de Catalogus der Grieksche handschriften van de Bodleiaansche Bibliotheek te danken, doch deze Catalogus is, hoewel dezelve voor naauwkeurig en wel ontworpen doorgaat, niet gedrukt.

CHILO, een der zeven wijzen van *Griekenland*, was een Lacedemoniër, en

wordt beschouwd als het meeste te hebben bijgedragen, tot de inrigting der ephoren, en werd in het jaar 556 voor J. C. zelf met die waardigheid bekleed, waarin hij bewijzen zijner regtschapenheid gaf. Hij verweet zich, zegt men, bij zijnen dood slechts eene zaak, namelijk van gedurende zijne overheidsbediening het leven te hebben geschonken aan zijnen besten vriend, die zich aan eene hoofdmisdaad had schuldig gemaakt. Hij dacht daarover zeer verschillend met de wijsgeeren dezer eeuw, die onder het valsche voorwendsel der menschlievendheid, de grootste booswichten aan den dood zouden willen ontrukken, en in plaats daarvan aan dezelve eene soort van straf opleggen, die niet veel verschilt van den toestand van eene menigte eerlijke burgers (zie CALENZIO). CHILO wordt ook voor den grondlegger van den lakonischen stijl gehouden, wyl hij weinig sprak en zijne grondregels in korte woorden voordroeg. De beroemde AESOPUS met wien hij wijsgeerige bijeenkomsten hield, hem eens gevraagd hebbende, of hij wel wist, wat JUPITER in den hemel deed: *Ja, zeide hij, ik weet het, hij vernedert, wat verheven is, en verheft wat vernederd is.* Ondervraagd over het-

geen, wat het moeilijkste was, antwoordde hij, *een geheim te bewaren, zijnen tijd wel te besteden, en onregtvaardigheden, zonder morren, te verdragen.* Toen PERIANDER hem geschreven had, dat hij zich aan het hoofd van een leger wilde plaatsen, en dat hij gereed was, zijn land te verlaten om in het vijandelijk land te vallen, antwoordde hem CHILO: » Dat hij zich te zijnent in veiligheid stelde, in plaats van de anderen te verontrusten; en dat een dwingeland zich moest gelukkig achten, wanneer hij zijn leven noch door het staal, noch door het vergif eindigde.» Hij is het, die in gouden letters, deze grondregels in den Delphischen tempel liet opteekenen: *Ken u zelven! Begeer niet te veel, De gezellin van schulden en processen is ellende.* Daar die oude wijzen steeds eenige trekken van dwaasheid lieten blijken, gebeurde, het, dat CHILO, zijnen zoon omhelzende die in de Olympische spelen den worstelprijs had behaald, van vreugde stierf.

CHILPERICH I., tweede zoon van CLOTARIUS I., koning der Franken wilde in 561 Parijs tot zijn erfdeel hebben. Men lootte om de vier rijken, en hij regeerde over Soissons. In 567 huw-

de hij met GALASUINDA en verzekerde haar, als huwelijksgift, volgens het gebruik van zijnen tijd, een gedeelte der domeinen, welke hij van CHARIBERT geërfd had. CHILPERICH had toenmaals eene bijzit, de onmensche-lijke FRÉDÉGONDE. De koningin werd dood in haar bed gevonden. De verdenking van dien aanslag viel billijkerwijze op de minnares, vooral toen de koning met haar in den echt trad. BRUNECHILDE, de zuster van GALASUINDA, wapende SIEGBERT, haren echtgenoot, en wreekte haren dood, door de aan hare zuster geschonkene domeinen te heroveren. Zijne regering was eene aaneenschakeling van twisten en onregtvaardigheden. Zijne onderdanen werden met belastingen overladen, elken morgen lands betaalde een okshoofd wijn, voor het hoofd van elken slaaf gaf men eene zekere som. CHILPERICH, door FRÉDÉGONDE aangehitst, bedreef allerlei wandaden, tot zelfs zijne eigene kinderen aan dat gedrocht van ontucht en barbaarschheid op te offeren. Hij werd in 584 van de jagt terugkomende, te *Chelles* vermoord. FRÉDÉGONDE, voor welke hij alles had gedaan en LANDRI haar minnaar, werden verdacht gehouden van deel gehad te hebben aan dien moord. GRE-

GORIUS van *Tours* noemt CHILPERICH den NERO en HERODES van zijnen tijd. Deze vorst, zegt men, was de Latijnsche taal zeer wel meester; iets dat te verwonderen is, voor eene eeuw, waarin de grooten zich hunne onkunde als eene verdienste toerekenden.

CHILPERICH II., vroeger DANIEL genaamd, zoon van CHILDERIK II. volgde DAGOBERT II. in 715, als koning van *Frankrijk* in het bestuur op, en nam den naam van CHILPERICH aan. RAINFROI, opper-hofmeester, stelde hem aan het hoofd der legerbenden tegen KAREL MÄRTEL; maar hij werd geslagen, en zag zich genoodzaakt, zijnen overwinnaar als hofmeester te erkennen. CHILPERICH II. overleed te *Attigny* in 720, en werd naar *Noyon* vervoerd, alwaar hij begraven is.

CHIMERA, een gedrogt volgens de fabelleer, bestaande uit het hoofd van eenen leeuw, het middellijf van eene geit, en den staart van eenen draak; hetzelfde braakte vuur en vlammen en verwoestte *Lycië* zoo lang tot dat BELLEROPHON het verdelgd had (zie BELLEROPHON). Sommige schrijvers hebben dezen trek der fabelleer verklaard door te zeggen; dat zulks een berg van *Lycië*

was, welks kruin vuur spuwde, en den leeuwen tot verblijf verstrekte, waarvan het midden met weiden bedekt was, waarin de geiten graasden, en aan welks voet de slangen huisvestten; en dat het aan BELLEROPHON gelukte, dat land van die schadelijke dieren te zuiveren.

CHIMORRHEUS (PAULUS), te Breech in het hertogdom Kleef geboren, was Rector van het Collegie van Roermond, Heinsberg en Duren. Over verschillende onderwerpen heeft hij eenige dichtstukken zamengesteld, onder anderen: *Epistolæ Dominicales*; — *Elegia de vera et falsa fide*; — *De degenerante religione*; — *De Platonis dicto*; — *Nosce te ipsum*; *de vitandis falsis Prophetis*; enz. Hij bloeide omtrent het jaar 1552. Na zijne vrouw verloren te hebben, werd hij Priester, Pastoor van Sittard en Deken der Congregatie van Susteren.

CHIN-NONG, keizer van Sina, regeerde volgens de fabelachtige jaarboeken van dat land, in het jaar 2837 vóór J. C. en leerde den menschen de aarde te bebouwen, brood van tarwe te bakken, en wijn uit rijst te verkrijgen. De Sinezen hebben hem nog volgens hunne geschiedschrijvers, de kunst te danken, om

wollen en zijden stoffen te vervaardigen, benevens de kennis, om zieken te behandelen, de liederen over de vruchtbaarheid des velds, de lier en citer. De Sinesche geschiedschrijvers voegen er nog bij, dat hij de eerste was, die de gedaante der aarde afmeette en de vier Zeeën onderscheidde; deze uitdrukkingen zijn voldoende om de ontdekkingen van CHIN-NONG op derzelver waren prijs te stellen.

CHINCHON (BERNARDUS PEREZ DE), kanonik der stiftkerk van Valencia, werd in de zestiende eeuw te Gandia of Jaen geboren, en heeft nagelaten: 1.° *Spiegel des menschelijken levens*, in het Spaansch, Grenada, 1587, in 8.vo; *Alcala de Hénarès*, 1589, in 8.vo — 2.° *Historia y guerras de Milan*, 1536 en 1537, in fol. in 1730 te Valencia onder dezen titel: *Historia de lo sucedido desde el año 1521 hasta 1530, Sobre la restitucion de Francisco Sforza en Milan*. Dit is eene vertaling uit het Latijn van GALEAS CAPELLA. — 3.° *Anti-Alcoran, sive contra errores sectæ Mahometanæ*.

CHING, keizer van Sina, leefde, volgens de Sinesche kronijken, in het jaar 1115 vóór J. C. Hij gaf, zegt men, aan den afgezant van

Cochinchina, een werktuig, dat altijd uit eigene beweging naar het zuiden keerde, en daardoor den reizigers ter zee en te land tot eenen veiligen gids verstrekte. Sommige schrijvers zijn van gevoelen geweest, dat zulks het kompas was, maar het is niet te verwonderen, dat men zich niet bijzonder heeft toegelegd, om den aard van dit werktuig te leeren kennen, daar de geheele oude geschiedenis van *Sina* slechts eene aaneenschakeling van sprookjes en fabelen is.

CHING of XI, of CHI-HOANG-TI, omtrent het jaar 240 vóór J. C. keizer van *Sina*, maakte zijnen naam beroemd, door een aantal overwinningen; doch ont eerde denzelfven door zijne wreedheden omtrent de overwonnenen. Na geheel *Sina*, waarvan hij vroeger slechts een gedeelte bezat, overmeesterd te hebben, wendde hij zijne wapenen tegen de Tartaren, en, om hunne invallen te beletten, liet hij in het tijdverloop van vijf jaren, dien beroemden muur bouwen, welke *Sina* van *Tartarijè* afscheidt. Dezelve bestaat nog grootendeels. Wanneer men zegt, dat dezelve vierhonderd mijlen lang is, begrijpt men daaronder de afstanden door bergen ingenomen, en

die waar men diepten vindt. Eigenlijk gezegd is de muur in deszelfs geheel slechts 100 mijlen lang, en bestaat gedeeltelijk uit mopsteenen en gedeeltelijk uit vaste aarde. Deze wal heeft echter den Tartaren niet belet, *Sina* te onderwerpen. CHING had meer smaak voor den oorlog, dan voor de boeken, want hij beval, dat men dezelve alle zoude verbranden.

CHINIAU DE LA BASTIDE DU CLAUZ (PETRUS), advokaat bij het parlement van *Parijs*, werd den 5 Mei 1741, te *Allasac* bij *Brives*, in *Limousin* geboren. Hij had eerst den geestelijken staat willen omhelzen, maar verliet denzelfven voor de balie. Na verschillende regterlijke posten te hebben bekleed, werd hij in 1796 benoemd tot president der criminele regtbank der *Seine*. CHINIAU, die, ofschoon reeds vier en twintig jaren oud, nog de regten beoefende, had in het licht gegeven: *Discours de l'abbé FLEURY sur les libertés de l'église gallicane, avec un commentaire par M. l'abbé DE C. DE L.; au de là des monts, à l'enseigne de la vérité* (*Verhandeling van den abt FLEURY over de vrjheden der Gallikaansche kerk, met een Commentarium door den abt C. DE L.*) (CHINIAU DE

LA BASTIDE), aan gene zijde der Bergen, in het uithangbord der waarheid), Parijs, 1765, in 8.vo en in 12.mo Hij had niet in eene school gestudeerd, die den regten des Heiligen Stoels zeer gunstig was. Den schrijver, wegens zijne geleerde nasporingen en zijne schranderheid regt doende wedervaren, moet men echter de bitterheid en onbetamelijkheid veroordeelen, waarmede hij over het Roomsche hof en de H. Vader spreekt. Zijn Commentarium is enkel eene wederlegging der verhandeling van den Abt FLEURY; in hetzelfde is alles overdreven en draagt den stempel eener ergerlijke partijdigheid. De Godsdienstvrienden beïjverden zich, om dit gevaarlijke werk te wederleggen, en CHINIAC beantwoordde deze verschillende hekelingen, door een werk ten titel voerende: *Réflexions importantes et apologetiques sur le nouveau Commentaire etc.* (Gewigtige en verdedigende aanmerkingen, op het nieuw Commentarium enz.), Parijs, 1766. Nog schrijft men hem toe eene *Dissertation de la prééminence de l'épiscopat sur la prêtrise* (Verhandeling over den voorrang der Bisschoppelijke boven de priesterlijke waardigheid), 1766, in 4.to, en de *Vertaling* in het Fransch der

Verhandeling over de magt der Bisschoppen, 1772, in 8.vo CHINIAC, advokaat geworden zijnde, gaf in het licht: 1.º *Discours sur la nature et les dogmes de la religion gauloise, servant de préliminaire à l'histoire de l'église gallicane* (Verhandeling over de hoedanigheid van de Godsdienst der Galliërs, dienende tot inleiding van de Geschiedenis der Gallikaansche kerk). — 2.º Eene *Uitgave* van de Geschiedenis der Kelten door PELLOUTIER, herzien en vermeerderd, 1770 en 1771, 8 dl.ⁿ in 8.vo, of 2 dl.ⁿ in 4.to, waarbij gevoegd is eene *Verhandeling over de tijden, waarop de Christelijke Godsdienst in Gallië werd ingevoerd*, en volgens hem, had zulks pas in de tweede eeuw plaats. — 3.º Eene nieuwe *Uitgave* der *Capitulariën*, 1780, 2 dl.ⁿ in fol.; hij bediende zich van een exemplaar, door BALUZIUS nagelaten, met aantekeningen en verschillende tekstverklaringen van zijne hand voorzien, en voegde er de *Verhandeling* van DEROYE *De missis dominicis* bij. — 4.º *Histoire des capitulaires des rois de la première et seconde races* (Geschiedenis der wetten van de koningen der beide eerste geslachten), 1779, in 8.vo; dit is slechts eene vertaling in het Fransch der voorrede van BALUZIUS.

— 5.° Eene nieuwe *Uitgave* der Verhandeling over het gezag der Paussen, door BUSIGNY, *Weenen (Parijs)*, 1782, 5 dl.ⁿ in 8.vo; dit werk, waarin de regten van den heiligen stoel ook weinig geëerbiedigd worden, haalde CHINIAC scherpe hekelingen op den hals, welke hij beantwoordde. — 6.° *Essai de philosophie morale (Proeve van zedelijke wijsbegeerte)*, 1802, 5 dl.ⁿ, in 8.vo

CHINIAC DE LABASTIDE (MATTHEUS), waarschijnlijk de broeder van den voorgaande, werd in de maand September 1739 geboren. De Benediktijnen der congregatie van den heiligen MAURUS, hadden eene *Letterkundige Geschiedenis van Frankrijk*, een zeer uitgebreid werk, dat slechts over de 12 eerste eeuwen, 12 Boekdeelen in 4.to beslaat, zamengesteld. CHINIAC DE LABASTIDE ondernam gezamenlijk met D'OSSIEUX, een uittreksel van dit werk; de beide eerste deelen, die tot het jaar 425 gaan, kwamen in 1772, in 12.mo onder dezen titel in het licht: *Histoire de la littérature Française, depuis les temps les plus reculés, jusqu' à nos jours, avec un tableau du progrès des arts dans la monarchie (Geschiedenis der Fransche letterkunde, van de vroegste tijden tot op onze dagen, met eene tafel over*

de vorderingen der kunsten in de Monarchie). Aan dit beknopte werk viel bij deszelfs in het licht verschijnen, het onthaal te beurt, dat hetzelfde verdiende, maar ongelukkiglijk is hetzelfde niet vervolgd. CHINIAC vervaardigde ook eene *Vertaling* (in het Fransch) der commentarieren van CÆSAR, waarvan hij slechts het eerste deel van het tweede gedeelte, onder den vrij zonderlingen titel van *Dissertation sur les Basques (Verhandeling over de Basquen of Biscajers)*, *Parijs*, zonder jaarmerk (1786), in 8.vo, in het licht gaf. Men ziet er eene plaat in, die het oude Aardrijkskundige spel der Pheniciërs voorstelt, waarop de ligging van het moederland met al de volksplantingen van *Tyrus* waren afgebeeld; een spel, dat, zegt men, tot op onze dagen onder den naam van *marelle* of *merelle (molenspel of hinkspel)* is bewaard gebleven, en dat de oorsprong is der wapenschilden van *Navarre*. Dit werk bevat zeldzame en belangrijke bijzonderheden, maar hetzelfde is al te wijdloopig, en vol leerstellige denkbeelden. CHINIAC DE LABASTIDE is in Junij 1802 overleden.

CHINILADDAN, CINALADAN of SARAK, koning van *Assyrië*, omtrent het jaar 668 vóór J. C., de opvolger van

SAOSDUCHIN, versloeg en doodde PHRAORTES, koning der Mediërs; maar CYAXARÈS, de zoon en opvolger van dien vorst, belegerde *Ninive*; toen hij op het punt stond, om die stad intenemen, verbrandde zich CHINILADDAN in 626 in zijn paleis. Sommige schrijvers verwarren hem met SARDANAPALUS, anderen beweren, dat hij dezelfde is, als de NABUCHODONOSOR, waarvan er in het Boek JUDITH, gesproken wordt. Het is zelfs moeilijk, om de waarheid te kennen, wanneer de gebeurtenissen om zoo te spreken, onder onze oogen zijn voorgevallen; hoe moeilijk moet het dus niet zijn, wanneer er twee of drie duizend jaren tusschen dezelve en ons verlopen zijn?

CHION, te *Heraklea*, in het koninkrijk *Pontus*, in de vierde eeuw vóór J. C. geboren, kwam te *Athene* de wijsbegeerte beoefenen, en werd een der leerlingen van PLATO. Vernomen hebbende, dat CLEARCHUS, zijn medeburger en medeleerling, zich in zijn vaderland van het opperste gezag had meester gemaakt, keerde hij naar hetzelfde terug, verbond zich met eenige jongelingen, zoo als hij, en trof den overweldiger met eenen degensteek, die kort daarna overleed. Maar hij werd slecht beloond voor zijne daad. SA-

TYRUS, broeder van CLEARCHUS, deed CHION en zijne medepligtigen omkomen, zonder, dat het volk van *Heraklea* zulks belette. Er bestaan zeventien *Brieven*, onder den naam van CHION, in onderscheidene verzamelingen voorkomende, en afzonderlijk in het Grieksch gedrukt, *Venetie*, 1499, in het Grieksch en Latijn, *Dresden*, 1765, in 8. vo — Men moet gelooven, dat deze Brieven even zoo min aan CHION van *Heraklea* kunnen toegeschreven worden, als het geloofwaardig is, dat de meeste van die, aan onderscheidene groote mannen der oudheid toegeschreven, hun werkelijk toebehooren.

CHIONÉ, de dochter van DEUKALION, werd door APOLLO en MERCURIUS bemind. Zij trad met hen beide gelijktijdig in den echt, en baarde den eersten PHILAMON, eenen grooten luitspeler, en den tweeden AUTOLYCUS, een' beruchten gaauwdief, even gelijk zijn vader. De noodlottige schoonheid van CHIONÉ, boezemde haar zulk eene verwaandheid in, dat zij zich boven DIANA durfde verheffen; om haar te straffen, doorboorde haar deze godin de tong met eenen pijl, waaraan zij spoedig stierf.

CHIRAC (PETRUS), eerste lijfarts des konings van *Frankrijk*, lid der akade-

mie van wetenschappen van *Parijs*, werd in 1650, te *Conques in Rouergue* geboren. De beroemde *CHICOYNEAUX*, kanselier der universiteit van *Montpellier*, met de talenten van dien jongeling, toenmaals geestelijke, bekend geworden zijnde, vertrouwde hem de opvoeding toe zijner beide zonen, waarvan de eene later eerste geneesheer des konings werd. De smaak van den abt *CHIRAC* voor de geneeskunde, scheen bepaalder dan zijne roeping tot den geestelijken staat; in 1682 werd hij lid der faculteit van *Montpellier*, en onderwees er vijf jaren later met den meesten roem. Van de theorie ging hij tot de praktijk over, en werd niet minder toegejuicht. Op verzoek van *BARBEYRAC*, toenmaals de beroemdste geneesheer van *Montpellier*, gaf de maarschalk *DE NOAILLES* hem in 1692, den post van geneesheer des legers van *Roussillon*. Daar het leger in het volgende jaar door de roode loop werd aangetast, bewees *CHIRAC* aan hetzelfde de gewichtigste diensten. De hertog van *Orléans* wilde hem in 1706 in *Italië*, en in 1707 in *Spanje* bij zich hebben. *HOMBERT* in 1715 overleden zijnde, benoemde hem die vorst, reeds regent des rijks zijnde, tot hoogstdezelfs eersten geneesheer; en bij het overlijden van *DODART*, in

1730, verkreeg hij denzelfden post bij *LODEWIJK XV.* in 1716 was hij tot lid der akademie van wetenschappen aangenomen, en twee jaren daarna volgde hij *FAGON* op, in het opperbewind der koninklijke tuinen. In 1728 verkreeg die bekwame man van den koning *Brieven van adeldom*, en overleed in 1732. *Rochefort* en *Marseille* hadden hem veel te danken: de eerste dier steden in de besmettelijke ziekte, onder den naam van *Ziekte van Siam* bekend; en de tweede, in de verwoestingen der pest, van 1720. Uit den boezem van het hof verschaftte hij aan die stad, de kundigste artsen, de heilzaamste raadgevingen, de overvloedigste hulpmiddelen. Men kent van hem: 1.° Eene uitgebreide *Verhandeling*, bij wijze van *Thesis*, over de wonden, in het Fransch vertaald. — 2.° Een gedeelte der *Consultatiën* (oordeelen of gevoelens); welke in het tweede deel der verzameling voorkomen, die ten titel voert: *Dissertations et consultations médicales de MM. CHIRAC et SYLVA*, 3 dl.n in 12.mo — 3.° Twee *Brieven*, tegen *VIEUSSENS*, een' beroemden geneesheer van *Montpellier*, over de ontdekking van het scherpe des bloeds, waarin men vele persoonlijkheden aantreft.

CHIRON, een paardmensch

(*Centauris*), de zoon van SATURNUS en der Nimf PHILLYRA, werd, wjl SATURNUS, om in het bezit der moeder te geraken, zich in een paard herschiep, onder eene gedrogtelijke gedaante geboren. Hij kan voor een der oudste beroemde personen van Griekenland gehouden worden, wjl hij de verovering van het Gulden vlies, en den Trojaanschen oorlog is voorafgegaan. Hij onderscheidde zich door zijne ervarenheid en talenten in de genees- en heelkunde. Hij onderwees die wetenschappen aan ÆSKULAAP. Ook waren ACHILLES, CASTOR en POLLUX, HERCULES en JASON zijne kweekelingen. Nadat HERCULES hem eene ongeheesbare wonde had toegebracht, die hem hevige smarten veroorzaakte, zoo bad CHIRON de Goden hem van de onsterfelijkheid te berooven en zijne dagen te eindigen. JUPITER verhoorde zijn gebed, en plaatste hem in den *Dierenkring* of *Zodiak*. Hij maakt aldaar het Hemelteken den boogschutter uit.

CHISHULL (EDMOND), meester in de godgeleerdheid aan de universiteit van Oxford, was in 1698 kapellaan van de Engelsche *factorij* te Smyrna. In Engeland teruggekeerd, bekleedde hij den post van tweeden predikant op een dorp in het graafschap Essex, en overleed

den 18 Mei 1733 in den ouderdom van 53 jaren. Men heeft van hem *Leerreden*, Latijnsche *Gedichten*; maar het werk, waardoor hij eenen grooten roem heeft verworven, is: *Antiquitatis asiaticæ christianam æram antecedentes, nummis et figuris æneis ornatæ*, Londen, 1728, in fol. Deze opschriften en oudheden, zijn in *Klein-Azië*, in de oude steden van Griekenland en den *Archipel* verzameld. Dezelve zijn van een uitgebreid nut voor de Geschiedenis. De scherpzinnigheid, welke in die nasporingen doorstraalt, bewijst de bekwaamheid van CHISHULL. Nog heeft men van hem: *De nummis Smyrnæis im medicorum honorem percussis*, vereenigd met het *Oratio Harvæiana*, door MEAD, 1724, in 4.to.

CHIVERNI. — Zie HURRAULT.

CHLADNY of CHARDENIUS (MARTINUS), een Lutersche Godgeleerde, te Cremnitz, in Hongaryë in 1669 geboren; begaf zich in 1688 naar *Witttemberg*, alwaar hij in 1691 meester der vrije kunsten werd; na er onderscheidene *thesis* verdedigd te hebben, en onder andere eene *De ecclesia græca hodierna*, en eene *de dptychis veterum* werd hij tot predikant aangesteld in het stadje *Ubigau*, dat hij ver-

liet, om denzelfden post te *Laussig* te gaan waarnemen, kort daarna werd hij tot proost en opperbewindhebber te *Jessen* aangesteld, en eindelijk tot doctor en Hoogleeraar der Godgeleerdheid te *Wittemberg* benoemd alwaar hij gedurende de laatste jaren zijns levens, proost der Slot-kerk, en bijzitter van het Consistorie was. Hij overleed in die laatste stad den 12 September 1725. Men heeft van hem: 1° *De fide et ritibus ecclesiæ Græcæ hodiernæ.* — 2° *De diptychis veterum.* — 3° *Epistola de abusu chemiæ in rebus sacris* — 4° *Dissertatio de ecclesiis colchicis, earumque statu doctrina et ritibus*, *Wittemberg*, 1702 in 4.to. — 5° *Dissertatio theol. qua revelationes Brigittæ excutit*, *Wittemberg*, 1715, in 4.to.

CHLADNY (JOANNES MARTINUS), zoon van den voorgaande, in 1710 geboren, uitgever van een weekblad over den bijbel, is door een aantal werken bekend, waarvan de voornaamste zijn: 1° *Logica practica seu problemata logica*, *Leipzig*, 1741, in 8.vo — 2° *Programma de fati bibliothecæ AUGUSTINI in exidio hypponensi*, *ibid*, 1742, in 8.vo — 3° *Opuscula academica*, *ibid*, 1741 en 1750, 2 dl.ⁿ in 8.vo — 4° *Vindiciæ amoris Dei*

puri adversus subtilissimas FENELONII corruptelas, *Erlangen*, 1757, in 4.to

CHLODOMIR, zoon van **CLOVIS** of **CLODOVEUS** en **CLOTILDA** Frankische koning, de erfgenaam van het rijk van *Orleans*, deed **SIGISMUNDUS**, koning van *Bourgondië*, den oorlog aan, nam hem gevangen, deed hem sterven, en werd zelf in het jaar 524 gedood, in eenen slag, dien hij aan **GONDEMAR**, welke den heiligen **SIGISMUNDUS** op den troon van *Bourgondië* was opgevolgd, leverde. **CHLODOMIR** liet bij zijne vrouw, **GONDIUQUE**, drie kinderen na; de beide eerste (**GONTARIUS** en **THEODEBALUS**) werden door **CHILDEBERT** en **CLOTARIUS**, hunne oomen, vermoord. De derde (**CLODOALDUS**), redde zich in een klooster, alwaar hij eene heilige levenswijze voerde.

CHLORIS of **CLORIS**, de dochter van **AMPHION** en **NIOBÉE**. Zij was uitstekend schoon en werd de echtgenoot van **NELEUS**, dien zij onderscheidene kinderen baarde, waaronder **CHROMIUS**, de sterke **PERIKLEMENUS** en **NESTOR**. **APOLLO** en **DIANA** doodden haar, wijl zij zich had durven beroemen, beter te kunnen zingen, dan de eerste en schooner te zijn, dan **DIANA**.

CHMELNITZKI (BOGDAN) in de 17.^e eeuw, een beroemde en vermogende *Attaman* der Soporogische kozakken, die de geheele *Ukraine* van *Polen* afrukte, en vrij maakte, maar ook de eerste verbindtenis met *Rusland* aanknoopte, welke kort daarop de herschepping zijner nieuw gevormde republiek, in een Russisch wingewest ten gevolge had. Hij was een buitengewoon schrander en dapper man, die onderscheidene veldslagen won, tegen koning CASIMIR, van *Polen*. Toen hem de staatkunde noodzaakte met *Rusland* verbindtenissen aanteknoopen, bleef hij, ofschoon hij alle onderhandelingen met *Rusland* lang van de hand had gewezen, en ondanks de zeer voordeelige aanbiedingen, hem door den Duitschen en Turkschen keizer gedaan, na het gesloten gedrag, zijnen eed getrouw, en stierf ook in 1657 als een slagtoffer dezer getrouwheid, door vergif, hem van den kant der Turken toegebracht.

CHMELNITZKI (GEORGE), zoon van den voorgaande, werd, nog zeer jong zijnde, tegen zijnen eigen wil en dien zijns vaders, tot opvolger als *Attaman* of *Hettman* verkozen. Men gaf hem den verslagen WIGOWSKI tot raadsman, die zich weldra zelf van den Hettmans-post

wist meester te maken, maar zich door zijne Poolschgezindheid de gemoederen der kozakken afkeerig maakte; toen trad GEORGE weder op, verdreef hem en de *Polen*, en sloot zich vaster aan *Rusland* aan. Daardoor verschaftte hij aan de *Ukraine* gelukkige dagen, en had een aanmerkelijk leger op de been; eensklaps echter brak hij, zonder dat iemand er den grond van wist, alle gemeenschap met *Rusland* af, en verbond zich met *Polen*. Daardoor stortte hij de *Ukraine* en zich zelve in het ongeluk, zijn leger werd verslagen, en hij zelf gedwongen in een klooster bescherming te zoeken. Naderhand trad hij weder dikwerf als Hettman op, doch steeds onmagtig, en zelfs *Polen* behandelde hem met ondank. Onder de bescherming des sultans en der Tartaren, liet hij zich eindelijk zelfs tot vorst van *Ukraine* uitroepen, stierf echter kort daarop van spijt, dat zijn vaderland benevens *Smolensko* door *Polen* geheel aan *Rusland* werd afgestaan, en hij te onvermogen was, om de vrijheid van hetzelfde te handhaven.

CHNODOMAR, koning der Alemannen, een dappere krijgsman der vierde eeuw, die een groot gedeelte van *Gallicie* aan de Romeinen ontnam. Toen de caesar JULIANUS, het

verlorene weder heroveren wilde, trok hij tegen hem op. Bij *Straatsburg* werd de slag geleverd; hij scheen voor de Alemannen gunstig uitgevallen, doch de krijgskunde der Romeinen zegevierde eindelijk over den ruwen moed der Duitschers. CHNODOMAR sloeg er met zijne edelsten door, doch verdwaalde op de vlugt in een moeras, waaruit hij zich, ondanks zijn zwaar ligchaamsgestel, weder redde, en op eenen heuvel vlugtte, alwaar hij erkend en ingesloten werd. Geen Romein waagde het den beer aan te vallen, wyl iedereen zijne klauwen vreesde. Daar hem echter de heuvel noch brood, noch vleesch tot spijs aanbood, en de smachtende tong door geen gersten-drank verkwikt werd, zoo zag zich CHNODOMAR eindelijk gedwongen, zich aan den Cæsar over te geven, welk voorbeeld ook door degene, die hem vergezelden, gevolgd werd. CHNODOMAR overleed daarop in *Rome*.

CHOCQUET (LODEWIJK), een Fransch Dichter der zestiende eeuw, is de schrijver van het *Geheim (Mystère)*, met personen uit de *Openbaring van den heiligen JOANNES*, dat in 1541 te *Parijs* ten tooneele werd gevoerd. Dit dichtstuk, uit omtrent 9000 regels bestaande, en zeer

zeldzaam, werd in hetzelfde jaar te *Parijs* in fol. achter de *Handelingen der Apostelen*, der beide GREBANS gedrukt. Hetzelve voert ten titel: *de Openbaring van den heiligen JOANNES ZEBEDEUS, waarin de gezigten en de openbaringen voorkomen, die de heilige JOANNES op het eiland Pathmos gehad heeft.*

CHODANI (JOANNES), Kanonik van *Warschau*, en Hoogleeraar aan de Universiteit van *Wilna*, een der bekwaamste letterkundigen van *Polen*, werd in 1774, in het grondgebied van *Krakau* geboren. Tot den leerstoel der godgeleerdheid te *Wilna* benoemd, nam hij denzelven met eyen zoo veel waardigheid als kunde waar. Hij werd daarenboven nog voor eenen goeden dichter gehouden, en liet onder andere gewrochten, de volgende werken na: 1.° *De Henriade van VOLTAIRE in Poolsche verzen overgebracht*, *Krakau* 1803. — 2.° *De mensch, dichtstuk van VOLTAIRE*, *Krakau* 1795. — 3.° *De Herderszangen van GESSNER, uit het Hoogduitsch in Poolsche dichtmaat gebracht*, *Krakau* 1800. Hij stierf te *Wilna* in 1823.

CHODEWICZ (JOANNES KA, REL), waiwode van *Wilna*, groot-veldheer van *Litthau-*

men, werd in 1560 geboren. Reeds als jongeling onderscheidde hij zich, en toen STEPHANUS BATHORI door *Wilna* trok, en hij eene redevoering voor hem uitsprak, zeide deze vorst: *Deze jongeling zal nog een groote held worden*, en hij had volkomen gelijk. De jonge CHODEWICZ bezocht daarop *Italië*, *Frankrijk*, *Portugal* en de *Nederlanden*, alwaar PHILIPUS II. hem trachtte te behouden. Hij maakte kennis met den hertog van *Alba* en met prins MAURITS van *Oranje*. Zijne eerste krijgsverrichtingen waren tegen de kosakken en de Turken, daarna tegen de Zweden in *Lijfland*, alwaar hij stadhouder, en na zijne zegepraal bij *Reval* en *Dornat*, opperveldheer van *Litthauen* werd; de groote overwinning tegen koning KAREL IX. bij *Kirchholm*, in 1605 maakte zijnen naam wijd en zijd beroemd. In den *Rokassiaanschen oorlog*, dat is: in den opstand des adels tegen koning SIGISMUNDUS III. van *Polen*, bleef hij aan denzelfden getrouw, en voerde, ondanks hij van zijnen koning, noch toevoer, noch gelden, noch versche troepen ontving, wonderen van dapperheid uit. SIGISMUNDUS, die verkeerde middelen had in het werk gesteld, om zijnen zoon WLA-DISLAW, op den troon der Czaren van *Moskau* te verheffen, droeg nu aan den

grooten veldheer de uitvoering op, die dezelve, daar het hem aan het noodigste ontbrak, even zeer niet voleinden kon; voor het overige bragt hij toch zoo veel te weeg, dat een groot gedeelte van *Rusland* aan *Polen* werd afgestaan, en er in 1619 een veertienjarig bestand gesloten werd. Zijn roemvol leven besloot CHODEWICZ in het leger van *Choczim* den 24 September 1621.

CHODORLAHOMOR, koning der *Elamiten*, een volk, dat omtrent het jaar 1925 vóór J. C. een gedeelte van *Perzië* bewoonde. De koningen van *Babylon* en *Mesopotamië* stamden van hem af. Hij strekte zijne veroveringen tot aan de *Doodde zee* uit. Nadat de koningen van *Pentapolis* tegen hem opgestaan waren, trok hij tegen hen op, versloeg hen, en nam een groot gedeelte derzelve gevangen, waaronder *LOTH*, die de neef van *ABRAHAM* was; de Aartsvader overrompelde gedurende den nacht, en versloeg het leger van *CHODORLAHOMOR*, en bevrijdde *LOTH* met al hetgene, wat die vorst hem ont-nomen had.

CHODOWIECKI (DANIËL NICOLAAS), een schilder en graveur den 16 October 1726 te *Dantzig* geboren, was de bestuurder der *Akademie* van

kunsten en werktuigelijke wetenschappen te *Berlijn*. Gedurende den zevenjarigen oorlog graveerde hij onderscheidene onderwerpen, die er betrekking op hadden, onder andere de *Russische krijgsgevangenen te Berlijn, door de inwoners ondersteund*. Zijn *Afscheid van CALAS*, en zijn *Lijden van JESUS CHRISTUS* in twaalf deelen, in miniatuur geschilderd, zijn ware meesterstukken. Hij had de geschiedenis zeer zorgvuldig beoefend, en heeft aan elken persoon, de kleeding des tijds en van het land gegeven, waarin hij geleefd heeft. Zijn werk bestaat uit meer dan 3000 stukken. Hij heeft veel gewerkt voor den ARISTO, den GESZNER, den roman van DON QUICHOTTE, en de *Messiad* van KLOPSTOCK. Men vindt de naamlijst zijner werken, in de Handleiding der kunstvrienden, door den H. HUBERT, Duitsche school, 1 dl., blz. 163. Deze kunstenaar is te *Berlijn* in 1801 overleden.

CHOIN (MARIA EMILIA JOLY DE), uit eene adellijke oorspronkelijk Savooische, doch in *Bourgondië* wonende familie geboren, werd op het einde der vorige eeuw bij Mevrouw de Prinses van CONTI geplaatst. De dauphin, die in de gelegenheid kwam, om haar te zien,

werd, zegt men, op haar verliefd; maar men wil, dat zij hem geen gehoor gaf, dan na heimelijk met hem in den echt te zijn getreden, op gelijke wijze als LODEWIJK XIV. zijn vader, met Mevrouw DE MAINTENON gehuwd was. Wanneer men de Memoriën van den hertog van SAINT-SIMON leest, kan men er niet aan twifelen of zij is werkelijk zijne echtgenoot geweest. Na den dood van den dauphin in 1711, betrok zij te *Parijs* een huis, vroeger door Mevrouw DE LA FAYETTE bewoond, alwaar zij in eene soort van vergetelheid leefde. Zij verliet hare schuilplaats enkel om goede werken te doen, en overleed in 1744.

CHOIN (ALBERTUS JOLY DE), den 22 Januarij 1702, te *Bourg-en-Bresse*, waarvan zijn vader landvoogd was, uit eene aanzienlijke familie geboren, werd den 8 Junij 1738 tot bisschop van *Toulon* gezalfd, vroeger deken der hoofdkerk, en groot-vikaris van *Nantes* geweest zijnde. Het was de kardinaal DE FLEURY, die hem tot dat bisdom deed benoemen, en niemand was meer verwonderd dan DE CHOIN toen hij den brief dier benoeming ontving. Hij gaf zijne vrees en bezwaren aan den kardinaal te kennen, hem verzoekende zijnen afstand

aantennemen, maar de kardinaal, door dezen afkeer in het goede gevoelen, dat hij van DE CROIX had, bevestigd, wilde, dat hij deze waardigheid zoude aannemen, hem uitdrukkelijk belovende, dat de koning hem zoude ondersteunen. In zijn diocees gekomen, verliet hij hetzelfde enkel, om zich naar de vergaderingen der geestelijkheid te begeven, wanneer hij derwaarts gezonden werd. In zijn paleis deed hij de eenvoudigheid der bisschoppen van de schoone eeuwen der kerk herleven. Al zijn huisraad bestond uit het volstrekt noodzakelijke; hij zelf was nooit anders dan in wollen stoffen gekleed. Hij had slechts een groot-vikaris, en wilde, dat alle zaken, door zijne handen zouden gaan: hij stelde er zijn vermaak in, om de priesters van zijn diocees wel te ontvangen. Onverschillig hadden al zijne diocesanen eenen vrijen toegang tot hem. Zijne inkomsten waren bijna alle voor de armen, vooral voor de zich schamende armen. Zijn ijver voor de handhaving des geloofs was zeer vurig: men heeft hem dikwijls hooren zeggen, dat hij, ter handhaving van de belangen der Godsdienst, steeds bereid was, het schavot te beklimmen: hij schreef te dien einde aan den Heer DE LAMOIGNON, kanselier van Frankrijk, eenen zeer uitgebrei-

den, krachtigen, en waarlijk Apostolischen brief, die eene Verhandeling over de regten der kerk was. In de verwardste zaken van zijn diocees, zeide hij, dat hij slechts eene uitkomst kende: » Daar is dezelve, » zeide hij, op zijne bidplaats wijzende, die eene soort van tribune was, welke in de kerk uitkwam. Zijne belangeloosheid was zoo groot; dat hij eene rijke abdij van de hand wees, welke men hem aanbood, om in de geringe inkomsten van zijn bisdom te gemoet te komen. Deze prelaat overleed den 16 April 1759. Men heeft van hem: *Instructions sur le Rituel (Onderrichtingen over het Rituaal)*, Lyon, 1778, 3 dl.ⁿ in 4.to; een zeer loffelijk werk, en dat alleen voldoende is, om bij eenen geestelijke, die met ambtsbezigheden bezet is, de plaats eener bibliotheek te vervullen. Hetzelve is zeer verspreid, dikwerf herdrukt, en onder den naam van Rituaal van Toulon bekend. Een groot aantal mandementen, de vrucht van zijnen arbeid, zijn door hem in het licht gegeven.

CHOISEUL (KAREL DE), graaf van Plessis-Praslin, uit eene der beroemdste families van Frankrijk, schitterde bij het beleg van la Fère in 1580, bij dat van Parijs, in 1589, en in den

slag van *Aumale* in 1592. HENDRIK IV., die in hem den grooten veldheer en getrouwen onderdaan beminde, benoemde hem tot kapitein zijner garden. Onder *LODEWIJK XIII.*, verkreeg hij in 1619, den maarschalks-staf van *Frankrijk*, en werd in 1621 en 1622 in den oorlog tegen de Hugenooten gebruikt. Ofschoon hij niet als opper-veldheer het bevel voerde, had hij meer deel aan de verovering van *Clérac*, *Saint-Jean d'Angely*, *Royan*, *Carmain* en *Montpellier*, dan de connestabels DE LUYNES en LESDIGUIÈRES, onder welke hij diende. Men beweert, dat hij den belegerings-oorlog beter verstond dan dien des velds. Hij had echter bij verschillende gelegenheden het bevel over negen legers, was bij 47 veldslagen of gevechten tegenwoordig, bragt 53 der oproerige steden onder de gehoorzaamheid des konings, diende gedurende 45 jaren, en ontving in al deze togten 36 wonden. Hij overleed in 1626, in den ouderdom van 63 jaren.

CHOISEUL DU PLESSIS PRASLIN (CÉSAR DE), Hertog en Pair van *Frankrijk*, neef van den voorgaande, onderscheidde zich reeds in zijne vroegste jeugd in verschillende belegeringen en gevechten. Den 20 Junij 1645

werd hij tot Maarschalk van *Frankrijk* benoemd, won in 1648 den slag van *Tranchemoron*. De luisterrijkste heldendaad van dien beroemden man, was de overwinning van *Rethel*, waarbij hij in 1650 den maarschalk van *TURENNE*, die het bevel voerde over het Spaansche leger, versloeg. Deze slag was eene zegepraal voor het hof, welks rust van het lot der wapenen afhing. CHOISEUL was het vorige jaar tot gouverneur van *MONSIEUR* verkozen. Hij ontving het blaauwe orde-lint in 1662, werd hertog en pair in het volgende jaar. Hij overleed te *Parÿs* in 1675, in den ouderdom van 78 jaren, zich evènzeer door zijne dapperheid zijne diensten en getrouwheid aanbevelende. De maarschalk DE CHOISEUL werd beschouwd, als beter in staat, om een ontwerp ten uitvoer te brengen dan om hetzelfde te vormen. Hij bezat, zegt men, meer ondervinding dan bekwaamheid, en meer gezond oordeel dan genie. De heer *TURPIN* heeft zijne Levensbeschrijving, en die van den voorgaande in het licht gegeven, dezelve komt voor achter in de *Histoire des hommes illustres de France*, is in eenen romanesken en gedwongen stijl geschreven, en maakt het 26.e deel uit.

CHOISEUL (CLAUDIUS DE), bijgenaamd *de Graaf van Choiseul*, uit den tak van *Francière*, begon in 1649 te dienen, en gaf bewijzen zijner dapperheid in den slag van *Vitri-sur-Seine*. Hij begaf zich in 1664 naar *Hongarijē*, en onderscheidde er zich in den slag van *St. Gothard*. Later muntte hij uit in de belegering van *Candia*, alwaar den 25 Junij 1669, bij eenen uitval, zijn paard onder hem werd doodgeschoten. Hij diende in al de oorlogen van *LODEWIJK XIV.*, die hem in 1693 den maarschalksstaf van *Frankrijk* gaf. Hij voerde vervolgens het bevel in *Normandijē* en aan den *Rijn*, werd in 1707, volgens den rang van oudheid, deken der Maarschalken van *Frankrijk*, en overleed den 15 Maart 1711, in den ouderdom van ruim 78 jaren, zonder nakomelingschap nadelaten.

CHOISEUL DU PLESSIS-PRASLIN (GILBERTUS DE), broeder van den voorgaande, omhelsde den geestelijken staat, terwijl zijne broeders de loopbaan der wapenen volgde. Zij onderscheidden zich alle evenzeer. De Abt van *CHOISEUL*, werd in 1640 tot Doctor der *Sorbonne* bevorderd, en in 1644 tot het *Bisdom Comminges* benoemd. Door zijne nasporingen en zijne zorg, gaf *CHOISEUL* een nieuw aanzien aan zijn diocces. Hij

voedde zijne armen in de onvruchtbare jaren; ondersteunde de pestzieken in eenen tijd van besmetting, rigtte Seminariën op, verbeterde zijne geestelijkheid. In 1671 Bisschop van *Doornik* geworden, bleef hij aldaar dezelfde, die hij in *Comminges* geweest was. Deze prelaat overleed te *Parijs*, in 1689, in den ouderdom van 76 jaren. In 1663 was hij in de onderhandelingen gebruikt, ter vereffening der geschillen, door het boek van *JANSENIUS* te weeg gebracht. Hij had ook grootelijks aandeel aan de Conferentien die in de Staten van *Languedoc* gehouden werden, over de zaak der vier Bisschoppen. Al deze onderhandelingen liepen op niets uit, en dienden enkel om de hardnekkigheid te bewijzen der verdedigers van het boek van *JANSENIUS*, en de al te nauwe gemeenschap, welke *CHOISEUL* steeds met de aanhangers dier partij gehad had. Er bestaan van hem onderscheidene werken: 1.° *Mémoires touchant la religion (Aanteekeningen betrekkelijk de Godsdienst)*, 3 dl.ⁿ in 12.mo, tegen de godverzakkers, deïsten, vrijgeesten en protestanten, en door de laatste vruchteloos aangerand. — 2.° *Een Vertaling in het Fransch, der kerkelijke Psalmen, lofzangen en Hymnussen, verscheidene malen herdrukt.* —

3.º *Mémoires des divers exploits du maréchal DU PLESSIS PRASLIN* (Gedenkschriften der verschillende heldendaden van den Maarschalk DU PLESSIS - PRASLIN), 1676, in 4.to » De Maarschalk DU PLESSIS, zegt de Abt LENGLET, heeft deze Gedenkschriften op verzoek van SEGRAIS, die dezelve in het net bragt, zamengesteld. Maar GILBERT DE CHOISEUL, Bisschop van Doornik; heeft dezelve herzien, en in den staat gelaten, waarin dezelve zijn.

CHOISEUL DE STAINVILLE (STEPHANUS FRANCISCUS), Hertog van *Choiseul-Amboise* in *Touraine*, pair van *Frankrijk*, werd den 28 Junij 1719, in eenen van fortuin ontblooten stand geboren. Met het edele verlangen bezielde, om eenen reeds beroemden naam met luister te bedekken, was hij de loopbaan der wapenen ingeslagen; maar zijne genie geleidde hem weldra minder tot de krijgs- dat tot de staatkunde, en eerlang gaf hij zich aan de onderhandelingen over. Hij was eerst afgezant te *Rome*, en daarna te *Weenen*. Het huis van *Oostenrijk*, waarmede hij de eer had verbonden te zijn, dacht in hem eenen ijverigen dienaar voor dat van *Frankrijk* te vinden, en vormde te zijnen gunste

eene vermogende partij. Op het einde van 1758 te *Parijs* teruggekeerd, werd hij den 1 November tot minister en secretaris van staat, bij het Dep.^t van buitenslandsche zaken benoemd, en tegelijkertijd tot hertog van *Choiseul* en in het volgende jaar tot pair van *Frankrijk* verheven. Hij wist het geheele vertrouwen van LODEWIJK XV. te winnen, en daarvan gebruik te maken, om in zijnen persoon de groote posten van het hof en het rijk te vereenigen. In 1761 werd hij tot minister van oorlog, in 1762 tot kolonel der Zwitseren en Graauwbunders, en in hetzelfde jaar tot minister van Marine benoemd; eindelijk werd hij Landvoogd van het landschap *Touraine*, Hoofdschout van *Haguenau*, en opperbewindhebber der postertijen. Het is aan dezen minister, dat men het vermaarde familie-verdrag, in 1761 tusschen *Frankrijk*, *Spanje*, den koning der *Beide-Siciliën* en den Infant, hertog van *Parma*, gesloten, te danken heeft, welk verdrag zoo heimelijk onderhandeld werd, dat er niets van uitlekte, dan na de onderteekening van hetzelfde. De koning van *Spanje* gaf er hem zijne tevredenheid over te kennen, door hem het Gulden-vlies te zenden. Daar hij bij meer dan

eene gelegenheid van het vertrouwen een misbruik had gemaakt, dat de koning in hem stelde, door heimelijk de aanmatigingen, en listige kunstgrepen te begunstigen, waarmede de parlementen zich tegen den wil des konings verzetten, zoo verviel hij den 24 December 1770 (*) in ongenade, en werd naar zijn kasteel *Chanteloup*, bij *Tours* verbannen. » De ontevredenheid, die mij uwe diensten veroorzaken, zegt de koning in zijne *lettre de cachet* (**), noodzaakt mij u naar *Chanteloup* te verbannen, waarwaarts gij u binnen vier en twintig uren begeven zult. Ik zou u veel verder hebben gezonden, indien de bijzondere achting, die ik voor Mevrouw de Hertogin DE CHOISEUL koester, mij daarin niet had teruggehouden. Wees voorzigtig, dat uw gedrag mij niet noodzake eene andere partij te kiezen.”

Geen minister, die in ongenade was vervallen, behield een beter bestaan en meer invloed. » Het is zeker, zegt een geschiedschrijver, over CHOISEUL sprekende, dat deze minister de afgod eener zekere partij en der blinde menigte was geworden, die volgens woorden oordeelt, en zich door dengenen laat geleiden, die hare neigingen weet te vleijen.” Na den dood des konings, verscheen hij weder aan het hof, zonder weder in het ministerie te komen, en overleed te *Parijs*, den 8 Mei 1785. Zijn lijk werd naar *Chanteloup* vervoerd, en werd aldaar begraven op eene plaats des kerkhofs, welke hij te dien einde had doen in gereedheid brengen, aan den voet van eenen door hem zelven geplante populierboom, een minister, die meer aan de Godsdienst zijner voorouderen verkleefd was, zou liever aan den voet

(*) Het was welligt niet op dit tijdstip, dat men hem had behooren aftedanken, maar wel eenige jaren vroeger, toen hij de onbeschaamdheid had, aan den deugdzamen DAUPHIN te schrijven, » dat hij het ongeluk zou kunnen zijn dienaar zoude wezen.” De wetgevers van 1793 zouden niet beter geschreven hebben. Niets is dus minder te verwonderen, dan dat de Hertog van CHOISEUL, niet alleen een vijand, maar zelfs een wreede vervolger der Jesuiten is geweest.

(**) Gezegelde lustbrief des konings van Frankrijk, om iemand in hechtenis te nemen.

van een kruis gerust hebben. CHOISEUL bezat veel verstand, werkte met gemakkelijkheid, en had de begaafdheid, de menschen te doorgronden, en van de gebeurtenissen gebruik te maken. Men verwijt hem een verkwistend bestuur, en de verspilling der goederen van den staat. Veel bragt hij toe tot de vernietiging der Jesuiten in *Frankrijk*. » De Abt CHAUVELIN, zegt de schrijver van het werk *Vie privée de Louis XV.*, zou zijn groot oogmerk nimmer bereikt hebben, indien hij den hertog van CHOISEUL niet achter zich gehad had, die zijne pogingen aanmoedigde, en zijne redevoeringen gewigt bijzette. Deze woelige en vermete staatsdienaar, die niet alleen aan de hoven en in de staten, maar zelfs in den geest der volken omwentelingen zocht te weeg te brengen, die eene vrije denkwijze bezat, was door de hedendaagsche wijsgeeren, wier sekte eene zekere vastigheid begint aan te nemen, waardig geoordeeld, hun beschermer te zijn, en hij beantwoordde hunne keuze, door zijnen ijver ter voortplanting hunner leer. Een hunner grondbeginselen was, de monniken uitteroeijen. De hertog begreep, dat hij niet zou kunnen slagen, zoo lang als de Jesuiten bestonden. Hij

moest dus met hen beginnen.”

CHOISEUL-GOUFFIER (MARIA GABRIEL AUGUSTUS, Graaf van), in 1752 geboren. Hij nam den naam van GOUFFIER aan, toen hij met de erfgename van dat huis in den echt trad. Reeds in zijne prilste jeugd openbaarde hij het verlangen om door *Griekenland* te reizen; maar hij vond geene gelegenheid om aan hetzelfde te voldoen, dan eenige jaren na zijn huwelijk. Met de raadgevingen van den geleerden abt BARTHÉLEMI voorzien, die hij des te vruchtbaarder kon maken, daar dezelve door zijne lessen waren voorafgegaan, ging hij in Maart 1776 aan boord des koninklijken fregats *l'Atalante*, onder bevel van den heer DE CHABERT, scheeps-kapitein, en lid der Akademie van wetenschappen. De reis van de CHOISEUL was nuttig voor de wetenschappen en de kunsten. In 1779 in *Frankrijk* teruggekeerd, viel hem bij de koninklijke Akademie van opschriften en schoone letteren, de plaats te beurt, welke de Heer DE FONCEMAGNE er bekleed, en waartoe de openbare stem hem reeds geroepen had; en in 1784, volgde hij d'ALEMBERT bij de Fransche Akademie op. In het jaar 1782 had hij het eerste deel zij-

ner *Voyage pittoresque en Grèce (Schilderachtige reis door Griekenland)* in het licht gegeven. Daar hij kort na zijnen toegang tot de fransche Akademie, *Griekenland* wenschte weder te zien; maakte hij zich gereed om zonder zending, der waarts terug te keeren. Toen **LODEWIJK XVI.**, die zijne verdiensten zeer op prijs stelde, zijn voornemen vernomen had, benoemde hij hem tot Hoogstdezelfs afgezant te *Konstantinopel*. Onder andere geleerden en geletterden, welke hij tot reisgenooten wilde hebben, nam hij den beroemden Abt **DELILLE** mede, wiens beschermmer en vriend hij steeds was. Te midden der zorgen en bezigheden van zijn gezantschap, die hij in geen deele verzuimde, verloor de Graaf van **CHOISEUL**, *Griekenland*, het voorwerp zijner nasporingen, niet uit het oog; hij hield zich zelfs met de middelen bezig, om het lot dier volken te verzachten, door aan den Grootvisir **ALI-PACHA**, en aan den Prins **MAVRO-CORDATO**, eersten tolk der verhevene Porte, het verlangen in te boezemen, om over al de staten van den Grooten Heer de weldaden der Europeesche beschaving uit te strekken. Door zijne zorgen, en met hunne toestemming onderwezen fransche officieren, der genie, der artillerie en

der marine, aan de Ottomatische troepen de theorie dier verschillende wapenen, herstelden de sterke steden, bragten de gieterijen en geschutswallen in eenen volmaakten staat, en verbeterden het krijgssstelsel der Turken. Welligt zal *Griekenland* aan deze eerste zaden, als bij toeval door den Heer **DE CHOISEUL** uitgestrooid, zijne bevrijding te danken hebben, welke het veertig jaren daarna gewapenderhand durfde vragen; welligt putteden ook zijne legerhoofden, en de **MAVRO-CORDATO**, die onder de beroemdsten schittert, in de *schilderachtige reis*, het denkbeeld, om het jukhunner hatelijke slavernij af te schudden. Wat hier ook van wezen moge **DE CHOISEUL** had in zijne voorrede, met al het vuur eener edele en grootmoedige ziel, de diepe verontwaardiging uitgedrukt, welke hij gevoelde, die Grieken, als ware het, tot de slavernij veroordeeld te zien, wier voorvaderen de grondleggers der beschaving in *Europa* en de uitvinders der kunsten en wetenschappen waren geweest, die het geluk uitmaken van al de volken, die dat werelddeel bewonen, met uitzondering alleen van datgene van hetwelk zij die voordeelen ontleenen. Den invloed benijdende, welke de fransche Ambassadeur te

Konstantinopel genoot, zich met de hoop vleijende hem denzelve te doen verliezen, en welligt zelfs met die van hem in eene netelige zaak te wikkelen, was de minister van een ander hof eerloos genoeg, van zelf aan den Divan een exemplaar der *Reis door Griekenland* ter hand te stellen, waarin de uitdrukking voorkomt, waardoor DE CHOISEUL aan de Grieken de middelen had aangewezen, om hunne kluisters te verbrijzelen, en de geestelijken aangespoord, om den banvloek tegen de verdrukkers hunner natie uit te spreken. De bekwaamheid van DE CHOISEUL redde hem uit deze ongelegenheid. Daar hij in zijn hotel eene drukkerij had, liet hij dadelijk een verbeterblad drukken, dat hij de plaats van het aangeklaagde deed vervangen, en stelde zelf zijne *Reis*, aldus verbeterd den Grooten Heer ter hand, er tevens bijvoegende, dat al de andere exemplaren nadrukken waren, door zijne vijanden ontworpen en ten uitvoer gebracht. De *Divan* werd door deze list verschalkt, en DE CHOISEUL behield zijnen invloed tot op den oogenblik, waarop de fransche omwentling losbarstte. In 1791 tot afgezant in *Engeland* benoemd, weigerde hij zich derwaarts te begeven, en bleef te *Konstantinopel*. De omwen-

teling volgde haren snellen gang, en daar DE CHOISEUL zijne *dépêches* niet meer aan zijnen koning kon doen geworden, zoo zond hij dezelve naar de Fransche prinsen, die toenmaal de wijk naar *Duitschland* hadden genomen. Daar deze briefwisseling in *Champagne* door het Republikeinsche leger onderschept was, zoo werd DE CHOISEUL in staat van beschuldiging verklaard; hij verliet alstoen *Konstantinopel*, en nam de wijk naar keizerin CATHARINA II., die hem eene jaarwedde verleende. Na de komst van PAUL I. tot den troon, benoemde die vorst hem tot een van deszelfs geheimraden, en bestuurder der akademie van kunsten, en van al de keizerlijke bibliotheken. Daar hij met den graaf van COBENTZEL, die bij den keizer in ongenade vervallen was, in zeer naauwe vriendschapsbetrekking stond, zoo dacht hij zich van het hof te moeten verwijderen: PAUL I. riep hem weldra aan hetzelfde terug, en onthaalde hem op de vleijendste wijze, maar door het verlangen bezielde, om zijn vaderland weder te zien, keerde hij in 1802 naar *Frankrijk* terug. In zijne hoedanigheid van oud lid der akademie van opschriften, werd hij in de 2de klasse van het instituut opgenomen. Bij de eerste terugkomst der BOURBONS, in

1814, werd hij tot pair van *Frankrijk*, en lid van den geheim-raad benoemd. De overweldiging van 20 Maart 1815 beroofde hem van deze beide titels. Na de tweede herstelling van het wettige gezag, werd hij tot voorzitter van het kies-collegie van het Dep.^t *Seine en Oise* benoemd, nam weder zitting in de kamer der pairs, en, bij koninklijk bevel, van den 21 Maart 1816, in de Fransche akademie. DE CHOISEUL had een tweede huwelijk aangegaan met de prinses HELENA DE BAUFFREMONT. Hij overleed te *Aken*, op het einde van 1817. De Heer DACIER, blijvend secretaris der akademie van opschriften, las in de openbare zitting dier maatschappij, den 23 Julij 1819, een zeer belangrijk verslag over het leven en de werken van dien beroemden geleerde, van dien uitmuntenden Franschman, en van wien CONDORCET, hem als staatsman beschouwende, gezegd had: » De kunst der onderhandelingen, die zoo langen tijd, de kunst was, om de menschen te bedriegen, was, in de handen van DE CHOISEUL, die om dezelve te onderrigten, te dienen, en hun hunne ware belangen aantewijzen." Het gouvernement had het grootste gedeelte zijner verzameling van kostbare voorwerpen doen verkoopen, welke hij bij zijne eerste reis uit *Grieken-*

land had medegebragt; dezelve zijn weder het eigendom van het bestuur geworden, die dezelve met de verzameling van het museum van het *Louvre* vereenigd heeft. Zoo als wij zulks reeds gezegd hebben, had DE CHOISEUL, in 1782 het eerste deel zijner *Schilderachtige Reis door Griekenland* in het licht gegeven, het tweede in 1809. Onder de *Memorien*, welke hij bij verschillende gelegenheden in de akademie der opschriften en schoone letteren voorlas, heeft men opgemerkt, eene *Verhandeling over HOMERUS*, eene *over de Renbaan van Olympia*, en eindelijk *Nasporingen over den Thracischen Bosphorus*.

CHOISY (FRANCISCUS TIMO-LÉON DE), prioor van *Saint-Lô* en groot-deken der hoofdkerk van *Bayeux*, een der veertig leden van de Fransche akademie, werd te *Parijs* in 1644 geboren. Zijne eerste jeugd was niet al te geregeld. Het is zeer waar, dat hij zich gedurende eenige maanden als eene vrouw kleeedde en leefde, en zich op een landgoed bij *Bourges*, aan de losbandigheid overgaf, welke deze vermomming begunstigde; maar het is niet waar, dat hij, terwijl hij deze levenswijze voerde, zijne *Kerkelijke Geschiedenis* schreef, zoo als zulks een beroemde schrijver zegt,

die dikwerf de waarheid aan eenen kwinkslag opoffert. Het eerste deel van dit werk kwam in 1703 in het licht. De abt DE CHOISY was toenmaals bijna 60 jaren oud. Het zou moeilijk geweest zijn, dat hij op dien ouderdom, de bevalligheden en het gelaat behouden had, dat tot het spelen eener dergelijke rol vereischt wordt. In 1685 werd hij in hoedanigheid van afgezant naar den koning van Siam gezonden, die, zegt men, Christen wilde worden. De abt DE CHOISY liet zich in de Indiën door den Apostolischen vikaris tot priester wijden, niet om, zoo als zulks een hekelzuchtig schrijver zegt, aan boord een tijdverdrif te hebben, maar uit veel edeler beweeggronden. Hij overleed te Parijs, in 1724, als een meer bevallig dan leerszaam, en meer oppervlakkig dan bondig schrijver betreurd. Zijn vrolijk karakter, de bevalligheden van zijnen geest, zijne zachtmoedigheid en wellevendheid deden hem beminnen en najagen. Onder zijne werken onderscheidt men de volgende: 1.° *Journal du Voyage de Siam (Dagverhaal der Reize van Siam)*, in 1685 en 1686 ondernomen; *Parijs*, 1687, in 4.to en in 12.vo Dit werk in eenen ongedwongen en zeer luchtigen stijl geschreven, schiet dikwerf in nauwkeurigheid te kort; hetzelfde is daaren-

boven zeer oppervlakkig zoo als de meeste zijner overige schriften. — 2.° *De Levensbeschrijving van DAVID*, in 4.to, en die van SALOMON, in 12.mo: het Leven van DAVID gaat vergezeld met eene verklaring der Psalmen, benevens het verschil van het Hebreuwsch met de Vulgata. — 3.° *Histoire de France sous les Règnes de saint LOUIS, de PHILIPPE DE VALOIS, du Roi JEAN, de CHARLES V. et de CHARLES VI. (Geschiedenis van Frankrijk onder deregeringen van den heiligen LODEWIJK, van PHILIPPUS VAN VALOIS, van Koning JOANNES, van KAREL V. en KAREL VI.)*, 5 dl.ⁿ in 4.to Deze levensbeschrijvingen waren elk afzonderlijk in het licht gegeven geweest. Men heeft dezelve in 1750, in 4 dl.ⁿ in 12.vo vereenigd. Dezelve zijn op die losse en natuurlijke wijze geschreven, die de aandacht tot de vorm bepaalt, en het al te nauwkeurige onderzoek van het wezenlijke belet. Zie CHAISE (JOANNES DE FILLEAU DE LA). — 4.° *De Navolging van J. C.*, in het Fransch vertaald, in 1735, in 12.mo herdrukt. De eerste, was niet zoo als men zulks in de *Dictionnaire des ouvrages anonymes* heeft willen beweren, met deze spreuk: *Audi filia, et vide, et inclina aurem tuam, et concupiscet rex decorem tuum*, aan Mevrouw

DE MAINTENON opgedragen. — 5.º *Histoire de l'église* (*Geschiedenis der Kerk*), 11 dl.ⁿ in 4. en in 12.mo De abt DE CHOISY had dezelve liever *Kerkelyke en ongewijde Geschiedenis* behooren te noemen. Hij spreekt in dezelve over de minnarijen der koningen, na de deugden der orde-stichters te hebben verhaald. Daar hij aan zijn werk niet den schijn van geleerdheid wilde geven, zoo gaat hij stilzwijgende eene menigte daadzaken en bijzonderheden voorbij, die even zoo leerzaam als belangrijk zijn. De toon des schrijvers is niet edel en hij tracht eene geschiedenis luimig te maken, die enkel stichtend behoorde te zijn. — 6.º *Mémoires pour servir à l'Histoire de LOUIS XIV.* (*Gedenkschriften, behoorende tot de Geschiedenis van LOUDEWIJK XIV.*), 2 dl.ⁿ in 12.mo Men vindt er dingen in, naar waarheid voorgedragen, eenige valsche, en vele gewaagde, en de stijl derzelve is al te gemeenzaam. — 7.º *Mémoires de la comtesse DES BARRES* (*Gedenkschriften der Gravin DES BARRES*), 1736, kl. in 12.mo Dit is de geschiedenis der jeugdige losbandigheid des schrijvers. De *Compiler* van het *Leven van den Abt DE CHOISY*, in 8.vo in 1746, te Genève in het licht gegeven (waarvoor de abt OLIVET gewoonlijk gehouden

wordt), heeft zich in de bijzonderheden der minnarijen van zijnen held, veel van dit ergerlijke werk bediend. — 8.º *Vier Zamenspraken*, over de onsterfelijkheid der ziel, het Bestaan van God, de Voorzienigheid en de Godsdienst, 1684, in 12.mo De eerste dezer zamenspraken is van den abt DANGEAU, de tweede van denzelfden en van den abt DE CHOISY, de derde en vierde van dezen laatste. Zij zijn beide waardig, hoewel niet grondig onderzocht. In 1768 heeft men dit werk te Parijs in 12.mo herdrukt. — 9.º *Vie de Madame DE MIRAMION, fondatrice des filles de Sainte-GENEVIEVE* (*Leven van Mevrouw DE MIRAMION, Stichtster der dochters van de heilige GENEVEVA*), Parijs, 1706, in 4.to

CHOKIER (ERASMUS SURLET DE), in 1569, te Luik, uit eene adellijke familie geboren, welke dien naam ontleend heeft, van een kasteel, dat op twee uren afstands dier stad aan de *Maus* gelegen is, onderscheidde zich door zijne, ervarenheid in de regtsgeleerdheid, zijne regtschapenheid, zijne verkleefdheid aan de Godsdienst zijner vaderen, en door zijne bescheidenheid, waardoor hij de liefde en achting van al zijne medeburgers had gewonnen. Hij overleed den 19 Februarij 1625. Er bestaat van hem: 1.º *De ju-*

risdictione ordinarii in exemptos et horum ab ordinario exemptione, Keulen, 1629, 2 dl.ⁿ, in 4.to Dit werk, werd vermeerderd, door een deel van JOANNES PETRUS VERHORST, suffragaan van Trier, Keulen, 1682. — 2.º *Tractatus de advocatiis feudalibus*, Keulen, 1614, in 4.º

CHOKIER (JOANNES ERNST SURLET DE), broeder van den voorgaande, in 1571 te Luik geboren, was eerst kanonik der St. PAULUS-kerk te Luik, daarna kanonik der hoofdkerk, wereldlijk abt van Visé, groot-vikaris van het Luiksche diocees, en overleed in 1650. Te Orléans had hij den doctoralen hoed in de regtsgeleerdheid ontvangen, en had zich bijzonder op de Romeinsche oudheden, waarvoor JUSTUS LIPSIUS hem den smaak had ingeboezemd, toegelegd. Om zich in die wetenschap te volmaken, doorkruiste hij Italië. De prachtige gedenkstukken zijner godsvrucht en milddadigheid, het gasthuis der ongeneesbaren, het gesticht der *Repenties* (*), het klooster en de kerk der minderbroeders, enz. enz. zullen zijn naam voor zijne geboortestad te allen tijde dierbaar maken. Hij heeft nagelaten: 1.º *Aantëekeningen* op de

verhandeling van SENEKA: *De tranquillitate animi*, Luik, 1607. — 2.º Een *Commentarium* op de staatkunde van JUSTUS LIPSIUS, met onderscheidene *Verhandelingen*, Luik, 1642, in fol. — 3.º *De permutatione beneficiorum*, Rome, 1700, in fol. — 4.º *Commentaria in Regulas cancellariæ ALPHONSI SOTO*, Luik, 1658, in 4.to — 5.º *Scholia in preces primarias imperatoris*, 1621, in 4.to — 6.º *De re nummaria prisca ævi, collata ad æstimationem monetæ presentis*, 1649, in 8.º — 7.º *Vindiciæ libertatis ecclesiasticæ*, 1630, in 4.º — 8.º *Facis historiarum centuriæ duæ*, 1650, in fol. Men ziet er de zeden en gebruiken in van verschillende natiën. — 9.º *Thesaurum casuum reservatorum*. Nog heeft men hem werken over de wederleggende godgeleerdheid enz. — Een naamef dezer beide broeders, ERASMUS LODEWIJK SURLET DE CHOKIER, was tot op de gebeurtenissen van 1830, als afgevaardigde van de provincie Luik, lid dertweede kamer van de Staten-Generaal in het koninkrijk der Nederlanden, bij de verandering van zaken in België, werd hij tot Voorzitter van het Nationaal Congres en den 24 Februarij 1831,

(*) *Klooster voor vrouwen, welke een slecht leven geleid hebbende, aldaar boete doen.*

tot Regent van den nieuw gevormden Belgischen Staat verkozen.

CHOLET (JOANNES), kardinaal; te *Beauvoisis*, uit eene adellijke familie geboren, stichtte te *Parijs* het Collegie, dat zijnen naam draagt. Hij overleed in 1293. De stichting van het Collegie DES CHOLETS, werd eerst in 1295 ten uitvoer gebracht. Men vereert in hetzelfde de gedachtenis van dien kardinaal, die zijne fortuin aan zijne talenten te danken had.

CHOLIÈRES (NICOLAAS) is de onbekende schrijver van eenige bijna even zoo onbekende werken: hij leefde in de zestiende eeuw, en heeft *Verhalen* nagelaten onder den titel van: *Neuf matinales et neuf après-dînées du sieur DE CHOLIÈRES* (Negen voor- en negen namiddagen van den Heer DE CHOLIÈRES), *Parijs*, 1610, 2 dl.n, in 12.mo De voormiddagen waren reeds in 1585, in 8.vo, en de Namiddagen, in 1587, in 12.mo gedrukt. — 2°. *La Guerre des Mâles contre les femelles, Representant en trois dialogues les prérogatives et les dignités de l'un et de l'autre Sexe* (De Oorlog der Mannen tegen de Vrouwen, in drie Zamenspraken, de voorregten en waardigheden der beide Seksen voorstellende); en andere Dichter-

lijke Werken, 1588, in 12.vo De zeldzaamheid van dit werk is deszelfs eenige verdienste.

CHOLIN (PETRUS), te *Zug* in *Zwitserland* geboren, was de leermeester van THEODORUS BEZA. Hij werd vervolgens hoogleeraar der schoone letteren te *Zurich*, en overleed in 1542. CHOLIN was zeer ervaren in de Grieksche taal; BUDÉ maakte veel werk van hem. Hij heeft de boeken des Bijbels, welke de Protestanten als niet geloofwaardig of *apocryphe* beschouwen, uit het Grieksch in het Latijn vertaald. Met LEO DE JUDA, BIBLIANDER, PELICAN en R. GAUTIER heeft hij deel gehad aan den *Bijbel van Zurich*, die vol is, met letterlijke aantekeningen en verklaringen van oude schrijvers. Deze Bijbel wordt onder de Protestanten zeer gezocht.

CHOMEL (NOËL), pastoor der kerk van den H. VINCENTIUS te *Lyon*, in 1712 overleden, legde zich vroegtijdig op de kundigheden toe, die voor den landbouwer, den landbewoner, en de vaders van huisgezinnen van belang zijn. De stukken, welke hij over dat onderwerp had geschreven, bragten zijn *Dictionnaire économique* (Huishoudelijk Woordenboek) voort; de kunst bevattende, om van de gronden het meeste voordeel te trekken, en in het

algemeen als wat den landbouw en de huishoudkunde betreft. Dit in deszelfs oorsprong onvolledige werk is verbeterd geworden door den Heer DE LA MARRE, die te *Parijs* 1767, 3 dl.ⁿ in fol. eene geheele verbeterde, en aanmerkelijk vermeerderde uitgave van hetzelfde het licht heeft doen zien.

CHOMEL (PETRUS JOANNES BAPTISTA), te *Parijs* geboren, gewoon geneesheer des konings van *Frankrijk*, in 1740 overleden, legde zich met het beste gevolg op de kruidkunde toe, in welke wetenschap hij in den tuin des konings les gaf. Er bestaat van hem eene zeer nuttige *Geschiedenis der gebruikelijke Planten*, 3 dl.ⁿ in 12.mo, *Parijs* 1761. — Zijn zoon, JOANNES BAPTISTA LODEWIJK, zoo als hij, doctor in de geneeskunde, overleed in 1765 te *Parijs*, zijne geboortestad, na verscheidene werken in het licht te hebben gegeven, zoo als: 1.º *Essai sur l'Histoire de la médecine en France (Proeve over de Geschiedenis der geneeskunde in Frankrijk)*, in 12.mo; een zeldzaam en belangrijk werk. — 2.º *Leven van MOLIN*, in 12.mo — 3.º *Lofrede van DURET*, 1765, in 12.mo — 4.º *Lettre sur une maladie de bestiaux (Brief over eene Veeziekte)*, 1745, in 8.vo — 5.º

Dissertation sur un mal de gorge gangréneux (Verhandeling over eene koudvuurachtige keelziekte), 1749, in 12.mo. Hij is het, die den druk van de *Beknopte Geschiedenis der gebruikelijke Planten* zijns vaders, in 1761 in het licht gegeven, en waarvan er reeds vroegere uitgaven bestonden, heeft bezorgd.

CHOMPRÉ (PETRUS), meester in de regten, te *Nancy*, in het bisdom *Châlons-sur-Marne* geboren, kwam reeds vroegtijdig te *Parijs*, en opende er eene kostschool. Zijn ijver voor de opvoeding der jeugd, verschafte hem vele kweekelingen, en hij boezemde hun smaak voor de studie en godsdienstmin in. Hij overleed te *Parijs*, den 18 Julij 1760, in den ouderdom van 62 jaren. Er bestaan van hem onderscheidene werken; de voornaamste zijn: 1.º *Dictionnaire abrégé de la fable (Beknopt Woordenboek der fabelleer)*, tot goed verstand der dichters, schilders en standbeelden, waarvan de onderwerpen uit de godenleer zijn ontleend, in 12.mo en in 18.mo dikwerf herdrukt. — 2.º *Dictionnaire abrégé de la Bible (Beknopt Woordenboek des Bijbels)*, tot opheldering der geschiedkundige schilderstukken, uit den Bijbel en uit FLAVIUS JOSEPHUS ont-

leend, in 12.mo — 3.º *Introduction à la langue latine* (Inleiding tot de Latijnsche taal), 1753, in 12.mo — 4.º *Méthode d'enseigner à lire* (Wijze om te leeren Lezen), in 12.mo — 5.º *Vocabulaire universel Latin-Français* (Algemeen Latijnsch-Fransch Woordenboek), 1754, in 8.vo — 6.º *Vie de BRUTUS, premier Consul à Rome* (Leven van BRUTUS, eersten Consul te Rome), 1730, in 8.vo — 7.º *Vie de CALLISTHENES, philosophe* (Leven van den wijsgeer CALLISTHENES), 1730, in 8.vo Deze beide levensbeschrijvingen worden weinig op prijs gesteld, de stijl derzelve is al te zeer verwaarloosd. — 8.º *Vertaling* (in het Fransch) *van voorbeelden voor den Latijnschen stijl*, 1774, 6 dl.ⁿ in 12.mo Dit is de vertaling eener verzameling des schrijvers, onder den titel van *Selecta latini sermonis exemplaria*, 1771, 6 dl.ⁿ in 12.mo Uit de oude Latijnsche schrijvers, het zij prozaische of dichterlijke, heeft de schrijver al datgene geput, wat hij tot zijn onderwerp het dienstigste oordeelde. De tekst is er onverminkt in behouden. Al de nittrekselen gaan met eene kleine nuttige woordenlijst vergezeld. Wat de vertaling betreft, zoo zijn verscheidene stukken met getrouwheid en sierlijkheid overbragt; maar

men vindt er ook verscheidene in met een aantal weinig Fransche uitdrukkingen, duistere en slecht gebouwde volzinnen doorzaaid.

CHOPIN (RENATUS), te *Bailleul* in *Anjou*, in 1557 geboren, pleitte langen tijd roem bij het parlement van *Parijs*; zich vervolgens in zijne studeerkamer opsluitende, werd hij als een der godspraken der regtsgeleerdheid geraadpleegd. Hij overleed te *Parijs* in 1606. Zijne werken zijn in 1663, in 6 dl.ⁿ in fol. Latijn en Fransch in het licht gegeven. Nog bestaat er eene andere enkel Latijnsche uitgave derzelve, in 4 dl.ⁿ Zijn Latijn is zeer beknopt en dikwerf duister en hoogdravend. Men vergeleek hem met den regtsgeleerde TUBERON, die de gewoonte had aangenomen, om zich van de meest verouderde woorden te bedienen. Zijne achtbaarste werken zijn: 1.º Het tweede deel der *Landsregten van Anjou*. — 2.º De Verhandeling *De Domanio*, om welke hij door HENDRIK III. veradeld werd. — 3.º De Boeken *De Sacra politia; De privilegiis rusticorum*, vol schoone nasporingen en oordeelkundige uitspraken. Zijn werk over het *Stadsregt van Parijs* is te beknopt, en bevat te veel buitenreden, en vreemde wet-aanhalingen. CHOPIN bezat veel verstand

en scherpzinnigheid, maar door zijnen ijver voor de *Ligue* haalde hij zich eene bittere hekeling op den hals, *Anti Chopinus* genaamd, 1592, in 4.to, aan JOANNES DE VILLIERS-HOTMAN toegeschreven. Daar dit stuk te gelijkertijd de zaken en de personen aanrändde, zoo werd hetzelfde bij besluit van den raad verbrand. Hetgene, wat er aanleiding toe had gegeven, is *Oratio de pontificio GREGORII XIV. ad Gallos diplomate a criticis notis vindicato*, Parijs, 1591, in 4.to, dat niet in zijne werken voorkomt. Nog schrijft men hem eene Lofrede op HENDRIK IV. toe, *Parijs*, 1634; twee jaren later droeg hij dien vorst zijne stadsregten van *Parijs* op. De dag, waarop HENDRIK IV. zijne intrede in *Parijs* deed, verbijsterde het verstand zijner vrouw, en hij ontving bevel die stad te verlaten. Deze regtsgeleerde oefende zich gewoonlijk op den vloer op een tapijt liggende, omringd door de boeken, die hem noodig waren.

CHORIER (NICOLAAS), advocaat bij het parlement van *Grenoble*, te *Vienne* in *Dauphiné*, in 1609 geboren, beoefende reeds vroegtijdig de letterkunde, en verzuimde de balie, om zich geheel en al aan de geschiedenis toewijden. Hij gaf die van *Dauphiné* in 2 dl.ⁿ in fol.

1661 en 1672 in het licht. » CHORIER; zegt de abt LENGLET, was een onnaauwkeurige schrijver. De geringste kennis eener daadzaak, was bij hem voldoende, om daarop eene nieuwe geschiedenis te bouwen." Hetzelfde oordeel moet men vellen; over zijn 1.º *Nobiliaire du Dauphiné (Lijst der adellijke gestachten van Dauphiné)*, 4 dl.ⁿ in 12.mo, 1697; — over zijne 2.º *Histoire généalogique (Genealogische Geschiedenis)* van het huis van SASSENAGE, 4 dl.ⁿ in 12.mo — 3.º Van zijne *Histoire du duc de LESDIGUIÈRES (Geschiedenis van den Hertog van LESDIGUIÈRES)*, Grenoble, 1683, in 12.mo; — en over 4.º *Antiquités de la ville de Vienne (Oudheden der stad Vienne)*, Lyon, 1659, in 12.mo Deze werken deden CHORIER voor een vervelend schrijver doorgaan; maar zijn werk getiteld: *Aloysiæ Sigææ Tolletanæ Satira Sotadica de arcanis Amoris et Veneris* deed hem als een eerloos schrijver beschouwen. Dit verfoeijelijke voortbrengsel, zonder grond aan de beroemde LOUISE SIGEA van *Toledo* toegeschreven, is ongetwijfeld van CHORIER, wiens geheele leven aan de grondregels heeft beantwoord, welke er in worden voorgedragen. Hij gaf de zes eerste zamenspraken van hetzelfde

aan zijnen boekverkooper, om hem schadeloos te stellen voor het verlies, dat hij geleden had, bij het eerste deel der Geschiedenis van *Dauphiné*. Dergelijke werken moesten nooit lezers en veel minder vertalers vinden; maar tot schande der letteren en der zeden, hebben er zich tot dit gewrocht voor beide opgedaan. Een overheidspersoon van *Grenoble*, zegt men, nam daartoe de kosten op zich, en de zoon eens boekverkoopers belastte zich met de vertaling (in het Fransch): Wel verre, dat dit vuurwaardige boek, de zaken van den drukker, zoude herstellen, verplichtte het hem zijn beroep te laten varen, en door de vlugt, eene voorbeeldige straf te vermijden. De 7.^e Zamenpraak werd te *Geneve* volgens een bijna onleesbaar handschrift gedrukt; hetwelk de fouten teweeg bragt; daar deze uitgave van weemt. **CHORIER** had de onbeschaamdheid er zich over te beklagen, daar hij volstrekt als schrijver van hetzelfde wilde bekend zijn, en zijne vrienden, die zijne bedorvenheid kenden, geloofden hem ligtelijk. Zijn werk, later onder den titel van *JOANNES MEURSII elegantiae latini Sermonis*, in 12.mo; en in het Fransch vertaald onder den titel van *Académie des Dames*, 2 deeltjes in 12.mo, verdiende daaren-

boven zeer weinig, dat men het eigendom van hetzelfde zoo zeer inriep. Zijn Latijn is van weinig belang, hoewel **ALLARD**, Bibliothecaris van *Dauphiné*, zegt, dat het bloemrijk, aangenaam en vloeiend is, en dat zijne in dezelfde taal vervaardigde verzen, zoo schoon zijn, dat men dezelve als voortbrengselen uit de eeuw van **AUGUSTUS** zou beschouwen. Indien **ALLARD** er genoeg verstand toe bezeten had, zou men kunnen vooronderstellen dat hij eene bedekte scherts had willen schrijven. **CHORIER** overleed in 1692.

CHOSROËS of **COSHRU**, bijgenaamd *de groote*, in 531 zoon en opvolger van **CAVADÉS**, koning van *Perzië*, schonk den Romeinen den vrede, op voorwaarde, dat zij hem de veroverde steden teruggeven, en de grenssteden niet versterken zouden. Eenige jaren daarna kwam hij weder op het Romeinsche grondgebied; **BELISARIUS** sloeg hem terug, en dwong hem in 542 binnen zijne staten terug te keeren. Na den dood van **JUSTINIANUS**, zond **CHOSROËS** eenen afgezant naar **JUSTINUS II.**, ten einde dien vorst te bewegen, hem bij voortduring de jaarwedde te doen genieten, welke het Romeinsche rijk hem verleende. Deze vorst antwoordde hem trotschelijk, dat het schan-

delijk voor de Romeinen was, schattingen aan kleine volken te betalen, die naar alle kanten verspreid waren. Daar een tweede gezantschap niet beter ontvangen was, zoo bragt CHOSROËS een talrijk leger op de been, viel het Romeinsche rijk aan, nam verscheidene steden in, en verleende eerst, na vele verwoestingen te hebben aangerigt, eenen wapenstilstand van drie jaren. Hij verbrak denzelven in 579, verwoestte *Mesopotamië* en *Cappadocië*; maar nadat zijn leger door de troepen van keizer TIBERIUS II. volkomen geslagen, en hij zelf gedwongen was de vlugt te nemen, overleed hij in hetzelfde jaar van verdriet, na eene regering van 48 jaren. Hij was een trotsch, hardvochtig, wreed, onvoorzigtig, doch moedig vorst, die enkel den bijnaam van *Groote* door zijne militaire talenten en zijne veroveringen genoot.

CHOSROËS II., beklom in 591 den Perzischen troon, in de plaats van HORMISDAS, zijnen vader, dien zijne onderdanen, na hem de oogen te hebben uitgestoken, in de gevangenis hadde geworpen. De nieuwe koning liet zijnen vader op eene wreedaardige wijze van het leven berooven, en werd, even gelijk hij, eenigen tijd, daarna

verjaagd. In zijn ongeluk wendde hij zich tot het Opperwezen, liet den toom van zijn paard los, aan hetzelfde de beslissing van zijn lot overlatende. Na vele vermoeijenissen kwam hij in eene stad der Romeinen. De keizer MAURITIUS, ontving hem met welwillendheid, verleende hem hulp, en deed hem andermaal tot koning uitroepen. CHOSROËS, op den troon hersteld, strafte de muitelingen, beloonde zijne weldoeners, en zond dezelve naar hunne staten terug. Na den dood van MAURITIUS, door PHOCAS vermoord, viel CHOSROËS, die zijnen dood wilde wreken, in 604, met een magtig leger in het rijk, maakte zich meester van verscheidene steden, kwam in *Armenië*, *Cappadocië* en *Paphlagonië*, sloeg de Romeinen bij verschillende gelegenheden, en zette zijne verwoestingen tot in *Chalcedonië* door. HERACLIUS, na PHOCAS te hebben doen sterven, tot keizer gekroond zijnde, vraagde den Perzischen koning, om den vrede, hem voorstellende, dat er geene redenen bestonden, waarom men den oorlog zoude voortzetten. Tot eenig antwoord, zond CHOSROËS een geducht leger naar *Palestina*. Zijne legerbenden namen *Jeruzalem* in, verbranden de kerken, rooven de gewijde vaten, vermoorden

de geestelijken, en verkoo-
pen aan de Joden al de Chris-
tenen, welke zij gevangen
nemen. ZONARUS verhaalt,
dat CHOSROËS in zijne woe-
de zwoer, dat hij de Ro-
meinen zou vervolgen, tot
dat hij hen genoodzaakt had,
J. C. te verzaken, en de zon
aan te bidden. HERACLIUS,
weder moed geschept heb-
bende, versloeg de Perzers,
en stelde hunnen koning den
vrede voor, die, na deze
aanbieding nauwelijks aan-
gehoord te hebben, met ver-
ontwaardiging zeide, *dat*
zijne veldheeren en solda-
ten het antwoord zouden ge-
ven. Het Romeinsche le-
ger, door herhaalden voor-
spoed, met moed bezielde,
behaalde nieuwe overwin-
ningen, en noodzaakte CHOS-
roë's de vlugt te nemen.
Deze vorst, door moedeloos-
heid overmeesterd, benoem-
de MERDESANUS, zijnen jong-
sten zoon, ten nadeele van
Siroë's, zijnen oudsten zoon,
tot zijnen opvolger. De laat-
ste liet zijnen vader gevan-
gen nemen, sloot hem op
in eenen kelder, dien hij tot
bergplaats zijner schatten
had doen bouwen; en in
plaats van voedsel, deed hij
hem goud en zilver voordie-
nen. Na verloop van vier
dagen stierf hij in 628 den
honger dood. Sommige ge-
schiedschrijvers hebben ge-
zegd, *dat CHOSROËS ARIS-*
TOTELES beter verstond dan
DEMOTHEENES THUCYDI-

DES. Zijne eerezucht en wreed-
heid bewijzen niet, dat hij
van de zedelessen des Griek-
schen wijsgeers veel gebruik
heeft gemaakt.

CHOUET (JOANNES ROBER-
TUS), een overheidspersoon
te Geneve, zijne geboorte-
stad, was de eerste die te
Saumur, de wijsbegeerte
van DESCARTES onderwees.
In 1669 naar Geneve terug
beroepen, onderwees hij er
met roem. CHOUET werd ver-
volgens raadshcer en staats-
secretaris, en schreef de
Geschiedenis zijner repu-
bliëk. Hij overleed in 1731
in den ouderdom van 89 ja-
ren. Zijne schriften zijn
nooit gedrukt geworden, en
het is niet waarschijnlijk,
dat dezelve ooit het licht
zullen zien. De drukpers
zucht genoeg onder andere
middelmattige werken.

CHOU (WILLEM DU), een
Lyonneesch edelman, dros-
saard der bergen van Dau-
phiné, ondernam, om zich
in de kennis der oudheden
te volmaken, eene reis door
Italië. Hij is door eene
uitmuntende en zeldzame
verhandeling bekend, welke
ten titel voert. *De la reli-*
gion et castramétation des
anciens Romains (Over de
Godsdienst en de legerkun-
de der oude Romeinen). Dit
werk is belangrijk vooral
met betrekking tot het twee-
de gedeelte, dat over de

wijze handelt, om bij Romeinen legerplaatsen op te werpen en te versterken, over hunne krijgstucht en krijgskundige oefeningen. Hetzelve is in het Italiaansch vertaald. De eerste dier vertalingen werd te *Lyon*, in 1656 in fol., en de tweede te *Amsterdam* in 1685 in 4.to gedrukt. Deze beide uitgaven zijn vrij zeldzaam, doch minder dan de oorspronkelijke Fransche, *Lyon*, 1556, in fol. — Aan een anderen JOANNES DU CHOUL heeft men eene kleine vrij zeldzame Latijnsche verhandeling te danken, getiteld: *Varia quercus historia*, *Lyon* 1555, in 8.vo

CHRAMNUS, natuurlijke zoon van CLOTARIUS I., sloeg tegen hem aan het muiten, en verbond zich met den graaf van *Bretagne*; maar de vergramde vader leverde slag aan zijnen zoon, overwon hem en verbrandde hem met zijne geheele familie, in eene hut, waarin hij in 560 de vlugt had genomen. — Zie CLOTARIUS I.

CHRÉTIENS of CHRÉTIEN van *Troyes*, bijgenaamd MENESSIER, een Fransch dichter, redenaar en kronijkschrijver van JOANNA, gravin van *Vlaanderen*, leefde in de twaalfde eeuw, en heeft verscheidene Romans der *Table-Ronde*, berijmd,

welke grootendeels in handschrift in de Bibliotheek des konings van *Frankrijk* geplaatst zijn. Die van PERCEVAL de *Galliër*, is in onrijm overgebracht en in 1530 in fol. gedrukt. In hetzelfde jaar 1191; waarin CHRÉTIENS overleed, sneuvelde zijn beschermer PHILIPPUS van den *Elzas*, graaf van *Vlaanderen* voor *Accon* of *Sint Jan van Acra* in *Palestina*.

CHRÉTIEN (GERVASIUS), meer bekend onder den naam van Meester GERVASIUS (*Mattre GERVAIS*), te *Vendes*, bij *Caen* geboren, stichtte te *Parijs*, in 1370 het Collegie, dat zijnen naam draagt, en overleed te *Bayeux* den 3 Mei 1383. Hij was eerste geneesheer van koning KAREL V., kanonik van *Parijs*, en zanger van *Bayeux*.

CHRÉTIEN (FLORIS), werd te *Orléans* in 1541 geboren. Zijn geest en zijne talenten deden hem verkiezen, om de opvoeding van HENDRIK van *Navarre*, later koning van *Frankrijk* te bewaken. Men heeft van hem onderscheidene dichterlijke en prozaïsche werken; *Treurspelen*, eene *Vertaling* van OPPINUS, in 4.to; *Grieksche puntgedichten*; de *Vierlingen* van zijnen vriend PIBRAC, in het Grieksch en Latijn overgebracht; zeer bijtende

Hekeldichten, tegen RON-SARD, onder den naam van LA BARONIE, 1564, in 8. vo Voor het laatste bezat hij eenen bijzonderen aanleg, en hij had deel aan het hekelschrift *MENIPPEUS*. De fijnheden der Grieksche taal was hij in eenen hoogen graad meester. Deze schoone geest overleed in 1596, na tot den schoot der Catholijke kerk te zijn teruggekeerd. Hoewel hij hekeldichten had vervaardigd, behield hij echter vrienden. Zijn hart had geen deel aan zijne hekelingen, die enkel in het vuur zijner verbeeldingskracht, derzelver oorsprong namen. — Zijn vader WILLEM CHRÉTIEN, geneesheer van FRANCISCUS I. en HENDRIK II., heeft eenige geneeskundige werken in het Fransch vertaald, onder andere het boek van HIPPOCRATES: *De genitura* genaamd, *Parijs*, 1559, in 8. vo

CHRÉTIEN (GILLIS LODEWIJK), in 1754 te *Versailles* geboren, was de eerste bas-violist der Opera, en werd in 1784, na eene medestreving, tot muzikant der koninklijke kapel, en der bijzondere concerten der koningin van *Frankrijk* benoemd. Daar de omwenteling hem van alle middelen

van bestaan had beroofd, trachtte hij zich voor de armoede, te behoeden, door portretten met het *physionotrace* (*) te vervaardigen (een werktuig door hem uitgevonden, en dat hem door den Heer GUENEDEY valsche-lijk wordt betwist.) Nog bestaat er van hem een werk, ten titel voerende, *La musique étudiée comme science naturelle certaine et comme art, ou grammaire et dictionnaire musical* (De toonkunst, als natuurlijke en zekere wetenschap en als kunst beoefend, of toonkundige spraakkunst en woordenboek), *Parijs*, 1811, in 8. vo, met eene aflevering platen in 4. to Dit woordenboek heeft de goedkeuring der beroemdste kenners weggedragen. CHRÉTIEN is den 4 Maart 1811, op den oogenblik, waarop hij de gravure der platen van zijn werk ten einde bragt, overleden.

CHRIST (JOZEF ANTONIUS), een tooneelspeler, in 1744, in *Weenen* geboren, studeerde bij de Jesuiten, en maakte daarop als hussaar eenen veldtogt mede tegen de Turken. Daarna trad hij in burgerdienst. De hartstogt voor eene Dame, PRIXOTO DE COSTA, die ook hem zeer

(*) *Of Physionotrace*, een werktuig, om teekeningen en portretten met de nauwkeurigste gelijkenis over te brengen.

toegenegen was, bragt te weeg, dat hij heimelijk met dezelve in den echt trad, met haar naar *Salzburg* ging, en aldaar tooneelspeler werd. Hij onderscheidde zich wel dra in dat vak op de voordeeligste wijze, en speelde in de meeste hoofdsteden van *Duitschland*, en ook in *Petersburg*. Toen hij in *Riga* zijne vrouw verloor, huwde hij de weduwe *BLANK*, uit welk huwelijkeene dochter, *Mevrouw SCHIRMER*, een sieraad van het tooneel van *Dresden*, geboren werd. *CHRIST* overleed in 1824, nadat hij vooraf zijn 50 jarig jubilé gevierd had, en werd door alle vrienden der kunst betreurd.

CHRIST (*JOANNES FREDERIK*), hoogleeraar der dichtkunde te *Leipzig*, overleed in 1756. Tot zijne voornaamste werken behooren: *Noctes academicae*, — *Levensbeschrijving en Verdediging van MACHIAVELL*, — *Nasporingen over de onechttheid der fabelen van PHAEDRUS*, — *Naamcijfergetallen, der schilders en graveurs*. Daarenboven komt hem de eer toe de schepper der eigenlijke *Archeologie in Duitschland* geweest te zijn. Tot onderscheidene zijner schriften heeft hij zelf de platen geëst

CHRISTIAAN, eerste Bis-

schop en Apostel der Pruis sen, te *Freienwalde* in *Pommeren* geboren. Het gelukte hem, vele Pruis sen tot het Christendom te bekeeren, onder andere ook vermogende vorsten. Om de Heidensche Pruis sen te bestrijden, stichtte hij zelfs eene ridderorde, welker ridders echter weldra een slagtoffer van hun beroep werden. Hij en de Hertog van *Mas sivië* riepen dus de Duit sche broeders te hulp, welke orde ook kwam opdagen en de Pruis sen bestreed, maar zich voor het overige in het bezit van een groot gedeelte der goederen des Bisschops stelde. Dit bragt natuurlijker wijze eene spanning tusschen de orde en den Bisschop te weeg. Ja, de eerste was zoo ondankbaar, dat toen de Bisschop door de Pruis sische Heidenen gevangen was genomen, dezelve, om in het ongestoorde bezit der Bisschoppelijke inkomsten te blijven, niet de minste pogingen aanwendde, om hem weder in vrijheid te doen stellen. Toen de kluisters des Bisschops geslaakt waren, beklagde hij zich bij den Paus, die het gedrag der orde grootelijks laakte. *CHRISTIAAN* overleed in 1234. — Belangrijk is de Pruis sische kroonijk van dezen Bisschop, uit welke *SIMON GRUNAU* en *LUCAS DAVID* geput hebben,

die echter tot op weinige fragmenten na, is verloren geraakt.

CHRISTIAAN I., koning van *Denemarken*, volgde op CHRISTOFFEL III., van *Beijeren*, in 1448, en deed zich beminnen en bewonderen, door zijne voorzigtigheid en zijne nederigheid. In 1478 stichtte hij de orde van den *olifant*; ook is hij de eerste stichter der Universiteit van *Koppenhagen*. Hij overleed in 1481.

CHRISTIAAN II., koning van *Denemarken*, bijgenaamd *de wreede*, beklom den troon in 1513, na den dood van JOANNES, zijnen vader. Zoo dra hij de kroon van *Denemarken* bezat, streefde hij ook naar die van *Zweden*. Na eenige tegenkantingen, in 1520 tot die waardigheid verkozen, werd hij de dwingeland zijner nieuwe onderdanen, die hij beloofd had, als zijne kinderen te zullen behandelen. Hij gaf een feest aan de voornaamste geestelijke en wereldlijke Heeren, en liet dezelve na elkander te midden van het feestmaal onthalzen. Aan het hoofd van eenige *Zweden*, besloot GUSTAAF WASA zijn vaderland van dat gedrogt te bevrijden. CHRISTIAAN, die te *Koppenhagen* de moeder en zuster van zijnen vijand in zijne magt had, liet deze beide Prin-

sessen in eenen zak gebonden in de zee werpen. Het lijk van den algemeenen bewindhebber van *Zweden* werd opgedolven, en de barbaar dreef de walgelijke onmenselijkheid zoo ver, dat hij op hetzelfde aanviel en er stukken uitbeet. Hij liet de lijken in stukken snijden, en zond dezelve, om eenen algemeenen schrik in te boezemen door de verschillende gewesten. De boeren werden bedreigd, om, indien zij de miaste klagten deden, eenen woet of eene hand te moeten verliezen. *Een boer*, zeide het ondie, *die voor den oorlog geboren is, moet zich tevreden houden met eene natuurlijke hand en eenen natuurlijke voet, met een houten been*. Deze booswicht, in het bloed zijner onderdanen geverwd, werd den Deenen weldra even zoo hatelijk als den *Zweden*. Zijne volken, door FREDERIK, Hertog van *Holstein*, aangevuurd, deden hem in 1528, door den eersten overheidspersoon van *Jutland*, zijne afzettingsakte bekend maken. Dit hoofd van het geregt maakte CHRISTIAAN, zelfs in *Koppenhagen* met zijn vonnis bekend. De tiran vernederde zich zelve door de vlugt, begaf zich naar *Vlaanderen*, in de staten van zijnen schoonbroeder KAREL V. Na tien jaren rondgedwaald te hebben, deed hij pogingen,

om weder den troon te beklimmen. De Hollandsche troepen waren hem van geen nut. Hij werd gevangen genomen en in eenen kerker opgesloten, waaruit hij in 1546 door CHRISTIAAN III. ontslagen werd, doch in 1559, stierf hij als een 78 jarige grijsaard met de algemeene verachting en vervloeking beladen. Men noemde hem *den Nero van het Noorden*. FREDERIK van *Holstein*, zijn oom, werd in *Kopenhagen*, tot koning van *Denemarken*, *Noorwegen* en *Zweden* verkozen, van *Zweden* had hij echter niets meer dan den titel: GUSTAAF WASSA, de bevrijder van zijn vaderland, werd tot koning van hetzelfde uitgeroepen. Wat de wetten en verordeningen betreft, door CHRISTIAAN II., tot welzijn van zijn land gegeven, zoo zijn dezelve uitmuntend, en bezwaarlijk kan men gelooven, dat dezelve uit de pen van zulk eenen tiran gevloeid zijn. Het eiland *Amak*, door twee bruggen met *Kopenhagen* verbonden, veranderde hij, op verzoek zijner Nederlandsche gemalin ISABELLA in 1516, in eenen moestuin en eene spijkamer voor de hoofdstad. De grond van dat eiland ongemeen vet en vruchtbaar zijnde, beriep hij, uit *Waterland* in *Noord-Holland* 24 landelijke familiën derwaarts, aan welke volkplanting hij

het dorp *Maglebye*, door dezelve *Hollanderbye* genaamd aanwees; de nakomelingen dier familiën bestaan nog op dat eiland, en voorzien nog, even gelijk hunne voorouders, de Deensche hoofdstad, van moeskruiden, melk, boter en kaas in overvloed.

CHRISTIAAN III., koning van *Denemarken*, in 1503 geboren, volgde zijn vader FREDERIK I., in 1534 op den troon, doch werd eerst in 1536, naar de wijze der Lutherschen, wier sekte, reeds door zijnen vader in zijne staten ingevoerd, hij omhelsd had, gekroond. Hij verjoeg de Bisschoppen en behield enkel de kanoniken; ook verzamelde hij eene schoone Bibliotheek. Zeer betreurd, overleed hij den 1 Januarij 1559. CHRISTIAAN II., dien hij zijne vrijheid had wedergegeven, werd door het berigt van zijnen dood zoo zeer getroffen, dat hij hem 23 dagen later in het graf volgde.

CHRISTIAAN IV., koning van *Denemarken*, volgde zijnen vader, FREDERIK II., in 1588 op den troon. Hij deed den *Zweden* den oorlog aan, en werd in 1625 tot hoofd van het verbond der Protestanten tegen den keizer, ter herstelling van den *Palts-Vorst* verkozen. Hij overleed den 28 Februarij 1648,

in den ouderdom van 71 jaren, na verscheidene malen door de legerbenden van FERDINAND II. geslagen te zijn geweest. CHRISTIAAN, zijn zoon, was reeds bij zijn leven tot koning van *Denemarken* verkozen; maar daar hij zijnen vader den 2. Junij 1647, reeds in het graf vooruitging, zoo wordt hij door de meeste geschiedschrijvers niet onder de Deensche koningen geteld.

CHRISTIAAN V., beklom den troon van *Denemarken* in 1670, na FREDERIK III., zijnen vader, die hem reeds in 1655 tot zijnen opvolger verklaard had. Hij verbond zich met de Duitsche vorsten, en verklaarde den Zweden den oorlog; maar deze sloegen zijne legerbenden bij verschillende gelegenheden. Zijne gemalin CHARLOTTE AMALIA liet in 1689 de eerste gereformeerde kerk bouwen. CHRISTIAAN overleed den 4. September 1699, in het 54 jaar van zijnen ouderdom. Hij was een moedig en ondernemend vorst.

CHRISTIAAN VI., koning van *Denemarken*, de zoon van FREDERIK IV., dien hij in 1730 opvolgde, werd in 1699 geboren, en overleed in 1746. Hij was een in de kunsten des vredes ervaren vorst; hij had echter niet op het denkbeeld behoo- ren te komen, om door een al-

gemeen kerkelijk collegie van onderzoek, de eerste eenvoudigheid en onschuld der Christelijke kerk weder te willen invoeren; welk collegie huichelarij en *Mysticismus* begunstigde, ja zelfs uit dweepzucht zelfnoord en het ombrengen van onschuldige kinderen na zich sleepte.

CHRISTIAAN VII., koning van *Denemarken*, in 1749 geboren uit het eerste huwelijk van FREDERIK V., met LOUIZA van *Engeland*, volgde zijnen vader den 13. Januarij, 1766 in het bestuur op, trad in hetzelfde jaar in den echt met CAROLINA MATHILDIS (zie dat artikel) zuster van GEORGE III., koning van *Engeland*. Op zijne reis van 1767 — 1769 door *Duitschland*, *Holland*, *Engeland* en *Frankrijk*, bezocht hij de Akademien en letterkundige gezelschappen, werd te *Cambridge* doctor der rechten, en liet alom den roem na van eenen innemenden en verstandigen vorst te zijn. In den beginne stond de Graaf VAN BERNSTORFF, die het volkomen vertrouwen van FREDERIK V. bezeten had, aan het hoofd der zaken, doch in 1770 nam STRUEN-SEE (zie dat artikel), de lijfarts des konings, die eenen onbegrensden invloed op hem verkregen had, en ook de jonge onvoorzigtige koningin voor zich wist inte-

nemen, dezen post in. De nieuwigheden, welke de minister wilde invoeren, verwekten den haat des adels en de ontevredenheid van den krijgsman. De heerschzuchtige koningin weduwe (JULIANA MARIA van *Brunswijk*, stiefmoeder van CHRISTIAAN), had te vergeefs pogingen aangewend, om eene verdeeldheid tusschen CHRISTIAAN en zijne gemalin te bewerken, ten einde langs dien weg de teugels van het bestuur in handen te bekomen. Thans verbond zij zich met eenige misnoegden, en op den 16 Januarij 1772, gelukte het haar, om, in gemeenschap met dezelve en met haren zoon, den erfprins FREDERIK (den halven broeder van CHRISTIAAN VII.) onder het voorwendsel dat de koningin en STRUENSEE, het er op toeleghden, om hem eene afzettings-acte te doen onderteekenen, den lang schoorvoetenden koning, de uitvaardiging van een bevel van gevangenneming tegen de regerende koningin en STRUENSEE af te persen. Sedert dat tijdstip was de leiding der staatszaken in de handen der koningin JULIANA en van haren zoon FREDERIK. De koning, die door eene ziekte des geestes, van het behoorlijke gebruik zijner verstandelijke vermogens beroofd werd, regeerde slechts in naam. In 1784 trad FREDERIK VI. als mederegent

aan het hoofd der regering. Voor de inneming der hoofdstad door de Engelschen in 1807, had men CHRISTIAAN VII. naar *Rendsburg* in het *Holsteinsche* gebragt, alwaar hij op den 13. Maart 1808 overleed; slechts twee kinderen nalatende den hem opvolgenden koning FREDERIK VI. en de prinses AUGUSTA, die met den overleden Hertog van *Holstein-Augustenburg* is gehuwd geweest.

CHRISTINA (*Heilige*), maagd en martelares wier feest op den 24 Julij gevierd wordt, is meer bekend door de oude vereering, welke haar in de kerk bewezen wordt, dan door de akten van haren marteldood, die van geloofwaardigheid ontbloot zijn, hetwelk niets bewijst tegen het algemeene denkbeeld harer deugden, en de standvastigheid van haar geloof. — Zie ROCHUS (*Heilige*).

CHRISTINA DE BRUZO, die men ook VAN STOMMELLEN noemt, naar hare geboorteplaats, een dorp van dien naam in *Gulikerland*, zag het eerste levenslicht in 1252, en onderscheidde zich door hare deugden en eene buitengewone godsvrucht, die de hemel door verschillende wonderen beroemd maakte. Zij overleed in 1313. Men ziet haar graf in de stiftkerk van *Gulik*, wer-

waarts hare overblijfselen in 1619 werden overgebracht. Er bestaan van haar verscheidene *Brieven*, waarvan men de Lijst kan zien, in de *Acta Sanctorum*, 4 Dl. op den 22 Junij. Sommigen verwarren haar, niet zonder goede redenen met *CHRISTINA de bewonderenswaardige*, die evenzeer in de dertiende eeuw leefde, en waarvan *NICOLE* (7 dl. 45.^e Brief), aldus spreekt. » De kardinaal *JACOBUS DE VITRI*, een geloofwaardige en verdienstelijke man, verhaalt in het leven van *MARIA D'OIGNIES*, de buitengewone gebeurtenissen, aan eene heilige nog ten zijnen tijde levende maagd, *CHRISTINA de Bewonderenswaardige* genaamd, overgekomen. Hij was biechtvader van een klooster, waarin zij zich bevond, en waarschijnlijk de hare. Van welk belang echter zijn gezag ook wezen moge, zoo is hetgene, wat hij van haar zegt, zoo buitengewoon, dat de Heer *D'ANDILLY* zich verplicht heeft geacht, zulks uit de *Levensbeschrijving* van *MARIA D'OIGNIES*, die hij in het fransch heeft geleverd, weg te laten. — Zie *ARMELLE CATHARINA van Sienna*, enz.

CHRISTINA, koningin van *Zweden*, in 1626 geboren, volgde op haren vader *GUSTAAF ADOLF*, in 1632, te midden zijner zegepraal o-

verleden. De scherpzinnigheid van haren geest, openbaarde zich reeds in hare kindsheid. Zij leerde acht verschillende talen en las *THUCYDIDES* en *POLYBIUS*, in het oorspronkelijke, in eenen onderdom, waarin andere kinderen nauwelijks vertalingen lezen. *GROTIUS*, *DESCARTES*, en verscheidene andere geleerden werden aan haar hof beroepen, en bewonderden haar. *CHRISTINA* meerderjarig geworden zijnde, regeerde met wijsheid, en bevestigde den vrede in haar rijk. Wjl zij niet in den echt trad, deden de staten haar daar omtrent dringende verzoeken. Op eenen zekeren dag wees zij hen af, hun zeggende: » Liever wil ik u, eenen goeden Vorst en eenen opvolger aan de hand doen, die in staat is om de teugels der regering met roem te besturen. Dwingt mij dus niet, om in den echt te treden; er zou uit mij even zoo wel een *NERO* als een *AUGUSTUS* kunnen geboren worden." De liefde voor de letteren en de zucht tot de vrijheid, deden haar reeds in den onderdom van 20 jaren, het plan beramen een volk te verlaten, dat enkel in staat was, om te strijden, en de kroon neder te leggen. Zij liet dit ontwerp gedurende zeven jaren tot rijpheid komen. Na eindelijk in de onderhandelingen van *Munster*, die in

1648 den vrede van *Duitschland*, de *Nederlanden* en andere Europesche staten ten gevolge had, door hare afgevaardigden voorgezeten te hebben, verliet zij den troon, om denzelfen in 1654 door KAREL GUSTAAF, haren vollen neef te doen beklimmen. De afkeer voor de staatszaken, de onrust des troons; eenige redenen van ontevredenheid, bragten even zoo veel aan deze opoffering toe, als hare wijsbegeerte en hare zucht voor de kunsten. CHRISTINA verliet *Zweden* weinige dagen na de kroon te hebben nedergelegd, en liet eenen gedenkpenning slaan met het omschrift, dat *de Parnassus beter is dan de troon*. In mannelijk gewaad, trok zij door *Denemarken* en *Duitschland*, begaf zich naar *Brussel*, omhelsde aldaar de Catholijke Godsdienst, van daar ging zij naar *Insprück*, alwaar zij het Lutheranismus op eene plegtige wijze afzwoer. Het fransche hof deed haar groote eerbewijzen. De meeste der vrouwen en Hovelingen bemerkten bij deze Vorstin den geest niet, die in haar schitterde, en beschouwden in haar slechts eene in mannelijk gewaad vermomde vrouw, die slecht danste, die de vleijers onheusch bejegende en de kapsels en modes versmaadde. Mannen, die zich minder aan beuzelingen hecht-

ten, verfoeiden, terwijl zij hare talenten regt deden wedervaren, den moord van MONALDESCHI, haren Opperstalmeester, en volgens sommigen haren minnaar. Men weet, dat zij hem, bijna in hare tegenwoordigheid, den 10 November 1657, te *Fontainebleau*, in eene der gallerijen *des Cerfs*, met dolken liet doorsteken. De regtsgeleerden, die onderscheidene stukken, bijeengezameld hebben, om dezen manslag eener voormalige Zweedsche koningin te regtvaardigen, verdienen of hare beulen of hare slagtoffers te zijn. De algemeene afschuw, welken deze moord inboezemde, maakte haar afkeerig van *Frankrijk*. Zij wilde naar *Engeland* oversteken; maar daar CROMWEL die reis niet had goedgekeurd vertrok zij andermaal naar *Rome*. CHRISTINA gaf zich aldaar aan haren lust voor de kunsten en wetenschappen over, voornamelijk voor de scheikunde, de gedenkpenningen en standbeelden. Daar de zaken der Vorstin zich in de grootste wanorde bevonden, zoo gaf ALEXANDER VII., die toenmaals den stoel van den H. PETRUS bekleedde, haar den kardinaal AZZOLINI, om dezelve te regelen; zij scheen in den beginne met deze voorzorg niet wel te vreden, en was er op bedacht, om in 1660, na den dood van

KAREL GUSTAAF, naar *Zwe-*
den terug te keeren. De
 staten waren niet genegen,
 om haar eene kroon weder
 te geven, welke zij had ne-
 dergelegd. Zij kwam voor
 de derde maal te Rome te-
 rug, en wel verre van nog
 hare ontevredenheid over het
 gedrag des Opperpriesters
 te haren opzigte aan den
 dag te leggen, begreep zij
 de geheele noodzakelijkheid
 en wijsheid van hetzelfde,
 en maakte AZZOLINI (Zie dat
 Artikel) tot haren vriend en
 erfgenaam. Zij ging in ha-
 ren omgang voort met de
 geleerden van dit vaderland
 der kunsten en met de
 vreemdelingen. In 1685, het
 jaar der intrekking van het
 edikt van *Nantes*, schreef
 zij aan den Ridder DE TER-
 SON, afgezant van *Frankrijk*,
 in *Zweden*, eenen brief over
 het intrekkeende edikt. Zij
 beklagde het lot der calvi-
 nisten, met eene belangstel-
 ling, die aan BAYLE (welke
 dezen brief in zijn *Journal*
 opnam) deed zeggen, dat
 zulks een overblijfsel van
 het Protestantismus was:
 het was veeleer een over-
 blijfsel van vijandschap te-
 gen *Frankrijk*, en eene
 beweging van medelijden,
 jegens lieden, die aan dat
 rijk alle mogelijke kwaad,
 berokkend hadden. In het
 volgende jaar eindigde de
 Prins van CONDÉ zijnen le-
 vensloop. CHRISTINA, die
 hem altijd bewonderd had,

schreef aan mejufvrouw SCU-
 RÉRRI, om haar te bewegen
 dien held te vieren. *De*
dood; zeide zij in haren
 brief, *welkè nadert: en zij-*
nen oogenblik nooit mist,
verontrust mij niet, ik
wacht op denzelven zonder
hem te wenschen, noch te
vreezen. Zij overleed drie
 jaren daarna te Rome in 1689,
 na haar grafschrift aldus een-
 voudig zelve bepaald te heb-
 ben: *D. O. M. Vixit CHRIS-*
TIANA anno LXII. » De on-
 gestadigheden van haar ge-
 drag, van hare inborst en
 van haren smaak, zegt D'
 ALEMBERT; de geringe beta-
 melijkheid, die in al hare
 handelingen doorstraalde;
 het geringe voordeel dat zij
 van al haar verstand en ha-
 ren geest trok, om de men-
 schen gelukkig te maken;
 hare dikwerf ongepaste
 trotschheid; hare dubbelzin-
 ge redevoeringen over de
 godsdienst, welke zij ver-
 laten, en over die, welke zij
 omhelsd had; eindelijk het,
 om zoo te spreken, omzwer-
 vende leven, onder vreem-
 delingen, welke haar niet
 beminden, gevoerd: dit alles
 regtvaardigt meer dan zij
 zulks gedacht had, de kort-
 heid van haar grafschrift. „
 In deze afschildering, die
 ware trekken bevat, heerscht
 echter eenen bitteren toon,
 die dezelve billijker wijze
 doet verdenken. Hoe wil
 men bijv. dat CHRISTINA door
 haren geest de menschen ge-

Iukking had behooren te maken? Men erkent daarin de taal der dogmatiserende wijsbegeerte van d' ALEMBERT. Haar *Omdolend leven* heeft niets laakbaars, vermits zij den troon had verlaten, om daar te leven, waar zij het meeste genoeg konde smaken. Hetgene, wat men over hare dubbelzinnige uitdrukkingen en handelingen in het stuk van godsdienst zegt, is geheel en al zonder bewijs (zie BOISSAT). ARCHENHOLTZ, bibliothecaris van den landgraaf van *Hessen-Cassel*, heeft onder den titel van *Gedenkschriften 4* zware deelen in 4.to over deze vorstin geleverd. Men vindt in dezelve twee honderd twintig brieven, en twee werken van CHRISTINA. Het eerste voert ten titel: *Werk van ledige oogenblikken, of grondregels en spreuken*, sommige plat, andere geestig en diep doordacht. De Koningin van *Zweden*, spreekt daarin bijna gelijk tijdig voor de verdraagzaamheid en de onfeilbaarheid des Pauses. Het tweede is getiteld: *Overwegingen over het leven en de daden van den grooten ALEXANDER*, met wien deze vorstin zich gaarne vergeleken zag, hoewel men in het minst niet kan zien, waarop die vergelijking steunt. Men heeft een klein Hekelschrift tegen haar in het licht gegeven

VII. DEEL.

ten titel voerende: *Leven der koningin CHRISTINA*, 1677, in 12.mo de *De verzameling harer gedenkenningen*, werd in 1742, in fol. gedrukt. De Heer LACOMBE heeft in 1762, eene *Geschiedenis van CHRISTINA*, in 12.mo in het licht gegeven, deze is vrij wel geschreven, doch niet nauwkeurig, en er komen vele gewaagde zaken in voor. Een andere LACOMBE van *Avignon*, heeft de *uitgelezene brieven der koningin van Zweden* in het licht gegeven, die, op eenige verminkingen na, wezenlijk van haar zijn, benevens *geheime brieven*, die men als valsch moet beschouwen.

CHRISTINA van *Frankrijk*, eene dochter van HENDRIK IV, en van MARIA DE MÉDICIS, in 1606 geboren, trad in 1619 in den echt met VICTOR AMADEUS, hertog van *Savooije*. Zij wijdde haar geheele leven aan de beoefening der deugden en aan de opvoeding harer kinderen toe. Haar echtgenoot verklaarde haar in 1637, bij zijn overlijden tot regentes zijner staten. De eerezucht der grooten wapende hare onderdanen tegen haar, en bragt de rampen te weeg, waarmede *Savooije* geteisterd werd. Deze vorstin bestuurde hare staten met de grootste voorzigtigheid en

eene wijze staatkunde tot in 1649, wanneer KAREL EM-MANUEL, haar zoon, meerderjarig werd verklaard. De pracht des hofs vermijdende, vond zij het middel, om kloosters te stichten, en kerken te herstellen. Het voorbeeld van haren broeder LO-DEWIJK XIII. volgende, stelde zij, door eene plegtige gelofte, hare staten en haren persoon onder de bescherming der heilige Maagd. Door verdiensten en deugden overladen, overleed zij in 1663.

CHRISTINA van Pisa, eene in de 14.^e eeuw beroemde letterkundige vrouw, werd te Venetië in 1363 geboren, en in Frankrijk, werwaarts haar vader, in hoedanigheid van sterrekundige van KAREL V. beroepen was, opgevoed. Zij trad met eenen edelman uit Picardye, STEPHANUS DU CASTEL genaamd, in den echt, die door dit huwelijk den post van Notaris en Secretaris des konings verkreeg. CHRISTINA gaf meer dan 15 boekdeelen in onrijm en dichtmaat in het licht, die haar echter niet verrijkten. Zij sloeg de aanbieding en uitnoodiging van onderscheidene vorsten van de hand, willende liever in Frankrijk blijven. Weduwe en arm geworden zijnde, verleende de koning haar in 1411 eene gratificatie van 200 livres. Hare voor-

naamste dichtwerken zijn: 1.^e *Het boek der drie vonnissen*, 2.^e *De Weg der wijdeloopige studien*, door CHAPERON in onrijm overgebracht en in 1549, in 16mo gedrukt. 3.º *Geschiedenis van KAREL den wijze*, in het 3.^e deel zijner verhandelingen over de geschiedenis van Parys in het licht gegeven. 4.º *Zedespreuken met het Boek der Voorzigtigheid*. Deze beide laatste werken zijn in onrijm. Een gedeelte der voortbrengselen van CHRISTINA, wordt in de 2.^e en 3.^e deelen van de verzameling der beste fransche werken, door vrouwen geschreven, gevonden. Het juiste jaar des overlijdens van CHRISTINA is onbekend.

CHRISTINEN (PAULUS), een kundig regtsgeleerde, te Mechelen in 1553, uit eene aanzienlijke familie geboren, en in 1631 overleden, heeft in het licht gegeven: 1.^e *Adleges Mechlinienses*, Antwerpen, 1642 in fol. 2.^e *Decisiones curiæ Belgicæ*, 1671, 3 dln. in fol. 3.^e *Jurisprudentia heroica*, Brussel, 1668, in fol. met platen. Een uitmuntend werk, voornamelijk om den hoogen adel van België te leeren kennen. CHRISTINEN was *Syndicus*, van den raad van Mechelen geweest. Zijn zoon SEBASTIAAN, die hem in zijnen post heeft opgevolgd, is de uitgever zijner werken geweest.

CHRISTOFFEL I., koning van *Denemarken*, zoon van **WALDEMAR II.**, volgde in 1252 op **ABEL**, zijnen broeder. Het rijk werd omtrent dien tijd door factiën bevoerd, die verscheidene prinszen der koninklijke familie aan derzelve hoofd hadden; **CHRISTOFFEL** redde zich uit dien neteligen stand, door bewilligen; maar hij ondervond groote moeilijkheden in het betugelen der oproerige ondernemingen van verscheidene Bisschoppen, die eindelijk in 1259 zijnen dood ten gevolge hadden. Zijn zoon **ERICH VII.** volgde hem op.

CHRISTOFFEL II., koning van *Denemarken*, zoon van **ERICH VII.** volgde in 1320 op zijnen broeder **ERICH VIII.**, onder wiens regering hij het onstuimigste en eierzuchtigste karakter had aan den dag gelegd. Met zijnen oudsten zoon **ERICH** tot koning uitgeroepen, haalde hij door zijne ondankbaarheid en trouweloosheid, den haat des adels, en door nieuwe belastingen dien des volks op den hals. Door **GERARDUS VAN RENSBERG**, oom des Hertogs van *Sleeswijk*, wiens erfgoed hij na den dood van dien vorst overmeesterd had, overwonnen, werd **CHRISTOFFEL** in 1326, ten gevolge van eenen algemeenen opstand, van den troon ver-

vallen verklaard. In den beginne vruchteloos pogingen aangewend hebbende, om denzelven weder te beklimmen, gelukte hem eindelijk eene landing op het eiland *Zeeland*, waardoor hij weder in het bezit van een gedeelte zijner Staten geraakte. Maar daar zijne terugkomst door nieuwe buitensporigheden gekenmerkt werd, zoo bragt hij andermaal de geheele geestelijkheid tegen zich in opstand, en hij werd door den Paus geëxcommuniceerd, die geheel *Denemarken* in *interdict* stelde. Met de algemeene verachting beladen, overleed hij in 1334, te *Nyehübing* op het eiland *Falster*. Zijn zoon **WALDEMAR III.** volgde hem op.

CHRISTOFFEL III., zoon van **JOANNES**, hertog van *Beijeren*, en van **CATHARINA**, zuster van **ERICH IX.**, werd in 1440 door den eenparigen wensch der Deenen, na de afzetting van genoemden **ERICH**, die in *Jutland* nog eenigen tijd tegenstand bood, tot koning van *Denemarken* verheven. Hij werd door de Staten van *Noorwegen* en *Zweden* evenzeer als koning erkend. Na zich te *Upsal* te hebben doen zalven, en de door eenige adellijke Zweden gestoorde orde hersteld te hebben, vestigde hij zijn verblijf te *Koppenhagen*, en

sloot den vrede met ERICH IX., aan wien hij *Gothland* afstond. Hij had eene groote wapenrusting in gereedheid gebragt, tegen de stad *Lubek*, van welke hij zich wilde meester maken, toen de dood hem in 1448 overviel. Hoewel deze vorst verkwistend en te zeer aan zijne vermaken overgegeven was, bezat hij echter uitmuntende hoedanigheden. Hij vaardigde onderscheidene bevelen uit, waaruit zijn verlangen bleek om zijne volken te verligten, en gaf aan *Denemarken* en *Zweden* wetten, die in het laatstgenoemde rijk nog tot in het midden der achttiende eeuw in volle kracht zijn geweest. Deze wetten *Landslagen and Stalzlagen* genoemd, maken eenen Codex uit, onder den naam van *Jus Christophorianum* bekend, door LOC-CENIUS in het Latijn vertaald, *Stokholm*, 1670, in fol.

CHRISTOFFEL (JOZEF), een Hollandsch schilder, te *Utrecht* in 1498 geboren, was de kweekeling van ANTONIUS MORO, en slaagde in geschied- en vergezigtkundige stukken en portretten. JOANNES III., koning van *Portugal*, beriep hem aan zijn hof, bestelde hem onderscheidene schilderijen, voor de voornaamste kerken van *Lissabon* en voor zijne paleizen, benoemde hem tot ridder van de CHRISTUS-OR-

de, en overlaadde hem met weldaden. Hij overleed te *Lissabon*, in 1557.

CHRISTOPHE. — Zie HENDRIK I., koning van *Haiti*.

CHRISTOPHERSON (JOANNES), te *Lancaster* geboren, werd in 1557 op den stoel der kerk van *Chichester* geplaatst. Deze prelaat heeft vrij gebrekkig uit het Grieksch in het Latijn vertaald, *PHILO Judæus*, en de kerkelijke Geschiedenissen van EUSEBIUS, SOCRATES, THEODORUS, SOZOMENES en EVAGRIUS. Zijn stijl is noch zuiver noch juist; de wanspraken ontsieren denzelven. De vertaler verwacht en keert de volzinnen ten achterste voren; hij snijdt en verminkt naar zijne wijze, vereenigt wat in het oorspronkelijke afgescheiden is, en scheidt het zaamverbondene van elkander. Zijne critiek is niet zeer gegrond, en zijne kennis der oudheid zeer oppervlakkig. CHRISTOPHERSON was zeer wel met de talen, voornamelijk met de Grieksche bekend; maar is zulks voldoende om eengoede tolk te zijn? Hij overleed in 1558. SUFFRIDUS PETRI heeft eene verbeterde uitgave in het licht gegeven der Grieksche kerkelijke Geschiedschrijvers, door CHRISTOPHERSON vertaald, *Keulen*, 1581.

CHRISTOPHORUS (*Heilige*), dat is te zeggen, **CHRISTUS-drager**, werd gedurende de bloedige vervolging van keizer **DECIUS** tegen de christenen, in het jaar 250 onthoofd. **MELANCHTHON** beweerde, dat er nooit geen heilige **CHRISTOPHORUS** geweest was, maar de Bollandisten en alle verstandige *Critici* hebben, terwijl zij de reusachtige gedaante, en de fabelachtige verhalen, waarmede men de geschiedenis van den heiligen Martelaar overladen heeft, verwierpen, zijn bestaan erkend. De beelden van den heiligen **CHRISTOPHORUS** hebben ruimschoots stof tot hekeling opgeleverd. **MOLANUS** merkt aan, dat men zich in de eeuwen van onkunde overtuigd hield, dat men op den dag, waarop men een beeld van dien heilige had gezien, niet als een verworping kon sterven; en dat men hetzelfde te dien einde aan den ingang der kerken plaatste, of wel op de buitenmuren schilderde, met dit opschrift:

CHRISTOPHORI sancti speciem
quicumque tuetur,
Ista nempe die non morte ma-
la, morietur.

Of wel:

CHRISTOPHORUM videas: postea
tutus eas.

En somtijds:

CHRISTOPHORE sancte, virtutes
sunt tibi tantæ,
Qui te mane vident, nocturno

tempore rident.

In verzen, die beter zijn, geeft de beroemde **VIDA** de volgende redenen op, van de grootheid en de houding, in welke die Heilige wordt afgebeeld:

CHRISTOPHORE, in fixum quod
eum usque in corde gerebas,
Pictores **CHRISTUM** dant tibi
ferre humeris.

Quam gestans quoniam multa
es perpessus amara,
Te pedibus faciunt ire per alta
maris.

Id quia non poteras, nisi vas-
ti, corporis usu,
Dant membra immanis quanta
giganti erant,

Ut te non capiant, quamvis
ingentia, templa,
Cogeris et rigidas sub Jove
ferre hiemes

Omnia quod victor superasti
dura, virentem

Dant manibus palmam qua re-
gis altus iter.

Quod potis, ars tibi dat, ne-
queat cum fingere vera;
Accipe cuncta bono tu bonus
ista animo.

CHRISTOPHORUS, een Ro-
mein van geboorte, verdreef
Paus **LEO V.** en maakte zich
in November 903 meester
van den Stoel van *Rome*;
op zijne beurt in het volgen-
de jaar door **SERGIVS III.**
verdreven, werd hij in een
klooster opgesloten en met
boeijen beladen. Indien deze
gewelddadigheden en onregt-
vaardige middelen, in het
werk gesteld, om tot de pau-
selijke waardigheid te gera-
ken, en de ergerlijke too-
neelen, die er uit voortvloei-
den, den Christen moeten

bedroeven, vindt hij van den anderen kant echter stof tot de troostrijkste overwegingen. » De Verlosser, zegt een wijze geschiedschrijver, sliep in het scheepje van PETRUS, terwijl hetzelfde door de winden geslingerd, en door de golven bijna ingezwolven werd: maar weldra bij zijn ontwaken, moest Hij hetzelfde met eenen luister bevrijden, die naar de grootheid des gevaars geëvenredigd was. Deze proef kon enkel nadeelig zijn aan de ongeloofige leerlingen, die de ongeschapene waarheid beleedigende, de helische magten in staat hadden gewaand, de ark van heil te kunnen overtreffen. De ware geloovige integendeel, moest daaruit eenen nieuwen graad van bevestiging voor zijn geloof scheppen. In de daad, indien het schip der Kerk zich tegen dergelijke klippen niet verbrijzeld heeft, komt zulks, wijl het steeds door de hand des Heeren en niet door menschelijke armen bestuurd werd; indien het die schipbreuk vermeden heeft, is er geene waardoor hetzelfde kan omkomen." (Zie ALEXANDER VI., JOANNES XII). Door verscheidene schrijvers wordt CHRISTOPHORUS als een onwettige Paus beschouwd.

CHRISTOPHORUS, oudste zoon van ROMANUS LECAPE-

NUS en van THEODORA, werd door zijn vader in 920 mede in het bestuur van het Oostersch keizerrijk aangenoemen. Twee der broeders van dien vorst, STEPHANUS en KONSTANTIJN, werden evenzeer tot Augustussen benoemd. Op deze wijze zag men te verbazing vijf keizers te Konstantinopel te gelijk regeren. ROMANUS, die den eersten rang had overweldigd, bekleedde den troon met CHRISTOPHORUS, STEPHANUS, en KONSTANTIJN VII. en VIII., maar ROMANUS had eenen voorrag in het gezag. CHRISTOPHORUS regeerde met zijne ambtgenooten elf jaren en drie maanden, en eindigde zijn leven in den bloei zijner jaren, in Augustus 931. — Men moet hem niet verwarren met CHRISTOPHORUS, zoon van keizer KONSTANTIJN COPRONYMUS, door zijnen vader in 769 tot *Cæsar* verklaard, en die IRENE, in 797, in de stad *Athene*, werwaarts hij verbannen was, ter dood liet brengen.

CHRISTOPHORUS (ANGELUS), een Grieksch schrijver der zeventiende eeuw, gaf in 1619, in *Engeland*, waar hij zich alstoen bevond, een *Staat der Grieksche kerk*, in het licht. Dit werk, in het Latijn vertaald, te Leipzig in 1676, in 4.to herdrukt, handelt voornamelijk over de kerktucht en de

plegtigheden. Het biedt verscheidene belangrijke zaken aan, over de vastendagen der Grieken, over hunne feesten, over de wijze, waarop zij biechten, over de kloostertucht, enz.

CHRISTUS. — Zie JESUS CHRISTUS.

CHRISTYN (JOANNES BAPTISTA), kanselier van *Brabant*, te *Brussel*, in 1790, in den ouderdom van 68 jaren overleden, heeft in het licht gegeven *Jurisprudentia heroica*, *Brussel*, 1668, en 1689, in fol.; benevens andere geleerde en zeldzame werken.

CHRODEGANG, of CHRODONGANG (*Heilige*), bisschop van *Metz*, in 742, in 766 overleden, werd door PIPYN in verschillende onderhandelingen gebruikt. De eervolste is die van het jaar 753, waarbij hij belast werd, om paus STEPHANUS II. naar *Frankrijk* te begeleiden, die hem met den titel van aartsbisschop het *pallium* verleende. Hij stichtte in zijne hoofdkerk een broederschap van reguliere geestelijken, en liet hun eenen *Regel* na, uit 34 artikels bestaande. Dezelve is door pater LABBE in zijne *Verzameling van kerkvergaderingen*, en door pater LE COINTE in zijne jaarboeken in

het licht gegeven. Deze heilige prelaat wordt beschouwd als de hersteller van het in gemeenschap leven der geestelijken; en dit is de best bekende oorsprong der reguliere kanoniekén. » De ijver, zegt een geschiedschrijver, welken hij aan den dag legde, om onder de geestelijkheid dien geest des gebeds en des ijvers weder optewekken, welke de apostolische tijden kenschetste, is een gevoelig bewijs van zijnen vurigen ijver voor de dienst en verheerlijking Gods. De verbetering, welke hij ondernam, was gegrond op de kennis, die hij bezat, van de buitengewone voorbereiding, welke er vereischt wordt, tot eene bediening, welke die der Engelen is, namelijk het zingen van den lof des Heeren, en om als middelaar te dienen tusschen den Hemel en de aarde. Mogten degene, die aan de dienst der altaren verbonden zijn, nimmer de verhevene waardigheid van hunnen staat uit het oog verliezen! Niets zal beter in staat zijn, om hen in deze heiligheid des levens, in die zuiverheid des harten, en in die afzondering aller schepselen, welke hen van de gewone geloovigen moeten onderscheiden, te onderhouden.» CHRODEGANG wordt den 6 Maart in de *Martyrologien* van *Frank-*

rijk, Duitschland, en de Nederlanden genoemd. G. VON ECKART heeft zijne Levensbeschrijving in zijne *Historia Franciæ orientalis* in het licht gegeven. Nog kan men over dezen heiligen prelaat de *Geschiedenis der Bisschoppen van Metz*, door MEURISSE raadplegen.

CHROMACIUS (*Heilige*), in de vierde eeuw, een geleerde en heilige Bisschop van *Aquilea*, verdedigde met ijver RUFINUS en den heiligen JOANNES CHRYSOSTOMUS, was de vriend van den heiligen AMBROSIIUS en den heiligen HIERONYMUS. Hij overleed in 406. Er bestaan nog van hem acht *Homiliën*, op den heiligen MATTHEUS. Men vindt in dezelve eene verklaring van het *Gebed des Heeren*, en uitmuntende grondregels over de aalmoes, het vasten, en de andere Christelijke deugden. De schrijver drukt zich op eene nauwkeurige wijze uit: er heerscht in zijne denkbeelden vele juistheid en gepastheid; zijne overwegingen strekken altijd tot het welzijn der lezers. Het is zeer ten onpas, dat de achttien *Homiliën* van den heiligen CHROMACIUS, in de meeste der uitgaven in ééne of in drie Verhandelingen zijn gebragt.

CHROSCIKOWSKI (SAMUEL), van de orde der Piaristen,

een Poolsch letterkundige, in 1730 geboren, overleed in 1799. Hij verrijkte de letterkunde zijns vaderlands met de volgende werken: 1.° *De Christelijke Wijsbegeerte*, Warschau, 1776; — 2.° *Officia et Obligaciones hominum in omni statu*, ibid, 1769. — 3.° *De Jure naturali et politico philosophia moralis, sive ethica utrumque jus et ea, quæ ad illud spectant*. ibid, 1770. — 4.° *De Natuurkunde in beoefening gebragt*, 1764. — 5.° *Christelijke voorschriften, ten gebruike van iedereen*, 1772. — 6.° *De Zamenspraken van PHOCION*, uit het Fransch vertaald van MABLY, 1770. — 7.° *MATHILDIS*, Treurspel in Dichtmaat, uit het Italiaansch, Lemberg, 1782.

CHROSCINSKI (ALBERTUS STANISLAUS), een Poolsch dichter, was geheinschrijver van JACOBUS SOBIËSKI, zoon van JOANNES III., koning van *Polen*. Men heeft van hem: 1.° *De Pharsalia van LUCIANUS*, in Poolsche verzen gebragt, *Oliva*, 1690. — 2.° *Bundel van Godsdienstige Gedichten*, onder welke de Boet-Psalmen van DAVID, *Crenstochow*, 1712. — 3.° *De Herodiade*, in dichtmaat gebragt, *Warschau*, 1695. — 4.° *De Trompet des onsterfelijken roems van JOANNES SOBIËSKI*.

KI, of *Beschrijving der overwinning op de Turken, bij Weenen en Parkanij in 1683, ibid 1684.* — 5.° *De dichtertlijke Lauwerkranen, of Gezangen ter eere van de H. Maagd*, uit het Latijn. — 6.° *JOZEF, door zijne broeders verkocht*, dichtstuk. CHROSCINSKI overleed in eenen gevorderden ouderdom in het begin der regering van AUGUSTUS III., keurvorst van Saksen en koning van Polen.

CHROSCIKOWSKI (NICOLAAS), een Poolsch schrijver der zeventiende eeuw. Onder zijne werken worden de volgende voornamelijk opgeteekend: 1.° *Regni Poloniae iuspublicum, a NICOLAO DE CHROSCIKOWSKI, equ. pol. illustrissimi et celsissimi in Liconia, Curlandiae et Semigalliae ducis consiliario, et ad aulam regiam poloniam residente, per alteram editionem anetius ex habitum, Regiomonti 1684.* — 2.° *Singularia quaedam holidica a NICOLAO CHROSCIKOWSKI, cels. in liv., Curlan, et Semigal. ducis ad aulem regiam poloniam ablegato capitaneo schrewdensi, per alteram editionem amius exhibita, Varsoviae 1696 in 8.°*

CHRYSEÏS, eene dochter van CHRYSEÏS, priester van APOLLO. DOOR ACHILLES,

bij de plundering van *Lyrnessus* gevangen genomen, behield AGAMEMNON haar voor zich. CHRYSEÏS, in zijn priesterlijk gewaad gekleed, kwam zijne dochter terug vragen, een rijk losgeld aanbiedende. AGAMEMNON, op de dochter verliefd, verdreef den vader op eene onwaardige wijze. De priester van APOLLO wendde zich alstoen tot dien God, die onder het Grieksche leger eene besmettelijke ziekte deed ontstaan. Op raad van den waarzegger CALCHAS, zonden de Grieken CHRYSEÏS terug, en de pest hield op. De ware naam van dit meisje was ASTYNOMÉ.

CHRYSERUS of CHRYSORUS, een vrijgelatene van keizer MARCUS-AURELIUS; leefde in het jaar 162 vóór J. C. Hij is de schrijver van een werk, hetwelk de lijst van al degenen bevat, die te Rome, sedert de stichting dier stad het bevel hadden gevoerd. Deze *Index*, wordt onder de Bijlagen gevonden, waarmede SCALIGER de kronijk van EUSEBIUS vermeerderd heeft.

CHRYSEÏS, volgens sommigen, zoon van CHRYSEÏS en van APOLLO, en volgens anderen van AGAMEMNON. Men hield zijne geboorte voor hem verborgen, tot op den tijd waarop ORESTES en IPHIGE-

NIA, met het standbeeld van DIANA uit den *Taurischen Chersonnesus* naar het eiland *Sminthe* de vlugt namen. CHRYSSES had op dat eiland zijnen moederlijken oom in den post van hooge-priester van APOLLO opgevolgd, en daar leerden zij elkander, op een feestmaal te zamen sprekende, herkennen. Zij keerden eerst naar *Taurica*, en daarna naar *Mycena* terug, om het erfdeel van hunnen vader in bezit te nemen.

CHRYSIPSIS, natuurlijke zoon van PELOPS, koning van *Elis*, die hem buitengemeen beminde. HIPPODAMIA zijne vrouw, bevreesd zijnde, dat dit kind eens ten nadeele van hare eigene kinderen, het bestuur in handen zoude krijgen, behandelde hem zeer slecht, en hield bij hare zonen ATREUS en THYESTES, sterk aan, om hem van kant te helpen. Daar deze geweigerd hadden hunne dienst tot deze misdaad te leenen, zoo nam HIPPODAMIA het besluit, zelve hem te onthalzen. Zich van den degen van LAÏUS (een vreemd vorst, die aan dat hof gevangen gehouden werd) terwijl hij sliep, meester gemaakt hebbende, doorstak zij er CHRYSIPPUS mede; zonder denzelfden weder uit het lichaam te trekken. Hij leefde nog lang genoeg, om te beletten, dat men de jonge

prinsen van die misdaad verdacht hield. De gruwel van dezen moord, de schande en de spijt van zich ontdekt te zien, bewogen HIPPODAMIA, zich zelve door den dood te straffen. Anderen zeggen dat zij naar *Medea*, eene stad in *Argos*, vlugtte, alwaar zij overleed.

CHRYSIPPUS, een Stoïcynsch wijsgeer, te *Soles in Cili-cië*, of, volgens anderen, te *Tarsus* geboren, onderscheidde zich door eenen rekbaren geest onder de leerlingen van CLEANDER, den opvolger van ZENO. Hij scheen zoo scherpzinnig, dat men zeide: » dat, indien de goden gebruik maakten van de welsprekendheid, zij zich enkel van die van CHRYSIPPUS zouden kunnen bedienen." Met eene zekere mate genie, bezat hij nog meer eigenliefde. Iemand hem gevraagd hebbende, aan wien hij zijnen zoon zou toevertrouwen, antwoordde hij: » Aan mij zelve; want indien ik iemand kende, die mij in wetenschap overtrof, zou ik van dezen oogenblik af, in zijne school gaan studeren." DIOGENES LAËRTIUS heeft de lijst zijner werken geleverd, die volgens hem in 311 *Redeneerkundige Verhandelingen* bestonden. In onderscheidene herhaalde hij zich, of sprak hij zich zelve tegen, en plunderde van alle kanten hetgene, wat

men voor hem geschreven had. Hetgeen aan sommige *Critici* deed zeggen, dat indien men van zijne voortbrengselen datgene wegnam, wat aan anderen toebehoort, er niets dan papier zoude overblijven. Hij was, zoo als alle Stoicijnen, de apostel des noodlots en de verdediger der vrijheid, eene tegenspraak, die moeilijk is overeen te brengen. Zijne leer over verscheidene andere punten is verfoeijelijk. Openlijk keurde hij de huwelijken goed tusschen eenen vader en zijne dochter, eene moeder en haren zoon. Hij wilde, dat men de lijken zoude opeten in plaats van dezelve te begraven. Dus waren de edele lessen van eenen wijsgeer, die voor den hechtsten steun der gestrengste school van het Heidendom doorging. Men moet echter bekennen, dat de dogmatiserende luim der wijsbegeerte van den dag nog verder is gegaan. Men heeft een' man, een slagtoffer der heerschende dwalingen, in 1784, in eene stad der *Nederlanden*, met geheel andere oconomisch-wijsgeerige bedoelingen, zien voorstellen om *de menschenhuiden te bereiden, er een nuttig leer van te maken, den dood zijner ouders af te wachten of te bevorderen, ten einde een familiebekleedsel te bezitten* (Zie *Journ. hist. et litt.* 15 Sept.

1784, pag. 156). CHRYSIPUS onteerde zijne sekte door onderscheidene werken, eener plaats van wellust waardiger dan eenen tempel. AULUS-GELLUS voert echter een fragment aan zijner *Verhandeling over de Voorzienigheid*, dat hem meer tot eer verstrekt. Het oogmerk der natuur, zegt hij, is niet geweest, om de menschen aan ziekten te onderwerpen; een dusdanig oogmerk zou der bron aller weldaden onwaardig zijn. Maar indien er uit het algemeene plan der wereld, hoe wel hetzelfde ook moge geregeld zijn, eenige ongelegenheden voortvloeijen, is zulks, wijl zij zich na het volbragte werk hebben ingedrongen, zonder dat zij in het oorspronkelijke ontwerp en in het doel der Voorzienigheid zijn geweest." — Deze wijsgeer overleed in het jaar 207 vóór J. C. of aan de gevolgen van een buitensporig gebruik van wijn met zijne leerlingen, of aan een overmatig lagchen, terwijl hij eenen ezel vijgen uit eene zilveren schaal zag eten; twee wijzen van sterven, die bijzonder wel met den wijsgeerigen ernst strookten.

CHRYSIS, eene priesteres van JUNO, te *Argos*. In slaap gevallen zijnde, geraakten de gewijde sieraden, en vervolgens de tempel in brand, zoodat zij zelve eene

prooi der vlammen werd. Deze brand had in het negende jaar van den Peloponnesischen oorlog plaats.

CHRYSOLANUS (PETRUS), in de twaalfde eeuw Aartsbisshop van *Milane*, maakte zich beroemd door zijne kunde en zijne deugden. Men heeft van hem in AL-LATIUS eene *Verhandeling*, aan ALEXIS COMNENUS, over den voortgang van den heiligen Geest, tegen de dwaling der Grieken. ERISTHEMUS heeft de Catalogus van CHRYSOLANUS ter verdediging van de Roomsche Kerk, waarin men opmerkt, behalve de *Verhandeling* tegen de Grieken, eene over de *Drieënheid*, *Brieven*, *Redevoeringen*, enz.

CHRYSOLOGUE DE GY (*Pater*), wiens namen NOËL-ANDREAS, waren, werd den 6 December 1728 geboren, ging nog zeer jong zijnde, onder de Capucijnen. Daar zijne Oversten in hem eenen natuurlijken smaak voor de aardrijkskunde ontdekt hadden, zonden zij hem naar *Parijs*, alwaar hij de lessen volgde van den beroemden sterrekundige LEMONNIER. Zijne vlijt en zijn aanleg stelden hem weldra in staat, om bewijzen zijner verkregene kundigheden te geven. Hij vervaardigde *planispheria*, die zoo nauwkeurig waren, dat hij er de

goedkeuring der Akademie van wetenschappen door verwierf. Eene door hem vervaardigde wereldkaart, volgens den horizon van *Parijs*, gaat voor een meesterstuk van nauwkeurigheid door. Zich niet tot de beoefening van den aardbol volgens kaarten bepalende, doorkruiste hij naar alle kanten de *Vosges*, *Jura*, en *Alpische* bergen, zorgvuldig onderzoekende al wat de aardbeschrijving kon volmaken; door dit middel was hij in staat, niet om een stelsel, maar om eene aaneenschakeling van bevestigde daadzaken daar te stellen, die er natuurlijk uit voortvloeijen. Toen de omwenteling de religieuze orden kwam vernietigen, begaf pater CHRYSOLOGUE zich naar den schoot zijner familie en ging voort zich aan zijne werkzaamheden toe te wijden. Hij overleed te *Gy*, den 8 September 1808. Behalve de *planispheria*, en de wereldkaart, waarover wij gesproken hebben, kent men van hem: *Théorie de la surface de la terre* (*Bespiegeling van de oppervlakte der aarde*) of liever *Recherches importantes etc.* (*Gewigtige nasporingen over den tijd en de tegenwoordige gesteldheid van de oppervlakte der aarde enz.*) *Parijs*, 1806, in 8.vo. Hij maakt de gevolgtrekking, dat de

zondvloed, zoodanig als de-
zelve in Genesis wordt ver-
haald, voldoende is, om al
de geologische verschijnsel-
len, welke de natuurlijke
historie voorstelt, te ver-
klaren. Zonder de gevolgtrekking van Pater CHRYSOLOGUE, geheel en al aan te nemen, doet de Heer CUVIER, in zijn verslag aan het instituut over dit werk, den overzichten van dien schrijver, de eervolste getuigenis wedervaren. Hij had het plan ontworpen, om eene Geologische kaart van het *Vosges* en *Jura* gebergte, van de bergketen der *Alpen* van de vlakte der *Saone* en des *Rijns* te vervaardigen, de bouwstoffen tot dat werk waren verzameld, maar hij heeft hetzelfde niet ten uitvoer gebracht. Deze kundige religieus was lid van verscheidene geleerde genootschappen. Men vindt zijne Lofrede door WEISS in het 3.e deel der *Mémoires de la Société d'agriculture de la Haute-Saone*.

CHRYSOLOGUS. — zie PETRUS CHRYSOLOGUS (*Heilige*).

CHRYSOLORAS (EMMANUEL), een geleerde Griek der 15.e eeuw, begaf zich, op verzoek des keizers van *Konstantinopel*, naar *Europa*, ten einde de hulp der Christen-vorsten tegen de Turken in te roepen. Hij onderwees vervolgens te *Pavia* en *Padua* de

grieksche taal, toenmaals in *Italië* bijna geheel onbekend. *Italië* en de letteren hadden hem veel te danken. Deze geleerde overleed in 1415 te *Constans*, gedurende de kerkvergadering aldaar gehouden, in den ouderdom van 47 jaren. Er bestaat van hem: 1.^e *Eene Grieksche spraakkunst*, Ferrare, 1509, in 8.vo 2.^e *Overeenkomst tusschen het oude en het nieuwe Rome*. — 3.^e *Brieven*. 4.^e *Verhandelingen*, enz. — JOANNES CHRYSOLORAS, zijn neef en leerling, handhaafde den roem van zijnen oom; deze overleed voor 1427. — Men moet hen niet verwarren met DEMETRIUS CHRYSOLORAS, een' anderen griekschen schrijver, die omtrent denzelfden tijd, onder de regering van MANUEL PALEOLOGUS leefde.

CHRYSOSTOMUS. — Zie JOANNES CHRYSOSTOMUS.

CHUBB (THOMAS), een Engelsche Deïst, in 1679 te *East-Harnham* bij *Salisbury* geboren. Hij was eerst leerling bij eenen handschoenmaker en werd daarna kaarsenmaker; maar zijn smaak voor de Godgeleerdheid en bovennatuurkunde, deed hem dat beroep verlaten. De eerste boeken, die hem in handen vielen, waren ongelukkiglijk zeer geschikt, om hem op het dwaalspoor te brengen. Hij putte uit de

zelve onregtzinnige denkbeelden over de Drieëenheid en gaf eene Verhandeling in het licht ten titel voerende: *De voorrang des Vaders bewezen*; daar dit werk de aandacht der geleerden tot zich trok, verschaftte hem zulks bekendheid en vijanden, niettegenstaande hij de voorzorg had gebruikt, om zijne denkbeelden in te wikkelen; het schijnt echter, dat hij J. C. slechts als een eenvoudig mensch beschouwde. Nog heeft men van hem eene *Verzameling van verhandelingen over verschillende onderwerpen*, en eene *Verhandeling over de rede in betrekking tot de openbaring*, waarin hij wil bewijzen, dat de rede in het stuk van Godsdienst voldoende is, en waarin hij doet blijken, dat hij noch aan eene Voorzienigheid, noch aan een toekomstig leven gelooft. Deze *Deïst* overleed te *Salisbury*, in 1747.

CHUN YEOU-YU, dat is te zeggen: *Heer van het land van Yu*, een der eerste keizers van *Sina*, de opvolger van *Yao*, met wiens beide dochters hij huwde, toonde zich zijnen voorganger waardig, door de onmetelijke werken te vervolgen, welke deze begonnen had. Zijn naam is in *Sina* in zegening. Hij overleed in het jaar 2203 vóór de Christelijke tijdrekening, het 48.^e jaar zijner rege-

ring, en in het 108.^e jaar van zijnen ouderdom. Het vroege tijdvak des bestaans van dezen vorst, laat veel onzekers over, ten opzichte van al hetgene, wat men van hem zegt.

CHUNETRUDIS en CHUNHILDIS, twee godsdienstige en geleerde vrouwen, door den heiligen BONIFACIUS, in het begin der achtste eeuw als medehelpsters in de uitbreiding des Christendoms in *Duitschland* en de *Nederlanden* aangenomen; van de eerste leest men, dat zij door den Apostel van *Germanië* naar *Beijeren* werd gezonden, om het zaad des goddelijken woords aldaar te verspreiden. CHUNHILDIS en hare dochter BERATIDES, werden, om hare ervarenheid in kunsten en wetenschappen, in *Thuringen* als meesteressen aangesteld.

CHURCHILL (WINSTON DE WOOTTON-BASSET), een Engelsch edelman uit de provincie *Wiltz*, van eene oude familie afstammende, volgde de partij van KAREL II., en had van de tegenovergestelde partij veel te lijden. Hij zag zich verplicht, de vlugt te nemen naar *Ashe* in *Devonshire*, maar toen KAREL II. op den troon was hersteld, werd hij door den koning met verschillende bedieningen vereerd, en tot ridder geslagen. De koninklijke maatschappij verkoos

hem tot een harer leden en hij wilde aan die keuze beantwoorden, door eene Geschiedenis van *Engeland*, ten titel voerende: *De Goden van Bretagne, Londen*, 1675, in fol. in het Engelsch. Dezelve bevat de levensbeschrijvingen der koningen van *Bretagne* van het jaar der wereld 2855 tot het jaar 1660 onzer tijdrekening. Men gevoelt dat dezelve te hoog opklimt, om niet met fabelen doorzaaid te zijn. Hij overleed den 26 Maart 1688, door koning *Jacobus II.* met weldaden overladen.

CHURCHILL (JOANNES), zoon van den voorgaande, Hertog en Graaf van *Marlborough*, onder welken naam hij het meeste bekend is, werd in 1650 te *Ashe* in *Devonshire* geboren, begon in *Frankrijk* onder *TURENE* de wapenen te dragen. In het leger werd hij niet anders dan de schoone Engelschman genoemd; maar de Franschman, zegt een geschiedschrijver, oordeelde, dat de schoone Engelschman, eens een groot man zoude worden. Zijne krijgskundige talenten ontwikkelden zich in den oorlog van 1701. Hij behoorde niet tot die veldheeren, aan welke een minister schriftelijk het ontwerp tot eenen veldtocht geeft; hij was toenmaals meester van het hof, van het Parlement, van den

oorlog en van de geldmiddelen, meer koning dan *WILLIAM* geweest was, even zoo staatkundig als hij, en een veel grooter veldheer. Hij bezat eenen bedaarden moed te midden des oproers, eene gerustheid van ziel te midden des gevaars, eene der voornaamste gaven der natuur voor eenen veldheer. Een onvermoeide krijgsman gedurende den veldtocht, was *MARLBOROUGH* een even zoo werkzaam onderhandelaar gedurende den winter: hij begaf zich naar alle hoven om tegen *Frankrijk* vijanden te verwekken. Zoodra hem het bevel over de verbondene legerbenden was opgedragen, vormde hij eerst soldaten, en vorderde alengskens; nam *Venlo*, *Roermond* en *Luik* in; en noodzaakte de Franschen, die tot voor de poorten van *Nijmegen* waren geweest, achter hunne liniën terug te trekken. De Hertog van *Bourgondië*, klein-zoon van *LODEWIJK XIV.*, door zijnen grootvader tegen hem opgezonden, zag zich verplicht, naar *Versailles* terug te keeren, zonder eenig voordeel op hem te hebben behaald. De veldtocht van het jaar 1703 was niet minder roemrijk; hij nam *Bonn*, *Hoë* en *Limburg* in, maakte zich meester van het land tusschen den *Rijn* en de *Maas*. Het jaar 1704 was voor *Frankrijk* nog noodlottiger.

Na een detachement des Beijerschen legers overweldigd te hebben, maakte hij zich meester van *Donauwerth*, stak den *Donau* over, en legde aan *Beijeren* eene brandschatting op. De slag van *Hochstüdt* werd in de maand Augustus van dat jaar geleverd. Prins EUGENIUS en MARLBOROUGH behaalden eene volkomene overwinning, die den Franschen honderd mijlen lands ontnam, en hen van den *Donau* naar den *Rijn* wierp. De overwinnaars hadden bij die gelegenheid bijna 5000 gesneuvelden, en omtrent 8000 gekwetsten; maar het leger der overwonnenen was bijna geheel vernield. *Engeland* rigtte ter eere van den veldheer een buitengewoon groot paleis op, dat den naam van *Blenheim* draagt, wjl de slag van *Hochstüdt* in *Duitschland* en *Engeland* onder dien naam bekend was, daar men te *Blenheim*, een groot gedeelte van het Fransche leger gevangen had gemaakt. De rang van rijks-prins, welken de keizer hem verleende, was eene nieuwe belooning zijner overwinning. Daarop begaf MARLBOROUGH zich naar *Berlijn*, en legde door eene korte onderhandeling de geschillen bij, tusschen den koning van *Pruissen* en de *Hollanders*. De overwinningen van *Hochstüdt* wer-

den gevolgd door die van *Ramillies* in 1706, van *Oudenaarden* in 1708, en van *Malplaquet* in 1709. Daar MARLBOROUGH zich al te openlijk, tegen den vrede met *Frankrijk* had verzet, zoo verloor hij al zijne posten, viel in ongenade, en begaf zich naar *Antwerpen*. Het volk, zegt een geschiedschrijver, betreurde eenen burger niet, wiens degen hetzelfde nutteloos, en wiens raadgevingen hetzelfde naideelig werden. De wijzen herinnerden zich, dat MARLBOROUGH de vriend van JACOBUS II. was geweest, zoodanig zelfs dat hij de minnarijen van dien vorst met me-jufvrouw CHURCHILL, zijne zuster, begunstigde, en dat hij hem veeleer verraden dan verlaten had; dat hij het vertrouwen van WILLIAM verloren, en zulks werkelijk verdiend had, en dat hij eindelijk, ofschoon door de koningin ANNA, met weldaden en eerbewijzen overladen, steeds heimelijk aanslagen tegen haar gesmeed had. In 1714, bij de komst van koning GEORGE tot de kroon, werd hij terug geroepen en in al zijne bedieningen hersteld. Eenige jaren voor zijnen dood onttrok hij zich aan de publieke zaken, en stierf geheel verkinderd te *Windsorledge* in 1722. In zijne laatste jaren zag men den overwinnaar van *Hochstüdt*, met zijne edeljonkers, met

de werpschijf spelen. **WILLIAM III.** had hem met een enkel woord afgeschilderd, toen hij al stervende aan de prinses **ANNA** aanbeval, zich van hem te bedienen, als van iemand, wiens hoofd koel en wiens hart warm is. Zijn voorspoed belette hem niet zijne misslagen te be- kennen. Hij zeide aan een Fransch heer, die hem over zijne Vlaamsche veldtogten een compliment maakte: » Gij weet, wat het geluk des oorlogs is, ik heb hon- derd misslagen begaan, en gij honderd en één." Men verhaalt eenige bijzonder- heden, welke schijnen te bewijzen, dat hij het geld beminde en dat deze harts- togt invloed had op zijne regtschapenheid. Men zegt, dat een arme op eenen zek- eren dag aan den beroem- den graaf **PETERSBOROUGH**; om eene aalmoes vragende, hem **Milord MARLBOROUGH** noemde; de graaf gaf den bedelaar een guinje, zeg- gende: *dit zal u wel bewij- zen, dat zulks mijn naam niet is.*

CHURCHILL (KAREL), een Engelsche hekeldichter, in 1731 geboren, was de zoon van eenen tweeden predi- kant van *Westmunster*, te *Boulogne-sur-Mer* in 1764 overleden, omhelsde den staat van zijnen vader en trad in den echt. Hij was

VII. DEEL.

noch een goed echtgenoot, noch een goede geestelijke. Zich naar *Londen* begeven hebbende, werd hij aldaar eerst schoolmeester en daar- na een krabbelaar. Zijne gedichten zijn in twee dee- len in 8.vo uitgegeven. De werken van dezen, bij zijne landgenooten zeer gezoch- ten, dichter, zijn de vol- gende dichtstukken: *Ropiade, de nacht, de schim, de bijeenkomst, de duellist, de schrijver, het vaarwel, de tijd, de onafhankelijk- heid, de kandidaat, enz.*

CHUSAI, een der getrouw- ste dienaars van **DAVID**, die na den opstand van **ABSALON** vernomen te hebben, zich met gescheurde klee- deren, en het hoofd met asch bedekt, naar den ko- ning begaf. Daar **DAVID** hem bewogen had van te vein- zen, alsof hij der partij van **ABSALON** was toegedaan, ten einde zijne bedoelingen te doorgronden, en de raadge- vingen van **ACHITOPHEL** te verijdelen, zoo begaf **CHU- SAI** zich naar *Jeruzalem*, won het vertrouwen van den oproerigen vorst, en keer- de, door zijne voorzigtigheid, den raad af, welken **ACHITOPHEL** hem gaf, om name- lijk **DAVID** te vervolgen. Deze dienst was het be- houd van dien vorst, die in 1023 voor de Christelijke tijdrekening dadelijk de *Jor-*

K

daan overtrok, om zich in veiligheid te stellen.

CHUSAN-RASATHAIM, door **JOSEPHUS CHUSARTES** genoemd, een Ethiopiër, koning van *Mesopotamië*, deed den Israëliten den oorlog aan, en bragt hen in slavernij. God liet zulks toe, om hen voor hunne afgoderij te straffen. Zij bleven acht jaren in die slavernij, na verloop van welke, God, over hun berouw getroffen, zich van **OTHONIËL** bedienende, om hen in het jaar 1414 vóór J. C. in vrijheid te stellen.

CHYTRÆUS (DAVID), een Luthersch predikant, den 26 Februarij 1530, te *Ingelfingen*, in *Zwaben* geboren, en in 1600 overleden. Men heeft van hem verscheidene werken, die in den tijd door de aanhangers zijner partij werden gezocht. Het meest bekende is een *Commentarium op het Boek der Openbaring*, 1575, in 8. vo, vol droomerijen, waarin hij zich zeer gehecht toont aan de leer van **SOCINUS**. Nog heeft men van hem: 1.° eene *Geschiedenis der Augsburgsche geloofsbelijdenis*, Antwerpen, 1582, in 4. to — 2.° eene Latijnsche *Tijdrekenkunde der Geschiedenis van HERODOTUS* en **THUCYDIDES**, Helmstadt, 1585, in 4. to zeer zeldzaam. Hij voegt er bij,

De lectione historiarum recte instituenda, waarin hij na eenige vlugtige aanmerkingen over het nut der geschiedenis, eene lijst van eenige geschiedschrijvers, met aanmerkingen levert. — 3.° *Tabula philosophica, seu series philosophorum*, in de Grieksche oudheden. — 4.° *Chronicon Saxoniae, et vicinarum aliquot gentium ab anno 1500 ad 1611*, Leipzig, 1628, in fol., dit is de beste uitgave van dit werk, hetwelk een gunstig onthaal heeft genoten. — 5.° *Vervolg der Geschiedenis van Pruiszen*, door **SCHÜTZ**, in het Hoogduitsch. — 6.° *Chronologia vite ALPHONSI et LUDOVICI XII. et CAROLI V. imperatoris*, Wittenberg, 1585, in 4. to **CHYTRÆUS** was juist hetgene, wat men een Hoogduitsche *Compiler* noemt. Hij ontwierp niets, uit duizenden schrijvers putte hij stof tot zijne werken. De verzameling derzelve werd te *Hanover* in 1604 in 2 dl. n in fol. gedrukt.

CHYTRÆUS (NATHANAËL), de broeder van den voorgaande, en even als hij Luthersch predikant, was Rector van het collegie van *Bremen*, en zeer ervaren in de schoone letteren. Bekwaam in het lezen van gedichten, en zelf een dichter zijnde, gaf hij verschei-

dene werken in dat vak in het licht, die de goedkeuring der kenners van zijnen tijd, en vooral van zijne landgenooten hebben weggedragen. Men onderscheidt voornamelijk *Variorum in Europa itinerum deliciae*, in 8.vo eene verzameling van graf- en opschriften, welke in de verschillende steden van *Europa* gevonden worden. Hij overleed in 1598, in den ouderdom van 55 jaren.

CIA, echtgenoot van ORDELAFFI, in de veertiende eeuw, tiran van *Forli*, was even zoo dapper als haar man. Te midden der onlusten, welke toenmaals *Italië* beroerden, voerde ORDELAFFI het bevel in *Forli*, en CIA bestuurde *Cesena*. Deze waren de beide wapenplaatsen, waarin zij hunne vijanden trotseerden. Dezelve werden gelijktijdig aangerand. ORDELAFFI schreef aan zijne echtgenoot, om haar aantesporen zich wel te verdedigen, zij antwoordde hem: *Draag zorg voor Forli, ik sta voor Cesena in.* Zij zou welligt, ondanks de overmagt van den Legaat, die haar belegerde, woord hebben gehouden, indien ORDELAFFI niet andermaal geschreven had, JOANNES ZAGANELLA, JACOBUS BASTARDI, PALEZZINO en BERTONUCCIA, vier inwoners van *Cesena*, die hij

als Guelfen, dat is, als lieden, die den Paus toegedaan waren, verdacht hield, te doen onthoofden. CIA gehoorzaamde niet aan dit bevel; zij bevond de aangeklaagde onschuldig, en was daarenboven beducht, dat hun dood opstand zoude verwekken. De vier ten dood bestemden, het gevaar vernomen hebben, waarin zij zich bevonden hadden, vormden zich eene partij, waarmede zij CIA noodzaakten, zich in de citadel optesluiten. Deze verbitterde vrouw liet SCARAGLINO en TUMPERTI, twee vertrouwelingen van haren echtgenoot, die haar aangeraden hadden, van tegen de vier veroordeelden niet te handelen, onthoofden. De legaat ziende, dat zij op het kasteel een' sterken tegenstand bood, deed hetzelfde ondernemen. Om de inneming der stad zoo veel mogelijk te vertragen, kwam CIA op het denkbeeld, er een aantal inwoners van *Cesena* in optesluiten, die zij het meeste mistrouwde. Toen de legaat eens de werken ging bezigtigen, stond hij verbaasd, meer dan vijf honderd vrouwen, met hangende haren, zich met een groot geschrei voor zijne voeten te zien nederwerpen, en genade voor hunne echtgenooten en bloedverwanten smeeken, die onder de bouwvallen der citadel zouden onkomen.

ALBORNOS (dus was de naam van den legaat) gevoelde de list, en maakte van dezelve gebruik, om de overgave der stad te bespoedigen, die werkelijk geen tegenstand meer bood. Hij redde het leven van degene, die men in den toren had opgesloten, en CIA moest hare fier- en trotschheid in de kluisters gaan boeten.

CIACONUS (PETRUS), in 1525 te Toledo geboren, en in 1581 te Rome overleden, werd door GREGORIUS XIII. met andere geleerden tot de verbetering van den Almanak benoemd. Hij was kanonik van Sevilla, en een man in wien de zedigheit en de kunde evenzeer schitterden; een vriend der eenzaamheid, zich enkel met zijne boeken bezig houdende, die hij *zijne getrouwe makkers* noemde, en die wel verre van zijn hof bij de Grooten te maken, hen zelfs ontvlugtte. Hij dacht daarover even gelijk HORATIUS:

Dulcis inexpertis cultura potentis amici;
Expertus metui

Aan zijne arbeidzaamheid heeft men te danken geleerde Aanteekeningen op TERTULLIANUS, CASSIANUS, POMPEJUS-FESTUS, CÆSAR, enz. Hij vond er zijn behagen in, de oude schrijvers te verbeteren, verminkte plaatsen te herstellen, moeilijke te

verklaren, en aan dezelve een nieuw licht bijtezetten. Nog bestaat er van: 1.° *Opuscula in columnæ rostratæ inscriptiones de ponderibus et mensuris et nummis, Rome, 1608, in 8. vo* — 2.° *De triclinio romano, 1590, in 8. vo* In eene latere uitgave te Amsterdam, in 12. mo, heeft men de Verhandelingen van FULVIUS URSINUS en MERCURIALIS, over hetzelfde onderwerp gevoegd. — 3.° *Notæ in vetus Romanorum calendarium, in het 8. e deel van het Thesaurus antiquitatum van GREVIUS.*

CIACONIUS (ALFONSUS), te Bueza in Andaluzië geboren; in de orde van den H. DOMINICUS bekleedde hij met roem den onderwijzerspost. Hij overleed te Rome in 1601, met den titel van Patriarch van Alexandrië. Er bestaat van hem: 1.° *Vita et gesta romanorum pontificum et cardinalium, te Rome in 1676, in 4 dl. n in fol. met een vervolgherdrukt: eene uitmuntende verzameling vol geleerde nasporingen. MARIA CUARNACCI heeft dezelve vervolgd tot op Paus CLEMENS XII., Rome, 1751, 2 dl. n in fol.* — 2.° *Historia utriusque belli Dacici, Rome, 1576, in fol.* Het is in dit anderzins zeldzame en belangrijke werk, dat CIACONIUS beweert, dat de ziel van TRAJANUS door de gebeden van den heiligen

GREGORIUS uit de hel is verlost; een sprookje, dat hoe men hetzelfde ook beschouwe, kinderachtig en ongerijmd blijft, maar dat men vóór CIACONIUS in eenige oude Legendes aantreft. Men wil zelfs, dat er in de eerste uitgave van den heiligen JOANNES DAMASCENUS over gesproken was. Deze fabel is wederlegd door BERNARDUS BRUSCHUS, *Redargutio historicae de anima TRAJANI ex inferis supplicii liberata*, in 4.to — 3.º *Bibliotheca scriptorum*, door CAMUSAT, te *Parijs*, 1731 in fol. en te *Amsterdam*, 1743 uitgegeven, een voor de Boekenkenners nuttig zaakregister, dat echter niet vrij is van misslagen: — 4.º *Verklaring der zuil van TRAJANUS*, in het Latijn, 1576, in fol. met pl.; in het Italiaansch, 1680, in fol. met pl. Het ontbrak CIACONIUS aan oordeelkunde. Behalve de fabel van TRAJANUS, die hij op de ernstigste wijze voordroeg, gaf hij het Romeinsche purper aan den heiligen HIERONYMUS: hetwelk men echter in zeker opzigt kan rechtvaardigen, vermits de heilige Kerkleeraar, bij Paus DAMASIUS, als het ware de bedieningen waarnam, die later den Kardinalen zijn eigen geworden. Zijne *Bibliotheca*, die in eene alphabetische orde is, gaat

slechts tot de letter E. Pater MABILLON, zegt in zijne reis door *Italië*, dat hij in de Bibliotheek van het huis van CHYSI, Brieven van CIACONIUS heeft gevonden, waaruit het schijnt, dat die schrijver, eene *Verhandeling over de Romeinsche oudheden*, met pl. heeft zamengesteld, die nog niet het licht heeft gezien.

CIAMBERLANI (ALOYSIUS) werd in 1748 in het markgraafschap *Ankona* geboren. Omtrent den tijd der Brabandsche omwenteling kwam hij in de *Nederlanden*, als sekretaris van den Heer BRANCADORO, Nuntius van den H. Stoel te *Brussel*, en sedert 1796, Vice-Superior der Hollandsche missiën. Toen de Fransche omwenteling den Nuntius verplicht had, de wijk naar een naburig land te nemen, en hij daarna, uit hoofde eener andere bestemming, naar *Rome* werd terug geroepen, bleef de Heer CIAMBERLANI in *Holland*, met de zorg dier missiën belast. Onder het bestuur van koning LODEWIJK BONAPARTE, werd deze Prelaat naar waarde geacht, en CIAMBERLANI kon zich over het gedrag van dien Vorst te zijnen opzichte, niet dan met den grootsten lof uitdrukken. Hij werd door LODEWIJK op prijs gesteld en bemind, en van deze gunst

maakte hij enkel gebruik ten voordeele van de Godsdienst. Toen de Paus, tegen het laatst van het jaar 1814, den toestand van de Godsdienst in *België* wilde kennen, ontving den Heer CIAMBERLANI den last, deze gewesten te bezoeken. De Souvereine Vorst, omtrent het doel dezer zending onderrigt, had den Prelaat de gevraagde toestemming verleend, en in Januarij 1815 kwam de Heer CIAMBERLANI te *Mechelen*. Hij werd overal met de doorslaandste bewijzen van tevredenheid, en met al den eerbied aan zijnen rang verschuldigd, ontvangen, toen hij, op bevel van den commissaris generaal van Justitie, te *Brussel*, door de *maréchaussée* werd opgeligt, en op eene ruwe wijze weder naar *Holland* vervoerd. Deze maatregel verwekte eene algemeene en kommervolle aandoening onder de Catholijken, welke zich in die gewesten nog in hunne godsdienstoefeningen, en hunne gemeenschap met den heiligen Stoel belemmerd vonden. De Prelaat begaf zich naar *Munster* in *Westphalen*, van waar hij de missiën tot aan zijnen dood, den 29 Januarij 1828 voorgevallen, bestuurd heeft. Om de wijsheid van zijn bestuur in moeilijke tijden bewonderd, en om zijne godsdienstige deugden geëerd, zou de

Heer CIAMBERLANI in staat zijn geweest, om in *Holland* aan de uitvoering van het Concordaat, en aan de organisatie der nieuwe Bissdommen gewigtige diensten te bewijzen. Zijne Heiligheid, had hem, om zijne getrouwe diensten te beloonen, en om hem een bewijs van zijne volkomene tevredenheid te geven over den ijver, waarmede hij gedurende 39 jaren, aan het welzijn der Hollandsche missiën was werkzaam geweest, even voor zijnen dood tot Bisschop *in partibus* benoemd. Het vereerende be- rigt dezer benoeming is eerst eenige uren na het overlijden des Prelaats in *Munster* aangekomen. De begravenis heeft den 1 Februarij met den grootsten luister plaats gehad. De lijkstaatsie was zamengesteld uit Z. D. H. den Bisschop en het kapittel der domkerk, al de Pastoors en Kapellanen der stad, de kweekelingen van het Seminarie, verscheidene Pruisische Veldheeren, de eerste burgerlijke ambtenaren, den adel, de voornaamste ingezetenen, en eindelijk uit eene ontelbare menigte volks. Drie dagen voor zijn afsterven benoemde CIAMBERLANI, tot zijnen opvolger in de Hollandsche zending, den Hoog Eerw. Heer G. VAN NOOY, Aartspriester van *Utrecht* en Pastoor te

Maarssen.

CIAMPINI (JOANNES JUSTINUS), meester der genadebrieven, prefect der geregtsbrieven enz., werd den 13 April 1633 te Rome geboren. Hij liet voor de beoefening der Apostolische kanselarij de studie des regts varen. Die bedieningen deden hem echter niet de schoone letteren en wetenschappen verwaarloozen. Door zijne zorgen vormde zich te Rome in 1671 eene akademie voor de beoefening der kerkelijke geschiedenis bestemd, voor welke hij veel smaak had. In 1677 stichtte hij, onder de beroemde CHRISTINA, eene akademie voor natuur- en wiskunde, welke de naam harer beschermster en de verdienste harer leden, weldra door geheel Europa heeft beroemd gemaakt. Die geleerde man overleed in 1698, en heeft vele, zeer geleerde, maar weinig methodische werken, in het Latijn en Italiaansch nagelaten, waarvan de schrijfwijze niet altijd zuiver is: 1.° *Conjecturae de perpetuo azymorum usu in ecclesia latina*, in 4.to, 1688. — 2.° *Vetera monumenta, in quibus praecipue musiva opera, sacrum profanarumque aedium structura, dissertationibus iconibusque illustrantur*, 1690 en 1699, 2 dl.ⁿ, in

fol. Dit is eene Verhandeling over den oorsprong van het zeldzaamste wat nog in de gebouwen van het oude Rome over is, met de uitlegging en de afbeeldingen dier gedenkteeken. — 3.° *De sacris aedificiis a CONSTANTINO Magno constructis*, in fol., 1693. — 4.° *Onderzoek over het leven der Paussen*, in het Latijn, onder den naam van ANASTASIUS de *Bibliothecarius, Rome*, 1688, in 4.to CIAMPINI beweert, dat die levensschetsen door verscheidene schrijvers vervaardigd zijn, en dat slechts die over GREGORIUS IV., SERGIUS II., LEO IV., BENEDICTUS III. en NICOLAAS I. door ANASTASIUS geschreven zijn. — 5.° Verscheidene andere gedrukte en geschrevene Verhandelingen. — 6.° *De Vice-cancellario, Rome*, 1697, in 4.to — 7.° *De abbreviatoribus de curia, Rome*, 1696, in 4.to Deze twee zijn uitmuntende en geleerde Verhandelingen. Men heeft de verzameling der werken van CIAMPINI met zijne levensschets, 3 dl.ⁿ, in fol., in het licht gegeven, Rome, 1747, en heeft hierdoor aan het publiek eene dienst bewezen, want zijne werken zijn zeldzaam en worden zeer gezocht.

CIANTAR (JOANNES ANTONIUS Graaf van) is zonder te-

genspraak de geleerdste man en de uitmuntendste letterkundige, welke het eiland *Malta* op zijn grondgebied heeft zien geboren worden. Zijn geslacht, een der edelste des lands, dat voorgeeft van de PALEOLOGEN af te stammen, droeg en draagt er nog den naam van. De Graaf JOANNES ANTONIUS, op *Malta* (en niet in *Sicilië* zoo als men ten onrechte verhaald heeft) den 4 September 1696 geboren, deed met zijn 15.^e jaar eene reis in *Italië* om zijne studien te voleinden, en wist van toen af door de bevalligheden zijns geestes de genegenheid en de vriendschap der groote heeren en der geleerden van dat land te winnen. Hij reisde er in 1721 voor de tweede maal heen, en werd het volgende jaar bij zijne terugkomst op *Malta* tot *Jurat* benoemd, een stedelijk ambt, hetwelk de groote heeren slechts aan de uitmuntendste mannen van het eiland toevertrouwen. In 1747 volgde hij den markgraaf CAUMONT als corresponderend lid van de koninklijke academie van opschriften en schoone letteren van *Parijs* op. Vier jaren daarna werd hij blind, maar begaafd met een zeldzaam geheugen, en met eene groote begaafdheid in de opstelling dicteerde hij verscheidene werkjes, die in *Italië* zeer gezocht wor-

den. Gedurende zijne blindheid verscheen zijne uitgave van *Malta illustrata* van ABELA, hetwelk hij voortgezet en aanmerkelijk vermeerderd had, in het licht. Het eerste deel werd op *Malta* in 1772 in het licht gegeven. CIANTER overleed intusschen in Nov. 1778, en zijn zoon (De graaf GEORGIUS SERAPHINUS CIANTER PALEOLOGUS) gaf in 1780 het tweede in het licht. CIANTER heeft een zeer groot aantal meer of min merkwaaardige werken in proza en dichtmaat uitgegeven: De voornaamste zijn: 1.º *Comitis JOANNIS ANTONII CIANTER, accademiam intronati, Epigrammata* LIB. III. Romæ 1737 in 4.to. 2.º *de B. PAULO apostolo in Melitam siculo adriatici maris insulam naufragio ejecto Dissertationes apologeticæ in inspectiones anticriticas* R. P. D. IGNATII GEORGII de *Melitensi apostoli naufragio, descripto in Act. apostol.* CAP. 27 et 28 etc. *Venetië*, 1738 3.º *de antiqua inscriptione nuper effossâ in Melitæ urbe notabili* *Dissertatio* etc. *Neapoli* 1749, 4.º *Critica de critici moderni, che dall' anno 1730 fin all' anno 1760.* 5.º *Scrissero sulla controversia del naufragio di S. PAULO apostolo, Venetië* 1763.

CIANTES (JOZEF), geboren te Rome in 1612, ging in de

orde van den H. DOMINICUS, onderscheidde zich in dezelve door zijne deugden en geleerdheid, werd tot een bisdom in *Calabrië* benoemd, en overleed te *Rome*, in 1670. Hij heeft geschreven: 1.° *Over de volmaaktheid van het bisschoppelijke leven*, in het Italiaansch. 2.° *De sacro sancta Trinitate ex antiquorum Hebræorum testimoniis comprobata*. 3.° *De incarnatione Verbi*. 4.° *De werken van den H. THOMAS* tegen de Heidenen, in het Hebreuwsch vertaald.

CIASLAS of SEISLAS, de 16.de der koningen van *Dalmatië* was een zoon des konings RODOSLAS. Toen de *Croaten* opgestaan waren, stond CIASLAS, die eenige benden aanvoerde, hun toe de krijgsgevangenen te verkoopen. Zijn vader voerde over een ander leger het bevel; CIASLAS liet hetzelfde in opstand brengen en ontnam hem de kroon: wegens eene zoo onnatuurlijke daad gaf men hem den naam van *Apostaat*. God liet dezelve eenigen tijd ongestraft om zijne wraak meer te doen zien. CIASLAS behaalde in den oorlog met de Hongaren eene groote overwinning op dezelve, in welke hun veldheer sneuvelde. De weduwe van dien veldoverste stelde zich aan het hoofd

des legers, trok in *Dalmatië* nam de legerplaats van CIASLAS in, die zelf onder het getal der gevangenen zich bevond. Deze heldin liet hem neus en ooren afsnijden, en vervolgens met ketenen geboeid in de *Save* werpen. Zijne kinderen met hem gevangen genomen, werden op gelijke wijze behandeld, van zijn geslacht bleef; maar eene dochter over, die met TYCOMIL, Kurfürst der Rasciërs gehuwd is. Men kan deze gebeurtenissen tot het jaar 860 of daar omtrent bepalen.

CIBBER (CALLEY), een engelsch tooneelspeler en dichter, de zoon van eenen Duitschen beeldhouwer werd te *Londen* in 1671 geboren. Hij volgde zijne neiging, welke hem reeds als kind bezielde had, en werd, na eenigen tijd onder de vaandels van den Prins van *Oranje* gevochten te hebben, tegen den wil zijner vrienden, tooneelspeler. In het begin behaagde hij weinig, tot dat het hem gelukte, in de rol, welke de engelsche *grims* (grimkoppen) noemen, uit te munten. Zijnen roem als tooneelschrijver bevestigde hij voornamelijk door het stuk: *The careless husband*, waardoor hij zelfs bij POPE, zijnen gezworen vijand, achting verwierf. Hij overleed in 1757.

CIBENIUS, een geleerde Duitscher en oudheidkundige der 16.^e eeuw, bekend door een *Lexicon poeticum et historicum*, Lyon, 1544, een zeer geacht werk in zijnen tijd.

CIBO, een beeldhouwer, leefde in het begin der 17.^e eeuw, en heeft zich vooral door het vervaardigen van een schoon standbeeld beroemd gemaakt, hetwelk den heiligen **BARTHOLOMEUS**, gevild, voortstelt, en zich in de hoofdkerk van *Milane* bevindt. Men bewondert vooral de onnavolgbare juistheid en teederheid, met welke hij de spieren de aderen en de andere gedeelten, welke den kunstenaars zoo vele moeite kosten, juist te treffen, heeft weten na te maken.

CIBOT (**PETRUS MARTIALIS**) geboren te *Limoges* in 1727, ging zeer jong in het gezelschap van **JESUS** waarin hij nog verscheidene jaren zich met het onderwijs bezig hield. Sedert hij de heilige wijdingen had ontvangen, zonden zijne overheden, om het verlangen, hetwelk hij altijd betoond had, zich aan de zendingen toe te wijden, te begunstigen, hem den 7 Maart 1758 naar *Sina*. Het volgende jaar landde hij te *Macao* aan. Na zich eenigen tijd in deze stad opgehouden te hebben, begaf hij zich naar *Pekin* waar hij zich met de be-

oefeningen der zendingen en de wetenschappelijke werkzaamheden bezig hield. Pater **CIBOT** had bijna alle wetenschappen beoefend, hij deed over *Sina* nuttige nasporingen, en men is aan hem en aan pater **AMIOR** het grootste gedeelte der berigten over *Sina* die men in de laatste eeuw in *Frankrijk* bekomen heeft, verschuldigd. Een der merkwaardigste geschriften van dien Jesuit is: *Dissertation sur l'antiquité de l'empire Chinois* (*Verhandeling over de oudheid van het Sinesesch keizerrijk*). Deszelfs oorsprong bepaalt hij tot **YAO** dien hij als den stichter en wetgever van dat rijk beschouwt, en stelt daarbij de geschiedenis der zeven keizers, waarvan er in de Sinesche jaarboeken wordt gewag gemaakt, onder de fabelen. Dit gevoelen strijdt niet alleen met dat der Sinesche geleerden, maar zelfs met dat van zijne orde-broeders, en voornamelijk van Pater **AMIOR**, die de echtheid der Sinesche tijdrekening in eene bijzondere *Verhandeling*, voorkomende aan het hoofd van het 2.e deel der Gedenkschriften over de Sinez, verdedigd heeft. Het werk *Choix de lettres édifiantes* (*Keuze van Stichtelijke brieven*), Parijs, 1808, bevat in het derde deel blz. 100, eenen Brief van Pater **Cr-**

bor, gedagteekend, *Pekin*, 3 November 1772, waarin hij eene treffende beschrijving levert, van de wijze, waarop de Goddelijke dienst in de kerken der Missien gevierd wordt, en over de godsvrucht, met welke de Christenen er bij tegenwoordig zijn. Pater CIBOT overleed te *Pekin* den 8 Augustus 1780.

CICCI (MARIA LOUISA), eene der Italiaansche Muzendochters, welke 'op het einde der achttiende eeuw bloeiden, werd te *Pisa*, den 14 September 1760 geboren. Haar vader, een regtsgeleerde van adellijke afkomst, plaatste haar in een klooster van geestelijke dochters, wyl hij wilde dat de opvoeding zijner dochter, zich tot de beoefening der deugden en huisselijke pligten zou bepalen. Maar MARIA LOUISA, door eene onwederstaanbare neiging tot de schoone letteren medegesleept, vond het middel, om in het geheim eene Italiaansche dichters te lezen; van dien oogenblik af, openbaarde zich hare dichtgenie. Te vergeefs onthield men haar inkt en papier; druivensap, waarin zij stukjes hout doopte, waren haar toereikende, om op verloren stukjes papier te krabbelen, die haar nu en dan in handen vielen. Op deze wijze schreef zij hare eerste gedichten in den ouderdom van tien jaren. In den ouderdom van 15

jaren, onder hare familie terug gekeerd, en niet meer te gengewerkt wordende, wijdde zij zich geheel en al aan de beoefening der letteren toe. Haar geliefkoosde dichter was DANTE, hetgeen men waarlijk niet zoude raden; wanneer men hare gedichten leest, die bijna alle in den anacreontischen smaak en vol sierlijkheid en bevalligheid zijn. Ook beoefende zij de wijsbegeerte in LOCKE en NEWTON, en verkreeg eene volkomene kennis der Engelsche en Fransche talen. Hare eerste Gedichten genoten het gunstigste onthaal, en deden haar de eer te beurt vallen van in 1783 tot lid der Arkadische kolonie van *Pisa* te worden aangenomen, waarbij zij den naam van ERMENIA TINDARIDA aannam, en vervolgens van de Akademie der *Intronati* van *Sienna* in 1786. MARIA LOUISA, die hare onafhankelijkheid wenschte te behouden, en niet gaarne van hare familie wilde scheiden, bleef steeds bij haren vader PAULUS CICCI, en na diens dood, bij deszelfs broeder den Ridder PAULUS CICCI. Daar zij zich in eene ligte ongesteldheid verzuimd had, zoo veranderde dezelve in eene ernstige ziekte, waaraan zij den 8 Maart 1794 overleed, door al hare bloedverwanten en vrienden betreurd. Met de letterkundige talenten,

vereenigde zij al de deugden harer sekse en de zuiverste zeden. Haar broeder was de uitgever harer gedichten, die dezelve in het licht deed verschijnen onder den titel van *Poesie de MARIA LUIGIA CICCI*, Parma, 1796, in 16.mo. Aan het hoofd dezer uitgave, vindt men de lofrede dezer belangrijke Dame, door doctor ANGUIELLESCI, een' beroemden regtsgeleerde en letterkundige, met geest geschreven.

CICERI (PAULUS CÆSAR DE), abt-commendatarius van onze Lieve-Vrouw in *Neder-Touraine*, gewoon prediker des konings, en lid der fransche Akademie, werd den 24 Mei 1678 te *Cavaillon*, in het fransche Dep. *Vaucluse*, uit eene adellijke oorspronkelijk Milanische familie geboren. Gedurende eenen vrij langen levensloop nam hij de eervolle bediening des kansels met even zoo veel roem als ijver waar. Op het einde zijns levens van het gezigt beroofd, en bij gevolg zeer werkeloos, besloot hij tot eene verbetering zijner *Leerreden*; en zijn geheugen was bijna zijn eenige gids in dien arbeid. Men drukte dezelve toen hij den 27 April 1759 overleed. De Abt DE CICERI vereenigde met de Christelijke en zedelijke deugden, een bemin-

nelijk karakter en eene gestadige inborst. Zijne daden waren geenszins de wederlegging zijner redevoringen. Dezelve zijn te *Avignon*, in 1761, in 6 dl.ⁿ in 12.mo gedrukt. Eene zuivere, gezonde en natuurlijke zeggingskracht, juist afgemetene schilderingen, gepaste aanhalingen, wel aangebragte bewegingen, redneringen en bewijzen; dit alles verzekert hem eene plaats onder het klein getal der gewijde redenaars van de tweede klasse. Onder zijne voortbrengselen moet men vooral onderscheiden, zijne *Lofrede* op den heiligen *LODEWIJK*, door hem in 1721 uitgesproken. Dezelve is met vele teederheid en kieschheid geschreven.

CICERO (MARCUS TULLIUS) werd te *Arpino*, in het koninkrijk *Napels*, in het jaar 106 vóór J. C. uit eene oude ridderlijke doch weinig beroemde romeinsche familie geboren. De natuur had hem met al de gaven, die in eenen redenaar vereischt worden, met een aangenaam gelaat, met eenen levendigen doordringenden geest, met een gevoelig hart, met eene rijke en vruchtbare verbeeldingskracht, begaafd. Zijn vader verzuumde niets, om eene zoo gelukkige genie aan te kweeken. Hij studeerde onder de bekwaamste meesters van zijnen tijd,

en maakte zulke snelle vorderingen, dat men zich naar de scholen begaf, om dit ontluikende wonder te zien. De eerste maal, dat hij in het publiek pleitte, behaalde hij de goedkeuring der regters, de bewondering der toehoorders, en deed Roscius zijnen *kliënt* vrijspreken van de beschuldiging, de moordenaar van zijnen vader te zijn geweest. Ondanks deze toejuichingen, was CICERO nog niet met zich zelve te vreden, hij gevoelde, dat hij niet alles was, wat hij kon zijn. Hij verliet Rome, begaf zich naar Athene, en toonde zich aldaar gedurende twee jaren, minder de leerling dan de mededinger der beroemdste redenaars diér hoofdstad van Griekenland. APOLLONIUS MOLO, een hunner, hield eens, na hem eene redevoering te hebben hooren uitspreken, eene diepe stilte in acht, terwijl iedereen hem als om strijd toejuichte. Nadat de jonge redenaar hem daarvan de reden had gevraagd, antwoordde hij hem: » Ach, ik prijs en bewonder u ongetwijfeld; maar ik betreur het lot van Griekenland: enkel de roem der welsprekendheid bleef aan hetzelfde over, gij zult het van denzelfen berooven en dien naar de Romeinen overbrengen." CICERO, in Rome teruggekeerd, was aldaar hetgene, wat DEMOS-

THENES te Athene was geweest. Zijne talenten deden hem tot de eerste waardigheden geraken. In den ouderdom van 31 jaren werd hij schatmeester (*questor*) en landvoogd in Sicilië. Bij zijne terugkomst benoemde men hem tot *edile* (bouwmeester) *prætor* (stadsrigter) en eindelijk vereerde men hem met het consulaat. Gedurende zijn bouwmeesterschap, onderscheidde hij zich minder door de spelen en schouwtooneelen, welke zijn post hem verplichtte te geven, dan door de groote sommen, welke hij in het door den hongersnood geteisterde Rome verspreidde. Zijn consulaat is eeuwig gedenkwaardig door de ontdekking der zamenzwering van CATILINA (Zie dat artikel), die den volslagen ondergang der Republiek beeraamd had. CICERO door FULVIA, de minnares van een der zamenzweerders gewaarschouwd, verijdelde het eedgespan, en deed de muiltelingen straffen. Vele lieden hadden hem vroeger als een man van twee dagen behandeld, dien men niet tot de eerste waardigheid van den staat behoorde te verheffen; van toen af zag men in hem enkel den ijverigsten burger, en onder algemeene toejuiching gaf men hem den naam van *Vader des Vaderlands*. Daar CLODIUS heimelijke ontwerpen

tegen hem gesmeed had, zoo zag CICERO zich verplicht, Rome te verlaten, en begaf zich naar *Thessalonika* in *Macedonië*. Hij onderging deze ballingschap niet met eenen zeer wijsgeerigen moed. » Niet wetende, zegt een redenaar, wáár hij moest gaan, noch wat hij moest doen, vreesachtig als eene vrouw, eigenzinnig als een kind, betreurde hij het verlies van zijnen rang, zijne rijkdommen en zijnen invloed. Hij beweende het verlies van zijn huis, dat *CLODIUS* had doen vernielen. Hij zuchtte, om zijne verwijdering van *TERENTIA*, van welke hij kort daarna scheidde." De wenschen van geheel *Italië* riepen hem in het volgende jaar 58 vóór J. C. terug. De dag van zijne terugkomst werd juichende gevierd; zijne goederen werden hem terug gegeven, zijne huizen in de stad en buiten dezelve op algemeene kosten weder opgebouwd. CICERO was zoo getroffen over deze bewijzen van openbare achting en vreugde, dat hij zeide, » dat wanneer hij enkel de belangen van zijnen roem wilde raadplegen, hij de geweldadigheden van *CLODIUS* niet had behooren tegen te gaan, maar veeleer najagen en kopen." Zijne ongenade had echter veel indruk op hem gemaakt; hij vermoeide zijne vrienden en bloedverwan-

ten met zijne klagten, en die man, welke de anderen zoo wel verdedigd had, durfde zijnen mond niet te openen om zich zelve te verdedigen. » Hij toonde, zegt een geschiedschrijver, even zoo vele zwakheid in de aanranding van *CLODIUS*, als hij moed aan den dag had gelegd, om de zamenzwering van *CATILINA*, in het bloed der vadermoorders te verstikken. Hij verscheen in het openbaar in rouwgevaad gehuld, het plein en de stad doorlopende, om de bescherming der burgers af te smeeken. Hij vergat zich zoo ver, en nam de welvoegelijkheden van dezen vernederenden stap, zoo weinig in het oog, dat hij zich, door het medelijden der burgers te willen opwekken, waarlijk belagchelijk en verachtelijk maakte." Daar het bestuur van *Cili-cië* hem ten deel was gevallen, zoo stelde hij zich aan het hoofd der legioenen, om zijn gewest voor den inval der Parthers te beveiligen. Hij overrompelde de vijanden, versloeg dezelve, maakte zich meester van *Pindenisse*, eene hunner sterkste steden, gaf dezelve aan plundering ter prooije, en liet de inwoners aan de meestbiedenden verkoopen. Zijne heldhaftige krijgsvrighingen deden hem door zijne soldaten, den titel van *Imperator* toekennen, en

men zou hem te Rome de eer van den zegetogt hebben verleend, indien de onlusten der Republiek zulks niet belet hadden. Deze toejuchingen waren des te vlejender, daar dapperheid en onverschrokkenheid de hoedanigheden niet waren, waardoor hij zich het meeste onderscheidde. In het begin van den burgerkrijg tuschen CÆSAR en POMPEJUS, scheen zijn karakter zwak, schroomvallig, wankelbaar en besluiteloos, berouw gevoelende van POMPEJUS niet te volgen, en zich niet voor CÆSAR durvende verklaren. Nadat deze laatste op zijnen mededinger had gezegevierd, kwam CICERO door de laaghartigste vleijerijen in zijne vriendschap. In de onlusten, die den moord van dien grooten man volgden, begunstigde hij OCTAVIUS met oogmerk van zich denzelven tot eenen beschermer te maken; en de man, welke zich beroemd had, dat zijn kleed de legerbenden van ANTONIUS had vernield, gaf aan de Republiek eenen vijand, die honderdmalen gevaarlijker was. Men verweet hem minder den ondergang der vrijheid, dan de verheffing van ANTONIUS te vreezen. Zoodra het driemanschap gevormd was, eischte ANTONIUS, tegen wien hij zijne *Philippische redenen* had uitgesproken, zijn hoofd aan OCTAVIUS, die de

lafhartigheid had, hem zulks toe te staan. CICERO wilde zich eerst ter zee redden, maar daar hij de ongemakken der scheepvaart niet konde verduren, liet hij zich aan land zetten, zeggende: » dat hij liever in zijn vaderland, door hem eertijds aan de woede van CATILINA ontveldigd, wenschte te sterven, dan van hetzelfde verwijderd te leven." De moordenaars bereikten hem, bij een zijner landgoederen: hij liet dadelijk zijne draagbaar stil houden, en bood zijnen ontblootten hals aan het staal der moordenaars. De tribuun POPILIUS-LÆNAS, die zijn leven aan zijne welsprekendheid te danken had, voerde dezen onmenschelijken last uit, hiew CICERO het hoofd en de regterhand af, en bragt deze waardige schatting aan den wreeden ANTONIUS. FULVIA, de vrouw van ANTONIUS, even zoo wraakgierig als haar echtgenoot, doorboorde met eene gouden haarnaald, de tong van CICERO. Deze treurige overblijfselen van den grootste der redenaren, van den verlosser zijns vaderlands, werden op hetzelfde spreekgestoelte ten toon gesteld, dat hij zoo vaak door zijne welsprekende stem had doen weergalmen. Hij was 63 jaren oud, toen hij in het jaar 43 vóór J. C. vermoord werd. De eerste uitgave van den volledigen

CICERO, is van *Milane*, 1498 en 1499, 4 dl.ⁿ, in fol. die van *Venetie*, 1534 — 1537, 4 deelen, in fol. is ook zeer zeldzaam. Die van ELZEVIR is van 1642, 10 dl.ⁿ, in 12.mo, of 1661, 2 dl.ⁿ, in 4.to. Dezelve bevat enkel van CICE-RO, *cum notis Variorum*, in 8.vo, de *Epistolæ ad familiares*, 1677, 2 dl.ⁿ; *ad Atticum*, 1684, 2 dl.ⁿ; *De officiis*, 1688, 1 Dl.; *Orationes*, 1699, 3 dl.ⁿ, in 6 banden. Om dezelve volledig te maken, moet men er bijvoegen, de 6 dl.ⁿ, welke DAVISIUS van 1730 tot 1745 te *Cambridge* heeft in het licht gegeven, en die zijn: *De divinatione; Academica; Tusculanæ questiones; De finibus bonorum et malorum; De natura deorum; De legibus, et Rhetorica*, *Leijden*, 1761, in 8.vo. De CICERO van GRONOVIUS, *Leijden*, 1692, 4 dl.ⁿ, in 4.to, wordt zeer op prijs gesteld. Er bestaat eene fraaije uitgave deszelven, *Glasgow*, 1749, 20 dl.ⁿ, in 12.mo en eene *Parijsche*, 1767, 14 dl.ⁿ, in 12.mo. De werken van CICERO, *ad usum Delphini*, zijn: *De arte oratoria*, 1687, 2 dl.ⁿ, in 4.to; *Orationes*, 1684, 3 dl.ⁿ, in 4.to; *Epistolæ ad familiares*, 1685, in 4.to; *Opera philosophica*, 1689, in 4.to. Eindelijk gaf de abt OLIVET, in 1740, in 9 dl.ⁿ in 4.to eene schoone en ge-

leerde uitgave der werken van den Romeinschen redenaar in het licht. Men verdeelt dezelve gewoonlijk in vier deelen: 1.º Zijne *Verhandelingen over de welsprekendheid*, die aan het hoofd der Latijnsche welsprekkundigen geplaatst zijn, even gelijk men zijne redevoeringen, aan het hoofd der redenaars vindt. Zijne drie *Boeken over de redeneerkunde* zijn van eene oneindige waarde voor degene, die de welsprekendheid beoefenen. In dit uitmuntende werk wordt de dorheid der grondregels vervrolijk, door alles wat de Romeinsche wellevendheid vernuftigs, kiesch en bevalligs kan uitdenken. Zijn werk, de *redenaar* genoemd, behoeft zoo min met betrekking tot de grondregels als tot de vernuftige wendingen, voor het vorige in geen deele te wijken. CICERO geeft in hetzelfde het denkbeeld van eenen volmaakten redenaar niet zoo als er ooit een geweest is, maar zoodanig als hij zijn kan. Zijne *Zamenspraak* aan BRUTUS gericht, is eene optelling der beroemde personen die aan de balie bij de Grieken en Romeinen hebben geschitterd. Enkel aan eenen vruchtbaren en buigzamen geest, zoo als dien van CICERO gelukte het, om zoo vele verschillende afbeeldingen, zoo welgelijkend te

schetsen. — 2.° Zijne Redevoeringen. Dezelve worden naast en zelfs boven die van DEMOSTHENES geplaatst. Deze beide groote mannen, zoo dikwerf met elkander vergeleken, geraakten langs zeer verschillende wegen tot denzelfden roem. De welsprekendheid van den Griekschē redenaar is snel, krachtig, indringend; zijne uitdrukkingen zijn stout, zijne beelden sterk, maar zijn stijl is dikwerf dor en hard. De welsprekendheid van den Latijnschen redenaar is zachter; vloeiender, overvloediger en welligt zelfs al te overvloedig. Hij verhoogt de gemeenste zaken, en verfraait diegene, welke het minst voor bevalligheid vatbaar zijn. Al zijne volzinnen zijn juist afgemeten, en het is vooral in die schikking der woorden, die oneindig tot de bevalligheden der redevoering en tot het vermaak des oors bijdraagt, dat hij in den hoogsten graad nitmunt. Men heeft gezegd, dat DEMOSTHENES te Rome nog meer behaagd zou hebben, dan CICERO, wijl de Romeinen van natuur ernstig waren; en CICERO te Athene meer dan DEMOSTHENES, wijl zijne scherts, en de bloemen, waarmede hij zijne welsprekendheid ver-

sierde, de Atheners, een ligtzinnig en kortswijlig volk, zouden vermaakt hebben (Zie DEMOSTHENES). — 3.° Zijne *Wijsgeerige werken*. » Hetgene, wat verwondering moet verwekken, zegt een geleerde, is, dat in de onrust en stormen zijns levens, die man steeds met staats- en bijzondere zaken belast, nog tijd genoeg kon vinden, om zich grondig met al de sekten onder de Grieken bekend te maken, en dat hij zoo wel de grootste wijsgeer der Romeinen, als hun welsprekendste redenaar was." Zijne Boeken *De officiis*, verdienen lof, wegens de goede zeden, het diepzinnige, de menschlievendheid, de vaderlandsliefde, die er beurtelings in doorstralen. Alles is niet naauwkeurig in dezelve; doch zulks zou men te vergeefs zoeken, onder de redelijkste der oude wijsgeeren. Zijne Boeken *over de Republiek en de Wetten* zijn even zoo uitlokkend door derzelver uitgelezen smaak in het staatkundige gedeelte, als door de kiescheid, waarmede de onderwerpen er in behandeld worden. Men vindt in zijne *Tusculanes*, in zijne *Akademische vraagstukken*, in zijne beide boeken *Over de natuur der goden* (*)

VII. DEEL.

L

(*) Als eene bijzonderheid kan men hier aanmerken, dat dit werk door SIVARDUS, een Heildensch Opperpries-

den wijsgeer, den geleerde en den sierlijken schrijver. — 4.° Zijne *Brieven*. **BAYLE** gaf aan dezelve de voorkeur boven al de werken van dien grooten schrijver. De letterkundige, de staatsman behoorden nimmer moede te worden, dezelve te herlezen. Men kan dezelve als eene geheime geschiedenis van zijnen tijd beschouwen. De karakters zijner beroemdste tijdgenooten, worden er met natuurlijke kleuren in afgeschilderd, de spelen hunner hartstogten met schranderheid ontwikkeld. Men leert in dezelve het menschelijke hart kennen, en de drijfvederen, die hetzelfde doen handelen. **CICERO** had zich ook met de dichtkunde ingelaten. Hij vertaalde, nog jong zijnde, **ARATUS** in Latijnsche verzen; de menigte dichtregels, die hij er in zijn tweede Boek *Over de natuur der goden* uit aanhaalt, bewijst, dat hij zich in eenen gevorderden ouderdom, over deze vrucht zijner jeugd niet schaamde. Hij was daarenboven zulk een slecht dichter niet als men wel denkt, en men zou verkeerd handelen, indien men hem juist naar het gedicht wilde beoordeelen, dat voor zijnen

roem al te berucht is geworden. Voor het overige moet men **CICERO** niet met **VIRGILIUS** vergelijken; men gevoelt ligtelijk, dat de afstand, welke hen in het vak van dichtkunde afscheidt, onmetelijk is. **PLUTARCHUS** heeft eenige kwinkslagen van **CICERO** opgeteekend, die hem bij de nakomelingschap niet zeer tot eer zullen verstreken. In het algemeen was hij al te boertend, en had al te zeer de gewoonte aangenomen, om goede of kwade scherts, onder de ernstigste onderwerpen te mengen. De **Abt PRÉVÔT** heeft ons in het Fransch eene Geschiedenis van **CICERO** geleverd, uit zijne geschriften en de gedenkstukken zijner eeuw ontleend; met bewijzen en ophelderingen, 5 dl.ⁿ in 12.mo Dit werk naar het Engelsch van **MIDDLETON**, is met die sierlijkheid geschreven, welke den stijl der overige voortbrengselen van dien *academicus* kenmerkt. **MORABIN** heeft eene andere geschiedenis van den Latijnschen redenaar in het licht gegeven, 2 dl.ⁿ in 4.to Beide hebben hunne verdiensten; en de letterkundigen, die **CICERO** willen kennen, moeten beide lezen, zoo wel

ter onder de Friezen, die omtrent het einde der zevende eeuw leefde, veroordeeld en openlijk verbrand werd, wijl hetzelfde volgens zijne meening valsche stellingen omtrent de goden behelsde.

Vertaler.

als de Geschiedenis der vier CICERO's door den Abt MACÉ, en de aanmerkingen van PLUTARCHUS op het Leven van CICERO, door SECOUSSE. De gene, die van hem gezegd hebben, dat er niets aan hem ontbrak, dan dat hij geen Christen was, kunnen in dien zin de waarheid hebben gesproken, dat het Christendom van hem eenen volmaakten wijze, en eenen waarlijk deugdzaam man zoude gemaakt hebben. Maar zoodanig als hij geweest is, zou CICERO het Christendom niet tot eer hebben verstrekt. Hij spreekt over de goden, nu als een Stoïcijner, dan als een academicus, en dan weder als een Epicurist. Deze heiligschennige staatkundige wilde ten opzichte van de godsdienst, de minste onaangenaamheid niet verduren; hij volgde in dat punt geen enkel bepaald stelsel, over hetzelfde onderwerp twistte hij voor en tegen. Hetgene, wat hij van den eenen kant vaststelde, wierp hij aan den anderen kant weder omver; zoo als hij zulks, ten opzichte van den zelfmoord heeft gedaan. Hij beweert, dat God de toekomst niet kent. In zijn werk *De officiis*, over de heiligheid en de onschendbaarheid des eeds spreken de, zegt hij, dat men denzelfden moet houden, niet uit vreeze Gods, die er zich

niet mede bemoeit, maar wijl de regtvaardigheid ons verplicht, datgene na te komen, wat wij beloofd hebben. In het derde boek der *Paradoxen*, beweert hij, dat alle misslagen gelijk zijn, een gevoelen, dat geheel met de rede en de billijkheid strijdt. De raad, welken CATO aan de jongelingen gaf, om de ontuchtige vrouwspersonen te gaan bezoeken, was eerloos, maar de wijze, waarop CICERO denzelfden in zijne rede voor CÉLIUS verdedigt en goedkeurt, verdient niet minder afgrijzen. Wij willen niet spreken over zijne liefde voor zijne dochter TULLIA, waarvan men hem beschuldigd heeft, maar volgens PLUTARCHUS zullen wij zeggen, dat hij in den ouderdom van 61 jaren van zijne vrouw TERENCE scheidde, wijl de *equipagie*, die dezelve aan zijne dochter had gegeven, naar zijnen zin niet luisterrijk genoeg was. Zijne gestadige en onverzadelijke ijdelheid, zijne onbestendigheden, zijne vlei-erijen, enz. hebben hem reeds bij zijn leven, schampreden op den hals gehaald, die hij niet dan al te zeer verdiend had. — Zie COLLIUS, LUCIANUS, SENECA, SOCRATES, STILPO, SOLON, ZENO, enz.

CICERO (QUINTUS), broeder van den voorgaande, ver-

kreeg, na in het jaar 691 van *Rome prætor* te zijn geweest, de provincie van *Azië*, waarin hij zich drie jaren ophield. CÆSAR nam hem vervolgens in den Galischen oorlog tot hoogst deszelfs luitenant aan, en hij had geene reden, om berouw te hebben over zijne keuze. CICERO spreidde in vele gevaarlijke gelegenheden, den heldhaftigsten moed en de grootste voorzigtigheid aan den dag; maar gedurende den burgeroorlog, verliet hij de partij van dien veldheer, om die van POMPEJUS te volgen; hetwelk de oorzaak van zijnen ondergang was. In de vogelvrijverklaring der Driemannen begrepen, werd hij met zijnen zoon in het jaar 43 vóór J. C. gedood. In het *Corpus poetarum* van MAITTAIRE komen eenige gedichten van hem voor: Hij is de schrijver van het boek *De petitione consulatus*, in de werken van zijnen broeder voorkomende.

CICERO (MARCUS), de eenige zoon van MARCUS TULLIUS CICERO en van TERENCEIA, in het jaar 688 van *Rome* geboren, sloeg reeds vroegtijdig de loopbaan der wapenen in, en onderscheidde zich in den ouderdom van 17 jaren, in den slag van *Pharsalis*, waarin hij het bevel voerde over eenen vleugel der ruitery. Luitenant

van BRUTUS, en bevelhebber zijner ruitery geworden zijnde, sloeg en maakte hij C. ANTONIUS, broeder van den Drieman, gevangen, en bleef na den slag van *Philippe*, aan den jongen POMPEJUS verbonden. Later te *Rome* teruggekeerd, werd hij door AUGUSTUS tot deszelfs amtenoot verkozen, deed het besluit ten uitvoer brengen; waar door de omverwerping werd bevolen der standbeelden en gedenkteekenen ter eere van MARCUS ANTONIUS opgerigt; daarna werd hij tot het bestuur van *Azië* of *Syrië* benoemd. MARCUS CICERO is, zelfs door zijne tijdgenooten, verschillend beoordeeld, en het tijdstip van zijnen dood is onbekend.

CICHOVIUS of CICHOSKI, een Poolsch Jesuit, leefde in de 17.^e eeuw; wij kennen van hem de volgende werken, alle te *Krakau*, de oude hoofdstad van *Polen*, gedrukt: 1.º *Epistola parænetica ad generosum dominum JONAM SCHLICHSING de Buxowia V. C. ejus Epistola Apologeticæ redditæ, cui addicta est harmonia fidei Catholicæ, cum fide SS. Patrum primitivæ ecclesiæ a PETRO NICOLAO CICHOVIO, Sac. JESU, in 4.to, 1655.* — 2.º *Speculum Samososthenistarum, vel Socinistarum, vulgo arianorum, in quo ostenditur Samosasthenistus, vel Soci-*

nistas vel arianos, tantopere in religione Christiana dissidere a Catholicis et Evangelicis, ut inter Christianos censeri non debeant: sed potius esse tam D. D. protestantibus, quam Catholicis execrabiles; editum a patre NICOLAO CICHOVIO, Soc. JESU, Cracoviæ in Officium Viduæ et hoeredum FRANCISCI Cæsaris, S. R. M. typogr., 1662, in 4.to

CID, wiens ware naam RODRIGUEZ DIAZ DEL BIVAR was, werd in 1040 te Burgos geboren; hij werd aan het hof van FERDINAND I., koning van Kastilië, opgevoed, en door zijnen heldenmoed, weldra als een der dapperste krijgsoversten van zijnen tijd beschouwd. Na den dood van dien vorst, bleef hij aan SANCTIUS II., deszelfs opvolger verbonden, en diende hem met roem in den oorlog, welchen de nieuwe vorst weldra aan ALFONSUS, zijnen broeder, koning van Leon verklaarde. SANCTIUS in de belegering van Zamora gesneuveld zijnde, volgde ALFONSUS hem op, van wien CID het wagen durfde, op hetzelfde altaar, waarvoor hij gekroond zoude worden, den eed af te eischen, dat hij het minste deel in den moord zijns broeders gehad had. Deze moed werd hem niet vergeven, en hij viel bij zijnen

vorst in ongenade. Hoezeer ook aan zijne eigene middelen van bestaan overgelaten, diende de held zijn vaderland niet minder getrouw, en door zijne bloedverwanten en vrienden geholpen, hakte hij vijf koningen der Mooren in de pan, welke de provincie Rioija verwoestten. Ter belooning van zulk eene dienst, werd hij ten hove teruggeroepen; maar de koning, wien deszelfs aanwezigden onaangenaam was, zond hem op nieuw in ballingschap; gedurende deze ballingschap, plukte hij eene menigte lauweren door de schitterendste overwinningen welke hij op de Mooren behaalde. Deze held stierf te Valencia in 1099. De graaf van GORMA raakte met hem in twist, en werd door CID in een tweegevecht gedood. De laatste beminde CHIMENA, dochter des gesneuvelden graafs GORMA, en werd van haar met even zoo veel teederheid bemind. De eer vorderde van haar wraak, de liefde schreef haar vergeving voor. De laatste behield de overhand. CHIMENA verzocht aan koning FERDINAND, om CID te mogen huwen, die haar echtgenoot werd. De hartverscheurende toestand van dat meisje, heeft CORNEILLE in een treurspel, *le Cid* getiteld, in navolging van het Spaansch, zoo heerlijk bezongen, dat het voor

een der voornaamste stukken des Franschen tooneels geacht wordt. De oordeelkundige FERREIRA heeft echter de valscheit van deze anekdote, in het helderste daglicht gesteld. CID huwde dona CHIMENA DIAZ, uit welke hem een zoon en twee dochters geboren werden. De dochters traden met twee vorsten van het huis van Navarre, in den echt, en door eene opvolging van echtverbindingen, zijn zij de grootmoeders der BOURBONS geworden. Men heeft te *Sévilla* in 1716, een leven van CID uitgegeven, onder den titel van: *Historia del famoso cavallero CID RUI DIAZ*. JOSE PEREY BAYAM heeft er eene te *Lissabon*, in het Portugeesch in het licht gegeven.

CIENFUEGOS (ALVARÈS), in 1657, te *Aguerra*, eene spaansche stad in *Asturië*, geboren, werd in 1676 Jesuit, onderwees met den meesten roem de wijsbegeerte te *Compostella*, en de godgeleerdheid te *Salamanca*. Zijne scherpzinnigheid en bekwaamheid bewogen de keizers JOZEF I. en KAREL VI., om hem bij de koningen van *Portugal*, in verschillende onderhandelingen te gebruiken, welke hij steeds tot genoegen der beide kroonen ten einde bragt. Deze laatste keizer verschaftte hem in 1720 den kardinaals hoed doch niet zonder

moeite, uithoofde van zijn werk *Over de Drieëenheid*, waarin verscheidene leeraars onnaauwkeurige uitdrukkingen meenen gevonden te hebben. De keizer benoemde hem vervolgens tot hoogstedeszelfs gevolmagtigd minister te *Rome*, daarna werd hij bisschop van *Catana*, en eindelijk aartsbisschop van *Montréal* in *Sicilië*. Nadat deze kardinaal afstand had gedaan van zijn aartsbisdom, overleed hij te *Rome*, den 19 augustus 1739. Er bestaan van hem onderscheidene werken 1.e *Enigma theologicum, seu Quaestiones de Trinitate divina*, Weenen 1717 2 dln. in fol. — 2.e *Vita abscondita sub speciebus Eucharisticis*, *Rome* 1728, in fol. — 3.^e *La vida del venerabile P. JUAN NIETO*, 1693, in 8. vo. — 4.^e *La vida del santo FRANCISCO DE BORGIA*, 1702, in fol. Men vindt de lofrede van den kardinaal CIENFUEGOS aan het hoofd van het 10.^e deel der *Rerum italicarum Scriptores*.

CIERMANS (JOANNES), een Jesuit en bekwaam wiskunstenaar, te *s' Hertogenbosch* geboren, was een tijdgenoot van DESCARTES. Deze vader onderwees te *Leuven* met roem de wiskunde, toen DESCARTES zijne eerste wijsgeerige werken in het licht gaf. Hij las dezelve, vond er groot licht in verspreid,

en deed den schrijver, zonder zich bekend te maken, de twijfelingen voorstellen, welke hij over eenige plaatsen had. DESCARTES, die echter ontdekte van wien deze tegenwerpingen kwamen, was door de bescheidenheid en de bondigheid van den Jesuit bekoord, en sprak sedert dien tijd steeds met lof over denzelven. De aanmerkingen van pater CIERMANS betreffen voornamelijk de luchtverhevelingen, de meetkunde van DESCARTES, en de kleuren van den regenboog. CLERSELIER heeft dit geschrift van pater CIERMANS, met het antwoord van DESCARTES, in het fransch vertaald; beide komen voor in het eerste deel der brieven van den laatstgenoemde. Pater CIERMANS vatte later eenen afkeer tegen de school-wetenschappen op, en verzocht aan zijne oversten, om in hoedanigheid van Missionaris naar *Sina* gezonden te worden, men stond hem zulks toe, doch hij overleed in *Portugal* in 1648.

CIEZAR (JOZEF), een Spaansch schilder, te *Madrid* in 1699 in het jaar 40.^e van zijnen ouderdom overleden, muntte uit in het schilderen van landschappen en bloemen. Deze laatste zijn zoo natuurlijk en levendig voorgesteld, dat men zich ver-

beeldt dezelve door de lucht te zien bewegen.

CIGALE (JOANNES MCHAËL), anders MAHOMED BEY genaamd, een bedrieger, die in 1670 te *Parijs* verscheen. Hij gaf voor een prins uit het *Ottomanische* bloed, pacha, en gevollmagtigd vorst van *Jeruzalem*, het koninkrijk *Cyprus*, *Trebizonde*, enz., te zijn. Deze gewaande prins werd (volgens ROCOLLES), van christelijke ouders in de stad *Trogowisti* of *Tergowista*, in *Walachijë* geboren. Zijn vader stond zeer in achting bij MATHIAS, waiwood van *Moldavië*. Hij plaatste zijnen zoon bij dien vorst, die hem met zijnen resident naar *Konstantinopel* zond. Na den dood van MATHIAS, kwam CIGALE, in *Moldavië* terug, alwaar hij zich, door de heeren des lands ondersteund, hoopte te verheffen, maar daar hij in zijn oogmerk niet had kunnen slagen, keerde hij naar *Konstantinopel* terug, en werd een muzelman. Deze gelukzoeker liep van het eene land naar het andere, en bedroeg bijna al de koningen van *Europa*, die hem door het eervolste onthaal onderscheidden. Hij genoot de vrucht van zijn bedrog, toen een man van aanzien, die hem te *Weenen* gezien had, en met zijn geschiede-

nis bekend was, den bedrieger ontmaskerde, die zich niet meer durfde laten zien.

CIGNANI (KAREL), een Italiaansch schilder, in 1628 te *Bologna* geboren, en te *Forli* in 1719 overleden, was een leerling van den beroemden ALBANI. CLEMENS XI, die dikwerf van zijn penseel had gebruik gemaakt, benoemde hem tot prins der akademie van *Bologna*, nog tegenwoordig de *Clementijnsche akademie* genaamd. Het helmdak der *Madona del Fuoco* te *Forli* waarin die schilder het paradijs heeft voorgesteld, is een der schoonste gedenkstukken van de kracht zijner genie. Zijne voornaamste werken worden te *Rome*, te *Bologna* en te *Forli* gevonden. Door eene naauwkeurige teekening, een bevallig koloriet, eene sierlijke zamenstelling verdienen dezelve alle aanbeveling. CIGNANI schilderde met de grootste gemakkelijheid, gaf eene smaakvolle kleding aan zijne beelden, drukte de driften der ziel zeer wel uit, en zou dezelve nog beter hebben overgebracht, indien hij er zich niet op had toegelegd, om zijne schilderijen al te zeer te voltooien. Deze kunstenaar vereenigde met zijne talenten, eene zachtheid van zeden, en eene goedheid van karakter, die even zoo

achtenswaardig als zeldzaam waren. Hij sprak met lof over zijne wreedste vijanden. Op het *Palais-Royal* te *Parijs*, zag men van hem eene *Noli me tangere*; en in het kabinet des konings van *Frankrijk*, eene *Afneming van het kruis*, en den *Zaligmaker als een tuinier aan MARIA MAGDALENA verschijnende*, dat twee uitmuntende stukken zijn.

CIGOLI. — (Zie CIVOLI).

CIMABUE (GIOVANNI), een schilder en bouwkunstenaar te *Florence*, in 1240 geboren en in 1310 overleden, muntte vooral uit in het schilderen met olieverf op bekalkte muren, in het beschilderen van glazen en in de bouwkunde. Eene onderaardsche kapel, en eene geschilderde *H. Maagd* in de kerk van de *M. MARIA Novella*, te *Florence* trekken noch de bewondering tot zich. De groote schilders, welke hem overtroffen hebben, hebben zich deszelfs voorbeelden ten nutte gemaakt. Hij werd als de hersteller der schilderkunst beschouwd. Door de grieksche schilders, welke de senaat van *Florence* beroepen had, onderwezen, deed hij die kunst in zijn vaderland herleven. KAREL I, koning van *Napels*, door *Florence* trekkende, vereerde hem met een bezoek. Er

bestaan nog eenige zijner schilderstukken op natte kalk en met waterverf, waarin men vele genie en natuurlijke aanleg waarneemt, maar weinig van dien goeden smaak, welke men aan de overwegingen, en aan de beoefening der schoone werken te danken heeft.

CIMAROSA (DOMINICUS), een beroemd Componist, werd te *Napels* in 1754 geboren. Hij ontving de eerste toonkundige lessen van SACCHINI, en bragt zijn talent tot volkomenheid, in de school van DURANTE, bij het *Conservatorium* van *Loretto*; hij bevljigtigde zich met zulk eenen ijver, dat hij in 1778 gelijk stond met de beroemde Componisten GUGLIELMI en PAESIELLO. Hij werd achtereenvolgend in *Rusland*, en aan verscheidene hoven van *Duitschland* beroepen, om er ernstige of kluchtige operas te componeren, en hij behaalde alomden grootsten lof. Maar ofschoon men van hem een vrij aanzienlijk getal zeer belangrijke Liersche treurspelen kan aanvoeren, kan men toch zeggen dat hij zich door dichtvuur, oorspronkelijkheid, en nieuwe denkbeelden in de *Opera-buffa* vooral onderscheiden heeft. Weinig componisten zijn zoo vruchtbaar geweest, als Cr-

MAROSA: hij heeft meer dan honderd twintig operas nagelaten, waarvan er een dertigtal nog bij voortdoring op de voornaamste tooneelen van *Europa* worden uitgevoerd. Onder zijne ernstige operas onderscheidt men: *la Penelope*, *l'Olimpiade*, *gli Orzizi e Curiazii*, en vooral *il Sacrifizio di Abramo*; in het laatste schijnt CIMAROSA zich zelve overtroffen te hebben; hetzelfde is een meesterstuk der toonkunst. Zijne voornaamste kluchtige operas zijn *le Trame deluse*, *il Pittor paragino*, *i Nemici generosi*, *il Credulo*; maar geen dat meer geestdrift verwekte, en bij voortdoring met genoegen ontvangen werd dan *il Matrimonio secreto*. CIMAROSA heeft ook verscheidene *Missen*, *Psalmen* en *Motetten* enz. gecomponeerd, en in al zijne werken een verheven talent ten toon gespreid. Hij was kapelmeester van FERDINAND IV.; daar hij bij de eerste komst der Franschen te *Napels* in 1799, genoodzaakt was geweest, een republikeinsch gezang te componeren, zoo werd hij bij de terugkomst des konings in de gevangenis geworpen. Het gelukte hem te ontsnappen en naar *Venetie* overtестeken, alwaar hij den 11 Januarij 1801 overleed. De toonkunstenaars dier stad lieten hem eene

prachtige *catafalk* oprigten, en die van *Rome* voerden eene *requiem*-mis uit, welke hij in zijnen jeugd voor de uitvaart van den vader zijner eerste echtgenoot had gecomponeerd, en waarvan de stijl, de eenvoudigheid, en de welluidendheid aan het beroemde *Stabat Mater* van *PERGOLESE* herinneren. *CIMAROSA* leefde steeds met de groote meesters, met welke hij het gebied der toonkunst deelde, in de vertrouwelijkste vriendschap. Hij zeide eens tot eenen schilder, die hem, om hem te vleijen, boven *MOZART* verhief: »Wat zoudt gij wel van iemand zeggen, die u boven *RAPHAËL* wilde verheffen?» *CIMAROSA* was steeds aan de Godsdienst verkleefd, welker voorschriften hij met eene zekere schroomvalligheid in acht nam.

CIMBER (*LUC. TILLIUS*), eerst een ijverige aanhanger van *CÆSAR*, daarna echter, toen hij zich in zijne verwachtingen bedrogen zag, een deelnemer der zamenzwering. Hij was het die *CÆSAR* om genade voor zijnen broeder bad, en hem schijnbaar de handen wilde kussen, doch eigenlijk, om dezelve vasttehouden, waarop nadat *CIMBER*, de *Toga* van *CÆSAR* had afgetrokken, dat het teeken tot de bloedige daad was, *SERVILIUS CASCA*, den *Dictator* den

eersten stoot gaf.

CIMINO. — Zie *AQUILANO*.

CIMON, veldheer der Atheners, zoon van *MILTIADES*, week niet van den weg, welchen zijn vader hem gebaad had. Deze groote man met eene geldboete beladen, overleden zijnde, zoo werd *CIMON* tot de voldoening van dezelve gevangen gezet, en verkreeg zijne vrijheid enkel weder, door eene schandelijk en de Heidensche zeden waardig verdrag, waardoor, hij *ELPHINIA*, zijne zuster, en te gelijker tijd zijne vrouw, aan den rijken *CALLIAS* afstond, die voor hem den openbaren *Fiscus* voldeed. Kort daarna vond *CIMON* menigvuldige gelegenheden, om zich in de gevechten te onderscheiden. Daar de Atheners de wapenen tegen de Perzers hadden opgevat, ontweldigde hij aan deze laatste hunne sterkste steden en hunne beste bondgenooten in *Azië*. Hij versloeg op denzelfden dag de Perzische legers te land en ter zee; en zonder tijd te verliezen, vloog hij 80 phenicische schepen te gemoet, die zich met de Perzische vloot van den *Chersonesus* kwamen vereenigen, vermeesterde dezelve alle, en hakte het grootste gedeelte der troepen, waarmede dezelve bemand waren, in de pan. Hij bragt eene vloot

van twee honderd schepen in zee, stak naar *Cyprus* over, viel *ARTABAZUS* aan, maakte zich meester van een groot aantal zijner schepen, en vervolgde het overige gedeelte zijner vloot tot in *Phenicië*. Op zijnen terugtocht, ontmoette hij *MEGABISUS*, eenen anderen veldheer van *ARTAXERXES*, leverde hem slag en overwon hem. Deze voorspoed noodzaakte den koning van *Perzië*, het zoo beruchte verdrag te onderteekenen, dat den Atheners en hunnen bondgenooten eenen roemrijken vrede verschaft. Toen de krijgsgesvangenen, in die overwinningen behaald, moesten gedeeld worden, beriep men zich op den overwinnenden veldheer: hij stelde aan den eenen kant de krijgsgesvangenen geheel naakt, en aan de andere zijde hunne gouden halssnoeren, hunne armbanden, wapens, kleederen, enz. De bondgenooten namen den buit, zich verbeeldende de beste keus gedaan te hebben; en de Atheners behielden de manschappen, die zij duur aan de overwonnenen verkochten. *CIMON* scheen even zoo groot in den vrede als in den oorlog. Vele zijner medeburgers maakte hij gelukkig door zijne milddadigheden. Zijne tuinen en boomgaarden stonden open voor het volk, zijn huis werd de schuilplaats voor den behoeftige.

De redenaar *GORGIAS* zeide van hem, dat hij *rijkdommen verzamelde, om er zich van te bedienen, en dat hij er zich enkel van bediende, om zich te doen achten en vereeren*. Men kan hier in het voorbijgaan zien, wat het doel, hoedanig de ziel der schoonste daden van het heidendom was, en hoezeer *TERTULIANUS* gelijk had, wanneer hij een Heiden, hoe volmaakt dezelve ook scheen, een ijdel en trotsch dier noemde: *Animal gloria*. Ondanks zijne zedelijke deugden, evenaarde hij *THEMISTOCLES* niet in de wetenschap des bestuurs. Zijn invloed werd geschokt door zijne menigvuldige afwezigheden door de harde waarheden, welke hij aan het volk zeide; en na zijn vaderland gediend te hebben, moest hij de smart ondervinden door het *Ostracismus* (schelpengereg) uit hetzelfde verbannen te worden. Volgens het gebruik van het ligt- en eigenzinnige Atheensche volk, werd hij later weder teruggeroepen (*Zie ARASTIDES, SOCRATES, ANYTUS, enz.*), en men benoemde hem tot opperbevelhebber der vereenigde Grieksche vloot. Hij bragt den oorlog in *Egypte*, keerde tot zijn oud ontwerp terug, om zich van het eiland *Cyprus* meester te maken, doch kon hetzelfde niet ten uitvoer brengen, daar hij vóór zijne

komst op dat eiland, in het jaar 449 vóór J. C. aan het hoofd van zijn leger overleed.

CIMON, een Romeinsch grijsaard, door den senaat, uit hoofde van eenige misdaad tot den hongerdood veroordeeld; zijne dochter, die de vrijheid had, hem in de gevangenis te komen bezoeken, deed hem eenigen tijd bestaan door hem met hare borsten te voeden. De regters van deze vindingrijke kinderliefde onderrigt, schonken den vader genade uit aanmerking der dochter. TITUS-LIVIVS en andere schrijvers, beweren dat het de moeder dier dochter en niet de vader was, welke men tot den hongerdood had veroordeeld. VALERIUS-MAXIMUS spreekt met verwondering over eene schilderij, die dezen trek van kinderliefde voorstelt, en den grootsten indruk op de harten maakte. *Hærent et stupent hominum oculi, dum hujus facti pictam imaginem vident; casusque antiqui conditionem presentis spectaculi admiratione renovant.* Eene uitdrukking, die zeer geschikt is, om het gebruik te regtvaardigen, dat de Catholijken van beelden en schilderijen in het stuk van godsdienst maken, benevens de plaats, welke zij aan dezelve in huane tempels inruimen.

CINALADAN. — Zie CHINI-

LADDAN.

CINARA, een vrouw uit *Thessalië*, had twee dochters, die eene toemelooze ijdelheid bezaten, en die, na zich boven JUNO te hebben willen stellen, door die godin in trappen werden veranderd, welke men bij het ingaan van een harer tempels met de voeten trad.

CINCHON (de markgravin DE), eene Spaansche dame, in 1598 geboren, vrouw des onder-konings van Peru, don PEDRO CINCHON. In dat land door eene hardnekkige koorts aangetast zijnde, besloot zij gebruik te maken van een middel, dat tot dusverre enkel bij de inboorlingen bekend was. Het was de schors van eenen boom, die in de bergen groeide. In 1632 bragt zij eenen vrij aanzienlijken voorraad van deze schors onder den naam van *Kina*, of *Peru-schors* naar Spanje over. Maar het waren de Jesuiten, zendingen in Peru, die het meeste toebagten, om dit heilzame geneesmiddel door Europa te verspreiden, om deze reden, noemde men het ook *Jesuitenpoeder*. De *Kina* vond in den beginne tegenstrevers in zekere geneesheeren, die bevonden, dat dit middel niet volgens de regels genas; maar deszelfs heilzame uitwerkselen bragten hen weldra tot zwij-

gen; en een hunner, meer verlicht dan de overigen, SEBASTIANUS BADIUS, geneesheer van den kardinaal LUGO, gaf over dit geneesmiddel eene uitmuntende verhandeling in het licht, ten titel voerende: *Anastasis corticis Peruviani, seu chinæ defensio, Genua, 1661, in 4.to* Om de herinnering aan de gewigtige dienst door deze dame aan de geneeskunde bewezen, te vereenigen, heeft LINNÆUS, den naam van *Cinchona* aan de plant gegeven, welke dit kostbare geneesmiddel bevat, en die tevens tot het geslacht dergene behoort, welke eene roode verwstof bevatten.

CININNATUS (LUCIUS QUINTUS, bijgenaamd), dus genoemd, wyl hij krullend haar had, werd van den ploeg gehaald, om in het jaar 458 vóór J. C. Romeinsch Consul te worden. Hij was rijk geweest, maar eene zware boete voor zijnen zoon moeiende betalen, werd hij genoodzaakt, zich in eene stulp aan gene zijde van den *Tiber* te behelpen, alwaar hij de weinige akkervelden bebouwde, welke hem overbleven. Gedurende zijn bestuur handhaafde hij de openbare rust, door eene wijze onverschrokkenheid, en na den afloop van hetzelfde ging hij weder zijnen akker bebouwen. Om de Aequers

en Volscers het hoofd te kunnen bieden, werd hij andermaal tot dezelfde waardigheid verkozen. Het eenige leedwezen, dat hij aan de afgevaardigden der Republiek betuigde, was dat zijn akker dit jaar onbebouwd zoude blijven: maar de senaat, door zijne edele eenvoudigheid getroffen, beval, dat de kleine landhoeve van den Consul, op kosten van den staat zoude bebouwd worden. Tot *Dictator* verheven, sloot hij de vijanden in, versloeg dezelve, en voerde hunnen veldheer, en de overige officieren, met kluiusters beladen naar *Rome*. Men kende hem den zegetogt toe, en het hing enkel van hem af, om even zoo rijk te worden als hij beroemd was. Men bood hem landgoederen, slaven en vee aan; die hij bestendiglijk van de hand wees, en legde na verloop van 16 dagen zijn Dictatorschap neder, om den ploeg weder te gaan opvatten. Reeds 80 jaren oud zijnde, werd hij andermaal tot *Dictator* verkozen, hij zegevierde over de *Prænestiërs*, en legde zijne waardigheid 21 dagen daarna weder neder. Dus leefde deze Romein, even zoo groot, wanneer zijne zegevierende handen, zich niet schaamden eene vore te ploegen, als wanneer hij de teugels van het bewind bestuurde, en hij over de vijanden der Re-

publiek zegevierde. Een geschiedschrijver heeft op eene sierlijke wijze gezegd: *Gaudet tellus laureato vomere, et triumphali aratore,*

CINEAS. — Zie CYNEAS.

CINNA (LUCIUS CORNELIUS), Romeinsch Consul in het jaar 87 vóór J. C. zag zich daar hij MARIUS, ondanks de tegenkanting van OCTAVIUS, zijnen ambtgenoot, den voorstander van SYLLA, had willen terugroepen, verplicht Rome te verlaten, en werd door den Senaat van zijne waardigheid als Consul beroofd. Zich onder de bondgenooten begaven hebbende, bragt hij weldra een leger van 30 legioenen op de been, kwam door MARIUS, CARBO en SERTORIUS, die elk over een leger-corps het bevel voerden, vergezeld, Rome belegeren. Nadat de hongersnood en de overloopingen den Senaat genoodzaakt hadden van met hem te capituleren, trok hij als overwinnaar binnen Rome, vergadert oogenblikkelijk het volk, en doet het besluit nemen tot de terugroeping van MARIUS. Stroomen bloeds vloeiden weldra door Rome. De huurlingen des overwinnaars, vermoordden zonder medelijden, al degene, die hem kwamen groeten, en die hij niet weder groette: dit was het sein tot het bloedbad. De beroemdste senato-

ren werden de slagtoffers zijner woede. OCTAVIUS, zijn ambtgenoot, werd onthoofd. Na viermalen Consul te zijn geweest, werd die dwingeland in het jaar 85 vóór J. C. door een hoofdman van zijn leger vermoord. Hij bezat, zegt een geleerde, al de hartstogten, die naar de dwingelandij doen haken, en geene der talenten, die er toe kunnen geleiden.

CINNA (CNEIUS-CORNELIUS) had het bestaan te danken aan eene klein-dochter van den grooten POMPEIUS. Hij werd overtuigd van eene zamenzwering tegen AUGUSTUS, die hem op verzoek der keizerin LIVIA, vergaf. De keizer deed hem in zijne kamer komen, herinnerde hem aan de verplichtingen, welke hij hem schuldig was, en na eenige verwijten over zijne ondankbaarheid, verzocht hij hem tot zijne vrienden te behooren, en gaf hem zelfs het consulaat, dat hij in het volgende jaar, omtrent het jaar 36 der regering van AUGUSTUS waarnam. Deze edelmoedigheid trof CINNA zoo zeer, dat hij sedert dien tijd een der ijverigste onderdanen van dien vorst werd. Volgens DION, liet hij bij zijn overlijden, zijne goederen na. VOLTAIRE twijfelt zeer aan de toegevendheid van AUGUSTUS omtrent CINNA. TACITUS noch SÜETONIUS zeggen iets van dit voorval.

De laatste spreekt over al de zamenzweringen tegen AUGUSTUS gesmeed: zou hij de beruchtste, stilzwijgend voorbij gaan? De zonderlingheid van een consulaat, aan CINNA gegeven, tot prijs der zwartste trouweloosheid, zou aan al de gelijktijdige schrijvers niet ontsnapt zijn. DION CASSIUS spreekt er enkel over, volgens SENEKA en dit stuk van SENEKA, gelijkt meer naar eene hevige redevoering dan naar eene geschiedkundige waarheid. Daarenboven stelt SENEKA het tooneel in *Gallië*, en DION te *Rome*. Deze wezenlijke of gewaande zamenzwering heeft den grooten CORNEILLE het onderwerp tot een, en welligt tot het voornaamste zijner voortreffelijke treurspelen geleverd.

CINNA (CAIUS HELVIUS), een Latijnsch dichter, leefde ten tijde der Driemannen. Hij had een dichtstuk in zesvoetige verzen zamengesteld, *Smyrnaë* genaamd, waarin hij de bloedschendige liefde van MIRRA beschrijft. SERVIUS en PRISCIANUS hebben er ons eenige verzen van behouden, welke in het *Corpus poetarum* van MAITTAIRE voorkomen. Pater BRIËT schrijft aan dezen dichter in zijn werk: *Aculè dicta veterum poetarum latinorum* vier puntgedichten (*epigrammata*) toe, welke nauwelijks bekend waren.

CINNAMUS (JOANNES), een Grieksch Geschiedschrijver der 12.e eeuw, vergezelde den keizer MANUEL COMNENUS op de meeste zijner reizen. Hij schreef de *Geschiednis* van dien vorst in 6 boeken. Het eerste bevat het leven van JOANNES COMNENUS, en de vijf overige dat van MANUEL. Hij is een dier beste nieuwere Grieksche geschiedschrijvers; doch ondanks zijne verdiensten, kan hij geenszins met XENOPHON, noch met eenigen der oude geschiedschrijvers vergeleken worden. Zijn stijl is edel en zuiver, de daadzaken wel ontwikkeld en met smaak gekozen. Hij komt met NICETAS, zijnen tijdgenoot niet altijd overeen. Deze zeide, dat de Grieken de Latijnen op allerlei wijzen verraadden; en CINNAMUS verzekert, dat de Latijnen, verschrikkelijke wreedheden ten opzichte van de Grieken bedreven. Zij zouden wel alle beide gelijk kunnen hebben gehad. DU CANGE heeft eene uitgave van CINNAMUS, in fol. 1670 in het licht gegeven in het *Louvre* in 't Grieksch en Latijn, met geleerde aanmerkingen en eenige andere verhandelingen gedrukt.

CINO DA PISTOIA, eigenlijk GUITTONI-SINIBALDI, een Italiaansche regtsgeleerde en dichter, werd in 1270 te *Pistoja* geboren, maakte

zich door een *Commentarium* op den *Codex*, door hem in het licht gegeven zoo gunstig bekend, dat onderscheidene universiteiten, hem gelijktijdig de gewigtigste leerstoelen in de regtsgeleerdheid aanboden. Met roem onderwees hij te *Trevisa*, te *Perosa* en te *Florence*, en overleed in 1337 volgens sommigen in zijne geboortestad, doch volgens anderen te *Bologna*. De beste uitgave van het *Commentarium* van CINO, is die van *Frankfort*, 1578. De beroemde BARTHOLE had de regtsgeleerdheid te *Perosa* onder dien grooten meester beoefend. Nog heeft men van dien bekwamen regtsgeleerde, eene verzameling van Gedichten, voor de eerste maal onder dezen titel in het licht gegeven: *Rime di messer CINO DA PISTOIA, jureconsulto e poeta celebratissimo etc*: Rome, 1559, in 8.vo, herdrukt met een tweede gedeelte te *Venetië*, 1589, door de zorg van FAUSTINO TASSO. CINO is van al de Italiaansche dichters, die voor PETRARCHA leefden, diegene wiens wijze het meest met de zijne overeenkwam en wiens verzen de meeste sierlijkheid en lieflijkheid bezitten. Men vindt verscheidene stukken van CINO onder de gedichten van DANTE, die zijn vriend was.

CINQ-ARBRES (JOANNES),

in het Latijn QUINQUARBOREUS, in de zestiende eeuw te *Aurillac* geboren, koninklijk hoogleeraar der Hebreuwsche en Syrische taal, aan het collegie van *Frankrijk* te *Parijs*, overleed in 1587 en was de schrijver van eene *Hebreuwsche spraak-kunst*, gevolgd door eene kleine verhandeling *de Notis hæbræorum*, voor de eerste maal in 1546, in 4.to in het licht gegeven en dikwerf herdrukt. De beste uitgave is die van 1609, met aantekeningen van pater VIGNAL. Men heeft van denzelfden ook eene Latijnsche vertaling van het *Targum* (of Chaldeeuwsche omschrijving) door JONATHAN-BEN-ÜZIËL, over JEREMIAS, *Parijs*, 1549 en 1556, in 4.to, met een ander *Targum* van denzelfden JONATHAN over den Profet OZEAS, en omschrijvingen der vertalingen van JOËL, AMOS, RUTH, en andere kleine profeten; *het Evangelie van den H. MATTHEUS*, in het Hebreuwsch, met de verhandeling en de aantekeningen van SABASTIAAN MUNSTER, 1551, in 8.vo; en vertalingen in het Latijn van eenige werken van AVICENNE.

CINQ-MARS (HENDRIK COIFFIER DE RUZÉ, Markgraaf van), tweede zoon van ANTONIUS COIFFIER, Markgraaf van *Effiat*, Maarschalk van *Frankrijk*, opperbewindheb-

ber der geldmiddelen, werd in 1620 geboren. Hij had zijne fortuin te danken aan den kardinaal DE RICHELIEU, den boezemvriend van zijnen vader, door wiens toedoen hij tot kapitein der lijfwacht, daarna in 1637 tot Grootmeester der Garde-Robe des konings, en twee jaren daarna tot groot wapendrager van *Frankrijk* bevorderd werd. Zijn geest was aangenaam en zijn gelaat verleidend. De kardinaal DE RICHELIEU, die zich van hem wilde bedienen, om de geheimste gedachten van LODEWIJK XIII te kennen, maakte hem met het middel bekend, om het hart van dien vorst te winnen. Hij geraakte tot de hoogste gunst; doch de eerzucht versmoorde in hem weldra de erkenenis, die hij den minister en den koning verschuldigd was; inwendig haatte hij den kardinaal, wyl dezelve hem overheerschen wilde; ook droeg hij den vorst niet veel meer liefde toe, wyl deszelfs zwaarmoedige inborst, den smaak hinderde, dien hij voor de vermaken koesterde. *Ik ben zeer ongelukkig, zeide hij tot zijne vrienden, met eenen man te moeten leven, die mij van den morgen tot den avond verveelt.* CINC-MARS, die zich intusschen met de hoop streelde, den minister den voet te ligten, en den staat te besturen,

VII. DEEL.

ontveinsde zijne afkeerigheid. Terwijl hij de buitengewone genegenheid zocht aantekweeken, welke LODEWIJK XIII. hem toedroeg, spoorde hij GASTON, Hertog van *Orleans*, tot den opstand aan, en lokte den hertog van *Bouillon* in zijne partij. Men zond eenen verespieder naar *Spanje*, en sloot een verdrag met GASTON, om *Frankrijk* voor de vijanden te openen. Daar de koning in 1642 in persoon uittrok ter verovering van *Roussillon*, zoo werd hij door CINC-MARS gevolgd, die meer dan ooit in zijne gunst stond. LODEWIJK XIII. verklaarde hem dikverf hoe zeer het hem smartte, dat een heerschzuchtige minister zoodanig de overhand op hem had. CINC-MARS maakte van dit vertrouwen gebruik, om hem nog meer tegen den kardinaal te verbitteren. RICHELIEU, te *Tarascon* gevaarlijk ziek, twijfelde niet meer aan zijne ongenade; maar zijn geluk wilde, dat hij het verdrag ontdekte met de Spaansche munitelingen gesloten. Hij gaf er den koning berigt van en de onvoorzigtige CINC-MARS werd te *Narbonne* aangehouden, en naar *Lyon* vervoerd. Men stelde een crimineel geding tegen hem aan; er werden nieuwe bewijzen vereischt, om hem te veroordeelen. GASTON ver-

M

schaftte dezelve, om zijne eigene genade te koopen. CINQMARS werd den 12 September 1642, eerst 22 jaren bereikt hebbende, onthalsd.

CINUS. — Zie CINO DA PISTOIA.

CINYRAS, koning van *Cyprus*, en, door zijne dochter MYRRHA, de vader van ADONIS, wordt onder de oude waarzeggers geteld. Hij was zoo vermogend, dat de rijkdommen, welke hij bezat, aanleiding hebben gegeven tot het spreekwoord *Cinyrae opes*. Zijn rijk werd verdelgd door de Grieken, aan welke hij de levensmiddelen niet wilde leveren, die hij hun voor het beleg van *Troje* beloofd had. Men schrijft hem de stichting van *Paphos* en *Smyrna* toe, benevens de uitvinding der dakpannen, des hamers, der nijptang, des hefbooms, en aanbeelds. Zijne afstammelingen waren achtereenvolgend Hooge-priesters van den tempel van VENUS, te *Paphos*.

CIOFANO (HERKULES), te *Sulmona* in *Italië* geboren, heeft in de zestiende eeuw geleerde en sierlijke commentariën geschreven, op de Herscheppingen van OVIDIUS, zijnen stadgenoot, *Frankfort*, 1661, in fol. en leverde eene Beschrijving zijner geboorte stad, onder den titel van *Antiquissimæ et*

nobilissimæ urbis Sulmonis descriptio, *Aquilea*, 1578, in 8.vo

CIOLEK. — Zie VITELLIO.

CIRAN (*Heilige*), of SIGIRAN, in *Berry*, uit eene beroemde familie geboren, verscheen, na te *Tours*, eene met zijne geboorte overeenkomstige opvoeding ontvangen te hebben, aan het hof, deed zich aldaar hoogachten, en oefende er onder CLOTARIUS II., den post van schenker uit. Toen SIGELAIE, zijn vader, die Bisschop van *Tours* was, hem wilde uithuwen, sloeg CIRAN, die, te midden der grootheden, dedeneens kluizenaars uitoefende, die partij van de hand, verbrak kort daarna, allen omgang met de wereld, ontving de kruinschering door de handen van den Bisschop MODEGISILUS, die zijnen vader was opgevolgd, en werd tot de heilige wijdingen bevorderd. Tot de waardigheid van aarts-diaken benoemd, bewees hij groote diensten aan het Bisdom *Tours*, verbeterde de misbruiken en herstelde alom de kerkelijke tucht. Het kon niet missen of zijn ijver en zijne deugden haalden hem onaangenaamheden op den hals. De gouverneur der stad liet hem, onder voorwendsel van dwaasheid, in de gevangenis werpen; maar de Hemel beschaamde zijne

vijanden, en zijn voornaamste vervolger kwam op eene ellendige wijze om het leven. Hij legde vervolgens, na zijne nog overige goederen aan de armen te hebben uitgedeeld, zijne waardigheid neder, en begaf zich naar het Bisdom *Bourges*, op de grenzen van *Berry* en *Touraine*, alwaar hij twee kloosters stichtte, dat van *Meaubeck* en *Lonrey*, in welk laatste hij in 657, na hetzelfde verscheidene jaren bestuurd te hebben, overleed. Zijn leven is door *MARILLON*, met aantekeningen in het licht gegeven.

CIRANI (*ELIZABETH*), eene door hare begaafdheid voor de schilderkunde beroemde dame, strekte der school van *Bologna*, hare geboortestad tot eer. Naar de schilderstukken der groote meesters gevormd, bezat zij schoone denkbeelden, die zij gelukkiglijk overbragt. Haar coloriet is frisch en bevalig; maar hare manier is noch vast, noch nadrukkelijk. Ofschoon zij meer begaafdheid bezat, voor de eenvoudige of teedere onderwerpen, verkoos zij echter bij voorkeur de verschrikkelijke; maar het ontbrak haar aan kracht, om dezelve ten uitvoer te brengen.

CIRCE, dochter van den zonnegod (*Sol*) en van de

nimf *PERSA*, was ervaren in de kunst van giftmengen. Zij bediende zich van dat gevaarlijke geheim, tegen den koning der Sarmaten, haren echtgenoot, dien zij, om alleen te kunnen heerschen, door vergif om het leven bragt. Aan hare onderdanen door die misdaad hatelijk geworden, nam zij de wijk naar eene woeste plaats op de kusten van *Italië*, dat naar haar het *Circeisch voorberge*te werd genaamd. Het is in deze schuilplaats, dat zij *ULYSSES* ontving. — Zie *ULYSSES*.

CIRILLO (*BERNARDINUS*), maakte zich op het einde der 16.^e eeuw, door eene in het Italiaansch geschrevene belangrijke en niet zeer algemeen bekende *Geschiedenis van Aquila*, zijne geboortestad, bekend. Zij werd te *Rome*, in 1570, in 4.to gedrukt. Om eene volledige geschiedenis dier stad, der geleerden, welke zij heeft voortgebragt, en der rampen, welke zij heeft ondergaan te bezitten, voegt men er gewoonlijk die van *SALVATOR MASSONIO*, een schrijver uit hetzelfde gewest, bij: dit laatste werk werd te *Aquila* in 1594, in 4.to gedrukt. Volgens zijn graf-schrift door *TOPPI*, in zijne Napolitaansche Bibliotheek aangehaald, overleed *CIRILLO* den 15 Julij 1575, in den

ouderdom van 75 jaren.

CIRILLO (DOMINICUS), in 1734 te *Grugno*, in het koninkrijk *Napels*, uit eene adellijke familie geboren, legde zich met roem toe op de beoefening der geneeskunde. Ofschoon nog jong zijnde, verkreeg hij, na een vergeelijkend onderzoek, den leerstoel der kruidkunde, door den dood van PEDILLO openstaande. Eenige jaren daarna, kwam hij in het gevolg van lady WALPOLE in *Frankrijk*, alwaar hij NOLLET, BUFFON en D'ALEMBERT leerde kennen, en zich bijzonder aan DIDEROT verbond. Naar *Engeland* overgestoken zijnde, volgde hij aldaar de lessen van WILLIAM HUNTER, en werd tot lid der koninklijke maatschappij dier stad aangenomen. Bij zijne terugkomst in zijn vaderland, werd hij achtereenvolgend tot Hoogleeraar in de beoefenende, en in de bespiegelende geneeskunde benoemd. Tot dus verre oefende CIRILLO zijnen post met eene zeldzame edelmoeidigheid en belangeloosheid uit. Onophoudelijk in de paleizen der rijken geroepen, vloog hij met geenen minderen ijver in de hutten der armen; alom vertoonde hij zich als een ware vriend der menschheid; maar toen de Franschen den 23 Januarij 1799 *Napels* waren binnen getrokken en er eene

republikeinsche staatsregeling hadden uitgeroepen, werd hij tot volksvertegenwoordiger benoemd; CIRILLO het beroep verlatende, waardoor hij zoo veel roem had verworven, nam dezen post aan, ging tot de wetgevende commissie over, waarvan hij weldra tot voorzitter werd verkozen. Maar nauwelijks waren er zes maanden verlopen of de *Parthénopische* republiek bestond reeds niet meer. Koning FERDINAND keerde den 13. Julij 1799 in *Napels* terug, en deed al degene vervolgen, die aan de nieuwe orde van zaken hadden deel genomen. CIRILLO werd aangehouden aan boord van een schip, waarmede hij naar *Toulon* wilde oversteken. Lord NELSON en WILLIAM HAMILTON stelden al hunnen invloed in het werk om hem te redden; zij vleiden zich reeds geslaagd te zijn, want men vorderde niets anders van hem, dan dat hij teekenen van berouw aan den dag leggen en den koning om genade smeeken zoude. Maar hij weigerde hardnekkig dit bewijs van onderwerping te geven, en kwam den 24 Augustus 1799 op het schavot om het leven. Deze kundige geneesheer heeft een groot aantal werken nagelaten, onder welke men onderscheidt: 1.° *Ad botanicas institutiones introductio*, *Napels*, 1771,

in 4.to (tweede uitgave). — 2.º *Fundamenta botanica, sive philosophia botanicæ explicatio*, Napels, 1787, 2 dl.ⁿ in 8.vo (3.º uitgave). Dit werk is een uitmuntend Commentarium der kruidkundige wijsbegeerte van LINNEUS. — 3.º *De essentialibus nonnullarum plantarum characteribus*, Napels, 1784, in 8.vo — 4.º *Plantarum variarum regni neapolitani fasciculus primus, cum tabulis æneis*, Napels, 1788, in fol.; *fasciculus secundus* 1793, enz. — 5.º *La prigione e l'ospedale, discorsi accademici del dottor D. C. Nizza*, 1787, in 8.vo — 6.º *Le Virtù* enz. of *de zedelijke deugden des ezels, akademische voorlezingen van doctor N. N. idem*, in 1786, 8.vo Deze verhandeling, belangrijk door den geest, die er in doorstraalt, en door de zuiverheid des stijls, ademt zeer de wijsgeerige grondbeginselen, die CIRILLO te Parijs geput had. — 7.º *Entomologiæ neapolitanæ specimen primum*, Napels, 1787, in fol., de platen, waarmede dit schoone werk versierd is, zijn door CLENER gegraveerd.

CIRINO (ANDREAS) geordende geestelijke van Messina, te Palermo, den 6 September 1664, in den ouderdom van 46 jaren overleden, is de schrijver van onderschei-

dene werken het wild betreffende: 1.º *Variarum lectionum, sive de Venatione herorum libri II.*, Messina, 1650, in 4.to — 2.º *De venatione et natura animalium*, Palermo, 1653, in 4.to — 3.º *De natura et solertia canum; De natura piscium*, ibid, in 4.to — 4.º *Historia delle peste*, Genua, 1646, in 4.to

CIRO-FERRI, een Romeensch schilder en bouwkunstenaar in 1634 geboren, werd door ALEXANDER VII. door drie andere Paussen, zijne opvolgers, en door andere vorsten met eerbewijzen overladen. De groot-hertog van Florence belastte hem met het voltooijen der werken, aan het paleis Pitti, welke PETRUS DE CORTONNE, zijn meester, onvolledig had gelaten; de leerling kweet zich daarvan op eene waardige wijze. Eene verhevene manier, eene wijze zamenstelling, eene schoone genie zullen steeds zijne werken doen bewonderen. Deze bewondering zou nog beter verdiend zijn geworden, indien hij meer levendigheid en verscheidenheid in zijne karakters gebracht had. CIRO-FERRI overleed te Rome, alwaar hij teekeningen voor het Vatikaan geleverd had, in 1689, uit ijverzucht hem door BACCICI, een beroemd Genuesch schilder, ingeboezemd.

CIRON (INNOCENTIUS), kanselier der kerk en universiteit van *Toulouse*, onderscheef in de 17^e eeuw in die stad met roem de regtsgeleerdheid. Men heeft van hem latijnsche *Aanmerkingen* op het kanonieke regt, die zeer op prijs worden gesteld, en die vroeger nog meer gezocht werden, dezelve zijn te *Toulouse* 1645, in fol. gedrukt.

CISNER (NICOLAAS), een lutheraan, den 24 Maart 1529, te *Mosbach* geboren, was hoogleeraar, in de regtsgeleerdheid te *Heidelberg*, en vervolgens rector aan de universiteit dier stad, alwaar hij in 1583, in den ouderdom van 54 jaren overleed. Men heeft van hem verscheidene werken, die niet belangrijk genoeg zijn, dan dat wij er de lijst van zouden mededeelen. Wij willen echter zijne *Opuscula historica et politico-philologica*, Frankfort, 1611, in 8.vo aanhalen, wijl dezelve eenige voor de geschiedenis en het openbare regt van *Duitschland* nuttige stukken bevatten; benevens de uitgave, welke hij van de *Jaarboeken* van *AVENTINUS* geleverd heeft, *Bazel*, 1580, in fol., wijl zulks de eerste naauwkeurige is. Degene die vóór dien tijd in het licht waren verschenen, waren alle verminkt.

CISSÆUS (ULPIUS), te *Schalsum* een dorpje in de provincie *Vriesland* geboren ontleende zijnen naam, van het grieksche *Cissus*, klimop of eilooft, met welke plant de kerktoren zijner parochie oudtijds zoo zeer begroeid was, dat de boeren genoodzaakt waren dezelve van tijd tot tijd afteknippen, opdat de menigte van vogelen, die daar in nestelden, het koren niet zouden beschadigen. Hij was zeer ervaren in de grieksche taal, en werd daarom tot hoogleeraar in dezelve naar *Erfurt* beroepen. Daar echter de ketterijen van *LUTHER* in die stad hand over hand toenamen, zoo verliet hij dezelve, en keerde naar zijn vaderland terug, alwaar hij het priester- en predikambt bediende, en in het jaar 1540 overleed. Hij vertaalde uit het grieksch in het latijn het werk van *HESTODUS* ten titel voerende: *Opera et Dies*, en bragt hetzelfde vers voor vers over, en deed zijne vertaling daarenboven met aantekeningen vergezeld gaan. Even gelijk *ERASMUS*, met wien hij vriendschaps- betrekkingen onderhield, schreef hij onder den titel van *Proverborum farrago*, eene verzameling van spreekwoorden. Nog heeft men van hem: *Epistola gratulatoria ad Henricum saxonie Ducem*, en eenige schriften tegen *LUTHER*.

CITRY DE LA GUETTE (S.), een fransch schrijver, der 17.e en 18.e eeuw wiens geboorte tijd, noch plaats, noch levensomstandigheden bekend zijn, heeft zich in het gebied der letteren eenen naam gemaakt door: 1.e *Histoire de la conquête de Jérusalem sur les chrétiens par SALADIN*, (*Geschiedenis der verovering van Jerusaleem op de christenen door SALADIN*), Parijs, 1679, in 12.mo. Dit is eene gewaande vertaling van een Gallisch handschrift, welkers echtheid in twijfel is getrokken. — 2.e *Histoire des deux triumvirats, depuis la mort de CATILINA jusqu' à celle d' ANTOINE*, (*Geschiedenis der beide driemaanschappen, van den dood van CATILINA tot op dien van ANTONIUS*). » Dit werk, zegt J. N. MOREAU heeft mij altijd een meesterstuk toegeschenen, hetzelfde ontwikkelt met de grootste duidelijkheid en met veel warmte, eene der gewigtigste omentelingen der Romeinsche geschiedenis, den val der Republiek, enz." De laatste uitgaven van *Parijs* van 1719 en 1741, 4 dl.ⁿ in 12.º, bevat ook het Leven van AUGUSTUS door LARREY. Dezelfde schrijver heeft drie even zoo belangrijke als zeldzame geschiedenissen, uit het Spaansch in het Fransch vertaald. De eerste is die

der verovering van *Mexico*, door ANTONIO DE SOLIS, *Parijs*, 1691, in 4.to; de tweede die der verovering van *Florida*, door FERDINAND SOTO, *Parijs*, 1684, in 12.mo; en de derde die der ontdekking en verovering van *Peru*, door ZARATE, *Amsterdam*, herdrukt te *Parijs*, in 1716, 1742 en 1774, 2 dl.ⁿ in 12.mo CITRY overleed in 1740.

CITTERS (ARNOUT VAN), den 10 December 1633 geboren, een regtsgeleerde, werd, na zijne studiën volbragt, en zich eenigen tijd in de praktijk geoefend te hebben, in 1667 tot raadsheer in den Hoogen-Raad van *Vlaanderen* benoemd, en in September 1671 tot secretaris der hoofdstad van *Zeeland* bevorderd. Drie jaren later werd hij door WILLEM III. tot raadsheer van het provinciale hof van *Zeeland* verkozen; in 1680 werd hij raadsheer in den Hoogenraad, en in hetzelfde jaar afgezant in *Engeland*, alwaar hij veertien jaren vertoefde, in een tijd waarin *Groot-Britannië* in de neteligste omstandigheden verkeerde. In Mei 1696 kwam hij als buitengewoon afgezant der *Vereenigde Nederlanden* in *Spanje* aan, in welk land hij den 12 October van hetzelfde jaar, alvorens nog zijne openbare

intrede gedaan te hebben, overleed, drie zonen nalatende, welke mede aanzienlijke staatsambten bekleed hebben.

CIVILIS (CLAUDIUS), uit het koninklijke geslacht der oude Batavieren gesproten, maakte zich even beroemd door zijne dapperheid, als hij zulks door zijne edele geboorte was. Nadat FONTIUS CAPITO, Romeinsch landvoogd van *Neder-Germanië*, zijn bestuur begon, met de inwoners te onderdrukken, durfden CLAUDIUS CIVILIS en zijn broeder JULIUS PAULUS, zich in het belang hunner ongelukkige landgenooten te verheffen; de laatste moest zulks met den dood bekoopen, en CIVILIS werd in ketenen gekluisterd naar *Rome* gezonden, en eerst na den dood van NERO door keizer GALBA weder in vrijheid gesteld; in zijn vaderland teruggekeerd trof hij aldaar zijne landgenooten in eenen treurigen toestand aan, het verbond door de Romeinen met hen aangegaan, werd schandelijk geschonden, de vrijheid der Batavieren vernietigd, en zij aan allerlei knevelarijen ter prooije: het vrijheidminnende hart der Batavieren hijgde naar verlossing. CIVILIS, die, hoewel eenöogig, zijnen scherpen blik gestadig op de belangen van zijne landgenooten en zijn vaderland gevestigd

hield, en tevens op wraak, wegens den moord, aan zijnen broeder gepleegd, bedacht was, werd hun aanvoerder en wreker. De voornamesten des volks worden in een heilig woud door hem ten gastmaal genoodigd; en, op den oogenblik, dat de wijn het Batavische hart vrolijk gemaakt en het bloed verhit had, staat de held in het hartje van den nacht eensklaps op, en schetst der vergaderde menigte in krachtige, mannelijke taal, terwijl zijn oog van vrijheidszucht en moed fonkelt, de verdrukkingen en geweldnarijen, welke de Batavieren van het trotsche *Rome* hadden te verduren, hun tevens voorstellende, dat de gelegenheid om zich van allen vreemden invloed te bevrijden, nooit gunstiger was geweest, dan thans, vermits de Romeinsche bezettingen in het land der Batavieren, door den oorlog, die hunne overheerschers elders voerden, zeer gering waren. Na het eindigen dezer toespraak, hoorde men in de geheele vergadering niet dan de eenparige kreet van *te wapen! wraak! wraak!* Men zwoer voor het behoud der dierbare vrijheid goed en bloed in de waagschaal te stellen. Kaninefaten en Belgen vereenigden zich met de Batavieren, en als getergde leeuwen viel men nu op de Romeinen aan,

twee hunner winterlegers aan de Noord-zee werden geplunderd, andere door een dergelijk lot bedreigd, staken de Romeinen zelve in brand. Met behulp der Tongeren, maakte CIVILIS zich van eene Romeinsche vloot meester, die uit 24 schepen bestond. Door zulke luisterrijke overwinningen verkreeg CIVILIS, den naam van *hersteller der vrijheid* en nieuwe bondgenooten, en, na herhaalde vruchteloze aanvallen op het sterke *Castra-Vetera* in *Kleefsland*, gelukte het hem zich in het jaar 71 ook van die belangrijke Romeinsche verschanzing meester te maken. Na tot dus verre in bijna alle ontmoetingen te hebben gezegevierd, kreeg CIVILIS thans in den Romeinschen bevelhebber PETILIUS CEREALIS, door keizer VESPASIANUS met vier keurbanden afgezonden, eenen geduchten vijand. Vele volkstammen, die aan den opstand hadden deel genomen werden door dezen dapperen Romein weldra beteugeld. CIVILIS alleen bood hem moediglijk het hoofd: onder begunstiging van den nacht, deed hij eenen inval in de Romeinsche legerplaats bij

Trier, waardoor hij alles in verwarring bragt, vele vijanden velde, en andere op de vlugt dreef. CEREALIS, die in zijn slaapvertrek het gerucht daarvan vernam, vliegt zelfs ongekleeed te wapen, en na zijne soldaten tot staan te hebben gebragt, dreef hij de Batavieren op de vlugt. CIVILIS liet in allerijl in de nabijheid van *Vetera* eenen dam in den *Rijn* werpen, waardoor de velden, die hen nog van de hen achtervolgende Romeinen scheidden, onder water liepen. De Batavieren en Germanen in de kunst van zwemmen bedreven, vochten nu op het overstroomde land en bragten den Romeinen eenen gevoeligen neep toe. Kort daarop echter moest CIVILIS, door het verraad van eenen overlooper, een aanmerkelijk verlies ondervinden. Hierom alsmede om de trouweloosheid zijner bondgenooten, zag hij zich verplicht naar een verdrag met de Romeinen te luisteren. Op eene halfgebroke brug, waarschijnlijk over den *IJssel*, hield de Batavische held met CEREALIS in het jaar 79 der Christelijke tijdrekening een mondgesprek (*), het-

M 5

(*) *De Nederlandsche Dichter F. VAN STEENWIJK heeft in het 16.^e gezang van zijnen CLAUDIUS CIVILES, aan CEREALIS, bij deze gelegenheid, de volgende woorden in den mond gelegd:*

» Toen de eerste Caesar, die al d'aarde wist te dwingen,

welk een' vrede ten gevolge had, waarbij besloten werd, dat het oude verbond, hetwelk door de Romeinen zoo schandelijk was verbroken, in volle kracht blijven, en voortaan ongeschonden zou gehandhaafd worden. Wat er echter van CIVILIS, en van zijne beide zonen, na het sluiten van dit verdrag geworden is, is onbekend, vermits men na dien tijd, den naam van dezen verdediger der Bataafsche vrijheid niet meer vermeld vindt.

CIVOLI of CIGOLI (LODE-

WIJK), in 1559 op het kasteel *Cigoli* in *Toskanen* geboren, werd aldus naar zijne geboorteplaats genoemd, want zijn ware naam was **CARDI**. De studie der ontleedkunde verwarde zijnen geest; maar toen de rust en de geboortelucht denzelfden hersteld had, werd hij als schilder in de akademie van schilderkunde van *Florence*, en als dichter in die *della Crusca* opgenomen. Hij speelde zeer wel de luit: men verweet hem, dat dit speeltuig hem verhinderde zijne schilderstukken af te

Gereed stond *Rome's* juk uw' landzaat op te dringen,
Erkende hij den vorst, die stout hem weêrstand bood,
Uw stamheer **KATTENWALD**, als vrijen bondgenoot
Van *Rome*, en eerde zelfs dien dappren staatsbehoeder,
Uit achting voor de deugd van *Rome's* vriend en broeder:
Uit naam eens *Caesars*, die voor geen der *Caesars* zwicht,
Bewijs ik u, die meer dan **KATTENWALD** verrigt,
Dezelfde uitmuntende eer, die 's eilands held voor dezen,
Als bondgenoot, als vriend als broeder, werd bewezen,
En deze gunst wordt ook uw' vrienden toegestaan.

Vernieuw met mij 't verdrag, toen heuglijk aangegaan
Geen schatting, pressing of bezetting, zal men lijden
Maar 't hulptal, toen bepaald, in onze heeren strijden.
Voor 't eerlijk oorlogsloon: dus zij de vrees gegrond,
Tot *Rome's* eer en d'uwe, op 't oude staatsverbond.
In zeven dagen zal ik 't eiland gansch verlaten:
De vrije landzaat keer' den achtsten in zijn' staten.
Het Roomsche *Novezium*, zoo ver van uw gewest,
Zij voor het rijksg gebied de naaste legervest.
Wij zullen, eer ik keer van het eiland met mijn' benden
De krijgsgevangenen elkander wederzenden:
Ontvang in deze plaats uw' gade en zuster weêr,
's Lands vrijheid zij zoo groot, zoo roemrijk als welêer,
Zoo lang uw vaderlandsche en de andere vrije helden,
Door trouw, naar 't oud verbond, de Roomsche gunst vergelden."

Waarop hij CIVILIS aldus doet antwoorden:

"Ken (zegt CIVILIS nu) in mij, in deze Grooten,
In al ons volk, o held, 's rijks trouwe bondgenooten:
Wij zijn bereid, zoo ver men 't wettig eischt, voortaan
Zoo braaf de rijksêer als de vrijheid voor te staan."

Vertaler.

werken, en hij verbrak hetzelfde. Men heeft aan hem de teekening van het paleis *Medicis*, op de plaats *Madama*, te danken; en die van het voetstuk van het metaalen paard, hetwelk het standbeeld van HENDRIK IV. droeg, dat voor de revolutie op de *Pont-Neuf* te *Parijs* stond. Zijn penseel was vast, krachtig en verraadde de genie. Paus PAULUS V. gaf hem eene breve, om hem als dienend ridder van *Malta* te doen opnemen; hij ontving deze eer, in 1613, op zijn doodbed. Zijne voornaamste werken zijn te *Rome* en te *Florence*. Een *Ecce Homo*, hetwelk hij ter mededinging met BAROCHE en MICHAËL-ANGELO DA CARRAVAGGIO vervaardigde, deed de schilders zeer in waarde dalen. Zijn meesterstuk is de marteldood van den H. STEPHANUS, waardoor hij den naam van *Florentijnschen CORREGGIO* bekam.

CLAIR of CLAIRS (*Heilige*), eerste bisschop van *Nantes*, kwam volgens het meest algemeene gevoelen, omtrent het jaar 280, onder de regering van PROBUS in *Gallië*, en werd niet uit *Tours* door den heiligen GATIANUS maar uit *Rome* door den Paus, met den diaken ADEODATUS gezonden. Men gelooft, dat hij dezelfde is als de heilige CLAIR van *Aquitanië*, die,

van deze provincie, in *Bretagne* indrong. Men heeft in het bisdom van *Vannes* altijd geloofd, dat hij hier overleden en begraven was; maar in 878 werden zijne overblijfselen naar de abdij *Saint-AUBIN van Angers* gebragt, waar zij nog bewaard worden.

CLAIR of CLER (*Heilige*), te *Vienne* geboren, werd vroegtijdig door zijne moeder tot de deugd opgeleid, deze door hare oprechte godsvrucht zoo lofwaardige vrouw plaatste hem in het klooster van *Saint-Ferreol*, terwijl zij zelve het besluit genomen had om zich in dat van *Sainte-Blandine* te begeven. De jonge CLAIR maakte zich door zijne heilige levenswijze zoo beroemd, dat de bisschop van *Vienne* hem tot abt van het klooster van *Saint-Marcel* benoemde en hem het opzigt opdroeg over de nonnen van *Sainte-Blandine*. Hij werd weldra het voorbeeld van eenen volmaakten opziener, en met de gave van wonderen begunstigd. De schrijver van zijne levensbijzonderheden verhaalt, dat hij, gedurende zijne ziekte, die hem in het graf sleepte, aan zijne leerlingen de verwoestingen der Wandalen en Sarracenen voorspelde, die eerst 72 jaren daarna voorvielen. Eenige dagen voor zijnen dood, toen deze heilige Abt zich in de

kerk had laten dragen, sliep hij in een boetehemd, en begon te bidden. Hij overleed den 1 Januarij 660, dag, op welken sedert KAREL den Groote zijn feest gevierd werd. Zijne overblijfselen, die van de kerk *Sainte-Blandine* naar die van *Saint-Pierre* overgebracht werden, werden in de vijftiende eeuw door de Hugenooten verstrooid.

CLAIR (*Heilige*), een martelaar, geboren te *Rochester* in *Engeland*. Na tot priester gewijd te zijn, verliet hij zijn vaderland, ging naar *Gallië*, en bleef in *Vexin*, in het diocees van *Rouanen*, waar hij verscheidene jaren in de uitoefening der schitterendste deugden leefde. Dikwerf verliet hij de eenzaamheid, welke hij voor zich verkozen had, om de waarheden des heils te gaan prediken. Hij overleed als martelaar der eerbaarheid, daar hij door twee moordenaars die door eene vrouw, welke hem niet tot de voldoening harer driften had kunnen overhalen, uitgezonden waren, vermoord werd. Men stelt zijnen dood in het jaar 894. Zijne vereering is zeer groot in onderscheidene dioceesen van *Frankrijk*.

CLAIR (JOANNES MARIA LE).
Zie LECLAIR.

CLAIRAC (LODEWIJK AN-

DREAS DE LA MAMIE), hoofd-ingenieur te *Bergues*, overleden den 6 Mei 1752, heeft geschreven: 1.° *l'Ingénieur de Campagne ou Traité de la fortification passagère (De Veldingenieur of Verhandeling over de vlugtige Krijgsbouwkunde)*, 1750, in 4.to Het is het beste werk dat wij over dat onderwerp bezitten. J. L. LE COMTE heeft er een uittreksel van in het licht gegeven. — 2.° *Histoire de la dernière révolution de Perse, avant THOMAS KOULI-KAN (Geschiedenis der laatste omwenteling in Perzië, voor THOMAS KOULI-KAN)*, 1750, 3 dl.ⁿ in 12.vº

CLAIRAUT (ALEXIS CLAUDIUS), den 7 Mei 1713, te *Parijs* geboren, was de zoon van eenen bekwamen meester der wiskunde, die hem in de eerste beginselen van EUCLIDES lezen leerde. De jonge CLAIRAUT las, in 1726, slechts 12 jaren en 8 maanden oud zijnde, in de academie der wetenschappen, een opstel voor, over vier nieuwe meetkundige kromme lijnen van zijne vinding. Hij handhaafde het denkbeeld, hetwelk zulke gelukkige beginselen van hem gegeven hadden, en gaf in 1730, in het licht: *Recherches sur les courbes à double courbure (Onderzoekingen over de kromme lijnen met eene dubbele kromming)*, in

4to, die den grootsten landmeters waardig zijn. De akademie van wetenschappen opende hem, in den ouderdom van 18 jaren, alzoo vóór de jaren door hare verordeningen voorgeschreven hare deur, en plaatste hem in het gezelschap der akademische leden, die zich naar het Noorden zouden begeven, om de gedaante der aarde te bepalen. Op de terugreis uit *Lapland*, berekende hij de gedaante des aardbols volgens de regelen der aantrekkende kracht; dat is: welke gedaante hare ronddraaijende beweging, vereenigd met de aantrekkingskracht van al hare deelen, aan dezelve moest geven. Nog berekende hij, volgens het stelsel van NEWTON, het evenwigt, dat de maan tusschen de zon en de aarde houdt. De afwijking der sterren en planeten, welke BRADLEY het eerst als een uitwerksel des lichts heeft beschouwd, heeft aan CLAIRAUT de theorie te danken, welke er van bestaat. Wij willen niet over eene oneindige menigte wis- en sterrekundige *Verhandelingen* spreken, waarmede hij de akademie verrijkt heeft. Het is voornamelijk volgens zijne berekeningen, en die van HALLEY (zie dat artikel) dat men volgens de theorie van NEWTON, besloten heeft, de kometen als planeten te beschouwen, even zoo oud als de wereld, en aan algemeene

ne wetten onderworpen; hoewel het eene waarheid is, dat derzelver geregelde loop nog niet zeer bevestigd schijnt: CLAIRAUT zelf heeft zich bedrogen, omtrent die van 1759, welke de eenige is, die men met eenigen schijn, ten gunste van den geregelden loop aanhaalt. HALLEY schijnt dezelve voorzègd te hebben, terwijl anderen dezelve tegen 1757, en nog anderen tegen 1758 aangekondigd hadden; HALLEY heeft het jaar niet durven bepalen, en is tusschen 1758 en 1759 onbeslist gebleven. Maar was deze staartster dezelfde als die van 1682? Hieraan moge men gerustelijk twijfelen (*Zie Observ. philos. sur le Syst.* bladz. 170). Er bestaat van CLAIRAUT: 1.º *Elémens de Géométrie (Grondregels der Meetkunde)*, 1741, in 8.vo, om derzelver duidelijkheid en naauwkeurigheid zeer op prijs gesteld. — 2.º *Elémens d'algèbre (Grondregels der Algebra)*, 1746, in 8.vo, die dezelfde verdienste hebben, in 1797 is er een uitgave van in het licht verschenen met *bijvoegselen gedeeltelijk uit de lessen ontleend, aan de normaalschool door LAGRANGE en LAPLACE, gegeven, en voorafgegaan door eene verhandeling over de grondregels der rekenkunde*, 2 dl.ⁿ in 8.vo — 3.º *Théorie de la figure de la terre (Bespiegelende kennis van de ge-*

daante der aarde), 1743, in 8.vo — 4.º *Tables de la lune* (*Maantafels*), 1754, in 8.vo Deze werken deden hem als een' der eerste wiskunstenaars van *Europa* beschouwen, en hij verkreeg de belooningen, welke hij verdiende. Hij was lid van de maatschappij van het Dagblad der Geleerden, dat hij met uitmuntende uittreksels verrijkte. Deze *Academicus* overleed den 17 Mei 1765. Zijne zachte zeden, en zijne goede, gestadige en verpligtende inborst, deden hem in de achting aller regtschapene lieden deelen.

CLAIRON (CLARA JOSEPHINA LEYRIS DE LA TUDE, meer bekend onder den naam van Mejufvrouw) werd in 1723, in *Fransch Vlaanderen*, in den omtrek van *Condé* geboren. Zij wordt als eene ders grootste tooneelspeelsters beschouwd, die ooit het fransch tooneel betreden hebben. Hoewel hare ouders arm waren, hadden zij haar echter eene vrij beschaafde opvoeding gegeven. Voor het tooneel bestemd, opende zij die loopbaan, in den Italiaanschen schouwburg, en speelde daarna achtereenvolgend op de tooneelen van *Rouanen*, *Rijs-sel*, *Duinkerken* en *Gend*: hare stem zeer bevallig geworden zijnde, werd zij in 1743 tot de opera van *Pa-rijs* beroepen, om er mejuf-

vrouw LE MAURE te seconderen. Daar zij echter hare talenten niet tot de zangstukken wilde bepalen, ging zij kort daarna tot de fransche Comedie over. Verplicht om kleine rollen in het treurspel uittevoeren, ontdekte zij weldra de kracht harer begaafdheid, en verzocht, om in de rol van PHAEDRA te mogen spelen. Dit verzoek verwonderde de tooneelspelers, die haar nooit anders dan in de *Soubrettes* gezien hadden; maar de roem welken zij behaalde, de algemeene toejuiching, welke zij verdiende, bewezen, dat zij niet door eigenwaan was verleid geweest. Haar roem was weldra gevestigd door de begaafdheid, welke zij in de rollen van ZENOBIA, ARIANA en ELECTRA ten toon spreidde, en zij werd aan het fransch tooneel verbonden. Mejufvrouw CLAIRON bezat echter eene trotschen fierheid, die nog boven hare talenten verheven waren. Haar hoogmoedig karakter legde zij in hare weigering aan den dag, om met den tooneelspeler DUBOIS, in het treurspel *Het beleg van Calais* op te treden: het verontwaardigde publiek begon te schreeuwen: CLAIRON naar *Fort-l'Evêque*! en den volgenden dag kwam er werkelijk een deurwaarder om haar derwaarts henen te geleiden. De echtgenoot van den Intendant van Pa-

rijs, die zich juist op dien oogenblik bij haar bevond, was zwak genoeg, om haar in haar rijtuig te doen geleiden. Hare trotschheid bleef echter dezelfde, en naauwelijks in het voor haar bestemde verblijf aangekomen, zeide zij tot den deurwaarder: » Ik schik mij naar de hoogere bevelen, maar *mine eer blijft ongeschonden*, en de koning zelf kan er niets tegen. — Gij hebt gelijk, zeide de deurwaarder: daar, waar niets is, verliest de koning zijne regten." Na dit voorval en dezen hoon, was het ligtelijk te voorzien, dat Mejufvrouw CLAIRON niet weder op het tooneel zoude verschijnen. Zij verliet hetzelfde werkelijk in de maand april 1765. Ofschoon zij eene aanzienlijke fortuin verzameld had, hadden slechte winstberekeningen dezelve zoodanig den bodem ingeslagen, dat mejufvrouw CLAIRON te arm was, om de hoofdstad te bewonen, en zich naar het hof van den markgraaf van *Anspach* begaf, alwaar zij 17 jaren doorbragt, waarna zij weder te *Parijs* kwam. Zij is in die stad den 18 januarij 1803 overleden. Onder de door haar gevormde kweekelingen, telt men den heer LARIVE en mejufvrouw RAUCOURT. De actrice heeft vele aanmerkelijke rollen ingevoerd, en velen zeer zwakke belang

bijgezet. Hoe vele slechte stukken hebben niet enkel aan hare bekwaamheid derzelver gunstig onthaal te danken. Haar bijzonder gedrag en hare zeden waren het voorwerp van vrij ernstige hekelingen. Mejufvrouw CLAIRON heeft in het licht gegeven: *Mémoires d'HIPPOLYTE CLAIRON en Réflexions sur la déclamation théâtrale*, Parijs, 1799, 1 dl., in 8.vo. Die *Memoriën* zijn enkel losse stukken; waarin zij zorg draagt, zich op eene zeer voordeelige wijze afteschilderen, en het is niet in dezelve, dat men naauwkeurige bijzonderheden over haar leven moet zoeken.

CLAPARÈDE (DAVID), een protestantsch predikant, te *Geneve*, in 1727 geboren, maakte zich bekend door zijne begaafdheid voor het prepredikambt en door zijne werken. Eerst was hij predikant, en daarna hoogleeraar der godgeleerdheid, en overleed in 1801. Hij heeft nagelaten: *Verhandelingen over de wonderen, over de echtheid der boeken, van het nieuwe Testament, over de bezetenen, over de gaven der talen*. Hij heeft ook verscheidene geschilpunten over de *H. Schrift* behandeld. Eindelijk heeft hij in de fransche Bijbelvertaling, te *Geneve*, in 1805, in 3 dl.ⁿ in 8.vo in

het licht gegeven, aan de psalmen en Profeten gewerkt.

CLAPPERTON (HUGO), kapitein bij de engelsche marine, werd in 1788, te *Annan*, in *Schotland* geboren. Met uitzondering der wetenschappen, welke tot de scheepvaartkunde vereischt worden, werd zijne opvoeding zeer verwaarloosd. Zijne scheepvaartkundige leerjaren volbragt hij in hoedanigheid van scheepsjongen, aan boord van een schip, dat tusschen *Liverpool* en *Noord-Amerika* handeldreef. Hij werd vervolgens *Midshipman*, bij de koninklijke marine, daarna luitenant, en verkreeg het bevel over eenen schooner op de meeren van *Canada*. In 1817 werd de flotille, die op de meeren was, op reform gesteld, en CLAPPERTON, kwam met half-luitenants traktement in *Engeland* terug. Eenige jaren daarna, werd hij gezamenlijk met doctor OUDNEY en met den luitenant DENHAM met eenen togt naar de binnenlanden van *Afrika* belast; de eerstgenoemde zijner reisgezellen, werd een slagtoffer van het luchtgestel, en met den laatsten kwam hij, na gewesten bezocht te hebben, die tot dus verre den Europeanen onbekend waren gebleven, den 1 junij 1825, in *Engeland* terug. CLAPPERTON tot den rang van kapitein ver-

heven, vertrok in het zelfde jaar weder naar *Afrika*, zich met de hoop vleijende van met den sultan der *Fel-latahs*, een handelsverdrag te sluiten: hij kwam te *Saccatoo*, de hoofdstad der staten van dien sultan aan, die hem in alle opzigten te leur stelde, en alwaar hij den 13 april 1827 overleed. Zijnen knecht LANDER, gelukte het de papieren en het horlogie van zijnen meester te redden, en met dezelve in *Engeland* terugtekomen. Men heeft te *Londen* in 1826 in 4.to en in 1829 in 8.vo het verhaal der beide reizen van den kapitein CLAPPERTON in het licht gegeven, ofschoon dezelve zeer belangrijk zijn, vindt men er echter weinig wetenschappelijke bijzonderheden in.

CLARA (*Heilige*), te *Assisië* in 1193 uit eene adellijke familie geboren, deed in 1212 in handen van den heiligen FRANCISCUS afstand van de wereld. Deze heilige Orde-stichter gaf haar het Boete-Kleed van onze Lieve-Vrouw van *Portiuncula*. Zij sloot zich vervolgens op, in de kerk van den heiligen DAMIANUS, bij *Assisië*, alwaar zij gedurende 42 jaren met onderscheidende deelgenooten harer gestrengheden en deugden vertoefde. Deze kerk was de wieg van de orde der Arme Vrouwen,

in Italië, delle Povere-Donne, in de Nederlanden Clarissen genaamd. Deze stichtster bestuurde dezelve, volgens de voorschriften, welke zij van den H. FRANCISCUS ontvangen had. In navolging van haren geestelijken vader, maakte zij een testament, ten einde aan hare zusters de liefde tot de armoede in te boezemen. » Zij zag in deze deugd, zegt een geschiedschrijver, de vernietiging aller voorwerpen, geschikt, om de hartstogten optewekken. Zij beschouwde dezelve als de school des gedulds, door de gelegenheden, welke zij aanbiedt, om allerlei ontberingen te verduren, en als het middel om tot die volmaakte afzondering van de wereld te geraken, waarin het wezen der ware godsvrucht bestaat. » Zij overleed den 11 Augustus 1253. Haar lijk werd naar Assisië vervoerd. Deze lijkstaatsie, door de tegenwoordigheid des Pauses en der Kardinalen vereerd, werd als een zegetogt, onder het geschal der trompetten en met alle mogelijke plegtigheid gehouden. ALEXANDER IV. plaatste haar kort daarna in de rij der Heiligen. De religieuzen harer orde worden verdeeld in *Damianisten*, welke den regel, door den H. FRANCISCUS aan hare stichtster gegeven, naauwkeurig in

acht nemen; en in *Urbanisten*, welke de verzachte regels volgen, door URBANUS IV. gegeven. Deze laatste religieuzen hebben haren oorsprong te danken aan ISABELLA van Frankrijk, zuster van den H. LODEWIJK, die in 1255, het klooster van *Long-Champ*, bij Parijs stichtte.

CLARA (DIDIA), de dochter van keizer JULIANUS I., werd aan den senator, CORNELIUS REPENTINUS, uitgehuwd. Toen haar vader in het jaar 193 der Christelijke tijdrekening tot de keizerlijke waardigheid was gekomen, verkreeg zij voor zich den titel van *Augusta*, en voor haren echtgenoot den post van stedehouder van Rome. Maar de laatste behield denzelven enkel gedurende de regering van zijnen schoonvader. SEPTIMUS SEVERUS, die er hem van beroofde, ont nam ook in hetzelfde jaar aan DIDIA CLARA hare hoedanigheid van *Augusta*, en het erfdeel, dat zij van haren vader had ontvangen. Op deze wijze, ondervond zij, in het tijdverloop van eenige maanden, alle gunsten en alle gestrengheden der fortuin. Zij was toenmaals om trent 40 jaren oud.

CLARAMONTIUS of CLARAMONTIUS (SCIPIO.) — Zie CHIARAMONTI (SCIPIO.)

CLARENDON. — Zie HYDE (EDUARD.)

CLARIUS, een monnik van *Saint-Pierre-le-Vif*, te Sens, had eerst het kloosterleven omhelsd, in de Abdij van den H. BENEDICTUS aan de Loire, waarin hij zich lang ophield. Hij is de schrijver van dat gedeelte der *Kronijk van het klooster van Saint-Pierre-le-Vif*, hetwelk zich tot het jaar 1124 uitstrekt; dezelve is vervolgd tot het jaar 1184. LUCAS D'ACHERY, heeft dezelve grootendeels, in het 2.^e deel van zijn *Spicilegium* medegedeeld. D. BOUQUET heeft stukken derzelve in de Verzameling der Fransche geschiedschrijvers gelascht. Deze kronijk is voor de geschiedenis van *Frankrijk*, van het hoogste belang.

CLARIUS of CLARIO (ISIDORUS), in 1495 op het kasteel *Chiari*, bij *Brescia* geboren; van Benediktijner van *Monte-Cassino*, bisschop van *Foligno* geworden, verscheen hij met onderscheiding in de kerkvergadering van *Trente*, en deed zich door zijnen ijver en vooral door zijne liefdadigheid, bij het volk beminnen en eerbiedigen. Hij liet onderscheidene werken na, die zich evenzeer, door de geleerdheid, die er in doorstraalt, als door derzelve nut aanbevelen. Het voor-

naamste is: *Vulgata editio veteris et novi Testamenti, quorum alterum ad hebraicam, alterum ad graecam veritatem emendatum est quam diligentissime, ut nova editio non facile desideretur, et vetus tum hic agnoscatur; adjectis ex eruditisscriptoribus scholiis, quae multis certe locorum millibus, praesertim difficultioribus lumen afferunt, Venetiæ, 1542, 1557 en 1564, in fol.* Deze beide werken, die dikwerf geraadpleegd worden, behooren tot de beste, welke in dat vak in het licht zijn verschenen. De eerste uitgave (1542) van zijn dubbel *Commentarium*, werd op den Index geplaatst, wijl de schrijver in eenige uitdrukkingen zijner voorrede de *Vulgata* niet genoeg eerbiedigde; maar het verbod, om hetzelfde te lezen, werd ingetrokken door de afgevaardigden der kerkvergadering van *Trente*, ter onderzoeking der boeken. Men zonderde echter de voorrede en de *prolegomena's* uit. Nog heeft men van hem: 1.º *Latijnsche Leerreden*, 1 dl., in fol., en 2 dl.ⁿ in 4.to — 2.º *Brieven*, met twee losse stukjes, door MAURUS PIAZZI, in het licht gegeven, *Modena*, 1705, in 4.to — 3.º *Latijnsche vertaling van het werk van den heiligen NILUS: De Christiana philosophia*, in het 10.^e deel van het *Amplissima collec-*

tio van D. MARTENNE. Deze geleerde en heilige Prelaat overleed in 1555. Hij schreef zuiver en ongedwongen.

CLARKE (SAMUEL), een in de Oostersche talen zeer ervaren Engelschman werd in 1623 te *Brackley*, in de provincie *Northampton* geboren. Hij werd tot bestuurder van de drukkerij der universiteit van *Oxford* en tot opzigtder der Bodleiaansche Bibliotheek benoemd. Hij heeft vele zorg te kosten gelegd aan den Polyglot-Bijbel van *Engeland*, vooral aan het Hebreeuwsch, en aan de Chaldeeusche en Perzische overzettingen. Hij had zelfs de bouwstoffen tot een zevende deel in gereedheid gebragt, maar heeft de voldoening niet gesmaakt hetzelfde gedrukt te zien. Nog heeft men hem te danken: *Scientia metrica et rythmica, seu Tractatus de prosodia arabica ex auctoribus probatissimus erecta*, *Oxford*, 1661. Hij overleed den 27 December 1669. WALTHON, de voornaamste uitgever van dezen Polyglot-Bijbel, huldigt in zijne voorrede de kunde van CLARKE.

CLARKE (SAMUEL), een Engelsch predikant te *Londen*, had ten tijde van CROMWEL veel te verduren. In 1660 werd hij door de leden zijner sekte afgevaardigd,

om KAREL II., bij zijne herstelling geluk te wenschen, en overleed den 25 December 1682, na in het licht te hebben gegeven: 1.° Een *Martyrologium* in het Engelsch, 1651, in fol. — 2.° *Levensbeschrijvingen van eenige beroemde personen der vorige eeuw*, met platen, *Londen*, 1683, in fol. — 3.° *Levensbeschrijvingen der Engelsche veldheeren*. — 4.° *Verhandeling tegen de verdraagzaamheid enz.* — 5.° *Geschiedenis van WILLEM den veroveraar*, *Londen*, 1669, in 4.to

CLARKE (SAMUEL), zoon van den voorgaande, deelde in de mishandelingen, welke CROMWEL, zijnen vader deed ondergaan, en verloor den post, welken hij in het collegie van *Pembrock*, te *Cambridge* bekleedde. Hij bragt zijne overige levensdagen in de afzondering door, zich enkel met de studie bezig houdende, en overleed in 1704, in den ouderdom van 74 jaren. Er bestaan van hem onderscheidene werken over de H. Schrift, alle in het Engelsch geschreven, onder andere eene *Overeenkomst, Aanteekeningen over den geheelen Bijbel*, eene *Verhandeling over het gezag der H. Schrift*, enz.

CLARKE (SAMUEL), den 11 October 1675, te *Norwich*

geboren, verkreeg door zijne verdiensten de pastorie der parochie van den heiligen JACOBUS, te *Londen*. Hij was gedurende eenigen tijd in de partij der nieuwe Arianen gewikkeld, onder welke zich NEWTON en WISTON bevonden. Hij verdedigde zijn gevoelen in een werk, ten titel voerende: *De leer der H. Schrift, over de Drieëenheid*, in 1712 gedrukt, in 1719, met bijvoegselen herdrukt, en na zijnen dood ten derdemale, met eigenhandig geschrevene vermeerderingen, onder zijne papieren gevonden, in het licht gegeven. Zijne al te bekende verkleefdheid aan de sekte, welke hij omhelsd had, belette hem Aartsbisshop van *Kantelberg* te worden. Toen de koningin ANNA hem met deze waardigheid wilde bekleeden, zeide GIBSON, Bisschop van *Londen* tot die vorstin: *Mevrouw, CLARKE is de geleerdste en rechtschapenste man van Engeland; ééne zaak slechts ontbreekt hem, het Christendom namelijk.* — CLARKE, die zich evenzeer door zijn karakter als door zijne talenten onderscheidde, was de vriend des Bisschops, van *Norwich*, die hem tot zijnen kapellaan benoemde en eenige Beneficiën gaf. Zacht en openhartig zijnde, werd hij evenzeer door vreemdelingen als door zijne landgenooten gezocht. Hij over-

leed den 17 Mei 1729, na het arianismus verlaten te hebben; maar hij bezat den moed niet, om zich tot de volledige belijdenis der geloofswaarheden te verheffen, hoewel bij eenen opregten en zich zelve gelijkblijvenden geest, niets natuurlijker schijnt. Zijne werken te *Londen* in 1742 in 4 dl.ⁿ in fol. in het licht gegeven, zijn grootendeels in het Engelsch. In alle bespeurt men eenen verlichten geleerde, eenen methodischen schrijver, die de afgetrokkenste onderwerpen door eene bewonderenswaardige nauwkeurigheid en zuiverheid voor iedereen bevattelijk maakt. De schrandere bol, die hem een waar *redeneringswerktuig* heeft genoemd, behoorde er bij te voegen, dat dit werktuig zoo wel bestuurd was, dat hetzelfde in alles, wat niet de vooroordeelen der sekte betrof, niet anders dan overtuigend en bewijzend te werk ging. Er bestaat van hem: 1.º *Verhandeling wegens het wezen en de eigenschappen Gods, de verplichtingen van de natuurlijke Godsdienst, de waarheid en zekerheid der Christelijke openbaring*; vervat in 16 Leerreden, voorgedragen in de hoofdkerk van den H. PAULUS, in 1704 en in 1705. — 2.º *Omschrijvingen der vier Evangelisten.* — 3.º *Zeventien Leerreden,* o.

ver verschillende belangrij-
ke onderwerpen. — 4.° *Brieven aan DODWEL*, over de onsterfelijkheid der ziel, met aantekeningen op het boek getiteld *Amyntor*, of verdediging van het Leven van MILTON. — 5.° *Brieven aan den Heer HOALLEY*, over de evenredigheid der snelheid en der kracht. — 6.° *Natuurkunde van ROHAULT*, in het Latijn vertaald, 1718, in 18.mo — 7.° Eene andere *Overzetting* in dezelfde taal van de Gezigtkunde van NEWTON, 1719, in 8.vo CLARKE was een der eersten, die in de scholen, de grondbeginselen van dien beroemden Natuurkundige verdedigden. — 8.° *Geleerde Aanteekeningen op de Commentariën van CÆSAR*, Londen, in fol. — 9.° *De Illias van HOMERUS*, in 't Grieksch en Latijn, Londen, 1754, 4 dl.ⁿ in 4.to; met zeer geleerde aanmerkingen. Ter helst met de uitgave van dit werk gevorderd zijnde, werd hij door den dood verrast.

CLARKE (WILLIAM), een Engelsch godgeleerde in 1696 in *Shropshire* geboren, en den 21 October 1771 overleden, heeft zich door onderscheidene werken beroemd gemaakt, zoo als onder andere, door *De overeenkomst, die er tusschen de Romeinsche, Saksische en Engelsche munten plaats heeft*,

1767, in 8.vo in het Engelsch.

CLARKE (EDUARD DANIEL), een beroemd Engelsch reiziger, Hoogleeraar der bergstofkunde in *Cambridge* en broeder van JAMES CLARKE, kapellaan en bibliothekaris des konings van *Engeland*, den schrijver der prachtvolle levensgeschiedenis van NELSON, werd in 1769 te *Willingdon* in *Essex* geboren, reisde door geheel *Groot-Brittannië*, *Frankrijk*, *Duitschland*, *Zwitserland*, *Holland*, *Noorwegen*, *Denemarken*, *Zweden*, *Rusland*, *Turkijë*, *Syrië*, *Egypte*, *Griekenland*, *Macedonië*, *Moldavië* en *Hongarijë*. Na zijne terugkomst werd hij *Tutor* van het collegie-JESUS, en daarna *Bibliothecaris* te *Cambridge*. Hij overleed den 9 April 1822. Geestdrift en welwillendheid waren de hoofdtrekken van zijn karakter. Zijne reisbeschrijving (6 dl.ⁿ in 4.to) vond algemeen bijval. De universiteit van *Oxford* heeft zijne Grieksche en Oostersche handschriften gekocht, onder de eerste bevindt zich het beroemde *Wetboek* van PLATO, dat hij op het eiland *Pathmos* gevonden had.

CLARKSON (DAVID) in 1621 in de provincie *York* geboren, legde zich bijzonder toe, op de beoefeningen der

kerkelijke oudheden, hij was predikant te *Londen*, van de niet tot de heerschende kerk behorende sekte, en overleed in 1687. CLARKSON is de meester van TILLOTSON geweest. Men heeft van hem twee verhandelingen, de eene over den *Oorspronkelijken staat der Bisschoppelijke waardigheid*, de andere *Over de kerkgebruiken*, in het engelsch, in het fransch, vertaald, *Rotterdam*, 1716. Van eenen protestantschen predikant heeft men over dergelijke onderwerpen, geene nauwkeurige opgaven te wachten.

CLAROMONTIUS. — Zie CHIARAMONTI (SCIPIO).

CLARUS (JULIUS), een bekwaam regtsgeleerde, te *Alessandria della Paglia* geboren, bekleedde de eerste posten der stad *Milane*, en overleed te *Carthagena* den 13 april 1575. Zijne werken zijn te *Frankfort* gedrukt, 1636, in fol. en geheel buiten gebruik.

CLAUBERG (JOANNES), een kalvinist hoogleeraar te *Duisburg*, te *Soligen* in *Westfalen*, in 1622 geboren, en den 31 Januarij 1665 overleden, is een der eersten, welke de wijsbegeerte van DESCARTES, in *Duitschland* heeft onderwezen. De keurvorst van *Brandenburg* gaf hem niet ondubbelzinnige be-

wijzen zijner achting. Hij huwde in 1651 met CATHARINA MERCATOR, de dochter GERARDUS MERCATOR, een bekwaam aardrijkskundige; zijne werken, zijn in 1691, te *Amsterdam* in 2 dl.ⁿ in 4.to gezamenlijk uitgegeven. Het belangrijkste is zijne *Logica vetus et nova*, waarin hij billijker wijze een groot belang stelde. In deze verzameling heeft men niet opgenomen, een stukje, door CLAUBERG, te *Duisburg* in 1663, in 8.vo onder dezen titel uitgegeven. *Ars etymologica Teutonum e philosophiæ fontibus derivata*. MORHOF zwaait hem in zijne *Polyhistor*, grooten lof toe. LEIBNITZ heeft hetzelfde in zijne *Collectan. etymol.* opgenomen. CLAUBERG wilde dit stukje tot voorlooper van een groot werk doen dienen, hetwelk hij ontworpen had: *De causis linguæ germanicæ* genaamd; dat echter onuitgevoerd is gebleven.

CLAUDE (JOANNES), in 1619 te *Sauvetat*, bij *Villefranche d' Agen* geboren; zijn vader was een predikant, en hij werd door denzelfden in den schoot der godgeleerdheid en der zintwisting opgevoed. In den ouderdom van 26 jaren, predikant zijnde, onderwees hij vervolgens gedurende 8 jaren te *Nismes* de godgeleerdheid met den meesten

roem. Daar CLAUDE zich tegen de wijze bedoelingen van sommige leden zijner sekte verzet had, die de protestanten met de kerk wilden vereenigen, zoo werd hem door het hof het predikambt in *Languedoc* en *Querci* verboden. Hij kwam te *Parÿs*, en was predikant van *Charenton*, sedert 1666, tot in 1685, het jaar der in-trekking van het edikt van *Nantes*. In dat jaar begaf hij zich naar *Holland*, alwaar zijne talenten en zijn naam hem reeds sedert lang hadden aangekondigd. De Prins van *Oranje* begunstigde hem met eene jaarwedde. Hij overleed kort daarna, in 1687, door zijne partij als den man beschouwd, het beste geschikt om ARNAULD en BOSSUET te bestrijden. Zijne welsprekendheid was krachtvol, levendig, beknopt, en indringend. Er ontbrak hem eene zekere sierlijkheid, maar ofschoon eenvoudig was zijn stijl daarom niet minder nadrukkelijk. Weinige zintwisters over geloofspunten, hebben zich gelukkiger van de sijnheden der *Logica*, en van het gezag der geleerde aanmerkingen bediend, hij trok er al de partij van, welke men er zich van kan beloven, wanneer men de waarheid tegen zich heeft, en men enkel valsche grondbeginselen kan voordragen.

Men bemerkt deze hoedanigheid in al zijne werken, waarvan de voornaamste zijn: 1.º *Réponse au traité de la perpétuité de la foi sur l'Eucharistie* (*Antwoord op de verhandeling over de geduurzaamheid des geloofs, ten opzichte van het allerheiligste Altaar-geheim*), 1671, 2 dl.ⁿ 8.vo. — 2.e *Défense de la réformation, ou reponse aux Préjugés légitimes de NICOLE* (*Verdediging der hervorming, of antwoord op de wettige vooroordeelen van NICOLE*), 2 dl.ⁿ in 4.to, en in 12.mo — 3.e *Réponse à la Conférence de BOSSUET* (*Antwoord op de onderhandeling van BOSSUET*), in 12.mo — 4.º *Les plaintes des protestans cruellement opprimés dans le royaume de France* (*Deklagten der op eene onmenschlievende wijze in het koningrijk Frankrijk verdrukte protestanten*), Keulen, 1713, in 12.mo, een werk, waarin hij de rampen schijnt vergeten te hebben, door de sekte in dat land te weeggebracht. BAYLE zelfs drijft den spot met de klaagtoonen der calvinisten, met hunne gewaande vervolgingen, en verklaart hun, dat hun gedrag volkomen de gestrengheid regtvaardigt, waarmede men hen in *Frankrijk* behandeld heeft. — 5.^e *Onderscheidene Leerreden* in 8.vo, met eene mannelijke en krachtvolle welsprekendheid

geschreven. — 6.^e *Nagelate-
ne werken*, 5 dl.ⁿ in 8.vo, be-
vattende onderscheidene god-
geleerde en zintwistende ver-
handelingen. Zijn leven is
door LA DEVESE geschreven
Amsterdam, 1687, in 12.mo

CLAUDE (JOANNES JACOBUS),
klein-zoon van den voorgaan-
de, werd in 1684, te 's *Gra-
venhage* geboren. Reeds in
den ouderdom van 15 jaren
gaf hij eene latijnsche *Ver-
handeling over de begroe-
tingen der ouden* in het
licht, *Utrecht*, 1702, in
12.mo, in den ouderdom van
18 jaren, eene andere *Ver-
handeling* in dezelfde taal,
*Over de minnen en opvoe-
ders*; deze beide verhande-
lingen zijn te *Utrecht* in
1702, in 12.mo, gezamenlijk
uitgegeven. Zich vervol-
gens aan de beoefening der
godgeleerdheid toegewijd
hebbende, werd hij in 1710
predikant der fransche kerk
te *Londen*, en overleed zeer
betreurd in 1712. Na zija-
nen dood liet zijn broeder
een deel zijner leerreden
drukken, waarin meer bon-
digheid, dan sieraad en ge-
voeligheid doorstraalt.

CLAUDIA QUINTIA, eene ves-
taalsche maagd, van losban-
digheid verdacht, wyl zij
te veel tijd besteedde, om
zich optetooijen, nam de
gelegenheid eener groote
plegtigheid te haat, om hare
onschuld aan den dag te

leggen. Het schip, dat de
Godin IDŒA (de *grootmoe-
der der goden*), uit *Phry-
gië* naar *Rome* vervoerde,
hield eensklaps bij den in-
gang des *Tibers* stil, zonde-
der, dat men hetzelfde kon
doen vorderen; maar CLAU-
DIA, zegt de geschiedenis of
de fabel, trok hetzelfde zonde-
der moeite met haren gordel
voort, (Zie VESTA). Voor
het overige was deze groote
godin, die de Romeinen,
met eene ongeloofelijke
vreugde en pracht ontvingen,
niets ander dan eenen steen
zonder vorm of gedaante.
» Kan men, zegt ROLLIN,
de goddelijke eer lezen,
door een anderzins zoo wijs
volk, aan eenen ruwen steen
bewezen, zonder de noodlot-
tige uitwerkselen der afgod-
derij te betreuren, en zonde-
der met de levendigste er-
kentenissen den barmhartigen
God te danken, die er ons
voor behoed heeft.”

CLAUDIA, eene romeinsche
Dame, door den H. PAULUS
bekeerd, waarover die Apos-
tel op het einde van den 2.^{den}
Brief aan TIMOTHEUS spreekt.
Het is onbekend van wien
zij de huisvrouw was.

CLAUDIA (ANTONIA), de
dochter van keizer CLAUDIUS,
was eerst aan CNEIUS POMPE-
JUS gehuwd, die op aanhit-
sing van MESSALINA veroor-
deeld werd, om het hoofd te
verliezen; en vervolgens aan

SYLLA FAUSTUS, dien zij eenen zoon baarde. Deze tweede echtgenoot van CLAUDIA, werd in het jaar 62 der Christelijke tijdrekening op bevel van NERO vermoord. Zij zelve werd het slagtoffer der barbaarsheid van dien Vorst. Weduwnaar van POPPEJA geworden zijnde, die in hare zwangerschap onder zijne slagen bezweken was, bood hij CLAUDIA zijne hand aan, die hij tevens tot keizerin wilde doen erkennen. Zij wees zijne aanbiedingen van de hand, en NERO liet haar in den bloei harer jaren van het leven berooven.

CLAUDIANUS (CLAUDIUS), een Latijnsch dichter, te *Alexandrië* in *Egypte* geboren, bloeide onder ARCADIVUS en HONORIUS, die te zijner eer op het plein van TRAJANUS een standbeeld lieten oprigten. Hij was de vriend van STILICO, die terwijl hij den keizerlijken troon wilde overweldigen, het leven verloor. De vriendschap van een groot man, die schuldig was geworden, werd eene misdaad en CLAUDIANUS verliet het hof. Men is van gevoelen, dat hij zijne overige levensdagen in de afzondering en de ongenade doorbragt. Deze dichter was met eenen levendigen en verheven geest geboren; dit kenmerk straalt

ook in al zijne schriften door. Eene verbeeldingskracht, welke somtijds den luister van die van HOMERUS bezit, uitdrukkingen vol genie, kracht wanneer hij schildert, juistheid telkens wanneer hij zonder beelden is, genoegzame uitgebreidheid in zijne tafereelen, en vooral de grootste rijkdom in zijne kleuren; ziedaar de schoonheden van CLAUDIANUS. Weinig smaak, dikwerf eene valsche grootheid, eene al te eentoonige verhevenheid van klanken, die door al te indrukverrykkend te zijn, weldra vermoeit en het oor verdooft en vooral geene van die zachte schoonheden, die de ziel uitrusten, ziedaar zijne gebreken. Op deze wijze heeft hem THOMAS in zijne Proeve over de Lofreden beoordeeld. De schrijvers, welke gezegd hebben, dat hij de Heldendichter is geweest, welke VIRGILIUS het naaste bij is gekomen, hadden ook behooren op te merken, dat zulks niet dan van zeer verre is. Hij ging echter voor een der laatste Latijnsche dichters door, die in eene onbeschaafde eeuw eenige zuiverheid bezeten hebben. Onder de uitgaven van CLAUDIANUS, wordt de eerste *Vicenza*, 1482, in fol., het meeste op prijs gesteld, die van HEINSIUS den zoon, ELZEVIJ, 1650,

in 12.mo; die van BARTHUIS, hoewel met een uitgebreid *Commentarium* overladen, Frankfort, 1650, in 4.to; die der *Variorum*, 1665, in 8.vo; de uitgave in 4.to van 1667 *ad usum delphini*; deze is niet zeer gemeen; eindelijk die van BURMANN, Amsterdam, 1670, in 4.to. De stukken, welke de kenners met het meeste genoegen in CLAUDIANUS lezen, zijn de zedepreken, tegen RUFINUS in twee boeken, die tegen EUTROPIUS, mede in twee boeken. Na deze stukken, komt het dichtstuk over de *schaking van PROSERPINE*; dat van het *Consulaat van HONORIUS* volgt daarop, maar heeft niet dezelfde verdienste. Er bestaat eene volledige vertaling in het fransch van CLAUDIANUS, Parijs, 1798, 2 dl.ⁿ in 8.vo. Onderscheidene beoordeelaars zijn van gevoelen geweest, dat CLAUDIANUS een Christen was, maar het schijnt, dat zij zich bedrogen hebben, en dat het enkel uit ontzag voor HONORIUS was, dat de dichter, die Godsdienst somtijds gevierd heeft.

CLAUDIANUS MAMERTINUS, priester en broeder van MAMERTUS, Aartsbisschop van Vienne gaf in de vijfde eeuw eene *Verhandeling over de hoedanigheid der ziel*, tegen FAUSTUS VAN RIEZ in het licht, die, zegt men,

beweerde, dat dezelve van geen geestelijken aard was, Hanau, 1612, en Zwickau, 1655, 1 dl. in 8.vo. De Kerkelijke geschiedenis van den Abt RACINE schrijft hem een berijmd stukje tegen de ongewijde dichtkunde toe, maar dit dichtstuk is een vervolg op den Brief van den heiligen PAULINUS van Nola aan JOVIUS. Met meer grond, wordt hem de Lofzang des kruises toegeschreven, dat in onderscheidene diocesen op goeden Vrijdag gezongen wordt: *Pange, lingua, gloriosi praelium certaminis*, enz. Hetzelve komt voor in de Bibliotheek der kerkvaders, en in de gebedenboeken. CLAUDIANUS was in zijne jeugd monnik geweest, en had een gedeelte der Grieksche en Latijnsche schrijvers gelezen. Hij was een der geleerdste mannen van zijnen tijd en overleed in 473.

CLAUDIUS-LYSIAS, tribuun der Romeinsche krijgsvonden, welke bij den tempel van Jeruzalem de wacht hadden. Hij redde PAULUS uit de handen der Joden, die hem wilden doen sterven; en om de reden hunner vijandschap tegen hem te kennen, stond hij op het punt, hem op de pijnbank te brengen, en met roeden te doen geeselen. Maar daar de heilige PAULUS verklaard had, dat hij een Romeinsch burger was,

zoo durfde hij er niet toe overgaan, maar zond hem naar den toren *Antonia*; van waar hij hem op de berigten, die hij ontving, dat meer dan 40 Joden tegen dien Apostel hadden zamengespannen, onder een goed geleide naar *Cesarea* liet vervoeren.

CLAUDIUS I. (TIBERIUS CLAUDIUS NERO DRUSUS), zoon van DRUSUS en Oom van CALIGULA, werd te *Lyon* 10 jaren voor de Christelijke tijdrekening geboren, en was de eenige zijner familie die zijn neef liet leven. Na den dood van CALIGULA werd CLAUDIUS door de soldaten, die hem, terwijl hij zich verborg, om aan de moordenaars te ontsnappen, bij toeval ontdekten, tot keizer uitgeroepen. Hoewel de senaat de republiek wenschte te herstellen, durfde dezelve zich echter niet tegen zijne verheffing verzetten, en erkende hem in het jaar 41 der Christelijke tijdrekening. De ziekten zijner jeugd hadden hem zwak en schroomvallig gemaakt. In het begin van zijn bestuur scheen hij vrij wel gezind te wezen, doch weldra loogenstrafte hij zich zelven, en was niet meer dan een kind op den troon. Hij had alle hoogdravende titels, welke de vleijerij der hovelingen had uitgevonden, geweigerd; *Rome*, werd door hem met publieke gebouwen

versierd, en door zijne bescheidenheid en wellevendheid, zijne vlijt in het bekeer der zaken en zijne regtvaardigheid was, hij de wellust dier stad. Doch weldra scheen hij slechts een onnoozele te zijn, die noch zijne magt, noch zijne zwakhed, noch zijne regten, noch zijnen pligt kende. De steeds vleijende senaat, wyl dezelve geen meester meer was, kende den keizer voor het geluk zijner wapenen in *Bretanje*, de eer van den zegotgt toe. CLAUDIUS wilde die eer zelf verdienen, stak in het Jaar 43 na J. C. naar dat eiland over en werd overwinnaar door zijne veldheeren. Bij zijne terugkomst verviel hij in zijne eerste botheid. De ontuchtige MESSALINA, zijne vrouw, beheerschte hem zoodanig, dat hij hare losbandigheden vernam, en er zelfs, zonder er zich over te ontroeren, getuige van was. Indien dit gedrocht van wreedheid, en geilheid zich over de verachting van eenen minnaar wilde wreken, vond zij haren zwakken echtgenoot steeds gereed, om haar te gehoorzamen. Dertig Senatoren en meer dan 300 ridders, werden onder zijn bestuur ten dood gebragt. De onmensch vond vermaak die bloedige teregstellingen aan te zien. Hij had zich met het denkbeeld der folteringen zoo gemeenzaam gemaakt, dat toen een zijner

officiëren hem eens verslag kwam geven van de strafbepalingen eens mans, tot het consulaat behoorende, hij koeltjes antwoordde: *Ik had u niet gezegd hem te doen sterven, doch dit nu eenmaal zoo zijnde, is het ook om het even.* Nadat CAMILUS, landvoogd van Dalmatië, zich tot keizer had doen uitroepen, schreef hij aan het schaduwbeeld, dat te Rome regeerde, eenen brief vol bedreigingen, indien hij zijne waardigheid niet wilde nederleggen. Indien men hem zulks niet belet had, zou CLAUDIUS zich onderworpen hebben. Na den dood van MESSALINA, zijne derde vrouw, van welke hij zich ontded, huwde hij met AGRIPPINA, zijne nicht, hoewel hij gelofte gedaan had, van niet weder in den echt te treden. Deze bragt hem andermaal onder bedwang: het is op haar aanzoek, dat hij NERO ten nadeele van BRITANNICUS, als zoon aannam. Zij vergiftigde hem met een ragout van kampernoeliën; maar daar het vergif hem enkel ziek maakte, liet zij XENOPHON zijnen geneesheer roepen, die zich houdende alsof hij hem een dier braakmiddelen gaf, waarvan hij zich gewoonlijk na zijne uitspattingen bediende, hem met eene vergiftigde pen in de keel stak. Hij overleed daaraan in het jaar 54 der Christelijke tijdreke-

ning. Zijne moeder zeide, *dat hij slechts een ontworpen mensch was, dat de natuur hem begonnen had, zonder hem te voltoojen,* en wanneer zij iemand van dwaasheid beschuldigde, zeide zij, *dat hij nog gekker was, dan haar zoon CLAUDIUS.* Van zich zelfen was hij slechts een dom mensch; zijne zwakheid maakte van hem een' dwingeland. Hij schreef eenige werken, die verloren zijn geraakt, en met grond kan men vooronderstellen, dat dit verlies niet zeer groot is. Na zijnen dood werd hij onder de goden gerangschikt; en wyl zulks een onveranderlijk gebruik ten opzichte der keizers was, zoo zeide hij op eene vrij aardige wijze, toen hij zijn einde zag naderen: „Ik gevoel, dat ik een god word.” Er bestaan Grieksche en Romeinsche gedenkpenningen van dezen keizer.

CLAUDIUS II. (MARCUS AURELIUS FLAVIUS), bijgenaamd *de Gothische*, in 214, in *Illyrië* geboren, eerst krijgs-tribuun onder DECIVS, verkreeg vervolgens het bestuur van zijn gewest, onder VALERIANUS. Het leger riep hem in 268 na den dood van GALLIENUS tot keizer uit. Onder zijn bestuur verkreeg het rijk een nieuw aanzien. Hij vernietigde de belastingen, gaf aan bijzondere personen de goederen terug,

welke zijn onregtvaardige voorganger hen ontnomen had. Eene vrouw van zijne regtvaardigheid onderrigt, kwam hem opzoeken, en zeide hem: »Mijn vorst, een officier CLAUDIUS genaamd, heeft van GALLIENUS mijne landhoeve ontvangen; dezelve was mijne eenige bezitting, doe mij dezelve wedergeven.» CLAUDIUS, die wel begreep, dat zij van hem zelven sprak, antwoordde haar met zachtaardigheid: »Het is billijk, dat CLAUDIUS als keizer, datgene teruggeve, wat CLAUDIUS als officier genomen heeft.» Terwijl hij het rijk inwendig deed bloeijen, verdedigde hij hetzelfde van buiten. De Gothen ten getale van 320,000, plunderen *Tracië* en *Griekenland*; CLAUDIUS trekt tegen hen op, vervolgt hen tot het gebergte *Hæmus*, en behaalt de roemrijkste overwinningen. De pest, die in hun leger heerschte, bragt tot derzelver verdelging toe. Zij sloop ook ongelukkiglijk in dat der Romeinen, rigtte er dezelfde verwoestingen aan, en sleepte CLAUDIUS in 270 in het graf. Deze keizer was te gelijk een groot veldheer, een regtvaardige regter en een goede vorst. Een langer bestuur zou aan Rome deszelfs geheelen luister en aan het rijk deszelfs ouden roem, hebben wedergegeven. Na den dood des keizers

rigtten de senaat, de soldaten en het volk gouden en zilveren praalzuilen op.

CLAUDIUS (*Heilige*), te *Salins* in *Bourgondië* geboren, was kanonik en aartsbisschop van *Besançon*. Hij legde deze waardigheid neder, om zich in het klooster *Saint-Oyan*, op het *Jura* gebergte gebouwd, waarvan hij abt werd, op te sluiten. Men vergeleek zijne monniken, met die van het oude *Egypte*. Het denkbeeld echter van diegene, welke over den Religieuzen staat enkel oordeelen, volgens deszelfs betrekkingen, met de kluizenaars, is volkomen onregtvaardig en onredelijk. Waar staat het geschreven, dat men, om religieus te zijn, verplicht is in de woestijn te leven, van de wetenschappen aftezien, de verdediging der Godsdienst te laten varen, en zijnen ijver tot de bewerking zijner eigene zaligheid te bepalen? »Indien de kloosters van het Westen, zegt een schrijver naar die van *Thebaïs* hadden geleken, zoo is het klaarlijk, dat de schatten der kerkelijke en ongewijde oudheid voor de Christelijke wereld zouden verloren zijn. Wat blijft er van die van *Syrië* over? De herinnering der deugden dier heilige kluizenaars, eene herinnering, die steeds dierbaar is

voor de Godsdienst; doch waarvan het indruksel nauwelijks bestaat, wijl hetzelfde niets gevoelig heeft nagelaten." De heilige CLAUDIUS overleed in den ouderdom van 99 jaren, volgens pater CHIFFLET in 703, of in 696, zoo als zulks de schrijver eener Verhandeling over de tijdrekenkundige orde der eerste Bisschoppen van *Besançon*, door de Akademie dier stad in 1779 bekroond, bewezen heeft. Zijn ligchaam heeft tot aan de omwenteling bestaan, zonder het minste teeken van bederf, in de kerk van het klooster van *Saint-Oyan*, dat dien naam tot in de dertiende eeuw droeg, wanneer het dien van *Saint-Claude* aannam. Hetzelve werd in 1794 te midden van het publieke plein der stad, die bij het klooster ontstaan was, en er den naam van had aangenomen, verbrand. In 1743, rigtte er Paus BENEDICTUS XIV. een Bisdom op, als suffragaan van *Lyon*, en veranderde de abdij in eene hoofdkerk. Om er in opgenomen te worden, moesten de kanoniken, zestien adellijke kwartieren, acht vaderlijke en acht moederlijke kunnen aanwijzen. Het concordaat van 1801, vernietigde dat Bisdom, dat van 1817 heeft hetzelve hersteld.

CLAUDIUS, Bisschop van *Turin*, in de 8.^e eeuw, was

een Spanjaard van geboorte. De zucht tot denieuwigheid uit de school van FELIX van *Urgel* geput, en op deze wijze, het geloof dat onverdeelbaar is, verloren hebbende, zoo verviel hij ligtelijk in de dwalingen der beeldenstormers, en dreef die zaken verder door dan de meeste hunner. Zoo als zulks bij alle sectarissen het geval is, ontveinsde ook hij in den beginne zijne gevoelens, uit vreeze van daardoor zijne verheffing in den geestelijken staat nadeelig te zijn; doch zoodra als zijne eerezucht voldaan was, nam hij zonder eenig ontzag het momaangezigt weg. In de eerste bezoeken, welke hij in zijn diocees aflegde, verbrak hij in alle kerken, niet alleen de beelden, maar ook de kruisen, en toonde dezelfde woede, tegen de vereering der overblijfselen en de aanroeping der Heiligen. Een zoo ergerlijke aanslag, joeg zijne diocesanen tegen hem in het harnas, die door het nadrukkelijke van hunnen tegenstand aantoonde, hoe de ware staat des geloofs, bij de onderdanen der Fransche vorsten was. Men beijverde zich van alle kanten, om de goddeloosheid van CLAUDIUS te beschamen. De Abt THÉODEMIRE, de vriend des huichelaars alvorens hij ontmaskerd was, en DUNGAL, een kluzenaar in het klooster

van *Saint-Denis*, maakten van hunne talenten gebruik, om de besmetting afteweren, waarmede de kerk in het Westen bedreigd werd. » Welk eene laatdunkenheid, zegt deze laatste, van datgene met de voeten te treden, of met verachting te verbrijzelen, hetwelk sedert 800 jaren, dat is sedert de stichting des Christendoms, de heilige Vaders en de godsdienstigste vorsten, toegestaan, ja bevolen hebben, van in de kerken en zelfs in bijzondere huizen, ter eere des Heeren, uit te stellen! Kan men hem, die datgene verwerpt, wat de geheele Kerkaanneemt, wel onder de Christenen tellen? » De schriften, welke CLAUDIUS de vermetelheid had, om ter verdediging zijner goddeloosheid, in het licht te geven, werden door de Bisschoppen eenpariglijk veroordeeld.

CLAUDIUS, door verscheidene schrijvers FRANCISCUS CLAUDIUS genoemd, een Celestijner, leefde onder de regering van KAREL VI., in het begin der vijftiende eeuw, en was waardig de onze te verlichten. Er bestaat van hem een wijsgeerig werk: *Over de dwalingen onzer aandoeningen en over den invloed des Hemels op de aarde*, tegen de geregtelijke sterrewigchelarij, waarin hij zich met zoo vele juistheid

en nauwkeurigheid uitdrukt, dat men hetzelve, indien men het zonder den schrijver te noemen uit het Latijn vertaalde, voor een werk van den tegenwoordigen tijd zoude aanzien. Hetzelve werd in 1542 gedrukt. De schrijver verdient naast de BACO'S en LOCKE'S geplaatst te worden.

CLAUDIUS (APPIUS), Romeinsche Tienman, zeer bekend door den dood van VIRGINIA. — Zie VIRGINIA.

CLAUDIUS MARIUS VICTOR of VICTORINUS, in de 5.^e eeuw een redenaar van *Marseille*, onder de regering van THEODOSIUS, *den jonge* en VALENTINIANUS III. gestorven, liet een *dichtstuk op Genesis*, in zesvoetige verzen na, en een *Brief* aan den Abt SALOMON, tegen het bederf der zeden zijner eeuw. Deze beide werken zijn in 8.vo, in 1536, 1545 en 1560, met de *Gedichten* van den heiligen AVITUS van *Weenen*, gedrukt. VICTOR overleed in 445.

CLAUDIUS PULCHER (PUBLIUS), zoon van APPIUS CLAUDIUS CÆCUS, romeinsch consul met L. JULIUS PULCHUS, in het jaar 249 vóór J. C., verloor eenen zeeslag in *Sicilië*, tegen de Karthagers, hij deed een andere onderneming op *Drepani*; maar HASDRUBAL, bevelheb-

der stad, er van onderrigt zijnde, wachtte hem in slagorde, aan den ingang zijner haven op. Hoewel CLAUDIUS verwonderd was, de vijanden in goede houding te vinden, viel hij dezelve echter onberaden aan. HASDRUBAL, zich van zijn voordeel bedienende, boorde verscheidene Romeinsche schepen in den grond, maakte zich van 93 derzelve meester, en achtervolgde de overige, tot bij *Lilybea*. De vromen des heidendoms waren van gevoelen, dat de minachting (zeer prijsbaar op zich zelve indien zij hare bron in eene verlichtere godsdienst had gevonden), die CLAUDIUS voor de waarzeggers had aan den dag gelegd, hem deze kastijding had op den hals gehaald; want toen men hem de kooi aanbod, waarin zich de gewijde vogels bevonden, en zag dat dezelve niet wilden eten, zeide hij; *Dat zij drinken, wyl zij niet eten willen*; en op denzelfden oogenblik liet hij dezelve in het water werpen. CLAUDIUS in *Rome* teruggekeerd, werd afgezet, en tot eene geldboete veroordeeld. Men verplichtte hem zelfs eenen Dictator te benoemen. Hij stelde daartoe eenen zekeren C. GLAUCIA voor, het voorwerp der bespotting des volks. De Senaat dwong dezen laatste zijnen post neder te leggen ten

gunste van ATTILIUS COLLATINUS. CLAUDIUS eerbiedigde zijn vaderland niet meer dan zijne Godsdienst. Hij was een dier vermetelen, welke tegenwoordig al te gemeen zijn, en die evenzeer den spot drijven met de eerbewijzingen aan God, als met de gehoorzaamheid, aan mannen verschuldigd, die boven anderen gesteld zijn.

CLAUDIUS PULCHER (APRIUS), Romeinsch Consul in het jaar 54 voor J. C. wigchelaar en landvoogd van *Cilicië* onderscheidde zich door zijne welsprekendheid, zijne ervarenheid in het voorzeggkundige en openbare regt en de oudheden. De gemeenzame Brieven van CICERO, den opvolger van CLAUDIUS in het bestuur van *Cilicië*, bewijzen, dat de laatste zich niet zeer regtschappen had gedragen; den post van *Censor* nam hij echter met eene groote gestrengheid waar. In den burgeroorlog kwam hij om het leven.

CLAVASIO. — Zie ANGELO DE CLAVASIO.

CLAVER (PETRUS), uit een der beste huizen van *Katalonië* gesproten, ging in 1602 te *Tarragona* onder de Jesuiten, en verkreeg in 1610, om met eenige andere zendelingen naar *Amerika* gezonden te worden, ten

einde het geloof in *Carthage* en de naburige gewesten te verkondigen. Naauwelijks was hij aangekomen of hij gevoelde zich door de levendigste aandoeningen van medelijden en Christelijke liefde voor de arme Negers bewogen, die tegelijk onder de slavernij des duivels en der menschen zuchtten. Zich dag en nacht met het beramen van middelen bezig houdende, om hunne geestelijke en lichamelijke ellenden te verzachten, zou men hem voor den slaaf der slaven gehouden hebben. Hij bezocht de gevangenissen en gasthuizen, en legde zich met eenen onvermoeiden ijver toe, op de bekeering der ongelooovigen en slechte Christenen. Het is ligt te denken met welke zegeningen de werkzaamheden van zulk een Evangelie-dienaar bekroond werden. God begunstigde ook zijnen dienaar met de gave der wonderen. Pater CLAVER overleed den 8 September 1654, in den ouderdom van omtrent 72 jaren. BENEDICTUS XIV. bevestigde in 1747 het besluit van de congregatie der kerkgebruiken, welke de bewijzen van den graad van heldenmoed, waarmede deze waardige zending alle Christelijke deugden heeft bezeten en uitgeoefend, als gegrond en voldoende verklaarde. (Zie zijne *Levensbeschrijving* door

Pater FLEURIAU, 1751, in 12.mo) Er bestonden van dezen bewonderenswaardigen zending reeds twee levensbeschrijvingen in het Spaansch, en eene in het Italiaansch; maar die van pater FLEURIAU, is verre boven dezelve verheven.

CLAVERS (HENDRIK), den 14 December 1723, te *Leuven* geboren, *Rector Magnificus* der universiteit, maakte zich vooral beroemd, door den krachtadigen tegenstand, welken hij in 1788, tegen de vernietiging dier beroemde school aan den dag legde, door zijne ballingschap, en de wreede behandelingen, welke hij in zulk eene eervolle zaak onderging. Hij overleed te *Leuven* den 7 Junij 1790, slechts zeer korten tijd, den troost genoten hebbende, van de wetenschappen en de godsdienst gewroken te zien. De universiteit heeft zijne *Levensschets* in het licht gegeven, waarin men tevens een treffend tafereel vindt van den akeligen toestand, waarin zich toenmaals die oude en regtzinnige school bevond.

CLAVIGERO (FRANCISCUS XAVERIUS), een Jesuit, in 1719, te *Mexico* geboren, werkte bijna zijn geheele leven aan eene Geschiedenis van zijn vaderland. In den

loop zijner missien, door-
kruiste hij hetzelfde, gedu-
rende 36 jaren van alle kan-
ten. Na de vernietiging zij-
ner orde, begaf hij zich naar
Cesena, alwaar hij zich bezig
hield met het regelen
der bouwstoffen, welke hij
verzameld had, en zijne ver-
zameling verrijkte met be-
rigten, welke hem andere
Jesuiten gaven, die uit de
verschillende deelen van
Mexico kwamen; hij schreef
zijn werk in het Italiaansch
en gaf het onder dezen titel
in het licht: *Storia antica
del Messico, etc.* of *Ge-
schiedenis van Mexico, uit
de beste Spaansche geschied-
schrijvers, en de Indische
handschriften en schilder-
stukken ontleend*, *Cesena*,
1780 — 1781, 4 dl.ⁿ in 8.vo
De schrijver heeft in zijn
werk de wreedheden en on-
regtvaardigheden der Span-
jaarden niet bewimpeld. De-
ze geschiedenis is in het En-
gelsch vertaald door K. CUL-
LEN, *Londen*, 1787, 2 dl.ⁿ
in 4.to Een kort begrip de-
zer vertaling is in het Hoog-
duitsch in het licht versche-
nen, *Leipzig*, 1789, 2 dl.ⁿ
in 8.vo Pater CLAVIGERO over-
leed te *Cesena*, in October
1793.

CLAVIGNY (JACOBUS DE LA
MARIOUSE DE), uit het bis-
dom *Bayeux*, waarvan hij
kanonik was, en abt van
Gondam, is de schrijver van
onderscheidene kleine wer-

ken, in 16.mo: 1.º *Verta-
ling* (in het Fransch) van
*de Zondagsche Vesper-Psal-
men*. — 2.º *Over de Weel-
de, volgens de gevoelens van
TERTULLIANUS, den heili-
gen BASILIUS en den heili-
gen AUGUSTINUS*, in 12.mo
— 3.º *Levensbeschrijving
van WILLEM den verove-
raar, Hertog van Norman-
dië en Koning van Eng-
land, Bayeux, 1675*, in 12.vo
— 4.to *Gebeden, door DAVID
als koning aan God gedaan*.
Hij overleed in 1702.

CLAVIJO Y FAXARDO (don
JOZEF), een Spaansche let-
terkundige, maakte zich het
eerst bekend door zijn tijd-
schrift ten titel voerende *el
Pensador*, en eenige andere
goede werken. Op eene
vreedzame wijze genoot hij
te *Madrid* den roem, wel-
ken hij in de letteren ver-
worven had, toen zijne be-
trekkingen met eene zuster
van BEAUMARCHAIS, welke
hij bemind had, en niet meer
beminde, hem in een ge-
schil van eer met den broe-
der wikkelden, die zich met
meer boosaardigheid dan
moed wreekte. Het was
daardoor, dat deze laatste
zich in de wereld begon be-
kend te maken. CLAVIJO
had er bijna het leven bij
ingeschoten, en verloor er
werkelijk al zijne posten bij,
daar BEAUMARCHAIS invloed
genoeg had, om hem dezel-
ve alle te doen ontnemen,

en stelde hem daarbij in het belagchelijkste licht. Een Hoogduitsche schrijver trok partij van dit voorval, om er een tooneelstukje, onder den naam van CLAVIJO van te vervaardigen, waarin hij, na hem, op de getuigenis van BEAUMARCHAIS, als eenen eerloozen verleider te hebben voorgesteld, hem, om aan zijn stuk eene treurige ontwikkeling te geven, op het tooneel doet sterven. MARSOLLIER DES VIVETIÈRES, en CUBIÈRES - PALMÉZEAUX volgden dit voorbeeld na, doch deze dolksteken, waarmede men CLAVIJO op de tooneelen van *Weenen* en *Parijs* trof, beletten hem niet te *Madrid* volmaakt welvarende te zijn, en aan de uitgave van den *Geschieden Staatkundigen MERCURIUS*, dier stad te werken, waarmede hij sedert 1773 belast was. Hij werd in al zijne posten hersteld, en was sinds verscheidene jaren onder-bestuurder van het kabinet van Natuurlijke Historie, toen hij in 1806 overleed. CLAVIJO was bestuurder van het tooneel van *los Sitios*. Hij heeft de *Natuurlijke Historie* van BUFFON in het Spaansch vertaald, *Madrid*, 1785 — 1790, 12 dl.ⁿ in 8.vo Welverre van naar het afschuwelijk afbeeldsel te gelijken, dat BEAUMARCHAIS er van geschilderd heeft, die met de ha-

telijkste kleuren diegene wist aftemalen, welke het ongeluk hadden zich zijnen haat op den hals te halen, bezat CLAVIJO zachte zeden, en eenen gezonden en verlichten geest.

CLAVILLE. — Zie MAISTRE.

CLAVIUS (CHRISTOPHORUS), een Jesuit van *Bamberg*, werd naar *Rome* gezonden, alwaar GREGORIUS XIII. van zijne dienst gebruik maakte, ter verbetering van den almanak. Hij werd met de verklaring en verdediging der hervorming belast, die er in 1581 in gemaakt werden. Hij bragt zulks ten uitvoer in zijne *Calendario Gregoriano*. Dit werk werd door verscheidene eerzuchtige Protestanten, onder andere door JOZEF SCALIGER aangerand, maar CLAVIUS verdedigde hetzelfde met even zoo veel kunde als ijver. Deze Jesuit, die een even zoo diepzinnige meetkundige als bekwame sterrekundige was, werd als een nieuwe EUCLIDES beschouwd. Men heeft van hem onderscheidene werken in vijf deelen in fol. verzameld. „Dit zijn van die verzamelingen, zegt een schrijver, die een geleerde niet kan ontberen.” Men vindt in dezelve: 1.º *Commentariën* op EUCLIDES, op THEODORUS, op SACROBOSCO enz. — 2.º *Meetkun-*

dige Verhandelingen. — 3.° *Verdedigschriften van den Roomschen Almanak*, tegen SCALIGER. CLAVIUS overleed in 1612, in den ouderdom van 75 jaren, in het groot collegie der Jesuiten, of, volgens anderen, door eenen woedenden buffelos vertrap, terwijl hij de zeven kerken van Rome bezocht.

CLAYTON, of CLEYTON (ROBERT), een Iersch prelaat, lid der koninklijke maatschappij, en van die der oudheidkundigen van Londen, werd te Dublin in 1695 geboren. In 1729 werd hij tot bisschop van Killala bevorderd, in 1735 viel hem dezelfde waardigheid in Corck te beurt, in 1745 ging hij op den bisschoppelijken stoel van Clogher zitten, en overleed den 22 Februarij 1758, na een aantal geachte werken, alle in het Engelsch geschreven, in het licht te hebben gegeven: 1.° *Inleiding tot de Geschiedenis der Joden*, uit het Engelsch in het Fransch vertaald, *Leijden*, 1747, in 4.to — 2.° *De Tijdrekening van den Hebreewschen Tekst verdedigd*, 1751, in 4.to — 3.° *Nasporingen over de geboorte des MESSIAS*, 1751, in 8.vo — 4.° *Het Leerstuk der Drieënhed overeenkomstig met het licht der Rede*, 1751, in 4.to; waardoor men eene negatieve overeenkomst moet verstaan,

dat is geene tegenkanting; een werk, dat bijna hetzelfde is, als de verhandeling van LEIBNITZ getiteld: *Sacro Sancta Trinitas per nova argumenta logica defensa.* — 5.° *Verdediging der Geschiedenis van het Oude- en nieuwe Testament*, tegen milord BOLINGBROKE, 1752 — 1759, 3 dl.ⁿ in 8.vo — 6.° *Dagverhaal eener Reize van Groot-Cairo naar den Berg Sinai, met aanmerkingen, over den oorsprong der hieroglyphen, en de Godenteer der oude Egyptenaren*, 1753, in 4.to

CLEANDER, een Phrygiër van geboorte, behoorde tot den slavenstand, doch wist de gunst van keizer COMMODUS te winnen, die hem in 182 na den dood van PERENNIUS tot zijnen gunsteling en kamerheer verhief; ofschoon zijn voorganger om zijne knevelarijen en misdaden met den dood gestraft was, was CLEANDER in dien neteligen post niet gematigder dan degene, dien hij opvolgde, geweest was. Tot minister van staat verheven, verkocht hij alle ambten des rijks, voor geldsommen stelde hij vrijgelatenen in den senaat, en in een enkel jaar telde men vijf en twintig *consules designati* (zie 1.° Dl. Tijdrk. verh. bl. 45). Hij verbrak de uitspraken der Overheden; en degene, die hem verdacht waren,

maakte hij misdadig bij zijnen meester. Eindelijk gingen zijne onbeschaamdheid en wreedheid zoo ver, dat het romeinsche volk dezelve niet meer kunnende verdragen, op het punt stond van aan het muiten te slaan. De Keizer gedwongen, CLEANDER aan de algemeene verontwaardiging prijs te geven, liet hem in het jaar 190 na J. C onthoofden. HERODIANUS verhaalt, dat, met oogmerk, om het rijk te overweldigen, deze staatsdienaar grooté voorraadschuren van koren had aangelegd, ten einde hetzelfde van pas onder het volk en de soldaten uit te deelen.

CLEANTES, een stoïsch wijsgeer, te *Assos* in *Troas* in *Azië* geboren, was eerst een worstelaar, en plaatste zich vervolgens onder de leerlingen van ZENO. Hij won zijn bestaan met des nachts water te putten, ten einde bij dag te kunnen studeren. Door den *Areopagus* opgeroepen, om te verklaren van welk beroep hij leefde, bragt hij eenen tuinman en eene oude vrouw mede, voor den eenen putte hij water, en voor de andere kneedde hij deeg. De regters wilden hem een geschenk geven, maar de wijsgeer, dien het zonderlinge beroemd maakte, weigerde zulks aan te nemen.

Na den dood van ZENO bekleedde hij deszelfs plaats in de overdekte galerij, en had tot leerlingen de koningen ANTIGONUS en CHRYSIPPUS, die zijn opvolger was. CLEANTES, die omtrent het jaar 240 vóór J. C. bloeide, stierf, volgens sommigen in den ouderdom van 70 en volgens anderen in dien van 99 jaren, den hongerdood. Deze man, die geen moed genoeg had, om het leven te verduren, verdroeg vrij geduldig de boertieren der wijsgeeren, zijne medebroeders; zulks geschiedde echter niet, zonder in zijne antwoorden eene zedelijkheid te doen doorstralen. Door iemand met den naam van ezel bestempeld, antwoordde hij: *Ik ben die van ZENO, ik alleen ben in staat om zijn pak te dragen.* Men verweet hem eens zijne bloetheid: *Dat is een gelukkig gebrek,* zeide hij, *ik bega daardoor minder misslagen.* Hij vergeleek de aanhangers der gevoelens van ARISTOTELES, met de muzijk-instrumenten die gedruisch maken en zich zelve niet verstaan: eene vergelijking, die op vele wijsgeeren kan toegepast worden. Van al de werken door hem geschreven, blijven er enkel fragmenten over, die voorkomen in de *Stromates* van CLEMENS van *Alexandrië*; en in de *Carmina novem Poetarum* van PLANTYN.

CLEARCHUS, een Spartaan, werd door zijne republiek naar *Byzantium* gezonden, en maakte van de onlusten dier stad gebruik, om zich tot tiran derzelve op te werpen. Door *Lacedemon* teruggeroepen, wilde hij liever de wijk naar *Jonië*, bij den jongen *CYRUS* nemen, dan te gehoorzamen. Na de overwinning van *ARTAXERXES* op dien vorst, zijnen broeder, begaf zich *CLEARCHUS* met verscheidene Grieksche officieren naar *TISAPHERNES* landvoogd van *ARTAXERXES*. *TISAPHERNES* hield hen aan en zond hen naar den koning die hen deed sterven, en zulks ondanks het vredesverdrag van het jaar 403 vóór J. C. Zijn groote grondregel bestond daarin, dat men zonder eene gestrenge krijgstuicht niets met een leger kan uitvoeren: ook herhaalde hij dikwerf, dat een soldaat zijnen veldheer meer moet vreezen dan de vijanden. *XENEPHON* wijdt zeer in den lof van *CLEARCHUS* uit. Hij zegt niets van de wijze, waarop die veldheer het gezag overweldigd had; hij stemt echter toe, dat hij te *Sparta* ter dood veroordeeld was geweest.

CLEARCHUS, een wijsgeer en leerling van *ARISTOTELES*, wiens grondbeginselen hij aankleefde, was te *Soles* geboren. De oude schrijvers spreken met lof over hem,

en verzekeren, dat hij het bij niemand zijner sekte in verdienste behoefde onderte doen. Hij heeft verschillende werken geschreven, waarvan er slechts een fragment der *Verhandeling over den slaap*, door *JOSEPHUS* bewaard, is overgebleven.

CLELIA. — Zie CLOELIA.

CLEMANGIS of CLAMINGES (*NICOLAAS DE*), te *Claminges* in het diocees van *Charlons* geboren, doctor der *Sorbonne*, daarna rector der *Universiteit van Parijs*, was secretaris van den onwettigen *Paus BENEDICTUS XIII.* Men beschuldigde hem de banbulle tegen den koning van *Frankrijk* te hebben opgesteld. Daar hij zich niet geheel van deze beschuldiging had kunnen vrijpleiten ging hij zich in het karmhuizer klooster van *Valle-Profonde* opsluiten, alwaar hij verscheidene werken schreef. Daar de koning hem zijne genade verleend had, zoo verliet hij zijne schuilplaats, en overleed in 1430 doch volgens anderen in 1440 als provisor van het Collegie van *Navarre*. Nog ziet men in de kapel van dat Collegie waarin hij begraven werd, zijn grafscript aldus:

Belga fui, Catalaunus eram,
CLAMINGIUS ortu,
Hic humus ossa tenet, spiritus
astra petit.

Hij was kanonik van *Lan-gres* geweest, en was toenmaals zanger en aartsdiaken van *Bayeux*. Onder andere werken heeft men van hem: *De studiiis theologicis*, in het *Spicilegium* van Pater ACHERI opgenomen, en verscheidene *Brieven*. Zijn latijn is zuiver genoeg voor eenen tijd, waarin de onbeschaafdheid nog den schep-ter zwaaide. Hij bragt veel toe, om de beoefening der schoone letteren weder op te wekken, en onder zijne patie den stijl der ouden te herstellen, die hij zoowel door de welsprekendheid, het edele der denkbeelden, de sierlijkheid des stijls, de toepassingen der gewijde en ongewijde schrijvers zeer nabij komt. Wat de verhandeling *De corrupto ec-clesiae statu* betreft, door sommige schrijvers aan hem toegekend, zoo schijnt het zeker, dat dezelve niet van hem is. — Zie JOANNES VAN CHELM.

CLEMENCE (JOZEF WIL-LEM), den 9 October 1717, te *Havre de Grâce* geboren, kanonik van *Rouanen*, heeft zich door geleerde en bon-dige werken, waarin het Christendom met waardig-heid en nadruk verdedigd wordt, beroemd gemaakt; zoo als de *Verdediging der boe-ken van het oude Testament tegen de wijsbegeerte der*

geschiedenis; 1768-1776, in 8.vo, en de *Echtheid der boeken zoo wel van het nieu-we als van het oude testa-ment betoogd en derzelve- waarachtigheid verdedigd, voornamelijk tegen den schrijver des Bijbels, ein-delijk uitgelegd door de aal-moezeniers des konings van Pruisen*, 1782, in 8.vo. Dit laatste werk verraaft even zoo veel geleerdheid, als oordeelkunde; hetzelfde is op eene krachtige wijze en zoo lakoniek geschreven als de zaak zulks gedoogt. In die betrekkingen verkiest men hetzelfde boven, dat het-welk den Heer CONTANT DE LA MELOTTE geschreven heeft, omj een dergelijk voortbrengsel van VOLTAIRE te wederleggen. » In den Heer CONTANT, zegt een kunstregter een groot aan-tal goede waarnemingen erkennende, moet men echter toestemmen, dat eene dikwerf nuttelooze uitkraming van Hebreuwsche taalgeleerd-heid, en taalkundige uit-pluizingen, er de plaats schijnen in te nemen, der zegerijkste redeneringen, die het onderwerp als van zel-ven doet ontstaan; en dat in het algemeen zijne voor-dragt noch de juistheid, noch de waardigheid, noch de redeneerkunde van den Heer CLEMENCE bezit.' Er komen echter in de verhan-deling van dezen eenige mis-

stellingen en onnaauwkeurigheden voor, die het gemakkelijk zoude geweest zijn, te vermijden. Nog bestaat er van hem: *De kentekens van den Messias in JESUS CHRISTUS bewaarheid*, Rouanen, 1776, 2 dl.ⁿ, in 8. vo. CLEMENCE overleed in 1792.

CLÉMENCET (D. KAREL), in 1703 te *Painblanc* in het Bisdom *Autun* geboren, ging den 7 Julij 1723 in de Congregatie van den H. MAURUS. Na te *Pont-le-Voy* de *Rhetorica* onderwezen te hebben, werd hij naar *Paris* in het klooster der Wit-mantels beroepen. Hij was een driftig mensch, die zeer aan zijne gevoelens gehecht was, en niet dan met moeite kon verduren, dat men dezelve bestreed. » Men moest (volgens D. CHAUDON) in zijne tegenwoordigheid noch kwaad van de Heeren van *Port-Royal*, noch goed van de Jesuiten spreken. » Met een gelukkig geheugen begaafd, en met zucht voor den arbeid geboren, schreef hij tot aan het graf. Er bestaat van hem: 1.° *L'Art de vérifier les dates*, etc. (*De kunst om de waarheid der dagteekeningen te bewijzen* enz.) In dit werk komen vele nasporingen en geleerde aantekeningen voor; maar ook vele zonderlinge denkbeelden, vreemde, en, om zoo te spreken, willekeurige berekeningen, met eenen

toestel van oordeelkunde uitgedoscht; zeer geschikt, om die geesten te onderwerpen, welke steeds, al watnieuw is, bewonderen. Men ziet zonder moeite, dat de uitgevers minder gezocht hebben, om te onderwijzen, dan om zich zelve te onderscheiden, opletterder, om de gebaande wegen te verlaten, dan om de waarheid en naauwkeurige orde der geschiedenis in acht te nemen. De uitgave van 1788 vooral is geheel besmet met den geest dier partij, welke de dweeperijen van den heiligen MEDARDUS heeft voortgebracht, en die, onder eenen tegenovergestelden schijn, zich met de wijsbegeerte van den dag vereenigt, om, elk op zijne wijze, aan de verwoesting van het groote gebouw, der Catholijke Kerk mede te werken; even gelijk de Farizeërs en Sadduceërs, elk van hunne zijde werkzaam waren, om, onder begunstiging der huichelarij en losbandigheid, eener gekunstelde regtzinnigheid en van het lompste materialismus, de Synagoge te oontereen en in den grond te werken (Zie PARIS, MONTGERON, ROCHE — JACOBUS en het laatste gedeelte van het artikel JANSENIOUS). In 1750 is er over dat werk, eenen brief vol gezonde aanmerkingen in het licht verschenen, waarvan er sommige in de *Mémoires van Trévoux*, 1750, No-

vember, bladz. 2656 zijn opgenomen. Men zie ook het *Journal historique et littéraire*, van 15 Februarij, 1785, bladz. 241, — van 1 October 1785, bladz. 240. 1 October 1790, bladz. 185. Men vindt in dit laatste N.º het antwoord op de gewaande verdediging des schrijvers. Een bekende kunstregter heeft dit beruchte werk genoemd: *de kunst om de waarheid der dagteekeningen te bewijzen, en om de daadzaken te vervalschen.* — 2.º *Histoire générale de Port-Royal (Algemeene geschiedenis van Port-Royal)*, 1755 — 1757, 10 dl.ⁿ in 12.mo Er bestaat eene andere van RACINE, en nog eene andere in 1786 in het licht gegeven. Uit al deze geschiedenissen leert men niet anders, dan dat de twist en partijgeest, eindelijk de verwoesting en volslagene vernietiging van dat beroemde klooster na zich sleepte. LODEWIJK XIV. zegt zeker schrijver, moede van meisjes onophoudelijk over de genade en de voorbeschikking te zien twistredenen, de uitspraken der Kerk verwerpen, van hare huizen de verzamelpplaats aller oproerigen eener dweepachtige en gevaarlijke partij maken, heeft eindelijk, in overeenstemming met den Paus, het wijze besluit genomen, van die arme en onrustige schepselen, in

een' vreedzameren toestand te verplaatsen, door dezelve in onderscheidene kloosters te verspreiden en hare huizen te doen afbreken. De ploeg is er doorgestaan, en men heeft heerlijke korenaren zien groeijen, daar waar men niets dan treurige haarkloverijen over den heiligen AUGUSTINUS hoorde." — 3.º *Lettre d'EUSEBE PHILALETHE* etc. (*Brief van EUSEBIUS PHILALETHUS aan FRANCISCUS MORENAS over deszelfs gewaande kort Begrip der kerkelijke Geschiedenis van FLEURY*), Luik, Parijs, 1753, in 12.mo Men vindt in denzelven het vuur van zijnen geest en van zijne partij. — 4.º Het 10.e en 11.e deel der *Letterkundige Geschiedenis van Frankrijk*. (zie RIVET DE LA GRANGE). Er is er na dien tijd nog een door D. CLEMENT in het licht verschenen. — 5.º *Justification du sommaire de de l'histoire ecclésiastique de RACINE (Regtvaardiging van den beknopten inhoud der kerkelijke Geschiedenis van RACINE)*, 1760, in 12.º (zie RACINE — BONAVENTURA —) — 7.º Hij heeft met DURAND medegewerkt aan de *Verzameling van de Brieven der Paussen*; een werk, dat door COUSTANT begonnen was. — 8.º *La vérité et l'innocence victorieuses de l'erreur et de la calomnie*, etc. (*De op dwaling en las-*

ter zegepralende waarheid en onschuld, ten opzichte van het ontwerp van Bourc-Fontaine, 1758, 2 dl.ⁿ in 12.mo (zie FILLEAU). » Dit met vuur geschreven werk, zegt CHAUDON: is het eenige niet, waarin de schrijver de Jesuiten wederlegd heeft. Hij gaf voor en na het besluit van het parlement van 1762 onderscheidene losse stukjes tegen hen in het licht. Het zou ongetwijfeld edelmoediger zijn geweest, geene steenen te werpen op lieden, die reeds op den grond lagen. Maar, wyl een religieus tegen religieuzen wilde schrijven, zoo had hij een gematigder toon behooren aan te nemen, de zijne was zulks zeker niet. Dat men er over oordeele door dezen titel van een zijner stukken: *De echtheid der stukken van het criminele proces van Godsdienst en staat, dat sedert twee honderd jaren tegen de Jesuiten aangesteld wordt bewezen, 1760, in 12.mo* — Ook is het CLEMENCET, die het meeste heeft bijgedragen, tot de beruchte verzameling, ten titel voerende. *Uittrekfels der gevaarlijke en nadeelige grondstellingen der werken van de Jesuiten.* Een werk, waarin men, volgens den Bisschop van Sarlat (*Instruction pastorale du 28 Nov. 1764*) allerwege den stempel eener God en zijne Heiligen, de

Kerk en hare dienaren, den koning en zijne onderdanen, vijandige hand ziet.

CLEMENS (CASSIUS), een Romeinsch raadsheer, koos de partij van PESCENNIUS NIGER, tegen keizer SEVERUS. Door dien vorst in persoon te regt gesteld, stelde hij hem met vele vrijmoedigheid voor, dat de zaak van NIGER, hoewel overwonnen, niet minder regtvaardig was, dan die van SEVERUS, ofschoon overwinnaar: dat zij beide hetzelfde doel hadden gehad, namelijk, om eenen overweldiger van den troon te storten, en dat indien SEVERUS de aanhangelingen van NIGER strafte, hij ook zijne eigene vrienden in hetzelfde lot moest doen deelen, dat hij anders eene onregtvaardigheid beging, waarvan hij zich in de oogen der nakomelingschap nimmer zoude vrijpleiten. Deze overwegingen deden den keizer in zich zelve terugkeeren, hij schorft aan CLEMENS, in het jaar 194 het leven, en gaf hem een gedeelte zijner goederen terug.

CLEMENS. — Zie WILLEBRORDUS (*Heilige*).

CLEMENS I. (*Heilige*), een leerling van den H. PETRUS, door wien hij, volgens de getuigenis van TERTULLIANUS, gewijd werd, volgde in het jaar 91 den H. CLETUS

of ANACLETUS op den stoel van den H. PETRUS op. De Heilige PAULUS spreekt over hem in zijnen Brief aan de Philippiërs (IV. 3): Het was onder zijn Pausschap, dat DOMITIANUS de tweede vervolging tegen de Christenen verwekte; sommige geleerden beweren dat men aan den heiligen CLEMENS de zending der eerste Bisschoppen in Gallië te danken heeft, die anderen onder den H. FABIANUS stellen. Hij overleed in den geur van heiligheid, of volgens anderen onderging hij den marteldood in het jaar 100. De handelingen, welke METAPHRAS-TUS ons van zijnen marteldood geleverd heeft, verdienen niet het minste gezag; maar zulks bewijst niet, dat de H. CLEMENS zijn bloed niet voor het geloof gestort zou hebben. RUFINUS, de Paus ZOZIMUS en de kerkvergadering van Bazas, in 452 gehouden, geven hem uitdrukkelijk den titel van martelaar. In den canon der Mis wordt hij onder de martelaars genoemd. Men heeft aan dezen heiligen Paus toegeschreven: 1.º de *Apostolische constitutiën*, een oud en nuttig werk. — 2.º de *Onderzoekingen*, een werk, door ORIGENES, den heiligen EPIPHANIUS en RUFINUS, die van gevoelen zijn geweest, dat dit werk werkelijk van den heiligen CLEMENS was, maar dat de Ebionisten, het-

zelve op eene vreemde wijze ontsierd hadden; Paus GELASIVS heeft hetzelfde in den rang der apocryphe boeken gesteld. — 3.º *Vijf Brieven*, tot de *Decretalen* behoorende. De *critici* komen tegenwoordig vrij algemeen overeen, dat dit alles niet van den heiligen CLEMENS is. Hetgene, wat hem ontwijfelbaar toebehoort, is een *Brief aan de Corinthers*, langen tijd verloren, doch in de 17^e eeuw wedergevonden, en te Oxford in 1633 door PATRICIUS JUNIUS, volgens een van *Alexandrië* gekomen handschrift, uitgegeven, alwaar dezelve achter het Nieuwe Testament voorkomt. Dezelve is een der schoonste gedenkstukken der oudheid. » Er straalt, zegt TILLEMONT, veel kracht en zalving in door, gepaard met voorzigtigheid, zachtheid, ijver en liefdadigheid. De stijl van denzelven is duidelijk. Dezelve heeft eene groote overeenkomst met den Brief aan de Hebreërs. Men vindt er denzelfden zin en dezelfde woorden in; hetwelk aan sommigen heeft doen gelooven, dat de heilige CLEMENS de vertaler van dezen brief was. » Onderscheidene *critici* schrijven hem nog eenen anderen *Brief aan de Corinthers* toe, waarvan er ons enkel een groot fragment overblijft, door GODFRIED WENDELIN in het Latijn, en door PATRI-

CIUS JUNIUS in het Grieksch uitgegeven. Het schijnt in de daad, dat hij er werkelijk de schrijver van is. In zijnen brief aan SOTER, Bisschop van *Rome*, getuigt de heilige DIONYSIUS van *Corinthe*, dat men denzelven sedert onheugelijke tijden in zijne kerk voorlas. De heilige IRENÆUS noemt denzelven *zeer overtuigend en zeer vermogend*. CLEMENS van *Alexandrië* voert denzelven aan in zijne gemengde gedachten (*Stromates*) 5.^e afdl., overeenkomstig het fragment, dat wij er van bezitten. ORIGENES haalt denzelven aan in zijn commentarium op den H. JOANNES, en in zijn boek over de grondbeginselen. Het is valsch, dat, zoo als DE BURIGNY zegt, EUSEBIUS, de Heilige HIERONYMUS en PHOTIUS denzelven geheel en al verwerpen. PHILIPPUS RONDINI heeft het leven van dezen heiligen Paus, onder dezen titel in het licht gegeven: *De sancto CLEMENTE papa et martyre, ejusque basilicæ in urbe Roma*, Rome, 1706, in 4.to

CLEMENS II., een sakser, vroeger SUIDGERUS genoemd, Bisschop van *Bamberg*, werd in 1046, in de kerkvergadering van *Sutri* tot Paus verkozen, en overleed den 9 October 1047. Hij was een deugdzaam Opperpriester, kroonde keizer HENDRIK III., deed zijn best ter uit-

roeijing van de *Simonie*, en stichtte veel goeds.

CLEMENS III. (PAULUS of PAULINUS), een Romein, Bisschop van *Præneste*, verkreeg den Apostolischen stoel na GREGORIUS VIII. den 19 December 1187, en overleed den 27 Maart 1191, na eenen kruistogt tegen de Sarracenen te hebben afgekondigd. Hij is de eerste der Paussen geweest, die het jaar zijner Pauselijke waardigheid, bij de plaatsen dagteekeningen heeft gevoegd.

CLEMENS IV. (GUIDO FOULQUOIS, FOUQUET of FOULQUES), in het begin der dertiende eeuw, uit adellijke ouders, te *Saint-Gilles* aan de *Rhône* geboren, was eerst een krijgsman, daarna een regtsgeleerde, werd secretaris van den heiligen LODEWIJK. Na den dood zijner echtgenoots, omhelsde hij den geestelijken staat, werd Aartsbisschop van *Narbonne*, kardinaal, bisschop van *Sabina*, en legaat in *Engeland*. Hij beklom den Heiligen Stoel in 1265. Men had vele moeite, hem de pauselijke waardigheid te doen aannemen, die hij slechts 3 jaren en 9 maanden bekleedde, daar hij te *Viterbo* in 1268 overleed. Niets evenaarde de zedigheid van dien Paus, zoo als men zulks uit eenen brief kan zien, dien hij aan PE-

TRUS *den dikke*, zijnen neef, schreef. Hij wil niet, dat zijne bloedverwanten, hem zonder een bijzonder bevel komen bezoeken, noch dat zij zich verhoovaardigen, of, om zijne verheffing voordeeleriger posten zoeken, noch dat zij zich met de aanbeveling van iemand belasten. Toen zijne dochters ten huwelijk gevraagd waren, bood hij haar zulk een gering huwelijksgoed aan, dat zij liever verkozen in een klooster te gaan. Die welke hij aan zijne nicht beloofde, bestond slechts uit 300 *livres tournois*. (*) en nog enkel op voorwaarde, dat zij meden zoon van een eenvoudige ridder in den echt zoude treden. Men heeft gezegd, dat, toen KAREL van *Frankrijk*, koning van *Sicilië*, hem raadpleegde over hetgene, wat hem te doen stond met CONRADIN, zijnen gevangene en mededinger, de opperpriester hem zou hebben aangeraden, van denzelfden te doen sterven; maar FLEURY en MURATORI regtvaardigen hem van deze valsche aantijging, en Pater JACOB SPON nog beter, door te bewijzen, dat CONRADIN eerst een jaar na het overlijden des Pauses ter dood

werd gebragt. Men weet, dat er na den dood van dezen paus, een driejarig tusschenbestuur heeft plaats gehad. » Het was in dezen tusschentijd, zegt een andere geschiedschrijver, door WILLEM DE PUI-LAURENT, en door de tijdrekenkunde van MONTFORT, met nauwkeurigheid opgegeven, door de achtbaarste latere *critici* gevolgd, en dus na den dood van CLEMENS IV., dat KAREL van *Anjou* den jongen CONRADIN deed sterven. Het is dus nutteloos om met eenige geveinsde voorstanders, die den schijn aannemen, alsof zij CLEMENS willen verdedigen van aan deze wreede regtspleging te hebben medegewerkt; het is dus, zeg ik, meer dan nutteloos, te willen aanhalen dat KAREL, er door dien Paus en zijne kardinalen over berispt werd." Het is onder het bestuur van CLEMENS IV., dat de medebroeders van GONFALON, zich te *Rome*, ter eere van de H. Maagd vereenigden. Dit broederschap is, zegt men, het eerste en het voorbeeld van alle andere geweest. — Men heeft van dezen Paus eenige werken en brieven in de *The-saurus anecdotorum* van

(*) *Zekere munt, die eertijds in Frankrijk gangbaar was, dezelve werd te Tours geslagen, en was $\frac{1}{2}$ ligter dan de livre Parisis, daar deze 25, en de eerstgenoemde slechts 20 Fransche Sous waardig was.*

MARTENNE.

CLEMENS V., vroeger BERTRAND DE GOUTH of DE GOTH genaamd, te *Villandreau* in het diocees van *Bordeaux* geboren, werd in 1300, Aartsbisschop dier kerk. Na den dood van BENEDICTUS XI. vereenigde zich het langen tijd verdeelde heilige collegie, te zijnen gunste. Zijne krooning had den 14 September 1305 te *Lyon* plaats, waartwaarts hij de kardinalen bieriep. MATTHEUS ROSSO DE URSINO, hun deken, zeide bij deze gelegenheid: *De kerk zal in langen tijd niet weder in Italië komen; ik ken de Gaskonjers.* De oude kardinaal bedroog zich niet. De nieuwe Paus vestigde het Roomsche hof aan de boorden der *Rhône*. Hij verklaarde zijn verblijf te *Avignon* te willen houden, en vestigde zich aldaar in 1309. » Intusschen maakten alle redenen, zegt de abt BÉRAULT, het gewone verblijf van *Rome*, voor den Paus, zoo wel door de hoedanigheid van hoofd der kerk, als door die van Bisschop van de hoofdstad der wereld, tot eenen onvermijdelijken pligt. Derwaarts was het, dat de vorst der Apostelen uit het Oosten, het opperste gezag van het Apostolaat had verplaatst en *Antiocchië* verlatende, had hij te gelijker tijd, den titel dier kerk afgelegd, voor welke hij bezorgd was geweest,

eenen nieuwen Bisschop voorstellen. Door eene aanschakeling van onwettelingen en omstandigheden, waarin de vermetelste denkers, de hand der Voorzienigheid niet hebben kunnen miskennen, heeft het oppergebied van *Rome*, door aan deszelfs Opperpriesters overtegaan, hen aldaar op eenen voet gesteld, de verhevenheid van hunnen rang even zoo waardig, als dezelve voor de heilige vrijheid hunner bediening gunstig is. De vlugtige verdeeldheden der Romeinen, de onlusten en gevaren van *Italië*, hadden er, zelfs volgens de lofredenaars van CLEMENS V., een' heiligen LEO, een' heiligen GREGORIUS en zoo vele andere voorbeeldig deugdzaam Paussen niet uit verbannen: en wat behooren voor het overige alle Opperpriesters te zijn, dan mannen, boven de gewone zwakheden der menschheid verheven!" De Romeinen beklaagden zich zeer, en ongelukkiglijk scheen het gedrag van CLEMENS V. stof tot de kwaadsprekendheid te leveren. Zij zeiden, dat hij den heiligen Stoel in *Frankrijk* had gevestigd, om niet van de graaf van *PÉRIGORD*, de dochter van den graaf van *Forx* te scheiden, op welke hij smoorlijk verliefd was, en die hem altijd vergezeld. Men beschuldigde hem daarboven van eenen schande-

lijken handel met gewijde zaken te drijven, enz. Deze verwijtingen en andere, die in eenige opzigten grond kunnen zijn, zijn zeer overdreven door VILLANI en andere geschiedschrijvers. Om er zonder vooringemenheid over te oordeelen, moet men de wijze en geleerde Verhandeling van Pater BERTIER lezen, welke men aan het hoofd van het 13.^e deel der Geschiedenis van de Gallikaansche kerk vindt. CLEMENS vereenigde zich met PHILIPPUS den Schoone, om de orde der Tempeliers uiteroeijen, vernietige dezelve gedeeltelijk in een geheim consistorie, gedurende het algemeene concilie van Vienne in 1312 gehouden. Men kent de verschillende oordeelvellingen der geschiedschrijvers over deze vernietiging. Het schijnt ontwijfelbaar, dat de Paus en de koning grootelijks onrecht hebben gehad, ten minste in de handelwijze. Wij willen enkel aanmerken, dat deze vernietiging slechts door een provisioneel besluit en niet door eene bepaalde uitspraak, omtrent de wezenlijkheid van de misdaden der beschuldigten, is bepaald, *Non per modum definitivae sententiae, sed per viam provisionis et ordinationis apostolicae*. Zeker is het, dat de Tempeliers, al vooronderstelt men dezelve ook onschuldig, niet meer met

eer en vrucht konden bestaan. De geschiedschrijvers komen bijna eenpariglijk overeen, omtrent de daadzaken, welke men hun verweet; of uit vrees, of uit hoop hebben zij veel bekend, ofschoon sommige zich later weder herroepen hebben. Mannen, dus, die lachhartig genoeg waren, om zich zelve te ont-eeren, om zich met de schande der gruwelijkste misdaden te bedekken, konden de kerk Gods niet meer zonder ergernis, en zonder gemor der geloovigen dienen. (Zie MOLAY — JACOBUS DE —) Deze Paus overleed den 20 April 1314, te *Roquemaure*, bij *Avignon*, terwijl hij zich naar *Bordeaux* deed vervoeren, om de geboortelucht in te ademen. Zijn bijna plotselinge dood, die het gevolg scheen te zijn der uitdaging door MOLAY (zie andermaal dat artikel) gedaan, en verschillende omstandigheden, die zijn leven verbitterden, werden als eene straf beschouwd, van zijn gedrag omtrent de Tempeliers, en van het onredelijke, om *Avignon* tot verblijfplaats van den Opperpriester te verheffen. Zijne krooning werd gevolgd door voortteekens, die de Italianen als noodlottig beschouwden. Dit tooneel had zoo vele aanschouwers uitgelokt, dat een oude muur, al te zeer met volk beladen, instortte, PHILIPPUS den Schoone kwetste, den her-

tog van *Bretagne* verpletterde, den Paus omverwierp, en hem de kroon van het hoofd deed vallen. Nog tegenwoordig noemen de Romeinen de verplaatsing van den heiligen Stoel, de *Babylonische gevangenschap*. Men heeft aan CLEMENS V. eene nieuwe compilatie zoo wel van besluiten der algemeene kerkvergadering van *Vienne*, waarin hij voorgezeten had, als van zijne Brieven of *Constitutiën*, *Clementinen* genaamd, waarvan de uitgaven van *Mentz* 1460, 1467 en 1471, in fol. zeer zeldzaam zijn.

CLEMENS VI. (PETRUS ROGER), uit *Limoges*, doctor te *Parijs*, beklom den Pauslijken stoel in 1342, na den dood van BENEDICTUS XII. Hij was een Benediktijner geweest van *la Chaise-Dieu*, in *Auvergne*, daarna Aartsbisschop van *Rouanen* en eindelijk kardinaal. Het begin van zijn bestuur werd gekenmerkt, door de uitvaardiging eener Bulle, door welke hij gunstbewijzen beloofde, aan al de arme geestelijken, die zich binnen de twee maanden bij hem zouden aandienen. Deze belofte lokte er in korten tijd meer dan 100,000 uit, die *Avignon* overstroonden en den Paus vermoeiden. CLEMENS wist geene betere partij te kiezen, dan verscheidene voorbehoudingen op

kerkvoogdijschappen en abdijen te maken, op de verkiezingen der kapittels en orden eene heffing stellende, die welligt meer kwaad te weeg bracht, dan het goede, dat hij er door wilde stichten. In 1343 verleende hij voor het vijftigste jaar den aflat, welchen BONIFACIUS VIII. enkel voor het honderdste had bepaald. Zijne Bulle is de eerste, welke deze aflat met het Jubilé der oude wet vergelijkt. Men telde te *Rome* in 1350 van 1,000,000 tot 1,200,000 bedevaartsgangers. CLEMENS VI. overleed in 1352, om zijn godsdienstig gevoel zeer geprezen. Het jaar te voren ziek geworden zijnde, gaf hij eene constitutie, waarin hij zeide: » Indien eertijds, in eenen minderen rang of sedert dat wij op den Apostolischen stoel zijn verheven, ons al zintwistende of predikende, iets is ontsnapt, dat met het Catholijke geloof of de Christelijke zedeleer strijdig is, herroepen wij zulks en onderwerpen hetzelfde aan de verbetering des heiligen Stoels." PETRACHA, die te zijnen tijde leefde, roemt hem als eenen zeer geleerden Opperpriester. CLEMENS VI. verzuimde niets, om *Italië* van de dwingelandij van LODEWIJK van *Beijeren*, die den titel van keizer had aangenomen, te bevrijden; hij zond eenen legaat naar het koninkrijk *Napels*, om aan

de vereeniging der Grieken met de Armeniërs te arbeiden. Deze Paus heeft verschillende werken geschreven, *Leerreden*, en eene schoone *Verhandeling* bij de Heiligverklaring van den heiligen YVES. FLEURY heeft (tom. XX., *livre* 96, N.º 13), een niet zeer gunstig afbeeldsel van dezen Paus geschilderd, en zulks op het enkele gezag van MATTHEUS VILLANI, eenen zeer hartstogtelijken geschiedschrijver, en gunsteling van LODEWIK van *Beijeren*, die ten opzichte van CLEMENS des te verdachter is, daar hij in hem, met uitzondering zijner wetenschap, die hij zich de moeite geeft, om als gering te doen doorgaan, niets dan hatelijks ziet; terwijl eene menigte andere geschiedschrijvers, hem eene buitengewone geleerdheid en kunde, eene groote weldadigheid, menschlievendheid, goedheid en zachtmoedigheid toekennen, hetwelk zelfs aan PETRARCHA heeft doen zeggen, dat niemand ooit met meer regt den naam van CLEMENS (goedertieren) heeft gedragen. Een partikulier, die hem, vóór zijne verheffing zwaar beleedigd had, durfde hem toen hij Paus was; om eene buitengewone gunst verzoeken. CLEMENS herinnerde zich de beleediging, en zeide: *Neen, nimmer zal men mij verwijten*,
VII. DEEL.

mij gewroken te hebben; en op staande voet willigde hij hem zijn verzoek in (Zie AUDEBRAND). Het ligtzinnige vertrouwen, waarmede FLEURY, de lasteringen van VILLANI herhaald heeft, moet voldoende zijnde, om den lezer op zijne hoede te doen zijn tegen de oordeelvellingen, welke zich deze kerkelijke geschiedschrijver ten opzichte van eenige beroemde mannen, en vooral ten opzichte van eenige opperpriesters veroorloofd heeft.

CLEMENS VII. (JULIUS DE MEDICIS), eerst ridder van *Rhodus*, volgde in 1523 op ADRIANUS VI. In zijne jeugd voor eenen natuurlijken zoon van JULIANUS DE MEDICIS gehouden, verklaarde LEO X., zijn bloedverwant, hem, op de getuigenis van eenige personen, welke verzekerden, dat er tusschen zijn vader en zijne moeder eene huwelijksgeefte bestaan had, voor wettig. De gunst, welke hij onder dien Paus genoot, het purper, waarmede hij vereerd werd, baanden hem den weg tot den pauselijken stoel. Hij ontving een plegtig gezantschap van DAVID, koning van *Abysinië*, die hem om Missionarissen verzocht, en in de vergadering van *Bologna*, in tegenwoordigheid van KAROL V., die tot keizer was gekroond, zijnen voorrang

erkende. Hij verbond zich met FRANCISCUS I., de vorsten van *Italië* en den koning van *Engeland*, tegen KAREL. Dit bondgenootschap, het *heilige* genaamd, wyl de Paus er het hoofd van was, berokkende hem niet dan rampspoeden. De connestabel van *Bourbon*, die FRANCISCUS I. verlaten had, om zich bij KAREL V. te voegen, liet CLEMENS VII. in 1527 uitdagen, hem eenen doortogt door *Rome* te verleenen, ten einde zich naar *Napels* te begeven. De Paus weigerde zulks, en zijne hoofdstad werd gedurende twee geheele maanden geplunderd. Er waren vele Luterschen onder de keizerlijken, en nadat de soldaten dier sekte zich van de kleederen des Pausen en van die zijner Kardinalen hadden meester gemaakt, verzamelden zij zich in het Conclave, in die gewaden uitgedoscht, en na CLEMENS afgezet te hebben, verkozen zij in zijne plaats den ketter LUTHER. De Paus, in het kasteel *Sint-Angelo* belegerd, verliet hetzelfde eerst na verloop van zes maanden in een koopmans gewaad. Hij zag zich verplicht alle voorwaarden aan te nemen, welke de overwinnaar hem wilde opleggen. HENDRIK SPELMANN, een Engelsche Protestant, schrijft in zijne Geschiedenis der heiligschendingen, zijne onge-

lukken, aan de bereidvaardigheid toe, waarmede die Paus, op verzoek van WOLSEY verscheidene kloosters vernietigde. Kort daarna troffen CLEMENS VII. nieuwe onaangenaamheden. Daar hij, volgens zijnen plicht, brieven van echtscheiding aan HENDRIK VIII., Koning van *Engeland* geweigerd had, en zich verplicht zag, om zijn huwelijk met ANNA BOULEN te veroordeelen, zoo vaardigde hij tegen hem eene excommunicatie-bulle uit, welke aan dien vorst tot voorwendsel diende, om eene der hatelijkste scheuringen, welke ooit de Catholijke Kerk in diepe droefheid gedompeld hebben, ten uitvoer te brengen. Weinig onderripte, of aan de tegen de Paussen uitgestrooide fabels, al te zeer gehechte schrijvers, hebben gezegd, dat CLEMENS VII. door zijne overijling dit ongeluk zelf berokkend had; doch dit is een sprookje door RAYNAL in zijne geschiedkundige Bijzonderheden en door VOLT-AIRE in de Jaarboeken des rijks, bondig wederlegd. De laatste zegt uitdrukkelijk, dat het de *onvermijdelijke plicht van den Paus was, HENDRIK te excommuniceren*. Deze lastering wordt daarenboven door al de omstandigheden eener voor den heiligen stoel zoo onaangename gebeurtenis wederlegd, door alles, wat de voltrek-

king der scheuring was voorafgegaan; door de klaarblijkelijke onmogelijkheid, om HENDRIK tot Christelijke grondbeginselen terug te brengen. De Abt BERAULT stelt zulks in zijne kerkelijke geschiedenis in het helderste licht, voert eene menigte daadzaken aan, die het bedrog beschamen, wederlegt het verhaal van MARTINUS DU BELLAY, dat, al mogt hetzelfde ook waar zijn, niets zoude bewijzen, en besluit, dat indien er iets vreemds en overdrevens in het gedrag van den Paus mogt zijn opgesloten, zulks zijn standvastig en onoverwinnelijk geduld is, dat zelfs, nadat alle hoop op verzoening volkomen verdwenen was, nog langen tijd onwrikbaar is gebleven. Hét karakter van HENDRIK (zie dat artikel) is eene soort van bevestiging, van hetgene, wat die geschiedschrijver over dat onderwerp schrijft. Het blijkt daarenboven, dat de excommunicatie eerst den 23 Maart werd uitgevaardigd, en dat reeds op den 14 derzelfde maand het parlement gestrengelijk verboden had, den heiligen Stoel te erkennen. Hij overleed den 26 September 1534, en had PAULUS III. tot opvolger. Eenigen tijd voor zijnen dood had hij te *Marseille* eene zamenkomst gehad met FRANCISCUS I., die

zijnen zoon, den hertog van *Orleans*, later HENDRIK II., aan CATHARINA DE MEDICIS uithuwde (Zie GENEVE. — ROBERT DE).

CLEMENS VIII. (HIPPLYTUS ALDOBRANDINI), in *Fano* geboren, werd na den dood van INNOCENTIUS IX. den 30 Januarij 1592 tot Oppèrpriester gekroond. Daar hij vreesde, dat het Calvinismus met HENDRIK IV. in *Frankrijk* zoude komen den scepter zwaaijen, zond hij eenen legaat derwaarts, om de Catholijken te bewegen, eenen koning te verkiezen; maar daar HENDRIK wist, dat de Paus te zijnen opzichte heimelijk wel gezind was, zond hij DU PERRON en OSSAT, later Kardinalen, naar *Rome*, dien het gelukte hem met den heiligen Stoel te verzoenen. De Paus, buitengemeen voldaan over deze gebeurtenis, wilde dezelve, door gedenkpenningen vereeuwigen, die aan de eene zijde met zijn afbeeldsel en aan de andere met dat van HENDRIK IV. bestempeld waren. CLEMENS had in hetzelfde jaar 1595 eene nieuwe reden tot vreugde, die echter slechts voorbijgaande was. Twee Russische Bisschoppen, kwamen zich, in den naam der geestelijkheid van hun land aan den heiligen Stoel onderwerpen; doch naauwelijks in hunne diocesen terug ge-

keerd, vonden zij hunne kerken hardnekkiger dan ooit aan de scheuring verkleefd. Eene andere legatie van den patriarch van *Alexandrië* had gelukkiger gevolgen. De afgevaardigden zwoeren in zijne handen de dwalingen der Grieken af, en erkende den voorrang der Roomsche Kerk. Daar het werk van den Jesuit *MOLINA*, tusschen de Dominikanen en de Jesuiten over het stuk der genade geschillen had doen ontstaan, zoo zond de koning van *Spanje* de strijdende partijen tot *CLEMENS VIII.*, hetwelk aanleiding gaf, dat die Paus te *Rome* de beroemde Congregatiën *de Auxiliis*, uit beroemde Prelaten en leeraren bestaande, oprigtte. Deze Congregatiën begonnen zich den 2 Januarij 1598 te verzamelen. De Paus nam deze zaak zeer ter harte. Hij was in persoon bij alle conferentiën tegenwoordig, steeds door vijftien Kardinalen vergezeld. De zorg, welke hij zich gaf, om die geschillen te doen ophouden, duurden voort tot aan zijnen dood, die den 5 Maart 1605, in den ouderdom van 69 jaren plaats had. Hij had het geluk niet van dezelve ten einde te brengen, dezelve begonnen op nieuw onder *PAULUS V.* In beide betrekkingen van Vorst en Opperpriester heeft *CLEMENS* grooten roem nagelaten. Hij veroordeelde de

tweegevechten, bragt een aantal ketters tot den schoot der Kerk terug, en bragt in 1598 niet weinig toe tot den vrede van *Vervins*. Nooit heeft een Paus zorgvuldiger de geleerden en mannen van verdienste beloond: hij verhief tot het purper *BELLARMINUS*, *BARONIUS*, *TOLETUS*, *OSSATUS*, *PERRONIUS* en verscheidene andere groote mannen. Na den dood van *ALFONSUS II.*, hertog van *Ferrara* en *Modena*, vergrootte hij het gebied van den *Kerkelijken Staat*, met het hertogdom *Ferrara*. *CÆSAR D'ESTE*, volle neef van *ALFONSUS*, doch als bastaard verklaard, nam vruchteloos de wapenen op, en verzoende zich met den Paus, door afstand te doen van het *Ferraresche*. *CLEMENS VIII.* heeft het *Roomsche Pontifikaal* verbeterd, dat te *Parijs* in 1664, in fol. en in 1683, in 12.mo gedrukt is: alsmede het *Ceremoniaal* der Bisschoppen, *ibid*, 1633, in fol. Een geloofwaardige geschiedschrijver heeft van dezen opperpriester het volgende afbeeldsel geschilderd: » IJverig in de voortplanting van het Evangelie, in de uitroeffing der ketterijen, welke *Europa* verwoestten, in de bekeering der scheurmakers van het Oosten, in de herstelling der zeden en tucht, legde hij zich zoo onvermoeid, op al deze pligten toe, dat noch jaren, noch

zwakheden hem in dezen ijver deden verflaauwen. Hij was een vriend der wetenschappen, en was zelfs zeer geleerd, milddadig, en buitengemeen liefdadig, spaarzaam en matig, of liever gestreng, dikwerf vastende, en bij zijne hartelijke en langdurige gebeden, boetwerken voegende, die in eenen eenvoudigen religieus zouden gesticht hebben. Dagelijks biechtte hij bij den godvruchtigen kardinaal BARONIUS; en nooit miste het, of hij las dagelijks de mis, met eene godsvrucht, die hem zeer dikwijls tranen deed storten. Ondanks eene zekere gezagvoerende houding en eenen gebiedenden toon, was hij nederig van harte en ootmoedig in al zijne handelingen, zoodat hij, even als een goede en eenvoudige pastoor al degene in den regterstoel van boetvaardigheid ontving, die zich daartoe aanboden. Ofschoon ijverig in de handhaving der regten van zijnen stoel, overdreef hij dezelve echter niet; of ten minste hij vermeed de buitensporigheden, waarin sommige zijner voorgangers vervallen waren. Dit was de Paus, die onbeschaamde sektarissen, door een uitdrukkelijk artikel hunner geloofsbelijdenis voor den Antechrist hielden."

CLEMENS IX. (JULIUS ROSPIGLIOSI), uit eene adellijke familie van *Pistoja* in *Toskanen*, in 1667, de opvolger van ALEXANDER VII., een milddadig opperpriester, de vriend der letteren, en om zijn vreedzaam karakter beroemd. Hij begon met de inwoners van den kerkelijken staat te ontheffen van hoofdgelden en andere belastingen, en hij besteedde hetgene, wat hem van zijn inkomen overbleef, om aan *Candia* hulp tegen de Turken te verschaffen. Hij wenschte niet minder vurig, om den vrede aan de kerk van *Frankrijk* te geven. Daar de Bisschoppen van *Beauvais*, *Angers*, *Pamiers* en *Alet*, die den grootsten tegenstand hadden aan den dag gelegd tegen de volkomene en eenvoudige onderteekening van het formulier van ALEXANDER VII., tot de gemeenschap van den heiligen stoel wilden terugkeeren, zoo verzekerden zij aan CLEMENS IX., dat zij dezelve eindelijk, zonder eenige uitzondering noch voorbehouding onderteekend hadden. Ondanks deze betuigingen, verzamelden zij hunne Synoden, waarin zij het formulier met uitdrukkelijke voorbehoudingen lieten onderteekenen, en zij maakten er proces-verbalen van, die zij zorg droegen geheim te houden. Negentien Bis-

schoppen vereenigden zich met hen, om den Paus van de waarheid te overtuigen van hetgene, wat deze hem gemeld hadden. Zulke stellige verklaringen deden CLEMENS besluiten de vier Bisschoppen in 1668 in zijne gemeenschap optenemen. Maar nauwelijks was deze verzoening openbaar gemaakt, of de vier Bisschoppen en hunne aanhangers, gaven de proces-verbale in het licht, die zij tot dusverre aan de kennis der geestelijkheid ontrokken hadden; en zij maakten er uit op, dat de Paus, door zich met hen te verzoenen de onderteekening met de voorbehoudingen had goedgekeurd. Dit heeft men zeer ten onpas, *den vrede van CLEMENS IX.* genoemd. Deze Opperpriester, wiens regering te kort was, stierf den 9 December 1669, aan de gevolgen van het verdriet, dat hem het verlies van *Candia* veroorzaakte.

CLEMENS X. (JOANNES BAPTISTA ÆMILUS ALTIERI), een Romein, werd door CLEMENS IX., zijnen voorganger, tot kardinaal verheven. Op zijn sterfbed haastte die Paus zich, om hem met het gewijde purper te bekleeden, en toen ALTIERI hem voor zijne verheffing kwam bedanken; zeide hij hem: *God bestemt u tot mijnen opvolger; ik heb er eenig voor gevoel van.* De voorzeggung

van CLEMENS IX. werd vervuld; en zijn opvolger, die den 29 April 1670 verkozen werd, was even zoo zachtmoedig en vreedzaam als hij. Hij overleed in 1676 in den ouderdom van 86 jaren. De kardinaal-patroon, zijn neef, regeerde onder zijn bestuur; hetwelk het volk deed zeggen, »dat er twee Paussen waren, een in de daad en een in naam.»

CLEMENS XI. (JOANNES FRANCISCUS ALBANI), te *Pesaro* in 1649 geboren, in 1690 tot kardinaal benoemd, werd den 23 November 1700, na INNOCENTIUS XII. tot Paus verkozen. Eerst na verloop van drie dagen, en na vrome en verlichte mannen te hebben geraadpleegd, nam hij die waardigheid aan. De kardinaal DE BOUILLON, sedert korten tijd deken van het heilig collegie, had grootelijks deel aan de benoeming van CLEMENS XI., wiens geest, godsvrucht en voorzigtigheid, zich reeds onder de vorige besturen ontwikkeld hadden. Hij was pas 51 jaren; ook had de kerk eenen paus noodig, die in de kracht zijner jaren was, *Italië* stond op het punt, om het tooneel des oorlogs te worden: in de daad, die der erfopvolging barstte weldra uit. Keizer LEOPOLD I. verplichtte hem den aartshertog als koning van *Spanje* te erkennen. Hoewel CLEMENS van natuur tot *Frankrijk* over-

helde, zag hij echter van deszelfs bondgenootschap af, en dankte de troepen af, welke hij gewapend had. Nog werd zijn pausschap verontrust door de geschilden van het Jansenismus. In 1705 vaardigde hij de Bulle *Vineam Domini Sabaoth*, tegen diegene uit, welke de vijf beruchte stellingen verdedigden, en die beweerden, dat men door een eerbiedig stilzwijgen, aan de onderwerping voldeed, welke men aan de Apostolische bullen verschuldigd is. In 1713, gaf hij de beroemde constitutie *Unigenitus* uit, tegen honderd en eene stellingen van het Nieuwe Testament, door QUESNEL, priester van het Oratorium. Volgens VOLTAIRE, verhaalde de Abt REAUDOT, dat, toen hij in het eerste jaar des pauselijken be-
 stuuts van CLEMENS XI. te Rome was, op eenen zekeren dag dien paus, den vriend der geleerden, en die zulks zelf mede was, ging bezoeken, hij hem vond, lezende het werk, hetwelk hij later verbood. *Ziedaar*, zeide de Paus, een *uitmuntend werk*, *in Rome is niemand in staat aldus te schrijven*. *Gaarne wenschte ik den schrijver aan mijnen persoon te verbinden*. Maar behalve, dat niets verdachter is, dan dergelijke bijzonderheden uit de pen van VOLTAIRE, moet men echter dezen lof, in de

vooronderstelling, dat dezelve waar mogt zijn, en de censuur, waardoor dezelve gevolgd werd, niet als een tegenspraak beschouwen. Men kan zeer getroffen zijn, bij het lezen dertreffendeschoonheden van een werk, en er later de verborgene gebreken van veroordeelen. Het goede openbaarde zich werkelijk aan alle kanten in hetzelfde, het kwade moest er in gezocht worden, doch was er ook werkelijk in aanwezig. CLEMENS XI. overleed den 19 Maart 1721. Deze paus was even zoo godvruchtig als geleerd; hij vormde een genootschap, uit de bekwaamste sterrekundigen van *Italië* bestaande, ten einde den Gregoriaanschen almanak aan dierzelfver onderzoek te onderwerpen. Men vond eenige gebreken in denzelven; maar wijl men dezelve, niet dan door zeer moeilijke middelen kon verbeteren, verkoos men denzelven te laten, zoo als hij was. CLEMENS XI. verleende eene schuilplaats aan den zoon van den pretendent van *Engeland*, die van dat tijdstip af steeds de eerbewijzen der koninklijke waardigheid, in de hoofdstad der Christen-wereld heeft genoten. Het is mede aan dezen opperpriester dat het fransche gewest *Provence*, eenige met granen beladene schepen, bene-

vens aanzienlijke geldsommen te danken had, welke hij zond, om gedurende de pest van 1720 verdeeld te worden. CLEMENS XI. schreef uitmuntend in het Latijn. Het *Bullarium* van dien paus was in 1718 in fol. in het licht gegeven, de *Consistoriale redevoeringen*, in 1722, in fol. De kardinaal ALBANI, zijn neef, verzamelde al zijne werken, en liet dezelve te Rome, in 1729 in 2 dl.ⁿ in fol. drukken. Zijne *Levensbeschrijving* is aan het hoofd dier verzameling. LAFITAU en REBOULET hebben er mede eene geschreven. De eerste heeft de zijne in 1752, in 2 dl.ⁿ in 12.mo en de tweede, te Avignon, 1752, in 4.to in het licht gegeven. Er bestaan geene gruwelen, die de Jansenisten niet op rekening van dezen Paus hebben uitgestrooid; in navolging van alle ketters zijn zij met woede tegen dengenen opgestaan die hunne dwalingen veroordeeld heeft. Zijne *constitutie* is des niettemin, in de geheele uitgestrektheid der kerk een geloofsregel en eene soort van leus geworden, waaraan men hare ware kinderen erkent: men kan zeggen, dat dezelve als het *Omousios* en het *Theotocos* dier eeuw is. — Zie ALEXANDER VII.

CLEMENS XII. (LAURENTIUS CORSINI), Paus na Be-

NEDICTUS XIII., in 1730, overleden den 6 februarij 1740 in den ouderdom van bijna 88 jaren, was te Rome uit eene oude florentijnsche familie geboren. Hij schafte een gedeelte der belastingen af, en deed degene straffen, die zich onder het vorige bestuur in hunne posten kwalijk gedragen hadden. Daags na zijne krooning, had het alom vergaderde volk hem nageroepen: *Leve paus CLEMENS XII! regt over de onregtvaardigheden van het vorige ministerie!* Zijne inkomsten waren voor de armen. Na dat zijn schatmeester hem eens zijne rekeningen overgelegd had; zag hij, dat hij geene 1500 kroonen in kas had. *Hoe*, zeide de Paus, *ik was rijker toen ik kardinaal was, dan sedert dat ik paus ben geworden!* en zulks was ook werkelijk het geval. Na zijnen dood rigtte het romeinsche volk, te zijner eer een metalen standbeeld op, dat in eene der zalen van het kapitoel geplaatst werd.

CLEMENS XIII. (KAREL REZZONICO), uit eene oorspronkelijk Milanese familie, werd te Venetie in 1693 geboren. Hij was eerst deelhebbend Apostolisch protonotaris, daarna landvoogd der steden *Rièti* en *Fano*, vervolgens bijzitter der *rota* voor de Venetiaansche natie.

CLEMENS XII., vol achtting voor zijne kunde en deugden versierde hem in 1737 met het purper. In 1743 werd hij op den stoel van *Padua* verheven, en onderscheidde zijne Bisschoppelijke waardigheid door zulk eene teedere godsvrucht, en zulk eene edelmoedige liefdadigheid, dat hij na den dood van BENEDICTUS XIV. den 6 Julij 1758 tot Paus werd verkozen. Zijn pauschap zal langen tijd bekend blijven door de uitroeijing der Jesuiten in *Portugal*, *Spanje*, *Frankrijk* en het koninkrijk *Napels*. De pogingen des Opperpriesters, om dezelve te handhaven, en de bulle *Apostolicum*, die hij te hunnen gunste uitvaardigde, waren vruchteloos. Daar hij in 1768 in de staten van *Parma*, een gezag had willen uitoefenen, hetwelk hij zich verbeeldde dat hem als opperleenheer toekwam, verloor hij het gebied van *Avignon* en het Prinsdom van *Benevento*, die eerst onder zijnen opvolger aan den heiligen stoel teruggegeven werden. CLEMENS XIII. overleed in het begin van 1769, met de smart van de onlusten niet te hebben kunnen bevredigen, die in de kerk ontstaan waren. Door zijn opregt godsdienstig gevoel, zijn weldadig karakter en zijne onveranderlijke goedhartigheid, zijn

hem de tranen zijner onderdanen en de eerbied zelfs van de vijanden der kerk in het graf gevolgd. » De goede burgers, zegt de Graaf d'ALBON kunnen zonder eene levendige aandoening den naam van CLEMENS XIII. niet uitspreken; hij was waarlijk de vader des volks, niets ging hem meer ter harte dan om hetzelfde gelukkig te maken, daaraan was hij met ijver werkzaam. Het hartzeer, dat hem het levendigste trof, en hem dikwerf zelfs tranen afperschte, was ongelukkigen te zien, wier rampen hij niet kon verligten.» De Heer DE LA LANDE verhaalt eenen trek welke ten bewijze verstrekt hoezeer deze Opperpriester er van verwijderd was, om zijne ontwerpen met eenige beweeggronden van ijdelheid of het ijdele streven naar menschelijke toejuichingen te doen gepaard gaan. » De Paus, » zegt hij, over de uitdrooging der Pontijnschemoerassen sprekende, » wenschte zulks persoonlijk; toen ik aan zijne Heiligheid verslag deed over dat gedeelte mijner reis, stelde zij er eene levendige belangstelling in, en vraagde mij met geestdrift, wat ik van de mogelijkheid en de voordeelen van dit ontwerp dacht; ik ontwikkelde haar dezelve, en nam de vrijheid er bij te voegen, dat zulks eene roem-

rijke onderneming voor haar bestuur zoude zijn; oogenblikkelijk brak de godsdienstige Opperpriester dit wereldgezinde gesprek af, en de handen gevouwen ten hemel heffende, zeide hij mij bijna met de tranen in de oogen: Niet door roem worden wij gestreeld; het is enkel het heil onzer onderdanen dat wij beoogen." Degene, die de gevolgtrekking hebben opgemaakt dat hij in geene overeenstemming met de magten der aarde heeft kunnen zijn, hebben welligt de pligten van zijnen stand, en den geest der Godsdienst, waarvan hij Opperpriester was, niet genoeg overwogen.

CLEMENS XIV. (JOANNES VINCENTIUS ANTONIUS GANGANELLI), was de zoon van een geneesheer en werd den 31 October 1705, te *St. Archangelo*, een vlek bij *Rimini*, geboren. Reeds in den ouderdom van 18 jaren, ging hij in de orde, der kloosterlijke minderbroeders, en na de godgeleerdheid in verschillende Italiaansche steden onderwezen te hebben, kwam hij in den ouderdom van 35 jaren, die wetenschap te *Rome* in het Collegie der heilige Apostelen onderwijzen. De schran-derheid van zijnen geest, de vrolijkheid van zijne inborst, deden hem door BENE-DICTUS XIV. beminnen: on-

der het bestuur van dien Opperpriester werd hij Consultator van het heilige Officie, een belangrijke post te *Rome*. CLEMENS XIII. versierde hem in 1759 met het purper. Die Paus in 1769 overleden zijnde, was het conclave zeer onstuimig. Eindelijk verkoos het heilige collegie, door den kardinaal DE BERNIS daartoe overgehaald, den kardinaal GANGANELLI, den 19 Mei 1769, tot Opperpriester. Nooit was er een Paus onder neteliger tijdsomstandigheden verkozen. Een zwijmelgeest had zich alom verspreid, en randde troon en altaar aan. CLEMENS XIV. zocht zich eerst van de goede genegenheid der vorsten te verzekeren; hij zond eenen nuntius naar *Lissabon*, hij schafte het lezen der bulle *In caena Domini*, dat den vorsten mishaaagde, af; met *Spanje* en *Frankrijk* trad hij in onderhandeling. Gedrongen om uitspraak te doen, omtrent het lot der Jesuiten, verzocht hij om tijd, ten einde deze gewigtige zaak te onderzoeken. » Ik ben, » schreef hij, » de vader der geloovigen, en vooral der religieuzen. Ik kan eene beroemde orde niet vernietigen, zonder reden te hebben, die mij voor de oogen van God en van de nakomelingschap regtvaardigen." Levendiger dan ooit aangespoord, vaardigde hij, den 21 Julij 1773 de breve uit

waarbij de maatschappij van JESUS vernietigd werd. CLEMENS XIV. overleefde deze vernietiging niet lang, hij overleed den 22 September 1774. Zijne ziekte was ontstaan uit eene naar binnen geslagene vurigheid op de huid, die de kunst der geneesheeren vruchteloos naar buiten zocht te drijven. Het gerucht van vergif, dat partijden hebben uitgestrooid, om de gedachtenis der Jesuiten hatelijk te maken, is plegtiglijk wederlegd door den Heer SALICETTI, den geneesheer des Pauses, eenen man, wiens rechtschapenheid zijne uitgebreide geneeskundige bekwaamheid evenaarde; hij bezat die eigenschappen reeds door den algemeenen regel des regts *Cui bono?* CLEMENS XIV. vormde een *Museum*, waarin hij vele kostbare overblijfselen der oudheid verzamelde. Hij was matig, belangeloos, en het Nepotismus was hem geheel vreemd. Zijne nalatenschap bedroeg geene *f* 350,000. Men spoorde hem aan, een testament te maken, doch hij antwoordde: » de goederen zullen komen aan degene, welke dezelve zullen toebehooren." De markgraaf van CARACCIOLI heeft zijn Leven in het licht gegeven, *Parijs*, 1775, en 1776, in 12.mo; dit is slechts eene compilatie uit de dagbladen van den tijd, vol valscheden en lasteringen.

De *Brieven*, ook in het Nederduitsch, onder zijnen naam in het licht gegeven, *Amsterdam*, 1777, 2 dl.ⁿ in 8.vo zijn geheel en al door dien markgraaf gefabriceerd. De graaf van ALBON spreekt in zijne Verhandeling over de Geschiedenis, het bestuur enz. 2.de deel bladz. 236, over dezen Paus, op de volgende wijze: » De gevoelens zijn ten opzichte van CLEMENS XIV. zeer verdeeld; en de afbeeldsels, welke er verschillende handen van geschetst hebben, gelijken elkander zoo weinig, dat het onmogelijk is, er het gelaat en de trekken van denzelfden persoon in te ontdekken. Sommigen spreken over hem met den overdrevensten lof, zij prijzen hem als een zeldzaam man, die zich zelve geschapen heeft, en die in korten tijd de eer heeft gehad, van zich beroemd te maken. Anderen met het bijtende der hekeling, verzeke- ren, dat men hem met eenen enkelen trek afmaalt, door te zeggen, dat hij enkel het treurige en ongelukkige talent heeft bezeten, om zich berucht te maken. Hoe zal men de waarheid onthullen, en haar van de dikke wolken bevrijden, waarin men dezelve wil bedekken? Men stelt ons groote boekdeelen in handen, om ons de uitgebreide kunde, den schranderen geest, de bondige oordeelskracht, de diepe inzig-

ten, de bekwaamheid in het bestuur van den Opperpriester voor oogen te stellen. De geestdrift moet nimmer de plaats van bewijzen innemen: de vrienden, de bewonderaars van Paus GANGANELLI, bewegen en kwellen zich welligt vruchteloos, om aan het publiek de gevoelens inteprenten, waarvan zij doordrongen zijn. Er biedt zich een korter en veiliger weg aan, om het raadsel op te lossen. Welk goed heeft die opperpriester gewrocht? Dit is hetgene, wat tot verdediging van zijn gedrag en zijne werken dient. Vernemende wat hij gedaan heeft, zal iedereen klaarblijkelijk weten wie hij was."

CLEMENS VII., als onwetige paus beschouwd, nam dien naam aan in 1378. — Zie GENÈVE (ROBERT DE).

CLEMENS VIII., niet erkende paus. — Zie MUGNOS (GILLIS).

CLEMENS van *Alexandrië* (*Heilige*), een Platonisch wijsgeer, verbond zich, Christen geworden zijnde, aan den heiligen PANTENUS, die de school van *Alexandrië* bestuurde, en dien hij met eene nijvere bij vergelijkt, die haren honig uit de bloemen der apostelen en profeten vormde. CLEMENS werd na hem, in het jaar

190 aan het hoofd dier school geplaatst. Hij had een groot aantal leerlingen, welke men later onder de beste meesters telde; onder andere ORIGENES en ALEXANDER, bisschop van *Jeruzalem*. Hij overleed in het jaar 217. Onder zijne beroemdste werken telt men: 1.° Zijne *Vermaning aan de Heidenen*, welke ten doel heeft, om de ongerijmdheid der afgoderij te doen gevoelen; en deze ongerijmdheid wordt bijzonder in het oog loopende, door het beknopte geschiedkundig overzicht, welk de schrijver van de Heidensche godenleer levert. De heilige CLEMENS heeft in dit werk onderscheidene nuttige ontdekkingen gelascht, welke hij op zijne reizen gedaan had, waarvan hij zich bedient, om zijne redeneringen te versterken, die den lezer op eene aangename wijze boeijen. — 2.° Zijn *Pedagoog*; deze is, volgens hem, een meester bestemd, om een kind op den weg des Hemels te geleiden, en hem uit den staat van kindschheid tot dien van volwassene over te brengen. — 3.° Zijne *Gemengde Gedachten* (*Stromaten*) of *Behangsels*, eene verzameling van *Mengelingen*, in 8 boeken verdeeld, waarin weinig orde heerscht: » Men kan, zegt de schrijver zelf, dit werk niet met eenen tuin vergelijken, waarin de boomen en de planten

met evenredigheid geplaatst zijn; het gelijkt veeleer naar eene verzameling van wilde boomen, die, van zelve opgeslagen, wijd en zijd verspreid zijn." Hij voegt er bij, dat hij het vervaardigd had, om hem in zijnen ouderdom, wanneer zijn geheugen hem zou beginnen te bedriegen, tot een zaakregister te dienen. Men heeft hem beschuldigd, de grondbeginselen der oude wijsgeeren al te zeer gevolgd te hebben, van zich niet altijd naauwkeurig genoeg te hebben uitgedrukt. Maar men kan in het algemeen de plaatsen, welke duister of niet; zeer naauwkeurig schijnen, op eene gunstige wijze verklaren. Al is ook de stijl van dit werk eenigzins hard, zoo wordt men er voor schadeloos gesteld, door de schranderheid, die er in doorstraalt, en door den overvloed en de verscheidenheid der bouwstoffen, welke het bevat. — 4.° Zijne *Hypotyposes* of *Onderzigtigen*, waarin hij het Platonismus wat al te zeer doet doorstralen, vooral voor eenen leeraar, die zoo nabij aan den tijd der apostelen grenst. De school van *Alexandrië* legde er zich niet genoeg op toe, om dit verwijt te vermijden: hare hoofden schenen zich, bij het uitvinden van stelsels op de bovennatuurkunde gegrond, van de eenvoudigheid des

geloofs te verwijderen. **CLEMENS** bezat zoowel in het gewijde als ongewijde eene diepe geleerdheid. Hij was veel sterker in het zedekundige dan in het leerstellige. Hij schreef bijna altijd zonder orde en zonder aaneenschakeling, zijn stijl is in het algemeen eenvoudig behalve in zijnen *Pedagoog*, waarin dezelve bloemrijker is. » Wij stemmen toe, zegt een kundig godgeleerde, dat deze kerkvader dikwerf duister is, dat het moeilijk is de ware zin te treffen, van hetgene, wat hij zegt; maar de wijsgeeren, die hij nasmrijft of wederlegt, waren zelve niet zeer duidelijk. Al wie zich echter de moeite zal geven van hem te lezen, zal door zijne uitgebreide geleerde aanmerkingen, door de verhevene denkbeelden, welke hij van de goddelijke barmhartigheid, van de kracht der verlossing, van de heiligheid, waarnaar een Christen moet streven, getroffen zijn. Hij heeft de Heidenen, die hij zeer welkende, met minder gestrengheid beoordeeld, dan vele andere kerkvaders zulks gedaan hebben; maar hij heeft noch hunne dwalingen noch hunne ondeugden verborgen." De beste uitgave der werken van dien kerkvader is die van *Oxford*, door doctor **POTTER** in 1715, 2 dl.ⁿ in fol. Ook wordt die van *Parijs*, 1629, die niet al-

gemeen is, zeer op prijs gesteld. In eene Verhandeling aan het hoofd van het Roomsche *Martyrologium* geplaatst, betwist BENEDICTUS XIV. hem den titel van *Heilige*; het schijnt echter dat men hem denzelve moet geven.

CLÉMENT (JACOBUS), een Dominikaner, volgens sommigen in het dorp *Sorbon*, in het diocees van *Rheims*, en volgens anderen te *Sorbonne*, bij *Sens* geboren, was omtrent 22 jaren, en pas even priester gewijd, toen hij het besluit opvatte, HENDRIK III., te vermoorden. Hij bezat eenen zwakken geest en eene onregelmatige verbeeldingskracht. Hij vertrok van *Parijs* den laatsten Julij 1589, met verscheidene brieven van aanbeveling, en werd door LA GUESLE, algemeene procureur, naar *Saint-Cloud* gebracht. Deze eenen misdadigen aanslag vermoedende, liet hem des nachts bespieden; men vond hem in diepen slaap met zijn brevier aan zijne zijde, geopend op de bladzijde waar de moord van HOLOFERNES door JUDITH verhaald werd. De koningsmoorder, den volgenden dag voor HENDRIK gebracht, bragt zijn gruwelijk ontwerp ten uitvoer. De Heeren, welke bij den vorst waren, doorboorden den moordenaar met duizenden steken. Zijn

lijk werd vervolgens op eene horde gesleept, met vier paarden van elkander gescheurd en verbrand. Het is nutteloos en onredelijk, de omstandigheden eener hatelijke daadzaak, welke herinnering de Godsdienst zoowel als de menschheid doet zuchten, meer in het bijzondere te ontwikkelen. De noodlottige verdeeldheid, welke het rijk verscheurde, de wederkeerige haat der Catholijken en Sectarissen hebben natuurlijker wijze uitwerkselen moeten te weeg brengen, die voor de verschillende geesten min of meer rampzalig waren, volgens de verschillende graden van geestdrift, welke de hartstogten, de sektengeest, of een slecht verlichte godsdienstijver hadden doen ontstaan: maar wanneer die gevaarlijke, vernieuwde aanvallen plaats hebben gemaakt voor de rede, en voor de daarder gesteltenissen, is het voorzigtig, om, volgens den raad van eenen oude, al het onheil, dat zij hebben gesticht, in den nacht der vergetelheid te begraven:

Excidat illa dies aëvo, nec poster
tera credant
Sæcula, nos certe, taceamus
et obruta multa
Nocte tegi nostræ patiamur
crimina gentis.

STATIUS.

De grondbeginselen der hêdendaagsche wijsbegeerte,

voornamelijk die van RAYNAL, in de omwenteling van *Amerika*, regtvaardigen dergelijke misdaden, maar de geest des Christendoms gruwet er van. — De Paters FREDERIK STEILL en MATTHEUS DOLMANS, Dominikanen, hebben verhandelingen in het licht gegeven, om te bewijzen, dat de moordenaar van HENDRIK III. niet was JACOBUS CLÉMENT, maar een Hugenoot, die na hem vermoord te hebben, zich in zijn gewaad had gehuld. De lezers dier Verhandelingen kunnen over de waarschijnlijkheid oordeelen, die erin ontwikkeld is.

CLÉMENT (NICOLAAS), te Toul in 1647 geboren, vestigde zich te *Parijs*, alwaar hij opzigter der koninklijke Bibliotheek werd, en aldaar in 1712 overleed. Er bestaat van hem: 1.° *Défense de l'antiquité de la ville et siège épiscopal de Toul (Verdediging der oudheid van de stad en den Bisschoppelijken stoel van Toul)*, *Parijs*, 1702, in 8.vo Dit is eene verhandeling tegen het tijdreken- en geschiedkundig stelsel der Bisschoppen van Toul door den abt RIGUET. — 2.° *Mémoires et négociations secrètes de la cour de France, touchant la paix de Munster (Memoriën en geheime onderhandelingen van het hof van Frankrijk, betrekkelijk den Munsterschen*

vrede), *Amsterdam*, 1710, in fol., en in 4 dl.ⁿ, in 8.vo; deze verzameling van CLÉMENT is door JOANNES AXMON in het licht gegeven. Hij heeft veel gewerkt aan de Catalogus der Bibliotheek des konings van *Frankrijk*, en dezelve met aantekeningen verrijkt. Men moet hem niet verwarren met eenen anderen NICOLAAS CLÉMENT, mede van Toul, die in het Latijn de *Koningen en Hertogen van Austrasië* heeft geleverd, *Keulen*, 1593, in 4.to

CLÉMENT (DIONYSIUS XAVERIUS), lid der Akademie van *Nancy*, deken der stiftkerk van *Ligny*, prediker des konings van *Frankrijk*, Biechtvader van MESDAMES, te *Dijon* den 6 October 1706 geboren, overleed in 1771, den roem van godsvrucht nalatende. Reeds vroegtijdig wijdde hij zich tot den kansel en het gewetensbestuur toe, en in deze dubbele betrekking diende hij de Kerk met het grootste nut. Met eene zachte en geduldige liefdadigheid bragt hij verscheidene ongelooovigen en eenige losbandigen tot de waarheid en de deugd terug. Zijne *Leerreden* zijn in 1746, in 8.vo, 1770 — 1771, 9 dl.ⁿ in 12.mo, waaronder 3 dl.ⁿ *Lof- en Lijkreden*, gedrukt. De eenvoudige en krachtvolle welsprekendheid van een' deugdzaam man, die zij-

ne sieraden niet uit de ongewijde schrijvers geput, maar zich van zijne jeugd af, met de zelfstandige melk des Evangelies gevoed heeft, heerscht in dezelve. » Indien zijne woordschikking, zegt een kunstregter, minder ongelijk was; indien zijne denkbeelden juister en diepzinniger waren; indien zijn koloriet steeds aan de levendigheid van zijn gevoel beantwoordde, zou men hem aan de Christelijke redenaars als een voorbeeld kunnen voorstellen; maar hij bezit noch de overtuigende welsprekendheid van BOURDALOUE, noch de overredende wegslependheid van MASSILLON, noch de teedere zalving van CHEMINAIS, noch de levendige schittering van Pater NEUVILLE. De welsprekendheid van den Abt CLÉMENT nadert van tijd tot tijd, tot die van elk dezer predikanten zonder echter eene enkele hunner voordragtwijzen geheel te bereiken. » — Ook bestaan er eenige stichtelijke werken van den abt CLÉMENT, waarin hij denzelfden geest openbaart als in zijne *Leerreden*, doch welker stijl koeler en nauwkeuriger is. De voornaamste zijn: 1.° *Avis à une personne engagée dans le monde* (Raad aan eenen in de wereldgewikkelden persoon), in 8.vo — 2.° *Méditation sur la Passion* (Overweging over het Lijden), in 12.mo

— 3.° *Instructions sur le sacrifice de la messe* (Onderrigtingen over de offerande der Mis). — 4.° *Maximes pour se conduire chrétiennement* (Grondregels, om zich Christelijk te gedragen). — 5.° *Exercice de l'âme pour la Pénitence et l'Eucharistie* (Oefening der ziel voor de Biecht en het allerheiligste Sacrament des Altaars); in 12.mo — 6.° *Exercices spirituels de Saint IGNACE* (Geestelijke oefeningen van den heiligen IGNATIUS). Al deze werken zijn dikwerf herdrukt.

CLÉMENT (PETRUS), te Geneve, in Januarij 1707 geboren, vertoefde vrij lang in Engeland, alwaar hij in 1751 en 1752, onder den titel van *Letterkundige berigten van Frankrijk*, dagbladen in het licht gaf, die men in 1755, in 5 dl.ⁿ in 8.vo verzamelde, en welke men te Lyon, in 2 dl.ⁿ in 12.mo herdrukte. Dit in een' vluggen en levendigen stijl geschreven werk, door het zout eener gezonde oordeelkunde smakelijk gemaakt, en vol onpartijdige oordeelvellingen, behaagde zeer, hoewel de betamelijkheid er dikwerf in beleedigd wordt, en de schrijver door geest en vrolijkheid al te zeer wil uitschitteren. Hij wilde de man der wereld en de man des vermaaks schijnen, en niet dan al te veel hangt hij

den toon dezer beide personen uit. Nog heeft men van hem: 1.° *de Vrij-Metselaars verraden*, een tooneelstukje, in één bedrijf en in onrijm, *Londen*, 1740, in 8.vo — 2.° *MEROPE*. — 3.° *De Londensche koopman*, een treurspel, uit het Engelsch vertaald; dit laatste stuk is het eenige, dat nog in aanmerking komt. Deze schrijver bezat veel smaak voor de hekeling, en in die gevaarlijke schrijfwijze ontbrak het hem niet aan talenten. De buitengewone vlugheid van zijn verstand krenkte zijne zintuigen, zijne geestvermogens verbijsterden, en hij overleed te *Charenton*, in 1767. Na zijnen dood zijn er nagelatene gedichten in het licht gekomen, waarin veel vuur doorstraalt.

CLÉMENT (*dom FRANCISCUS*), in 1714 te *Berge*, bij *Dijon* geboren, ging in de congregatie der Benediktijnen van den heiligen MAURUS en legde zijne gelofte af den 31 Mei 1731, in de Abdij van *Vendôme*. Hij had zijne studiën onder de Jesuiten van *Dijon* volbragt. Door zijne oversten in het gesticht der wit-mantels van *Parijs* beroepen, werd hij met het vervolg der *Letterkundige geschiedenis van Frankrijk* belast. Hij bragt er het elfde deel van ten einde, ontwierp het geheel van het twaalfde.

Grootendeels had hij de bouwstoffen tot het dertiende reeds in gereedheid gebragt, toen het kloosterbestuur zijne bestemming veranderde, en hem met het vervolg belastte der *Verzameling van Fransche geschiedschrijvers*, die POIRET had laten varen. BRIAL ondersteunde hem in dien arbeid, en hij gaf er het twaalfde en dertiende deel van in het licht. Door de nasporingen, die hij tot de uitgave zijner werken verplicht was geweest te doen, bevond CLÉMENT zich met de wetenschap der tijden gemeenzaam bekend. Hij ondernam alstoen eene nieuwe *Uitgave* van de kunst om de waarheid der Dagteekeningen te bevestigen, waaraan hij zonder ophouden gedurende 13 jaren werkte. Dezelve kwam in 1783, 1784 en 1787, in 3 dl.ⁿ in fol. in het licht. Dit werk is oneindig verheven, boven die welke DANTINE en CLÉMENCET over het zelfde onderwerp hadden geschreven, of liever men kan volstrekt geene vergelijking daarstellen: dit is het schoonste gedenkteeken van geleerdheid der achttiende eeuw; en als men er slechts vlugtig de oogen in werpt, verschrikt de verbeeldingskracht, bij het denkbeeld van den tijd en den arbeid, die er vereischt worden, om van zoo vele verspreide en slecht

zamenhangende bouwstoffen een geheel te maken. Ongelukkiglijk worden de vooroordeelen der school van *Port-Royal* op elke bladzijde van dit geleerde werk weder gevonden. Hetzelve moet met voorzorg en wa-trouwen gelezen worden, vooral ten opzichte van de onlusten van het Jansenismus. De Fransche omwenteling kwam weldra de rust storen, welke deze geleerde in zijne geliefkoosde afzondering genoot. Doch ondanks de stormen van dit noodlottige tijdvak, zette hij zijne nasporingen met ijver voort. Hij stelde zich voor, om in het licht te geven: *de kunst om de waarheid der dagteekeningen vóór JESUS CHRISTUS te bewijzen*; dit moeilijke werk was reeds ver gevorderd, doch de dood bellette hem hetzelve ten einde te brengen. Hij werd door eene beroerte getroffen, en overleed den 29 Maart 1793. Dit kostbare werk en zijne overige handschriften zijn gedeeltelijk in handen van BRIAL; en gedeeltelijk in die van DUBOY LAVERNE, zijnen achterneef, beambte bij de koninklijke Boekdrukkerij, gebleven. De Heer DE SAINT-ALLAIS heeft het handschrift bekomen betrekkelijk *de kunst, om de waarheid der dagteekeningen te bewijzen*; hij heeft eene vierde uitgave van dat werk in verscheidene deelen in 8.°

geleverd, welke niet, aan de verwachting des publieks heeft beantwoord. Dom CLÉMENT heeft verscheidene andere werken nagelaten: 1.° eene *Uitgave* der Nieuwe ophelderingen over den oorsprong en de vijf Boeken van MOZES der Samaritanen, door dom PONCET, 1760, in 8.vo Een gedeelte van het negende hoofddeel over de *Samaritaansche tijdrekening*; het geheele twaalfde over de *Samaritaansche overzettingen* zijn van dom CLÉMENT, zoo wel als de voorrede. — 2.° *Catalogus manuscriptorum codicum collegii Claramontani, quem excipit Catalogus manuscriptorum domus professæ Parisiensis, uterque digestus et notis ornatus*, 1764, in 8.vo — 3.° Hij had in de Akademie der opschriften, van welke hij lid was, eene *Verhandeling* voorgelezen, over het *tijdstip van den dood van koning ROBERT*, en het eerste jaar van PHILIPPUS I. zijnen zoon. Deze verhandeling werd in de verzameling dier geleerde maatschappij opgenomen.

CLÉMENT (AUGUSTINUS JOANNES KAREL), constitutionele Bisschop van *Versailles*, te Creteil in 1717 uit eene regtsgeleerde familie geboren, werd voor den geestelijken staat bestemd. Maar de gevoelens van *Port-Royal* toegedaan, weigerde hij het

formulier te onderteekenen, en kon te *Parijs* de heilige wijdingen niet ontvangen; hij begaf zich naar *Auxerre*, bij den Heer CAYLUS, die hem tot priester wijdde, en tot schatmeester zijner kerk benoemde, in 1755 werd hij door de geestelijkheid van het diocees tot afgevaardigde bij de provinciale vergadering van *Sens* benoemd. Hij bezat het volle vertrouwen van den heer CAYLUS, maar hij verloor zijnen invloed onder den opvolger van dien Bisschop, den Heer CONDORCET, die zeer tegen het Jansenismus was ingenomen. De Abt CLÉMENT deed in 1752 eene reis naar *Rome*, om, zegt men, eenen zijnen gevoelens gunstigen Paus te doen verkiezen. Hij begaf zich vervolgens naar *Spanje*, alwaar hij zich met de vijanden der Jesuiten verbond, en was later bij de vergaderingen der Jansenisten in *Holland* tegenwoordig. In 1786 had hij het schatmeesterschap van *Auxerre* nedergelegd. Tijdens de Fransche omwenteling voegde hij zich bij de constitutionnele partij, nam deel aan de vergaderingen, welke aanhangelingen derzelve onder den naam van Synoden hielden, en werd in 1797 door hen tot het Bisdóm van *Versailles* benoemd. Bij het concordaat (1801) deed hij afstand van

dien titel. Hij heeft verscheidene werken nagelaten, ten voordeele der gevoelens welke hij omhelsd had, onder welke men moet onderscheiden: 1.° *l'Épiscopat de France (De Bisschoppelijke waardigheid in Frankrijk)*, 1803. — 2.° *Lettre apologétique etc. (Verdedigende Brief der kerk van Frankrijk, aan Paus PIUS VII. gerigt)*, Londen, 1803, in 4.to, een los stukje van 32 bladzijden. — 3.° *Journal etc. (Dagverhaal, Briefwisseling, en Reize door Italië en Spanje, in de jaren 1758 en 1768)*, Parijs, 1802, 3 dl.ⁿ in 8.vo Hij schreef ook tegen het Rituaal van den heer de JUIGNÉ. De abt CLÉMENT overleed den 13 Maart 1804. Men heeft in 1812, in 8.vo geheime Gedenkschriften van het leven van den heer CLÉMENT, bisschop van *Versailles*, in het licht gegeven, om tot opheldering te dienen van de kerkelijke geschiedenis der 18e eeuw. Deze Gedenkschriften zijn van weinig belang.

CLÉMENT DE BOISSY (ATHANASIUS ALEXANDER), oudste broeder van den voorgaande, te *Creteil*, den 16 September 1716 geboren, was raadsheer bij de rekenkamer, en gedurende het grootste gedeelte zijns levens werkzaam, om nasporingen betrekkelijk de regtsgeleerdheid en de

voorregten der maatschappij te doen. Deze *Verzameling* in tachtig in fol. bladen, wordt in de koninklijke Bibliotheek van *Frankrijk* gevonden. De tafel der stukken, waaruit dezelve is zamengesteld; is in 1787, in 4.to gedrukt. Er bestaan van hem de navolgende werken: *L'enfant grammairien* (*Het taalkundige kind*), 1775, in 12.mo; herdrukt onder den titel van *Latijnsche spraakkunst*, *Parijs*, 1777, in 12.mo — 2.º *L'art des langues* (*De kunst der talen*), *Parijs*, 1777, in 12.mo — 3.º *Abrégé et concorde des livres de la sagesse* (*Eeknopte inhoud en overeenkomst van de Boeken der wijsheid*), *Parijs*, 1767, in 12.mo — 4.º *L'auteur de la nature* (*De oorzaak der natuur*), *Parijs*, 1785, 3 dl.ⁿ, in 12.mo — 5.º *De la grâce de Dieu, et de la prédestination* (*Over de genade Gods en de voorbeschikking*), *Parijs*, 1787. — 6.º *Traité de la prière* (*Verhandeling over het gebed*), 1788, in 12.mo — 7.º *JESUS-CHRIST notre amour* (*JESUS CHRISTUS, onze liefde*), 1788, in 12.mo — 8.º *Manuel des saintes écritures* (*Handboek der heilige schriften*), 1789, 3 dl.ⁿ, in 12.mo — 9.º *Le mépris des choses humaines* (*De verachting der menschelijke voortbrengselen*), 1791, in 12.mo — 10.º Eene *Vertaling* (in het Fransch) der

Navolging van JESUS CHRISTUS. Eindelijk schrijft men hem eene menigte gelegheidsstukjes toe, zoo als *le Maire du palais* (*De opperhofmeester*), 1771, in 12.mo *De l'élection des évêques et des curés* (*Over de verkiezing der Bisschoppen en Pastoors*), 1791, in 8.vo enz. Tot gebruik zijner kinderen had CLÉMENT de meeste dezer werken, als vruchten zijner godvruchtige leesoefeningen vervaardigd.

CLÉMENT (JOANNES MARIA BERNARDUS) te *Dijon* den 25 December 1742, geboren, was in den beginne voor de balie bestemd, maar hij toonde zoo veel tegenzin voor die wetenschap, dat zijne ouders hem toestonden, zich geheel aan de beoefening der schoone letteren toetewijden. Hij verkreeg, nog zeer jong zijnde, eenen leerstoel in het collegie van *Dijon*, dien hij weldra verliet ten gevolge van een geschil met zijne hoofden, aan welke hij zelfs eenen even zoo hevigen als onnen voorzigtigen brief schreef; want, daar deze Heeren zich beleedigd waanden, bragten zij een besluit van het parlement tegen hem te weeg; maar CLÉMENT had zulks kunnen voorzien, en hij was te *Parijs* reeds in veiligheid. Deze letterkundige had een openhartig maar norsch karakter, met eenen

gestrengen smaak en eene neiging tot de hekeling; hij vergaf nooit in het stuk van letterkunde de mislagen zijner vijanden of zijner vrienden, welken letterkundigen roem, zij ook mogten genieten. CLÉMENT was in den beginne een groot bewonderaar van VOLTAIRE geweest, en ofschoon sedert dien tijd zijne bewondering zeer verminderd is, zou hij zonder eene bijzondere omstandigheid, echter niet op het denkbeeld zijn gekomen, om zijne critiek, tegen hem in het werk te stellen. SAINT-LAMBERT had den grijsaard van *Ferney* uitgeroepen als:

Vainqueur des deux vivaux qui
couronnent la scène.

(Overwinnaar der beide mededingers, die het tooneel tot sieraad verstrekken.)

CLÉMENT zag in dezen dichtregel eene belediging der gedachtenis van RACINE en CORNEILLE aangedaan. Hij vaarde tegen het gezegde van den schrijver der jaargetijden uit; en uit de critiek van eenen enkelen dichtregel werd een even zoo langdurige, als hardnekkige twist geboren. VOLTAIRE wreekte er zich over op zijne wijze, hij overlaadde hem met eenen stroom van smaadwoorden, en gaf hem den naam van *Inclément* (Ongnadige), dien iedereen onthouden heeft. SAINT-LAMBERT was nog minder toegevend, want het ge-

lukte hem, dengenen, die zijn gedicht had durven hekelen in *Fort-l'Evêque* te doen opsluiten. J. J. ROUSSEAU, over eene barbaarschheid verontwaardigd, die eenen schrijver in boeijen kluisterde, wiens eenige misdaad was geweest, dichtregels slecht te hebben gevonden, en van zulks te hebben durven zeggen, maakte van zijnen invloed gebruik te zijnen gunste, en stelde hem drie dagen daarna op vrije voeten. CLÉMENT verkreeg zelfs de vergunning om de *Critiek* tegen het dichtstuk der jaargetijden in het licht te geven. Dit voorval belette hem niet, om met dezelfde geestdrift te schrijven; hij had in het vervolg hevige geschillen met LA HARPE; doch na de omwenteling verzoenden zij zich weder met elkander, en werden zelfs vrienden. CLÉMENT had een begin aan den roem van LEBRUN gemaakt, door de verdiensten van sommige zijner gedichten te doen kennen; maar hij hield op, hem te bezoeken, zoodra die dichter de PINDARUS der omwenteling was geworden, en vervaardigde zelfs tegen hem een puntdicht, dat hunne vriendschap geheel en al verdoofde. Tot heimelijke listen onbekwaam en zonder eerzucht, vond CLÉMENT zijn geluk in de afzondering, en

het onderhoud der vriendschap, en liet zich niet, zoo als vele zijner kunstgenooten, door het dolzinnige der staatkundige gevoelens medeslepen. Hij overleed te *Parijs*, den 3 Februarij 1812. CLÉMENT heeft een aantal werken nagelaten, onder welke men onderscheidt: 1.° *Observations critiques, etc.* (Beoordeelende aanmerkingen, op de nieuwe vertaling in Fransche verzen der Landgedichten van VIRGILIUS, en de Gedichten der Jaargetijden, der Voordragt en der Schilderkunde), Geneve, 1771, in 8.vo CLÉMENT wordt met regt beschuldigd, de Landgedichten van DELILLE al te streng beoordeeld, van al te zeer bij ligte gebreken blijven staan en verzuimd te hebben, de groote schoonheden te ontleden; dit werk zegevierde over de hekeling: maar aan de Jaargetijden is hetzelfde geluk niet te beurt gevallen. — 2.° *Nouvelles observations etc.* (Nieuwe beoordeelende aanmerkingen over verschillende letterkundige onderwerpen), *Parijs*, 1772, in 8.vo; CLÉMENT bewijst in dit werk eenen uitmuntenden smaak. — 3.° *Première lettre etc.* (Eerste Brief aan den Heer DE VOLTAIRE), gevolgd door acht andere, waarvan de laatste in 1776 in het licht verscheen. — 4.° *Medea*, treurspel in drie bedrijven, Pa-

rijs, 1779. Ondanks verscheidene schoone trekken, werd dit stuk echter slecht ontvangen. — 5.° *De la tragédie etc.* (Over het treurspel, om tot een vervolg te dienen op de Brieven van den Heer DE VOLTAIRE), *Parijs*, 1784, 2 dl.ⁿ in 8.vo — 6.° *Essai sur la manière etc.* (Proeve over de wijze, om dichters berijmd te vertalen), in 8.vo Dit werk en het voorgaande worden als de beste voortbrengselen van CLÉMENT beschouwd. — 7.° *Essai de critique etc.* (Beoordeelende proeve over de oude en nieuwe letterkunde), 1785, 2 dl.ⁿ in 12.mo — 8.° *Satires (Hekeldichten)*, 1786. — 9.° *Vertaling* (in het Fransch) van onderscheidene redevoeringen van CICERO, 1786, 1787, 8 d.ⁿ in 12.mo; de eerste deelen zijn door DESMEUNIERS vertaald. — 10.° *Petit Dictionnaire etc.* (Woordenboekje des hofs en der stad), *Parijs*, 1788, in 12.mo zeer zeldzaam. — 11.° *Révolution etc.* (Omwenteling der Welchen, in de oude tijden voorzgd); dit is eene zeer vernuftige toepassing van verscheidene plaatsen der heilige Schrift op de Fransche omwenteling. — 12.° *Jerusalem délivrée* (Verlost Jeruzalem), een Dichtstuk naar TASSO gevolgd, 1800, in 8.vo Ondanks verscheidene schoone Verzen, is dit Dichtstuk geheel in

de vergetelheid geraakt. — 13.º *Les amours etc.* (*De minnarijen van LEUCIPPUS en CLITOPHON*), op nieuw uit het Grieksch van ACHILLES TATIUS, bisschop van *Alexandrië* vertaald, *Parijs*, 1800, in 12.mo Hij werkte daarenboven aan de uitgave van onderscheidene dagbladen, zoo als aan het *Journal de Monsieur*, het *Journal Littéraire* en het *Journal Français*. CLÉMENT bezat eenen gezonden smaak en eene duidelijke wijze van voorstelling, maar men verwijt hem gebrek aan bevaligheid in zijne schriften, en eene al te strenge beoordeeling van die van anderen.

CLÉNARD. — Zie KLEINHARTS (NICOLAAS).

CLÉOBIS en BITON waren twee broeders, die zich beroemd maakten, door hunne teederheid voor hunne moeder, eene priesteres van JUNO. Daar een offer, hetwelk zij volbrengen moest, vorderde, dat zij op eenen prachtige wagen naar den tempel werd gebragt, voorzagen zij in het gebrek van ossen, welke men op dien oogenblik niet kon bekomen, en zich zelve voor den wagen plaatsende, trokken zij haar naar den tempel. Hunnemoeder door dit bewijs van teederheid jegens haar getroffen, bad JUNO hun de groot-

ste weldaad te bewijzen, welke de menschen van de goden kunnen ontvangen. Nadat deze jongelingen volgens gewoontē met hunne moeder het avondmaal genuttigd, hadden begaven zij zich te rust; en den volgenden dag werden zij dood in hun bed gevonden.

CLEOBULINA, de dochter van CLÉOBULUS, in het volgende artikel vermeld, maakte zich even beroemd door hare schoonheid als door haren geest. De Egyptenaren bewonderden hare raadsels. Men moet gelooven, dat de geschiedschrijvers de slechtste tot de nakomelingschap hebben doen overkomen; want er bestaat er geen enkel, dat in het minste onzer dagbladen verdient opgenomen te worden.

CLÉOBULUS, zoon van EVAGORAS, een der zeven wijzen van *Griekenland*, deed eene reize door *Egypte*, om de wijsbegeerte van dat volk te leeren. Hij was de tijdgenoot en vriend van SOLON. Men kent hem niet anders dan door zijne grondregels, die vrij algemeen bekend zijn. Hij beval voornamelijk aan, zich niet te verhoovaardigen, in den voorspoed en in den tegenspoed, den moed niet al te zeer te laten zinken; zijne vrienden te verpligten, om dezelve

al meer en meer aan zich te verbinden, en zijne vijanden, om dezelve tot vrienden te maken; zijne vrouw in tegenwoordigheid van vreemdelingen, noch te vleijen, noch te beknorren, daar het eerste eene lafheid en het andere eene onbescheidenheid is; te onderzoeken, alvorens men zijn huis verlaat, wat men zal doen, en bij zijne terugkomst wat men gedaan heeft; niet te wenschen van te bevelen noch te gehoorzamen, daar de gehoorzaamheid gewoonlijk in afkeer, en het bevel in dwingelandij ontaardt. Hij overleed in het jaar 560 vóór J. C. in het 70.^e jaar van zijnen ouderdom. — Er heeft nog een andere CLEOBULUS bestaan, die een ketter der eerste eeuw, en een tijdgenoot van SIMON *den tooveenaar* was, maar zijne dwaalingen hebben weinig voorstanders gehad, en zijne sekte heeft niet lang geduurd.

CLEOMBROTUS, de naam van twee Lacedemonische koningen, de eene in den slag van *Leuctra* in *Baotië*, door EPAMINONDAS, een Thebaansch veldheer, gewonnen in het jaar 371 vóór J. C. gedood; de tweede, de schoonzoon van LEONIDAS, en die ten nadeele van zijnen schoonvader den troon van *Sparta* beklom. De laatste, door de Lacedemoniërs terug geroepen, vervolgde den ver-

rader, die hem van zijn rijk had beroofd, en veroordeelde hem ten dood. CHILONIS, echtgenoot van CLEOMBROTUS had haren echtgenoot verlaten, om haren vader in zijne afzondering te volgen. Deze vrouw, eene even zoo ongelukkige dochter als echtgenoot, verneemt het vonnis, dat tegen haren echtgenoot geveld is. Zij gaat zich aan de voeten van LEONIDAS werpen, die de doodstraf in eene ballingschap veranderde, en zijne dochter aanspoorde, om aan zijn hof te blijven, dan CHILONIS wilde liever haren echtgenoot volgen. — Men kent eenen derden CLEOMBROTUS, een wijsgeer, geboortig van *Ambrosia*, die uit ongeduld, om het genot des anderen levens te smaken, zich, na het Boek van PLATO over de onsterfelijkheid der ziel gelezen te hebben, in de zee stortte; de gewone vrucht der wijsgeerige bespiegelingen, zelfs der verstandigste, wanneer dezelve van de bekrachtiging en het licht der Godsdienst verstoken zijn.

CLÉOMEDES, een berucht worstelaar, was zoo sterk, dat hij, zegt men, wijl hij, van den prijs der overwinning, welken hij in het jaar 492 vóór J. C. in den worstelstrijd op eenen inwoner van *Epidaurus* behaald had, beroofd werd, de zuil eener

school brak, waaronder 60 kinderen verpletterd werden. Hij redde zich in eene begraafplaats, en volgens PLUTARCHUS in eenen koffer, waarin men zeer verwonderd was, hem niet weder te vinden. De godspraak over deze gebeurtenis geraadpleegd, antwoordde, dat hij de laatste der helden was. Een zonderlinge held, die zich verbeeldt zijne wraak bot te vieren, door zoo vele onschuldigen te verdelgen!

Voor het overige meent men hier eenige verminkte trekken der geschiedenis van SAMSON te ontdekken.

CLEOMENES I., koning van *Lacedemonië*, opvolger van ANAXANDRIDES, zijnen vader, in het jaar 519 vóór J. C. overwon de Argiërs, en bevrijdde de Atheners van de dwingelandij der Pisistratiden. De eerste hadden zich verzet tegen den inval zijner legerbenden in *Argolide*. Aan het hoofd der *Lacedemoniërs* en hunner bondgenooten, behaalde CLEOMENES op hen eene overwinning, die even zoo bloedig als luisterrijk was, maar hij bezoedelde dezelve door eene gruwelijke wreedheid. Vijf duizend Argiërs namen de vlucht in een naburig woud. Ondanks het smeecken der overwonnelingen liet CLEOMENES hetzelfde in den brand steken, en de on-

gelukkigen werden alle eene prooi der vlammen. CLEOMENES wendde vervolgens zijne wapenen tegen de Egypciërs, en strafte dezelve op eene niet minder barbaarsche wijze. Zijne wraakgierige inborst, veranderde op het einde zijner dagen in woede, en in eenen aanval van dolzinnigheid, doorboorde hij zich in het jaar 480 vóór J. C. met zijnen degen.

CLEOMENES II., koning van *Sparta*, in het jaar 370 vóór J. C. opvolger van AGESIPOLIS II., zijnen oudsten broeder, heeft in eene zestigjarige regeering niets verrijgt, dat waardig is, om aan de nakomelingschap te worden overgebracht. AREUS, zijn kleinzoon volgde hem in 309 op.

CLEOMENES III., zoon van LEONIDAS, koning van *Lacedemon* of *Sparta* volgde zijnen vader in het jaar 230 vóór J. C. in den ouderdom van 17 jaren op. Zijne eerste gedachte bij het beklommen van den troon, was den *Ephoren* het gezag te ontnemen, daar deze in *Lacedemon* zoo vermogende, overheidspersonen zelfs den koningen de wet voorschreven. Zijne zegepralen op de Acheërs maakten hem de uitvoering van dit ontwerp gemakkelijk. In *Sparta*,

teruggekeerd, liet hij de Ephoren ombrengen, en den naam van meer dan 80 burgers, tot de ballingschap veroordeeld, openlijk aanplakken. Het volk, door deze geruchtmakende daad afgeschrikt, nam al de wetten aan, welke hij aan hetzelfde wilde geven. Hij deed de meeste van die van LYCURGUS herleven, overmeesterde het eigendom der burgers, ging tot eene nieuwe verdeeling der landerijen over, vernietigde de schulden en verbond zich daardoor de verkwisters en losbandigen. Nadat zijn gezag bevestigd was, doorliep hij gewapenderhand *Arcadië* en *Elis*, heroverde eenige steden van de Acheërs, en versloeg dezelve in eenen geregelden veldslag. ARATUS, het hoofd der overwonnenen, riep tegen den overwinnaar de hulp in van ANTIGONUS, koning van *Macedonië*. Zijn leger bekwam in den slag van *Selasia* volkomen de nederlaag; CLEOMENES begaf zich daarop naar *Egypte*, en kwam aldaar op eene ongelukkige wijze om het leven. Door PTOLOMEUS EVERGETUS, koning van dat land, wel onthaald zijnde, verviel hij echter in ongenade bij deszelfs opvolger, die hem in de gevangenis liet werpen. CLEOMENES verbrak zijne kluisers, verwekte eenen opstand en eindigde in het

jaar 221 vóór J. C. met den zelfmoord. Het leven van CLEOMENES is door PLUTARCHUS beschreven, dat men met POLYBIUS moet vergelijken, om hetzelfde te verbeteren.

CLEOMENES, een Atheensch beeldhouwer, de zoon van APOLLONORUS, had de standbeelden der negen Zanggodinnen, in de kleeding der vrouwen van *Thespis* vervaardigd. Ook schrijft men hem het beroemde standbeeld der *VENUS van MEDICIS* toe, ten minste op het voetstuk van hetzelfde, leest men, dat het door dien kunstenaar vervaardigd is; maar men twijfelt aan de echtheid van dat opschrift, hetwelk zich op een bijgebragt stuk bevindt.

CLEON, een Atheensch veldheer in eenen geringen stand geboren, verhieft zich tot de eerste rangen der republiek, minder door zijne talenten dan door heimelijke kuiperijen, en na op de Lacedemoniërs aanzienlijke voordeelen te hebben behaald, werd hij door BRASIDAS overwonnen, en kwam voor *Amphipolis*, in het jaar 422 voor de Christelijke tijdrekening om het leven. ARISTOPHANES heeft hem niet gespaard in zijne blijspelen, en voornamelijk in dat der *Ridders*.

CLEON, een Grieksch

beeldhouwer en kweekeling van ANTIPHANES van *Argos*, leefde in het jaar 388 vóór J. C. PAUSANIAS en PLINIUS halen onderscheidene belangrijke stukken aan welke men aan den beitel van dien kunstenaar te danken heeft: de voornaamste waren twee standbeelden van JUPITER, in metaal; de standbeelden van eenige der overwinnaars in de Olympische spelen, eenen metalen VENUS, hebbende aan hare voeten een verguld metalen kind, en een standbeeld van ADMETUS.

CLEONICE, eene aanzienlijke jonge dochter, welke PAUSANIAS te *Byzantium* liet schaken, om dezelve tot zijne minnares te maken. In het huis van dien veldheer aangekomen, verzocht de nog schroomvallige, en met de kuischheid van haren ouderdom geheel doordrongene CLEONICE, dat men, alvorens zij de kamer van haren roover binnen trad, al de lampen mogt uitdompen; maar terwijl zij het bed naderde, wierp zij er eene omver. De reeds ingeslapen PAUSANIAS, ontwaakte bij dat gerucht, neemt zijnen dolk, en zich verbeeldende met eenen vijand te doen te hebben, treft hij dit meisje, dat aan de bekomene wonden overleed. Deze gebeurtenis bragt alle bondgenooten tegen hem in opstand.

CLEONYMUS, zoon van CLEOMENES II., koning van *Sparta* ontevreden op zijn vaderland, dat hem van de kroon had beroofd, om dezelve aan AREUS, zijnen neef, te geven, riep de hulp in van den vermaarden PYRRHUS, koning van *Epirus* tegen *Lacedemon*. PYRRHUS belegerde hem, en zag zich genoodzaakt af te deinzen. De moed der Spartaansche vrouwen, die zelve aan de verschansingen werkten, bragt in 273 vóór J. C. veel toe tot het opbreken van het beleg.

CLEOPATRA, dochter van PTOLOMEUS PHILOMÉTOR, koning van *Egypte*, de echtgenoot van drie Syrische koningen, en de moeder van vier vorsten, welke de kroon droegen, huwde in den beginne met ALEXANDER BALA en daarna met DEMETRIUS. Daar deze laatste vorst haar voor RODOGUNA ontrouw was geweest, zoo bood zij hare hand en hare kroon aan ANTIOCHUS, zijnen broeder. SELEUCUS, oudste zoon van DEMETRIUS, wilde den troon van zijnen vader beklimmen. Hij vormde zich eene partij en vond in CLEOPATRA eene wreede moeder en eene onvoorzoenlijke vijandin. Deze heerschzuchtige vrouw, die den dood des vaders had veroorzaakt, door hem eene schuilplaats in *Ptolomais* te geven, stak zelve den dolk in

hethart des zoons. Deze moord bragt het volk tegen haar in opstand. CLEOPATRA bevredigde hetzelve, door ANTIUCHUS, haren tweeden zoon, te kroonen. Deze jonge Vorst, tot den titel van koning bepaald, zonder er de magt van te bezitten, verdroeg met ongeduld, dat zijne moeder het opperste gezag met hem deelde. CLEOPATRA, nog heerschzuchtiger dan hij, liet eenen vergiftigen beker toebereiden, dien zij hem na den afloop van eenige ligchaamsoefeningen aanbod. Haar zoon die hare boosaardigheid vermoedde dwong haar het vergif te nuttigen, dat zij voor hem had toebereid. Op deze wijze kwam dit gedrocht van heerschzucht en wreedheid, in het jaar 120 voor J. C. om het leven. Het is deze CLEOPATRA, die in de RODOGUNE van den grooten CORNEILLE, eene rol speelt.

CLEOPATRA, dochter van PTOLEMEUS-EPIPHANES, weduwe en zuster van PTOLEMEUS-PHILOMETOR, wilde na den dood des vaders de kroon aan haren zoon verzekeren; maar PTOLEMEUS-PHYSCON, koning van *Cyrenaïca*, dwarsboomde hare ontwerpen. Een Romeensch afgezant bragt een vergelijk tusschen hen te weeg, waarbij bepaald werd, dat PHYSCON met CLEOPATRA zoude hwen; de zoon der koningin

zou tot erfgenaam des troons worden verklaard; maar PHYSCON zou er gedurende zijn leven genot van hebben. Zie PTOLEMEUS-PHYSCON.

CLEOPATRA, dochter der voorgaande en van PTOLEMEUS-PHILOMETOR, gaf hare hand aan haren oom PTOLEMEUS-PHYSCON. Deze vorst, die van de moeder was gescheiden, om met de dochter te huwen, stierf kort daarna, en liet aan deze laatste het koninkrijk *Egypte* en twee kinderen na, met de vrijheid van dengen aan zich te verbinden, dien zij verkiezen zoude. CLEOPATRA plaatste ALEXANDER, haren tweeden zoon, ten nadeele van LATHYRUS, haren oudsten zoon, op den troon. De jonge vorst, door de eerezucht zijner moeder, aan welke de grootste misdaden niets kostte, afschrikt, zag zich genoodzaakt de kroon nederteleggen; maar het volk van *Alexandrië*, dat niet gedoogen wilde dat eene vrouw alleen het bestuur in handen had, noodzaakte de koningin haren zoon terug te roepen. CLEOPATRA, die niet langer kon verduren, de koninklijke magt te deelen, besloot hem van kant te helpen. ALEXANDER, van haar voornemen onderrigt, kwam haar voor, door haar in het jaar 89 vóór J. C. te doen sterven. Deze heerschzuchtige en

ontaarde vorstin had alles opgeofferd aan de toomeloze begeerte, om te heerschen. Zij werd voor hare misdaden gestraft, door eene andere misdaad, die de hare evenaarde.

CLEOPATRA, koningin van *Egypte*, dochter van PTOLEMEUS-AULETES. Haar vader liet bij zijn overlijden, in het jaar 51 vóór J. C. de kroon, aan zijne oudste kinderen van beiderlei geslacht na, met bevel van, volgens het gebruik zijner familie, met elkander in den echt te treden. PTOLEMEUS DIONYSIUS, broeder van CLEOPATRA, wilde alleen regeren, zond dus zijne zuster in ballingschap, en liet het testament zijns vaders door POMPEJUS verbreken, die hem den Egyptischen troon toekende. Daar deze Romeinsche veldheer omtrent denzelfden tijd, in den slag van *Pharsalos* overwonnen was, werd hij, voor CÆSAR, in *Egypte* vlugtende, op bevel van PTOLEMEUS vermoord. Het was bij deze gelegenheid dat CLEOPATRA aan zijnen overwinnaar, regt tegen haren broeder vraagde. Zij bezat alles, wat er vereischt wordt, om eenen diepen indruk op het hart van dien held te maken: zij was de schoonste en schranderste vrouw van haren tijd, sprak alle talen, welker kennis haar nuttig kon zijn,

en had nooit eenen tolk noodig. Daar deze vorstin zelve aan CÆSAR, om zijne gunst wilde verzoeken, zoo kwam zij des nachts aan den voet des kasteels van *Alexandrië*. Men moest de Egyptische wacht bedriegen; haar gids verborg haar in een pak kleederen, en droeg haar aldus op zijne schouderen in het paleis van CÆSAR. Deze Romein zag haar, en hare zaak was gewonnen. Hij beval, dat zij, gezamenlijk met haren broeder, *Egypte* zoude besturen. Haar regter was reeds haar minnaar. Hij verwekte bij haar eenen zoon CÆSARION, en beloofde haar mede naar *Rome* te nemen en met haar in den echt te treden. Hij rekende er op, eene wet te doen doorgaan, waardoor het den Romeinschen burgers zou worden toegestaan, zoo vele vrouwen, al waren het ook vreemde, te huwen, als zij verkiezen zouden. Te *Rome* aangekomen zijnde, liet hij het standbeeld zijner minnares in den tempel van VENUS, naast dat der godin plaatsen. Nadat PTOLEMEUS in den *Nijl* verdronken was, verzekerde CÆSAR de kroon aan CLEOPATRA, en aan haren anderen broeder, toenmaals pas elf jaren oud; maar deze heerschzuchtige vorstin deelde den troon niet lang met hem; zij liet hem, zoodra hij zijn 15.^e jaar bereikt had, door vergif van

het leven berooven. Na den dood van CÆSAR, verklaarde zij zich voor de driemannen. ANTONIUS, overwinnaar te *Philippi*, daagde haar voor zich, om op eenige tegen haar ingebragte beschuldigingen te antwoorden. CLEOPATRA besloot van toen af ANTONIUS te kluisteren, zoo als zij zulks CÆSAR gedaan had. Zij deed hare reis op eene galei, schitterende van goud, met de schoonste schilderstukken versierd, met zijden purperkleurige, en met goud gestikte zeilen, met zilveren roerriemen, die enkel op het geluid eener menigte muzikinstrumenten bewogen werden. CLEOPATRA in het gewaad eener uit de zee opstijgende VENUS gehuld, verscheen onder eene luisterrijke tent van goud laken. Hare vrouwen stelden de Nimfen en de Bevalligheden voor. De voor- en achtersteven, waren met de schoonste kinderen als minnegoodjes gehuld, bedekt. Er was niet zoo veel noodig om ANTONIUS te verleiden. De koningin van *Egypte* maakte zich zoo zeer meester van zijnen geest, dat hij op haar verzoek, de prinses ARSINOË, hare zuster, die te *Miletus* in den tempel van DIANA, als in eene ongevaarbare schuilplaats gevugt was, liet ombrengen. De geheele tijd van haar verblijf in *Tarsus*, werd in

feesten en feestmalen doorgebragt. Deze feesten werden te *Alexandrië* met eenen luister vernieuwd, waar van er geen voorbeeld bestaat. Het was op het einde van eenen dier maaltijden, dat CLEOPATRA, eene parel van eene onnoemelijke waarde uit haar oor nemende, dezelve in eenen beker met azijn wierp, en dezelve aldus inzwolg, om zoo doende in eenen oogenblik zoo vele schatten te verteren, als ANTONIUS had aangewend, om aan hunne pracht en uitspattingen te voldoen. Eene reis van ANTONIUS naar *Rome*, maakte een einde aan deze verkwistende feesten. Gedurende de afwezigheid van haren minnaar, herstelde CLEOPATRA de Bibliotheek van *Alexandrië*, die eenige jaren te voren afgebrand was, en vermeerderde dezelve met die van *Pergamus*, die uit meer dan 200,000 boekdeelen bestond. Dit is op verre na niet het eerste voorbeeld van man of vrouw, die in den schoot der ondeugd en misdaad, de zucht voor de wetenschappen hebben aan den dag gelegd. ANTONIUS, naar *Alexandrië* terug gekeerd, deed aldaar eenen zegevierenden intogt, en liet CLEOPATRA tot koningin van *Egypte*, *Cyprus*, en *Cæli-Syrië* ueroepen. Niet lang duurde het, of OCTAVIUS verklaarde den oorlog aan de beide

minnaars. Dezelve eindigde met den slag van *Actium*, waarin CLEOPATRA verschrkt de vlugt nam, en door ANTONIUS gevolgd werd. Deze vorstin vreezende hare kroon te verliezen, verraadde haren minnaar, en koesterde de hoop ook OCTAVIUS aan zich te boeijen. De poging, die zij met hare bevalligheden, daartoe in het werk stelde, was vruchteloos. Om alstoen de schande te vermijden, van in zegepraal naar Rome gevoerd te worden, liet zij zich door adderslangen in den boezem bijten, en overleed in het jaar 30 vóór J. C. in den ouderdom van 39 jaren. Dit verhaal, hetwelk naauwkeurig is, dient om den dichter HORATIUS van vleijerij en geschiedkundige onnaauwkeurigheid te overtuigen, daar hij in zijne Ode: *Nunc est bibendum*, enz. over deze vergiftiging als over eene heldendaad spreekt. Het is zeer te bejammeren, dat zulk een schoon stuk aan de huldiging der logen is toegewijd. » Indien deze vorstin, zegt een geschiedschrijver, de hoedanigheden des harten had bezeten, zoo als zij die des geestes bezat, zou zij eene volmaakte koningin zijn geweest; . . . maar de hoedanigheden des harten ontbraken haar. Dit wezenlijke gedeelte, door hetwelke de mensch is, alles wat hij is, maakte hare

schoone zijde niet uit, en om naar waarheid te spreken, zoo had zij een van natuur bedorven en valsch hart. Door haren smaak en haar karakter was zij lichtzinnig en losbandig. . . Haar geliefkoosde hartstogt was de heerschzucht; en door een onvermijdelijk gevolg dezer eerste drift, was zij wreed, geveinsd en trouweloos. Het gebied der geheele wereld zou naauwelijks aan hare heerschzuchtige begeerten voldaan hebben. Het was minder de hartstogt der liefde, dan de hoop van koningin van Rome te worden, die haar tot minnaresse van den dictator JULIUS CAESAR, en naderhand tot vrouw van ANTONIUS maakte. Daar zij niet zeer angstvallig was, omtrent de keuze der middelen, om hare heerschzuchtige bedoelingen te bereiken, zoo viel haar ook geene misdaad te zwaar. Aan dezen hartstogt offerde zij hare beide broeders en hare zuster op, die zij of door het staal of door het vergif deed omkomen. ANTONIUS was het laatste slagtoffer van haren hartstogt en eindelijk zij zelve." Onder haren naam heeft men twee werken in het licht gegeven, die niemand voor de hare heeft gehouden; maar die hare zucht om te behagen, door eenen snaak aan haar heeft doen toeschrijven: 1.° *De medicamine faciei, epistola*

eroticæ, in het *Petrone variorum*. — 2.º *De morbis mulierum*, in *Gynæciorum libri ab Js. SPACCHIO collecti*, Straatsburg, 1597, in fol.

CLEOPHAS, een der beide leerlingen, die, terwijl zij zich van *Jeruzalem* naar het vlek *Emmaüs* begaven, J. C. op den dag zijner verrijzenis ontmoetten, en Hem, zonder Hem te kennen, over zijne levens- en lijdensgeschiedenis onderhielden. Niets is treffender en overtuigender, dan de natuurlijke en onnavolgbare eenvoudigheid, waarmede dit gesprek in het 24e Hoofddeel van den Evangelist **LUCAS** verhaald wordt.

CLEOSTRATUS, een Grieksche sterrekundige, te *Tenedos*, in het jaar 536 vóór J. C. geboren, ontdekte het eerst de teekens van den dierenkring, of Zodiak, en verbeterde den Almanak der Grieken.

CLÉRAMBAULT. — Zie **CLÉREMBault**.

CLÉRAMBAULT (LODEWIJK NICOLAAS), te *Parijs* in 1676 geboren, en in dezelfde stad in 1749 overleden, behaagde aan **LODEWIJK XIV.** door zijne *Cantaten*. Deze vorst benoemde hem tot hoofdbestuurder der bijzondere concerten van **MEVROUW DE MAIN-**

TENON. Hij was reeds organist van *Saint-Cyr*. Men heeft van hem *Cantaten* in 5 dl.ⁿ in fol. 1703 — 1710, onder welke die van **ORPHEUS** als zijn meesterstuk wordt beschouwd. Men heeft hem verscheidene *Motetten* en muziekstukken te danken, voor bijzondere feesten zamengesteld. **CLÉRAMBAULT** vereenigde met de hoedanigheid van een bekwaam toonkunstenaar, die van goeden vader, goeden echtgenoot, goeden vriend, en de eigenschappen, die sommige kunstenaars zoo gewoon zijn, hebben zijne talenten nooit bezwalkt.

CLERC (**JOANNES LE**), bijgenaamd *Bussy* procureur bij het parlement van *Parijs*, werd gedurende de onlusten der *ligue*, door den hertog van **GUISE**, tot gouverneur van het *Bastille* benoemd. Hij was eerst wapenschut-ter geweest. Een der hoofden van de factie der *Zes-tienen* geworden, kwam hij in de groote kamer van het parlement, door vijftig *Satteliten* gevolgd, en durfde aan die vergadering een verzoekschrift, of liever een bevel aanbieden, om zich met den overste der kooplieden, schepenen en burgers van *Parijs* te vereenigen ter verdediging van de *Catholijke Godsdienst* tegen het koninklijke huis. Bij de weigering van het parle-

ment bragt hij in 1569, met den degen in de hand, al diegene naar het *Bastille*, die zijner partij niet waren toegedaan. De eerste president, ACHILLES DE HARLAI, en omtrent zestig andere leden dier vergadering, volgden dien onbeschaamde, die hen als in zegetogt aanvoerde. Hij liet hen te water en te brood vasten, om die overheden te noodzaken, zich uit zijne handen los te koop; door deze handelwijze verkreeg hij den titel van *Groot-Penitentiarius van het Parlement*. Toen de hertog van *Mayenne*, in 1591, *Parijs* van de factie der Zestienen bevrijdde, gaf LE CLERC het *Bastille*, bij de eerste opeischung, op voorwaarde van lijfsbehoud, over. Men hield te zijnen opzigte woord, en hij redde zich naar *Brussel*, alwaar hij in 1634 nog leefde, weinig, doch met zelfvoldoening, over de groote ontwerpen sprekende, die hem mislukt waren.

CLERC (ANTONIUS LE), Heer van *la Forest*, rekwestmeester der koningin MARGARETHA VAN VALOIS, werd den 23 September, 1563, te *Auxerre* uit eene familie geboren, die derzelve regtstreeksche afkomst van JOANNES LE CLERC, in 1420, kanselier van *Frankrijk*, bewees. Hij streed eerst voor de

Calvinisten, doch omhelsde later de Catholijke Godsdienst, aan welke hij zijne talenten toewijdde. De heilige FRANCISCUS VAN SALES, de heilige VINCENTIUS VAN PAULA, de Kardinaal DU PERRON, en de deugdzaamste en verlichtste mannen zijner eeuw waren met hem verbonden. Hij overleed in 1628 te *Parijs* in den geur van heiligheid. Men heeft zijn leven beschreven, onder den titel van den *Volmaakten Wereldling*. De Kardinaal D'ESTAMPES wilde hem doen zalig verklaren; maar de dood van dien vorst der Kerk verijdelde dat ontwerp. Men heeft van LE CLERC eenige stichtelijke, regtsgeleerde en letterkundige werken.

CLERC (MICHAËL LE), te *Albi* geboren, advocaat bij het parlement van *Parijs*, een der 40 leden van de Fransche Akademie, overleed in 1691. Hij is voornamelijk bekend door eene Fransche *Vertaling* der vijf eerste gezangen van het *Verloft Jeruzalem*, door TASSO, welke hij bijna woordelijk, in eenen stijl, verre boven het middelmatige verheven, heeft overgebracht. Hij had een werk in onrijm begonnen, dat ten titel moest voeren: *Overeenkomst der Grieksche, Latijnsche, Italiaansche en Fransche dichter*.

ters. Zijn oogmerk was, om aan te toonen, dat de dichters veelal niet anders doen, dan elkander afschrijven, en dat zij bijna al hunne werken, aan diegene te danken hebben, welke hen zijn voorgedaan. Nog schrijft men hem de treurspelen toe, van VIRGINIA, IPHIGENIA, ORESTES en het zangspel ORONTHA, in 1688 ten tooneele gevoerd. Het is deze schrijver, welken RACINE met het punt dicht: *Tusschen LE CLERC en zijn' vriend COEAS*, enz. vereerde.

CLERC (SEBASTIAAN LE), teekenmeester en graveur, werd te Metz, den 26 September 1637 geboren, en was de zoon van eenen goudsmid, een' bekwaam teekenaar, die tevens zijn meester was. Reeds in den ouderdom van 8 jaren, behandelde hij de etsnaald. Te gelijkertijd legde hij zich op de beoefening der meetkunde, der vergezigtkunde, der vestingbouwkunde en der bouwkunde in het algemeen toe, en maakte daarin even zulke snelle vorderingen als in de teeken- en graveerkunst. De maarschalk LA FERTÉ verkoos hem tot zijnen aardrijkskundigen Ingenieur; LODEWIJK XIV. op voordragt van COLBERT, tot zijnen gewonen graveur, en Paus CLEMENS XI. vereerde hem met den titel van Romeinsch Ridder. Met eene

verhevene verdienste, en den smaak voor alle kunsten, paarde LE CLERC een zacht en innemend karakter. Hij overleed te Parijs, in 1714. Deze meester behandelde alle onderwerpen met denzelfden goeden uitslag: *landschappen, bouwkundige stukken, sieraden*, enz. men bespeurt in hem eene levendige, schitterende, doch wel geregelde verbeeldingskracht, eene zeer naauwkeurige teekening, eene bewonderenswaardige vruchtbaarheid, edele en sierlijke uitdrukkingen, eene schoone uitvoering. De voortbrengselen zijner graveerstift, welker getal boven de 3000 gaat, zouden voldoende zijn geweest, om hem eenen grooten naam te verschaffen, zonder dat men daartoe zelfs de voortbrengselen zijner pen in aanmerking behoefde te brengen. De voornaamste der laatste zijn: 1.° *Traité de géométrie etc. (Verhandeling over de bespiegelende en beoefenende meetkunde)*, in 1745, in 8. vo, met het leven des schrijvers herdrukt. — 2.° *Traité d'architecture (Verhandeling over de bouwkunde)*, 2 dl.ⁿ in 4. to — 3.° *Discours sur le point de vue (Verhandeling over het gezigtspunt)*, een onderwerp, dat de schrijver grondig onderzocht had. Na CALLOT (zie dat artikel) is hij de graveur, die op de

duidelijkste wijze, eene uitgestrektheid van vijf tot zes mijlen lands, in eene kleine uitgestrektheid heeft doen zien. — Men moet hem niet verwarren met SEBASTIAAN LE CLERC, eenen schilder, in 1763, te *Parijs* overleden.

CLERC (DAVID LE), predikant en hoogleeraar in de hebreuwsche taal te *Geneve*, overleed in die stad in 1635, in den ouderdom van 64 jaren. Zijne *Quæstiones sacrae*, zijn met de werken van STEPHANUS LE CLERC, zijnen broeder, in 1685 en 1687, door JOANNES LE CLERC, zijnen neef, hoogleeraar te *Amsterdam*, waarover wij spreken zullen, in het licht gegeven.

CLERC (DANIEL LE), een geneesheer van *Geneve*, en staatsraad in zijne geboorte stad, in 1652 geboren en overleden in 1728, werd door zijne medeburgers, om zijne goedheid, opregtheid en de eenvoudigheid van zijn karakter, bemind en geacht. Hij was van natuur vrolijk, maar zijne vrolijkheid was koel en daar door des te innemender. Hij verkreeg onder zijne kunstgenooten eenen vrij uitgebreiden roem: 1.° door de *Geschiedenis der geneeskunde*, tot op den tijd van GALLENUS ingesloten, voortgezetz, *Amsterdam*, 1729, in 4.to Dit werk, vol ge-

leerde nasporingen; is zuiver geschreven, en de schrijver ontwikkelt in hetzelfde op de duidelijkste wijze, het karakter der oude geneesheeren, hunne gevoelens, hunne praktijk en hunne geneesmiddelen. Het is in de eerste hoofddeelen van dit werk dat VOLTAIRE, die zelden de oorspronkelijke schrijvers vooral de grieksche, las, al datgene geput heeft, wat hij ten opzichte van HERMES, van ZOROASTER en van de Egyptenaren zegt. — 2.° *Historia naturalis latorum tumbricorum*, *Geneve*, 1715, in 4.to Deze verhandeling over de spoeiwormen wordt zeer op prijs gesteld. Ook heeft hij met MANGET de *Ontleedkundige Bibliotheek* in het licht gegeven.

CLERC (JOANNES LE), broeder van ~~den voorgaande~~, en neef van DAVID, werd te *Geneve* in 1657, met het gelukkigste geheugen, en eenen aanleg voor allerlei slag van letterkunde geboren. Na door *Frankrijk*, *Engeland* en *Holland* gereisd te hebben, vestigde hij zich te *Amsterdam*, alwaar hij de schoone letteren, de talen en de wijsbegeerte onderwees. In Mei 1728, verloor hij, terwijl hij zijne leerlingen les gaf, eensklaps het spraakvermogen. Sedert dit toeval verzwakten zijn geheugen

en zijn geest, en van den geleerden LE CLERC, bleef er slechts een kwijnend bewegend werktuig over. Hij sprak, het scheen zelfs aan zijn zamengesteld gelaat, dat hij noch dacht; maar al zijne denkbeelden waren zonder orde en zonder samenhang. Hij vermaakte zich in zijne schrijfkamer met lezen, schrijven en verbeteren, gaf zijne kladstukken aan zijnen afschrijver, om dezelve naar den drukker te brengen, die dezelve oogenblikkelijk in het vuur wierp. In 1732 trof hem daarenboven eene beroerte in de tong, die hem bijna volkomen buiten staat stelde om eenigen verstaanbaren klank voorttebrengen. Te midden dier toevallen verloor hij in 1734 zijne huisvrouw MARIA LETI de dochter van GREGORIO LETI. Hij volgde dezelve in 1736 in het graf. Men kan hem veel ijver voor het werk, eene uitgebreide geleerdheid, een bondig oordeel, eene verbazende vruchtbaarheid, eene groote gemakkelijheid om over allerlei onderwerpen te schrijven toekennen; maar sommige zijner werken dragen den stempel der overhaasting, waarmede hij dezelve vervaardigde, en der al te groote verscheidenheid zijner letterkundige werken. Hij had bijna altijd vijf of zes stukken onderhanden en werkte er gewoonlijk aan

naar mate de drukker kopij ontbrak. Eene zestigjarige studie had hem niet tot de waarheid terug kunnen brengen. Een geheim aanhanger van SOCINUS zijnde, vergat hij niets, om verscheidene der wonderen, in het Oude en Nieuwe Testament verhaald, volgens natuurlijke wegen te verklaren, om zoodoende aan de profetien die den Messias betreffen, eene andere wending te geven, en de teksten, die de Drieëenheid en de Godheid van J. C. bewijzen te verminken. Men beschuldigde hem het werk te hebben geschreven, het welk ten titel voert: *Sentimens de quelques théologiens etc.* (Gevoelens van eenige hollandsche godgeleerden, betrekkelijk de beoordeelende geschiedenis van het oude Testament door den Hr. SIMON) en de Verdediging van dat zelfde werk, met oogmerk, om de ingeving der gewijde Boeken te vernietigen, 2. dl.ⁿ in 8. vo Hij tracht er zeer vruchteloos in aan te toonen, dat MOZES de schrijver van het *Pentateuchus* niet is, dat de Geschiedenis van JOB een slecht blijvend treurspel is, en het Hooglied een ongewijd en verliefd minnedicht. Zie hier diegene zijner werken, die het meeste opgang hebben gemaakt: 1.° *Bibliothèque etc.* (Algemee-
ne en Geschiedkundige Bi-

bibliotheek); een dagblad, in 1686 begonnen, en in 1693 ten einde gebracht, bestaande uit 26 dl.ⁿ in 12.mo Men vindt in hetzelfde vrij uitgebreide en tamelijk naauwkeurige uittreksels, van eenige belangrijke boeken, dikwerf met geleerde aanmerkingen van den dagblad-schrijver vergezeld. Hij houdt er echter de Christelijke liefde niet bij in het oog, welke hij aan andere zoo zeer aanbeveelt. De heilige Vaders en de Catholijke godgeleerden, zijn in hetzelfde het gewone voorwerp, zijner met gal geschrevene hekelingen. JOANNES CORNAND DE LA CROZE, was voor dit werk de deelgenoot van JOANNES LE CLERC. Het grootste gedeelte van het 20.º en der 5 volgende deelen zijn van JACOBUS BERNARD. — 2.º *Bibliothèque choisie* (*Uitgezochte Bibliotheek*), om tot vervolg op de algemeene Bibliotheek te dienen, in 28 deelen. Het eerste is van 1703 en het laatste van 1713. — 3.º *Bibliothèque ancienne et moderne* (*Oude en hedendaagsche Bibliotheek*), om tot vervolg te dienen op de algemeene en uitgezochte bibliotheken, 29 dl.ⁿ in 12.mo, van 1714 tot 1727. — 4.º *Ars critica*, 3 dl.ⁿ in 8.vo, 1712 en 1730; men heeft de vrijheid gelaakt, met welke hij zich over ver-

scheidene schrijvers en voornamelijk over de heilige Vaders uitdrukt. — 5.º *Traité de l'incrédulité* (*Verhandeling over het ongeloof*) Waarin men de beweeggronden en redenen onderzoekt, die de ongeloovigen bewegen, de christelijke Godsdienst te verwerpen, 1714 en 1733, in 8.vo — 6.º *Parrhasiana, ou Pensées diverses etc.* (*Parrhasiana, of verschillende gedachten over oordeel-geschied-zede- en staatkundige onderwerpen*), sommige gegrond, andere gewaagd of valsch, *Amsterdam*, 1699, in 12.mo Tot de samenstelling van dit werk heeft hij geene andere moeite gehad, dan te compileren en bij zijne nasporingen, eenige aanmerkingen te voegen, die aan zijn werk een critisch en wijsgeerig voorkomen geven. — 7.º *Latijnsche Commentariën*, over de meeste boeken der heilige Schrift; *Amsterdam*, 1710 — 1731, 5 dl.ⁿ in fol. — 8.º *Harmonia evangelica*, in het grieksch en in het latijn; *Amsterdam*, 1700, in fol: dit is niet veel meer dan eene plundering van den heer THOMARD. — 9.º Eene *Vertaling* van het nieuwe Testament in het fransch, met aantekeningen, 1703, 2 dl.ⁿ in 4.to Deze werken over de H. Schrift mishaagden aan de catholijken en

protestanten, door eene menigte sociniaansche verklaringen welke LE CLERC er nu behendiglijk, en dan weder openlijk deed insluipen. — 10.° *Nieuwe Uitgaven* van verscheidene oude en nieuwere gewijde en ongewijde schrijvers, van PEDO ALBINOVANUS, van CORNELIUS SEVERUS, van SULPITIUS SEVERUS, van ÆSCHINES, van TITUS LIVIUS, van MENANDER, van PHILÉMON, van AUSONIUS, van ERASMUS, van de verhandeling over de godsdienst door GROTIUS; eene uitgave der godgeleerde leerstellingen door Pater PETAU, 2 dl.ⁿ in fol. met aanmerkingen, onder den naam van THEOPHINUS ALETHINUS, die moeten gelezen worden, als zijnde van JOANNES LE CLERC, dat is van eenen sociniaan, ofschoon er ook vele oordeelkundige en nuttige in voorkomen. Hij leverde ook vier Amsterdamsche uitgaven van het woordenboek van MORERI: die van 1702 werd met 6 à 700 nieuwe artikels vermeerderd, eene *Uitgave* der apostolische Vaders, door J. B. COTELIER, met aanmerkingen enz. *Amsterdam* 1698 en 1724, 2 dl.ⁿ in fol. — 11.° *Histoire des Provinces Unies des Pays-Bas* van 1560 tot 1728, eene onnaauwkeurige, en slecht geschrevene compilatie, te *Amsterdam*, in 1738, in 3 dl.ⁿ in fol. herdrukt; dit werk

is ook in het Nederduitsch vertaald onder den titel van *Geschiedenissen der vereenigde Nederlanden, sedert den aanvang der Republiek, tot op den vrede van Utrecht, 1713, en het tractaat van Barriere, 1715*, met de afbeeldsels der voorname personaadjen 3 dl.ⁿ in fol. en 4 dl.ⁿ in 4.to — 12.° *Vie du Cardinal de RICHELIEU (Leven van den Kardinaal van RICHELIEU)* 2 dl.ⁿ in 12.mo, met bijzondere stukken in 5 dl.ⁿ in fol. herdrukt. De vooroordeelen en gevoelens des schrijvers nemen er dikwerf de plaats der geschiedenis in. Men ziet aan het hoofd der uitgave van 1696, een zeer wel in den smaak van CALLOT uitgevoerd plan der belegering van *la Rochelle*. — 13.° Vele twist-schriften, waarin verwaandheid en bitterheid dikwerf den toon geven. — 14.° *Opera philosophica*, *Amsterdam*, 1710, 4 dl.ⁿ in 12.mo — 15.° *Compendium historie universalis*, *Amsterdam*, 1698 in 8.vo enz.

CLERC (PAULUS LE), een Jesuit, te *Orléans* in 1657 geboren, onderwees met roem de schoone letteren. Naar *Parijs* beroepen, bekleedde hij onderscheidene posten, en overleed in 1740. Men heeft van hem: 1.° *Vie de etc. (Leven van ANTONIUS MARIA UBALDINI)*, te

la Flèche, 1686; in 16.mo, en sedert dien tijd verscheidene malen herdrukt. Pater JACOBUS BIDERMAN, lid derzelfde maatschappij, had dit Leven in het Latijn beschreven. — 2.º *Réflexions etc.* (Overwegingen op de vier uitersten), Parijs, en elders. — 3.º *Vérités et pratiques chrétiennes etc.* (Christelijke waarheden en oefeningen, met voorbeelden, vooral geschikt, om de zeden der jonge lieden te vormen). — 4.º Vele andere stichtelijke werken.

CLERC DE BEAUBERON of BEAUPERON (NICOLAAS FRANCISCUS LE); te *Condé-sur-Noireau* in 1714 geboren, omhelsde den geestelijken staat, en onderwees, gedurende 50 jaren, te *Caen* de godgeleerdheid. Hij is bekend door verscheidene werken, waarvan het voornaamste ten titel voert: *Tractatus theologico-dogmaticus de homine lapso et reparato*, Luxemburg, 1777, 2 dl.ⁿ in 8.vo; een geleerd en diepzinnig theologisch werk; dit is eene der beste Verhandelingen over de menschwording des Woords. Men beweert, dat hij ook verscheidene andere Verhandelingen zou hebben zamengesteld, als over de *boetvaardigheid*, de *wetten*, de *vergoeding* enz. Hij is den 4 December 1790 overleden.

CLEREMBAULT of CLEREMBAULT (PHILIPPUS DE PALLUAU Graaf van), maarschalk van *Frankrijk*, ridder der koninklijke orden, in 1620 geboren, begon in den ouderdom van 16 jaren de wapenen te dragen, werd in 1644 kapitein der ligt gewapende ruiters van den kardinaal van RICHELIEU, daarna veldmaarschalk, en eindelijk luitenant-generaal. In 1637 was hij bij het beleg van *Landrecies*, in 1640, bij de inneming van *Atrecht*, bij de belegeringen van *Perpignan* onder de maarschalken SCHOMBERG en MEILLERAYE, van *Diedenhoven*, *Sirck* en *Philipsburg*; in 1645 bij de gevechten van *Friburg* en *Nortlingen*; bij de inneming van *Kortrijk*, *Berg-St. Vinoc*, *Mardick*, *Veurne* en *Duinkerken* in 1646, en bij die van het kasteel en de schans van *Mont-Rond*, in *Berri*, in 1651 tegenwoordig. Het was bij deze gelegenheid, dat hij den maarschalksstaf verkreeg. — De maarschalk CLEREMBAULT, zijn zoon, kwam als luitenant-generaal, na den slag van *Hochstätt*, in 1704, bij het overtrekken te paard van den *Donau*, om het leven. — JULIUS DE CLEREMBAULT, zijn tweede zoon, abt van *St. Taurin*, te *Evreux*, was de opvolger van LA FONTAINE bij de Fransche akademie, deze

is enkel bekend door de boerterijen, waartoe zijne buitengewone mismaaktheid aanleiding gaf; men zeide, dat *AESOPUS* verkozen was, om *LA FONTAINE* te vervangen.

CLERFAYT (**FRANCISCUS SEBASTIANUS KAREL JOZEF DE CROIX**, Graaf van), veldmaarschalk der Oostenrijksche legers, met de orde-teekens van *MARIA THERESIA* en het gulden-vlies versierd, een der bekwaamste veldheeren, die in de eerste veldtogten der omwenteling tegen *Frankrijk* zijn opgetreden, werd in 1733 op het kasteel *Bruille*, bij *Binche*, in *Henegouwen* geboren. *Praag*, *Lissa*, *Hochkirchen* en *Liegnitz* waren de eerste getuigen zijner dapperheid, bij het begin zijner militaire loopbaan, in den zevenjarigen oorlog; de veldtogten van 1788 en 1789 tegen de Turken verschaften hem de gelegenheid, nieuwen roem te behalen, maar de oorlog tegen *Frankrijk* zette het zegel op dezen roem. In 1792 viel hij in *Champagne*, maakte zich meester van *Stenay* en van den doortogt van *Croix-aux-Bois*, beschermde de bewegingen van den koning van *Pruissen*, en den hertog van *Brunswijk*, en maakte na den slag van *Jemmapes*, eenen zeer verstandigen aftogt. In 1793, deed hij door een stout bestaan het beleg van *Maastricht*

opbreken; won den slag van *Neerwinden*, stond zeven malen de aanvallen van *PICHEGRU* in *West-Vlaanderen* uit, en nam eenen geregelden aftogt. Gedurende den veldtogt van 1795, viel hij achtereenvolgend de drie Fransche legerbenden aan, dwong dezelve tot den aftogt, en deed het beleg van *Mentz* opbreken. Dit waren zijne laatste heldendaden, tot den opperhofraad van oorlog te *Weenen* beroepen, overleed **CLERFAYT** in die stad, in Julij 1798. De stad *Weenen* heeft hem een praalgraf opgericht.

CLERGERIE. — Zie **BRY**.

CLERI (**PETERMANN**), in 1510, te *Freyburg*, in *Zwitserland* geboren, kapitein in dienst van **HENDRIK II.**, daarna kolonel van een *Zwitsers* regiment, in dienst van **KAREL IX.**, bewees in onderscheidene togten, groote diensten aan die vorsten. Hij onderscheidde zich in den slag van *Dreux*, en verloor het leven in dien van *Moncontour* in 1569, na aan het hoofd van zijn regiment, dat zeer veel aan de overwinning toebragt, wonderen van dapperheid te hebben verrigt. **HENDRIK II.** had hem in 1554 tot ridder geslagen.

CLERIC (**PETRUS**), een *Jesuit*, te *Beziers* geboren,

en te *Toulouse* in 1740 in den ouderdom van 79 jaren, na er 22 jaren de *Rhetorica* te hebben onderwezen, overleden, werd acht malen door de akademie der Bloem-Spelen bekroond. Deze Jesuit bezat veel van dat vuur hetwelk den dichter kenschetst; maar zijne verbeeldingskracht was niet genoegzaam geregeld, en aan zijne werken ontbrak eene naauwkeurige correctie. Men heeft van hem het treurspel ELECTRA van SOPHOCLES, in Fransche verzen, en verscheidene andere dichtstukken, in het Latijn en in het Fransch. De vertaling van ELECTRA is in handschrift gebleven.

CLERMONT-TONNERRE (STANISLAUS, graaf van), zoon van den markgraaf van CLERMONT-TONNERRE, en kleinzoon van den maarschalk van dien naam, werd in 1747 geboren. Zeer vroeg sloeg hij de loopbaan der wapenen in; en reeds voor de omwenteling was hij kolonel, en had hij zijne hervormingsontwerpen kenbaar gemaakt. Voorzitter der kiezers van den adel van *Parijs*, was hij de eerste dier orde, die tot de algemeene staten gezonden werd. Hij toonde zich aldaar den aanmatigheden van den burgerstand gunstig, en ondersteunde de eischen van denzelfden. Weldra zag men hem met onderscheidene zij-

ner ambtgenooten, tegen de beraadslagingen van de meerderheid des adels protesteren, en zich aan het hoofd der minderheid stellen, die hem belastte het woord te voeren, toen zij zich met den burgerstand ging vereenigen, die zich onder den naam van *Nationale Vergadering* geconstitueerd had. De redevoering, welke hij uitsprak, was vrij hevig, en eindigde met deze woorden: » Wij brengen u de schatting van onzen ijver en van onze gevoelens, en komen met u aan het groote werk der *openbare wedergeboorte medearbeiden.*» Deze redevoering waarin hij in zeker opzigt de meerderheid zijner orde had trachten te verschoonen, en waarin hij aan de afgevaardigden van den burgerstand niet den titel van *Nationale Vergadering* had gegeven, waarop zij zoo naijverig waren, mishaaide intusschen aan alle partijen. Vol bewondering voor de Engelsche constitutie, stelde hij dezelve aan de commissie voor, die met de voordragt eener staatsregeling belast was; maar de vergadering verwierp dit ontwerp, en de Heer CLERMONT-TONNERRE was geen lid meer van de nieuwe commissie met de voordragt eener andere belast. Van dien oogenblik af deden hem zijne gematigde gevoelens, en het denkbeeld,

dat hij openbaarde, ten gunste van het *willekeurige veto*, geheel en al de volksgunst verliezen, en zelfs den haat der demagogen op den hals halen. Hij ontving van de vergadering van het *Palais-Royal*, door CAMILLUS DESMOULINS, en andere hoofden bestuurd, eenen brief in deze bewoordingen vervat: » De vaderlandslievende vergadering van het *Palais-Royal*, heeft de eer u te berigten, dat, indien de Aristocratische partij, zamengesteld uit een gedeelte der geestelijkheid, een gedeelte des adels, en 120 leden der domme of omgekochte volkspartij, voortgaat de eensgezindheid te storen, en nog de willekeurige bekrachtiging wil, er 15,000 man gereed staan, om hunne kastelen te *verlichten*, en voornamelijk de uwe, mijn heer de graaf." Na de omwenteling van den 14 Julij, verzette zich CLERMONT-TONNERRE, zonder het gedrag der ministers echter goed te keuren, tegen hunne afdanking, en in den nacht van den 4 Augustus 1789, gaf hij zijne goedkeuring aan alle vernietigingsbesluiten der voorregten, en liet het stadsregt aan alle burgers verleen zonder hunne Godsdiens noch hun beroep in aanmerking te nemen. Hij stemde vervolgens voor de instelling der Jury's, door zijnen ambtgenoot SYEVES voorgesteld, en

sprak te gelijkertijd de lofrede van dit *achtbaar lid* uit. CLERMONT-TONNERRE stelde den 22 Februarij 1790 vruchteloos voor, om den koning met de uitvoerende magt te bekleeden, en ondanks het voorbeeld van onderscheidene leden, met dezelfde grondbeginselen als hij bezielde, die de vergadering, na de gebeurtenissen van den 5 en 6 October verlaten hadden, bleef hij tot op het einde der zitting, zich nog steeds met de hoop vleijen, zijn voorstel door de beide kamers te doen aannemen. Hij rigtte alstoen met MALOUE en eenige andere, die tot de zoogenaamde *monarchale* partij behoorden, een staatkundig genootschap op, om zich tegen de club der Jacobijnen te verzetten; maar deze maatschappij, werd door BARNAVE aan de vergadering weldra als een hoop zamenzweerders aangeklaagd, en dezelve zag zich genoodzaakt, zich te ontbinden. Hij wilde vervolgens het *Journal des Impartiaux* (*Dagblad der onpartijâigen*), tot stand brengen, en werd door den Heer DE FONTANES ondersteund; de beide overdrevene partijen, deden dit dagblad afschaffen; hetzelfde kwam slechts gedurende twee maanden in het licht. Alstoen zag CLERMONT-TONNERRE zich aan de geheele volkswoede blootgesteld; zijn *hôtel* werd door het gemeen ingenomen, dat hem zonder

een besluit der vergadering, waardoor het verstrooid werd, vermoord zoude hebben. Om zijn leven niet bloot te stellen, sprak CLERMONT-TONNERRE daarop met vele gematigheid en verscheen enkel op de tribune, om wetgevende of financiële onderwerpen te behandelen. Tijdens de vlugt des konings in 1790, werd hij door het gemeen in de *Tuileries* aangehouden, en hij zond dadelijk zijnen eed van getrouwheid aan de nationale vergadering. Onder voorwendsel, dat in zijn hôtél wapenen verborgen waren, kwam het gemeen den 10 Augustus 1792 hem in hetzelfde berennen. Voor de sectie gebragt, regtvaardigde hij zich, en werd vrijgesproken teruggezonden; dan terwijl hij naar zijn huis terugkeerde, viel het gemeen, op nieuw door eenen kok aangehitst, dien hij uit zijne dienst had weggezonden, hem op de straat aan. Aan het hoofd door een zeissen gekwetst, vlugte hij bij Mevrouw DE BRISAC, alwaar hij tot op de vierde verdieping achtervolgd, en onmeedoogend vermoord werd. Zijne *Staatkundige Gevoelens*, zijn gezamenlijk uitgegeven, 1794, 4 dl.ⁿ in 8.vo Nog heeft hij in het licht gegeven, eene *Ontleding der Constitutie van 1791*, in 8.vo Ook wordt hem toegeschreven: *Dagblad van het Dagblad van PRUD-*

HOMME, of geringe aanmerkingen op groote overwegingen, 15 N.^{os} in 8.vo

CLERMONT-TONNERRE, kardinaal, aartsbisschop van *Toulouse*. — Zie TONNERRE (CLERMONT).

CLERMONT-GALLERANDE (KAREL GEORGE, Markgraaf van), pair van *Frankrijk*, in 1744 geboren, was tijdens de Fransche omwenteling veldmaarschalk, en inspecteur der ruitery geworden. Hij week in den beginne uit, doch keerde weldra tot den koning terug, bleef aan zijne zijden op den dag van den 10 Augustus, werd gedurende het schrikbewind in hechtenis gesteld, en had zijn behoud enkel aan den 9 *Thermidor* te danken. Hij was het, die na den 18 *Brunaire*, te *Parijs* de onderhandeling bestuurde, waarvan het doel was, om aan BONAPARTE de rol van MONK te doen spelen. Door LODEWIJK XVIII. werd hij in de eerste benoeming van pairs van den 4 Junij 1814 begrepen, en in 1816 tot luitenant-generaal benoemd. Hij overleed in 1823. Er bestaat van hem: *Memoires particuliers etc.* (*Bijzondere Gedenkschriften, om te dienen tot de geschiedenis der omwenteling, in 1789, in Frankrijk voorgevallen*), *Parijs*, 1826, 3 dl.ⁿ in 8.vo

CLERY (JOANNES BAPTISTA), in 1762 te *Jardy-lez-Vaucresson*, een dorp in de omstreken van *Versailles*, geboren, zoogbroeder van den hertog van *Montbazou*, later prins van *Rohan*, werd door de bescherming van Mevrouw DE GUÉMENÉE, tot kamerheer van den hertog van *Normandijë* (LODEWIJK XVII.) benoemd. In 1792, werd hij door PETION, maire van *Parijs*, bestemd om dezelfde bedieningen bij den ongelukkigen LODEWIJK XVI., gevangen in den *Tempel*, waartenemen. Met vermaak belastte zich CLERY met deze gevaarlijke bediening, en kweet zich van dezelve met den grootsten ijver. Daar LODEWIJK XVI. zich in de onmogelijkheid bevond, hem zoo als hij zulks gewenscht had, zijne erkenenis uitdrukken, zoo heval hij hem in zijn testament aan zijne familie aan, en belastte hem, aan zijne echtgenooten en kinderen, verschillende voorwerpen ter hand te stellen, waarvan de gemeente van *Parijs*, zich meester maakte. Na den dood van zijnen meester, stak CLERY naar *Londen* over, alwaar hij in 1798, een *Dagverhaal van datgene*, in het licht gaf, *wat er in den toren des Tempels, gedurende de gevangenschap van LODEWIJK XVI., koning van Frankrijk, is voorgevallen*, I deel, in 8.º. Het kon niet missen,

of dit werk moest de nieuwsgierigheid en belangstelling verwekken; hetzelfde is in bijna alle Europesche talen vertolkt. CLERY overleed te *Weenen*, den 10 Junij 1809.

CLETUS (*Heilige*) zie ANACLETUS.

CLEVELAND (JOANNES), een Engelsche dichter, der eeuw van KAREL I. onderscheidde zich evenzeer door zijne verkleefdheid aan zijnen Vorst als door zijne Gedichten. De partij van CROMWEL beroofde hem van de voordeelige posten, die hij aan de Universiteit van *Cambridge* bekleedde, en hij zag zich genoodzaakt, zich te *Londen* verborgen te houden, alwaar hij met zijnen vriend SAMUEL BUTLER van de milddadigheid der koningsgezinden leefde. Hij overleed aldaar, den 29 April 1658. Zijne *gelegenheids-Gedichten*, welke in dien tijd zeer gezocht werden, zijn, bij zijn leven, verscheidene malen herdrukt, maar na zijnen dood, zijn dezelve slechts eenmaal in 1687 op nieuw in het licht verschenen.

CLEYNEN (CHRISTIAAN), regulier kanonik van *Tongeren*, is de schrijver van *Praxis cantualis, seu Manuductio ad cantum discendum*. Ook heeft hij eene rekenkundige *Verhandeling* in het

Latijn geschreven, die in handschrift bij de kanoniken van *Tongeren* bewaard werd.

CLICHTHOVEUS (**JODOCUS**), te *Nieuwpoort* in *West-Vlaanderen* geboren, doctor der *Sorbonne*, in 1543 als *theoloog* van *Chartres* overleden, was een der eersten, die tegen **LUTHER** in het strijdperk traden. Zijn *Anti LUTHERUS*, Parijs, 1524 in fol. wordt zeer geacht. Indien de oordeelkunde en de wetenschap der talen, hem niet ontbroken hadden, zou hij in den rang der beste controversisten geplaatst zijn. Hij was met de heilige schrift volmaakt wel bekend, en had de heilige vaders gelezen. Bondig wederlegt hij de dwaling, zonder eenige verbittering tegen de dwalenden. Zijn latijn is zuiverder, dan dat der Scholastikers, en minder sierlijk, dan dat van verscheidene redenaars van zijnen tijd. Men kan zijne werken nog met vrucht lezen. **ERASMUS** noemt dezelve eene overvloedige bron van goede zaken, *uberrium rerum optimarum fontem*. Tot dezelve behooren voornamelijk: 1.° *De veneratione sanctorum*, Keulen, 1525, in 4.to — 2.° *Elucidatorium ecclesiasticum*, Parijs, 1516 in fol. — 3.° *De officio regis*, Parijs, 1519, in 4.to — 4.°

De vita et moribus sacerdotum, *ibid*, 1520, in 4.to enz.

CLIFFORD (**GEORGE**), een Amsterdamsche regtsgeleerde der 18.^e eeuw legde zich voornamelijk op de kruidkunde en Natuurlijke Historie toe, en bezat te *Hartekamp* in de nabijheid van *Haarlem*, op het tijdstip, dat **LINNÆUS** naar *Leijden* kwam, om de lessen van **BOERHAVE** bij te wonen, de rijkste verzamelingen in planten en dieren, welke men tot dusverre gezien had. Met het bestuur der plantentuin van **CLIFFORD** belast zag **LINNÆUS** zich in staat gesteld, om zijnen gelukkigen aanleg te ontwikkelen: hij heeft zijne dankbaarheid jegens zijnen weldoener aanden dag gelegd, door aan eene nieuwe plantensoort den naam van **CLIFFORTIANA** te geven, en vooral door onder den titel van *Hortus Cliffortianus*, de beschrijving der in dien tuin zich bevindende zeldzame planten te leveren, waarvan **CLIFFORD** eene pracht uitgave bezorgde.

CLIMACHUS. — Zie **JOANNES CLIMACHUS** (*Heilige*).

CLING of **CLINGIUS** (**KOENRAAD**), een Duitscher, religieus der orde van den heiligen **FRANCISCUS**, leefde in 1550. Hij heeft onderschei-

dene wederleggende Verhandelingen geschreven: 1.° een *Cathechismns*, Keulen, 1570 in 8.° — 2.° *De securitate conscientiae*, tegen het *Interim* van KAREL V., i-bid, 1563, in fol. Men moet met behoedzaamheid datgene lezen, wat hij over de regtvaardigmaking geschreven heeft.

CLINGSTET. — Zie KLINGSTET.

CLINIAS, vader van AL-CIBIADES, deed de gastvrijheid tusschen de Atheners en Lacedemoniërs herleven. Hij onderscheidde zich in den oorlog van XERXES, op eene galei te zijnen koste gewapend en sneuvelde in den slag van *Cornea*, in het jaar 447 vóór J. C.

CLINIAS, een aanhanger der leer van PYTHAGORAS, leefde in het jaar 520, voor de Christelijke tijdrekening vervrolijkte zijne wijsgeerige lessen door de bevalligheden der toonkunst. Hij had een onstuimig en oplopend karakter; maar hij vond in de toonen zijner lier een verzachtend middel dat de bewegingen zijner gramschap leenigde. Hij was gewoon bij die gelegenheden uit te roepen *Ik verzacht mij zelven!*

CLINTON (HENDRIK), een Engelsch veldheer diende

in 1775 met roem in *Noord-Amerika*, onder de bevelen van BURGOYNE en HOWE, nam de vijandelijke verschan-singen in den slag van *Bunkers-Hill*, bij *Boston*, weg, was overwinnaar te *Long-Island*, kwam binnen *New York*, en maakte zich meester van *Rhode-Island*. Tot het opperbevel verheven toen HOWE naar *Engeland* terugkeerde, ontruimde CLINTON *Philadelphia*, nam in goede orde den aftogt, stak de Amerikaansche kapers, die in de baai van *Accusinet* geweken waren, in den brand, en maakte zich meester van *Savannah* en *Charlestown*. Sedert 1780 waren de veldtogten voor hem minder roemrijk: zijne pogingen mislukten om zijne vijanden te verleiden, en hij kon den veldheer CORNWALLIS niet tijdig genoeg ondersteunen, om hem te beletten van te capituleren, en maakte zich gereed tot eenen togt, tegen de volkplantingen der Franschen op de *Antillische eilanden*, toen hij naar zijn vaderland werd terug geroepen. Tot belooning zijner diensten, gaf men hem zitting in het parlement en het bestuur van *Limerick*. Hij overleed in 1795, kort na zijne benoeming tot het bestuur van *Gibraltar*. Er bestaat van hem eene *Memorie betrekkelijk den ongelukkigen uit-slag van den veldtogt van*

1781, Londen, 1782, in 8.vo, en *Aanmerkingen op de Geschiedenis van den Amerikaanschen oorlog* (door STEDMAN geschreven), Londen, 1784, in 4.to

CLINTON (GEORGE), onder-president, der *Vereenigde Staten van Noord-Amerika* in 1739 geboren, en den 20 April 1812 te *Washington*, overleden is een der mannen die het meest hebben bijgedragen tot de Amerikaansche onafhankelijkheid. In 1758, gaf hij bij de inneming der schans *Frontenac* bewijzen van zijnen moed, en maakte den veldtocht mede van 1760 onder de bevelen van den generaal AMHERST. Na de verovering van *Canada*, wijdde CLINTON zich onder WILLIAM SMITH van *New-York* aan de beoefening der wetten toe. In 1773 tot lid der Coloniale vergadering benoemd, bestreed hij met onverschrokkenheid de geweldnarigen van het Engelsch bestuur, nam zitting in het congres van 1775, nam de wapenen weder op, in hoedanigheid van brigadier-generaal verlamde de meerdere krachten, welke de Engelsche veldheer HENDRIK CLINTON tegen hem deed oprukken, en belette hem den generaal BOURGOYNE te ondersteunen. In 1777 tot gouverneur van den staat van *New-York* benoemd, bekleed-

de hij dien post tot in 1810 en begunstigde de ontwikkeling der kunsten en des handels: hij droeg op eene krachtdadige wijze bij tot de vrijmaking van zijn vaderland, door de algemeene bank der *Vereenigde Staten* waarvan bijna al de aandelen in de handen van *Engeland* waren, te doen vernietigen.

CLIO, eene der negen muzen of zanggodinnen, dochter van JUPITER en van MNÉMOZYNE, had de zorg over de geschiedenis en het heldendicht. Zij wordt afgebeeld met eenen laurierkrans gekroond, in de regterhand eene bazuin, en in de linker een boek houdende.

CLISSON (OLVIER DE), in 1380 onder KAREL VI., Connestabel van *Frankrijk*, kweekeling van BERTRAND DU GUESCLIN, een Bretanier zoo als hij. Hij droeg eerst de wapenen tegen *Frankrijk* maar KAREL V. lokte hem door sterke jaarwedden, en door de hoop op groote posten in zijne dienst. Hij voerde in 1382, het bevel over de voorhoede in den beruchten slag van *Rosbec*, tegen de Vlamingen, die in denzelven 25,000 man verloren. Toen hij zich vijf jaren daarna naar den Hertog van *Bretagne* had begeben, zoo liet deze hem, na hem met liefkoozingen overladen te

hebben, in hechtenis nemen. Hij beval aan BAVALAN, kapitein van zijn kasteel te *l'Hermine*, hem in eenen zak te naaijen, en in de zee te werpen. BAVALAN, die op het berouw des Hertogs rekende, oordeelde het niet van pas zijn bevel ten uitvoer te brengen. Zijn meester tot zich zelven terug gekomen, stelde zijne gevangene weder in vrijheid, doch enkel na een groot losgeld te hebben bekomen. Zij verzoenden zich later zoo opregtelijk, dat JOANNES V., bij zijn overlijden, zijne kinderen onder het opzicht van CLISSON liet. Hij verdiende dat vertrouwen door zijne naauwgezette regtschapenheid; want toen MARGARETHA, Hertogin van *Penzhièvre*, zijne dochter, hem had willen overhalen, zich van zijne *pupillen* te ontdoen, om de Hertoglijke kroon van *Bretanje* op het hoofd van JOANNES VAN BLOIS, haren echtgenoot, te plaatsen, werd CLISSON over dit gruwelijke voorstel zoozeer verontwaardigd, dat de Hertogin, indien zij zich niet dadelijk verwijderd had, de uitwerkselen zijner gramschap zou hebben ondervonden. De connestabel in *Frankrijk* teruggekeerd, hield zich met het ontwerp bezig, om de Engelschen uit het rijk te verjagen: toen PETRUS DE CRAON, aan het hoofd van een twintigtal booswichten,

in den nacht van den 13 op den 14 Junij 1391 op hem aanviel; na zich vrij lang verdedigd te hebben, viel CLISSON, op drie plaatsen doorboord van zijn paard, en werd als dood door zijne moordenaars achtergelaten. Zijne wonden waren niet gevaarlijk en hij genas van dezelve. Koning KAREL VI. werd kort daarna, dolzinig. De hertog van *Bourgondië* en *Berry*, regenten des rijks, beroofden den connestabel van al zijne ambten, na hem tot eene eeuwigdurende ballingschap en eene boete van 100,000 marken zilver veroordeeld te hebben. Hij nam de wijk naar *Bretagne*, en overleed op zijn kasteel van *Josselin*, den 24 April 1407, door de krijgslieden bemind, aan welke hij alles toestond, en van de grooten gehaat, die hij met trotschheid behandelde. Men vergeleek zijnen moed met die van *NGUESCLIN*; doch verre was hij boven dien held verheven in de kunst om zich redmiddelen te besparen, en om voor zijne eerzucht gunstige ontwerpen te vormen. Minder belangeloos dan zijn voorbeeld, liet hij bij zijn overlijden eene fortuin van 1,700,000 livres na, hetwelk verbazend is, indien men de waarde des gelds in het begin der 15.^e eeuw in aanmerking neemt. Zijne tijdgenooten waren er

door geërgerd: zijn landgenoot *SAINTE-FOIX* alleen, heeft hem in zijne Proeven over *Parijs* getracht te regtvaardigen.

CLISTHENES, een overheidspersoon van *Athene*, uit het geslacht der *ALCMEONIDEN*, maakte eene nieuwe verdeeling des volks. Hij verdeelde hetzelfde in tien stammen in plaats van in vier, en was de insteller der wet van het *Ostracismus* (Schelpengeret), waardoor een burger tot de verbanning werd veroordeeld uit vreeze, dat hij de dwingeland van zijn vaderland zoude worden. Het woord van *Ostracismus*, neemt zijnen oorsprong van het woord *Ostracon*, dat schelp beteekent, wijl de naam van den banneling op eene schelp geschreven werd. Door deze wet liet **CLISTHENES** den tiran *HIPPIAS* verdrijven en herstelde de vrijheid der republiek in het jaar 510 vóór J. C. Hij was de groot-vader van **PERICLES**.

CLITA, dochter van **MEROPS**, koning van *Rhyndacus*, trad met **CYZICUS**, den stichter der stad *Cyzicum*, in den echt. Deze vorstin wurgde zich, om haren echtgenoot, dien zij teeder beminde, niet te overleven: vreemde wijze om bloemen te strooijen op het graf van eenen echtgenoot! Intus-

VII. DEEL,

sehen hebben de volken van den *Indostan*, van het koninkrijk *Juida*, in *Afrika* en vele andere het van pas geoordeeld haar na te volgen, en volgen haar nog na, en zülks op eene nog verschrikkelijker en barbaarscher wijze.

CLITOMACHUS, een *Kartaagsch* wijsgeer, verliet zijn vaderland in den ouderdom van 40 jaren. Hij begaf zich naar *Athene* alwaar hij in het jaar 150 vóór J. C. de leerling en opvolger van **CARNÉADES** werd. Hij had een aantal werken geschreven, waarin men veel belang stelde, doch die verloren zijn geraakt. In het jaar 100 vóór J. C. bragt hij zich zelve om het leven.

CLITOPHON, een oud geschiedschrijver van *Rhodes* of *Rhoda* eene volkplanting der *Rhodianen* bij de *Rhône* verdient eenige vermelding. Men haalt onderscheidene vrij belangrijke werken van hem aan, waarvan er nog slechts fragmenten, in het boek der stroomen en der kleine vergelijkingen aan **PLUTARCHUS** toegeschreven, voor handen zijn.

CLITUS, broeder van **HELANICE**, min of voedster-vrouw van **ALEXANDER den groote**, onderscheidde zich onder dien vorst, en reddde

S

hem het leven bij den overtocht van den *Granicus*. Een *Satrapes* stond op het punt om met eene bijl het hoofd van den held af te houwen, toen CLITUS met eenen sabelslag, den reeds opgeheven arm afhieuw. Door deze dienst won hij de vriendschap van ALEXANDER. Vertrouwelijk en gemeenzaam ging hij met hem om. Op eenen zekerer dag begon die koning in eenen aanval van dronkenschap zijne heldendaden te verheffen, en die van PHILIPPUS zijnen vader te vernederen; CLITUS, die waarschijnlijk niet minder opgewonden was, door dezen alleenhandel van roem verontwaardigd, durfde de daden van PHILIPPUS ten koste van zijnen zoon te verheffen, hij ging zelfs zoo ver, dat hij hem den dood van PHILOTHAS en PARMENION verweet. ALEXANDER, in het vuur des toorns en des wijns, doorboorde hem met eene werpspies, hem zeggende: *Ga u dan met PHILIPPUS, PARMENION en PHILOTHAS vereenigen*. Toen de rede bij hem was terug gekeerd, en hij CLITUS in zijn bloed zag zwemmen, wilde hij zich aan zijne schimmen opofferen: de wijsgeeren CALLISTHENES en ANAXARCHUS beletten hem zulks: men weet, dat dergelijke menschen altijd eerder gereed zijn, de koningen te ondersteunen, dan de slag-

offers des koninklijken toorns. — In de geschiedenis van ALEXANDER wordt er van drie andere CLITUSSEN melding gemaakt; de eene voerde het bevel over eene bende voetvolk van zijn leger; de tweede over eene bende ruitery; de derde was de zoon van BARDYLIS, koning van *Illyrië*, en stond tegen ALEXANDER op.

CLIVE (ROBERT, Lord), pair van *Ierland*, vrijheer van *Plassey*, landvoogd van *Bengalen*, in 1725 geboren, heeft uitstekende diensten aan de Oost-Indische Maatschappij bewezen, en dezelve tot den hoogsten trap van rijkdom en magt verheven, welken zij ooit heeft kunnen bereiken. De stoutheid zijner ondernemingen, zijne bekwaamheid en dapperheid zegevierden over al de hinderpalen, noodzaakten de verschillende Indische vorsten, om verdragten te sluiten, die voor het Engelsche bestuur zeer voordeelig waren, en deden hem zelfs in de achting zijner vijanden deelen. Bezitter eener aanzienlijke fortuin geworden zijnde, werd hij door afgunstigen van knevelarijen beschuldigd, doch door het lagerhuis, waarvan hij lid was, en voor hetwelke de zaak gebracht werd, vrijgesproken. Hij stond op het punt, om tot het bevelhebberschap teruggeroepen te worden,

toen hij zich in 1774, in eenen aanval van zwaarmoedigheid van het leven beroofde.

CLODION of CHLODIO, de langharige (*le Chevelu*), opvolger van PHARAMOND, zijnen voogd, en, volgens GREGORIUS van Tours, den zoon van THÉODEMIR, wordt voor den tweeden koning van Frankrijk gehouden. Hij beklom den troon in 430, nam Doornik en Kamerijk in, en breidde zijne veroveringen tot aan de Somme uit. Even als zijne voorzaten was CLODION ook veldoverste der Saliërs, een Frankischen stam, welke zich in 207 in Toxandrië, thans de Kempen in de provinciën Noord-Brabant en Antwerpen gevestigd hadden. Daar CLODION zich echter even zoo zorgeloos gedroeg, alsof hij in geen overwonnen land was geweest, zoo kwam ÆTIUS, terwijl hij zich met zijne veldheeren aan de vermaken der tafel, en aan eene geruste vreugde overgaf toesnellen, overrompelde en versloeg hem. Doch CLODION, later weder moedscheppende, maakte zich meester van Artois en Amiens, en overleed in 448.

CLODIUS (PUBLIUS), een Romeinsch raadsheer, een slecht burger en een vijand

der republiek, werd overvallen in eene bijeenkomst met POMPEJA, de vrouw van CÆSAR, in het huis zelfs van haren echtgenoot, alwaar men op dien dag de geheimen der Goede Godin vierde. Men weet, dat het den mannen verboden was, er op te verschijnen. CLODIUS drong er binnen in het gewaad eener zangeresse. Hij werd in regten betrokken, kocht zijne regters om, en werd vrijgesproken. CLODIUS, tribuun geworden, deed CICERO verbannen, en werd later, in het jaar 53 vóór J. C. door MILO gedood. CICERO nam de verdediging des moordenaars op zich, die desniettemin naar Marseille verbannen werd.

CLODIUS (CHRISTIAAN AUGUSTUS), een schrijver, die niet zonder invloed bleef voor zijne eeuw, in 1738 te Annaberg, in Saksen geboren, en in 1784 als Hoogleeraar der dichtkunde in Leipzig overleden, werd in de school van KLEIST en GELLFRT, met welke hij persoonlijk omging, gevormd. Er bestaan van hem onderscheidene werken, zoowel dichterlijke als prozaische opstellen.

CLODOALDUS of CLOUD (*Heilige*), het jongste der kinderen van CHLODOMIR, werd in 522 geboren. Door

eene bijzondere bescherming der Voorzienigheid, aan den moord en de woede van CLOTARIUS ontsnapt, begaf hij zich naar den heiligen SEVERINUS, eenen godvruchtigen kluizenaar in de nabijheid van *Parijs* in eene cel opgesloten. Ofschoon de gelegenheid zich meer dan eens aanbood, om het rijk van zijnen vader te heroveren, wilde hij er echter nooit gebruik van maken. » De genade, zegt een geschiedschrijver, had hem het nietige der menschelijke grootheden ontdekt; zij had hem geleerd, dat een Christen meer wint, er van beroofd te zijn, dan dezelve te bezitten; dat de wezenlijke koning diegene is, die zich zelve beheerschen en zijne hartstogten beteugelen kan, van welke laatste de vorsten der aarde niet dan al te dikwerf de slaven zijn. Hij behaalde deze overwinning op zijne neigingen, en legde er zich bestendig op toe, om dezelve door de oefening aller Christelijke deugden te behouden. De vrede, welken hij in zijne kleine cel genoot was storeloos; hij smaakte eene ware vreugd, die hij niet zou hebben willen verwisselen tegen geneugten des hofs, welker bekoorlijkheden, door de onrust en verwarringen vergiftigd worden.» In 551 werd hij door EUSEBIUS, Bisschop van *Parijs*, tot

Priester gewijd, bouwde een klooster in het dorp *Nogent, Saint-Cloud* genaamd, dat later in een stift is veranderd. Hij overleed in den geur van heiligheid en 560. Hij is de eerste prins, uit het bloed der Fransche koningen, dien de kerk openlijk als eenen Heilige ver-eerd heeft.

CLODOVEUS of CLOVIS I. gewoonlijk als de werkelijke stichter der Fransche monarchie beschouwd, werd in 465 geboren, en volgde in 481 op CHILDERIK, zijnen vader. Hij breidde de overwinningen der Franschen uit, bevestigde hunne magt, en vernietigde die der Romeinen, in het gedeelte van *Gallië*, tusschen de *Somme*, de *Seine* en de *Aisne* gelegen. SIAGRIUS, een Romeensch veldheer, werd door hem overwonnen, en bij *Soissons*, alwaar de overwinnaar den zetel des bestuurders vestigde, onthoofd. Deze overwinningen werden gevolgd, door andere zegeprelen op de Germanen behaald. CLONOVEUS versloeg dezelve in 496 bij *Tolbiac*, thans *Zulpich*, in het *Kentische*. Toen zijne benden begonnen te wijken, trad de vorst eensklaps uit het midden van den strijd te voorschijn, hief oogen en handen hemelwaarts, en zich tot den God zijner godvruchtige echtgenoot wendende,

zeide hij: » Heer, wiens magt mij honderdmalen, boven die van al de mogendheden der aarde en der goden, welke ik tot dus verre heb aangebeden, is verheven, verwaardig U in den uitersten nood, waarin ik mij bevind, er mij een bewijs van te geven; indien Gij mij deze gunst betoont, zal ik mij ten spoedigste doen doopen, om voortaan U alleen te aanbidden.» Naauwelijks had hij deze woorden uitgesproken, die door een groot aantal zijner officieren en soldaten gehoord werden, of door eene klaarblijkelijke hulp des hemels, behaalde hij de roemrijkste overwinning. Zoodra hij te *Reims* was aangekomen, hield de heilige REMIGIUS, Bisschop dier stad, bij hem op de vervulling der plegtige door hem afgelegde belofte aan. De koning antwoordde, dat hij zulks niet in bedenking zoude nemen, maar dat hij een leger had, door hetwelke hij zijn besluit wilde doen goedkeuren, en dat hij zelfs wilde aansporen, zijn voorbeeld te volgen. Na zijne soldaten, en de aanzienlijksten der Fransche natie bijeen geroepen te hebben, sprak hij hen op dien overtuigenden toon aan, die steeds indruk moet verwekken. Hij schetste hen den slag van *Tolbiac*, de belofte, welke hij aan

den God der Christenen in hunne tegenwoordigheid gedaan had; de snelle en gelukkige verandering, die van overwonnenen, zoo als zij waren, hen in eenen oogenblik tot overwinnaars had gemaakt. Toejuichingen braken de redevoering des vorsten af: » Wij verzaken de sterfelijke goden, en willen enkel den onsterfelijken aanbidden: wij erkennen geen anderen God meer, dan dien, welchen de heilige Bisschop REMIGIUS ons predikt.» CLODOVEUS werd op Kersdag van hetzelfde jaar, met 3000 personen van zijn leger, door den heiligen REMIGIUS gedoopt. Deze groote Bisschop sprak hem met eene Christelijke onverschrokkenheid aldus toe: » Sicambrische vorst, buk het hoofd onder het juk van J. C.; verbrand hetgene, wat gij aanbidt, en aanbid hetgene, wat gij verbrand hebt.» CLODOVEUS was toenmaals de eenige Catholijke vorst, die op de wereld leefde. Keizer ANASTASIUS begunstigde de Eutichianen; de koning der Wandalen in *Afrika*, THEODORICH, koning der Ostro-Gothen, in *Italië*, ALARICH, koning der Visi-Gothen in *Spanje*, GONDEBAUD, koning der Bourgondiërs, waren Arianen. In 497, het jaar na zijn doopsel, gaven de volken tusschen de uitwate-

ringen der *Seine* en *Loire* gelegen, alsmede de Romeinen, die aan de boorden der *Loire* woonden, zich aan hem over. Na zijne wapenen tegen ALARICH II., koning der Gothen gewend te hebben, won hij op hem den beroemden slag van *Vouillé*, bij *Poitiers*, en doodde hem eigenhandig. Hij onderwierp, vervolgens al de gewesten, die zich van de *Loire* tot de *Pireneën* uitstrekken, nam *Angoulême* en *Toulouse* in; maar werd in 509 bij *Arles*, door THEODORICH overwonnen. ANASTASIUS, keizer van het Oosten, voor zijn dapperheid beducht, en zijnen voorspoed bewonderende, zond hem de titels en sieraden van consul, van patricier en van AUGUSTUS, met eene gouden kroon en purperen mantel. Het was alstoen, dat *Parijs* de hoofdstad werd van zijn rijk. Hij overleed aldaar in 511, in den ouderdom van 45 jaren, na een dertig jarig bestuur. Deze held zegevierde niet alleen door de wapenen; hij deed zulks ook door de kracht zijner genie, en vooral door de kunde en de onschatbare hulpmiddelen, welke hij in het Christendom vond. » Wij gelooven, zegt de president HÉNAULT, dat de bisschoppen en de godsdienst veel hebben bijgedragen tot den voorspoed van CLODOVEUS. De Galliërs hadden noch wetten, noch bestuur; de kei-

zers van het Oosten, die er alleen de meesters van waren, lieten dit volk door de factiën besturen. Alles was in eenen staat van regeringloosheid, toen CLODOVEUS met zijn leger verscheen; de geestelijkheid begunstigde zijne overwinningen, deed hem zijne valsche goden verlaten, bewerkte zijn huwelijk met CLOTILDA, eene vorstin, die zich evenzeer door de verhevenheid van haren geest, als door hare voorzigtigheid en hare godsvrucht onderscheidde: toenmaals maakte het leenroerig bestuur de groote vassalen tot onderdrukkers, vermenigvuldigde de lijfeigenen, en beleedigde de mensche-lijke waardigheid. De geestelijkheid hield zich bezig, om het gezag der dwingelanden te vernietigen, en bediende zich van de godsdienst, om eenig licht en eenige deugden onder het volk te verspreiden. Zie daar weldaden, welke de regtvaardigheid des vorsten en de erkentenis der natie verdienen." Ondanks het onschatbare voorregt des Christendoms, bezat CLODOVEUS eene wreedheid van karakter, die geenszins aan de zachtmoedigheid beantwoordde, welke de godsdienst hem had behooren inteboezemen. Hij bedreef ongehoorde barbaarschheden ten opzichte van al de prinsen zijne bloedverwanten. Hij maakte zich

meester van hunne staten. SIEGBERT, koning van *Keulen*, CARARICH, koning der *Morinen*, RANACARIUS, koning van *Kamerijk*, RENOMERTUS, koning van *Mans*, werden de ongelukkige slagtoffers zijner bloeddorstige heerschzucht. De uitstekende diensten, welke hij aan de godsdienst bewezen heeft, geven aanleiding tot het vermoeden, dat de Heer hem de genade zal hebben verleend, om berouw over zijne misslagen te gevoelen. Men verhaalt dat hij, alvorens tegen ALARICH, koning der *Gothen* optrekken, en eenen voet op vijandelijken bodem te hebben gezet, aan zijn geheele leger verbod, er heilige vaten noch altaarsieraden te plunderen; aan gewijde maagden of weduwen, geestelijken of hun gezin, of zelfs aan de bedienaars der kerk enig beletsel toetebrengen; en dat hij na den oorlog aan de bisschoppen liet weten, dat iedereen het verlorene terug bekomen en de vrijheid der slaven vragen konde. Door eenen bijzonderen eerbied, welchen die vorst aan den heiligen MARTINUS toedroeg, liet hij, voorbij *Tours* trekkende, het verbod afkondigen van er iets anders, dan gras en water te nemen. Toen een soldaat aan eenen armen man hooi ontnomen had, zeggende, dat zulks slechts

gras was, deed de koning hem oogenblikkelijk sterven: *En hoe zouden wij de overwinning behalen*; zeide de vorst, *indien men den grooten heiligen MARTINUS beleedigt?* De groote eerbied, welchen hij voor de gedachtenis van den heiligen HILARIUS bezat, was oorzaak, dat hij met de grootste zorg aan het behoud van de landerijen der kerk van *Poitiers* arbeide. Hij werd te *Parijs* in de kerk van den H. PETRUS en PAULUS, thans van de heilige GENOVEVA of het *Panthéon* begraven, welke hij, ten einde den zegen des Hemels op zijne wapenen te erlangen, begonnen en gesticht had, alvorens hij de verovering van *Gallië* op de Arianen ondernam. Men merkt op, dat er zich in deszelfs ruime uitgestrektheid vele schilderstukken bevonden, die Heiligen uit de beide Testamenten voorstelden, en dat er aan het graf van de heilige GENOVEVA vele wonderen geschieden. Deze kerk werd later voltooid door de zorgen der koningin CLOTHILDA. Het praalgraf van CLODOVEUS, dat men in het koor dier kerk zag, is een nieuw werk; op last van den kardinaal LA ROCHEFOUCAULD opgericht. Men vindt in *AIMOIN*, een grafschrift van CLODOVEUS, door sommigen aan den heiligen REMIGIUS toegeschre-

ven, met deze dichtregels beginnende:

Dives opum, virtute potens,
clarusque triumpho
Condidit hanc sedem rex CLO-
DOVEUS, et idem
Patricius magno sublimis ful-
sit honore.

Zijne vier zonen THEODORICH, CHLODOMIR, CHILDEBERT en CLOTARIUS verdeelden onderling de staten van hunnen vader. Het is onder dezen vorst, dat het gebruik der zijwormen uit *Indië* werd overgebracht. Er bestaat eene Levensbeschrijving van CLODOVEUS, door VIALON geschreven, vol geleerde nasporingen, doch waarin men meer oordeelkunde wenschte.

CLODOVEUS of CLOVIS II., zoon van DAGOBERT I., kwam na hem in 638, naauwelijks negen jaren bereikt hebbende, onder het voogdijschap zijner moeder NANTILDA, die met de opperhofmeesters regeerde, in de koninkrijken *Neustrië* en *Bourgondië* aan het bestuur. Deze vorst trad met BATHILDA in den echt, en overleed reeds in 655. Hij was de eerste Fransche vorst, die van een rijtuig, tot dusverre enkel voor de koninginnen bestemd, gebruik heeft gemaakt, voor welk rijtuig vier ossen gespannen werden. Men moet daarbij in aanmerking nemen, dat deze koning met eene wankelbare gezondheid had te worstelen. Voor het overige was hij de vader der

armen. Na in eenen hongersnood zijne schatkisten uitgeput te hebben, om zijne onderdanen te ondersteunen, liet hij de zilveren platen wegnemen, waarmede zijn vader de kap van het koor der kerk van den heiligen DRONYSIUS had doen dekken, en de waarde derzelve onder de armen uitdeelen. Tot schadeloosstelling voor die abdij, verkreeg deze vorst in eene vergadering van bisschoppen eene vrijheid van allen regtsdwang, die door LANDERICH, bisschop van *Parijs*'s bevestigd werd. Hij liet drie zonen na, THEODORICH, CLOTARIUS III., en CHILDERIK II.

CLODOVEUS of CLOVIS III., zoon van THEODORICH II., koning der Franschen en volgde hem in 691 op. Hij regeerde vijf jaren, onder de voogdijschap van PIPYN van *Heristal*, opperhofmeester, die zich van het koninklijke gezag had meester gemaakt. Hij overleed in 695, slechts den ouderdom van 14 jaren bereikt hebbende.

CLODULPHUS of CLOU (*Heilige*), ook wel FLONDULPHUS of HODULPHUS genaamd, zoon van den heiligen ARNOLD, was eerste staatsdienaar van CLOTARIUS II. Onder de oogen zijns vaders opgevoed, liet hij reeds vroegtijdig eene bijzondere neiging voor de deugd blij-

ken, en onderscheidde zich door zijne vorderingen in de gewijde en ongewijde wetenschappen. Hij verscheen met glans aan het hof der Austrasische koningen, bezat de eerste posten onder DAGOBERT I. en SIEGBERT II., en maakte van het aanzien, waarin hij stond, enkel gebruik tot roem en geluk van den staat. Maar daar de ondervinding hem geleerd had, hoe moeilijk het zelfs voor de deugdzaamste zielen is, om te midden der menschelijke grootheden voor God te leven, zoo koos hij eenen staat, waarin hij minder aan de verleiding was blootgesteld. Daar de kerk van Metz haar hoofd verloren had, zoo werd de heilige CLODULPHUS, met eenparige stemmen, en tegen wil en dank verkozen, om hem te vervangen. Zoodra hij gezalfd was, hield hij er zich enkel mede bezig, om, als een goede herder, de pligten van zijnen stand te vervullen. » Zijne liefde voor de armen, zegt een schrijver, was zoo teeder, dat hij zich om hen te ondersteunen van dingen, die tot het leven noodzakelijk waren, beroofde. Aan den voet des kruises overwegende, voedde hij zijne ziel met het brood des levens, en verkreeg dien geest van ijver en zalving, die aan de verkondiging des Goddelij-

ken woords zoo veel kracht bijzet. Vol ijver voor de eer van J. C. en teederheid voor zijne kudde, werkte hij met eene onvermoeide geestdrift, aan de heiligmaking der aan zijne zorgen toevertrouwde zielen." Deze heilige Bisschop overleed in 696, in den ouderdom van 91 jaren, na 40 derzelve aan het bestuur zijner kerk te hebben besteed. Zijne geloofwaardige Levensbeschrijving is door Pater HENSCHENIUS met aanteekeningen in het licht gegeven.

CLÆLIA, eene der Romeinsche dochters, die aan PORSENNA in gijzeling werden gegeven, toen deze Vorst in 507 vóór J. C. Rome kwam belegeren, om de TARQUINIUSSEN op den troon te herstellen. De onrustigheid van het leger moede, ontsnapte zij, en zwom ondanks de pijlen, die van den oever op haar werden afgeschoten over den Tiber. PORSENNA aar wien men haar terug zond, gaf haar een prachtig uitgerust paard ten geschenke, en stond haar toe, bij haar vertrek diegene harer gezellinnen mede te nemen, welke zij zoude begeeren. Zij verkoos de jongste vijf hare jaren haar het meeste blootstelden. De senaat liet ter eere van deze heldin op het publieke plein een standbeeld te paard oprigten.

CLOOTZ (JOANNES BAPTISTA DU VAL DE GRACE), een Pruisisch vrijheer, werd in 1755 te *Kleef* geboren; hij was een neef van den beruchten schrijver CORNELIUS PAUW, en werd reeds in den ouderdom van 11 jaren naar *Parijs* gezonden, om er zijne opvoeding te voltooien. Bezitter eener aanzienlijke fortuin, dacht hij er niet aan, om naar *Pruissen* terug te keeren, en koos *Parijs* tot zijn vaderland. De gevaarlijke werken, welke hij las, wonden zijne raaskallende verbeeldingskracht zoodanig op, dat hij zich geroepen waande, ter hervorming der volken; te dien einde wilde hij van *Parijs*, de hoofdplaats van het menschelijke geslacht maken. Om zijnen naam in overeenstemming met zijne verhevene ontwerpen te brengen, wilde hij niet meer JOANNES BAPTISTA, maar ANACHARSUS CLOOTZ genoemd worden, en het is onder dezen naam dat hij *Engeland*, *Italië*, *Duitschland* en andere Europesche gewesten doorkruiste, alom zijne dwaasheden uitkramende. Bij zijne terugkomst te *Parijs*, zag hij voor altijd van zijn geboorteland, van den Duitschen adel en van zijne voorregten af, en deed al deze titels vervangen door dien van *Redenaar des menschelijken geslachts*. Met zulke buitensporige denkbeel-

den, kon hij niet dan met overdrevenheid de revolutionaire grondbeginselen aanhangen, in welke hij eene gunstige gelegenheid moest zien, tot het ontwerp zijner algemeene hervorming; ook zag men hem eenen stroom van gelukwenschingen, verzoekschriften en redevoeringen in de nationale vergadering uitstorten. Op eenen zekeren dag verspreidde zich het gerucht in *Parijs*, dat er in die hoofdstad afgevaardigden uit alle natien der aarde waren aangekomen, om de nationale vergadering geluk te wenschen. Tot de ontvangst van dat gezantschap wordt er eene avondbijeenkomst bepaald; hetzelfde bestond uit CLOOTZ, uit den schrijver van een Engelsch dagblad, en uit eenige Neger of Mulatsche huisbedienden, die men in vreemde gewaden had gehuld. CLOOTZ voerde het woord in den naam van het menschelijke geslacht. De Nationale vergadering ontving deze maskerade met deftigheid, en daar de afgevaardigden van het menschelijke geslacht, haar om de eer verzochten, een gedeelte uittemaken, van het beruchte verbond van den 14 Julij, zoo wees zij aan dezelfde eene bijzondere plaats aan. Daar de moordtooneelen van September de schrik door geheel *Frankrijk* verspreid hadden; zoo gaven

de muitelingen aan de kies-Collegien de afgevaardigden op, welke zij moesten zenden; CLOOTZ deden zij door de kiezers van het Dep.^t *Oise*, welke hem nooit gekend hadden, benoemen. Lid van het wetgevende ligchaam geworden zijnde, stelde CLOOTZ geene grenzen meer aan zijne dolzinnigheid. Niet te vreden, alle magten der aarde aanteranden, zoo verklaarde hij den oorlog aan den koning des Hemels, en noemde zich het hoofd aller ongodisten. Hij predikte alom zijne algemeene republiek, den krijg aan alle troonen verklarende, hoorde in de eerste plaats zijnen Vorst, dien hij den *Noordschen SARDANAPALUS* noemde; en smeekte de vergadering deszelfs hoofd, zoo wel als dat van den Hertog van *Brunswijk* op prijs te stellen, zijne fortuin tot belooning eener zoo schoone daad aanbiedende. Hij verhieef de daad van ANCKARSTROEM, den moordenaar des konings van *Zweden*, en stemde voor den dood van *LODEWIK XVI*, er bijvoegende: » Insgelijks veroordeel ik den eerloozen *FREDERIK WILLEN* tot den dood." Hij verdedigde de moordtooneelen van September en nam met den grootsten ijver de partij der moordenaars op, welke de gematigde leden der Conventie wilden doen straffen. Het is in dien zin, dat hij

in 1792 een pamphlet in het licht gaf, ten titel voerende: *De algemeene Republiek*. Hij had dezelfde grondbeginselen reeds aan den dag gelegd, in een ander geschrift te *Londen* in 1780, onder den titel van *Zekerheid der bewijzen van het Mahometaansche geloof*, in het licht gegeven; welk stukje hij als eene hulde der conventie aanbood, op denzelfden dag waarop zij de even zoo buitensporige als goddelooze feesten der rede vierde (zie *CHAUMETTE*). De Conventie verwaardigde zich zijne hulde aantenemen, en zond het boek aan de Commissie van openbaar onderwijs; maar ofschoon deze verheffing, hem de gunst der menigte verwierf, verwekte zij echter tegelijkertijd tegen hem de afgunst van *ROBESPIERRE*, die de ondergang van hem en van al zijne aanhangers besloot. De schrik was op dien oogenblik ten top gestegen; de revolutionairen mistrouwden elkander, en er werd eene nieuwe club gevormd, waarin enkel de *gezuiverste* leden werden toegelaten. De pruisische vrijheer bood zich bij dezelve aan, en opdat men hem mogt waardig keuren, van toegelaten te worden, verklaarde hij, dat *zijn hart franschgezind, en zijne ziel sansculottisch was*; maar *ROBESPIERRE* voer heviglijk tegen hem uit,

verweet hem het gezantschap der wereld, zijne algemeene republiek, en zijn gedrochtelijk ongelooft. Hij werd met goedkeuringen en toejuichingen overloden, en de vrijheer buiten de club gesloten. Eenigen tijd daarna werd CLOOTZ met HEBERT en eenige andere zijner partij aangehouden, in staat van beschuldiging gesteld, en den 24 Maart 1794 ter dood veroordeeld. Hij volhardde tot op zijnen laatsten oogenblik in zijne grondbeginselen en zijne dolzinnigheid, en verzocht dat zijne strafoefening eerst na al die van zijne medepligtigen mogt plaats hebben, » ten einde zeide hij, tijd te hebben, om zekere grondbeginselen vaststellen, terwijl hunne hoofden zullen vallen." Volgens de dagbladen van dien tijd, beriep hij zich het schavot beklimmende, ten opzichte van zijn vonnis op het menschelijke geslacht. In de daad zijn titel van *Redenaar des menschelijken geslachts* gaf hem daartoe regt. Deze revolutionnair heeft de volgende werken in het licht gegeven: 1.° *Adresse etc.* (*Adres van eenen prijs aan eenen engelschman*), 1790, in 8.vo Deze engelschman is EDMOND BURKE. — 2.° *Lettre sur les juifs etc.* (*Brief over de joden aan eenen geestelijken mijner vrienden enz.*), Berlijn 1783, in 12.mo

3.° *L'Alcoran des princes* (*De Koran der vorsten*), St. Petersburg, 1783, in 8.vo Men weet thans dat dit werk niet van hem is. — 4.° *ANACHARSIS te Parijs*, enz. 1791, in 8.vo — 5.° *Voordragt* (om den Koning *Parijs*, te doen bewonen) 1790, in 8.vo — 6.° *Correspondance etc.* (*Briefwisseling met den ridder d'ÉON*), 1791. — 7.° *L'Orateur etc.* (*De redenaar van het menschelijke geslacht*, enz.), 1791. — 8.° *Base Constitutionelle etc.* (*Constitutionele grondslag der republiek van het menschelijke geslacht*), 1793, in 8.vo

CLOPINEL, of JOANNES DE MEHUN, te Mehun in 1280 geboren, werd CLOPINEL genoemd, wijl hij kreupel was. Hij legde zich toe op de godgeleerdheid, de wijsbegeerte, de sterrekunde, scheikunde en vooral op de dichtkunde. Hij vermaakte het hof van PHILIPPUS den schoone door zijnen geest en zijne vrolijkheid. In den beginne had hij zich door eenige kleine dichtstukjes bekend gemaakt. De roman der *Roos* was hem in de handen gevallen, en hij besloot dezelve te vervolgen. WILLEM DE LORRIS, eerste schrijver van dat werk, had hetzelfde niet kunnen ten einde brengen. De zinnelijke liefde, de heke-

lingen, de zedeleer, en geleerde aanmerkingen, hebben beurtelings de overhand in hetzelfde. Het is eene mismaakte opeenstapeling van hekelschriften, vertelsels, kwinkslagen, onbeschaafteden, zedelijke en onbetamelijke trekken. Voor een' oogenblik vermaaks, dat men al lezende zal smaken, ontmoet men honderden oogenblikken van verveling. Er komt eene naiviteit in voor, die behaagt, wijl de zelve niet van onze eeuw is; dit is deszelfs geheele verdienste, wat er ook de abt LENGLET van zeggen moge, die in 1735, eene uitgave van dien roman, in 3dl.ⁿ in 12.mo geleverd heeft (zie MOLINET). Nog heeft CLOPINEL eene *Vertaling* (in het fransch) geleverd van het boek over den troost der wijsbegeerte, door den beroemden BOËTIUS, 1494, in fol. eene andere van de brieven van ABEILLARD; een stukje *over de antwoorden der Sibillen*, enz. Men meent, dat hij in 1364 overleed.

CLOPPENBURG (JOANNES) den 13 mei 1592, of 1597 te *Amsterdam* geboren, bezocht bijna al de Protestantische universiteiten van *Europa*. In zijn vaderland teruggekeerd, nam hij de predikdienst op verscheidene plaatsen waar, werd hoogleeraar in de godgeleerd-

heid, en predikant der hogeschool van *Franeher*, alwaar hij in 1652 overleed. Hij gaf verscheidene werken in het licht, die bijna alle verzameld zijn door zijnen kleinzoon JOANNES MARK, hoogleeraar te *Leijden*, en onder den titel van J. CLOPPENBURGHII *theologica opera omnia*, Amsterdam, 1684 — 1689, 2 dl.ⁿ in 4.to in het licht gegeven. Dezelve bevatten Verhandelingen, onder andere over de offeranden der aartsvaders, over den dag, waarop J. C. en de joden het paaschlam hebben gegeten, over eenige duistere plaatsen van het Oude en Nieuwe testament, tegen de doopsgezinden en de socinianen, over den woeker enz. Deze schriften bewijzen, dat hij in de geleerde talen en in de gewijde oordeelkunde ervaren was. Men stelt minder belang, zelfs bij de Protestanten van zijne twistschriften. Sommige zijner verhandelingen hebben in de *Critici sacri* plaats gevonden.

CLORIVIÈRE (PETRUS JOZEF PICOT DE), een jesuit werd in 1735 in *Bretagne* geboren. Hij nam zijnen intrek bij de paters der maatschappij, en na de vernietiging dier orde, werd hij pastoor van *Parame*, bij *Saint - Malo*. Onder het schrikbewind bewees hij groote diensten aan de gods-

dienst en stelde zich bloot aan het verlies der vrijheid en welligt zelfs des levens, door aan de geloovigen, die hij door zijne voorbeelden en zijne redevoweringen stichtte, schuilplaatsen te verleenen, en hun de Sacramenten toe te dienen. Sommige der godvruchtige broederschappen, welke hij heeft opgericht, bestaan nog. Onder BONAPARTE verdacht van betrekkingen met de koningsgezinden van *Bretagne* te onderhouden, werd hij aangehouden, en kwijnende gedurende verscheidene jaren in de gevangenis. Daar tijdens de herstelling der BOURBONS, verscheidene oude jesuiten, hun eerste huis te *Parijs*, *rue des postes*, hadden opgericht, zoo ging CLORIVIÈRE zich met hen vereenigen, en stierf in hunne armen, den 5 Januarij 1820. Hij was een uitmuntende geestelijke en een goede schrijver, Er bestaan van hem verscheidene werken, zoo als: 1.º *Vie de etc.* (*Levensbeschrijving van LODEWIJK MARIA GRIGNION DE MONTFORT*), aan mevrouw VICTOIRE, opgedragen; *Saint-Malo*, 1785, in 12^{m.o.} — 2.º *Exercices etc.* (*Godvruchtige oefeningen van ALOYSIUS VAN GONZAGA*), uit het Italiaansch vertaald door pater GALPIN, 1785, in 12mo — 3.º *Considérations etc.* (*Overwegingen over*

de oefening des gebeds), 1802, in 12mo — 4.º *Explication etc.* (*Verklaring der brieven van den heiligen PETRUS*), 1809, 3d^{l.n} in 12mo Dit is een zeer goed werk, waardig beter bekend te zijn. Hetzelve zondigt door eene al te groote wijdloopigheid, doch de schrijver maakt dit gebrek weder goed door zijne leer, zijne godsvrucht, en de ontwikkelingen, welke hij aan zijn ontwerp geeft. CLORIVIÈRE was diep doorvoed, met het lezen der gewijde boeken.

CLOS. — Zie DUCLOS.

CLOTARIUS I., vierde zoon van CLODOVEUS, en de derde en laatste van CLOTILDA geboren, aanschouwde in 497 het eerste levenslicht, werd in 511 koning van *Soissons*, en vereenigde zijne wapenen met die van CHLODOMIR en CHILDEBERT, tegen SIGISMUNDUS, koning van *Bourgondië*. Hij volgde THEODORICH, in den oorlog tegen den koning van *Thuringen*, vereenigde zich vervolgens, met zijnen broeder CHILDEBERT, en ondernam gezamenlijk met hem in 542 eenen togt in *Spanje*. Na den dood van THEODORICH, verkreeg CLOTARIUS het rijk van *Austrasië*, en na dien van CHILDEBERT in 558, vereenigde hij het geheele Fransche rijk. Hij onderscheid-

de zich tegen de Saksers en Thuringers, en overleed te *Compiègne* in 561. Een jaar te voren was CHRAMNUS, zijn natuurlijke zoon, tegen hem opgestaan. Daar zijn vader hem met de wapens in de hand verrast had, liet hij hem met zijne geheele familie, in eene hut, waarin hij hen had doen opsluiten, verbranden. De misdaad van CHRAMNUS was ongetwijfeld hatelijk, maar de straf was zulks niet minder. De natuur wreekte hare regten, door de wroegingen, welke CLOTARIUS ondervond, die dit verschrikkelijk offer, slechts één jaar overleefde; want hij overleed in het volgende jaar, op denzelfden dag en hetzelfde uur, waarop hij zijnen zoon had doen sneven. Op zijn sterfbed liggende, riep hij uit: *Hoe magtig is de Koning des hemels, wijl Hij aldus over de grootste koningen der aarde beschikt!* » Worden, zegt een geschiedschrijver, die een vorst, zoo als hij, voor het groote geboren, gedurende zijn leven had behooren te overwegen, in plaats van zijn laatste uur, aftewachten, om dezelve uitte spreken. Echtbreuken, bloedschendingen, wreedheden, moorden en gruwelen, bezoedelen de geschiedenis van zijn bestuur en desniet-tenstaande bezat CLOTARIUS groote hoedanigheden." Deze vorst was even zoo

wreed, als ongeregeld van zeden; hij had een groot deel genomen in den sluikmoord zijner neven, zonen van CHLODOMIR, aan welke hij een gedeelte des koninkrijks van *Orleans* ontroofde. Hij had te gelijk zes vrouwen, en huwde te zelve tijd twee gezusters, INGONDE en HARDEGONDE geheeten. Hij dwong de weduwe van CHLODOMIR (zijne schoonzuster), wier kinderen hij had doen sneven, om de echtkoets met zich te deelen. Hij liet den broeder van RADEGONDE, zijne krijgsgevangene, ombrengen, en noodzaakte haar met zich te huwen. Hij was in al zijne krijgsverrigtingen gelukkig, behalve in *Spanje*, alwaar hij voor *Saragossa* geslagen werd. Hij liet vier zonen na, die hem opvolgden. Zijn lijk werd naar *Soissons* gevoerd, en in de kerk van den heiligen MEDARDUS, door hem begonnen, en door zijnen zoon SIEGBERT voltooid, begraven.

CLOTARIUS II., in 584, in den ouderdom van vier maanden, zoon en opvolger van CHILPERICH I., werd door FREDEGONDE, zijne moeder, tegen de pogingen van CHILDEBERT beveiligd. Zij behaalde op dien vorst, bij *Soissons*, in 593, eene roemrijke overwinning. Na den dood zijner moeder, werd hij door THEODEBERT en THEODERICH geslagen, en nadat

deze beide vorsten, overleden waren, vereenigde hij de geheele Fransche monarchie. Hij beteugelde de Saksers, doodde eigenhandig hunnen hertog BERTHOALD, en was er na de overwinning enkel op bedacht, om den vrede van den staat te bevestigen, door er de regtvaardigheid en den overvloed te doen heerschen. Hij overleed in 628 in den ouderdom van slechts 45 jaren, twee zonen, DAGOBERT en CHARIBERT nalatende. De liefde tot de wetten, de kunst om te regeren, de ijver voor de opvolging der canons, hebben gedeeltelijk zijne wreedheid doen vergeeten. Hij liet de vier kinderen van THEODORICH zijnen neef ombrengen, veroordeelde BRUNECHILDE tot eenen wreeden dood, leverde de Saksers aan de woede der soldaten over, enz.

CLOTARIUS III., oudste zoon van CLODOVEUS II., was koning van *Bourgondië* en *Neustrië*. Na den dood van zijnen vader regeerde zijne moeder BATHILDA, door den heiligen ELIGIUS ondersteund, gedurende zijne minderjarigheid met vele wijsheid. Nadat deze vorstin haren intrek in het klooster van *Chelles* had genomen, maakte EBROÏN, opper-hofmeester, zich meester van het geheele gezag, en deed zich door zijne wreedheden en onregt-

vaardigheden, algemeen verfoeijen. CLOTARIUS III. overleed zonder nakomelingschap, volgens sommige kronijkschrijvers, in 670; het juiste tijdstip van zijn' dood is onzeker.

CLOTHO, eene der drieschikgodinnen, houdt het spinrok in de hand, en spint het lot der menschen. Zij wordt voorgesteld met een lang kleed van verschillende kleuren, en eene kroon met zeven sterren versierd op het hoofd.

CLÔTILDA (*Heilige*), eene dochter van CHILPERICH, koning der *Bourgondiërs*, had het geluk van in de Catholijke Godsdienst te worden opgevoed. Hoewel zij zich verplicht zag, om onder de Arianen te leven, maakten echter de grondbeginselen van het ware geloof, die men haar reeds van de wieg af inboezemde, diepe indrukken op hare ziel. Reeds vroegtijdig gewende zij zich, om de wereld te verachten, en hare gevoelens werden door de uitoefening van godvruchtige werken steeds meer en meer versterkt. Hare onschuld had niets te lijden van de bekoorlijkheden der wereldsche ijdelheid, die haar van alle kanten omringde. In 493 trad zij in den echt met CLODOVEUS, eersten Christen-koning van *Frankrijk*. Door haar ver-

stand en hare deugden, droeg zij veel bij tot zijne bekeering (Zie **CLODOVEUS** of **CLOVIS I.**) Daar er na den dood van haren echtgenoot in 511, oorlog tusschen zijne kinderen was ontstaan, begaf zij zich naar *Tours* bij het graf van den heiligen **MARTINUS**, alwaar zij hare overige levensdagen in het gebed, het vasten, waken en andere boete-werken doorbragt. Nadat zij in hare laatste ziekte hare zonen bij zich laten komen, en hen op de aandoenlijkste wijze vermaand had, God te dienen, zijne geboden in acht te nemen, de armen te beschermen, hunne volken met eene vaderlijke goedheid te behandelen, gezamenlijk in eene volmaakte eendragt te leven, door alle mogelijke middelen den vrede en de openbare rust te handhaven, overleed zij den dertigsten dag, na de heilige Sacramenten ontvangen, en eene openbare geloofsbelijdenis afgelegd te hebben, den 3 Junij 543. Haar lijk werd naar *Parijs* overgevoerd, in de kerk van den **H. PETRUS** en **PAULUS**, waar **CLODOVEUS** ook begraven was. Behalve de stiftkerk van den heiligen **PETRUS-le-Puellier**, eertijds door Christelijke maagden bezeten, telt men nog onder de prachtige gestichten dier heilige koningin, de kloosters van *Andely*,

VII. DEEL.

van *Saint-Germain d'Auxerre* en van *Chelles*.

CLOVIO (JULIO), een Slavonisch schilder, te *Rome*, in 1578 in den ouderdom van 80 jaren overleden, muntte uit in het miniatuur schilderen. Men heeft van hem bewonderenswaardige afbeeldsels in dien smaak, welke men op het paleis van **FARNESE** in een met de hand geschreven getijdenboek der **H. Maagd** bewaart.

CLUENTIUS, een Romein, werd door zijne moeder **SOSIA** beschuldigd, van **OPPIANICUS**, zijnen schoonvader, in het jaar 54 vóór J. C. van het leven te hebben beroofd; maar **CICERO** nam zijne verdediging op zich, en sprak te zijnen voordeele de schoone rede *pro Cluentio* uit.

CLUGNY (FRANCISCUS DE), in 1637 te *Aigues-Mortes*, in *Languedoc* geboren, ging zeer vroeg, onder de congregatie van het *Oratorium*, te *Parijs*. Na met roem in verschillende collegien te hebben onderwezen, werd hij in 1665 naar *Dijon* gezonden. Aldaar bragt hij zijne overige levensdagen door, zich bezig houdende met het bestuur der zielen, met prediken, biecht hooren en catechiseren. Hij overleed te *Dijon* in 1694 in den ouderdom van 57 jaren. Zijne *Œuvres Spirituelles* (Gees-

T

telijke Werken) zijn in 10 dl.ⁿ in 12.mo: men leest dezelve weinig, wijl dezelve vol zonderlinge en eigenzinnige denkbeelden en uitdrukkingen zijn, die met de waardigheid der onderwerpen weinig strooken.

CLUSA (JACOBUS DE) ook wel *Parades* of *de Paradiso* genaamd, naar den naam eens kloosters van de Cistercienser-orde, hetwelk hij in *Polen*, in het diocees van *Posen* bewoonde. Men zegt, dat hij vervolgens karthuizer werd, en 20 Jaren in het karthuizer-klooster van *Erfurt* leefde, waarin hij in 1465, in den ouderdom van 80 Jaren overleed. Men heeft van hem eene verhandeling: *De apparationibus animarum post exitum a corporibus, et de earundem receptaculis*, te *Burgdorf*, in 1475, in fol. gedrukt. Sommige schrijvers onderscheiden JACOBUS DE CLUSA, van JACOBUS DE PARADISO, en een JACOBUS DE PARADISO van een' anderen van denzelfden naam, den schrijver van het *Speculum Religiosorum*. Wij zijn het denkbeeld gevolgd, dat ons het waarschijnlijkste heeft toegeschenen, ten onregte kent men aan eenen schrijver van dien naam, de verhandeling toe, *Onus Ecclesiae* enz. genaamd. — Er heeft ook een PAULUS PARADES of PARADISI bestaan, (zie dat artikel).

CLUSIUS (KAREL) of DE L'ECLUSE, den 18 Februarij 1525, te *Atrecht* geboren, doorkruiste een groot gedeelte van *Europa*, als kruidkundige kennis opte doen. Hij had het zich tot eene wet gemaakt, om zich in de beschrijving der planten enkel aan zijne eigene oogen te vertrouwen: ook heerscht de angstvalligste nauwkeurigheid in zijne beschrijvingen en afbeeldingen. De keizers MAXIMILIAAN II. en RUDOLF II., vertrouwden hem hunnen plantentuin toe. Het slafelijke van het hofleven moede, begaf hij zich naar *Frankfort aan den Mein*, en vervolgens naar *Leijden*, alwaar hij in 1609 als hoogleeraar der kruidkunde overleed. Zijne werken zijn verzameld, in 3 dl.ⁿ in fol. *Antwerpen*, 1601, 1605 en 1611, met platen. Dezelve handelen over de wetenschap, welke hij beoefend had.

CLUVERIUS of CLUVER (PHILIPPUS), in 1580, te *Dantzig* geboren, zag van de beoefening der regtsgeleerdheid af, om zich geheel en al aan die der aardrijkskunde toetewijden. Hij reisde door *Polen*, *Duitschland*, *Engeland*, *Frankrijk*, *Italië* en de *Nederlanden*, alwaar hij zich alom beroemde vrienden maakte, en eenen schat van geleerdheid opdeed. Te *Rome* hield men er dringend op aan, hem aldaar te hou-

den, zijne zucht voor de talen en letteren, verwierf hem in die stad eene menigte bewonderaars. De *Nederlanden* vooral waren voor hem eene kweekschool der wetenschappen, hij geraakte aldaar in kennis met den beroemden J. SCALIGER, die de oorzaak was, dat hij zich onherroepelijk tot de aardrijkskunde bepaalde. Met vlugheid sprak hij tien verschillende talen, zoo als, het Grieksch, het Latijn, het Hoogduitsch, het Fransch, het Engelsch, het Nederduitsch, het Italiaansch, het Hongaarsch, het Poolsch en het Boheemsch. Aan zijnen onvermoeiden ijver heeft men verscheidene aardrijkskundige werken te danken, zoo als: 1.º *De tribus Rheni alveis, atque ostiis et de quinque populis quondam accolis*, Leijden, 1611, in 4.to dit zeer geleerde werkje bestaat ook in het Nederduitsch onder den titel van *Batavische Oudheden, of Verhandelingen over de drie uitloopen van den Rijn, mitsgaders wegens de vijf volken, die eertijds aan dezelve gewoond hebben*, als de *Toxanders, Batavieren, Kani-nefaten, Friezen en Marsaten*, 2 dl.ⁿ in 8.vo 's *Gravenhage*, 1709; hetzelfde komt ook voor in het volgende: 2.º *Germaniæ antiquæ libri tres, necnon, vindelicia et varium*, Leijden, 1616, 2

dl.ⁿ in fol. — 3.º *Siciliæ antiquæ libri duo, Sardinia, ac Corsica antiquæ*, ibid; 1619, in fol. — 4.º *Italia antiqua*, Leijden, 1624, 2 stukken in 1 deel, in fol., na den dood van CLUVERIUS door de zorg van DANIEL HEINSIUS in het licht gegeven. Bij dit werk kan men voegen de aantekeningen van LUCAS HOLSTENIUS, die met den schrijver had gereisd, en hem bijna altijd gelukkiglijk verbeteret. — 5.º *Introductio in universam geographiam, tam veterem quam novam*, in het Fransch vertaald door pater LABBE, in 1697, in 4.to, *Amsterdam*, met de aantekeningen van REIKIUS; en in het Latijn herdrukt in 1727, in 4.to door de zorg van BRUZEN DE LA MARTINIÈRE, die dezelve met zijne aanmerkingen en die van verschillende geleerden verrijkt heeft. — 6.º *Disquisitio de Francis et Francia*. CLUVERIUS overleed te *Leijden*, in 1623, als de eerste aardrijkskundige beschouwd, die zijne nasporingen geregeld heeft weten voortstellen, en aan grondregels te onderwerpen. Ofschoon hij zich dikwerf bedriegt, moet men in aanmerking nemen, dat men in het stuk van aardrijkskunde, zonder plaatskennis, die een schrijver niet kan verkrijgen, zonder alles door zich zelven te zien, bijna onmo-

gelijk alle dwalingen kan vermijden. Een gegronder verwijt is, dat hij tegen als waar erkende voorstellen eene bitse en verachtende critiek opwerpt, en zich tegen lieden verheft, die ten opzichte van die artikels beter onderrigt zijn dan hij.

CLUVERIUS (JOANNES), zoon van den voorgaande, hoogleeraar in de geschiedenis, aan de Leijdsche akademie, is bekend door een *Epitome historiarum totius mundi*, in Holland verscheidene malen herdrukt, en steeds met bijlagen; de eerste uitgave is van het jaar 1630, in 4.to en eene der laatste van het jaar 1668. Het is een nuttig werk, voornamelijk met betrekking tot de geschiedenis des keizerrijks, die er beter in ontwikkeld wordt, dan die van andere rijken.

CLYMENE, eene nimf, de dochter van OCEANUS en THETIS, APOLLO beminde en huwde haar. Zij baarde hem PHAETON, en deszelfs zusters LAMPETIA, PHAETHUSA en LAMPETUSA.

CLYTEMNESTRA, de dochter van JUPITER en LEDA, de vrouw van AGAMEMNON, volgde gedurende den Trojaanschen oorlog hare drift voor EGYSTHUS in. EGYSTHUS liet met hare toestemming AGAMEMNON te midden van een gastmaal vermoorden. Na

dienmoord huwde CLYTEMNESTRA openlijk met haren minnaar en zette hem de kroon op het hoofd. ORESTES een zoon van AGAMEMNON, wreekte den dood zijns vaders, en doodde zijne moordenaren.

CLYTIA, eene dochter van OCEANUS en THETIS werd van den zonnen-God bemind en vatte, wyl zij zich van hem verlaten zag, zulk eenen ijverzucht tegen LEUCOTHOS, op, dat zij zich liet dood hongeren; maar APOLLO veranderinge haar in eene bloem *Heliotropus* of *Zonnebloem* genaamd, omdat zij zich altijd naar de ster des lichts keert.

CNOX — Zie KNOX.

COBENZEL (KAREL, graaf van), in 1712 te *Laybach*, de hoofdstad van *Krain* geboren, volgde eene diplomatische loopbaan, werd door het hof van *Weenen* met verscheidene zendingen bij de kreitsen van het rijk belast, en verkreeg in 1753 den post van gevolmagtigd minister in de *Nederlanden*. Hij stichtte eene academie van wetenschappen en eene kosteloze teekenschool te *Brussel*, maakte verscheidene nuttige verbeteringen, en overleed in 1770 in dezelfde stad.

COBENZEL (LODEWIJK graaf van), zoon van den voorgaande, geboren te *Brussel* in 1753,

werd in 1797 tot gezant van *Oostenrijk* aan het hof van *S. Petersburg* benoemd, verwierf zich door zijne beminnelijke hoedanigheden de gunst van de keizerin *CATHARINA II.*, en bemiddelde de verbondsverhandeling van *Oostenrijk* met *Engeland* en *Rusland*. Hij was insgelijks de onderhandelaar des keizers voor het verdrag van *Campo Formio* (17 Oct. 1797), en sloot in de maand December, daaraanvolgende eene krijgsovereenkomst met *BONAPARTE*. Na in 1798 voor de tweede maal als afgezant in *Rusland* geweest te zijn, werd hij tot gevolmagtigde bij het Congres van *Lunneville* benoemd, en sloot met *JOZEF BONAPARTE* het vredesverdrag van den 9 Februarij 1801. De keizer droeg hem vervolgens de posten van minister van staat en der Conferentien, en van onderkanselier van staat bij het departement van buitenlandse zaken op. De graaf deed in 1805 na den slag van *Austerlitz* afstand van deze bedieningen, en overleed te *Weenen*, den 22 Febr. 1808.

COBENZEL (**PHILIPPUS** graaf van), neef van den vorige, overleden te *Weenen*, in 1810, was in 1779 door de keizerin *MARIA THERESIA* naar *Teschen* gezonden, om met *Pruissen* den vrede te sluiten, en werd vervolgens

tot onder-kanselier van staat benoemd. In 1790 belast zijnde, om in de in opstand zijnde *Nederlanden* de rust te herstellen, voldeed hij niet aan de oogmerken van het hof van *Oostenrijk*, bekwam in de maand Mei van het volgende jaar zijn ontslag, en keerde naar een zijner landgoederen terug. Maar hij werd in 1801 teruggeroepen, en tot afgezant in *Parijs* benoemd. De oorlog van 1805 maakte een einde aan zijne diplomatische loopbaan. Hij was de laatste spruit van zijn geslacht.

COCCAYE. — Zie **FOLENGIO**.

COCCEIUS, een bekwaam bouwkundige te *Rome* die, naar het zeggen van eenigen een der voorvaders van den keizer *NERVA*, die denzelfden naam droeg, was, heeft zich door verscheidene schoone gebouwen beroemd gemaakt. De tijd heeft ereenigen van geëerbiedigd, zoo als den tempel, dien *CALFURNIUS* aan *AUGUSTUS* toewijdde, in de stad *Pozzuolo* of *Puteoli*, in het koninkrijk *Napels*, welke thans de hoofdkerk dier stad is. Eene nog merkwaardiger onderneming heeft hem eenen onsterfelijken naam bezorgd: het is de grot, die zich van *Cuma* tot het meer *Averno* uitstrekt. Eene oude overlevering, waarvan de bouwning

des tempels te *Pozzuolo* en de onderneming der grot bij *Cuma* misschien de bronnen zijn, kent hem insgelijks die van *Napels* of *Pozzuolo* toe. Het is een doorgraven berg, van bijna eene mijl lang, waarin twee rijtuigen elkander gemakkelijk kunnen voorbijrijden. *ADDISON*, een zeer oordeelkundig reiziger, meent met veel waarschijnlijkheid, dat men eerst slechts ten doel had de steenen uit den berg te halen, om de stad en de steenensluizen van *Napels* op te bouwen, en men daarna op de gedachte gekomen is den berg tot aan de andere zijde te doorgraven, om er eenen weg door te banen. Zijn vermoeden is hierop gegrond, dat men om den berg geene hoopen ziet, en schijnt zich te bevestigen door het gezigt, der steengroeven, welke men in de nabijheid van *Maastricht* aantreft, die zeer groote onderaardsche gangen van eene zeer lange uitgestrektheid aan het gezigt voorstellen.

COCCEJUS of **COCK** (**JOANES**), geboren te *Bremen*, in 1603, werd eerst Hoogleeraar in de Hebreeuwsche taal in zijne geboorteplaats, vervolgens in hetzelfde vak, en 7 jaren later ook in de godgeleerdheid, te *Franker* voor welken laatsten post hem eindelijk in 1649 den leerstoel aan *Lejdens* hoogeschool werd opgedragen, wel-

ken hij tot aan zijnen dood bekleedde. Thans heeft hij nog een aantal aanhangers, *Coccejanen* genoemd. **VOET** en **DESMARETS** bestreden met veel ijver zijne gevoelens, en lieten derzelver uitvinder voor eenen ketter doorgaan. **COCCEJUS** geloofde dat er in de wereld een zichtbaar rijk van *J. C.* moest bestaan, dat het rijk van den antichrist zoude vernietigen; en dat wanneer dit rijk voor het einde der wereld, na de bekeering der joden en aller volken gesticht zijnde, de Catholijke kerk in haren luister zoude zijn. Hij vormde een bijzonder stelsel van Godgeleerdheid, daar hij de overeenkomst van het oude en Nieuwe Testament op eene nieuwe wijze regelde, en bijna overal de aankomst van *J. C.* en die van den antichrist aantrof. Vooral heeft hij zijne denkwijze ontwikkeld in zijn *Summa doctrinæ de fœdere et Testamento Dei*: zijn *summa theologiæ ex scripturis repetita* wijkt minder van de gewone handboeken af. Deze zonderbare geleerde overleed te *Lejden* in 1669. Zijne werken zijn in 10 dl.ⁿ in fol. verzameld, waarvan de 8 eerste te *Frankfort* aan den *Main* in 1689; en de 2 laatste te *Amsterdam*, in 1706 in het licht verschenen zijn. Nog is van hem in 1708 uitgegeven: *Opera anecdota, theologi-*

ca et philologica 2 dl.ⁿ in fol. Deze zeer groote verzameling kan in zijn geheel slechts door eenen *Coccejner* gelezen worden. JURIEU schildert hem af als eenen regtschappen, zachtaardigen en bescheiden man, die voor een groot werk bekwaam, maar van natuur beter geschikt was, om de droomerijen van anderen af te schrijven en de zijne er bij te voegen, dan om grondig te denken.

COCCEJUS (HENDRIK), in 1644, te *Bremen* geboren, was Hoogleeraar in de regten te *Heidelberg*, te *Utrecht* en te *Frankfort*. Na het openbare regt door zijne reizen in *Engeland*, *Frankrijk* en *Duitschland* grondig beoefend te hebben, vereerde hem de keizer, die zich in geheime en wigtige zaken van zijnen raad bediend had, in 1713 met den titel van vrijheer des rijks. Hij overleed te *Frankfort* aan de *Oder* in 1719. Er bestaan van dien kundigen regtsgeleerde verscheidene werken over de wetenschap, in welke hij had onderrigt gegeven, die in *Duitschland*, zeer hoog geacht worden. 1.º *Juris publici prudentia compendiose exhibita*, 1695 in 8.vo 2.º *Hijpomnemata juris* 1698 in 8.vo — 3.º *Prodromus justitiae gentium*, in 8.vo — 4.º *Deductiones, consilia*, in fol. —

5.º *Eene verzameling zijner thesis*, 4 dl.ⁿ in 8.º COCCEJUS had zijne bekwaamheid slechts aan de overweging en de werkzaamheid te danken; want hij had nooit eenige lessen gehoord dan over de instellingen des regts. Zijn karakter was zacht en verplichtend, zijne regtschappenheid en belangeloosheid waren voorbeelden.

COCCEJUS (SAMUEL VON) een duitsche vrijheer, zoon van den voorgaande, geboren te *Heidelberg* in 1679 en overleden te *Berlijn* den 22 october 1755, verhieft zich, door zijne grondige kennis in het openbaar regt tot de posten van staatsminister en van groot kanselier des konings van *Pruissen*, FREDERIK II. Deze vorst droeg den baron COCCEJUS de verbetering der regtspleging in zijne staten op. De *Codex FREDERICUS*, welken die staatsdienaar in 1747 vervaardigde, heeft niet aan de verwachting der geleerden, en nog minder aan de bedoelingen des konings beantwoord, onder wiens regering de bestiering der regtspleging altijd in eenen onbestendigen en onzekeren staat bleef, en eindigde met willekeurig te zijn. De vorst, over de geringe vrucht der ingevoerde nieuwigheden moedeloos of vertoornd ge-

worden zijnde, had besloten, om dikwijls zelf alle mogelijke geschillen, voor of na het vonnis der regters, te beslissen, hetgeen zeer vreemde tooneelen heeft te weeg gebracht. Het proces van den molenaar ARNOLD heeft, onder andere, veel opspraak in de wereld gemaakt. Behalve dit werk, hetwelk uit 3 dl.ⁿ in 8.vo bestaat, bezitten wij nog van den baron COCCIJUS eene *uitgave* der verhandeling over den oorlog en den vrede van GROTIUS, die omvatter is dan eenige andere die tot nogtoe het licht gezien heeft. Zij is in 1755 te *Lausane*, 5 dl.ⁿ in 4.to gedrukt. Het eerste deel dat tot inleiding van het werk dient, is van COCCIJUS den Vader.

COCCHI (ANTONIUS COELES-
TINUS), geboren te *Beneven-
to* den 3 augustus 1695, was
achtereenvolgend hoogleeraar
in de geneeskunde te *Pisa*,
in de wijsbegeerte en in de
ontleedkunde te *Florence*,
en oudheidkenner van den
groothertog, die de geleerde
mannen van alle landen be-
schermde. Hoewel het voor-
naamste doel zijner studien
de geneeskunde was, munt-
te hij toch ook in de letter-
kunde uit. Hij vertaalde in
het latijn den roman *Abro-
come en Anthia*, door XE-
NOPHON, welke te *Londen* in
1726, in het grieksch en latijn,

in 4.º gedrukt werd. Hij
hield ook verscheidene re-
devoeringen in het Italiaansch
over geneeskundige onder-
werpen, en over eenige ge-
leerden welke te *Floren-
ce* in 1761 in 2 dl.ⁿ ge-
drukt zijn. Zijne *Verhan-
deling over den Pijthagori-
schen leefregel* is in het
fransch vertaald, in 8.vo
nog heeft hij geschreven:
1.º *Epistolae physico medi-
cae*, 1732 in 4.to 2.º Eene
grieksche en latijnsche *uit-
gave* van OROBASUS en SORA-
NUS over *beenbreuken en ver-
rekkingen*, *Florence*, 1754
in fol. Deze kundige man
overleed den 1 Januarij 1758.

COCCIUS (JUSTUS), een
kundige Zintwister over God-
geleerde geschillen, geboor-
tig van *Bilfeld*, was eerst
een Lutheran, omhelsde
daarna de Catholijke Gods-
dienst te *Keulen*, en werd
kanonik van *Gulik*. Er be-
staat van hem een breedvoer-
rig werk over godgeleer-
de geschillen in de Latijn-
sche taal geschreven, geti-
teld: *Thesaurus Catholicus*
herdrukt te *Keulen* in 1674
2 dl.ⁿ in fol.; het wordt
minder gelezen dan BELLAR-
MINUS en is zulks ook min-
der waardig. Hij overleed
den 31 December 1618.

COCCOPANI (JOANNES) van
Lombardijsehen oorsprong,
geboren te *Florence* in 1582,
was een werktuigkundige,

bouwkundige, schilder, meetkundige, verwierf zich eenen grooten roem en werd in 1622 door keizer FERDINAND II. naar *Weenen* beroepen, die hem in zijne legers als ingenieur aanstelde. Na zijne terugkomst in *Florence*, bediende zich de groot-hertog van hem om het paleis van *Villa imperiale* te bouwen; ook werd naar zijne teekeningen en onder zijn opzigt het schoone klooster der karmelieten gebouwd. De groot-hertog benoemde hem vervolgens tot eenen hoogleeraars post in de meetkunde, welken hij tot aan zijnen dood, in 1649 bekleedde.

COCHEM (MARTINUS VAN), een Capucijner, geboren te *Cochem*, een stadje in het keurvorstendom *Trier*, overleden in 1712 in eenen gezegenden ouderdom, is de schrijver van een groot aantal godvruchtige werken, waarin men meer ijver dan oordeel aantreft. Men kan desnietteenstaande niet ontkennen, dat dezelve hebben bijgedragen om de Godsvrucht onder het volk der Catholijken vorsten van *Duitschland* te onderhouden.

COCHET DE SAINT VALLIER (MELCHIOR), was in het eerst secretaris van den regerenden hertog van *Orleans*, vervolgens raadsheer en voorzitter in het parlement van *Parijs*, en overleed in die

stad, in 1738, in den ouderdom van 74 jaren. Hij is voornamelijk bekend door eene *Traité de l'indult* (*Verhandeling over de Pausselyke vergunning of den aflaat*), in 3 dl.ⁿ in 8. vo 1747. De schrijver onderzoekt grondig eene zaak, die tot op dien tijd slechts zeer oppervlakkig door RAYNAUDIN en PINSON behandeld was. Deze kundige regtsgeleerde stond in 1725 een kapitaal van tien duizend livres rente af, waarvan de opbrengst bestemd werd, om twee adellijke en arme jufvrouwen uit *Provence* wel te bezorgen, als aan de eene een huwelijksgift om in den echt te treden, en aan de andere om den sluijer te aanvaarden. Alle welgezinde burgers prezen de fondatie, en derzelve stichter.

COCHIN (HENDRIK), te *Parijs* in 1687 met den gelukkigsten aanleg geboren, wijdde zich vroegtijdig aan de pleitzaal toe, voor welke het scheen, dat de natuur hem had doen geboren worden. Hij vereenigde met de studie der regtsgeleerdheid, die der oude en hedendaagsche Grieksche, Latijnsche, Italiaansche en Fransche redenaars en wijsgeeren. Als advocaat in 1706 toegelaten, verbond hij zich eerst aan den grooten raad, en bepleitte daar, in zijn 22ste jaar, zijne eerste zaak met denzelfden

bijval, als een-oude redenaar in zijne laatste zou gehad hebben. Zijne vorderingen waren zoo vlug, dat met zijn dertigste jaar zijnen naam naast dien der bekwaamste kerkelijke regtsgeleerden gesteld werd. Sedert hij in het parlement verscheen, bragt hij den roem van den vermaarden LE NORMAND, de *Aigle du barreau* (Adelaar der pleitzaal) bijgenaamd, aan het wankelen. Zijn mond en zijne pen werden weldra het orakel van het publiek. Hij werd door geheel Frankrijk geraadpleegd, en overleed te Parijs, den 24 Februarij 1747. Eene bijzondere zedigheid vergrootte den luister zijner deugden en bekwaamheden. Een zijner ambtgenooten (dezelfde Heer LE NORMAND) zeide hem na zijn eerste pleitgeding, dat hij nooit iets zoo welsprekends gehoord had. *Men ziet wel* antwoordde hem COCHIN, *dat gij niet van het getal dergene zijt, die zich zelve hooren.* Wat men van zijne werken heeft kunnen verzamelen bevat 6 dl.ⁿ in 4.to Parijs 1751 en volgende jaren. Er worden *Memorien, raadgevingen, redevoeringen, pleitgedingen* enz. in gevonden. Ook zijn er uitgezochte uittreksels van zijne werken in het licht verschenen. De nieuwe uitgave zijner werken, welke men onlangs in 8.dl.ⁿ in 8.vo heeft bezorgd, strekt derzel-

ver bewerker tot eer. Men zegt van hem, dat hij in de pleitzaal dezelfde was, die BOURDALOUE op den kansel voorstelde. Zijne welsprekendheid is te gelijker tijd edel en eenvoudig, vol kracht, sierlijkheid en juistheid. Hij bragt al zijne bewijzen op een eenigen terug, welke hij onder verschillende gedaanten deed voorkomen, en altijd met hetzelfde voordeel. Hij bepleitte de meeste zijner zaken naar eenvoudige uittreksels; de treffendste en schitterendste uitdrukkingen kwamen eerst in het vuur der behandeling ten voorschijn. » Ik heb met aandacht, zegt de abt AUGER (Vertaling van DEMOSTHENES en ÆSCHINUS) de voornaamste pleitgedingen, en memorien onzer beroemdste advocaten gelezen; COCHIN heeft mij als de eenige toegeschenen, die het evenwigt met den Atheenschen redenaar kan staande houden; maar ik geloof, dat hij ver onder hem staat in scherpzinnigheid en overvloed van bewijzen, in treffende eenvoudigheid en vluheid van stijl. Hij schrijft met verhevenheid en kracht, houdt maat en overeenstemming; zijn stijl wordt verheven en vurig in gewigtige zaken. Naar het voorbeeld van DEMOSTHENES overweegt en doorgrondt hij den geest der wetten, past bijzondere denkbeelden op algemeene toe, en leidt er duidelijke

grondstellingen van af, die door derzelve klaarheid trefsen en verrukken. Het voor-naamste en meest afdoende bewijs ontsnapt hem niet; hij stelt hetzelfde bij herhaling onder verschillende oogpunten voor; en bevestigt daarmee zijne andere hulpmiddelen. Dit zijn de groote voorregten, waarin hij geenszins voor den Griekschen redenaar onder doet. Men heeft van zijne pleitgedingen slechts diegene bewaard, welke hij zelf in den vorm van gedenkschriften had doen drukken. De lezers, die meer in het bijzonder dien grooten man willen kennen, kunnen de voorrede raadplegen, waarmee de Heer BERNARD het eerste deel zijner werken versierd heeft; COCHIN wordt er in beschreven als een redenaar, schrijver, Christen en burger. Men verhaalt van dien advocaat een geval, hetwelk bewijst, hoezeer hij van de waarheden der godsdienst doordrongen was. Als eene vrouw van aanzien, voor welke hij even te voren gepleit had, hem gezegd had, dat hij zoo zeer boven de andere menschen verheven was, dat indien nog de tijden van het Heidendom bestonden, zij hem als den god der welsprekendheid zoude aanbidden: *In de waarheid van het Christendom, Mevrouw antwoordde COCHIN, heeft de mensch niets, waarvan hij zich den roem kan toeëige-*

nen. Het is voorzeker niet zoo, dat onze laatdunkende geesten, zoo zeer met zich zelve ingenomen, zouden geantwoord hebben: zij, die alles van hunne eigene krachten meenen te ontleenen, en die enkel het belagchelijke van hunne aanmatigheden zich kunnen toeëigenen.» Wat moet men denken, zegt zeker schrander oordeelkundige over die gewaand aangepname welsprekendheid, welke het eenige doel van onze hedendaagsche redenaars, en vooral van die der pleitzaal schijnt te zijn. Het beuzelachtige vernuft onzer eeuw heerscht er in, gelijk elders. Na den smaak voor de ware en grondige schoonheden uitgedoofd te hebben, opent zij eenen vrijen weg voor de zonderbaarste stellingen, van daar ontstaan die zoo gemakkelijk verkregene lofuitingen, die de waardigheid van dat gedeelte der schoone letteren ont-eeren. Is het door wijsgeerige spreekwijzen, door onbetamelijke spotternijen, door eenen puntdichterlijken stijl, door eenen toon en door manieren, overeenkomstig de ontzenuwde zeden van onzen tijd, dat men ons in de edelste der bedieningen, die verhevenheid en vooral die betamelijkheid, welke bij de Romeinen de verdedigers der wetten kenschetste, wil afschilderen?"

COCHIN (JACOBUS DIONYSIUS) doctor der *Sorbonne*, geboren te *Parijs* den 1 Januarij 1726, vond in CLAUDIUS DIONYSIUS COCHIN eenen teederminnenden en deugdzaamen vader, die niets verzuimde om hem eene ter ontwikkeling van zijnen gelukkigen aanleg, geschikte opvoeding te verschaffen, die tevens met den smaak overeenkwam, welken hij sedert zijne jeugd aan den dag gelegd had, om zich aan de eerwaardige bedieningen van den Priesterstand toetewijden. Reeds had hij eenen zoo schitterenden als wel verdienden roem behaald, toen hij in zijn dertigste jaar tot de pastorie van den heiligen JACOBUS van *Haut-pas* bevorderd werd. Daar verscheen zijn ijver in al zijnen glans, vooral zijne Christelijke liefde voor de armen. » Men zou, zegt zeker schrijver, zich waarlijk moeten verwonderen, dat een man alleen had kunnen doen, al wat hij gedaan heeft, zoo vele gestichten oprigten, zoo veel onderstand aan allerlei behoeftigen bezorgen, indien men niet wist, dat men tot alles in staat is, als men met het verstand, met den goeden wil, en met de verkregene kundigheden, zoodanige als de heer COCHIN in zich vereenigde, het verlangen om wel te doen paart, hetgeen een soort van behoefte wordt voor zekere menschen en vooral voor hen,

welke de godsdienst, de zuiverste en vermogendste der beweeggronden, bezielt." Van alle inrigtingen is de oprigting van het hospitaal voor arme zieken van zijne parochie, diegene, welke hem het meeste tot eer verstrekt, en welke hij nog het genoeg had voltooid te zien voor zijnen dood, die den 3 Junij 1783 voorviel. Wij bezitten van dien beminnenswaardigen en ijverigen heeder: 1.° *Prônès (Leerreden)*, 4 dl.ⁿ, in 12.mo — 2.° *Exercices de rétraite (Afzonderingsoefeningen)*, in 12.mo — 3.° *Œuvres spirituelles (Geestelijke werken)*, welke de broeder van den schrijver na zijnen dood in het licht gaf. De heer COCHIN had een zeer uitmuntend talent om leerreden en onderrigtingen te houden. Men ging hem met geestdrift hooren, en men werd zoowel door den gevoelvollen en overtuigenden toon, met welken hij zijne redevoeringen uitsprak, als door het natuurlijke en de gemakkelijke van zijne uitspraak bekoord. Men vindt die hoedanigheden in de onderwijzingen, welke zijne geestelijke werken uitmaken.

COCHIN (KAREL NICOLAAS) een beroemde graveur te *Parijs*, overleed in 1754, in den ouderdom van 66 jaren, hield zich in zijne jeugd met de schilderkunst bezig, hetwelk hem veel voordeel ver-

schaftte voor de graveerkunst. Men vindt in zijne werken dien geest, die overeenkomst, en dienaauwkeurigheid, welke de voortreffelijkheid dier kunst uitmaken. Zijne voornaamste schilderstukken zijn *REBEKKA*, de *heilige BASILIUS*, de *Oorsprong des vuurs*, naar F. LE MOINE; *JAKOB en LABAN*, naar den Heer RESTOUT; de *Dorpsbruiloft*, naar WATTEAU, en de verzameling van *Schilderijen der Invaliden*, welke zijne moeilijke zorgen en eene aanhoudende werkzaamheid van bijna tien jaren hem in staat gesteld hebben met voordeel in het licht te geven.

COCHIN (KAREL NICOLAAS), geboren te *Parijs* den 22 Februarij 1715, werd door zijnen vader tot graveur des konings aan zijne akademie van schilder- en beeldhouwkunst bestemd en door zijne moeder, die dezelfde kunst beoefende, tot het teekenen en graveren. Met zijn vijf tiende jaar, gaf deze jonge kunstenaar, reeds een' afkeer hebbende van de koele en eentoonige werkzaamheid, aan de beginselen der graveerkunst met het steekijzer verbonden, zich aan de neiging over, die hem tot het graveren met sterkwater aanspoorde, en sedert dien tijd ontvouwde hij en liet hij zijne zeldzame bekwaamheden, waarmede hij begaafd was, kennen; eene vernuftige op-

legging der kleuren, de dichterlijke genie en de schoone zamenstelling, welke de werken van dien beroemden kunstenaar kenschetsen. COCHIN vereenigde met zijne groote talenten de hoedanigheden des geestes en des gemoeds, geschikt, om hem van diegene te doen beininnen, welke hem gelijk en die boven hem waren. In het vervolg werd hij verkozen om den 20 December 1749, in gezelschap van den Heer DE VANDIERES, die door den koning tot algemeen bestuurder zijner gebouwen, in plaats van TOURNHEM zijnen oom, benoemd was, naar *Rome* te gaan; eene reis, die tot het einde van September 1751 duurde. In hetzelfde jaar 1751, den 27 November, werd COCHIN met toejuiching, en zonder aan de akademie een schilderstuk tot opneming ingeleverd te hebben, tot lid der akademie aangenomen, en den 4 December daaraanvolgende toegelaten, om den gewonen eed in handen van COYPEL, eersten schilder des konings, bestuurder en rector der koninklijke akademie van schilder- en beeldhouwkunde afteleggen. Het overlijden van COYPEL, den 23 Junij 1752 voorgevallen, deed de plaats van bewaarder der schilderstukken van zijne majesteit in de galerijen van het *Louvre* openvallen; COCHIN werd tot dien post benoemd, waarin hij voortging zich niet alleen als eenen bekwa-

men kunstenaar, maar ook als eenen geleerden man te doen kennen; door een aantal redevoeringen, door hem op onderscheidene tijden in de akademie over verschillende onderwerpen der kunst gehouden, en waarvan de meeste in druk uitgegeven zijn, heeft hij verdient, om tot sekretaris en geschiedschrijver der koninklijke akademie van schilder- en beeldhouwkunde, den 25 Januarij 1755 verkozen te worden. **LODEWIJK XV.** verleende hem brieven van adeldom, en liet hem vervolgens in de orde van den heiligen **MICHAËL** toe, in welke hij den 28 November 1756 opgenomen werd. Hij overleed den 29 April 1790. Er zijn weinige kunstenaars, door wier handen meer stukken vervaardigd zijn, dan door die van **COCHIN**, aan wien de Voorzienigheid tot in zijn vijf en zeventigste jaar, hetwelk een einde aan zijne werkzaamheden gemaakt heeft, de beoefening zijner talenten gelaten heeft. Zijne voornaamste werken zijn: *LYCURGUS, gewond in een oproer; de titelplaat van de Encyclopédie, de platen van BOILLEAU, welke hij zelfgegraveerd heeft, de zestien groote veldslagen van Sina, zamengesteld door zendelingen te Pekin, en waarvan hij voor een gedeelte teekeningen gemaakt heeft.* Deze platen zijn door de bekwaam-

sta graveurs der 18.e eeuw gegraveerd. De verzameling der *platen van het verlorene Jeruzalem* voor de uitgave van **MONSIEUR**; die der platen voor de Fransche geschiedenis van den president **HENNAULT** enz. enz.

COCHLÉE, in het latijn **COCHLÆUS (JOANNES)**, in 1479 te *Wendelstein* nabij *Neurenberg* geboren, deken van *Frankfort* aan den *Mein*, werd door de lutheranen uit die stad verdreven; en daar na kanonik van *Breslau*. Hij redetwistte met ijver tegen **LUTHER**, **OSIANDER**, **BUCER**, **MELANCHTHON**, **CALVINUS** en andere predikers der nieuwigheden. Zijne uitvallen tegen de nieuwe godsdienstleeraars zijn een weinig te sterk; maar zijne bedoelingen waren opregt. Hij werd echter niet zoo zeer als **ECKIUS** door de catholijken geacht, noch zoo zeer door de protestanten gevreesd. Hij hield zich gewoonlijk aan algemeene grondstellingen, zonder de bijzondere vraagpunten te doorgronden; en bepaalde zich meer, om de dwalingen te wederleggen, dan om de betwiste waarheden grondig te bewijzen. Zijn stijl is vrij vloeiend maar onnaauwkeurig. Zijne voornaamste werken zijn: *Historia hussitarum, Menz, 1549*, in fol. Een zeldzaam en uitmuntend werk, een der beste van dien

schrijver. — 2.º *Commentaria de actis et scriptis LUTHERI ab anno 1517 ad 1546*, in fol. 1549. COCHLÉE had de schriften van dien patriach der reformatie en die der andere protestanten ijverig gelezen: hij bediende er zich met vrucht van, om hen van veranderingen en tegenspraken te overtuigen: 3.º *Speculus circa missam* in 8.vo — 4.º *Vita THEODORICI regis, quondam ostrogothorum et Italiae*, Ingolstadt, 1544, in 4.º *Stokholm*, 1699, in 4.º Men heeft in deze laatste uitgave gevoegd, hetgeen in de meeste oude schrijvers over dien vorst gevonden wordt: en hierom wordt dezelve zeer gezocht. 5.º *Councilium cardinalium de emendanda ecclesia conscriptum et exhibitum*: anno 1538, *Accessit discussio etc., ad tollendam etc., in religione discordiam*, 1539, in 8.vo een zeldzaam werk. Om te doen zien, dat de lutheranen, die geen gezag der kerk erkennen, de heilige schrift konden misbruiken, deed hij in 1527 een werk in het licht verschijnen, dat met voordacht met gewijde plaatsen doorweefd was, om te bewijzen, dat J. C. geen God is; en een ander in 1528, om te bewijzen, dat men aan den duivel moet gehoorzamen, en dat de heilige maagd haren maagdelijken staat verloren

had. Zoodra de uitlegging der H. Schrift willekeurig wordt, doet men haar tot allerlei dwalingen dienen. Hij overleed te *Breslau* in 1552.

COCKBURN (CATHARINA), eene dochter van DAVID TROTTER, een schotsch edelman, scheeps-kapitein onder KAREL II, werd te *Londen* in 1679 geboren, lagde zich van hare jeugd af op de dichtkunde toe, en gaf in dat vak bewijzen van hare talent door het uitgeven van een gedicht, hetwelk zij den titel gaf van de *Negen zanggodinnen*. Zij beoefende ook de wijsbegeerte, en vervaardigde het *Verdedigingschrift* der verhandeling van het *menschelĳke verstand* van LOCKE. Zij ging tot de catholĳke godsdienst over, huwde in 1708 met den heer COCKBURN, en overleed in 1749. Men heeft de verzameling harer werken in 2 dl.ⁿ in 8.vo in het licht gegeven. Men vindt er onderscheidene treurspelen in, welke gezocht worden, als *Inès de Castro*. De *noodlottige vriendschap*. De *ongelukkige boeteling*. De *omwenteling in Zweden*. Twee blijspelen waarvan het een zeer op prijs gesteld wordt, ten titel voerende: *Aanmerkingen over de beginzelen en redeneringen van den leeraar RUTHERFORTH*, in zijne proeven over de na-

tuur en de verplichtingen der deugd. Zij schreef dit werk in den ouderdom van 68 jaren.

COCLES — Zie HORATIUS.

COCLES (BARTHOLOMEUS bijgenaamd *della Rocca*), werd te *Bologna* den 9 Maart 1467 geboren. Hij hield zich bezig met te voorspellen, en verscheidene zijner voorzeggingen werden waarschijnlijk bevonden. COCLES zegt men, voorspelde aan LUCAS GAURICO, eenen vermaarden regtsgeleerde, dat hij weldra eene straf zoude ondergaan, zonder dezelve verdiend te hebben; maar dat hij er niet aan sterven zoude. Toen inderdaad BENTIVOGLIO, heer van *Bologna*, vernomen had, dat GAURICO in den zin gekregen had te voorspellen, dat hij voor het einde des jaars uit zijnen staat zoude verdreven worden, liet hij hem aan eene wipgalg ophangen. COCLES verzamelde zijne voorzeggingen waarin zijne kunst ontvouwd was. Deze verzameling van COCLES was getiteld: *Physionomicæ ac Chiromantiæ anastasis, sive compendium ex pluribus et penè infinitis auctoribus cum aprobatione Alexandri Achillini, Bononiæ* 1504 en 1523. Hij gaf later eene *Verhandeling over de gelaatkunde* enz. in het licht zoo dat men hem als den

voorlooper en gids van LAVATER en van Doctor GALL mag aanzien. ACHILLINI versierde dezelve met eene voorrede, welke op gelijke wijze van vrienden en vijanden der voorzegkunde bewonderd werd. Dit *Compendium* werd te *Straatsburg* 1533—36 — 51 — 86, in 8.vo, en in het fransch vertaald te *Parijs*, 1546 — 60 — 1698. enz. uitgegeven. COCLES overleed, zoo als hij zelf voorzegd had, aan eenen slag op het hoofd. HERMES DE BENTIVOGLIO, een zoon van den heer van *Bologna* liet hem op eene verraderlijke wijze door CAPONI doodslaan, die hem, terwijl hij zijne deur opende, eenen slag met de bijl toebragt. Maar het treffendste daarvan, is, dat toen CAPONI COCLES, aan wien niets bekend was, ging raadplegen, deze hem zeide: *Ach! mijn vriend, gij zult eenen moord begaan, vóór dat het nacht is.* Na zijnen dood vond men in zijne studeerkamer voorzeggingen, aangaande diegene zijner kennissen van welke hij de hand en het gelaat gezien had, welke alle zoo waarschuwend zijn als deze, ten minste naar het verhaal van VARRILLAS; maar men weet, dat deze schrijver niet verdient geloofd te worden. De godgeleerden hebben geschreven, dat, hoewel dergelijke voorzeggingen bij een moge-

hijk toeval zeer naauwkeurig in vervulling gebragt zijn, men dezelve veeleer aan den kwaden geest, dan aan de geringe kennis van de gereg- telijke sterrekunde moet toeschrijven.

COCOLI (DOMINICUS) een bekwaam Italiaansch meetkundige, geboren te *Brescia* in 1747, onderscheidde zich vroegtijdig door zijne uitgebreide kennis in de wiskundige wetenschappen. Toen de vernietiging der jesuitenorde de leerstoelen van hun collegie te *Brescia* open gelaten had, werd **Cocoli** tot dien van de natuur- en meetkunde benoemd, welke hij meer dan 30 jaren bekleedde. Ten tijde dat eene nieuwe regering in zijn vaderland ingevoerd werd, kwam deze geleerde in bedieningen, waarin zijne talenten vereischt werden. Hij werd in 1802, tot lid van het keurvorstelijke collegie der *Dotti*, en later, in 1805, tot inspecteur generaal der wateren en wegen van het konigrijk *Italië*, door den keizer **NAPOLEON** benoemd, en overleed in 1812. Hij heeft geschreven: 1.° *Elementi di geometria e trigonometria*, *Brescia* 1777. — 2.° *Elementi di statica*, *ibid* 1779. — 3.° eene verhandeling *over de uitwatering der rivieren in de zee*, in handschrift dat in eenen

brand in 1799 verteerd werd, toen het *Austro* russisch leger in *Italië* viel, en — 4.° Eene *volledige verhandeling over de meetkunde*, in handschrift gebleven.

COCQ (FLORENTIUS DE), regulier kanonik van de abdij van den heiligen *MICHAËL* te *Antwerpen*, van de premonstratenzer orde, werd hoogleeraar der godgeleerdheid en verwierf door zijne buitengewone ervarenheid in de gewijde schriften eenen grooten naam. Men kent van hem: *Principia totius theologiae moralis et speculativae ex sacra scriptura sanctis Patribus, maximo sancto AUGUSTINO et aliis. Probatis auctoribus compendiose deprompta*, 3 dl.ⁿ in kl. 8.vo *Keulen* 1682. Dit werk is aan den kardinaal **AZZOLINI** opgedragen. Hij heeft zeer vele andere godgeleerde verhandelingen nagelaten, en overleed in 1691.

COCUS (ROBERTUS), een engelsche godgeleerde, vicarius van *Leeds*, overleden in 1604, heeft zich beroemd gemaakt door zijn werk, getiteld: *Censurae quorundam scriptorum, qui sub nominibus patrum antiquorum a pontificiis citari solent*, *London*, 1623, in 4.° Hij onderscheidt daarin met vele scherpzinnigheid

de echte werken der kerkvaders van diegene, welken hun valschelijk toekent. Het is jammer, dat de geest en de taal der sekte zijne aanmerkingen misvormen.

CODDE (WILLEM VAN DER) een protestant, geboren te *Leyden* in 1575, was hoogleeraar der hebreuwsche taal in zijne geboortestad; werd er van ontzet, wjl hij de partij der *Arminianen* gekozen had; een vrij zonderling uitwerksel van de zoo zeer door de *Calvinisten* gepreekte verdraagzaamheid. Hij overleed in 1619, en liet na: 1.° *Aanmerkingen over den profet OZEAS*, *Leyden*, 1621, in 4.to — 2.° *Sylloge vocum versuumque proverbialium*, 1623, enz. WILLEM VAN DER CODDE had drie broeders, JOANNES, ADRIAAN en GILBERTUS, die, met eenen zekeren ANTONIUS CORNELIS-zoon, eenen oorsprong aan de sekte, *profeten* genoemd, in *Holland* gegeven hebben. Zij begonnen met de priesters te lasteren, als lieden, die zich het regt aanmatigen alleen in de kerk te spreken, en die ten koste van anderen een werkeloos leven leidden. Zij voerden bij zich het doopen door indompeling in, en beweerden dat het den christen niet geoorloofd was, ambten te bekleeden of soldaat te worden. Zij verwierpen

in het algemeen alle geloofsbelijdenissen, en hielden zich omtrent de voorbeschikking (predestinatie), aan het gevoelen van ARMINIUS. De geestdrijver JOANNES VAN DER CODDE beroemde zich, dezelfde gaven van den heiligen Geest ontvangen te hebben, als de Apostelen, en dat toen dezelve op hem nederdaalde, het huis schudde. Een zekere OUDAAN, een bakker van beroep, bestuurde na den dood van VAN DER CODDE deze, sectarissen.

CODDE of KODDE (PETRUS) CODDAEUS, geboren te *Amsterdam*, in 1648, ging in het genootschap van het *Oratorium*, werd aartsbisshop van *Sebaste*, en pauselijke vicarius van de *Verenigde Provinciën*; in deze laatste waardigheid volgde hij JOANNES VAN NEERKASSEL op (zie dat artikel) en werd droeviglijk berucht door de weigering, om het formulier te onderteekenen, en door zijne verbindtenissen met de janseniste partij. Hij bragt in zijne kerk onlusten en ergernissen te weeg. Te *Rome* ontboden zijnde, regtvaardigde hij zich zoo slecht, dat hij door een besluit van den 3 April 1704 afgezet werd. Na zijne terugkomst in *Holland*, ging hij voort met aldaar veel wanorde te stichten, en overleed den 18 december 1710. De partij, van welke hij de bevoor-

deraar geweest was, plaatste hem onder de heiligen, en liet eene plaat graven waarop de heilige PETRUS, hem in den hemel opnemende, voorgesteld werd. Ik weet niet, zegt de schrijver van de tijdrekenkundige gedenkschriften, of de heilige PETRUS hem den hemel opende; maar de Paus verbood voor hem, als in zijne hartnekkigheid en dwalingen gestorven zijnde, te bidden.

CODINUS (GEORGIUS), hofmeester van *Konstantinopel*, omtrent het einde der vijfde eeuw, liet na: 1.° *Een kort begrip over de oudheden van Konstantinopel*, 1655, in fol. met de werken van CONSTANTINUS MANASSES, die een deel van het *Byzantium* uitmaken. Het is eene ware compilatie, waarvan men zich kan overtuigen door het boek van CODINUS met de werken van HESYCHIUS van *Milete* te vergelijken. *De Originibus Constantinopolitanis*, door MEURSIUS in 1613 uitgegeven. — 2.° *De imperatoribus Constantinopolitanis*, door LAMBECLUS, in 1655 in het licht gegeven. — 3.° *De Signis, statuis et aliis spectatu dignis Constantinopoli*, Geneve, 1607, in 8.° — 4.° *Over de bedieningen van het paleis en van de kerken van Konstantinopel*. Zij zijn in 1648, in fol. verzameld.

CODRUS, zoon van MELANTHUS, de zevende en laatste koning van *Athene*, raadpleegde, zegt men, de godspraak omtrent de *Heracliden*, die zijn land verwoestten, en kreeg tot antwoord, dat het volk, wiens aanvoerder gedood werd, overwinnaar zoude blijven. Dit antwoord bragt hem op de gedachte, om zich als eenen boer te verkleeden. Hij volvoerde het en werd in het jaar 1095 vóór J. C. door eenen soldaat gedood, welken hij met het oogmerk om de godspraak te vervullen, gekwetst had. De *Atheners* veranderden na zijnen dood hunnen staat in een gemeenebest, en werden door overheidspersonen geregeerd, welke men *Archonten* noemde; MEDRON, zoon van CODRUS was de eerste.

CODRUS, een Latijnsche dichter, waarvan JUVENALIS melding maakt, was zoo arm, dat zijne armoede tot een spreekwoord geworden is: *Codro pauperior*. Deze dichter leefde onder de regering van DOMITIANUS, en had een gedicht, getiteld *Theseides* vervaardigd, hetwelk niet tot ons gekomen is.

CODRUS (URCEUS). — Zie URCEUS CODRUS.

CODURE (PHILIPPUS), behoortig van *Annonay*, over-

Ieden in 1660, omhelsde na te *Nimes* predikant geweest te zijn, de Catholieke godsdienst. Wij bezitten van hem: Een goed *Commentarium over JOB*, Parijs 1651, in 4.to, dat bij de *Critici sacri* van Londen en Amsterdam ingevoegd is, en eenige andere werken, zoo als: *Traité des mandragores* (*Verhandeling der mandragoras*), tegen welke BOCHARD geschreven heeft. Hij was ervaren in de Hebreeuwse taal.

COEBEL, was in het jaar 1566, raadsheer aan het hof te Brussel, en dus in een der neteligste tijdperken. Kort na het overgeven van het beruchte smeekschrift der edelen aan de landvoogdesse, hadden de staten van *Holland* besloten, een bijna dergelijk verzoek als de edelen te doen, onder de benaming van *Ontwerp eener Moderatie, tot matiging der Plakaten*. De afgevaardigden, die gelast waren, hetzelfde der hertoginne aantebieden, waren niet zoodra te Brussel gekomen, of zij vernamen, dat het vertoog reeds ten hove gelezen was. COEBEL was het, die dit den advokaat niet alleen bekend maakte, maar er zelfs bijvoegde: »Hoe dat het vertoog was bevonden, te zijn van gelijken inhoud als het verzoekschrift der edelen, die men Geuzen noemde, en

welker bedrijf bij den koning zoo kwalijk genomen werd, dat zij gevaar liepen, in deszelfs hoogste ongenade te vallen." Hierom gaf hij in bedenken, of de staten, met het inleveren van hun vertoog, het bedrijf der Geuzen niet zouden billijken, en zich dus ook aan gelijk gevaar met hen blootstellen. Vervolgens overgaande tot een onderzoek van het vertoog zelf, merkte hij aan, dat daarin eene vrijheid begeerd werd, die het land voor allerhande verleiders en kwaaddoeners moest openstellen: zoodat het inkomen van vreemde leeraars, het openlijk prediken, de opschuddingen onder de gemeente, en andere zwaarigheden, die er uit te wachten waren, den staten zouden worden te last gelegd. Ten besluite zeide hij, »dat hun vertoog geen vrucht doen zou, wijl zij geen ander antwoord van de landvoogdes te wachten hadden, dan dat aan de geuzen gegeven was." Om al deze redenen werd dan ook het inleveren van het vertoog gestaakt.

COEFFETEAU (NICOLAAS), in 1574 te *Saint-Calais*, in het Fransche Dep.^t der *Sarte* geboren, werd in 1588 dominikaner, verhief zich door zijne verdienste tot de eerste bedieningen zijner orde, en overleed in 1623, toen hij door LODEWIJK XIII. tot

het bisdom van *Marseille* benoemd was. Schoon hij toen slechts 49 jaren oud was, had hem de jicht, waaraan hij veel onderhevig was, zeer verzwakt. Hij was, eenigen tijd te voren, bisschop van *Dardania, in partibus*, geworden, met de hoedanigheid van bestuurder en suffragaan van het diocees van *Metz*. Zijne wel-sprekendheid schitterde met luister in zijne leerreden en werken, die zeer zuiver voor den tijd, waarin hij leefde, geschreven zijn. De voor-naamste zijn: 1.° *Antwoorden*, aan den koning van *Groot-Brittanië*, aan *DUPLESSIS-MORNAY*, en aan *MARCUS ANTONIUS DE DOMINIS*. *HENDRIK IV.*, had hem verkozen om tegen den eerste te schrijven, en *GREGORIUS XV.* om den tweeden te antwoorden. De twist wordt daarin met waardigheid en eenen edelen toon, en niet met die geestdrift van eenige godgeleerden van zijnen tijd, behandeld. — 2.° *Histoire romaine depuis AUGUSTE jusqu' à CONSTANTIN* (*Romeinsche Geschiedenis sedert AUGUSTUS tot op KONSTANTIJN*), in fol. *Parijs*, 1647; een werk, dat, hoewel onnaauwkeurig, echter voor de uitgave der laatste werken over dit onderwerp met eenig genoegen, gelezen werd. — 3.° *Eene Vertaling* (in het Fransch)

van *FLORUS*, die eenigen tijd als het meesterstuk der Fransche taal, aanbevolen werd. *VAUGELAS* haalt het als een voorbeeld aan. Tegenwoordig is het geheel in vergetelheid geraakt. — 4.° *l'Argenis*, een staatkundige roman van *BARCLAY*, in het Fransch vertaald, *Parijs*, 1621, in 8.°

COEHOORN (MENNO VAN), werd in 1641 op *Lettinga-staate*, eene luthoeve niet ver van *Leeuwarden* geboren. Zijn vader *GOZEWIJN VAN COEHOORN*, kapitein eener compagnie infanterie, ten dienste van den staat, ontdekte reeds vroeg de neiging tot de krijgsdienst, waarmede de jonge *MENNO* bezielde was, en belastte zich zelve met de ontwikkeling van dien aanleg, waardoor hij door de uitstekendste vorderingen van zijnen zoon heerlijk beloond werd. Deze vertrok daarop naar *Franker*, alwaar zijn oom *BERNARDUS FULLENIUS*, als hoogleeraar in de wis- en vestingbouwkunde *Vrieslands* hooge school tot luister verstrekte; onder diens opzigt bragt *COEHOORN* het weldra in de wiskundige wetenschappen zoo ver, dat hij zich in staat bevond, om zich in al de deelen der vestingbouwkunde zelve te oefenen. Met zijn zestiende jaar werd hij reeds tot ka-

pitein bevorderd, en in 1674 gaf hij bij de belegering van *Maastricht*, door **LODEWIJK XIV.** ondernomen, alsmede in de veldslagen van *Sennef*, *Castel* en *St. Denis* zulke doorslaande bewijzen van kunde en moed, dat hij weinige jaren daarna op aanbeveling van prins **HENDRIK CASIMIR** tot kolonel der beide bataillons van *Nassau-Vriesland* bevorderd werd. Een geschil met den kundigen vestingbouwer **PAAN**, over het stuk van versterkingen, deed **COEHOORN** de pen opvatten, en een werkje in het licht geven, hetwelk een altijddurend gedenkteeken zijner kunde in dat vak zal opleveren, en waarin hij zooanige nieuwe beginselen voordroeg, als er in het vak van vestingbouwkunde nog nooit waren uitgedacht. In beide de belegeringen van *Keizersweerd* en *Bonn*, door den keurvorst van *Brandenburg* vermeesterd, heeft **COEHOORN** den grootsten roem verworven. In 1690 was hij, als brigadier bij den voor de bondgenooten ongelukkigigen slag van *Fleury* tegenwoordig, waarbij hij de uitstekendste dapperheid ten toon spreidde. Dan in plaats van hiervoor billijk beloond te worden, berokkenden hem nijd en afgunst, de ontzetting van zijnen eerpost, zoodat hij enkel het bevel over beide genoemde bataillons

behiel, hetwelk hij liever verkoos mede neder te leggen, dan langer tegen bittere en rustelooze afgunst te worstelen. **Koning WILLIAM III.** echter, die zijne verdiensten op prijs wist te stellen, plaatste hem aan het hoofd van een regiment, en zond hem naar *Namen*, om het kasteel dier stad door nieuwe werken te versterken, van welken last hij zich tot 's vorsten bijzonder genoeg kweet. Het nut van dit nieuwe werk bleek reeds in het volgende jaar 1692, bij de belegering van *Namen* door den krijgskundigen **VAUBAN**, die toen het kasteel, door gebrek aan vele behoeften, en de doodelijk geoordeelde verwonding van **COEHOORN**, in zijne handen viel, aan dezen bij de eerste ontmoeting verklaarde: » Ik heb zeven malen de batterijen van mijn geschut veranderd, voor dat ik eenen aanval op uwe verschansing heb durven wagen, » — Drie jaren later werd *Namen* door koning **WILLIAM** belegerd; de Fransen, welke die stad bezet hielden, beschouwden dezelve als zoo onwinbaar, dat zij op eene der poorten lieten zetten: *Zij kan overgegeven, maar niet overwonnen worden.* **COEHOORN**, aan wien de koning de zorg over het beleg had opgedragen, loogenstrafte echter weldra deze grootspraak, daar hij de

stad weldra deed bezwijken, en kort daarna ook het kasteel voor zijn schrander kriegsbeleid deed bukken. In 1697 begon hij op last der staten en des konings de vestingwerken van *Groningen*, *Nymegen* en *Bergen op Zoom* in beteren staat te brengen. In 1702 belette hij met 10,000 man, met welke hij door de staten tegen de Franschen was opgezonden, dat de laatste in *Vlaanderen*, op welk gewest zij het hadden toegelegd, iets van belang konden uitrigten. In den nazomer van hetzelfde jaar bragt hij *Venlo* aan de zijde der bondgenooten. Aan de verovering van het kasteel te *Luijk* en de *Karlsruers* schans aldaar had hij mede een roemrijk deel. In 1703 werd *Bonn* door hem, tot verbazing van alle, die met de sterkte der stad bekend waren, veroverd; daarna werd hij met *SPAR* door *MARLBOROUGH* belast, om de liniën, waarmede het land van *Waas* door de Franschen versterkt was, in te nemen, hetwelk dan ook plaats had. Doch dit waren zijne laatste diensten den staat be- wezen: hij werd door eene beroerte overvallen, die hem den 17 Maart 1704 uit dit leven wegrukte; hij bekleedde bij zijn overlijden de posten van luitenant-generaal van het voetvolk, gouver-

neur van *Staats-Vlaanderen*, en de forten aan de *Schelde*, generaal der artillerie, en directeur-generaal der vestingwerken. Zijn zedelijk karakter, als zijnde van den oud *Vrieschen* stempel, wordt zeer geprezen. Zijne kunde werd zelfs door buitenlanders zeer geroemd: de Franschen noemden hem gewoonlijk *le VAUBAN Hollandais*. Het lijk van *COELHOORN* werd in de kerk te *Wijk*, een dorp in *Vrieland*, ter aarde besteld, alwaar zijne kinderen te zijner gedachtenis, een prachtig praalgraf hebben doen oprigten.

COELUS of de *Hemel*, de oudste der goden, was een zoon der aarde en had eene menigte kinderen. *SATURNUS* een derzelve overviel zijnen vader in den nacht en verminkte hem met eene zeis. Uit het bloed, hetwelk uit de wond op de aarde vloeide, ontstonden de reuzen, de *Furien* en de *Nimfen MELIADEN*, het overige werd met de zeis in zee geworpen, en uit het schuim, hetwelk zich hierdoor verhief, werd *VENUS* gevormd, welke de golven op het eiland *Cyprus* aanspoelden.

COET (*JACOBUS DE*) uit *Iperen* in *Vlaanderen*, een *Jesuit* en godgeleerde was met vele zaken bekend, en

verstond dezelve in den grond. Tot vermaak vervaardigde hij een gedicht in Leoninische verzen, maar zonder er zijnen naam voor te plaatsen, hetwelk ten titel voert:

*Norma Ministrorum, seu simplex regula morum,
Juxta iter errorum sine lege reformatorum!*

Hij heeft op gelijke wijze nog verscheidene andere stukken geschreven, getiteld: *De Jubal et Tubalcaim; De aureo vellere; De Jubilaeo; De Matthiae Hovii Archiepiscopi Mechliniensis*. Hij overleed in 1621 te Brugge in den ouderdom van 50 jaren.

CÆTIVY (PREGENT, heer van) een Britsch Edelman onderscheidde zich door zijne dapperheid en schranderheid in onderscheidene belegeringen en veldslagen, werd in 1439 admiraal van Frankrijk, en in 1450, na in den veldslag van Formigny uitgemunt te hebben, in de belegering van Cherbourg door een' kanonskogel gedood. — ALANUS DE CÆTIVY zijn broeder werd achterenvolgend bisschop van Dol, van Cornouailles, van Avignon, en vervolgens Kardinaal. Hij werd in verschillende gewigtige zaken gebruikt, en overleed te Rome den 22 Julij 1474 in den ouderdom van 69 jaren. Hij was een bekwaam, maar vermetel en somwijlen op-

geblazen man. Men zegt dat hij in het volle consistorie den paus PAULUS II. verweet, dat hij trotsch, gierig, geveinsd was, en dat hij al zijne misdaden vermomd had, om de stemmen van het heilige Collegie voor zich te winnen.

CÆTLOGON (ALANUS EMMA-NUEL DE), uit eene beroemde familie van Bretagne in 1646 gesproten, ging in 1670 uit de land- in de zee-dienst over. Hij bevond zich in elf zeeslagen, onder andere in de gevechten van Bantry en Ierland in 1688 van la Hogue in 1692 en van Velez-Malaga in 1704. LODEWIJK XV. verhief hem, om zijne diensten te beloonen tot ridder zijner orden, en vereerde weinige dagen voor zijnen dood zijnen ouderdom met den Maarschalks-staf van Frankrijk in 1704, waarnaar hij langen tijd gereik-hald had. Toen hij denzelven bekwam, riep hij uit: *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo [da gloriam]*. Hij eindigde den 7 Junij 1730 zijnen levensloop, en had altijd in den ongehuwden staat geleefd. In eenen hoogen ouderdom over verschillende onregtvaardigheden nadenkende, ging CÆTLOGON in het novitiaat der Jesuiten. Het nageslacht zijns broeders ging in den persoon van den mark-

graaf CÆTLOGON, in 1791 te *Parijs* overleden, te niet.

CŒUR (JACOBUS), geboortig van *Bourges*, drong zich ofschoon een koopmans zoon, aan het hof van KAREL VII. in en werd deszelfs kassier dat is, schatmeester der bezuiningen. Hij diende den koning in het financiewezen zoo wel, als de DUNOIS de LA HIRES en de SAINTRAILLES door de wapenen. Hij leende hem 200,000 gouden kroonen om de verovering van *Normandye* te ondernemen, hetwelk hij nimmer zonder hem zoude heroverd hebben. Zijn handel strekte zich in alle deelen der wereld uit, in het *Oosten* met de *Turken* en *Perzers*, in *Afrika* met de *Sarracenen*. Schepen, Galeijen, 300 op verscheidene plaatsen verspreide zaakvoerders maakten hem den rijksten partikulier van *Europa*. KAREL plaatste hem in 1448 onder het getal ambassadeurs die naar *Lausane* gezonden waren, om een einde aan de scheuring van FELIX V. te maken. Zijne vijanden en benijders maakten zich zijne afwezigheid ten nutte om hem te doen vallen; door zijne betrekkingen met den *Dauphin*, daarna LODEWIJK XI., verdacht te maken. De koning zijne diensten vergetende, gaf hem aan de hebzucht der hovelingen o-

ver, die zijnen buit verdeelden. Hij werd in de gevangenis geworpen, het parlement maakte zijn proces op, en veroordeelde hem eene openbare schuldbekentenis af te leggen, en 400,000 kroonen te betalen. Men beschuldigde hem van geldafpersing, en durfde hem zelfs den dood van AGNES SOREL ten laste te leggen, welke men geloofde aan vergif gestorven te zijn: maar men kon niets tegen hem bewijzen, dan dat hij aan eenen Turk eenen Christen slaaf, die zijnen meester verlaten had, had laten wedergeven en dat hij aan den Sultan van *Egypte* wapenen had laten verkoopen. JACOBUS COEUR vond in zijne bedienden eene regtvaardigheid en edelmoedigheid, die hem voor het verdriet, dat hij ondervond schadeloos stelden. Zij verbonden zich bijna allen, om hem in zijne ongenade bij te staan. Een onder hen, namelijk JOANNES DE VILLAGE, die zijne nicht getrouwd had, nam hem uit het klooster der Franciskanen van *Beaucaire* weg, waarwaarts hij uit *Poitiers* overgebracht was, en maakte hem het middel om zich naar *Rome* te redden, gemakkelijk. Toen Paus CALIXTUS III. hem het bevel over een gedeelte der vloot, die hij tegen de *Turken* uitgerust had, had opgedragen, overleed hij bij

zijne aankomst op het eiland *Chio* in 1456. Wat men verhaalt van zijn nieuw lot, van zijne reis naar het eiland *Cyprus*, van zijn tweede huwelijk, van zijne hieruit gesprotene dochters, is een verlichtsel zonder eenigen grond. **BONAMI** lid der akademie van opschriften en schoone letteren bewijst zulks in een opstel, in de vergaderingen van dat genootschap voorgelezen. De schrijver van de *Proeve over de algemeene Geschiedenis* heeft op gelijke wijze geene kennis van die verhandeling gehad, of heeft er niet van willen gebruik maken, wijl hij zegt, dat **JACOBUS COEUR** zijnen handel op *Cyprus* ging voortzetten. Een gedeelte der goederen van dien vermaarden koopman werd zijnen kinderen, uit hoogachting der diensten van hunnen vader teruggegeven. Een van hen, **JOANNES COEUR** werd Aartsbisschop van *Bourges*, maakte zich geacht door zijne verdiensten en overleed in 1483.

COFFIN (KAREL) werd in 1676 te *Buzanci* in het bisdome *Rheims* geboren. Te *Parijs* volbragt hij zijne studiën, die hij te *Beauvais* begonnen had. Voortbrengsels in versmaat en in proza, waarin men den Latijnschen stijl van de eeuw van **AUGUSTUS** weder opmerk-

te, gedichten over de algemeen bekende gebeurtenissen, redevoeringen over omstandigheden, die hem in persoon betroffen, eene bijzondere begaafdheid om de jeugd te vormen, waren de redenen, dat hij in 1713 tot eersten opziener van het collegie van *Beauvais* verkozen werd. Er kwamen uit deze school eene menigte mannen te voorschijn, die door hunne wetenschappen den bestuurder hunner studiën tot eer verstrekten. In 1718 verkoos hem de universiteit van *Parijs* tot rector, en zijn rectorship werd beroemd door de herstelling van het kosteloze onderwijs: aan welke gebeurtenis hij veel deel had, en welke hij door een zeer schoon mandement vierde. Deze man, dierbaar voor de wetenschappen, welke hij aanhoudend met goed gevolg beoefende, werd hun in 1749 ontnomen. Zijn dood was het begin der twisten tusschen het parlement en den aartsbisschop van *Parijs*. Daar **COFFIN**, een ijverige en stijfhoofdige Jansenist, in zijne laatste ziekte geweigerd had, een biechtbriefje te toonen, om de laatste Sacramenten te ontvangen, bleef hij er van verstoken, en overleed zonder de hulpmiddelen der Godsdienst. Dit gebeurde maakte opspraak, en een staatspersoon bracht er de klagten over in, bij het parlement.

Hierdoor begonnen die lange reeks van aanklagten, waarvan de regtszalen weergalmden tegen de wegeringen van Sacramenten aan de *appellanten*. In de laatste jaren zijns levens had hij zich met de herziening der *Anti-Lucretia* van den kardinaal POLIGNAC bezig gehouden. Dit is een der laatste diensten, welke hij de Godsdienst dienende, den wetenschappen bewezen heeft. Hij is voornamelijk door de *Hymnen* bekend, die hij voor het *Breviarium* van *Parijs* vervaardigd heeft, en die daarna in alle nieuwe Brevieren aangenomen zijn. Eene gelukkige toepassing van groote beelden en van de verhevenste plaatsen der Schrift; eene wonderbare eenvoudigheid en zalving; eene zuivere en aangename Latijnsche stijl, zullen aan dezelve steeds een der eerste rangen onder de werken van dien stempel verschaffen. Heeft SANTEUIL door dichtvuur en dichtkunde uitgemunt, zoo heeft COFFIN die prachtvolle eenvoudigheid bezeten, die het karakter dier soorten van voortbrengselen, behoort te zijn. Men heeft in 1755 eene volledige verzameling zijner werken, 2 dl.ⁿ, in 12.mo in het licht gegeven. Er bestaan nog verscheidene kleine dichtstukken, onder andere *l'Ode sur le vin de Champagne* (*Lierzang op den Champagne-wijn*), die in bevalligheid

en ongedwongenheid OVIDIUS en CATULLUS nabij komen, en al zijne ongewijde gedichten ver overtreffen; erheerscht een geest en een vuur in, het vocht waardig, hetwelk hij bezingt. De stad *Rheims* erkende zijne verdienste door een jaarlijksch geschenk harer beste wijnen.

COFFINAL DU BAIL (JOANNES BAPTISTA), onder-president van de revolutionnaire vierschaar van *Parijs*, en een der geduchtste regters van dat verschrikkelijk ligchaam, in 1746 te *Aurillac*, departement van *Cantal* geboren, was eerst geneesheer geweest, daarna wetgeleerde; zelf als medepligtige met FOUQUIER - TINVILLE en ROBESPIÈRE naar het schavot geleid, onderging hij zijn vonnis den 18 *Thermidor* het tweede jaar (27 Julij 1794) met dezelfde ongevoeligheid, als hij in het ter dood geleiden zijner tallooze slagtoffers betoond had. Men kan, zonder eenige verwondering met verontwaardiging gepaard, niet aanmerken, dat deze woestaard, welke aan den geleerden LAVOISIER, die ter dood veroordeeld was, een uitstel van vijftien dagen weigerde om een schatbaar werk te eindigen, zelf vele geleerdheid bezat.

COGER (FRANCISCUS MARIA), hoogleeraar der *Rhetorica* in het collegie *Mazarin*,

en oud rector der universiteit te *Parÿs* in 1723 geboren, heeft zeer vele Latijnsche gedichten vervaardigd, die door de beminnaren dier oude taal, wegens de zuiverheid van den stijl wel onthaald zijn; maar niet door de ware dichters, omdat aan die stukken het dichtvuur ontbreekt. Wat hem het meeste heeft doen kennen, is *Critique de l'éloge de Monseigneur le Dauphin* (Beoordeeling der lofspraak van Monseigneur den Dauphin), door den Heer THOMAS, 1766, in 8.vo en dat over *BELISARIUS*, door MARMONTEL, 1767. De goede smaak en de ware letterkundige en godsdienstige grondbeginselen, schitteren daarin uit. VOLTAIRE, die in dit oordeelkundig geschrift niet verschoond werd, wreekte zich hierover naar zijne gewoonte, door spotternijen. Hij noemde den bekwamen oordeelkundige niet anders, dan *Coge pecus*. De hoogleeraar verzette zich tegen den stroom van schimpreden, door dien twistzieken wijsgeer tegen hem uitgebraakt, slechts door matiging en verachting, en vergenoegde zich met tot prijsvraag der universiteit deze zoo gemakkelijke, door zeer duidelijke grondstellingen en daadzaken, te bewijzene waarheid, voortestellen: *Dat de wijsbegeerte onzer dagen niet minder eene vijandin der*

wetten, dan der Godsdienst is. COGER overleed den 18 Mei 1780, betreurd door diegenen, wier goede neigingen tot de studie hij door zijne milddadigheden ondersteund had, en die zonder dien bijstand, uit gebrek aan vermogen, dezelve niet hadden kunnen verwezenlijken. Men vindt in het dagblad van *Parÿs* van den 29 Mei 1780 eene geschiedkundige verhandeling over COGER.

COGESHALES (ROELAND of RADULPHUS), een Engelsche geleerde en kanonik, daarna geestelijke van de orde van *Citeaux*, bloeide op het einde der twaalfde en in het begin der dertiende eeuw. Wij bezitten van hem: *Jaarboek van het heilige Land*, dat des te kostbaarder is, wijl hij getuige der daadzaken geweest was, welke hij verhaalt. Hij was te *Jeruzalem*, en werd er zelfs gewond, toen SALADIN in 1188 hetzelfde belegerde. Hetzelve is uitgegeven in het vijfde deel van de *Amplissima Collectio* van doctor MARTENNE, als ook *Chronicon anglicanum ab anno 1066 ad annum 1200, et Libellus de motibus Anglicanis sub JOHANNE rege*, welke van denzelfden schrijver zijn. PIRSEUS maakt er melding van in zijne *Beroemde Schrijvers van Engeland*. COGESHALES is, naar alle waarschijnlijkheid, in 1228 overleden.

COGNATUS. — Zie CAUSIN.

COGNOLATO (GAETANUS), den 27 Augustus 1728 te *Padua* geboren, bestuurder der vermaarde; in deze stad onder den naam van *Seminarie* gevestigde school, waarin hij zelf zijne eerste studien volbragt had, beoefende met een gelukkig gevolg de Grieksche en Latijnsche talen, alsook de oudheden. Men heeft aan hem te danken, eene zeer geleerde en in zeer zuiver Latijn geschrevene voorrede, aan het hoofd van het Latijnsche woordenboek van FORCELLINI geplaatst, als ook zes uitmuntende Redevoeringen, te *Padua* in 1769 uitgegeven, waarvan vier over wetenschappelijke zaken handelen, en twee op den dood der kardinalen, GALLO en VEROUËSE betrekking hebben. COGNOLATO is den 10 December 1802 overleden.

COGOLIN (JOZEF DE CUERS), een edelman uit *Provence*, te *Toulon* geboren, was verscheidene jaren in zeedienst, hoewel zijn ligchaamsgestel zich aanhoudend tegen die dienst verzette. Hij gaf zich vervolgens aan de dichtkunde over; de Vertaling in Fransche verzen der *episode* van ARISTEUS in het vierde boek der *Landgedichten* van VIRGILIUS, en die van den *Twist tusschen AJAX en ULYSES, om de wapenen van* ACHILLES, uit OVIDIUS ont-

leend, doen betreuren, dat hij niet in het geheel eenen dier twee gedichten vertaald heeft. Daarenboven bestaat er nog van hem: Een *Lierzang op de Kunsten*, een *Gedicht tegen het Materialismus*, en een *over de Opvoeding*, 1657, in 8.vo Deze voortbrengsels bewijzen, dat hij niet zoo als het meeste gedeelte onzer hedendaagsche dichters, zijne talenten misbruikte om de ondeugd en de ongodsdienstigheid te bezingen. Hij overleed te *Lyon*, den 1 Januarij 1760, in den ouderdom van 57 jaren.

COIGNET (MICHAEL), een meetkundige uit *Antwerpen*, overleden in 1623, in den ouderdom van 74 jaren, liet na in het Fransch: *Eene Verhandeling over de Scheepvaart*, 1581, die te zijnen tijde hem eenen grooten roem verschaftte.

COIGNET (GILLES), een schilder, geboren in 1530 te *Antwerpen*, en te *Hamburg* in 1600 overleden, had met STELLA in *Italië* gereisd, en zich door talrijke schilderstukken bekend gemaakt, welke hij in onderscheidene steden van het land, waarin hij verbleef, achterliet. Bij zijne terugkomst in het vaderland in 1561, werd hij in de akademie opgenomen, en zoo beroemd, dat, hij niettegenstaande zijne bui-

tengewone vlugheid en aanhoudende vlijt, welke hij aan het werk besteedde, verplicht werd CORNELIS MOLENAAR aan zich te verbinden, om den grond, de landschappen en het bouwkundige gedeelte van de meeste zijner schilderijen te schilderen. Zijne meest bekende voortbrengsels zijn uitwerkselen van licht.

COIGNET (HORATIUS), een toonkunstenaar, in 1736 te *Lyon* geboren, waar hij den 29 Augustus 1821 overleed, een lid der akademie van die stad, alsook van derzelve conservatorium der kunsten, is vooral bekend, als opsteller der muziek tot den PYGMALION van J. J. ROUSSEAU.

COIGNY (FRANCISCUS VAN FRANQUETOT, Hertog van), Maarschalk van *Frankrijk*, Ridder der orde des Konings van *Frankrijk*, en van het gulden vlies, werd in het jaar 1670 op het slot *Franquetot* in *Neder-Normandië* geboren, en overleed den 18 December 1759. Hij diende den staat bij uitnemendheid, won den 29 Junij 1739 den slag bij *Parma*, op de keizerlijken, en den 19 September daaraanvolgende dien van *Guastalla*, in welchen de koning van *Sardinië* zich bevond. Hij had tot geheim-schrijver den dichter BERNARD,

COIGNY (Hertog DE), maarschalk van *Frankrijk*, commandeur van de orde van den heiligen LODEWIJK, ridder van de orde van den heiligen Geest, commandeur van eer van de Sint-JANS orde van *Jeruzalem* en lid van het legioen van eer, trad in zijne vroegste jeugd in dienst, woonde een gedeelte der Hannoverse oorlogen bij, en voerde het bevel over een corps paardenvolk met den rang van veldmeester. Hij klom achtereenvolgend langs verscheidene rangen op, en werd den 1 Maart 1780 tot luitenant-generaal benoemd; als afgevaardigde van den adel van *Caen* bij de staten-generaal in 1789, ondertekkende hij alle tegenverklaringen der minderheid, bleef altijd op het pad der eer, week in 1792 uit, maakte de veldtogten der vorstelijke legers mede, muntte door eene langgeoeffende dapperheid uit, en begaf zich vervolgens naar *Portugal*, waar hij, even als de heer VIOMENIL, kapitein-generaal geworden was, hetgeen met den rang van maarschalk van *Frankrijk* gelijk staat. De hertog van COIGNY keerde met den koning in 1814 naar *Frankrijk* terug, werd den 13 Januarij 1816, door dien vorst tot gouverneur van het kasteel van *Fontainebleau* en van het *hôtel* der Invaliden benoemd, en aldaar door den generaal D'ARNAUD, com-

mandant van het hôtel, den 29 van dezelfde maand in die hoedanigheid opgenomen. Ten zelfden tijde werd hij tot de kamer der Pairs be-roepen, en nam zijne bedie-ningen altijd op de veree-renswaardigste wijze waar; den 3 Julij 1816 is hij door een besluit tot den rang van maarschalk van *Frankrijk* verheven, en den 19 Mei 1821 in eenen zeer hoogen ouderdom overleden. Hij was onder drie koningen LODEWIJK XV., LODEWIJK XVI. en LODEWIJK XVIII. aan het hof verschenen. DE ROSAMBO heeft in de kamer der Pairs zijne lofrede uitgespro-ken. Daar deze hertog gee-ne kinderen had, is hem zijn klein-zoon LODEWIJK DE COIGNY opgevolgd. Zijne klein-dochter is met den te-genwoordigen minister van buitenlandsche zaken van *Frankrijk* (1831), den Heer SEBASTIANI, gehuwd.

COINTE (KAREL LE), te Troyes in 1611 geboren, trad zeer jong in het genoot-schap van het *Oratorium*, waarin hij door den Kardi-naal BERULLE opgenomen werd. SERVIEN, gevolmag-tigde bij het vredes verdrag te *Munster*, eenen Pater van het *Oratorium* tot aal-moezenier verzocht hebben-de, volgde hem LE COINTE, bewerkte de voorafgaande vredespunten, en bezorgde de noodige memoriën tot het

verdrag. COLBERT bezorgde hem in 1659 eene jaarwedde van 1000 livres, en drie ja-ren later eene andere van 500. Het was toen, dat hij te *Pa-rijs* zijn groot werk in het licht gaf, getiteld: *Annales ecclesiastici Francorum*, 8 dl.ⁿ in fol, die met het jaar 235 beginnende en in het jaar 835 eindigen. Het is eene compilatie zonder sieraden, maar zeer uitvoerig, en vol bijzondere nasporingen, met veel oordeel en scherpzin-nigheid vervaardigd. Zijne tijdrekening is dikwerf ver-schillend van die der overi-ge geschiedschrijvers; maar als hij van hen afwijkt, geeft hij er gewoonlijk zijne redenen van op. Het eer-ste deel verscheen in 1667, en het laatste in 1679 in het licht. LE COINTE over-leed te *Parijs* in 1681, zoo wel wegens zijne kundighe-den als om zijn karakter ge-aacht. ALEXANDER VII., die hem te *Munster* had leeren kennen, vereerde hem dik-wijls met zijne brieven.

COISEVEAUX. — Zie COY-SEVOX.

COISLIN (HENDRIK KAREL DU CAMBOUST, hertog van), bisschop van *Metz*, den 15 September 1664 te *Parijs* geboren, in 1732 overleden, bezat deugden en kundighe-den. Zijne bisschoppelijke stad heeft aan hem de ka-sernen en een seminarium te

danken. Hij vermaakte aan de abdij van *Saint-Germain-des-Prés* de vermaarde boekverzameling van den kanselier SÉGUIER, van welken hij dezelve geëerfd had. Pater MONTFAUCON heeft de *Naamlijst* der Grieksche handschriften van die verzameling in 1715, in fol. in het licht gegeven. Het Rituaal, hetwelk deze kerkvoogd in 1713, in 4.to liet drukken, vol nuttige onderwijzingen, werd zeer toegejuicht; men kan zelfs zeggen te veel, want die te ver gedrevene lofsuitingen, vooral van den kant van eenige personen, schenen bij diegenen onrust te verwekken, welke altijd in de overdrevenheid eenige bedoelingen vermoeden. Zijn voorschrift voor de aanneming der bulle *Unigenitus* maakte veel opspraak. De Paus beklagde zich over de onderscheidingen der verklaringen, welke hij aan de honderd en eene veroordeelde stellingen gaf, en veroordeelde het voorschrift als geschikt, om tot scheuring en dwaling aanleiding te geven: de raad des konings van *Frankrijk*, trok hetzelfde als beleedigend voor Zijne Heiligheid en de Kerkvoogden der geestelijke vergadering, bij een besluit van den 5 Julij 1714 weder in. — Men moet hem niet verwarren met den Kardinaal DE COISLIN, eenen Bisschop van *Orleans*, die te *Parijs* in 1636 gebo-

ren, en den 5 Februarij 1706 overleden is, door LODEWIK XIV. geacht en dierbaar aan zijne parochianen wegens zijne regelmatigheid, en zijne groote liefdadigheid. De hertog SAINT - SIMON spreekt er in zijne gedenkschriften met zoo veel verwondering over, als of deze kerkvoogd elders niet bekend was, men zou zelfs eenigen twijfel over zijne gevoelens moeten opvatten. De lofspreken der partijzuchtige lieden zijn eene geduchte zaak voor den goeden naam van weldenkenden. Wat hier ook van weze moge, SAINT SIMON verhaalt van hem den volgende trek: »Hij gaf 400 livres als jaarwedde aan eenen armen ongelukkigen edelman, die noch vrouw, noch kinderen had, en deze edelman was bijna altijd aan zijne tafel, zoo lang als hij zich te *Orleans* bevond. Op eenen morgen bevonden de bedienden van den Heer van *Orleans* dat twee zware stukken zilverwerk uit zijne kamer verdwenen waren; een onder hen had bespeurd, dat deze edelman in den omtrek derzelve veel gesnuffeld had. Zij verhaalden hun vermoeden aan hunnen meester, die het niet kon gelooven, maar er aan twijfelde, wjl de edelman niet meer verscheen. Na verloop van eenige dagen liet hij hem onthieden, en deed hem onder vier oogen bekennen, dat hij schuldig

was. Toen zeide de bisschop van *Orleans*, dat hij ongemeen verlegen moest zijn geweest, om eene daad van dien aard te bedrijven, en dat hij groote reden had, om zich te beklagen over zijn gering vertrouwen van hem zijne behoefte niet geopenbaard te hebben. Hij trok twintig *Louis d'or* uit zijnen zak, die hij hem gaf, en verzocht hem om naar gewoonte bij hem te komen eten." Wegens zijne schitterende verdiensten werd hij verkozen om den post van groot aalmoezenier van *Frankrijk* waar te nemen. De koning van *Frankrijk* benoemde hem daarenboven tot commandeur van de orde van den heiligen Geest, en de paus verhief hem tot Kardinaal.

COITER (VOLCHER), in 1534 te *Groningen* geboren, beoefende de geneeskunde te *Pisa* en te *Padua*. Hij oefende zijne kunst in *Italië*, *Duitschland* en *Frankrijk* uit, volgde de fransche legers om meer gelegenheden te hebben de lijken te ontleden, en overleed in 1600 met den roem van een bekwaam geneesheer en uitmuntend ontleedkundige te zijn. Er bestaat van hem: 1.° *De ossibus et cartilaginibus corporis humani tabulae*, *Bologna*, 1566, in fol. 2.° *Externarum et internarum principalium humani corpo-*

ris partium tabulae atque anatomicæ exercitationes, observationesque variæ, etc. *Neurenberg*, 1573 in fol., *Leuven*, 1653 in fol. enz.

COKE, of COOKE (EDUARD) eerste regter van de koninklijke bank in *Engeland*, te *Mileham* in 1549 geboren, en te *Stokepoges* in 1634, na verscheidene posten in de regering bekleed te hebben, overleden, liet zeer vele werken na, waarvan het voornaamste ten titel voert: *De instellingen der wetten van Engeland*.

COLARDEAU (JULIANUS), procureur des konings van *Frankrijk* te *Kontenai-le-comte*, zijne geboorteplaats, overleed den 20 Maart 1669 in den ouderdom van 79 jaren. Hij wist de vermaken der dichtkunde met de dore studie der wetten te verbinden, en heeft geschreven: 1.° *Larvina, Satyricon in chorearum lascivias et personata tripudia*, *Parijs*, 1629, in 12.° De verzen van dit stuk verraden den duisteren stijl van *APULEUS*, welken de schrijver trachtte na te volgen; maar het onderwerp strekt hem tot eer, wegens zijnen ijver voor de goede zeden. — 2.° *Tableaux des victoires de Louis XIII. (Tafereelen van de overwinningen van LODEWIJK XIII. — 3.°*

Description du château de RICHELIEU (Beschrijving van het kasteel van RICHELIEU.) Deze gedichten in fransche verzen getuigen van het talent des schrijvers. Er bestaat ongedwongenheid in zijne gedichten, en kracht in zijne beschrijvingen.

COLARDEAU (KAREL PETRUS), den 12 October 1732 te *Janville* in het gebied van *Orléans* geboren, beoefende van zijne kindschheid af de fransche Muzen. Hij maakte in 1758 een begin met de vertaling in verzen van den *brief* van HELOISE aan ABAILLARD, door POPE. Het oorspronkelijke is vol dichtvuur, en de kopij vereenigt met de warmte des gevoels, die der uitdrukkingkracht, en der beelden; maar men ziet ligt in, dat in die soort van voortbrengsels niet alleen de zeden en het verstand weinig voordeel vinden, maar dat de letterkunde er zelfs niet door uitgebreid wordt, omdat zij niet van dien aard zijn, om grondige schrijvers noch met betrekking tot het onderwerp noch tot de uitvoering als voorbeelden te dienen. Zijne *treurspelen over ASTARBE* en *CALISTE*, het eene in 1758 en het andere in 1760 gespeeld, genoten minder bijval. Men bewonderde in dezelve meer het werktuigelijke der gelukkige en schitterende dichtkunst, dan

het talent des tooneels. *L'Épître à M. DUHAMEL* (Brief aan den heer DUHAMEL) *Le Temple de GNIDE* (De Tempel van GNIDE) in versmaat gebragt. *Les hommes de PROMETHÉE*. (De mannen van PROMETHEUS) en het blijspel *Perfidies à la mode* (Trouweloosheden naar de mode), die naderhand in het licht verscheenen, zijn in het algemeen op eene zachte en welluidende wijze gedicht; maar de ware wijsbegeerte ontdekt in die stukken op eene ondubbelzinnige wijze die wending van geest, die weekheid van stijl, die gedrongenheid van gedachte, welke het verval der wetenschappen en het einde van uitgebreide werken aankondigen. De fransche academie benoemde hem in het begin van 1796 tot een harer leden; maar de dood nam hem den 7 April van hetzelfde jaar, voor dat hij zijne redevoering van openeming uitgesproken had, in den bloei zijner jaren, uit dit leven weg. De werken van COLARDEAU zijn in 2 dl.ⁿ in 8.vo gezamenlijk uitgegeven, Parijs, 1779.

COLAS (JOANNES FRANCISCUS,) ook GUYENNE naar den naam zijner moeder genoemd, werd in 1702 te *Orléans* geboren, maakte zeer goede studien bij de Jesuiten, trad in dat gezelschap, en gaf er gedurende dertig jaren

onderrigt. Hij verliet het vervolgens om als wereldlijk geestelijke te leven, en werd achtereenvolgend kanonik van *Saint-Pierre-Empont*, en van de koninklijke kerk van *Saint-Aignan*. Zijne bekwaamheid in de wereldsche bediening maakte hem zeer dienstig voor die twee kapittels. Hij werd tot lid en vervolgens tot eenen der bestuurders van het letterkundig genootschap van *Orléans* benoemd. COLAS overleed den 3 November 1772, en heeft de volgende schriften nagelaten. 1.º *Oraison funèbre de LOUIS D'ORLÉANS, duc d'Orléans premier prince du sang (Lijkrede op LODEWIJK VAN ORLÉANS, hertog van Orleans, eerste prins uit den bloede) Orléans 1752*, in 4.to 2.º *Discours sur la Pucelle d'Orléans (Redevoering over de maagd van Orleans) 1766*. 3.º *Manuel du cultivateur dans les vignobles d'Orléans utile à tous les autres vignobles du royaume (Handleiding van den landman in de wijnbergen van Orléans, dienstig voor alle andere wijnbergen des rijk)s. Orléans, 1770 in 8.vo*

COLBERT (JOANNES BAPTISTA), markgraaf van *Seignelai*, geboren te *Reims* in 1619, had eenen oom, die secretaris des konings van

Frankrijk, en koopman te *Troyes* was, en hem bij *MASERANNI* en *CENAMI*, bankiers van den kardinaal *MAZARIN*, plaatste. Deze staatsman kende zijne bekwaamheden en vertrouwde hem zijne zaken toe. Op zijn sterfbed verkoos hij hem tot eenen der volvoorders van zijn testament. Men moet onder de diensten, welke deze kardinaal aan *Frankrijk* bewees, rekenen, dat hij zoozeer het vertrouwen des konings voor *COLBERT*, bijgenaamd *president HENAULT*, heeft voorbereid, dat het geheel gevestigd was toen hij overleed. Hij beval hem aan als eenen man van eene onvermoeide vlijt, van eene beproefde getrouwheid, en van eene zeer groote bekwaamheid in handelzaken. *COLBERT* volgde *FOUQUET* in 1661 in den post van Controleurgeneraal op. Hij had veel deel aan de ongenade van dien staatsdienaar. Een ieder kent het honende klinkdicht, dat de dichter *HENAULT* tegen *COLBERT* vervaardigde; en zijn antwoord aan degene, aan welken hij vraagde, of de koning er in beleedigd was: *Neen*, zeiden zij. — *Ik ben het dus ook niet*. De nieuwe minister van financiën herstelde weldra de orde, die zijn voorganger gestoord had, en hield niet op voor den luisster des konings, en voor de

grootheid van den staat te arbeiden. De luisterrijke eeuw van **LODEWIJK XIV.** begon te ontluiken. Men verleende *gratificatien* aan de geleerden van *Frankrijk* en aan die van vreemde landen. De brieven, waarmede de minister deze gunstbewijzen vergezeld, zijn nog vleijender dan de giften zelve. *Ofschoon de koning uw vorst niet is*, schreef hij aan **ISAAK VOSSIUS**, *wil hij niet te min uw weldoener zijn. Ontvang dezen wisselbrief, als een bewijs zijner achtting en als een onderpand zijner bescherming.* De koning, zelf de verdienste van **COLBERT** kennende, benoemde hem in 1664 tot eersten opziener zijner gebouwen. Alle kunsten, die eenige betrekking op de gebouwen hebben, schenen toen te herleven. *Frankrijk* zag meesterstukken van schilder- beeldhouw- en bouwkunde; de voorgevel van het *Louvre*, de galerij van het rond gebouw, de stallen van *Versailles*, het *Observatorium* enz. Nieuwe genootschappen van geleerde mannen en kunstenaars werden door zijne zorgen opgericht. De academie van opschriften ontstond in 1663 zelfs in zijn huis. Die van wetenschappen werd drie jaren later opgericht, en die der bouwkunde in 1671. De genootschappen, die lang te voren gevestigd waren, als de Fran-

sche academie, en die van schilder en beeldhouwkunde genoten de bescherming, die de nieuwe **MECENAS** aan alle kunsten bewees. Niet te vreden zijnde met de geldmiddelen hersteld, en alle mannen van verdienste aangemoedigd te hebben vestigde hij zijne aandacht op de regtspleging, op de politie, op den handel, op het zeewezen. Een raad, gevormd om al die zaken naauwkeurig te onderzoeken, gaf die regels en die schoone bevelen, welke nog heden de grondslag van het Fransche gouvernement zijn. De handel, dien *Frankrijk* tot dusverre slechts onvolkomen gedreven had, werd algemeen bloeiend. Er ontstonden drie maatschappijen, de eene voor *Oost-Indië*, de andere voor *West-Indië*, en de derde voor de kusten van *Afrika*: al die maatschappijen werden aangemoedigd en beloond. De raad van koophandel werd gevestigd. Het kanaal van *Languedoc*, voor de gemeeschap der beide zeeën ondernomen, bragt tot in het hart van *Frankrijk* de levensmiddelen, en de koopwaren van alle gedeelten der wereld over. Een groot aantal schepen en galeijen werden in weinig tijds gebouwd. *Arsenalen* te *Marseille*, *Toulon*, *Brest*, en te *Roche-fort* gebouwd, bevatten al wat tot de oorlogstoerusting en de wapening van verschei-

de vloten vereischt werd. De fijne lakens, de zijden stoffen, de spiegelglazen, het blik, het staal, het schoone aardewerk, het marokijn leer, welke vreemde volken zeer duur in *Frankrijk* verkochten, werden eindelijk in dat rijk vervaardigd. Elk jaar zijner bediening werd merkwaardig door de oprigting eener fabriek. Men telde in *Frankrijk*, in het jaar 1669, 44,000 werkstoelen in wol. Bij het aanvaarden van het ministerie der geldmiddelen, liet hij drie millioen aan hoofdgelden kwijtschelden, als ook al wat van 1647 tot op 1656 aan belastingen had moeten opgebracht worden. Zoodanig waren de aanhoudende bezigheden van dien waardigen staatsdienaar, toen hij in 1683 in den ouderdom van 64 jaren en 6 dagen overleed, uitgeteerd (zegt zeker geschiedschrijver) van hartzeer en verdriet, welke hem Louvois berokkende, door hem te noodzaken het volk, hetwelk hij door den handel verrijkt had, door knevelarijen in den grond te werken; hij overleed als de eenige martelaar, dien het algemeene welzijn gehad heeft, de eenige minister van finantiën die in zijne bediening overleden is. Hij was maar acht dagen ziek. De koning van *Frankrijk* schreef hem eenen brief, zoodanig als

een man verdiende, die door den handel op te rigten en alle kunstenaaren aan te moedigen, zijn vaderland honderd millioenen inkomsten bezorgd had. De stervende legde denzelfen zonder te openen onder het hoofdkussen, zeggende, dat men weinig getroffen werd door die achtiging, wanneer men op het punt stond, om aan den koning der koningen reken-schap af te leggen. Hij antwoordde Mevrouw COLBERT, die niet naliet hem over zaken te spreken: *gij wilt mij dus zelfs geen tijd laten om te sterven?* Onder de werkzaamheden van het ministerie, vond hij den tijd om elken dag eenige hoofddeelen uit de H. Schrift te lezen, en den Brevier te bidden. Hij liet er een drukken tot zijn gebruik, en voor dat van zijn huisgezin; *Parijs*, 1679, in 8. vo, hetwelk weinig bekend is. » Deze staatsdienaar, die het voorwerp van eene eeuwige erkentelijkheid in *Frankrijk* behoorde te zijn, zegt de schrijver van het *Verval der letteren en der zeden*, meer geprezen, meer bewonderd, dan nagevolgd; aan welken geestdrijvers eene schijnheilige vereering be-wezen hebben, om zich bij de vooringenomene en altijd bedrogene menigte aan hem gelijk te maken; en waar-door andere geestdrijvers,

door de dwaasheid verleid, en lasteraars van dien grooten man, de heilrijke inrigtingen vernield hebben. Deze grondlegger des rijkdoms van *Frankrijk*, door zijne nuttige en tallooze gestichten, door de schattingen, welke hij door de twee zeëen te vereenigen, door den handel te beschermen, door het zeewezen geducht te maken, van alle werelddeelen getrokken heeft, COLBERT, moëdigde alle kunsten en kunstenaren aan. Als een MECENAS van alle geleerden, Franschen en vreemdelingen zonder onderscheid, stortte hij over hen de koninklijke weldadigheid uit, en de bevalligheid, waarmede hij die verzamelde, vermeerderde er de waarde van." Daar echter niets volmaakt in de menschelijke zaken is, en het kwaad zelfs in het goede kient, heeft men gemeend, dat de schitterende vlugt, door COLBERT aan de wetenschappen, den handel en de kunsten gegeven, de eenvoudige en nuttige werken had doen verwaarloozen; dat de landbouw er door geleden heeft; dat het platte land, door de vergrooing der steden ontvolkt is, waarheen de weelde en de smaak voor wetenschappen eene zeer groote menigte eigenaars, die aan het vreedzame buitenleven gewoon waren, hebben doen te zamen komen, dat de openbare zeden er

eene groote schade door geleden hebben, en dat het redenerende verstand, hetwelk steeds den voortgang der kunsten en wetenschappen volgt, de omwenteling voorbereidt, die eene eeuw daarna, het schoonste koningrijk eene menigte ongelukken berokkend heeft. Maar het is zeker, dat die droevige gebeurtenis nog andere oorzaken bevat, welke men niet in het bestuur van COLBERT moet zoeken. Zijne Levensschets wordt in het 5.^e deel van de *beroemde Mannen van Frankrijk*, door D'AUVIGNY, gevonden. Zie het artikel COURIAZ.

COLBERT (JOANNES BAPTISTA), Markgraaf van *Seignelai*, en oudste zoon van den voorgaande, werd te *Parijs* in 1651 geboren. Hij ging in de voetstappen zijns vaders voort, werd minister en secretaris van staat, eindigde met het zeewezen en den handel tot den hoogsten trap van luister te verheffen, beschermde de kunsten en wetenschappen en overleed den 3 November 1690.

COLBERT (KAREL), Markgraaf van *Croissy*, minister en secretaris van staat, oom van SEIGNELAI, werd door LODEWIJK XIV. met verscheidene gezantschappen en eenige gewigtige onderhandelingen belast, waarvan hij zich met roem kweet. Hij

overleed in 1699, in den ouderdom van 67 jaren, van de goede burgers betreurd.

COLBERT (JOANNES BAPTISTA), markgraaf van *Torcy*, neef van den vorige, werd den 14 September 1665 geboren. Vroegtijdig aan verschillende hoven gezonden zijnde, verdiende hij van, in 1689, tot sekretaris van staat bij het departement van buitenlandsche zaken, in 1699 tot eersten algemeenen opziener der posterijën, en tot raadshoor bij den regeringsraad gedurende de minderjarigheid van LODEWIJK XV. benoemd te worden. Hij bekleedde met veel roem die verschillende posten. Zijne gezantschappen in *Portugal*, *Denemarken* en *Engeland* plaatsten hem in den rang der bekwaamste onderhandelaars. Als lid van eer der akademie van wetenschappen overleed hij te *Parijs* in 1746. Hij had eene dochter van den staatsminister ARNAULD DE POMPONE gehuwd; uit welk huwelijk hem verscheidene kinderen geboren werden. Men heeft tien jaren na zijnen dood, in 1756, zijne *Mémoires pour servir à l'histoire des négociations, depuis le traité de Rîswick jusqu'à la paix d'Utrecht* (*Gedenkschriften om te dienen tot de geschiedenis der onderhandelingen, sedert het ver-*

drag van Rijswijk tot op den vrede van Utrecht), 3 dl.ⁿ, in 12.mo, verdeeld in vier stukken, in het licht gegeven. Het eerste is toegewijd aan de onderhandelingen over de troonsopvolging in *Spanje*, het tweede aan de onderhandelingen met *Holland*, het derde aan de onderhandelingen met *Engeland*, en het vierde aan de onderhandelingen voor den Utrechtschen vrede. Deze Gedenkschriften bevatten bijzonderheden, die hun slechts van nut zijn, die zich grondig onderrigten willen. Zij zijn in eenen zuiveren stijl geschreven, en men herkent er den smaak in van het hof van LODEWIJK XIV. Daarenboven bestaat er van hem *Relation de la fontaine sans fond de Sablé en Anjou* (*Verhaal van den fontein zonder grond van Sablé in Anjou*), voorkomende in de gedenkschriften van de akademie der wetenschappen.

COLBERT (EDUARD FRANCISCUS), Graaf van *Maulevrier*, broeder van den grooten COLBERT, staatsminister en ridder van de koninklijke orden van *Frankrijk*, werd luitenant-generaal over deszelfs legers. Zijne dapperheid openbaarde zich bij verscheidene gelegenheden luisterrijk. De hoedanigheden van zijn hart en van zijnen geest verschaften hem de achtung des konings. Hij

overleed in 1693.

COLBERT (JACOBUS NICOLAAS), zoon van den grooten **COLBERT**, doctor van het gesticht en de maatschappij van *Sorbonne*, abt van *le Bec*, en Aartsbisschop van *Rouanen*, overleed te *Parijs* in 1707, in den ouderdom van 53 jaren. Zijn ijver, zijne liefdadigheid, zijne geleerdheid, plaatsten hem in den rang van de beroemdste bisschoppen der eeuw van **LODEWIJK XIV.**

COLBERT (KAREL-JOACHIM), zoon van den markgraaf **DE CROISSI**, broeder van den grooten **COLBERT**, omhelsde den geestelijken staat. Hij was slechts meester in de godgeleerdheid, en bereidde zich voor tot zijn licentiaat toen de Paus **INNOCENTIUS XI.** overleed. Deze gebeurtenis deed bij hem het verlangen opkomen om naar *Rome* te gaan; de Kardinaal **FÜRSTEMBERG** verkoos hem tot een zijner bedienden in het Conclave. Op zijne terugreis van *Rome*, na de verkiezing van **ALEXANDER VIII.** werd hij door eene Spaansche partij opgeligt, beleedigd, naar *Milane* gevoerd en in het slot dier stad opgesloten. Hij had in die gevangenschap veel te lijden, welke hij zich echter ten nutte maakte door het aanleeren der Spaansche taal. Zoodra hij de vrijheid

weder bekomen had, kwam hij naar *Parijs* terug, trad in het licentiaat, en ontving den doctoralen hoed. In 1697 tot het bisdom *Montpellier* benoemd, stichtte hij door zijne voorbeelden het bisdom, dat aan zijne zorgen toevertrouwd was, werkte mede aan de bekeering der ketters, en bragt er verscheidene tot de Kerk terug. Zijne tegenkanting tegen de Bulle *Unigenitus* heeft eene menigte brieven, mandementen, herderlijke onderrigtingen voortgebracht, waarvan eenige zeer hevig zijn en hem weinig tot eer verstrekken, zoo als die, welke hij tegen het Concilië van *Embrun* uitgaf, waarin hij zegt, dat de Bisschoppen van bijna alle Catholijke volken de verdedigers van *afschuwelijke en verfoeijelijke stellingen* zijn. In die, welke op de gewaande wonderen, ten voordeele van de tegenstanders der Bulle *Unigenitus* gedaan, betrekking hebben, veroorloofde hij zich onbetamelijke uitdrukkingen tegen de Kerk, haar gezag en tegen hare uitspraken. Hij was een zeer ijverig verdediger der dweepzieke geestdrijverij, welke de meer gematigde Jansenisten als eene schande der sekte beschouwden, en zag in de snakerijen van **SAINT-MÉDARD** wonderen van den eersten rang. In 1729 rigtte hij aan **LODEWIJK XV.**

eenen brief met schimpreden tegen de Fransche Bisschoppen opgevuld, welke hij als boosaardige burgers afschilderde, wyl zij aan de uitspraken der Kerk onderworpen waren. Deze brief is meesterlijk in het 7.e deel van de *Actes du Clergé* wederlegd. » Wij verdragen, zeggen de Bisschoppen, zich aan den koning wendende, wij verdragen sedert langen tijd, al wat de ongebondenheid en de kwade trouw, de vijanden van de bulle *Unigenitus* tot dus verre hebben doen ondernemen, om zoo het mogelijk ware, dat regt der Kerk te vernietigen. Wij verwachtten, dat de tijd en de overweging die onrustige geesten mogten tot inkeer brengen. Wij verzetten ons tegen de kunstgrepen, tegen de lasteringen, tegen de spotternijen, welke zij niet opgehouden hebben tegen ons in het werk te stellen, slechts met eene matiging, waarvan wij al te zeer de nuttelosheid en het nadeel ondervinden. Maar zullen wij bestand zijn, Sire, om ons niet te verzetten tegen eenen vermetelen en oproerigen brief, door den Heer de MONTPELLIER aan U. M. geschreven, in welchen hij zijne tegenstrevers eenen slechten naam tracht te geven, en hen bij den koning verdacht te maken; in wel-

ken hij uit de Protestantische schrijvers de hatelijkste daadzaken en uitdrukkingen ontleent, om in den geest der volken, de achting te vernietigen, die zij aan het Hoofd der Kerk verschuldigd zijn, en in welchen hij eindelijk grondbeginselen voorstelt, geschikt om al de grondslagen van ons geloof te ondermijnen.» Na tegen de Bisschoppen geschreven te hebben, randde COLBERT den Paus aan, en gaf tegen CLEMENS XII. eenen *herderlijken brief*, gedagteekend den 21 April 1734, in het licht. Moede van zich zelve en de Kerk ten gunste eener twistzieke sekte te verontrusten, overleed hij in 1738, in den ouderdom van 71 jaren. De werken onder zijnen naam in het licht gegeven, zijn gezamenlijk in 3 dl.ⁿ in 4.to, 1740, verzameld. Zijne *Catechismus*, welke in vele opzigten, een zeer goed werk is (zie POUJEL) en het grootste gedeelte zijner *herderlijke onder-richtingen* zijn te Rome veroordeeld, en eenige dier laatsten ook door het wereldlijke gezag.

COLBERT (MICHAEL), een bloedverwant van den minister van denzelfden naam, trad zeer jong in de Premonstratenzer orde, volbragt zijne godgeleerde studien in de *Sorbonne*, waarin hij als doc-

tor opgenomen werd. Hij bekleedde in zijne orde achtereenvolgend de posten van meester der nieuwelingen, van onderprioor en van prioor. Bekoörd door zijne goede hoedanigheden en zijne talenten, besloot de algemeene abt de SCCELLIER, die afgezonderd wilde leven, zijn best te doen om hem tot zijnen opvolger te laten benoemen; in het kapittel, waarin hij zijn ontslag verkreeg, gelukte het hem COLBERT te doen kiezen; maar daar de verkiezing niet volgens de gewone vormen verrigt was, zoo verzetten zich de stemmende leden van het kapittel tegen dezelve en het was eerst in het jaar 1670, dat COLBERT door den inhoud zijner familie, zijne bullen bekvam. Deze kerkvoogd, een goed bestuurder en vriend der wetenschappen, beschermde de goede studien, en trachtte zijne orde te doen bloeijen door in dezelve mannen optenemen, die door hunne talenten beroemd waren, onder andere de abt VERTOT. Hij liet het collegie der premonstratensers, hetwelk instortte, weder opbouwen, en bezorgde aan hetzelfde eene toereikende dotatie om een zeker aantal studenten in hetzelfde te onderhouden. Er bestaat van COLBERT: 1.° *Brief van eenen abt aan zijne kloosterbroeders, Parijs*, 2 dl.ⁿ in 8.vo — 2.° *Troostelijke brieven*, gerigt aan

mevrouw PLOT, zijne zuster, die weinig te voren haren man, den eersten president bij het parlement van *Rouanen* verloren had. De abt COLBERT bestuurde zijne orde gedurende 32 jaren, en overleed te *Parijs* den 29 Maart 1702, in den ouderdom van 69 jaren.

COLCHESTER (KAREL ABBOT, *Lord*), van 10 Februarij 1812, tot in Junij 1817 een redenaar van de kamer van koophandel in het lagerhuis in *Engeland*, werd in 1755, in *Devonshire* geboren, en was de zoon van eenen schoolmeester; hij studeerde te *Westmunster*, en bekvam in zijne vroegste jeugd, voor het vervaardigen van eenige verzen ter eere van de kiezerin CATHARINA van *Rusland*, eenen gouden gedenkpenning, welken die vorstin hem door haren ambassadeur liet ter hand stellen. ABBOT werd driemaal in de jaren 1790, 1796 en 1802 als afgevaardigde bij het parlement benoemd. De aanzienlijke fortuin, welke hem bij zijne meerderjarigheid ten deel viel, verflaauwde in het minst niet zijnen smaak voor de beoefening der wetten; hij legde zich niet te min, voorname-lijk onder het ministerie van den Heer PITT, op het financie-wezen toe, en werd tot voorzitter der vergadering, met die werkzaamheid

belast, benoemd. Toen, in 1808 en 1809, *Engeland*, door eenen inval bedreigd, regimenten vrijwilligers tot deszelfs verdediging opgerigt had, werd de Heer **ABBOT** tot bevelhebber eener compagnie ruitery, met den rang van Luitenant-Colonel benoemd. De liefde voor het vaderland en het algemeen gevaar bepaalden hem, om met geestdrift deze nieuwe bedieningen, zoo vreemd aan diegenen, welke hij tot dusverre had waargenomen, aan te nemen. De Heer **ABBOT** werd, uit aanmerking zijner lange en nuttige diensten tot de kamer der Pairs, onder den naam van *Lord COLCHESTER* be-roepen, en het parlement heeft, daar het hem een jaarlijksch traktement van 4,000 P. St. toelegde, om zijne nieuwe waardigheid staande te houden, gewild, dat de zoon van zijnen ouden redenaar, gedurende zijn leven, een inkomen genieten zoude, gelijk aan het drie vierde gedeelte dier som. Toen *Lord CASTLEREAGH* voor den Heer **ABBOT** de bewijzen der volksdankbaarheid in de kamer van het lagerhuis verzocht heeft, hebben zich in de rij der tegenpartij eenige afkeurende stemmen laten hooren; maar deze tegenkantingen hebben geen gevolg gehad. De Heer **ABBOT** heeft verscheidene werken over de *wetgeving* en

eene *Verhandeling over de regtsgeleerdheid en den zeehandel* in 8.vo in het licht gegeven, 1810; en *over het gebruik en het misbruik van het hekeldicht*, naamloos, in 8.vo *Oxford*, 1786. **ABBOT** wordt onder de hardnekkigste tegenstanders der Emancipatie gerekend en overleed in Mei 1829.

COLDORÉ, een graveur in fijne steenen, zoo wel verdiept als verheven, maakte zich op het einde der 16.de eeuw beroemd, wegens de fijnheid en sierlijkheid van werk. Zijne portretten zijn even zoo wel gelijkend als bevallig. Men vermoedt, dat **COLDORÉ** een spotnaam is; want men noemde hem **COLDORÉ** (*Guldenhals*), wijl hij verscheidene gouden ketenen om zijnen hals droeg, die hem volgens het gebruik dier tijden van den koning als belooningen ten geschenke gegeven waren, en dat de ware naam van dien kunstenaar **JULIANIS DE FONTENAI** is; dezelfde, welken **HENDRIK IV.**, in zijne opene brieven van den 22 December 1608 met den titel van zijnen kamerheer, en van zijnen graveur in fijne steenen vereerde.

COLÉONI (**BARTHOLOMEUS**), te *Bergamo* uit eene familie geboren, die het oppergebied dier stad bezat, en door eene partij in 1410 van dezelve

ve beroofd werd, had het opperbevel over de Venetiaansche troepen tegen die van PHILIPPUS VISCONTI, hertog van *Milane*. Na tegen dien vorst uitgemunt te hebben, omhelsde hij zijne partij. De Venetianen riepen hem terug, en stelden hem als overste aan over een leger, dat tegen de *Turken* bestemd was. Hij overleed bijna ten zelfden tijde den 4 November 1475. De Venetiaansche Senaat liet voor hem een metalen standbeeld te paard oprigten. Men zegt, dat hij het gebruik om het zware geschut mede in het veld te nemen, ingevoerd heeft.

COLET (JOANNES), geboren te *Londen* in 1664, doctor en deken van de kerk van den heiligen *PAULUS*, stichtte bij deze hoofdkerk eene school, overleed in 1519, en liet na: *Leerreden*, eene *Verhandeling over de opvoeding der kinderen*, en andere werken.

COLETI (NICOLAAS), een Venetiaansch priester, in 1680 geboren, behoorde tot eene familie, die de zucht voor de letteren meer nog dan die des vermaaks tot het boekdrukkersberoep had bewogen. Zijn oom J. D. COLETI had het plan ontworpen, om eene verbeterde en vermeederde uitgave van het *Italia sacra* van FERDINAND

UGHELLI te leveren, een met dwalingen en gebreken opgevuld werk, en hetwelk slechts tot het jaar 1648 ging. NICOLAAS COLETI bragt dit ontwerp ten uitvoer, en de uitgave, die in 1717 ondernomen was, werd in 1733 voltooid. Zij werd aan paus CLEMENS XI. opdragen, en bevat 10 dl.ⁿ, in fol. Het werk is, ondanks de zorg, die hij aan deze uitgave besteedde, echter nog niet vrij van fouten. Toen men te *Venetië* sprak om met bijvoegingen en verbeteringen, de verzameling der conciliën van pater LABBÉ te herdrukken, belastte COLETI zich daarmede, en de aanmerkingen, waarmede hij dat werk verrijkte, zijn van zeer groote waarde. Hij was onvermoeid, en de ouderdom, scheen zijnen ijver voor de studie in hem te vergrooten. Behalve die twee zeer groote uitgaven, heeft COLETI geschreven: 1.° *Series episcoporum cremonensium aucta*, *Milane*, 1749, in 4.to — 2.° *Eene geschiedenis in het Latijn over de kerk van den heiligen MOZES*, onder den titel: *Monumenta ecclesiae Venetiae Sancti - Moësis*, 1758. in 4.to Hij overleed in 1765.

COLETI (JOANNES ANTONIUS), zoo als de voorgaande een boekhandelaar, is door de volgende werken bekend: 1.° *Catalogo della*

storia d'Italia, welke hij gezamenlijk met zijnen broeder opstelde, *Venetië*, 1779, in 4.to — 2.º *Eijkrede op paus CLEMENS XIII.*, *Venetië*, 1769. — 3.º Eene andere op den groot-kanselier *HIERONYMUS ZACCARO*, *Venetië*, 1772. Deze twee lijkkreden zijn in het Latijn. — 4.º *I versi di San GREGORIO NAZIANZENO sovra la carità, redotti in versi sciolti etc.*

COLETI (JOANNES DOMINICUS) uit hetzelfde geslacht als de twee voorgaanden, werd in 1727 geboren en behoorde tot de maatschappij der Jesuiten, had de voortzetting der *Italia sacra*, tot welke de geleerden zijner familie reeds zoo veel bijgedragen hadden, ondernomen; en werkte met ijver aan de uitvoering van dit onderwerp tot het jaar 1798, waarin hij overleden is. Zijn werk, dat de tien reeds bestaande deelen met tien anderen vermeerderen zoude, is in handschrift overgebleven. Hij heeft op gelijke wijze verscheidene *Verhandelingen* over de gedenkwaardigheden, te *Aquilea*, te *Venetië*, te *Trevisa* enz. gevonden, onuitgegeven nagelaten. Deze geleerde Jesuit was te *Mexico* geweest met het oogmerk om hier op de plaatsen, de geschiedenis van dat land en van de missiën, welke daar verrigt waren, te schrijven;

maar op den oogenblik, dat hij de ontelbare bouwstoffen, welke hij verzameld had, zoude bewerken, werd hij, daar *KAREL III.* alle Jesuiten uit zijne staten verbannen had, genoodzaakt zijn ontwerp te laten varen, en naar *Europa* terug te keeren, alwaar hij uitgaf: 1.º *Dizzionario geografico dell' America meridionale*, *Venetië*, 1771, 2 dl.ⁿ, in 4.to Dit werk, volgens de zekerste berigten, is het bruikbaarste, dat diegene raadplegen kan, welke zich met de aardrijdsbeschrijving van *Amerika* bezig houdt. — 2.º *Notae et siglae quae in nummis et lapidibus apud Romanos obtinebant explicatae*, met aanmerkingen van *VILLOISON*, *Venetië*, 1785, in 4.to

COLETI (JACOBUS), mede een geleerde Jesuit uit dezelfde familie, geboren in 1734, en overleden in 1812, is bekend door de volgende werken: 1.º *Dissertazione sugli antichi pedagogie*, *Venetië*, 1784, in 4.to Deze *Verhandeling* bevindt zich in de verzameling der *Opusculi Ferraresi*. — 2.º *De situ Aridonis urbis natalis Sancti HIERONIMI*, *Venetië*, 1784, in 4.to Deze Jesuit heeft ook medegewerkt aan de *Verzameling Illyrium sacrum*, van zijnen ordebroeder pater *DANIËL FERRATI*.

COLETTA (*Heilige*), herstelster der orde van de heilige CLARA, den 13 Januarij 1380 te Corbië in Picardye geboren, was eene dochter van den timmerman ROBERT BOILET, en van de bijna zestigjarige MARGARETHA MOYON. Zij bragt de eerste jaren van haar leven in de boetvaardigheid door, en toen zij, na den dood harer ouders aan de armen datgene, wat zij haar nagelaten hadden, verdeeld had, ging zij in een bagijnen klooster, dat onder het bestuur der religieuzen van den heiligen FRANCISCUS stond. Toen zij deze inrigting te ongebonden bevonden had, ging zij in die van den heiligen URBANUS, vervolgens in die der Benedictijnen over, maar in al die orden niets vindende, dat haren ijver voldeed, nam zij het kleed van de derde orde van den heiligen FRANCISCUS, boetvaardigheid bijgenaamd, aan, deed eene bijzondere gelofte om het klooster niet meer te verlaten, en oefende vrijwillig groote gestrengheden uit. Vervolgens hield zij zich bezig met de hervorming der kloostervrouwen van de heilige CLARA, en ging, in 1406, te Nizza PETRUS DE LUNA, welken men in Frankrijk onder den naam van BENEDICTUS XIII. voor paus erkende, bezoeken. Zij verkreeg van hem alle magt,

welke zij wenschen kon, om hare godvruchtige ontwerpen ten uitvoer te brengen. Daar zij, in Frankrijk haar doel niet had kunnen bereiken, begaf zij zich naar Savooije, waar zij hare hervorming tot stand bragt, welke zich in het vervolg in verscheidene gewesten verspreidde. Zij overleed te Gend den 6 maart 1447, in den ouderdom van 66 jaren en 52 dagen. Eenige franciskanen omhelsden ook hare verbetering: zij hadden vele gestichten in Bourgondië, waar men hen Colëtanen noemde, maar men vereenigde hen in 1517 met de Observantijnen. SIXTUS IV. verleende haar mondeling den titel van *beata et sancta*. CLEMENS VIII. stond aan de Clarissen van Gend toe, om daarvan jaarlijks plegtig een officie te houden, volgens de gewone getijden der maagden. URBANUS VIII. strekte deze vergunning over de geheele orde van den heiligen FRANCISCUS uit. De grootste hinderpaal harer heiligverklaring was, dat zij hare zending van eenen onwettigen paus ontvangen had, en dat zij in den sluijer, welken hij haar gegeven had, had willen sterven. Toen echter haar ligchaam in 1747 weder uit het graf genomen was, hadden er wonderen plaats, volgens welke het proces-verbaal hare heiligverklaring bepaald heeft, die den 3 Maart 1807

op eene plegtige wijze door PIUS VII. is uitgesproken. Gedurende de vervolging door JOZEF II. aangerigt, bragten de *Colletinen* van *Gend*, genoodzaakt om haar vaderland te verlaten, in 1783 haar ligchaam naar *Poligni* in *Franche Comté* over, waar zij tien jaren abdis geweest was. Hare levensschets, door verschillende geschiedschrijvers vervaardigd, en door eenen ongenoemde in een kort begrip gebracht, is door den abt de MONTIS, met die van PHILIPPINA, hertogin van *Gelder*, in het licht gegeven, Parijs, 1771, in 12.mo

COLIGNI (GASPARD DE), de eerste van dien naam, heer van *Châtillon-sur-Loing*, uit een oud geslacht van *Bourgondie* is de eerste zijner familie, die zich in *Frankrijk*, sinds deze provincie met de kroon vereenigd was, gevestigd had. Hij volgde in 1494 KAREL VIII. naar *Napels*, voerde in 1509 het bevel over eene kleine bende in den veldslag van *Aignadel*, en in 1515 over eene aanzienlijker in dien van *Marignan*. Zijn huwelijk even zoo min als zijne verdienste droegen bij tot zijne verheffing. Hij was tegen het einde van 1514, gehuwd met LOUISE VAN MONTMORENCY, weduwe van FERRI DE MAILLI, vrijheer van CONTI, en oudste zuster van ANNA, hertog van MONTMORENCY, die daarna

eerste veldoverste werd. De invloed van zijnen schoonbroeder, die toenmaals alvermogend was, bespoedigde de vergelding, die men hem schuldig was; hij werd in 1516 maarschalk, vervolgens ridder der orde en luitenant des konings in *Champagne* en *Picardye*. Toen HENDRIK VIII. koning van *Engeland*, in 1518 genoodzaakt was om *Doornik* aan *Frankrijk* over te geven, werd COLIGNY derwaarts gezonden om het in bezit te nemen. Terwijl hij *Fon-tarabie* wilde te hulp komen, overleed hij te *Acqs* in het jaar 1522.

COLIGNI (ODET DE), in zijn 18.^e jaar kardinaal van *Châtillon*, in zijn 19.^e aartsbisschop van *Toulouse*, en in zijn 20.^e Bisschop van *Beauvais*, werd in 1515 geboren en was de 2.^e zoon van den voorgaande. Zijn broeder ANDELOT die reeds den admiraal tot het calvinismus gebracht had, verleidde er ook den kardinaal toe. Paus PIUS IV. benam hem, na hem geëxcommuniceerd te hebben, het purper en de bisschoppelijke waardigheid. COLIGNI, die het kleed van kardinaal had afgelegd, en zich eenvoudig graaf van *Beauvais* liet noemen, hernam hetzelfde en huwde in eene roode toga. In het Concilie van *Trente* veroordeeld, was hij

zijn vorst niet getrouwer dan hij het zijner godsdienst geweest was, want die twee trouweloosheden gaan altijd gepaard; hij nam de wapenen tegen hem op, bevond zich in 1568 in den slag van *Saint Denis*, en er werd een besluit van in hechtenisneming tegen hem uitgevaardigd. Toen hij zich naar *Engeland* begeven had, werd hij daar den 14 Februarij 1571 door eenen zijner huisbedienden vergeven, die zich naar *Frankrijk* wilde redden, maar te *la Rochelle* gevat en met den dood gestraft werd.

COLIGNI (GASPARD DE), de tweede van dien naam, broeder van den voorgaande, admiraal van *Frankrijk*, werd den 16 Februarij 1517 te *Châtillon - sur - Loing* geboren. Hij droeg van zijne teederste jeugd af de wapenen, onderscheidde zich onder FRANCISCUS I. in den slag van *Cerisoles*, en onder HENDRIK II., die hem tot kolonel generaal over de fransche infanterie, en vervolgens in 1552 tot admiraal van *Frankrijk* benoemde. Hij verdiende deze gunstbewijzen door de schitterende daden, die hij in het gevecht bij *Renti* verrigte, door zijnen ijver voor de krijgstuicht, vooral door de verdediging van *Saint Quentin*. De admiraal drong door in deze plaats

en deed wonderen van dapperheid, maar toen de stad met geweld ingenomen was, bleef hij als krijgsgevangene achter. Hij heeft zelf een verslag dier belegering gegeven, onder den titel van: *Mémoires de l'Amiral de COLIGNI* (*Gedenkschriften van den admiraal DE COLIGNI*) Parijs, 1665, in 12.mo; *Grenoble* 1669. Na den dood van HENDRIK II. stelde hij zich aan het hoofd der Calvinisten, en vormde eene zoo magtige partij, dat de Catholijke Godsdienst in *Frankrijk* op het punt stond van te gronde te gaan. » Het hof, zegt zeker geschiedschrijver, had geen geduchter vijand. CONDÉ was eerzuchtiger, ondernemender, werkzaam. COLIGNI had een bedaarder, gematigder, gemoed dat geschikter was, om het hoofd eener partij te zijn; wel even zoo ongelukkig in den oorlog als CONDÉ, maar die door zijne bekwaamheid dikwijls herstelde, wat onherstelbaar scheen; gevaarlijker na eene nederlaag, dan zijne vijanden na eene overwinning: overigens met zoo vele deugden versierd, als zoo gevaarlijke tijden, en de partijgeest zulks gedoogden." Hij telde zijn bloed voor niets. Toen hij eens gewond was, en zijne vrienden rondom hem weenden, zeide hij hun met eene ongelooftelijke koelbloedigheid: *Moet het handwerk, dat wij verrigten, ons*

niet zoowel aan den dood als aan het leven gewennen?

De eerste geregelde veldslag, die tusschen de Hugenooten en de Catholijken geleverd werd, was die van *Breux* in 1562. De admiraal streed dapper, verloor denzelfden, en redde het leger. Toen weinig tijds daarna, de hertog van *Guise*, in het beleg van *Orleans*, door verraad vermoord was, beschuldigde men hem van dien lafhartigen moordoglukken te toegelaten te hebben; hij ontkende het onder het afleggen van eenen eed. Maar hij werd in het verhoor, hetwelk men *JOANNES PALROT*, den moordenaar van *HENDRIK*, hertog van *Guise*, deed ondergaan, zeer in de waagschaal gesteld. Zijne regtvaardiging, die hij onder den titel van *Réponses aux interrogatoires* etc. (*Antwoorden op de ondervragingen* enz.) 1563, in 8.º, in het licht gaf, bevestigde al meer en meer, dat hij aan die zamenzwering deel genomen had, zoo slecht verdedigde hij zich. De burgeroorlogen hielden eenigen tijd op, om in 1567 met meer woede te beginnen. *COLIGNI* en *CONDÉ* leverden den slag van *Saint-Denis* tegen den eersten veldoverste *MONTMORENCY*. Op dezen onbeslistten slag was in 1569 de van *Jarnax*, voor de Calvinisten noodlottige slag gevolgd.

VII. DEEL.

Toen *CONDÉ* in het gevecht van *Jarnax* gesneuveld was, moest *COLIGNI* aan de geheele partij het hoofd bieden. Hij alleen verdedigde die ongelukkige zaak, en werd in het gevecht van *Moncontour* in *Poitou* andermaal overwonnen. Een gelukkige vrede maakte weldra in 1571 in schijn een einde aan die bloedige twisten. *COLIGNI* verscheen aan het hof, en werd, even als al de aanhangers zijner partij, vleitend ontvangen. Om hem aan zich te verbinden, en hem te beletten in het vervolg weder optestaan, liet *KAREL IX.* hem honderd duizend franken uit zijne beurs geven, en gaf hem zijnen rang in den raad terug. Toen de admiraal eens van het *Louvre* kwam, schoot men op hem uit een venster, waardoor hij aan de regterhand en den linkerarm gevaarlijk gekwetst werd. *KAREL IX.* betoonde hierover een zeer groot smartgevoel, liet de daders opsporen, en gaf aan *COLIGNI* den naam van *Vader*. Maar op het ingebeelde gerucht eener zamenzwering, welligt een valsch gerucht, maar dat door de vorige gebeurtenissen gewigt verkregen had (geenszins door een voorbedacht plan, gelijk slecht onderrigte schrijvers verhaald hebben), nam hij eensklaps een gewelddadig besluit, dat, gelijk men weet,

W

op den vooravond van den feestdag van den H. BARTHOLOMEUS, in 1572, ten uitvoer gebragt is. (Zie KAREL IX.) COLIGNI werd in dien moord betrokken op verscheidene plaatsen doorstoken, en door het venster in den hof van zijn huis geworpen. Gedurende drie dagen werd zijn lijk aan de woede des volks blootgesteld, dat, wegens de langdurige en wreede oorlogen, welke hij in het Fransche rijk verwekt had, verbitterd was, en eindelijk bij de beenen aan de galg van *Montfaucon* opgehangen. MONTMORENCY, zijn neef, liet er hem afnemen om hem in stilte in de kapel van het kasteel van *Chantilly* te begraven. Daar een Italiaan den admiraal het hoofd afgehouden had, om het aan CATHARINA DE MEDICIS te brengen, liet deze vorstin hetzelfde balsemen en zond het naar *Rome*. COLIGNI hield een dagboek, dat na zijnen dood aan KAREL IX. werd ter hand gesteld. Deze vorst vond dat dagboek den druk waardig; maar de maarschalk RETZ deed het hem in het vuur werpen. Wij willen zijne levensbeschrijving door GATIANUS DE COURTILZ, 1686, in 12, niet aanhalen; men vindt er eene nieuwere in de *Beroemde mannen van Frankrijk* (*Hommes illustres de France*), beide zijn te gunstig voor dien partij-aanvoerder, welken men als ee-

nen der grootste geesels moet beschouwen, die *Frankrijk* verwoest hebben. Men moet echter bekennen, dat de rampen, die hij zijn vaderland berokkend heeft, minder in zijn persoonlijk karakter, dan in dat der sekte, waarvan hij ongelukkig het hoofd geworden was, hunnen oorsprong hebben genomen; hij verzocht zelfs aan KAREL IX. deszelfs inwilliging om een leger *Hugenootten* naar *Vlaanderen* tegen *Spanje* op te zenden, om hen te verhinderen *Frankrijk* te verontrusten; hetgeen KAREL, die met zijne naburen in vrede leefde, niet wilde toestaan. » De admiraal, zegt BRANTÔME bij deze gelegenheid, zag wel in de geaardheid zijner *Hugenootten*; dat indien hij hen niet van buiten bezig hield en vermaakte, zij weder van binnen zouden beginnen onlust te verwekken, zoo zeer erkende hij hen voor heethoofdige oproermakers, rustverstoorders en liefhebbers van strooperijen. Ik weet, wat hij er mij eens te *la Rochelle* van zeide, alwaar ik hem was gaan bezoeken.» (Zie CALVINUS, LODEWIJK XIII., LODEWIJK XIV., SOLIMAN II., MORNAY). Het is niet minder waar, dat hij de gruwelen, door DES ADRETS gepleegd, scheen goed te keuren, welke de slechts eenigzins Christelijk denkende protestanten, verfoeiden, en dat hij bij

meer dan eene gelegenheid bewijzen van eene bloeddorstige en woeste dweepzucht gaf. Men moet hem niet beoordeelen naar hetgeen de heer DÉSORMEAUX van hem zegt in zijne *Geschiedenis* van het huis van *Bourbon*, een werk opzettelijk vervaardigd, om het gedrag der Protestanten te regtvaardigen, en om dat der Catholijken hatelijk te maken.

COLIGNI (FRANCISCUS DE), Heer van *Andelot*, vierde zoon van GASPARD DE COLIGNI, den eersten van dien naam, werd te *Châtillon-sur-Loire* in 1521 geboren. Hij wendde zijne dapperheid aan in de burgeroorlogen tegen zijn vaderland, den koning, en de Godsdienst zijner vaders. Hij werd in 1551, door het ontslag van den admiraal, zijnen broeder, kolonel-generaal der infanterie in het leger der opstandelingen, en overleed in 1569 te *Saintes* volgens eenigen aan eene besmettelijke koorts, en volgens anderen aan vergif.

COLIGNI (GASPARD DE) de derde van dien naam, kolonel-generaal der infanterie, en maarschalk van *Frankrijk*, onder den naam van maarschalk van *Châtillon* bekend, in 1584 geboren, zoon van FRANCISCUS DE COLIGNI, Admiraal van

Guienne, muntte in verscheidene belegeringen en gevechten uit. Hij won, den 20 Mei 1635 met den maarschalk BRÉZÉ, den slag van *Avent*, en overleed in 1646, op zijn kasteel van *Châtillon*.

COLIGNI (GASPARD DE), de vierde van dien naam, hertog van *Châtillon*, zoon van den voorgaande, zwoer in 1643 de ketterij af, werd luitenant-generaal, en overleed, in den ouderdom van 39 jaren, te *Vincennes*, aan eene wond, welke hij in den aanval van *Charenton*, den 9 Februarij 1649 bekomen had. Zijne weduwe ELIZABETH ANGELICA DE MONTMORENCY, zuster van den hertog van *Luxemburg*, was eene der bevalligste en vernuftigste personen van het hof van LODEWIJK XIV. Zij huwde in 1663 met den hertog van *Mecklenburg*, en overleed in 1695 te *Parijs*, in den ouderdom van 69 jaren. Zij is het, over welke in den hekelachtigen en lasterlijken roman van BUSSE-RABUTIN gehandeld wordt. Na den dood van den hertog van *Châtillon* bragt zij hem nog eenen zoon ter wereld, die in 1657 overleed, en met wien de mannelijke stam van dat beroemde geslacht een einde nam.

COLIN DE BAR (ALEXIS-

HENDRIK), werd in 1768 te *Pondichery* uit een oud geslacht van *Lotharingen* geboren, dat beweerde van de beroemde graven van BAR aftestammen. Hij werd in 1785 tot secretaris van het regtsgebied van *Pondichery*, vervolgens tot bijzitter in het lagere gerechtshof, daarna tot voorzitter van het hooger gerechtshof, en eindelijk tot commissaris van justitie in dezelfde stad benoemd. Hij nam aldaar in 1803, die bedieningen waar, toen hij bij het vertrek der Fransche afdeeling, door de Engelschen gevangen genomen werd. Toen hij, na zijne vrijheid herkregen te hebben, te *Parijs* terug gekomen was, schonk men hem de kruisen van het *Ligioen van eer* en van den heiligen *MICHAËL*, en hij bekwam den post van procureur-generaal der hooge gerechtshoven van *Indië*. Door eene hevige beroerte overvallen, is hij den 2 Julij 1820 te *Parijs* overleden, en heeft nagelaten: *l'Histoire de l'Inde etc. (Geschiedenis van oud en nieuw Indië of Indostan, beschouwd met betrekking tot deszelfs oudheden, aardrijkskunde, zeden, de godsdienst van deszelfs inwoners, deszelfs staatkundige beroerten, tegenwoordigen handel en staat; met eene kaart van Indië en van de tegenwoordige verdeelingen van Indostan en van de onuitgegevene stukken), Pa-*

rijs, LE NORMANT, 1814, 2 dl.ⁿ in 8.vo Dit werk, het volledigste, hetwelk over dat uitgestrekte gedeelte der wereld bestaat, is zeer belangrijk wegens de daadzaken, die het breedvoerig over den val van het keizerrijk van *Mysore*, de oorlogen van *HYDEN ALY*, en van *TYPOO-SAIB*, deszelfs zoon en opvolger vermeldt; daadzaken waarvan de schrijver, daarenboven in *Indië* geboren, getuigen geweest is, en waarvan hij door gevolgtrekkingen de *identiteit* op de plaatsen zelven heeft kunnen bekrachtigen.

COLINES (SIMON DE) een beroemde Fransche drukker, huwde in 1521 de weduwe van *HENDRIK ETIENNE*, den eersten van dien naam, bediende zich eerst van deszelfs letterteekens, maar gebruikte er in het vervolg fraaijere. Hij voerde in *Frankrijk* de cursijf-letters in, die men de voorkeur geeft boven die van *ALDE-MANUTIUS*, die er de uitvinder van is. Daar hij lang leefde, had hij den tijd een aantal boeken te drukken, waarvan men de naamlijst in *MAITTAIRE* zien kan. Men acht vooral de uitgaven, welke hij van eenige Grieksche werken geleverd heeft. Men legt hem ten laste van in de fraaije uitgave, die hij van het nieuwe Testament bezorgde, deze plaats der

Vulgata uitgelaten te hebben: *Tres sunt qui testimonium dant in coela etc.* JOAN. 1.^e Br. I. 5. Hij overleed in 1547 te *Parijs*. Men kent echter voor het jaar 1550, geene door zijne erfgenamen onderteekende werken.

COLIUS (JACOBUS) van *Antwerpen*, achterneef van ORTELIUS, werd den laatsten December 1563 geboren. Wegens den handel ging hij te *Londen* wonen, maar dit belette hem niet de volgende werken in het licht te geven: 1.º *Syntagma herbarum encomiasticon.* — 2.º *De statu civitatis Londinensis peste laborantis* 3 *Paraphrasis Psalmi 104* en 127.

COLLADO (DIDATIUS), een Dominikaner, werd te *Ruzadas* in *Estramadura* geboren. Brandende van ijver om het geloof aan de ongeloofigen te gaan verkondigen, vertrok hij in 1619 naar *Japan*, en de vervolging, die hij daar ondergaan moest, verflaauwde zijnen ijver niet. Hij werd door zijne kloosterbroeders naar *Rome* gezonden om van PAUS URBANUS VIII. eene uitgebreidere magt te verzoeken. Van *Rome* ging hij naar *Spanje*; de koning schonk hem opene brieven naar de *Philippijnsche eilanden*, werwaarts hij zich

met vier en twintig zendingen uit zijne orde begaf; in *Europa* teruggekeerd, begaf hij zich weldra op zee om naar *Manilla* te varen; maar het schip, waarop hij zich bevond, leed schipbreuk. Pater COLLADO kon zeer goed zwemmen, en zou zich hebben kunnen redden; maar zijne reisgenooten in den oogenblik, waarop zijne dienst hun het noodzakelijkste werd, niet willende verlaten, kwam hij, als martelaar zijner menschenliefde, met hen om het leven. Dit ongeval had in 1638 plaats. Pater COLLADO heeft verscheidene werken nagelaten die bijna alle in het belang der zendingen zijn, en waarvan wij willen aanhalen: 1.º *Ars grammatica japonicæ linguæ*, *Rome*, 1631, in 4.to, *ibid.* 1632. — 2.º *Historia ecclesiastica de los sucesos de la Christiandad de Japon*, etc. *Madrid* 1633, in 4.to — 3.º *Dictionarium linguæ Sinensis cum explicatione latina et hispanica caractere Sinensi et Latino*. Het schijnt dat dit laatste werk in handschrift is gebleven.

COLLAERT (ADRIANUS), schilder en graveur, te *Antwerpen* in 1520 geboren, en aldaar in 1567 overleden, heeft met het steekijzer, volgens zijne eigene teekeningen, als ook naar MAR-

TINUS DE VOS, J. STRADAN en JUSTUS MONPER, een groot aantal vrij naauwkeurige stukken gegraveerd, maar die in het algemeen van overeenkomst en zachtheid ontbloomt zijn. Zijne meestgeachte stukken zijn: *De boodschap*, IZAAK, SAMSON, de heilige JOANNES BAPTISTA en de *Herders*. — JOANNES, zijn zoon en leerling, hielp hem bij het grootste gedeelte zijner werken, en heeft alleen de stukken van het *Missaal van MORETUS* naar RUBENS, de *Schudding der rots*, naar L. LOMBART, en verscheidene andere platen geleverd, die hem boven ADRIANUS stellen.

COLLANGE of COLLANGES (GABRIËL DE), in 1524 te Tours in Auvergne geboren, was kamerheer van KAREL IX. Hoewel een opregt Catholijk zijnde, werd hij echter voor een' Hugenooot gehouden, en als zoodanig in 1572 op den BARTHOLOMEUSnacht vermoord. Hij heeft vertaald en vermeerderd: *Polygraphie universelle*, en *l'Ecriture cabalistique de TRITHÈME* (*Algemeen geheime schrijfkunst*, en de *geheime uitlegging der H. Schrift van TRITHÈMUS*), Parijs, 1561, in 4.to, hetwelk een Vriesch, DOMINICUS VAN HOTTINGA genaamd, onder zijnen naam, zonder van TRITHÈMUS noch van COLLANGE melding te maken, te Emb-

den in 1620, in 4.to heeft uitgegeven. COLLANGE had ook eenige kennis van de meetkunde en de werelddescribing.

COLLATINUS (LUCIUS TARQUINIUS), echtgenoot van LUCRETIA, die door SEXTUS, den zoon van TARQUINIUS, onteerd werd. COLLATINUS verbond zich met BRUTUS, verdreef de TARQUINUSSEN uit Rome, en werd met hem in het jaar 509 voor J. C. tot consul verkozen; maar, daar hij van de koninklijke familie was, werd hij eenigen tijd daarna weder afgezet. BRUTUS haatte hem daarenboven, wijl COLLATINUS regtvaardiger was dan hij. Toen TARQUINIUS afgevaardigden in den senaat gezonden had, om van denzelven zijne goederen en die zijner vrienden en bloedverwanten, die hem in zijne vlucht vergezeld hadden, terug te eischen, werd het vraagstuk in den senaat behandeld. » BRUTUS (zegt een hedendaagsch schrijver), een onmededoogend, bijgeloovig, heerschzuchtig mensch en een vleijer des volks, stelt een besluit voor, volgens hetwelk het volk zelf bepaalde, dat de goederen van TARQUINIUS, van zijne vrienden en bloedverwanten, alle aristocraten, aan het volk toebehoorden; maar de meeste der senatoren, eerlijke lieden en goe-

de burgers zijnde, waren verontwaardigd over de eerloosheid en het onregt eens dergelijken besluits: zij stemden, dat men de goederen aan TARQUINIUS en deszelfs vrienden zou wedergeven, wyl zij zich daarvan bedienen moesten, om den oorlog tegen de opkomende republiek te voeren; dat noch aanzien, noch vrees de overhand moesten hebben op de heilige en onschendbare regten des eigendoms. De partij van BRUTUS wist zich echter door schijnbare drogredenen te verdedigen. De koning is de man der natie, hij mag niets bezitten, hij mag geen eigenaar zijn, zijne eigendommen zijn die van den staat: COLLATINUS, het hoofd der tegenpartij, had aan zijne zijde de regtschapenheid, regtvaardigheid en menschlievendheid; hij stond op het punt om de overhand te behouden, toen BRUTUS woedend naar het openbare plein liep, roepende dat COLLATINUS een verrader was, *en dat hij wilde bijdragen om den oorlog en de dwingelandij te onderhouden tegen diegenen, welken het tot eene misdaad gerekend werd, zich zelfs van eenvoudige levensmiddelen te voorzien, om zich in hunne ballingschap te onderhouden.* BRUTUS verwachtte ongetwijfeld, dat het volk slechts het

oor aan den haat en het eigenbelang leenende, den regtschapen COLLATINUS terstond zoude opofferen; maar er waren toenmaals geene lantaarnen te Rome, en vooral was de voortgang der wijsbegeerte en der spitsvinnigheden nog niet zoo aanmerkelijk bij het eenvoudige en deugdzame volk; de rede was er nog niet zoo ver vooruitgegaan, dat men zelfs staatkundige middelen van dien aard kon uitdenken. Men was nog niet bedacht eene vergadering van onderzoek en eene verschrikkelijke inquisitie tegen ongelukkige mannen, die genoodzaakt waren, hun vaderland te verlaten, op te rigten: de regtschapenheid en de grootheid van ziel van COLLATINUS schenen in de oogen des volks verkieslijker dan de onregtvaardige en onmenschenlijke dweepzucht van BRUTUS; hij bepaalde dat, wyl hij den kostbaren schat der vrijheid genoot, men de verachtelijke rijkdommen aan de dwingelanden behoorde terug te zenden. Een zoodanig volk is der vrijheid waardig, het was in staat om aan het heeal wetten voor te schrijven."

COLLATIUS. — Zie APOLONIUS COLLATIUS.

COLLÉ (KAREL) voorlezer van den hertog van Orleans,

en een van deszelfs gewone geheimschrijvers te *Parijs* in 1709 geboren, en aldaar den 2 November 1783 overleden, heeft zich eenen naam verworven door zijne tooneelstukken, onder welke men het *Jagtgezelschap van HENDRIK IV.* onderscheidt. In gezangen muntte hij uit. Zijne werken zijn te zamen in 2 dl.ⁿ, in 8.vo uitgegeven onder den titel van *Théâtre de société* (*Gezelschappelijk tooneel*), 1767. Er worden vele zaken in gevonden, die eene strenge wijsheid zoude hebben doorgestrekten. Hij gaf de regelen van het goede en ware blijspel op, welke hij echter niet naauwkeurig gevolgd heeft, en stelt de nieuwmodische tooneelstukken, op eene schrandere wijze in een belagchelijk licht.

COLLENUCCIO (PANDULPHUS) een regtsgeleerde van *Pesaro*, werd door den hertog van *Ferrara* in een gezantschap naar keizer **MAXIMILIAAN I.** gezonden. **JOANNES SFORCE**, een dwingeland van *Pesaro*, liet hem in het jaar 1507 in de gevangenis wurgen; anderen zeggen dat **CÆSAR BORGIA** hem deed omkomen. Hij is de schrijver eener *Geschiedenis van het Napolitaansche rijk*, in het Italiaansch, die met vermeerderingen en aanmerkingen door **THOMAS COSTO** te *Venezia*, 1591, in 4.to, in het licht is gegeven, en door **JOANNES**

NICOLAAS STUPANO, in het Latijn vertaald, *Bazel*, 1572, in 4.to; dezelve gaat tot het jaar 1459. Nog bestaat er van **COLLENUCCIO**: *Oratio ad MAXIMILIANUM I.*, in het tweede deel der *Rerum germanicarum scriptores* door **FREHER. ANGELO POLITIANI, LEANDER ALBERTI** spreken met veel lof van dezen geleerde.

COLLEONI. — Zie **COLEONI.**

COLLET (JOANNES). — Zie **COLET.**

COLLET (PHILIBERTUS), te *Châtillon-les-Dombes*, geboren, advocaat bij het parlement van *Dombes*, bragt eenigen tijd bij de Jesuiten door en overleed in 1718 in den ouderdom van 66 jaren. Hij was zeer werkaam, maar had buitengemeen zonderlinge gevoelens, zelfs in het stuk van Godsdiens. Langen tijd hield men het er voor, dat hij zonder Godsdiens leefde, ofschoon zijne ongodsdienstigheid meer in zijne taal dan in zijn hart gelegen was. Men heeft van hem: 1.º *Traité des excommunications* (*Verhandeling over de excommunicatien*), 1689, in 12.mo Het is eene geschiedenis der excommunicatien van eeuw tot eeuw. Toen de schrijver dit werk in het licht gaf, was hij in den kerkelijken ban, wijl hij met geweld verhinderd had, dat men eenen per-

soon in de kapel begroef, welker patroon hij was. — 2.º *Traité de l'usure (Verhandeling over den woeker)*, in 8.vo, 1690, waarin hij de gewoonte van LA BRESSE tracht te verdedigen, om de rente met het vorderlijke kapitaal te eischen. — 3.º *Entretiens sur les dîmes et autres libéralités faites à l'église (Over de tienden en andere liefdegiften aan de kerk gedaan)*, in 12.mo Hij wil daarin bewijzen, dat de tienden noch goddelijke, noch kerkelijke, maar domeinregten zijn; eene meenig grondig wederlegd, door de ware begrippen der tienden, op de beginselen van de kerkelijke en burgerlijke regtspleging gegrond, door den Heer GUESQUIÈRE, *Luijk*, 1785; in 8.vo — 4.º *Entretiens sur la clôture des religieuses (Onderhoudingen over het opsluiten der nonnen)*, waarin hij voor de vrijheid om zich optesluiten, tegen den kardinaal CAMUS, bisschop van *Grenoble*, streed, die kort te voren zijn proces met de nonnen van *Montfleuri* gewonnen had. — 5.º *Explication des statuts, coutumes des provinces de Bresse, Bugey, etc.; précédée d'un abrégé de l'histoire de Dombes (Verklaring der wetten en regten der provincien van Bresse, Bugeij enz.; voorafgegaan door een kort be-*

grip der geschiedenis van Dombes), *Lyon*, 1698, in fol. en meer andere werken in handschrift. Het gelaat zoo wel als de geest van COLLET waren oorspronkelijk. Hij had het uiterlijke aanzien van eenen wijsgeer der oude akademie. Al wat van de algemeene gevoelens afweek, behaagde hem, en hij hield zijne denkbeelden met ijver staande. Zij, die met hem verkeerden, waren door de uitgebreidheid van zijn geheugen bekoord, maar niet op gelijke wijze tevreden met zijn oordeel. De levensschets van PHILIBERTUS COLLET, door den Abt PAPILLON beschreven, bevindt zich in het derde deel der letter- en geschiedkundige gedenkschriften door pater DESMOLETS.

COLLET (PETRUS), priester van de Congregatie der zending, doctor en oudhoogleeraar der godgeleerdheid, den 6 September 1694 te *Ternais* in *Vendomois* geboren, en den 6 October 1770 overleden, heeft zich onder de godgeleerden eenen beroemden naam verworven, en door zijne schriften en zeden de achting der godvruchtige lieden verdiend. Zijne werken zijn zeer talrijk: De voornaamste zijn: *Vie de Saint VINCENT DE PAULE (Leven van den heiligen VINCENTIUS VAN PAU-*

1A) 2 dl.ⁿ in 4.to 1748, of 4 dl.ⁿ in 8.vo, met eenige vermeerderingen. 2.º *Histoire abrégée du même* (Beknopte geschiedenis van denzelfden) 1 dl. in 12.mo, 1764. De beknopte is beter dan de groote geschiedenis, die langwijlig is, wegens eene menigte nietsbeduidende bijzonderheden, waarbij bijna niemand belang heeft: dit gebrek bestaat bijna in alle geschiedkundige werken van dien schrijver. 3.º *Vie de M. BOUDON* (Leven van den heer BOUDON) 2 dl.ⁿ in 12.mo 1753. Hetzelfde beknopt in 1 dl. in 12.mo 1792. 4.º *Vie de saint JEAN DE LA CROIX* (Leven van den heiligen JOANNES VAN HET KRUIS) 1769 1 dl. in 12.mo 5.º *Traité des dispenses en général et en particulier* (Verhandeling over de dispensatiën in het algemeen en in het bijzonder) 1753, 3 dl.ⁿ in 12.mo Dit werk is eenig in zijne soort en vol geleerde nasporingen. Er is hiervan in 1788 eene verhandeling door den heer COMPANS verbeterde en vermeerderde uitgave; 2 dl.ⁿ in 8.vo in het licht verschenen: deze uitgave heeft bij de eerste veel vooruit. 6.º *Traité des indulgences et du Jubilé* (Verhandeling over de aflaten en het jubelfeest.) 1770, 2 dl.ⁿ in 12.mo 7.º *Traité de l'office divin* (Verhandeling over de Goddelij-

ke dienst) 1763, 1 dl. in 8.vo *Traité des saints mystères* (Verhandeling over de heilige geheimen) 2 dl.ⁿ in 12.mo, 1768 of 1817 met bijlagen door eenen hoogleeraar van het Seminarie van Parijs. 9.º *Traité des exorcismes de l'église* (Verhandeling over de duivelbezweringsen der kerk) 1770 1 dl. in 12.mo 10.º *Abrégé du Dictionnaire des cas de conscience de PONTAS* (Beknopt woordenboek van gewetenszaken door PONTAS) 1764 en 1770 2 dl.ⁿ in 4.to 11.º *Lettres critiques etc.* (Oordeelkundige brieven) onder den naam van den Prior van den heiligen EDMUS, 1 dl. in 8.vo, 1744. 12.º *Bibliothèque d'un jeune ecclésiastique* (Boekverzameling van eenen jongen geestelijke), 1 dl. in 8.vo Dit stukje is van weinig belang; de schrijver geeft niet altijd de beste boeken op, hetzij dat hij dezelve niet kende, of wijl hij meende er, ondanks derzelve nut, eenige aanstootelijke plaatsen in te ontdekken. 13.º *Theologia moralis universa*, 17 dl.ⁿ in 8.vo. 14.º *Institutiones theologicæ ad usum seminariorum* 7 dl.ⁿ in 12.mo 1744 en volgende jaren. 15.º *Eadem, breviori formâ*, 1768, 4 dl.ⁿ in 12.mo 16.º *De Deo, ejusque divinis attributis* 1768, 3 dl.ⁿ in 8.vo. 17.º *Les devotrs des pasteurs* (De pligten der

herders) 1769, 1 dl. in 12.mo
 18.º *Devoirs de la vie religieuse* (Pligten van het klooster leven) 1765, 2 dl.ⁿ in 12.º
 19.º *Traité des devoirs des gens du monde* (Verhandeling over de pligten van de wereldlingen) 1763, 1 dl. in 12.mo
 20.º *Devoirs des écoliers* (pligten der scholieren) 1 dl. in klein 12.º
 21.º *Instructions pour les domestiques* (Onderrichtingen voor de dienstboden) 1763 1 dl. in kl. 12.º
 22.º *Instructions à l'usage des gens de la campagne* (Onderrichtingen ten gebruike der landlieden) 1770 in kl. 12.º
 23.º *Sermons et discours ecclésiastiques* (Kerkelyke leerredē en redevoeringen) 1764, 2 dl.ⁿ in 12.mo met meer sierlijkheid dan welsprekendheid geschreven.
 24.º *Méditations pour servir aux retraites* (Overwegingen ten dienste des afgezonderden levens) 1769, 1 dl. in 12.mo
 25.º *La dévotion au sacré cœur de JESUS, établie et réduite en pratique* (De godsvrucht tot het heilige hart van JESUS, ingevoerd en in oefening gebragt) 1770, 1 dl. in 16.º (zie MARGARETHA MARIA ALACOQUE). Hij maakte zich gereed, om andere werken te schrijven, toen de dood hem overviel. Men ziet aan deze boekenlijst, dat de pen van dien schrijver zeer vruchtbaar was, maar zijn stijl is eenigzins

stroef in het latijn (hoewel in het algemeen zuiverder dan die der schoolschen), en onnaauwkeurig in het fransch. Hij legde in den omgang verstand en ijver aan den dag; men bespeurt die beide hoedanigheden in eenige zijner werken. Hij verbindt somtijds de spotternij met de ernstigste zaken, maar zijne spotternijen zijn geenszins op derzelver plaats. In zijnen ouderdom had hij zich van dit gebrek verbeterd, en in het algemeen zijn zijne werken lofwaardig wegens den overvloed van nasporingen, en de orde, welke hij daarin heeft weten te brengen. Zijne *Verhandeling over de dispensatien* wordt tegenwoordig onder al zijne werken het meeste geraadpleegd en is vooral belangrijk wegens de in *Duitschland* ontstane verschillen aangaande de magt, die eenige bisschoppen zich aanmatigden, om te dispenserē in de wetten der algemeene kerk, namelijk in de hindernissen, die het huwelijk onwettig maken. Dit artikel wordt er met bijzondere aandacht in behandeld.

COLLETET (WILLEM), adē vokaat bij den raad, een der veertig leden van de Fransche akademie, werd in 1598 te *Parijs* geboren, en overleed aldaar in 1659, niet genoeg nalatende om er van begra-

ven te kunnen worden. De kardinaal DE RICHELIEU nam hem onder de vijf schrijvers die hij uitgekozen had om eenige tooneelspelen te vervaardigen. COLLETET vervaardigde alleen *Cyminde*, en werkte mede aan de blijspelen, getiteld: *l'Aveugle de Smyrne et les Tuileries (De blinden van Smyrna en de Tuileries)*. Hij las de alleenspraak van dit laatste stuk den kardinaal voor, en toen hij aan de plaats was, die met dit vers begint:

La cane s'humectant dans la
bourbe de l'eau.

gaf RICHELIEU hem een geschenk van 600 livres voor de zes slechte dichtregels, die daarop volgden. Waarop COLLETET dit koppeldicht maakte:

ARMAND, qui pour six vers m'as
donné six cents livres,
Que ne puis-je à ce prix te ven-
dre tous mes livres!

HARLAY, aartsbisschop van *Parijs*, beloonde niet minder edelmoediglijk deszelfs *lofzang* op de *Onbevelekte ontvangenis*; hij zond hem een' zilveren APOLLO. COLLETET was voor de tweede maal met CLAUDINE, te voren zijne dienstmaagd, gehuwd, en, om zijne keus voor de oogen van het publiek te regtvaardigen, deed hij onder haren naam verscheidene dichtstukken in het licht verschijnen; maar de oordeel-

kundigen ontdekten zijne kleine list, en bespotten de gewaande SAPHO, en den armoedigen god, die haar bezielde. De werken van COLLETET kwamen in 1653 in 12.mo in het licht; het zijn *lier-rust- en klinkdichten*, en eenige werken in proza; maar zij behooren sinds lang onder de boeken, die niet meer gelezen worden.

COLLETET (FRANCISCUS), zoon van den voorgaande is door de plaats, die BOLLEAU in zijne hekeldichten hem ingeruimd heeft, bekend, als mede door *l'Abregé des annales et antiquités de Paris (Kort begrip der jaarboeken en oudheden van Parijs)*, 1664, 2 dl.ⁿ in 12.mo dat beter is dan het groote werk van CLAUDIUS MALINGRE. Hij vervaardigde ook, gelijk zijn vader, gedichten en opstellen in onrijm, geestelijke gezangen, en eenige *drink- minne- en boertige stukken*. Zijne *ligtzinnige zanggodin* is in 4 dl.ⁿ in 12.mo Hij leefde nog in het jaar 1676.

COLLIBUS (HIPPOLYTUS), een beroemd rechtsgeleerde, in 1561 te *Zurich* geboren, en den 21 Februarij 1612 overleden, onderwees het regt te *Heidelberg* en te *Bazel*, werd kanselier van CHRISTIAAN, prins van *Anhalt*, en bij verscheidene onderhande-

lingen in *Frankrijk, Duitschland* en *Engeland* gebruikt, en gaf eenige regtgeleerde werken in het licht, zoo als: *Consiliarius principis; Commentarius ad titul: F. H. de diversis regulis; Axiomata de nobilitate* enz. Hij hield zich dikwerf onder vermomde namen, zoo als LAMPURGNANUS, WERNERUS enz. verborgen. Hij was een man van genie en van veel doorzigt, maar vol trotschheid en zeer onrustig; hetgeen hem vele onaangenaamheden veroorzaakte.

COLLIER (JEREMIAS), in 1650 te *Stowqui*, in de provincie *Cambridge* geboren, werd voorlezer van *Grays-Inn*; maar omdat hij geweigerd had den Godsdienst in *Engeland* afteleggen, verloor hij dien post. De schriften, die hij om zijne handeling te verdedigen in het licht gaf, berokkendden hem de ongenade en de verwijtingen der Grooten. Onder de koningin ANNA beloofde men hem vruchteloos aanzienlijke vergeldingen. Hij leefde en stierf als eene ijverige tegenstander der heerschende godsdienst in *Engeland*. Hij vereenigde volkomen den eenvoudigen geest van den Christen met de hoffelijkheid van edelman. Evenzeer ervaren in de wijsbegeerte,

Godgeleerdheid, welsprekendheid, en in de gewijde en ongewijde oudheden, heeft hij zijne natie met verscheidene belangrijke werken verrijkt. 1.° *geschied-aardrijks- en geslachtkundig woordenboek*, voor een gedeelte uit het Fransch van MORERI vertaald en met een groot aantal artikelen vermeerderd, 1721, 4 dl.ⁿ in fol. — 2.° *Zedekundige proeven* over verschillende onderwerpen, 3 dl.ⁿ in 8.vo achtereenvolgend in 1697, 1705 en 1709 in het licht gegeven. — 3.° *Verhandeling*, waarin hij aantoonst dat God niet de bewerker van het kwaad is. — 4.° *Een blik op de onsterfelijkheid en de verdorvenheid van het Engelsche tooneel, met het oordeel der ouden over dit onderwerp*, in het Fransch vertaald door pater DE COURBEVILLE een Jesuit. — 5.° *Kerkelijke geschiedenis van Groot-Bretagne, voornamelijk van Engeland, sedert de invoering van het Christendom tot op het einde der regering van KAREL II., met een kort verhaal van de godsdienstige zaken in Ierland, Londen, 1714, 2 dl.ⁿ in fol. in het Engelsch.* COLLIER overleed in 1726 (*).

COLLIN (de abt N.), in 1754 overleden, rentmeester

(*) Hij was door de partij der niet heerschende kerk in 1713 tot bisschop gewijd.

van het kapittel der kerk van *Parijs*, bestudeerde vroegtijdig de fijnheden der Latijnsche en Fransche talen. Deze kennis was hem van dienst om met even zooveel naauwkeurigheid als sierlijkheid den *Orator (Redenaar)* van CIGERO te vertalen in 12.º Deze vertaling, de vrucht der langdurige, moeilijke en vlijtige inspanning van een' kundig man, verscheen met eene uitmuntende voorrede in het licht, die te gelijkertijd een beredeneerd *commentarium* over het werk, en een grondig kort begrip der *rhetorica* is. Men vindt er oordeelen in over onze hedendaagsche redenaars, en overwegingen over de redenaars der oudheid. Hij had in de Fransche akademie drie prijzen behaald. Nog bestaat er van hem: het *leven van MARIA LUMAGUE, weduwe van den heer POLAILLON*; stichtster van de dochters der voorzienigheid, 1744, in 12.º

COLLIN *de Vermond* (HYACINTUS), lid der koninklijke akademie van schilderkunst voor het geschiedkundige gedeelte, in 1693 te *Versailles* geboren, en in 1761 te *Parijs* overleden, onderscheidde zich door de juistheid zijns penseels. Er bestaan van hem: 1.º Verscheidene schilderstukken in het schip der kerk van de *Capucijnen du Marais*; — 2.º *De Boodschap des Engels*,

in de *Sint MEDERICUS-kerk*. — 3.º *Het Manna, dat in de Woestijn valt, in de kerk van den heiligen JOANNES*, in *Grève*.

COLLIN (HENDRIK JOZEF EDLER VON), de zoon van eenen geneesheer, te *Weenen* in 1773 geboren, werd in 1809 geheimraad bij het departement der geldmiddelen, en bekwam de orde van den heiligen LEOPOLDUS. Hij was zoo onvermoeid werkzaam, dat hij zelfs zijne lievelingsstudie, de dichtkunde, aan zijne ambtspligten opofferde, en dat de dageraad niet zelden hem nog aan zijne studeertafel veraste. Eene zenuwkoorts maakte in 1811 een einde aan zijn werkzaam leven. Een eenvoudig gedenkteeken in de kerk van den H. KAREL wijst aan, waar zijne overblijfsels rusten. Voornamelijk muntte COLLIN als tooneeldichter uit, en men heeft aan hem verscheidene voortreffelijke stukken te danken, bijv. *REGULUS*, *CORIOLANUS*, *POLYXENA*, *BALDOA*, *BIANKA DELLA PORTA*, *MAEON* en de *HORATIEN* en *CURIATIEN*.

COLLIN D'HARLEVILLE (JOANNES FRANCISCUS), een tooneeldichter, lid van het Instituut, in 1755 te *Maintenon (Eure en Loire)* geboren, en den 24 Februarij 1806 te *Parijs* overleden,

had de pleitzaal verlaten, om zich op de letteren toe te leggen, en voorzag het Fransche tooneel van verscheidene kenschetsende blijspelen, waarvan de verdienste des te grooter is, wijl zij in eenen tijd verschenen, waarin de kwade smaak het Fransche tooneel beheerschte. Zie hier de lijst zijner stukken, waarvan eenige thans nog bij het publiek wel opgenomen worden: 1.° *L'inconstant* (De onstandvastige.) — 2.° *De Optimist*. — 3.° *Les châteaux en Espagne* (De kasteelen in de lucht.) — 4.° *Le vieux célibataire* (De oude ongehuwde.) — 5.° *M. DE CRAC dans son petit castel* (De Heer DE CRAC in zijn kasteeltje.) — 6.° *ROSA en PICARD*. — 7.° *La défense de la petite ville* (De verdediging der kleine stad.) — 8.° *Les artistes* (De kunstenaars.) — 9.° *Les deux voisins* (De twee naburen.) — 10.° *Les moeurs du jour* (De zeden van den dag.) — 11.° *Les riches* (De rijken.) — 12.° *Malice pour malice* (Guitarj voor guitarj.) — 13.° *Les vieillards et les jeunes gens* (De grijsaards en de jonge lieden.) — 14.° *La querelle des deux frères* (De twist der beide broeders.) Deze beide laatste stukken zijn na den dood des schrijvers ten toonele gevoerd, men heeft hem buitendien eenige dichtstukken in de dag-

bladen, alsmede in den *Muzen Almanak* geplaatst, te danken. De werken van COLLIN D'HARLEVILLE zijn gezamenlijk uitgegeven onder den titel van: *Théâtre et poésies fugitives* (Tooneel- en losse gedichten enz.), 1805, 4 dl.ⁿ in 8.vo, en herdrukt onder den titel van: *Théâtre complet* (Volledig tooneel.) De laatste uitgave zijner werken, voorzien met het portret en met eene verhandeling over zijn leven, is in 1821, in 4 dl.ⁿ, in 8.vo, in het licht verschenen.

COLLINI (COSMUS ALEXANDER), een Italiaansche geleerde, in 1727 te Florence geboren, en in 1806 te Mannheim overleden, lid van de akademie van wetenschappen en bestuurder van het kabinet van natuurlijke historie der stad, had sedert zijn twintigste jaar, de achting van VOLTAIRE verdiend en en deszelfs vriendschap verworven, die hem in 1752 bij zich als geheimschrijver nam, en onder wiens begunstiging hij, zes jaren daarna, als onderwijzer in bediening trad bij den graaf van SAUER te Straatsburg, vervolgens (1759) als geheimschrijver, en eindelijk als geschiedschrijver, bij den keurvorst van Palts-Beijeren. Er bestaat van hem: 1.° *Verhandeling over de geschiedenis van Duitschland*, 1771. — 2.° *Korte inhoud der ge-*

schiedenis van den Rijnpalts, Frankfort, 1763, in 8.vo — 3.° *Geschied- en oordeelkundige Verhandeling over den gewaanden uitdagingsbrief door KAREL LODEWIJK, keurvorst vanden Palts, aan den markgraaf van Turenne gezonden, 1767, een geschrift, waarop VOLTAIRE eene hoogdravende lofrede houdt, (hoofdstuk XII. der Eeuw van LODEWIJK XIV.)* — 4.° *Dagboek van eenen reiziger, dat verscheidene waarnemingen over bergstoffen enz. bevat, Mannheim, 1776, in 8.vo, met vijftien platen.* — 5.° *Beschouwingen der vuurspuwende bergen, ibid, 1781, in 4.to* — 6.° *Aanmerkingen over den veerkrachtigen steen van Brazilië, enz.* — 7.° *Verklaring van het verdrag van Mannheim, 1794, in 8.vo* — 8.° *Brieven over Duitschland, 1787, in 12.mo, 2.de uitgave; een werk waarvan twee Fransche vertalingen bestaan, de eene getiteld: Voyage de Risbeck en Allemagne (De reize van Risbeck door Duitschland), Parijs, 1793, 3 dl.n, in 8.vo, naar de Duitsche vertaling van den vrijheer van Risbeck vervaardigd, Zurich, 1784, 2 dl.n, in 8.vo; de andere naar eene Engelsche overzetting vertaald.* — 9.° *Mon séjour auprès de VOLTAIRE, et lettres inédites etc. (Mijn verblijf bij VOLTAIRE en onuitgegeven*

brieven), een na zijn dood uitgegeven werk, Parijs, 1807, in 8.vo

COLLINS (ANTONIUS), in 1676 te Heston, tien mijlen van Londen, uit eene adellijke en rijke familie gesproten, schatmeester van het graafschap Essex, bekleedt eene plaats op de lijst der ongeloofigen. Hij bragt bijna zijn gansche leven door met tegen de Godsdienst te schrijven, en overleed in December 1729, te Harley-Square, na verklaard te hebben: » dat hij altijd gemeend had, dat een ieder al zijne krachten moest inspannen, om zoo goed mogelijk, God, zijnen vorst en zijn vaderland te dienen, dat de grond der Godsdienst in de liefde jegens God en den naaste bestaat." Eene verklaring, strijdig met al hetgene, wat hij geschreven heeft: want zoo er een God bestaat, moeten Hem eer bewijzen, naar de bekentenis van den aanhanger van SPINOSA, den schrijver van het stelsel der natuur: en bestaat er eene wet, om den naaste te beminnen, zoo is het alleen de Godsdienst, die er de bekrachtiging en de waarborg van zijn kan. Zijne voornameste werken, waardoor hij zijn ongelooft heeft aan den dag gelegd, zijn: 1.° *Verhandeling over het gebruik der rede, in de voorstellen, waarvan de klaar-*

blykelykheid van de menschelyke getuigenis afhangt; vol valsche redeneerkunde, en geschikt om zwakke verstanden in den troosteloozen staat van het scepticismus te storten. — 2.° Wijsgeerige onderzoekingen over de vrijheid van den mensch; een zoo uitmuntend werk, zegt een zeer verdacht schryver, dat doctor CLARKE er met schimpreden op antwoordde. Zou hij niet, gelijk zoo vele anderen, de redeneringen voor beleedigen aannemen? Die van CLARKE waren zeer geschikt om zijnen tegenstrever in verlegenheid te brengen. — 3.° Verhandeling over de gronden en bewijzen der Christelyke Godsdienst, met eene verdediging der vrijheid om te schryven. — 4.° Voorbeeld der letterlyke voorzeggingen. Dit is een vervolg van het vorige werk, wederlegd door verscheidene schryvers, vooral door doctor JOANNES ROGERS, in zijne Noodzakelykheid der goddelyke openbaring. — 5.° Verhandeling over de vrijheid van denken: een werk dat bij zijne geboorte veel opspraak verwekte, en dat niet meer gelezen wordt dan in Engeland door de aanhangers van COLLINS. Hetzelve werd in 1714 in het Fransch vertaald, in 8.vo

COLLINS (JOANNES), in VII. DEEL.

1624 te *Wood-Eaton*, bij *Oxford* geboren, lid van het koninklijk genootschap van *Londen* in 1667, bezorgde de uitgave der beste meetkundige werken. Hij heeft ook in 1665 een werk over de rekenkunde in het Engelsch in fol. uitgegeven. Men noemde hem den Engelschen *MERSENNE*, en hij verdiende dezen naam. Hij was met alle geleerde van *Europa* in onderhandeling. De Engelschen beweren dat men door zijn *Commercium epistolicum de analysi promota*, in 1712 op last van het koninklijke genootschap in 4.to gedrukt, duidelijk bewijzen kan, dat men aan hem de *analytische* leerwijze te danken heeft. Deze bekwame meetkundige overleed in 1683.

COLLIUS (FRANCISCUS), doctor te *Milane* in de 17 eeuw, maakte zich zeer beroemd door zijne verhandeling *De animabus paganorum*, in 1622 en 1623 te *Milane* in het licht gegeven 2 dl.^a in 4.to Hij onderzoekt hierin, hoedanig het lot van verscheidene beroemde Heidenen in het andere leven zijn zal. Hij maakt gissingen over zaken, welker kennis God alleen toekomt; en wanhoopte noch aan de gelukzaligheid der zeven wijzen van *Griekenland*, noch aan die van *SOCRATES*; maar hij ver-

oordeelt zonder mededoogen. PYTHAGORAS, ARISTOTELES en verscheidene andere, hoewel hij erkende, dat zij den waren God gekend hebben. Men moet aannemen, dat, indien deze regter der afgestorvenen het leven en karakter zijner uitverkorenen juist gewaardeerd had, hij hun geen beter lot toegeschreven heeft, dan aan zijne verworpelingen (Zie ANDRADA — THOMAS LUCIANUS, ZENO, enz.) Overigens, is het werk van COLLIUS, eigenlijk gezegd, slechts eene geestige boerderij, door den schrijver gekozen om met zijne geleerdheid te pronken. Er is in de daad veel goeds in zijn boek; maar nog meer ligtzinnigs en ijfels. Ook bestaat er van hem: *Conclusiones theologicae*, 1609, in 4.to; en eene verhandeling *de Sanguine Christi*, vol naspelingen en aanhalingen, de vorige waardig; maar meer algemeen. Dezelve is in 1617 in 4.to te *Milane* in het licht verschenen.

COLLOREDO (RODOLPHUS), graaf van *Wali-see*, ridder van *Malta*, groot-prioor van *Boheme*, en Maarschalk-Generaal der legers van de keizers FERDINAND II. en FERDINAND III., werd wegens zijne dapperheid en verkleefdheid aan het huis van *Oostenrijk* beroemd, en overleed den 24 Januarij 1657.

COLLOREDO (HIERONYMUS JOZEF FRANCISCUS *de Paula de*), aartsbisschop van *Salzburg*, en, in deze hoedanigheid, prins van het Heilige Rijk, apostolische legaat en primaat van *Duitschland*, werd den 31 Mei 1732 geboren, en den 14 Maart 1772 tot den zetel van *Salzburg* verheven. Als zoon eens ministers van JOZEF II., keizer van *Oostenrijk*, hielp hij dien vorst zijn plan der kerkelijke hervormingen ten uitvoer brengen. Hij zond in 1782 aan de pastoors zijns bisdoms eenen herderlijken brief, waarin hij de pracht der kerken laakt, de beelden en schilderijen afkeurt, en op eenige godvruchtige werken, door de Catholijken zeer op prijs gesteld, het vermoeden van bijgeloof doet vallen. Hij berigt in denzelfden brief aan diegenen, welke zich tot den geestelijken staat bestemmen, dat de geleerdheid, die zij in de heilige Schrift, en de heilige Vaders putten, slechts middelmatige pastoren van hen zoude vormen; dat zij zich vooral behooren toe te leggen op de studie der schoone kunsten, der landhuishoud- en natuurkunde, der natuurlijke geschiedenis; deze wetenschappen zijn zonder twijfel in de goddelijke bediening zeer nuttig, maar mogen geenzins in eene herderlijke onderrigting het onderwerp eener aanbeveling

zijn. Bij deze zonderlinge onderrigtingen voegt hij somtijds vermetele verzekeringen; als dat de vereering der heiligen geen wezenlijk punt der Godsdienst is, en door er met weinig eerbied over te spreken, zet hij zich op tegen de *Godsdienstige gemaaktheden en de kerkelijke kwakzalverij*. De bisschop van *Pistoja* en vele andere prelaten, namen die leer aan: een hunner F. S. VAN SALM, bisschop van *Gurck*, ging nog verder: hij ontsloeg zijne pastoors van het brevierlezen; gelukkig dat andere prelaten, aan wier hoofd de kardinaal MIAZZI, aartsbisschop van *Weenen*, de kardinaal DE FRANKENBERG, aartsbisschop van *Mechelen*, en de bisschop van *Neustad* stonden, zich tegen deze nieuwigheden verzette. Die strijd eindigde met den dood van JOZEF II., die in 1790 voorviel. Men zegt, dat deze vorst in zijne laatste oogenblikken betreurde, van zoo slecht geraden te zijn. De aartsbisschop van *Salzburg* leefde lang genoeg om getuige der noodlotige gevolgen dier nieuwigheden te zijn; hij werd er zelfs het slagtoffer van. Zijn zetel, die sinds de 16de eeuw bestond, werd in het stelsel van wereldlijkverklaring vervat, en hield op te bestaan. COLLOREDO, genoodzaakt zijn ontslag te nemen, ging naar

Weenen terug met eene jaarwedde, welke hij tot schadeloosstelling ontvangen had en overleed in die stad den 20 Mei 1812. Heeft COLLOREDO als aartsbisschop de berisping van al diegenen verdiend, welke aan de handhaving der kerkelijke overlevering en tucht gehecht zijn; zoo heeft hij als wereldsch vorst door een wijs bestuur zich de liefde en achting zijner onderdanen verworven. Hij gaf een gedeelte zijner inkomsten ten beste, om zijne staten voor hongersnood te bewaren, liet eene nieuwe verdeling der belastingen maken, die te veel op de werkzame en behoeftige klasse drukte; beijverde zich om de regtvaardigheid in zijne staten te doen heerschen, en moedigde door de bescherming, die hij den geleerden verleende, de beoefening der wetenschappen aan.

COLLOT (HERMANUS) een Fransch heelmeester onder LODEWIJK XI., is de eerste der Fransche natie, die de operatie van den steen door middel van insnijdingen ondernam. Voor hem riep men Italiaansche heelmeesters bij deze kwaal. Toen COLLOT hunne kunstbewerking gezien had, beproefde hij het op lijken en eindelijk op eenen misdadiger, die ter dood veroordeeld was. Deze on-

gelukkige stond moedig de operatie door, en door dit middel herkocht hij zijn leven (daar **LODEWIJK XI.** hem het leven geschonken had ingeval hij er aan ontsnappen mogt) en werd niet meer van den steen gekweld. **COLLOT** werd beloond zoo als hij het verdiende. Zijne familie, erfgename zijner behendigheid, heeft, na hem, niet opgehouden, met hetzelfde gelukkige gevolg te werken. — **PHILIPPUS COLLOT**, die in 1656 te *Luçon*, in den ouderdom van 63 jaren overleden is, bragt de lessen der kunst zijner voorvaders met eene bekwaamheid in werking, die diegene overtrof, welke zij getoond hadden. Hij ontdeed hunne wijze van operatiën van al het ruwe en moeilijke, en had zoo vele bezigheden te *Parijs*, dat de Kardinaal **CHIGI** (naderhand **ALEXANDER VII.**) hem niet kon bewegen zich naar *Keulen* te begeven.

COLLOT-D'HERBOIS (J. M.), een der overdrevenste revolutionairen. Zijn gelaat, zijne gebaren, zijn gang, alles kondigde in hem een wreed, laaghartigen boosaardig karakter aan; zijne gestalte eindelijk was zoodanig, als een schilder, die een zamenzweerder wil voorstellen, zich dezelve kan inbeelden. Voor de revolutie had hij als reizend comedi-ant in verscheidene groote

steden gespeeld, en vervolgens te *Geneve* een tooneel opgerigt, waarvan hij directeur was. Het is ongetwijfeld in deze stad, dat hij die gemeenebestgezinde grondbeginselen opdeed, die, in het vervolg, door het misbruik van sterke dranken in eene dolzinnige dwaasheid ontaardden. De kracht zijner taal, en de tooneelachtige redevoeringen begonnen hem bij de clubs der Jacobijnen bekend te maken; maar het begin zijner staatkundige loopbaan was een werkje, dat hij vervaardigde, onder den titel van: *Almanach du père GÉRARD* (*Almanak van pater GÉRARD*), en waardoor hij den prijs behaalde, welken de clubs der Jacobijnen beloofd had aan het werk, dat het beste den voorspoed der nieuwe orde van zaken zou doen gevoelen. Na de overwinning van *Bouillé* op de opstandelingen van *Nancy*, gaf **COLLOT**, om de gunst des volks te winnen, aan de wetgevende vergadering een verzoekschrift over, ten gunste van eenige Zwitsersehe soldaten van het regiment van *Château-Vieux* die, volgens de wetten hunner kantons naar de galeijen te *Brest* gezonden waren, wyl zij zich met de oproerlingen verbonden hadden. Er werd een gunstig besluit op dit verzoekschrift genomen, en die soldaten kwamen, na

op hunne geheele reis feestelijk onthaald te zijn, te *Parijs* aan, waar een prachtig gastmaal hen in het gebouw des genootschaps wachtte. PETION, maire van *Parijs*, stelde voor die *martelaren der vrijheid* een burgerlijk feest in; geplaatst op eene kar, met witte paarden bespannen, boven welke hun beschermer met kleine driekleurige vaandels omgeven, het overzicht had, waren zij in zegepraal van het plein *La Bastille* tot op het veld van *MARS* voortgegaan, waar men onder republikeinsche gezangen, den eed hernieuwde om vrij te leven of te sterven. Deze vaderlandsche galeiboeven, later aan de vergadering voorgesteld zijnde; bekwamen de eer der zitting. Die zegepraal is de oorsprong van de roode muts der revolutionnairen. Aangemoedigd door den gelukkigen uitslag, waagde hij het kuiperijen te gebruiken om tot het ministerie van justitie te geraken, en toen hij zijn doel niet had kunnen bereiken, werd hij de bitterste vijand van *Lodewijk XVI.* Den 10 Augustus tot lid van het nieuwe gemeentebestuur van *Parijs* verkozen, was hij vervolgens voorzitter van de kiesvergadering, die de afgevaardigden voor de Conventie benoemde, en was een der eersten, die verkozen

werden. Hij was ook een der eersten, om aan de Conventie de afschaffing der koninklijke regering te verzoeken. Daar hij zich gedurende het proces van *Lodewijk XVI.* te *Nizza* bevond, en aan den koningsmoord wilde deel hebben, schreef hij dat hij zijne stem voor *den dood* gaf. Met *Robespierre* verbonden, hielp hij hem in deszelfs goddelooze ontwerpen, en bragt misschien meer bij dan hij tot de afschuwelijke vogelvrijverklaringen, die het bestuur dier magt berucht maakten. Toen de vergadering van openbare veiligheid eens over de partij beraadslaagde, welke de revolutionnairen kiezen moesten om zich van de verdachte personen te ontdoen, en verscheidene leden hunne stem gegeven hadden, om hen te verbannen, zeide *Collot*: »men moet niets verbannen, men moet alle zamenzweerders verdelgen; dat de plaatsen, waar zij gevangen zitten ondermijnd worden; dat de lont immer brande, om hen in de lucht te doen springen, indien zij of hunne aanhangers nog durven zamenzweren tegen het gemeenebest.» Achtereenvolgend in de departementen van *Oise* en *Loiret* gezonden, bereidde hij hier, door zeer velen in hechtenis te nemen de afschuwelijke moordtooneelen van *Lyon*

voor. Toen hij in 1793 naar die ongelukkige stad gezonden was, liet hij hier door de hand des scherpregters, door het schieten met geweren of kanon, zestien honderd slagtoffers omkomen, wier misdaad alleen was, dat zij het juk der dwingelandij hadden willen afschudden. Toen kort daarop, een besluit van den 21 Vendémiaire, de slechting van *Lyon* bevelende, bepaalde, dat de bouwvallen dier schoone stad *Ville affranchie* (*Vrijgemaakte stad*), zouden heeten; rigtte COLLOT aan de Conventie eene redevoering, waarin deze uitdrukking voortkomt. » Wij zweren het, het volk zal gewroken worden, de grond, door het bloed der patriotten geleverd, zal vernield worden en op de puinhoopen dier trotsche en oproerige stad, die bedorven genoeg was, om eenen meester te vragen, zal de reiziger met genoeg eenige eenvoudige gedenkteekenen zien opgericht, tot roem van de vrienden der vrijheid enz.» Hij trachtte zelfs het medelijden in alle gemoederen uit te dooven. In eene proclamatie, noemde hij de algemeene troosteloosheid *antirepublikeinsche zwakheid*, en verklaarde dat men al diegenen als verdacht moest behandelen, welke het minste teken van treyrigheid of medelijden zouden laten ontglippen.

Een verzoekschrift ten gunste der ongelukkige inwoners van *Lyon* werd aan het geregts-hof ingediend; maar om de uitwerking, die het kon te weeg brengen, tegen te gaan, trachtte COLLOT de volkswoede te vergrooten, door in *Parijs* het afbeeldsel van CHALIER, te *Lyon* ter dood gebracht, te doen rond dragen op gelijke wijze als eertijds ANTONIUS het romeinsche volk aangehitst had door aan hetzelfde de bloedende overblijfsels van CESAR te vertoonen. Deze vertooning had de uitwerking, die hij er van verwacht had; het bevel om de regtsplegingen voort te zetten werd herhaald; maar daar COLLOT niet naar *Lyon* terug gekeerd was, verminderden zij aldaar aanmerklijk, en hadden bijna opgehouden, toen zij in de hoofdstad menigvuldiger werden. Intusschen begon zich de verdeeldheid onder die hoofden der woedende volkspartijen te openbaren. ROBESPIERRE en COLLOT hielden elkander onderling in het oog. Toen COLLOT den 23 Mei 1794 ten een ure na middernacht naar zijn huis terugkeerde, werd hij door eenen jongeling, ADMIRAL genaamd, aangevallen, die op hem twee pistolen loste, maar waardoor hij niet getroffen werd. Terwijl dit voorval zijne volksgezindheid vermeerderde, wekte

het de geheele ijverzucht van ROBESPIERRE op, die zich als zijn vijand verklaarde; en het was alstoen, dat zich dat belagchelijke driemanschap van ROBBESPIERRE, COUTHON en SAINT JUST vormde; maar het duurde slechts eenige weken, en werd den 9 thermidor, bij de in hechtenisneming van ROBESPIERRE tot welke COLLOT d'HERBOIS veel had bijgedragen, ontbonden, maar op zijne beurt door LECOINTRE aangeklaagd zijnde, zag hij zijne ambtgenooten, de dagbladen, spotschriften en de Conventie zich tegen hem verheffen; beducht om het algemeene gevoelen wederstand te bieden, beval die Conventie, welke kort te voren, de moordtooneelen toejuichte, die COLLOT had laten ten uitvoer brengen, den 2 maart 1795 deszelfs gevangeneming en vervolgens deszelfs verbanning naar *Guiane*. Daar er zich eenige weken daarna, een opstand, die men aan zijne aanhangers toeschreef, openbaarde, beval de Conventie, dat hij geregelijk voor de vierschaar van *Charente* zoude verhoord worden, maar hij was reeds naar *Guiane* vertrokken. Toen hij bij zijne aankomst, pogingen aangewend had om de zwarten tegen de blanken in opstand te brengen, werd hij in het fort van *Sinnamari* opgesloten, waar

hij, door eene heete koorts aangevallen, in eenen oogenblik van ijlhoofdigheid, eene flesch brandewijn ledig dronk, die zijne ingewanden verbrandde, waaraan hij den 8 Januarij, 1796, te midden der hevigste smarten, op den oogenblik waarop men hem naar het hospitaal overbragt, overleed. Men zegt, dat hij in zijn' laatsten oogenblik het grootste berouw over zijn gehouden gedrag, en over de rampen, waarvan hij de bewerker geweest was, betoonde. COLLOT bezat tooneelkundige bekwaamheden, welke hij ongelukkiglijk tot voorplanting van regeringlooze grondbeginselen gebruikte. Van de verschillende werken, die hij nagelaten heeft, zullen wij aanhalen: 1.° *Zestien tooneelstukken onder welke men telt Adrienne, of het familie geheim 1790, in 8.º; het proces van SOCRATES 1791, in 8.º; De boeren staatsman, gevolgd naar het Spaansch van CALDERON, 1790, in 8.º De Vaderlandslievende familie of het Verbond 1790, in 8.º — 2.º Etrennes aux amis etc. (Nieuwjaarsgeschenken aan de vrienden der Fransche Constitutie, of onderhoudingen van Vader GÉRARD met zijne medeburgers). 1792, in 12.º; in het Engelsch, Hoog- en Nederduitsch vertaald. Te zelf-*

der tijd verscheen er een naamloos schrift in het licht, getiteld: *Almanach de l'abbé MAURY* etc. (*Almanak van den abt MAURY*, of *wederlegging van den Almanak van vader GERARD*), waarvan drie uitgaven bestaan. COLLOT D'HERBOIS heeft bovendien *Brieven* nagelaten, en een verdedig-schrift zijns gedrag, of antwoorden op de beschuldigingen tegen hem gerigt.

COLLUTHUS, priester en pastoor van *Alexandrië*, scheidde zich omtrent het jaar 315, ten tijde dat ARIUS zijne dwalingen aan den dag bragt, van de kerk af. Hij kwam op het denkbeeld om priesters te wijden, en was met de belagchelijke eierzucht bezielde, om zich het bestuur zijner kerk aantematigen en eene ingebeelde bisschoppelijke waardigheid te vormen, onder voorwendsel dat die hem noodzakelijk was, om zich met vrucht tegen de uitbreiding van de leer van ARIUS te verzetten. Deze ketter leerde dat God niet de booswichten geschapen heeft, en dat Hij niet de oorzaak der rampen en komernissen dezes levens is. Het concilie van *Alexandrië* veroordeelde hem in 321, en zette de priesters af, die hij gewijd had. COLLUTHUS overleed in het jaar 340.

COLMAN of COLOMANUS,

(*Heilige*), werd den 13 October 1012 in *Oostenrijk* gemartiliseerd. Zijn lijk werd van *Stolcheraw* naar *Moelch* overgebracht. Het Roomsche martelaarsboek maakt den 13 der maand October melding van hem. *Oostenrijk* heeft hem onder het getal zijner beschermheiligen geplaatst.

COLMAN (GEORGIUS), een tooneeldichter, in 1733 te *Florence* geboren, waar zijn vader Engelsche resident was, en overleden in het dolhuis te *Londen* in 1794. Hij had de regten bestudeerd, maar volgde zijnen smaak voor de dichtkunst. Hij kocht den *Haymarkt*-schouwburg, welken hij zeer hoog optrok. Van zijne stukken noemen wij voornamelijk: *Clandestine marriage* (*Het geheime huwelijk*). Ook zijn zoon GEORGIUS, eigenaar van den *Haymarkt*-schouwburg, is een vruchtbare tooneeldichter; wij bezitten ook van hem eene voortreffelijke vertaling van *TERENTIUS*.

COLMENAR (JOANNES ALVAREZ DE), is de schrijver der *Vermaken van Spanje en Portugal*, een uitmuntend werk en veel naauwkeuriger, dan die soort van beschrijvingen gewoonlijk is. De fraaiste uitgave is die van *Leyden*, 1715, 6. dl. in 12. mo met pl.; maar zij is zeer misvormd door de drogrede-

nen en valsche beschuldigingen van eenen dweepzieken volger der sekte, die tot op de platen den stempel van zijnen haat tegen de Catholijke Godsdienst heeft uitgedrukt. Nog bestaat er van denzelfden: *Jaarboeken van Spanje en Portugal*, Amsterdam, 1741, 4 dl.ⁿ in 4.to, en 8 dl.ⁿ in 12.mo

COLMENARES (DIEGO DE), een Spanjaard, in *Segovia* geboren, Pastoor der parochie van den heiligen JOANNES, in dezelfde stad, overleed in 1651. Er bestaat van hem *Geschiedenis der stad Segovia*, met de *Beknopte geschiedenis van Kastilië*, Segovia, 1637, in fol. in het Spaansch.

COLOMANUS. — Zie COLMAN.

COLOMBA of COLUMBA (Heilige) Maagd en Martelares van *Cordova*, werd den 17 September 853 door de Sarracenen ter dood gebragt. — Er bestaat eene andere heilige COLUMBA, Maagd en Martelares van *Sens*, waar men meent, dat zij in 273 de martelkroon bekomen heeft.

COLOMBANUS of COLUMBANUS (Heilige), omtrent het jaar 540 in het landschap *Leinster* in *Ierland* geboren, leerde van zijne jeugd af de vrije kunsten, de spraak-kunst, de welspreek- en

meetskunde. De natuur had hem met alle hoedanigheden des geestes en eene bevallige leest begaafd. Hij vreesde de aanlokselen van den wellust en de ijdele vermaken, die de wereld hem beloofde, en begaf zich onder de leiding eens heiligen grijsaards, SILEN genaamd, in het klooster van *Bancor*. Om zich meer en meer aan de wereld te onttrekken, stak hij naar *Groot-Britannië* over, en van daar naar *Gallië* met 12 religieuzen. Een oud bouwvallig kasteel in de wildernissen van het Vosgesch gebiedte, was zijne eerste afgezonderde verblijfplaats. Toen zich eene menigte leerlingen bij hem aangeboden hadden, bouwde hij omtrent het jaar 600, een klooster op eene geschiktere plaats te *Luxeuil*, en kort daarna een ander te *Fontaine*. De koning THEODORICH zond hem in ballingschap naar *Besancçon*, op verzoek van BRUNECHILDE, aan welke de heilige met eene vrijmoedigheid, waardoor zij beleedigd werd, te vergeefs heilzame vermaningen gaf. Hij ging daarop naar *Italië*, stichtte de abdij van *Bobbio* en overleed aldaar den 21 November 615, na de verschrikkelijke voorzeggings volbragt te zien, die hij gedaan had, over de vereeniging aller kroonen van *Frankrijk* op

het hoofd van CLOTARIUS. Men heeft van hem eenen *regel*, die langen tijd in *Gallië* gevolgd is, en die gevonden wordt in de *Codex regularum* van den heiligen BENEDICTUS van *Aniane*, gedrukt met aanmerkingen van dom HUGO MERNARDEN, 1638, in 4.to, *eenige dichtstukken, eenige brieven, en andere ascetische werken*, die zich in de *Bibliotheek der Kerkvaders* bevinden. Deze Heilige wordt door den abt VELLY in zijne *Geschiedenis van Frankrijk* zeer zwart gemaakt, maar hij wordt op eene zegepralende wijze van de valsche beschuldigingen dezes schrijvers in het berigt voor het 12.^e deel der *Letterkundige Geschiedenis van Frankrijk* (blz. 9) geregtvaardigd door de Benedictijnen van den heiligen MAURUS: ofschoon men zich niet kan onthouden van hem bij eenige gelegenheden meer geleerdheid en gematigdheid toe te wenschen, vooral in zijne twisten over het Paaschfeest, in welk stuk hij de *Quartodecimans* nabij kwam. Zijne werken zijn verzameld en voorzien met aanmerkingen door PATRICIUS FLAMINGUS, door THOMAS SIRINUS uitgegeven, *Leuven* 1667, in fol.

COLOMBEL of COLUMBEL (NICOLAAS), een schilder, leerling van EUSTACHIUS LE

SUEUR, in 1646 te *Sotteville*, nabij *Rouanen* geboren, bleef langen tijd in *Italië* om zich volgens RAPHAEL en POUSSIN te vormen, welke hij echter geenszins gevolgd heeft. Zijne teekening is naauwkeurig, zijne zamenstellingen rijk, en gepaard met fraaije bouwkundige gronden, die hij wel verstond, even als het *perspectief*; maar zijne overeenkomst der kleuren is te hard, en zijne zeer algemeene hoofden gelijken allen elkander. Zijn meestersstuk is een *ORPHEUS op de lier spelende*, die in de diergaarde van *Versailles* was. COLOMBEL overleed in 1717 te *Parijs*, als lid der akademie van schilderkunde.

COLOMBI (JOANNES), een Jesuit, in 1592 te *Manosque* in *Provence* geboren, onderwees achtereenvolgend verscheidene wetenschappen in de collegien zijner orde, en overleed in 1679 te *Lyon*, na zeer vele werken in het licht gegeven te hebben, in welke geleerdheid en oordeelkunde te vinden is. De voornaamste zijn: 1.º *Hierarchia angelica et humana*, in fol., *Lyon*, 1647. — 2.º *In S. Scripturam*, 1 dl. in fol, *ibid*, 1656. Het werk moest 12 dl.ⁿ bevatten. — 3.º *Historia GUILLELMI junioris Comitis Forcalquieri*, *Lyon*, 1663, in 12.º Deze WILLEM de Jonge is

in 1207 overleden. — 4.° *De rebus gestis episcoporum Sistarensium*, Lyon 1663, in 8.vo — 5.° *De Manuesca urbe provincia libri tres*, 1663, in 12.mo Hij vervaardigde eene schoone lofrede over de stad *Manosque*, over hare schilderachtige ligging en over de vruchtbaarheid van haren grond. — 6.° *De rebus gestis episcoporum Vasionensium*, Lyon 1656, in 4.° — 7.° *Episcoporum Valentinarum et Diensium*, 1638, in 4.° — 8.° *Vivariensium*, 1651, in 4.° De meeste dezer geschiedkundige werken zijn gezamenlijk in 1 dl. in fol. uitgegeven, Lyon, 1668.

COLOMBIÈRE (CLAUDIUS DE LA), een beroemd Jesuit, te *Saint-Symphorien*, twee mijlen van *Lyon*, geboren, maakte zich beroemd door zijne kanselwelsprekendheid. Het hof van koning *JACOBUS* hoorde hem gedurende twee jaren met genoeg en vrucht, maar aangeklaagd en niet overtuigd zijnde van aan eene zamenzwering deel genomen te hebben, werd hij uit *Engeland* gebannen, en overleed te *Parai*, in het Fransche departement *Saone en Loire*, in 1682, in den ouderdom van 41 jaren. Hij heeft met *MARIA ALAÇOQUE* eene wijze gegeven aan de viering van het feest van *het heilige hart van JESUS*, en er de officien van zamen-

gesteld. Deze Jesuit had een fijn en kies verstand, en men gevoelt zulks ondanks zijne buitengewone eenvoudigheid van stijl, zegt de abt *TRUBLET* sprekende over deszelfs *Leerreden*, die te *Lyon* 1757, 6 dl.ⁿ in 12.° uitgegeven zijn. Hij bezat vooral een levendig en gevoelig hart; de zalving van *Pater CHEMINAIS*, maar meer ijver. De liefde voor God bezielde hem. Alles ademt in zijne leerreden de teederste en levendigste godsvrucht: ik ken er zelfs geen, welke die verdienste in gelijke mate bezit, en die zonder in het dweepachtige te vervallen godvruchtiger is. De beroemde *PATRU*, zijn vriend, spreekt over hem als over eenen der mannen van zijnen tijd, die het beste in de fijnheid der Fransche taal doordringen. Men heeft nog van hem: *Des Réflexions morales et des lettres spirituelles* (*Zedelijke overwegingen en geestelijke brieven*).

COLOMBIÈRE. — Zie *VULSON*.

COLOMBINI (*Heilige JOANNES*) of *COLOMBINUS* stichter van de orde der *Jesuaten* van den heiligen *HIERONYMUS* was te *Sienna* geboren. Zijn rustige geest, zijne strenge levenswijze, zijne godsvrucht, verspreidden zoo vele stichting, dat verscheidene personen verlangden hem na te

volgen; in weinig tijds zag men eene nieuwe religieuze orde ontstaan. **URBANUS V.** keurde te *Viterbo* in 1367 deze inrigting goed. **COLOMBINI** overleefde slechts 35 dagen deze goedkeuring, daar hij den 31 Julij 1367 overleed. Zijne religieuzen volgden den regel van den heiligen *AUGUSTINUS*. De naam van *Jesuaten* werd hun gegeven, omdat de stichter steeds den naam *JESUS* in den mond had. Zij voegden dien van den heiligen *HIERONYMUS* er bij, wijl zij hem tot hunnen beschermer namen. Gedurende meer dan twee eeuwen zijn de *Jesuaten* slechts Leekebroeders geweest. **PAULUS V.** vergunde hun in 1606 de heilige wijdingen te ontvangen. In de meeste hunner gestichten, hielden die religieuzen zich met de artsenij-bereidkunde bezig. **CLEMENS IX.**, vernietigde dezelve in 1668. Er zijn echter nog eenige nonnen kloosters van dezelfde orde in *Italië*. De godvruchtige **MORIGGIA**, generaal der der *Jesuaten*, heeft eene Levenschets van **JOANNES COLOMBINI**, en die zijner eerste leerlingen geschreven (*).

COLOMBO (DOMINICUS), een Italiaansch dichter in Janu-

arij 1749 te *Brescia* geboren, had van zijne jeugd af eene bijna onoverwinnelijke neiging voor het herdersdicht. Hij omhelsde den geestelijken staat, doch enigzins tegen zijnen zin, gelijk hij zulks zelf verhaalt in eene berijmde geschiedenis van zijn leven. Hij werd tot hoogleeraar der schoone letteren te *Brescia* benoemd, en vormde onderscheidene leerlingen, die zich thans in de letterkundige loopbaan onderscheiden. Hij hekelte gestrengelijk den stijl door **ALFIERI** in zijne Treurspelen aangenomen; men randde hem heviglijk aan; hij verdedigde zich nadrukkelijk, en zag zich in deze worsteling ondersteund door **CORRIANI**, den schrijver van *Secoli della letteratura italiana*; maar het gunstige onthaal, hetwelk aan dezen treurspeldichter te beurt viel, bragt meer toe, om zijne hekeling van alle gezag te berooven, dan alles, wat hij te zijner verdediging had kunnen zeggen. Daar dit geschil hem eenigen afkeer had ingeboezemd tegen het verblijf in de steden, zoo begaf **COLOMBO** zich naar de velden van *Gabbiano*, alwaar hij te midden der herders leefde. Tijdens den inval der Franschen in *Italië*, werd hij aan eenige vervol-

(*) Vergelijk hiermede mijne aanteekening VI. Dl. blz. 469.

gingen blootgesteld, wyl hij zijne gemeente, waarvan hij tot burgerlijk officier was benoemd, tegen commissarissen had willen beschermen, die er met de inzameling van granen belast waren. Bij de herstelling van den vrede werd hij op nieuw tot den leerstoel van welsprekendheid van *Brescia* benoemd; maar hij weigerde zijn geliefdskoosd dorp van *Gabbiano* te verlaten, alwaar hij dan ook den 2 April 1813 overleed. Onder zijne werken merkt men voornamelijk op twee herderszangen, welke de beroemde abt PARRICI, in het Encyclopedische dagblad van *Milane* laschte (10^e dl. 1781, en 5^e dl. 1792.) Nog heeft hij nagelaten: 1.° *Piaceri della solitudine, Brescia*, 1781. — 2.° *Il dramma e la tragedia d'Italia dissertazione, Venetië*, 1794. — 3.° *Sciolti of Landgedichten in vrije verzen, Brescia*, 1796. ANDREAS CASTELLANI, een zijner oude scholieren, bezit nog verscheidene handschriften van hem.

COLOMBO. — Zie COLUMBUS (CHRISTOPHORUS.)

COLOMEZ (*dom* JUAN), een Spaansche Jesuit begaf zich tijdens de vernietiging zijner orde naar *Italië*. Hij bezat veel smaak voor de dichtkunde, en beoefende naarstiglijk de Italiaansche taal

in welke hij drie treurspelen heeft geschreven, die met geestdrift ontvangen werden. Het eerste *CORIOLANO*, kwam in 1779 in het licht; het tweede *INES DE CASTRO*, in 1781; en het derde, *SCIPIONE à Cartagena*, in 1783. De Italiaansche geleerden, beijverden zich, om zijne talenten te huldigen. COLOMEZ overleed te *Bologna* in 1799.

COLOMIÈS (PAULUS), te *la Rochelle* den 2 December 1638 geboren, was de zoon van eenen Protestantschen geneesheer, doorkruiste *Frankrijk* en *Holland*, en overleed te *Londen* in 1692. Het gebied der letteren heeft hem verscheidene werken te danken, over de burgers, die hetzelfde beroemd hebben gemaakt: 1.° *Gallia orientalis, 's Gravenhage*, 1665, in 4.to, in 1709, in 4.to, met zijne overige werken, door de zorg van den geleerden FABRICIUS, herdrukt, *Parijs*, 1731, met de aantekeningen van DE LA MONNOYE. Dit werk, vol geleerde aanmerkingen, handelt over het leven en de schriften, der in de Oostersche talen ervarenen Franschen. — 2.° *Italia et Hispania orientalis* met aantekeningen van WOLF, *Hamburg*, 1730, in 4.to, in den smaak van het voorgaande. — 3.° *Bibliothèque choisie (Uitgezochte bibliotheek)*, in 1731

te *Parijs*, met de aanmerkingen van LA MONNOYE herdrukt; men ontwaart in dit werk eene uitgebreide boekenkennis. — 4.° *Levensbeschrijving van Pater SIRMOND*, 1671, in 12.° — 5.° *Theologorum presbyterianorum icon*. In dit werk laat hij zijne verkleefdheid aan de Episcopaausche sekte blijken. De predikant JURIEU, die op verre na zoo onpartijdig, noch zulk een regtschapen man was als COLOMIÈS, behandelde hem zeer onheusch, in zijn werk over den geest van ARNAULD. — 6.° *Beoordeelende en geschiedkundige stukjes*, in 1709 door ALBERTUS FABRICIUS verzameld en in het licht gegeven. — 7.° *Geschiedkundige Mengelingen*, enz., in 12.° Dit is eene verzameling van verscheidene kleine, belangrijke en aangename trekken, ten opzichte van eenige geleerden. COLOMIÈS was geen geleerde, om ontdekkingen te doen. Zijne begaafdheid bestond in het gebruik maken van zijne leesoeeningen: de zonderlinge zaken stelde hij ter zijne, en versierde er zijne boeken mede. In de zijne komen vele goede zaken voor, maar de orde ontbreekt aan dezelve. Hij was in de boekenkennis zeer ervaren, en is nuttig geweest, aan al degene, welke zich op die wetenschap hebben toegelegd. COLOMIÈS

heeft een aantal werken geschreven, die het al te wijdloopig zoude zijn, alhier te willen aanvoeren.

COLONNE (JOANNES BAPTISTA SEBASTIAAN), algemeen overste der Barnabiten, te *Parijs* den 12 April 1712 geboren, en in die stad, in 1788 overleden, is bekend door de volgende werken: 1.° *Plan raisonné etc. (Beredeneerd plan der openbare opvoeding, met betrekking tot dat gedeelte, hetwelk de studiën betreft)*, Avignon en *Parijs*, 1762, in 12.° De Heer BARBIER is van gevoelen, dat dit stukje niet van hem is, hetzelfde kwam juist op het tijdstip van de vernietiging der Jesuiten in het licht. Het ledige, dat zij in de opvoeding nalieten, de noodzakelijkheid, om zoo vele collegien te vervangen, welke onder hun opzigt waren, trokken toenmaals de geheele aandacht der schrijvers tot zich. CHALOTAIS schreef eene proeve van Nationale opvoeding, om die der Jesuiten te doen vervangen, welke hij beweerde gebrekkig te zijn. DIDEROT schreef over hetzelfde onderwerp, en J. J. ROUSSEAU gaf zinnen EMILE in het licht. De ondervinding doet ons zien, of zij beter is geweest, sinds zij er zich niet meer mede bemoeid hebben. — 2.° *Vie chrétienne etc. (Christelijk*

leven, of grondbeginselen der wijsheid), 1774, 2 dl.n in 12mo — 3.º *Dict. portatif etc.* (*Draagbaar Woordenboek der heilige Schrift*), 1775, in 8.vo Dit is eene tijdreken- geschiedkundige en beoordeelende plaatsbeschrijving, der rijken, gewesten, steden, enz., waarvan er in de Vulgata wordt melding gemaakt. Dit werk was reeds in het licht gegeven, onder den titel van *Aanteekeningen op de Heilige Schrift.* — 4.º *Manuel etc.* (*Handboek der Religieuzen*), 1778, in 8.vo — 5.º *Eternité malheureuse etc.* (*Rampzalige eeuwigheid, of de eeuwige straf der verdoemden*), uit het Latijn vertaald naar DREXELIUS, *Parijs*, 1788, in 12.º In eene uitgebreide voorrede, verheft hij zich met nadruk tegen de ongelooovigen, en de hendaagsche wijsgeeren.

COLONNA. — Zie COLONNA (FABIO).

COLON (FRANCISCUS), te *Nevers*, in 1764 geboren, beoefende de geneeskunde aan de universiteit van *Parijs*, en werd in 1789, aan die van *Reims* tot docter bevorderd. COLON stelde nuttige verbeteringen voor, in het gesticht van *Bicêtre*, waarvan hij bestuurder was. Hij was een der ijverigste voorstanders der koepokinënting, welke hij kosteloos

aan al degene toediende, die zich bij hem aanboden. Hij overleed den 17 Julij 1812. Al de werken, door hem in het licht gegeven, handelen over de koepokinënting: 1.º *Essai sur l'inoculation etc.* (*Proeve over de koepokinënting, of middel om voor altijd en zonder gevaar voor de kinderziekte te behoeden*), *Parijs*, 1801, in 8.º; in het Nederduitsch vertaald, door PRUYS, *Rotterdam*, 1800, in 8.º; en in het Spaansch door FIGUILLEM, *Madrid*, 1800, in 8.º — 2.º *Recueil d'observations etc.* (*Verzameling van waarnemingen en daadzaken, betrekkelijk de koepokinënting*), 1801, in 8.º — 3.º *Histoire de l'introduction et des progrès etc.* (*Geschiedenis van de invoering en den voortgang der koepokinënting in Frankryk*), 1801, in 8.º — 4.º *Mémoire présenté au premier consul etc.* (*Memorie, den eersten Consul aangeboden, over de noodzakelykheid en middelen, om de koepokinënting in Frankryk te verspreiden*), *Parijs*, 1803, in 8.º

COLONIA (DOMINICUS DE), te *Aix* den 25 Augustus 1660 geboren, Jesuït in 1675, overleed te *Lyon* den 12 September 1741. Deze stad, die hem gedurende 59 jaren bezat, gaf hem uit achting en erkentenis eene jaarwedde. De vruchten zij-

ner letterkundige werkzaamheden zijn: 1.° *De arte rhetorica libri quinque*, 1710, in 12.° tot twintigmalen gedrukt, een zeer methodisch werk, en met welgekozene voorbeelden versierd. — 2.° *La Religion chrétienne etc.* (*De Christelijke Godsdienst goedgekeurd, door de getuigenissen der Heidensche schrijvers*), Lyon, 1718, 2 dl.ⁿ in 12.° COLONIA had dit werk bij gedeelten voorgelezen in de akademie van Lyon, waarvan hij lid was; dit genootschap juichte de onderneming en de uitvoering toe. De schrijver had nooit de beoefening der Godsdienst van die der ongewijde schrijvers afgescheiden, men ziet zulks genoegzaam aan de geleede nasporingen, welke dit werk verrijken. — 3.° *Histoire littéraire etc.* (*Letterkundige geschiedenis der stad Lyon, met eene Bibliotheek der gewijde en ongewijde Lyonesche schrijvers*), Lyon 1729 — 1730, 2 dl.ⁿ in 4.° De geschiedschrijver heeft onderscheidene Lyonesche schrijvers overgeslagen, en over verscheidene andere of oppervlakkig of onnaauwkenrig gesproken. — 4.° *Antiquités etc.* (*Oudheden der stad Lyon, met eenige belangrijke bijzonderheden*), Lyon, 1701, in 4.° — 5.° *Bibliothèque etc.* (*Bibliotheek der Janseniste Boeken*), in 12.° 2 dl.ⁿ, in 1749, te Rome,

geheel omgewerkt, verbeterd en vermeerderd, onder den titel van *Woordenboek der Janseniste boeken*, in 12.°, 4 dl.ⁿ 1752 (de drie laatste deelen zijn van Pater PATOUILLET). Aan het einde vindt men eene *Anti-Jansenistische Bibliotheek*. Zijn ijver tegen die sekte heeft hem dezelve dikwerf doen ontdekken, daar waar zij niet is: hetwelk gedeeltelijk het uitwerksel zijner overijling, of eener uitsporige verkleefdheid aan gevoelens kan wezen, die slechts meeningen zijn, of wel uit de moeilijkheid ontstaan kan, om altijd veiliglijk en naauwkeuriglijk de sporen eener listige en geveinsde ketterij na te gaan, die meer dan eenige andere, zich achter het dubbelzinnige, en drogredenen heeft weten te verbergen. Pater COLONIA was zeer ervaren in de beoefening der oudheid en de penningkunde: indien het waar is, dat hij zich eens bedroog, ten opzichte van een nieuw gefabriceerd stuk, dat hij voor zeer oud hield, zou men zeer verkeerdelijk handelen, hieruit eene afleiding tegen zijne wezenlijke kunde op te maken, wijl er geene soort van wetenschap is, waarin de bekwaamste niet eenige misslagen begaan hebben, en wijl daarenboven de beoefening der oudheden, gelegenheden tot

dwalingen aanbiedt, waarin de geleerden ligter vervalten dan de onkundigen.

COLONNA (VICTORIA). — Zie AVALOS (FERDINAND FRANCISCUS D')

COLONNA (JOANNES), is een dergenen, welke het meest hebben bijgedragen tot de grootheid en de verheffing zijner familie, eene der beroemdste van Italië, en zeer vruchtbaar in groote mannen. In 1216 door HONORIUS III., tot kardinaal bevorderd, en tot legaat van het Christelijke leger verklaard, bragt hij, door de geesdrift, waarmede hij de legerhoofden en soldaten bezield, veel toe tot de ineming van Damiate. Door de Sarracenen gevangen genomen, werd hij veroordeeld om door midden gezaagd te worden; maar op het punt staande, om dien wreeden folterdood te ondergaan, deed zijne onverschrokkenheid die ongeloovigen, zoo verbaasd staan, dat zij hem de vrijheid en het leven schonken. Hij overleed in 1245. Het gasthuis van Lateranen is een gedenkteeken zijner godsvrucht.

COLONNA (JOANNES), een Dominikaner uit dezelfde familie als de voorgaande, Aartsbisschop van Messina, werd met verschillende gewichtige zaken belast. Hij

overleed te Rome, tusschen 1280 en 1290. Er bestaat van hem: 1.° *Verhandeling over de heerlijkheid des Hemels*. — 2.° Eene andere *Over het ongeluk der hovelingen*. — 3.° *Mare historiarum ab orbe condito ad sancti Galliae regis LUDOVICI IX. tempora inclusivi*; men vindt van dit stuk twee schoone handschriften in de koninklijke Bibliotheek van Frankrijk (N.° 4684 en 4684-2.) Men moet dit werk niet verwarren met eene nuttelooze compilatie, de *Moeder der Geschiedenissen*, Parijs, 1488, 2 dl.ⁿ in fol. en later met vermeerderingen. Dit is van een' Jakobijnschen theologant, BROCHART genaamd, die hetzelfde in 1475, onder den titel van *Rudimentum novitiorum*, in fol. in het licht deed verschijnen.

COLONNA (JACOBUS), werd door NICOLAAS III., tot het purper verheven. Hij nam grootelijks deel aan de geschillen, waardoor Rome, onder BONIFACIUS VIII. bevoerd werd. De familie van den opperpriester, welke die van CAJETANUS was, en tot de partij der *Guelven* behoorde, had nooit in goede verstandhouding met die der COLONNA's geleefd, welke der Gibellijnsche factie was toegedaan. De kardinalen dier familie hadden zich tegen de verheffing van

BONIFACIUS verzet. JACOBUS COLONNA, en PETRUS, zijn neef, mede kardinaal, misnoegd, dat het hun niet had kunnen gelukken, hem buiten te sluiten, en welligt voor zijne wraak bevreesd, vielen in *Palestrina* of *Præneste*, alwaar SCIARRA COLONNA, een hunner neven, toenmaals het bevel voerde, en verhieven den standaard des oproers. Nadat BONIFACIUS zich van de stad had meester gemaakt, schoot hij de kerkelijke bliksems op de muitelingen af, beroofde JACOBUS en PETRUS van het purper, excommuniceerde SCIARRA, en stelde hun hoofd op prijs. SCIARRA vlugtende, om zich in veiligheid te stellen, werd op zee door kapers overvallen en in klusters geklonken. PHILIPPUS *de schoone* liet hem te *Marseille*, werwaarts de zeeschuimers hem gebracht hadden, in vrijheid stellen, en zond hem in 1303, met WILLEM NOGARRET naar *Italië*, om BONIFACIUS op te ligten. Zij overvielen den opperpriester in *Anagni*, alwaar, zoo als men zegt, SCIARRA COLONNA, hem met zijnen ijzeren handschoen in het aangezicht sloeg (Zie BONIFACIUS VIII.) JACOBUS COLONNA overleed in 1318.

COLONNA (PROSPERTIUS), van dezelfde familie, zoon van ANTONIUS, prins van *Salerno*, omhelsde de partij

der Franschen, toen KAREL VIII. de overwinning van het koninkrijk *Napels* ondernam; maar zijne staatkunde wierp hem vervolgens in de partij hunner vijanden. In 1515 ondernam hij de verdediging van den doortogt der *Alpen* tegen de Franschen, die hem overrompelden, op den oogenblik, dat hij te *Ville-franche du Po* het middagmaal nuttigde. Hij werd gevangen genomen en naar *Frankrijk* gevoerd. Zoodra hij zijne vrijheid had terugbekomen, nam hij met meer moed de wapenen weder op. Evenzeer bezielde door de wraak en door zijnen moed versloeg hij de Franschen in 1522 in den slag van *Bicoque*. BONNIVET, *Milane* eenigen tijd daarna geblokeerd hebbende, werd door COLONNA genoodzaakt zich te verwijderen. Deze veldheer overleed in het volgende jaar 1523, in den ouderdom van 71 jaren. Zijn roem was zoo groot, dat men slechts deze woorden in de fransche legerplaats hoorde weergalmen: *Schept moed! Milane is aan ons, wijl COLONNA dood is.* Hij voerde den oorlog meer met wijsheid dan met luister, daar het hem aan de vereischte werkende kracht ontbrak, om den vijand te vermoeyen of te overrompelen; doch van den anderen kant bezat hij eene buiten-

gewone waakzaamheid, om niet overrompeld te worden.

COLONNA (FABRICIUS), een beroemd veldheer, de zoon van EDUARD COLONNA, Hertog van *Amalfi*, verbond zich aan den koning van *Napels*, en werd de onverzoenlijke vijand van het huis der *URSINO's*, hetwelk hij den oorlog aandeed. De koning van *Napels* benoemde hem tot Connestabel en KARREL V. liet hem dien gewigtigen post behouden. FABRICIUS COLONNA, voerde in 1512, in den slag van *Ravenna*, waarin hij gevangen werd genomen, het bevel over de voorhoede. ALFONSUS, Hertog van *Ferrare* stelde hem in vrijheid. FABRICIUS bewees op zijne beurt groote diensten, aan zijnen bevrijder, tegen JULIUS II. Hij overleed in 1520, den roem nalatende, van een even zoo bekwaam staats-als krijgsman te zijn geweest.

COLONNA (MARCUS ANTONIUS), onderscheidde zich in de Italiaansche oorlogen, voornamelijk tegen de Franschen. Nadat de vrede in 1516 gesloten was, lokte FRANCISCUS I. hem op zijne zijde, en genoot van hem groote diensten. In 1522 werd hij bij de belegering van *Milane*, door een schot uit een slangstuk gedood, dat PROSPERTIUS COLONNA,

zijn oom, tegen hem had doen rigten, zonder hem te kennen. Hij was in het 50.e jaar van zijnen ouderdom.

COLONNA (POMPEJUS), had tot voogd PROSPERTIUS COLONNA, zijnen oom, over wien wij in een der vorige artikels gesproken hebben. Het was op zijn bevel, dat hij zich aan den geestelijken staat verbond. Zijne neiging was voor de wapenen en hij verliet dezelve niet. In het bezit van het Bisdom *Rieti*, van sommige abdijen en van verscheidene kloostervoogdijschappen gesteld, hield hij een tweegevecht met eenen Spanjaard en was zoo gebelgd, dat men hen kwam scheiden, dat hij zijn priesterlijk gewaad aan flarden scheurde. LEO X. vereerde hem met het purper. COLONNA, steeds door zijne krijgsvuchtige inborst medegesleept, onderscheidde zich in de geschillen welke de verheffing van CLEMENS VII. te weeg bragt, die hem den kardinaalshoed en zijne beneficien ontnam: met HUGO DE MONCADO nam hij *Rome* in. In het volgende jaar (1527) kwam de Connestabel van *BOURBON* die stad belegeren, welke inwendig aan verdeeldheid ter prooffe en uitwendig aan de keizerlijke wapenen blootgesteld was. CLEMENS, op het kasteel van *Sint Angelo* aan-

gehouden, nam zijne toe-
vlugt tot dengenen, dien
hij van de waardigheid van
kardinaal beroofd had. Co-
LONNA, edelmoedig genoeg,
om alles te vergeten, werk-
te aan de bevrijding des Op-
perpriesters, die hem her-
stelde, en hem de legatie
van het markgraafschap *An-
hona* gaf. Hij overleed in
1532, in den ouderdom van
53 jaren, als onderkoning
van *Napels*. Deze kardi-
naal was een vriend der let-
teren, en beoefende dezelve
met het gelukkigste gevolg.
Men heeft van hem een
dichtstuk *De laudibus mu-
lierum*, dat men in hand-
schrift vindt in de biblio-
theek van het Vatikaan. Hij
viert daarin de deugden van
VICTORIA COLONNA, zijne
bloedverwante, weduwe van
den markgraaf VAN PESCARA,
onschendbaar aan de gedach-
tenis van haren echtgenoot
verknocht, aan wien zij hare
begaafdheid voor de dichtkun-
de geheel en al toewijdde.

COLONNA (FRANCISCUS), te
Venetië geboren, en in die
stad in 1527 in den ouder-
dom van 94 jaren overleden,
was een Dominikaner. Hij
had zich bekend gemaakt
door een zonderling en zeld-
zaam werk, ten titel voe-
rende: *Hipnerotomachia Po-
lyphili*: het eerste woord be-
teekent *Strijd van den slaap
en de liefde*; het tweede be-
vat den naam des schrijvers

niet, maar dien van de jonge
persoon, welke hem aldus
deed droomen, te *Venetië*, in
1499, en in 1545 in fol. ge-
drukt. De duistere en raadsel-
achtige stijl van dat werk,
heeft van den kant van diege-
ne, welke hetzelfde hebben ge-
tracht te doorgronden, tot ve-
le willekeurige verklaringen
aanleiding gegeven. *Lieden*,
daarenboven vol van een ge-
zond verstand, hebben ge-
meend er de grondbeginselen
aller wetenschappen in te vin-
den. Goudzoekers hebben er
het groote werk in gezocht,
dat zij er in meenen gevonden
te hebben. Dit boek is in
het Fransch vertaald, *Pa-
rijs*, 1561, in fol.

COLONNA of COLONNA (FA-
BIO), werd te *Napels* in
1567 geboren, en had tot
vader HIERONYMUS, natuur-
lijken zoon van den Kardi-
naal POMPEJUS COLONNA. Van
zijne teederste jeugd af,
legde hij zich toe op de Na-
tuurlijke Historie en voor-
al op die der planten. Hij
zocht dezelve te leeren ken-
nen uit de schriften der ou-
den; en door eenen onver-
moeiden ijver, ontsluitte
hij, onder de fouten, waar-
van de handschriften wemel-
den, datgene, hetwelk voor
ieder anderen, die minder
doordringend en bestendig
in zijnen arbeid was, ver-
borggen zou zijn gebleven.
De talen, de toonkunst, de
wiskunde, de teekenkunst, de

schilder- en gezigtkunde, het burgerlijke en canonieke regt, bezetten de oogenblikken, welke hij niet aan de kruidkunde toewijdde. De werken, welke hij in het laatste vak in het licht heeft gegeven, werden, alvorens men de vrucht der werkzaamheden der laatste kruidkundigen genoot, als meesterstukken beschouwd. Men heeft hem te danken: 1.° *φυτοθασαυος, sive plantarum aliquot historia, etc.*, Napels, 1592, in 4.to, met koperen platen, volgens sommigen door den schrijver zelve, zeer naauwkeurig gegraveerd. De wijze, welke hij volgt, werd zeer toegejuicht. Er bestaat van dit werk eene uitgave van *Milane*, 1744, in 4.to, die minder op prijs wordt gesteld dan de eerste. — 2.° *Minus cognitarum variarumque stirpium descriptio, etc.*, Rome, 1616, 2 dl.ⁿ in 4.to Aan dit werk, dat men als een vervolg op het voorgaande kan beschouwen, viel dezelfde lof ten deel. Bij het beschrijven van onderscheidene zeldzame planten, vergelijkt COLONNA dezelve met dezelfde planten, zoodanig als men dezelve in de werken, der oude en nieuwere schrijvers aantreft. Deze vergelijking geeft hem aanleiding, om dikwerf eene oordeelkundige critiek tegen MATTHIOLI, DI-

OSCORIDES, THEOPHRASTES, PLINIUS enz. aan den dag te leggen. Op verzoek van den hertog van AQUA - SPARTA, die over het eerste deel van dit werk zeer voldaan was geweest, gaf er de schrijver een tweede deel van in het licht. De druk van beide werd aan den drukker van het genootschap der *Lynceæi* toevertrouwd, dat eene maatschappij was, door dien hertog ontworpen, en welker doel was, om aan de Natuurlijke Historie te arbeiden. Dit nuttige genootschap, hetwelk slechts tot in 1630, dat is tot aan den dood van deszelfs doorluchtigen beschermer bestond, is het voorbeeld van alle dergelijke in geheel *Europa* geweest. GALILEÏ, PORTA, ACHILLINI, COLONNA, waren de sieraden van hetzelfde. — 3.° Eene *Verhandeling over de serpentsteenen*, in het Latijn, hetwelk vereenigd is met een werk van AUGUSTINUS SCILLA, over de zee-lichamen, *Rome*, 1747, in 4.to — 4.° Hij heeft medegewerkt aan de *Amerikaansche planten*, van HERNANDEZ, *Rome*, 1651, in folio met platen. — 5.° Eene *Verhandeling over het purper*, in het Latijn; een stukje, dat zeer op prijs wordt gesteld, doch zeldzaam geworden, en te *Kiel*, in *Duitschland*, in 1675, in 4.to, met aantekeningen van DANIEL

MAJOR, een Duitsch geneesheer, herdrukt is. De eerste uitgave is van 1616, in 4.º COLONNA overleed te *Napels*, in 1650.

COLONNA (MARCUS ANTONIUS), hertog van *Palliano*, groot-connestabel van *Napels*, onder-koning van *Sicilië*; verwierf, als bevelhebber voor de Spanjaards veel roem. Bij den beroemden slag van *Lepante*, tegen de Turken, in 1571, streed hij in hoedanigheid van luitenant-generaal en van generaal der pauselijke galeijen. Bij zijne terugkomst, wilde PIUS V., die over deze zegepraal der Christenen zeer verheugd was, dat COLONNA, naar het voorbeeld der oude Romeinsche veldheeren, *Rome* zegevierende zoude binnen trekken. Men rigtte zegebogen op, onder welke hij doortrok, met gevangenen vergezeld, onder andere met de kinderen van den pacha ALI. Hij beklom het Kapitoel, en kwam vandaar naar het Vaticaen, alwaar de Paus, door de Kardinalen omringd, hem ontving, zoo als het hoofd des Christendoms, den overwinnaar der ongeloovigen kon ontvangen; en de beroemde MURET sprak zijne lofrede uit. Hij overleed in *Spanje* den 1 Augustus 1585. — MARCUS ANTONIUS COLONNA is ook de naam van eenen geleerden Kardinaal

derzelfde familie, die Aartsbisschop van *Salerno*, en Bibliothekaris van het Vaticaen was. GREGORIUS XIII., SIXTUS V. en GREGORIUS XIV. gebruikten hem in onderscheidene gezantschappen. Hij overleed te *Zagarella*, den 13 Maart 1597.

COLONNA (ASCAGNUS), een geleerde Kardinaal, onderkoning van *Arragon*, Bisschop van *Palestrina*, was de zoon van MARCUS ANTONIUS COLONNA, hertog van *Palliano*, en overleed in 1608. Er bestaan van hem Brieven en andere werken, onder andere eene *Verhandeling*, tegen den Kardinaal BARONIUS, ten opzichte van *Sicilië*.

COLONNA (FREDERIK), hertog van *Tagliacotti*, prins van *Butero*, connestabel van het koninkrijk *Napels*, en onderkoning van dat van *Valentia*, werd te *Madrid* opgevoed. Hij bewees gewigtige diensten aan PHILIPPUS IV. Door zijnen moed, zijne regtschapenheid en zijne gematigdheid won hij alle harten. Hij overleed in 1641, oud 40 jaren.

COLONNA DE GIOÉNI (LAURENTIUS ONUPHRUS), connestabel van *Napels*, neef van den voorgaande, was *Groote van Spanje*, ridder van het Gulden-vlies, prins van *Palliano* en *Castiglione*, en overleed den 15 April 1689. Hij had tot echtgenoot MA-

RIA MANCINI, eene nicht van den kardinaal MAZARIN, die zich gevleid had de echtgenoot van LODEWIJK XIV. te worden. Zij heeft zich beroemd gemaakt, door haar verdedigingschrift, met betrekking tot de geschillen met haren echtgenoot, dat zij onder den titel van *Memoriën* (kl. in 12.mo Keulen, 1676, en in het Italiaansch, 1678) in het licht gaf. Zij overleed in 1715, drie zonen nalatende, waarvan de jongste KAREL COLONNA in 1739, als kardinaal is overleden.

COLONNA (GILLIS), anders ÆGIDIUS ROMÆ genoemd, Overste der Augustijnen, daarna Aartsbisschop van Bourges, was de eerste zijner orde, die aan de universiteit van Parijs onderwees. In 1281 was hij bij de kerkvergadering dier stad tegenwoordig, alwaar hij, ofschoon eenvoudig leeraar voor de bisschoppen tegen de bedelbroeders sprak. Zijne eeuw, volgens de toenmalige gewoonte, om beroemde leeraars, door eenigen gepasten bijnaam, te kenschetsen, noemde hem *Doctor fundatissimus* (Zeer grondige leeraar). PHILIPPUS de stou- te, aan wien hij door zijne verdiensten dierbaar was geworden, vertrouwde hem de opvoeding van PHILIPPUS den schoone toe. De meester boezemde zijnen kweekeling

smaak voor de schoone letteren in. Het was voor dien vorst, dat hij de verhandeling schreef: *De Regimine principis*, 1473, in fol. en Venetië, 1498. In een kaptittel zijner orde, werd bepaald, dat zijne gevoelens in de scholen zouden aangenomen worden. COLONNA overleed te Avignon, in 1316. Zijn lijk werd naar Parijs vervoerd, alwaar men zijn graf, met dit krachtvol opschrift ziet: *Hic jacet aula morum, vitæ munditiæ archiphilosophiæ Aristotelis perspicacissimus commentator, clavis et doctor theologiæ, etc.* (Hier rust het voorhof der zeden, de zuiverheid des levens, de scherpzinnigste verklaarder der peripatetische wijsbegeerte over den oorsprong der dingen, de sleutelen doctor der geleerdheid). Nog bestaan er van hem verscheidene wijsgeerige en godgeleerde werken, Rome, 1555, in fol.

COLONNA (FRANCISCUS MARIA POMPEJUS), een bekwaam wijsgeer, liet eenige belangrijke werken na, waarvan het voornaamste is: *Natuurlijke historie van het Heetal*, 1734, 4 dl.ⁿ in 12.mo Hij kwam in den brand van zijn woonhuis te Parijs in 1726 om het leven.

COLQUHOUN (PATRICIUS), een staatkundige schrijver

en Engelsche overheidsper-
soon, consul der Hanzé-
steden, werd in 1745 te
Dumbarton, in *Schotland*,
uit een oud geslacht van dat
rijk geboren; hij was een
kweekeling van den beroem-
den SMOLLET, verloor reeds
vroeg zijne ouders, en ging
scheep naar *Virginia*, alwaar
hij gedurende een zesjarig
verblijf, de beoefening der
wetten en der staatkunde,
met de handel-bezigheden
vereenigde. Om den toestand
zijner gezondheid, genood-
zaakt naar zijn vaderland te-
rugtekeeren, rigtte hij aldaar
een handelhuis op, dat wel-
dra aanzienlijk werd, nam
een levendig aandeel aan de
staatkundige verhandelingen,
betrekkelijk den Amerikaan-
schen opstand; en geduren-
de al den tijd, dat deze
gedenkwaardige worsteling
duurde, toonde hij zich als
burger en overheidspersoon,
steeds aan de ware belangen
des handels en des bestuurs
van zijn land verknocht.
Met eenen der in 1792 nieuw
gevormde politie-posten te
Londen, alwaar hij met zij-
ne familie sedert verschei-
dene jaren woonde, begun-
stigd, legde hij eenen on-
vermoosden ijver in de uitoe-
fening zijner bediening aan
den dag, en overleed den
25 April 1820, algemeen ge-
acht en betreurd. Hetgene,

wat der gedachtenis van COL-
QUHOUN vooral tot eer ver-
strekt, is dat hij gedurende
eene 39 jarige dienst, in
verschillende posten, tot be-
stendig doel zijner pogingen
stelde, de verbetering en het
heil van de geringste klas-
sen der Maatschappij. Dit
is de geest, welken men in
de talrijke werken (alle in
het Engelsch geschreven),
door hem in het licht gege-
ven aantreft, en waarvan
de belangrijkste zijn: 1.° *Ver-
handeling over de politie der
hoofdstad*, enz. *Londen*,
1795; ib. 1806, 8^e uitgave.
— 2.° *Verhandelingen over
de bevolking van het Brit-
sche rijk*, enz. *Londen*, 1815,
in 4.° 2^e uitgave. De ove-
rige schriften van COL-
QUHOUN (ten getalle van twintig)
handelen over de vor-
deringen van den koophan-
del, het onderwijs der be-
hoefteige klassen en de poli-
cie; dezelve zijn van 1787 tot
1814, in het licht gegeven.

COLUMBA. — Zie COLON-
BA (*Heilige*).

COLUMBANUS. — Zie Co-
LOMBANUS (*Heilige*).

COLUMBUS of COLOMBO
(CHRISTOPHORUS), werd in
1441 in den Genueschen staat
geboren; de juiste plaats
echter is onbekend (*); men

(*) Sommigen geven Cagureto, in den staat van Genua,
anderen Cuccaro in Montferrat, en nog anderen Artibula,

vermoedt dat hij op het kasteel *Cogoreo*, door keizer OTTO II., aan zijne familie geschonken (die, wat men er ook van zeggen moge, aanzienlijk was), het eerste levenslicht aanschouwde. Eenige reizen op zee, en het gerucht, dat de ondernemingen der Portugezen toenmaals maakten, bezielde hem met lust voor de scheepvaart. Hij begreep, dat men iets groeters kon doen, dan hetgene, wat men tot dusverre beproefd had; en door de enkele beschouwing eener kaart van ons halfrond, of door eene redenering uit de gesteldheid der aarde ontleend, oordeelde hij, zegt men, dat er nog een ander halfrond moest bestaan; hij besloot, om op de ontdekking van hetzelfde uittegaan (sommige schrijvers verhalen de zaak eenigzins anders. — Zie BEHAIM of BOHEIM). Nadat GENUA, zijn vaderland, hem als een gelukzoeker behandelde, en JOANNES III., koning van *Portugal*, zijne dienst van de hand had gegeven, begaf COLUMBUS zich naar het Spaansche hof, alwaar, de koningin ISABELLA hem drie schepen toevertrouwde. Van de *Kanari-sche eilanden*, alwaar hij ankerde, besteedde hij slechts 33 dagen, om in 1492 het

eerste Amerikaansche eiland te ontdekken. Gedurende dezen kleinen overtocht, hield zijn scheepsvolk niet op te morren. Er waren er zelfs, die vrij luide zeiden, dat de kortste weg was, dien gelukzoeker, welken niets te verliezen had, in de zee te werpen, en dat zij slechts behoefden uittestrooijen, dat hij, bij het beschouwen der sterren er in gevallen was. Maar zoodra zijne reisgezellen, op het eiland *Guana-hani*, een der *Lucajische eilanden*, door hem *San-Salvador* genaamd, voet aan wal hadden gezet, begroetten zij dien vermetele, welken zij hadden willen verdrinken, als admiraal en onder-koning. De eilandbewoners, op het gezigt van drie Spaansche vaartuigen verschrikt, vlugten naar de bergen. COLUMBUS kon zich slechts van eene vrouw meester maken, aan welke hij brood, wijn, ingemaakte vruchten en eenige juweelen deed geven: deze goede behandeling deed de wilden terugkomen. De Kastilianen gaven hun voor goud, gebrokene aarde potten, stukken glas, en andere nietsbeduidende voorwerpen. De vorst of het stamhoofd der eilandbewoners, stond hun toe eene houten schans op

Y 5

een gehucht bij Savona, als de geboorteplaats van COLUMBUS op.

Vertaler.

het eiland te bouwen, dat zij *Hispaniola* genoemd hadden. COLUMBUS liet er 38 der zijnen achter, onkeerde naar *Europa* terug. FERDINAND en ISABELLA ontvingen hem, zoo als hij zulks verdiende; zij lieten hem als eenen Groote van *Spanje*, in hunne tegenwoordigheid, zitten en dekken, veradelden hem en zijne geheele nakomelingschap, benoemden hem tot groot-admiraal, en onder-koning der Nieuwe wereld, en zonden hem in 1493 met eene vloot van zeventien schepen terug. Hij ontdekte nieuwe eilanden, zoo als de *Caräibische en Jamaïka*. Op het laatstgenoemde eiland, zou hij zonder eene buitengewone list van honger zijn omgekomen. Er moest weldra eene maansverduistering plaats hebben: hij liet dus de wilden uit den omtrek opsporen, verweet hun hunne hardvochtigheid te zijnen opzigte, bedreigde hen, dat zij weldra een verschrikkelijk voorbeeld van wraak van den God der Spanjaarden zouden worden, en voorzeide hun, dat reeds op denzelfden avond de maan blozen, verduisteren en hun haar licht weigeren zoude. De verduistering begon werkelijk eenige uren daarna. De verschrikte wilden gingen zich, onder het uitboezemen der vervaarlijkste kreten, aan de voeten van COLUMBUS nederwerpen, hem

zwerende, van het hem aan niets meer te zullen laten ontbreken. Na zich eenigen tijd te hebben doen bidden, nam COLUMBUS een zachter toon aan, en beloofde aan zijnen God te vragen, de maan weder te doen verschijnen. Dezelve kwam ook werkelijk eenige oogenblikken daarna weder te voorschijn; en de ongeloofigen, die hem reeds als een man van eene verhevene natuur beschouwden, waren overtuigd, dat hij welgevallig over den hemel en de aarde beschikte. Het was bij de terugkomst van dezen togt, in 1505, dat hij zijne benijders, door eene beroemd geworden boertelij beschaamd maakte. Zij zeiden, dat niets gemakkelijker was, dan zijne ontdekkingen, die aan eenen geringen moed en aan veel geluk toetescrijven waren. Hij stelde hun voor, om een ei regt op zijn punt te doen staan; en daar niemand hunner hierin kon slagen, brak hij het punt van het ei, door er eenigzins op te drukken, en deed het aldus staan. *Niets was gemakkelijker*, zeide de omstanders. — » Hieraan twijfel ik niet, » zeide hun COLUMBUS; » maar niemand is op het denkbeeld daarvan gekomen, en op zulk eene wijze, heb ik de Nieuwe wereld ontdekt. » Het waren diezelfde benijders, welke hem in den geest van FERDINAND en ISABELLA hadden

getracht zwart te maken. Regters, op zijne tweede reis, zelfs op zijne schepen geplaatst, om zijn gedrag te bewaken, voerden hem aan handen en voeten gekluisterd naar *Spanje* terug. Men hield hem aldaar vier jaren op, hetzij dat men vreesde, dat hij het ontdekte voor zich behouden wilde, zoo als zijne vijanden zulks hadden uitgestrooid, hetzij dat men hem den tijd wilde geven, om zich te regtvaardigen. Eindelijk zond hem men naar de Nieuwe wereld terug; en het was op dezen derden togt, dat hij het vaste land, op tien graden afstands van den evenaar, en de kust, waarop men *Carthagena* gebouwd heeft, ontdekte. COLUMBUS, van deze derde reis teruggekeerd, eindigde kort daarna in 1506, te *Valladolid*, eenen levensloop, die meerroomrijk, dan gelukkig was geweest. Er bestaat van dezen beroemden zeevaarder: *De insulis nuper inventis epistola*, in het tweede deel van het *Hispania illustrata*, en in de *Gesta Dei per Francos*: het oorspronkelijke is in het Spaansch, hetzelve is in het Latijn vertaald, door ALIANDER DE COSCO. Men heeft te zijner eer te *Genua* een standbeeld opgericht. FERDINAND COLUMBUS, zijn zoon, heeft het leven van zijn vader beschreven. Aan AMERICUS VESPUTIUS, een' Flo-

rentijnschen koopman, is de eer ten deel gevallen, zijnen naam aan de helft des aardbols te geven. Hij beweerde het eerst het vaste land ontdekt te hebben. Al mogt het ook waar zijn, zegt de schrijver der Proeve over de algemeene geschiedenis, dat hij deze ontdekking gedaan had, zou hem die eer echter niet toekomen: dezelve komt onbetwistbaar aan dengenen toe, die den geest en den moed bezat, om de eerste reis te ondernemen. COLUMBUS had er reeds drie in hoedanigheid van admiraal en onder-koning ondernomen, vijf jaren vóór dat AMERICUS VESPUTIUS er eene in hoedanigheid van aardrijkskundige gedaan had. Wat MARTINUS BEHAIM betreft, aan wien vele schrijvers de eerste kennis der Nieuwe wereld toeschrijven, zoo is het zeker, voorondersteld, dat hij dezelve werkelijk bezeten heeft, dat hij niets heeft gedaan om dezelve tot volkomenheid te brengen; maar het schijnt echter waar te zijn, dat COLUMBUS van de door hem nagelatene aanteekeningen gebruik heeft gemaakt (Zie BEHAIM.)

COLUMBUS (don BARTHOLOMEUS), broeder van CHRISTOPHORUS, maakte zich beroemd door de *Zee-kaarten* en de *Aardbollen*, welke hij voor zijnen tijd, zeer wel

vervaardigde. Vóór zijnen broeder was hij uit *Italië* naar *Portugal* overgestoken, alwaar hij meester in de wereldbeschrijving was geweest. Don FERDINAND COLUMBUS, zijn neef, zegt, dat zijn oom die naar *Londen* was sloop gegaan, door kapers werd gevangen genomen, die hem naar een onbekend land voerden, alwaar hij tot de uiterste ellende werd gebragt; dat hij zich uit dezelve redde, door het vervaardigen van kaarten, voor de zeevaarders, en dat hij na eene kleine som gelds verzameld te hebben, naar *Engeland* overstak, den koning eene door hem vervaardigde wereldkaart aanbod, hem het ontwerp verklaarde, waarmede zijn broeder zwanger ging, om in den Oceaan verder doortredingen, dan men tot dus verre gedaan had; dat die vorst hem verzocht CHRISTOPHORUS bij zich te doen komen, hem belovende in al de kosten der onderneming te voorzien; doch dat deze niet kon komen, wyl hij met de Kastiliaansche kroon reeds eene verbindtenis had aangegaan. Een gedeelte van dit verhaal, en vooral het voorstel aan den koning van *Engeland* gedaan, schijnen hersenschimmig. Wat hier ook van wezen moge, BARTHOLOMEUS had deel aan de milddadigheid, door den koning van *Kastilië* aan CHRISTOPHORUS bewezen; en in

1493, werden deze beide broeders en DIEGO COLUMBUS, die de derde was, tot den adelstand verheven. Don BARTHOLOMEUS deelde met CHRISTOPHORUS, de zorgen en vermoeijenissen, van groote reizen onafscheidbaar, die zij gezamenlijk ondernamen. Hij overleed te *Sint-Domingo*, in 1514, met eer en fortuin overluden.

COLUMBUS (don FERDINAND), zoon van CHRISTOPHORUS, omhelsde den geestelijken staat, en bragt eene rijke boekverzameling bijeen, uit twintig duizend gedrukte boekdeelen, met zeldzame handschriften bestaande, die hij bij zijn overliden, aan de kerk van *Sevilla* naliet. Het is deze Bibliotheek, welke men de *Colombiaansche* heeft bijgenaamd. Omtrent het jaar 1530 heeft hij het *Leven* van zijnen vader beschreven. Zie COLUMBUS (CHRISTOPHORUS.)

COLUMELLA (LUCIUS JUNIUS MODERATUS), te *Cadix* geboren, een Romeinsch wijsgeer, leefde in het midden der eerste eeuw, onder keizer CLAUDIUS, en liet twaalf *Boeken* na, over den *landbouw* en eene *Verhandeling over de boomen*. Deze werken zijn kostbaar door de voorschriften en den stijl; in dien van COLUMELLA bespeurt men nog het Latijn der eeuw van AUGUSTUS.

Men vindt de Verhandelingen *De re rustica*, en die *De arboribus*, in het *Rei rustica scriptores*, Leipzig, 1735, 2 dl.ⁿ, in 4.to De oom van COLUMELLA bezat in de omstreken van *Cadië* rijke landsdowwen, met eene menigte vee voorzien. Om de wol zijner kudde te verbeteren, liet hij uit *Mauritanië* rammen met fijne wol komen, welke met de Spaansche schapen verzaanden: men meent, dat op deze wijze het schoone schapenras de *Merinos* ontstaan is.

COLUMNA, (GUIDO), te *Messina*, in *Sicilië* geboren, volgde EDUARD, op zijne terugreis uit het *Heilige Land* naar *Engeland*. In 1287 schreef hij eene kronijk in 36 boeken, en eenige *Geschiedkundige Verhandelingen*, over *Engeland*. Het belangrijkste werk van COLUMNA is de *Geschiedenis van het beleg van Trooje*, in het Latijn, te *Keulen*, 1477, in 4.º, en te *Straatsburg*, 1486, in fol. gedrukt. Deze uitgaven zijn zeer zeldzaam, zoowel als de Italiaansche vertalingen dier geschiedenis, *Venetie*, 1481, in fol. door PHILIPPUS CEFY, een Florentijner; en *Florence*, 1610, in 4.º door SEBASTIAAN DE ROSSI; maar die van *Napels*, 1665, in 4.º, is zulks veel minder.

COLUTHUS, een Grieksch

dichter te *Lycopolis* geboren, leefde onder keizer ANASTHASIUS I., in het begin der zesde eeuw. Er blijft ons van hem over een dichtstuk over de *schaking van HELENA*, te *Otrante*, door den kardinaal BESSARION wedergevonden, te *Bazel*, 1555, in 8.º, en te *Frankfort*, 1600, in 8.º gedrukt. Het vonnis van PARIS is het beste, wat in dit voortbrengsel gevonden wordt, dat geenszins boven zijne eeuw verheven is. COLUTHUS had ook een dichtstuk in zes boeken geschreven, *Calydoniaken* genaamd, benevens dichterlijke *Lofreden*. Hij leefde in eenen tijd, waarin de goede dichtkunde verloren was, en zijne *genie* was niet sterk genoeg, om zich boven zijne tijdgenooten te verheffen.

COLVIUS (PETRUS), te *Brugge*, in 1567 geboren, en te *Parijs* in 1594 overleden, heeft in het licht gegeven: 1.º *LUCII APULEI opera cum notis*, Leijden, 1588, in 8.º Pater ANDREAS SCHOTT, heeft dezer uitgave grooten lof toegezwaard. — 2.º *SIDONII APPOLLINARIS opera, cum notis*, Hanau, 1617, in 8.º

COMBALUSIER (FRANCISCUS DE PAULA), een Geneesheer, den 24 Augustus 1762, te *Saint-Andéol*, een vlek, in het Fransche Departement

Gard geboren, was zeer ervaren in zijne kunst, en het was deze ervarenheid, die hem den post van Hoogleeraar der artsenijsmengkunde aan de universiteit van *Parijs*, en dien van lid der koninklijke maatschappij van *Montpellier* verschafte. Hij is door twistschriften bekend, over de geschillen der heelmeesters en geneesheeren, en door eene Latijnsche *Verhandeling over de Winden*, waardoor het menschelijk ligchaam gekweld wordt, 1747, in 12.º; in het Fransch vertaald, 1754, 5 dl.ⁿ in 12.º

COMBAULT (N.), in het begin der 18^e eeuw geboren, en in 1785 overleden, was een der beste kweekelingen van den beroemden ROLLIN. Indien de openbare opvoeding dikwerf zulke voorwerpen opleverde, zou zij zeker zoo vele tegenspraak niet hebben ondervonden. Hij putte uit dezelve de onveranderlijke zucht voor de deugd, den arbeid en de letteren; zaken, die zoo wel gepaard gaan, en die men niet dan al te dikwerf van elkander scheidt. Nooit waren zij bij hem gescheiden. Als vader des huisgezins, als regtsgeleerde en als geletterde, heeft hij zijne schuld aan den staat en aan zijne medeburgers volkomen betaald, en op zijne loopbaan bloemen verspreid, die thans nog zijner gedachtenis tot

sieraad verstrekken. Men heeft van hem, eenige gedrukte dichtstukken, die zijner begaafdheid eer aandoen. De tijdgenoot, vriend en medestrevter van COFFIN zijnde, vervaardigde hij gemeenschappelijk met zijnen vriend, lofzangen, door de kerk van *Parijs* aangenomen. Hij bekende onder anderen het deel, dat hij had gehad aan den lofzang van den H. PETRUS, *Tandem laborum*, over den welken de Paus, door een breve, aan den heer COFFIN zijne tevredenheid betuigde: wij willen de beide belangrijkste verzen van dezen lofzang aanhalen, die geheel van hem zijn, en welke men kan gelijkstellen, met het schitterendste wat er uit de pen van SANTEUIL is gevloeid. De kenners zullen er ligtelijk al de schoonheden van gevoelen, die het onmogelijk is, in eene vertaling over te brengen, hoewel dezelve ook mogte geslaagd zijn:

Superba sordent Caesares cada-
vera,
Quis urbs litabat impii cul-
tus ferax;
Apostolorum gloriatur ossibus,
Fixamque adorat collibus suis
crucem.

Nunc o cruore purpurata no-
bili,
Novisq; felix Roma, condito-
ribus,
Horum tropheis aucta; quan-
to verius
Rigina fulges orbo toto civi-
tas!

Het is in zeker opzigt de korte inhoud der schoone redevoeering van den heiligen LEO, in *Natali PETRI et PAULI*. In het tweede vers erkent men dat van den Roomschen brivier: *O Roma felix quæ duorum principum*, enz.; maar op eene zeer voordeelige wijze veranderd.

COMBE (MARIA DE). — Zie CYZ.

COMBE (JOANNES DE). — Zie COMBES.

COMBE (GUIDO DE ROUSSEAU DE LA), in 1705 tot den eed van advokaat bij het parlement van *Parijs* toegelaten, en in 1749 overleden, heeft in het licht gegeven: 1.° *Recueil etc.* (*Verzameling van burgerlijke regtsgeleerheid des lands, van geschreven regt, en landsregten*), in 4.°, waarvan hij in 1746 eene tweede veel vollediger uitgave in het licht gaf, die in 1769 andermaal herdrukt is. — 2.° In 1738 gaf hij eene nieuwe uitgave in het licht, van den algemeenen regtshandelaar van COUCHOT, vermeerderd met eene kleine *Verhandeling over de provisionele uitvoering der vonnissen en bevelen, der eerste regters in verschillende onderwerpen, en over de besluiten van verdediging, en andere besluiten, op verzoekschrif-*

ten. — 3.° Eene nieuwe uitgave der besluiten van LOUET, met verscheidene besluiten vermeerderd. — 4.° Eene *Nieuwe verhandeling der criminele onderwerpen 1736*, in 4.° — 5.° *Recueil etc.* (*Verzameling van canonieke regtsgeleerheid, enz.*) volgens de Memoriën van FUET, 1 dl. in fol. 1748. Na zijnen dood heeft men in het licht gegeven. *Commentaire, etc.* (*Aanteekeningen op de nieuwe bevelschriften betrekkelijk, de erfgaven, de testamenten, de vervalschte stukken, enz.*)

COMBE (TAYLOR), een Engelsche oudheidkundige, legde reeds vroegtijdig zijnen smaak voor de oudheidkundige nasporingen aan den dag, hij was zeer ervaren in de kennis der Engelsche en Saksische gedenkenningen; maar hij muntte vooral in de Grieksche en Romeinsche uit. Hij is den 7 Julij 1826 overleden als bestuurder der maatschappij van oudheidkundigen, en opziener der oudheden en gedenkenningen van het Britsch museum.

COMBEFIS (FRANCISCUS), in 1605, te *Marmande*, in het Fransche Dep.^t *Lot-et-Garonne* geboren, ging in 1625 onder de orde van den H. DOMINICUS, werd door de Fransche Geestelijkheid, die hem gekozen had, om aan de nieuwe uitgaven en ver-

talingen der Grieksche kerkvaders te arbeiden, met eene jaarwedde van 1000 *livres* begunstigd. Vóór hem had geen geestelijke dergelijke belooningen gehad. Het gebied der letteren heeft nem te danken: 1.° de *Uitgave* der werken van den heiligen AMPHILOCHUS, van den heiligen METHODUS, van den heiligen ANDREAS van *Creta*, *Parijs* 1644, 2 dl.ⁿ in fol. en van verscheidene andere werken der Grieksche Kerkvaders. — 2.° Eene *Bijlage tot de Bibliotheek der Kerkvaders*, in het Grieksch en in het Latijn, 2 dl.ⁿ in fol., *Parijs*, 1672. In het tweede deel dezer Verzameling heeft hij geplaatst *Historia Monotheitarum*, waarvan hij de schrijver is. — 3.° Eene *Bibliotheek der Kerkvaders voor de predikers*, 1662, 8 dl.ⁿ in fol. — 4.° De *Uitgave* der vijf Grieksche geschiedschrijvers, die sedert THEOPHANUS geschreven hebben, om tot een vervolg te dienen op de Byzantische geschiedenis, een deel, in fol., *Parijs*, 1685. Het was op bevel van den grooten COLBERT, dat hij dit werk ondernam. Nog heeft men van hem; *Originum verumque, Constantinopolitanarum ex variis auctoribus manipulus*, 1665 in 4.° Dit zijn verschillende verhandelingen van verscheidene oude schrijvers over de Geschiedenis

van *Konstantinopel*. Deze geleerde religieus overleed te *Parijs*, in 1679, uitgeleerd door de gestrengheden des kloosters, de vlijt in zijne studiën, en de smart des steens. Het ware te wenschen geweest, dat Pater COMBESIS, de Latijnsche taal even zoo volmaakt verstaan had als de Grieksche; zijne vertalingen zouden alsdan duidelijker en verstaanbaarder zijn; maar de geestelijken kunnen er hulpmiddelen in vinden, die men slechts behoorlijk behoort aan te wenden.

COMBES (JOANNES DE), advocaat des konings bij het landsgerecht van *Riom*, gaf in 1584 eene *Verhandeling* in het licht, over de hoofden andere onderstandgelden, en over de instelling en den oorsprong der diensden, betrekkelijk de geldmiddelen. Dit voor zijnen tijd vrij zuiver geschreven werk, is vooral belangrijk, door geleerde nasporingen en eene oordeelkundige critiek. — Men moet hem niet verwarren met PETRUS DE COMBES, die in 1705 de *Burgerlijke regtsgedingen der geregtshamers des geestelijken gebieds* in het licht gaf. Er bestaat ook van hem de *Crimineele regtsgedingen*, in 4.°

COMBES-BOUNOUS (JOANNES JACOBUS) werd den 22 Julij

1758, te *Montauban* geboren. Hij was der protestantsche godsdienst toegedaan, en scheen eenen goeden aanleg voor de studie te bezitten. Men zegt, dat hij het grieksch geheel alleen en zonder meester leerde, hetwelk wel eenigzins twijfelachtig zou kunnen schijnen. Hij had tot meester in de wiskunde, eenen zekeren VALLETTE, oud secretaris van VOLTAIRE, wiens grondbeginselen met de zijne overeenkwamen. Zich naar *Toulouse* begeven hebbende, om zijne cursus in de regtsgeleerdheid te volbrengen, werd hij aldaar tot advocaat aangenomen en oefende dat beroep gedurende eenige jaren uit. Toen de fransche omwenteling losbarstte bevond COMBES - DOUNOUS zich te *Parijs* en toonde een ijverig voorstander der nieuwe grondbeginselen te zijn. Hij kwam niet in de gelegenheid, om zich al te zeer op het tooneel te vertoonen, want in kennis gekomen zijnde met lord PELTY, later markgraaf van *Landsdown*, bewoog hem deze eene reis naar *Londen* te doen, en gaf hem verscheidene aanbevelings - brieven mede. Bij zijne terugkomst in *Frankrijk*, werd COMBES DOUNOUS, tot regter der regtbank van het distrikt *Montauban*, en later tot president van het Dep.^t *Lot*

benoemd. Men moet hem het regt doen wedervaren van te zeggen, dat hij tijdens het schrikbewind, de gewelddadige middelen zijner republikeinsche ambtsbroeders niet goedkeurde, en, dat hij, wijl hij zich niet op *de hoogte der omstandigheden* had weten te plaatsen, in de gevangenis werd geworpen, waarin hij 13 maanden tot op den dood van ROBESPIERRE vertoefde. Hij werd daarop in de toenmaals gevormde centrale scholen geplaatst. Daarna tot commissaris des bestuurs bij de burgerlijke en criminele regtbanken van het Dep.^t *Lot* benoemd, verkoos men hem in 1795, als afgevaardigde van het Dep.^t *Tarn et Garonne* in den raad der vijfhonderden. Ofschoon een republikein, was hij echter gematigd in grondbeginselen en gevoelens, en stemde dus niet in de omwenteling van den 18 Brumaire, die *Frankrijk* in handen van NAPOLEON overleverde. Hij begaf zich naar *Montauban*, en werd aldaar in 1810 regter bij de burgerlijke regtbank. Gedurende dien tijd hield hij zich met de letterkunde bezig, tot dat hij, bij de terugkomst van BONAPARTE van het eiland *Elba* als afgevaardigde van hetzelfde Dep.^t *Tarn et Garonne*, bij de nieuwe kamer verkozen werd, alwaar hij

zich enkel bepaalde tot het uitbrengen zijner stem. In 1816 ontnam men hem zinnen post als regter, en gaf hem denzelven drie jaren daarna terug. Hij had er echter niet lang genot van; door eene verschrikkelijke beroerte getroffen, overleed hij den den 14 februarij 1820 in den ouderdom van 62 jaren. Hij heeft de volgende werken nagelaten: 1.º *Introduction, etc.* (*Inleiding tot de wijsbegeerte van PLATO*), volgens het grieksch van ALICRIS, *Parijs*, 1800. — 2.º *Dissertations de Maximes etc.* (*Verhandeling der grondbeginselen van Tyrus*), 1802, 2 dl.ⁿ in 8.vo Men heeft in deze vertaling vele misslagen tegen den stijl waargenomen. — 3.º *Essai sur la divine autorité etc.* (*Proeve over het goddelijk gezag des nieuwen testaments*), volgens het engelsch van BÖGNE, *Parijs*, 1803, in 12.mo. De schrijver, dit werk in het licht gevende, had er ongetwijfeld een voorwerp van winstberekening van gemaakt, want, volgens zijne andere werken te oordeelen, geloofde hij niet al te zeer aan het nieuwe testament, en nog minder aan het gezag van hetzelfde. — 4.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis der burgeroorlogen van de romeinsche republiek*), naar het grieksch van APPIANUS; *Parijs*, 1808;

3 dl.^o in 8.vo — 5.º *Essai historique etc.* (*Geschiedkundige proeve over PLATO, en vlugtige blik op de geschiedenis van het platonismus, van PLATO tot op onzen leeftijd*), *ibid*: 1809, 2 dl.ⁿ in 12.mo Deze proeve was niet anders, dan eene vertaling in het fransch, eener nieuwe uitgave der werken van PLATO; het is in dit werk, dat COMBES-DOUNOUS, zijne ziel geheel en al ontsluit; en de Geschiedkundige proeve van PLATO, wordt onder zijne pen, een regtstreeksche aanval tegen het christendom. De bewonderenswaardigste voorschriften van J. C. worden er als ongerijmd en belagchelijk in voorgesteld; en de Zaligmaker wordt er de SOCRATES van Jeruzalem in genoemd. Niet te vreden, eene geleerde levensbeschrijving van den grieksch wijsgeer, door eenige valsche vooronderstellingen, en goddelooze schampredenen, zoodanig als VOLTAIRE zich dezelve naauwelijks veroorloofd heeft, verminkt te hebben, legt COMBES-DOUNOUS de grondslagen van een *Evangelie der reden*, waarvan hij de toekomstige aanneming voorzegt. Hij gaat vervolgens tot de staatkunde over; en, na in zijne voorrede, de militaire talenten, de grootheid van ziel van BONAPARTE verheven, en zich verontwaardigd

te hebben; van hem met **LODEWIJK XIV** vergeleken te zien, vaart hij in den loop van zijn werk tegen de *dwingelandij* en de *overweldiging*, op zulk eene duidelijke wijze uit, dat hij geen twijfel overlaat, of hij bedoelt dengenen zelve, dien hij in het zelfde werk zijnen wierook toezwaait: men vindt er onder anderen deze beide dichtregels uit den **HERACLIUS** van **CORNEILLE** in:

..... Qui comme moi d' une
obscure naissance,
Monte par la révolte à la toute-
puissance

(... Die, zoo als ik, uit een
vergeten stam geboren,
Zich door den opstand tot de
almagt ziet verkoren.)

En vervolgens de hoop aanvoerende, welke **DIONYSIUS** de oude koesterde, van aan zijnen Zoon eene magt nadelaten uit diamanten draden geweven, voegt hij er bij: » zulke berekeningen maken de dwingelanden. Zij wanen ernstiglijk voor de eeuwen te werken, wanneer zij in waarheid slechts waterbellen in de hand houden; getuige hiervan is **DIONYSIUS**, getuige **ALEXANDER**, getuige **CÆSAR**, **ATTILA**, de **ABDOULRAHMANS**, **THOMAS KOULI-KAN**, **BORGIA**, getuige..... Binnen twee duizend jaren, zal men deze lijst kunnen uitbreiden." Men moet zich verwonderen, dat

de boek-censuur van **BONAPARTE** deze billijke, doch bittere hekeling heeft laten doorgaan, maar men zal zich noch meer verwonderen, dat dezelve aan de waakzame, nasporingen van dengenen ontsnapt is, die toenmaals aan het hoofd der letterkundige censuur was, en die, zegt men, kort te voren belet had, dat de dagbladen verslag zouden geven, van de verwoestingen, welke een wolf in de omstreken van *Parijs* aanrigtte, uit vreeze dat men dien wolf met **BONAPARTE** mogt gelijk stellen. 6.º *Notice etc.* (Aanteekening over den 18 *Brumaire* door een ooggetuige die zeggen kan: *Quod vidi testor*), naamloos 1814, in 8.^v^o Hij gaf daarenboven in 1789, eene *Verhandeling* in het licht, aan de algemeene staten gerigt. De stijl van **COMBES-DOUNOUS**, is zwak zonder kleur, wijdloopig, laag, plat en in alles een *Sans-culotte* waardig. Zijne grondbeginselen in het stuk van godsdienst schijnen veel overeenkomst te hebben gehad met die van **HEBERT**, **CHAUMETTE** en andere beruchte godverzakkers; en indien **CHAUMETTE** de ongerijmde en goddelooze dienst der rede wilde instellen, had **COMBES-DOUNOUS** zich de uitbreiding van het *Evangelie* derzelve voorgesteld.

COMENIUS (JOANNES AMOS), een taalkundige en protestantsche godgeleerde (*), werd in 1592 in het dorp *Comma* in *Moravië* geboren. Door het edikt van 1624 waar door de predikanten verbannen werden, uit zijn vaderland verdreven, ging hij te *Lesna* in *Polen*, het latijn onderwijzen. Met eene nieuwe wijze, om de talen te onderwijzen, was hij zeer ingenomen. Zijn werk *Janna linguarum reserata*, niet alleen in twaalf europesche talen vertolkt, maar zelfs in het arabisch, turksch, perzisch en mogollisch, verspreidde zijnen naam alom, zonder zijne denkbeelden te kunnen doen aannemen. Nadat COMENIUS *Silezië*, *Engeland*, *Zweden*, *Brandenburg*, *Hamburg* en enz. bezocht had, vestigde hij zich te *Amsterdam*. Het was in deze stad, dat hij zijne *Nieuwe leerwijze* in folio, liet drukken, een

voortbrengsel, dat niets uitvoerbaars aanbiedt, noch in de denkbeelden noch in de regels. De hervorming der scholen was zijne eenige dwaasheid niet: hij verviel ook in die der gewaande nieuwe profeten, die zich verbeeldden den sleutel der voorzeggingen van het Boek der openbaring te bezitten. Deze hersenlooze belofde aan de gekken, die naar hem luisterden, een duizendjarig Rijk, dat onvermijdelijk in 1672 of 73, beginnen zoude, op deze wijze zijne hersenschimmen en ijdele berekeningen, bij de dwalingen der Millenarissen voegende. Hij had den tijd niet de vervulling zijner droomen te zien, daar hij in 1671 overleed, door zijne leerlingen als een profeteet en door het publiek, als een tachtigjarige droomer beschouwd. Men heeft van COMENIUS. 1.° *Commentariën op het Boek der*

(*) COMENIUS behoorde eigenlijk met zijne familie tot de sekte der zoogenaamde Moravische Broeders, welke ontrent met de Hernhutters (van welke sekte er te Zeist, bij Amersfoort, gevonden worden) overeenkomen. De Moravische broeders zijn eene soort van geestdrijvers, welke in eenzame plaatsen gemeenschappelijk zamenleven en van den handel bestaan. Zij hebben vele overeenkomst met de Deïsten en Unitarissen. Zij huwen slechts onder elkander, leggen eene gemaakte menschlievendheid aan den dag, en hebben hunne bijzondere wetten. Men vindt er thans in *Moravië*, en in andere gewesten van *Duitschland* in *Engeland*, *Schotland* en elders.

Vertaler.

Openbaring. = 2.º *Pansophiae prodromus*, Oxford, 1637, in 8.vo — 3.º *Historia fratrum Boemorum*, Halle, 1702, in 4.to — 4.º Eindelijk het werk, waar over wij reeds gesproken hebben, *Janua linguarum reserata*, dat hij te Lesna in 1631, in 8.vo in het licht gaf, en waarvan de uitgave van 1661 in 8.vo in vijf talen is. ADELUNG (Geschiedenis der menschelijke dwaasheden 1 dl.) geeft het leven van COMENIUS, met de lijst zijner werken ten getalle van twee- en-negenig op, en deze lijst is nog niet volledig. Wij hebben er enkel de voornaamste van aangehaald.

COMES (NATALIS), een venetiaan, door SCALIGER *Homo futilissimus* genoemd, heeft eene erbarmelijke *Vertaling* van ATHENEUS, in het latijn nagelaten. DALECHAMPS heeft er eene betere van geleverd. HUET zegt, dat indien COMES niet blind van eigenliefde en verwaandheid was geweest, hij gezien zou hebben, dat hij tot vertalen geenszins in staat was, en dat hij eene zaak ondernam, die zijne krachten te boven ging. Hij heeft ook eene geschiedenis van zijnen tijd nagelaten, in 30 boeken, in het latijn, *Venetië*, 1581, in fol. van 1545 tot 1581 ingesloten,

in het Italiaansch vertaald door KAREL SARACENI, *Venetië*, 1589, 2 dl.ⁿ in 4.to; en eene latijnsche Godenleer, in 8.vo Het is door het laatste werk, dat hij voornamelijk bekend is. Hij overleed in 1582. Men moet hem niet verwarren met HIERONYMUS COMES van *Syracusa*, een schilder en dichter, die omtrent het jaar 1655 bloeide. Er bestaan van dezen onderscheidene Italiaansche dichtstukken.

COMESTOR. — Zie PETRUS COMESTOR.

COMEYRAS (VICTOR DELPECH DE), den 11 September 1733, te *Saint-Hippolyte du Gard* geboren, zoon van FRANCISCUS DELPECH DE COMEYRAS, generaal-majoor der koninklijke legerbenden van *Frankrijk*, was commendataris-abt van *Sylvanez*, en kanonik-grootvikaris van *Beauvais*. Men kent van hem de volgende werken; 1.º *Considération sur la possibilité etc.* (*Overweging over de mogelijkheid, het belang en de middelen, welke Frankrijk zoude hebben, om den ouden weg van Indië weder te openen, vergezeld met nasporingen over de landengte van Suzz, en over de vereeniging der Roodde zee*), 1798, in 8.vo — 2.º *La voix du sage etc.* (*De stem des wijzen, of het*

welbegrepen belang der volken in de uitoefening des regts van oorlog en overwinning), 1799, in 8. vo — 3.° Suite de l'abrégé etc. (Vervolg op het kort begrip van de algemeene geschiedenis der reizen van LA HARPE) van het 22.° tot het 32.° deel. — 4.° Abrégé etc. Kort begrip van de algemeene geschiedenis der reizen in Europa gedaan), 1804 — 1805, 12 dl. n in 8. vo Dit werk wordt niet zeer op prijs gesteld. — 5.° Le Géographie manuel (Het aardrijkskundig handboek), 1801, in 8. vo, 1803, in 8. vo De Heer DEBRAY heeft aan deze uitgave medegewerkt. — 6.° Histoire politique etc. (Staatkundige en beredeneerde geschiedenis van het consulaat), 1801. De schrijver houdt zich hierin niet enkel met het Romeinsche consulaat bezig. — 7.° Tableau général de la Russie moderne etc. (Algemeen tafereel van het hedendaagsche Rusland, en staatkundige toestand van dat rijk, in het begin der negentiende eeuw, Parijs, 1802, 2 dl. n in 8. vo — 8.° Histoire de l'astronomie etc. (Geschiedenis der oude en hedendaagsche sterrekunde) door BAILLY, een werk, waarin men, bij het weglaten der willekeurige berekeningen, hypothetische aantekeningen en wetenschappelijke afwijkingen, den tekst behouden heeft,

1806, 2 dl. n in 8. v.° Maar dit werk is van VALENTINUS DE CULLION. De abt DE COMEYRAS heeft in handschrift nagelaten eene Geschiedenis van MARIA STUART, eene Geschiedenis van de maagd van Orleans, en een werk ten titel voerende: Staatkundige schaal der verschillende staten van Europa. Men verwijt aan den abt DE COMEYRAS grove mislagen te hebben begaan, vooral, in zijne werken, die betrekking tot de aardrijkskunde hebben. Hij was een deugdzaam en door al degene, die hem gekend hebben geacht geestelijke; en is te Parijs den 29 Maart 1805 overleden.

COMIERS (CLAUDIUS), kanonik van Embrun, zijne geboorteplaats, overleden te Quinze-Vingts in 1693, onderwees te Parijs de meetkunde, en werkte eenigen tijd mede aan het Dagblad der geleerden. Men heeft van hem verscheidene werken over de meet-, natuur- en geneeskunde en over geloofsgeschillen; want hij hield zich met al die wetenschappen onledig. De voornaamste zijn: 1.° Nouvelle science etc. (De nieuwe kennis van den aard der kometen), 2.° Discours sur les comètes (Verhandeling over de kometen), in den Mercurius van Januarij 1681 opgenomen. Het doel van

dit werk is te bewijzen, dat de kometen geene rampen voorbeduiden. 3.º *Trois Discours etc.* (*Drie Verhandelingen over de kunst om het leven te verlengen*). De schrijver vervaardigde dezelve bij gelegenheid van een artikel in de Hollandsche Courant over zekeren **LODEWIJK GALDO**, een Italiaan, welken hij beveerde 400 jaren geleefd te hebben. Zij zijn belangrijk wegens eene gelukkige vereeniging van het geschiedmet het natuurkundige. — 4.º *Traité des Lunettes* (*Verhandeling over de verrekijkers*), in een buitengewoon blad van den *Mercurius*, Julij, 1682. — 5.º *Traité des prophéties etc.* (*Verhandeling over de voorspellingen, waarzeggingen, voorzeggingen en voorkennissen, tegen den predikant JURIEU, in 12.mo* — 6.º *Traité de la parole etc.* (*Verhandeling over de spraak, de talen en schriften, en de kunst om geheimzinnig te spreken en te schrijven*), *Luik*, 1691, een zeldzaam werk in 12.mo enz.

COMINES. — Zie **COMMINES**.

COMINIUS (**POSTHUMIUS**), **AURUNCUS**, werd te gelijk met **TITUS LARTIUS** tot Consul van Rome verkozen in het 253.ste jaar van de stichting dier stad. Het was onder dit consulaat, dat de Latij-

nen op verzoek van **OCTAVIUS MAMILIUS**, schoonzoon van **TARQUINIUS**, die hen door zijne gebeden en beloften bewoog, om de vrije terugkeering der bannelingen te bezorgen, en hun hulp te verschaffen, de Romeinen verlieten en dat de slaven in Rome opstonden en zamenzwoeren om verschillende wijken der stad in brand te steken. De zamenzwering werd ontdekt, en de oproelingen gevat en opgehangen. In het jaar '261 der stad Rome, droeg het volk op nieuw aan **COMINIUS** het consulaat op, die toen **SPURIUS CASSIUS** tot ambtgenoot had. Onder het geleide dier consuls werden de *Sabijnen* geheel overwonnen en aan de Romeinen onderworpen. Zij namen het consulaat in bezit den 1 September, vroeger dan naar gewoonte, daar te voren de consuls niet voor den 1 October in bediening traden. **COMINIUS** belegde den senaat, om te raadplegen, over de midde-len om het volk, dat zich naar den heiligen berg be-geven had, terug te roepen; tot welks terugkeer **AGRIPPA MENENIUS**, de oudste der senatoren en de wijsste man van dien tijd, veel bijdroeg. **COMINIUS** werd met den oorlog tegen de *Volscers* belast, versloeg hen en nam de stad *Longula* in, waarin hij eene Romeinsche bezetting

plaatste. Vervolgens ging hij *Polusque* in de nabijheid van *Longula* belegeren. Op den eersten dag van het beleg werd het stormenderhand ingenomen. De consul strafte de aanstokers van den opstand, vorderde groote schattingen, ontwapende de inwoners en onderwierp hen geheel en al aan de republiek. Na deze overwinningen trok hij tegen *Corioles*, de hoofdstad der *Volscers* op, die zich dapper verdedigde, maar eindelijk genoodzaakt werd zich over te geven. Daar *MARCIVS* zich in dit beleg onderscheiden had, hield *COMINIUS* over hem aan het hoofd des legers eene lofrede, en verleende hem groote eerbewijzen. Deze zoo wel verdienende onderscheiding was het volk zeer aangenaam, hetwelk niet minder de bescheidenheid en belangeloosheid dan de dapperheid van *MERCIVS* bewonderde, en hem den bijnaam van *CORIOLANUS* gaf.

COMITOLI (*PAULUS*), een Jesuit van *Perusa* in *Italië*, overleed in 1626 in zijne geboortestad, in den ouderdom van 89 jaren, wordt met regt voor eenen der besten casuïsten van zijn gezelschap gehouden; en heeft hetzelfde vereerd door verscheidene werken. Er bestaat van hem: 1.° *Consilia moralia*, in 4.° — 2.° *Eene verhandeling over de overeenkom-*

sten enz. Hij bestreed met veel kracht het *probabilismus*.

COMMANDINO (*FREDERIK*), te *Urbino* in 1509 geboren, en den 3 September 1575 overleden, verstond de meetkunde en het Grieksch. Hij bediende zich van zijne kennis om in het Latijn te vertalen: 1.° *ARCHIMIDES*, *Venetië*, 1558, in fol. — 2.° *APOLLONIUS VAN PERGA*, *Bologna*, in fol. — 3.° *PTOLOMEUS*, *Venetië*, 1558, in 4.° — 4.° *EUCLIDES*, *Pesaro*, 1572, in fol. enz. *BERNARDINUS BALDE*, zijn leerling, heeft zijn leven beschreven. *COMMANDINO* was zacht van aard en bevallig in den omgang, maar zijn onderhoud was stroef, en hij scheen meer geschikt om te schrijven dan om te spreken. Zijn geheugen en begrip waren niet vlug, maar zoodra hij eene zaak begrepen had, vergat hij dezelve nooit meer.

COMMANVILLE (bekend onder den naam van abt *ECHARD*), priester uit het bisdom van *Rouanen*, leefde tegen het einde der 17.° eeuw, en heeft in het licht gegeven: 1.° *Vie des Saints (Levensbeschrijving der Heiligen)*, 1701 — 1714, 4 dl.ⁿ, in 12.° — 2.° *Histoire de tous les archêvechês etc. (Geschiedenis van alle aartsbisdommen en bisdommen der wereld, met een Woordenboek, waarin men de uitlegging van het*

merkwaardigste vindt), *Romanen*, 1700, 1 dl., in 8. vo De tijdrekenkundige tafel dier geschiedenis, is op nieuw in het licht gegeven, door D. VAISSETTE in zijne *herkelyke en burgerlyke geschiedkundige aardrijksbeschrijving*. De abt COMMENVILLE heeft nog eenige andere werken geschreven.

COMMELIN (HIERONYMUS), een vermaarde boekdrukker, geboortig van *Douai*, oefende eerst zijn beroep uit in *Frankrijk*; maar daar *Duitschland* hem een schooner tooneel scheen aantebieden, vestigde hij zich en overleed te *Heidelberg* in 1598. Hij bragt de naauwkeurigheid der pers zoover, dat hij de schrijvers, welke hij in het licht gaf, naar oude handschriften verbeterde. Er bestaan van hem geleerde *aanmerkingen* over *HELIODORUS* en *APOLLODORUS*, en *Britannicorum rerum scriptores vetustiores et praecipui*, *Heidelberg*, 1587, in fol. Deze verzameling wordt zeer op prijs gesteld, omdat men er de oudste schrijvers over dit onderwerp in vindt, welke COMMELIN uit de boekverzameling van den *Palts* te *Heidelberg* getrokken had, ten tijde dat zij nog bloeide. De nazieners (*reviseurs*), die hij aanstelde, beantwoordden aan zijne zorg en zijnen ijver. *CASAUBON* maakte veel

werk van deszelfs uitgaven. Verscheidene werken, die van zijne persen kwamen hadden deze woorden op het titelblad: *Ex officina S. Andreana*. Er bestaan andere beroemde drukkers van denzelfden naam.

COMMELIN (IZAÄK) werd geboren te *Amsterdam* den 19 October 1598, en overleed den 3 Januarij 1676. Hij heeft zich door zijne schriften beroemd gemaakt, als een gedeelte van de *beschrijving der stad Amsterdam*; het *bijeenbrengen van het Hollandsch Plakaatboek*, 2 dl.ⁿ in fol. *De eerste reize naar Oost-Indiën*, 2 dl.ⁿ in 4.to *Leven van prins FREDERIK HENDRIK*, in fol. en de *Vertaling* van den wegwijzer door, en *beschrijving van Frankrijk, Spanje en Italië*.

COMMELIN (JACOBUS) jongste broeder van IZAÄK mede te *Amsterdam* geboren, was ook een ijverig schrijver en kundig verzamelaar van fraaije en wetenswaardige zaken betreffende de *Nederlanden*, doch meest in de Fransche taal. Ook zijn door hem bijeengebragt de *Keuren van Delfland*.

COMMELIN (GASPARD) zoon van IZAÄK COMMELIN werd den 28 Februarij 1636 te *Amsterdam* geboren, en is

aldaar in 1693 overleden. Deze heeft in het licht gegeven, de vermaarde beschrijving zijner geboortestad, 2 dl.ⁿ in fol., te wel bekend om er iets van te zeggen, en waaraan zijn vader medegewerkt had. Hij liet twee zonen na: JOANNES en GASPARUS, mannen, die mede hunner geboortestad tot eer verstrekt hebben.

COMMELIN (JOANNES), oudste zoon van IZAÄK COMMELIN, den 23 Julij 1629 geboren, bekleedde binnen zijne geboorteplaats de waardigheid van Raad, waartoe hij in 1672 aangesteld werd, en behield dezelve tot aan zijnen dood, die in 1692 voorviel. Van hem heeft men de volgende werken: 1.º *De Nederlandsche Hesperides*. — 2.º *Catalogus Plantarum*. — 3.º *Catalogus Horti Amstelodamensis*. — 4.º *Historia Plantarum Horti Medici*. — 5.º *Hortus malabaricus*.

COMMENDO (JOANNES FRANCISCUS), in 1524 te Venetië geboren, was de zoon van ANTONIUS COMMENDO eenen geleerden wijsgeer, en uitmuntend geneesheer. Met zijn tiende jaar maakte hij reeds voor de vuist Latijnsche verzen. Zijne toeneemende verdienste verschaftte hem den post van kamerheer bij paus JULIUS III. Deze opperpriester zeide, dat hij

te veel verdiensten bezat, om hem niet dan tot verzenmaken te gebruiken; hij droeg hem verscheidene even zoo moeilijke als belangrijke zaken op; zond hem achtereenvolgend naar *Vlaanderen, Engeland, Portugal*; en COMMENDO kweet zich van ijver en schranderheid van al de onderhandelingen waarmede de paus hem belastte. MARCELLUS II., PAULUS IV., PIUS IV., die hem op het verzoek van den heiligen KAREL BORROMEUS met het purper vereerde, en de vaders van het concilie van *Trente* belastten hem met verscheidene niet minder belangrijke zaken. Toen PRUIS V. hem tot legaat in *Duitschland* en *Polen* benoemd had, droeg COMMENDO veel bij tot het afkondigen van de besluiten van het concilie van *Trente* in dat gedeelte van *Europa*. GREGORIUS XIII. liet COMMENDO niet altijd hetzelfde regt wervaren. Hij ontving hem ongemeen wel, toen hij uit zijne legatie van *Polen* te *Rome* terugkwam, en prees openlijk de groote diensten, die hij der kerk bewezen had; maar in het vervolg scheen hij hem niet te achten, en aan deszelfs vijanden over te leveren, die hem verweten, dat hij bij het kiezen van eenen koning voor *Polen*, de belangen van *Frankrijk* boven die van keizer MAXIMILIAAN gesteld had. Toen

GREGORIUS XIII. ziek geworden was, vormden zeer vele kardinalen het plan om hem op den pauselijken stoel te verheffen; en zij zouden het ten uitvoer hebben gebracht indien dezelve toenmaals ledig was geworden. COMMENDO overleed weinig tijds daarna te *Padua* in 1584. » Het hof van *Rome*, zegt FLECHIER, had nooit een verstandiger, werkzamer, belangeloozer noch getrouwer dienaar. Hij torschte den last der gewigtigste onderhandelingen in zeer moeilijke tijden, trok met eenen ongeloofelijken ijver, naar de verst afgelegene koninkrijken, verwierf de vriendschap der vorsten, zonder aan hunne dwalingen noch hartstogten toetegeven, werkte onvermoeid mede om het geloof en de kerkelijke tucht te herstellen, en verzette zich, met eene standvastigheid en buitengewone wijsheid, tegen den stroom der opkomende ketterijen. » Hij liet eenige dichtstukken na in de *Verzameling* van de academie der *Occulti*, waarvan hij de voorstander was. Men heeft eene levensbeschrijving van dien kardinaal in het Latijn door GRATIANI, bisschop van *A-melia*, 1669, in 4.to, even zeer op eene sierlijke wijze in het fransch vertaald door FLECHIER, bisschop van *Nimes*, in 4.to, en 2 dl.ⁿ in 12.mo Te *Parijs* drukte men

in 1573, in 4.to zijne *Oratio ad Polonas*, en er verscheen hetzelfde jaar eene fransche vertaling in 8.vo, van in het licht door BELLEFOREST.

COMMERÇON (PHILIBERTUS), een zeer beroemde natuuronderzoeker, voornamelijk een plantenkenner in 1727 te *Chatillon les Dombes* geboren, was geneesheer te *Montpellier*, waar hij het grootste Herbarium, dat ooit een partikulier bezeten heeft aanlegde. Op verlangen van LINNÆUS gaf hij voor de koningin van *Zweden* eene beschrijving der zeldzaamste visschen der *Middellandsche zee* in het licht. Hij was een der natuuronderzoekers, die de koning uitkoos om met BOUGAINVILLE de reis om de wereld te maken. Naar eene jonge fransche Dame, HORTENSE BARRE, die hem in mannelijke kleeding geleidde, noemde hij de ons bekende schoone bloem *Hortensia*. In 1773 overleed hij op *Isle de France*.

COMMINES (PHILIPPUS DE), in 1445 op het slot van dien naam gelegen aan de *Lijs*, twee uren van *Meenen* geboren, stamde af uit een adellijk geslacht, en bragt de eerste jaren zijner jeugd door aan het hof van KAREL den *Stoute*, hertog van *Bourgondië*. LODEWIJK XI., die niets spaarde om den vorsten van zijnen tijd de man-

nen te onttrekken, die hij meende dat hun dienstig waren, lokte hem tot zich. Zijn nieuwe meester maakte hem kamerheer, landvoogd van *Poitiers*, en ging zoo gemeenzaam met hem om, dat zij dikwerf zamen sliepen. COMMINES won deszelfs vertrouwen door de diensten die hij den koning in den oorlog en in verscheidene onderhandelingen bewezen had. Op gelijke wijze maakte hij zich verdienstelijk bij deszelfs opvolger KAREL VIII. welken hij in het veroveren van *Napels* vergezelde; maar zijne gunst was van geen langen duur. Onder dien koning werd hij beschuldigd van de partij van den hertog van *Orleans* (naderhand LODEWIJK XII.) begunstigd, en van aan hem het geheim van het hof verraden te hebben, even gelijk hij, zeiden men, dat van den hertog van *Bourgondië* aan den koning van *Frankrijk* verraden had. Hij werd gevat en naar *Loches* vervoerd, waar hij in eene ijzeren kooi opgesloten werd. Na eene gevangenis van meer dan twee jaren te *Loches* en te *Parijs*, werd hij van alle misdaden, die men hem ten laste legde, vrijgesproken. Aan eenige Geschiedschrijvers, maar niet aan hen, die de wereld kennen, schijnt het wonderbaar dat de hertog van *Orleans*, voor wien hij dien smaad ondergaan had, niet alleen

niets deed om hem in zijne langdurige gevangenschap te ondersteunen; maar daarenboven niet eens aan hem dacht, nadat hij tot de kroon gekomen was. COMMINES was gehuwd met HELENA DE CHAMBES, uit het geslacht der graven van *Monsoreau* in *Anjou*; en overleed den 17 October 1509 in zijn slot *Argenton* in *Poitou*. Met de bevalligheden des ligchaams vereenigde hij de bekwaamheden des geestes. De natuur had hem een geheugen en eene zoo gelukkige tegenwoordigheid van geest geschonken, dat hij dikwijls op denzelfden tijd aan vier secretarissen brieven over de moeilijkste staatszaken dicteerde. Hij sprak verscheidene talen, het Fransch, het Spaansch, het Hoogduitsch, was een vriend van geleerde mannen, en begunstigde dezelve. Zijne gedenkschriften over de geschiedenis van LODEWIJK XI. en van KAREL VIII., van het jaar 1464 tot 1498, zijn een der belangrijkste stukken der geschiedenis van *Frankrijk*. JUSTUS LIPSIUS stelde dezelve gelijk met al het beste wat de oudheid opleverde, zelfs met POLINIUS; andere schrijvers vergelijken hem met TACITUS, en hebben hem den *Franschen TACITUS* genoemd. Deze ijver heeft hen te ver gedreven. » COMMINES, zegt zeker geschiedschrijver, be-

zit noch hunne bevalligheden, noch hunne fraaije orde, noch dien stijl, waarvoor de fransche taal niet vatbaar is, en die bij de ouden, aan wier zijde men hem plaatst, zoo veel kracht en schoonheid heeft: maar natuurlijker, openhartiger, en minder geheimzinnig dan TACITUS, opregter dan POLYBIUS; te veel aan de Romeinen gehecht, zal COMMINES, hoewel niet zoo bewonderd, echter meer beëmd worden dan zij, zijne braafheid zal hunne bevalligheden overtreffen. » Men heeft hem echter beschuldigd van niet de achterhoudendheid van eenen hoveling, die zelfs na den dood van LODEWIJK XI., nog vreesde de waarheid te zeggen, geschreven te hebben. Men kan hem echter de bevalligheden van eenen natuurlijken en vloeibaren stijl, die den geheelen stempel der gedachten opneemt, en dezelve in hare wezenlijke en groote verscheidenheid, laat zien, en vooral eene diepe kennis der menschen en zaken niet betwisten. De beste uitgave zijner *Gedenkschriften*, die achtereenvolgend een aantal geleerden hebben bezig gehouden, is die van den abt LENGLET DU FRESNOI, te *Parijs* onder den titel van *Londen* 1747, 4 dl.ⁿ in 4to. Zij is naar het handschrift herzien met aanmerkingen, platen, eene

wijdloopige verzameling van bewijsstukken en met eene lange zeer belangrijke voorrede verrijkt. De uitgave van ELZEVIR, 1648, in 12.^m°, is in een gemakkelijker formaat, en niet zeer algemeen. SLEIDAN heeft eene beknopte latijnsche vertaling van deze *Gedenkschriften* geleverd, *Straatsbürg*, 1545, in 4.to; *Frankfort*, 1578, in fol. *Amsterdam* 1648. Het latijn is fraai; maar de vertaling niet getrouw. POSSEVIN beschuldigt hem datgene weggelaten te hebben, wat COMMINES tegen de aanmatigingen der andersdenkenden geschreven had. GASPARD BARTHIUS heeft hiervan eene naauwkeuriger uitgave bezorgd. Ook zijn deze gedenkschriften in het Italiaansch en Spaansch vertaald.

COMMIRE (JOANNES), een Jesuit te *Amboise* in 1625 geboren en te *Parijs* in 1702 overleden. De natuur schonk hem eene gelukkige genie voor de dichtkunst; hij oefende dezelve door het beoefenen der oude schrijvers. Er bestaan van hem 2 deelen in 12 *Latijnsche gedichten* en *nagelatene werken*, 1754. Bevalligheid, volheid, gemakkelijheid zijn in het algemeen het karakter zijner verzen; maar meer geëigend om te verfraaijen, dan om zich te verheffen, heeft hij niet, volgens eenige oordeelkundigen die vrijmoedig-

heid, dat vuur, dien nadruk, die juistheid, welke de dichtkunst boven alle kunsten stellen. In zijne *gewijde omschrijvingen* (*Paraphrases sacrées*) heeft hij niet de verhevene eenvoudigheid der heilige boeken gekend; hij vergenoegt zich met sierlijk te zijn; en heeft gedachten, die zeer fraaije verzen opleveren. Zijne *gewijde en ongewijde Herdersdichten* hebben eenen meer voor derzelve aard geëigenden stijl dan zijne *Omschrijvingen*, bevallige beelden, eene zuivere woordschikking, levendige gedachten, en eene gelukkige overeenstemming. Nog beter slaagde hij in de *Fabelen* en in de *Lierzangen*, en deze zijn vooral zeer bevallig. Hij schijnt uit PHÆDRUS sierlijke eenvoudigheid ontleend te hebben; en uit HORATIUS dien smaak der oudheid, welken men bijna niet meer bij de nieuwe Latijnsche dichters vindt. Het vertoog *De arte parandæ famæ*, welke men aan het einde van het eerste deel ziet, is vol Attisch zout en uitmuntende inzichten over den gekunstelden roem en de lage middelen om zich denzelve te verschaffen. Men leest er onder anderen deze merkwaardige plaats, die juist de loftuitingen der wijsgeeren en der sectarissen uitdrukt *Exercent quasi quadam monopolia famæ et*

societates laudum. Laudant mutue ut laudentur, fœnore gloriam dant et accipiunt, cæteris omnibus obtreçant. Naar dit voorschrift heeft een geestig schrijver in het licht gegeven. *De kunst om met weinig kosten eenen schitterenden ééndaagschen roem te verwerven*, Berlijn, 1776. Pater COMMIRE was zeer oplopend, en wees de gensprekers onbeleefd van de hand: Pater LA RUE, zijn vriend, zeide hem eens lagchende, dat hij, indien hij hem overleefde, op hem dit grafschrift zoude maken:

*COMMIRUS jacet hic, ipsa re et nomine mirus,
Turo fuit patria, moribus Hero fuit.*

COMMODUS (LUCIUS, of MARCUS ÆLIUS AURELIUS) ANTONINUS, Romeinsch keizer, zoon van MARCUS AURELIUS, en achter-kleinzoon van TRAJANUS, door zijne moeder FAUSTINA, kwam in het jaar 161 der christelijke tijdrekening in de wereld. Eenige dagen na den dood zijns vaders werd de zoon in het jaar 180 tot keizer uitgeroepen. Vermaarde wijsgeeren, ondernamen zijn hart en zijnen geest te vormen, maar zij slaagden slecht, of ten minste met zulk een slecht gevolg, alsof hij de wijsgeerige opvoeding van NERO (zie dat artikel) genoten had. Even gelijk deze, liet hij de voornaamste perso-

nen van *Rome* ombrengen, en vervolgde de Christenen op de wreedste wijze. Zijne bloedverwanten waren niet vrij voor zijne woede. Een zekere *CLEANDER*, een Phrygiër van afkomst, een geboren slaaf, werd door des keizers losbandigheden te begunstigen zijnen staatsdienaar, en ondersteunde de wreedheid van den dwingeland. Voor hem had hij tot staatsdienaar gehad zekeren *PERENNIS*, die door de soldaten in stukken gehouwen werd. *CLEANDER* onderging hetzelfde lot; maar *COMMODUS* werd er echter niet menschlievender door. Een voornaam jongeling wilde hem eenen dolksteek toebrengen, toen hij door eene duistere plaats binnen kwam en zeide: *ziedaar wat de senaat u zendt*. De keizer had den tijd om den steek te vermijden, en van toen af vatte hij eenen onverzoenlijken haat op tegen de senatoren. *Rome* werd een tooneel van bloed en der schanddaden. Toen hem voorwendfels om slagtoffers te verkrijgen ontbraken, verdichte hij ingegeelde zamenzweringen. Even zoo wulpsch als wreed, want deze twee hartstogten gaan immer gepaard, (zie *Nero*), schond hij zijne zusters, bestemde 300 vrouwen en even zooveel jongelingen ter voldoening zijner lusten. Zijne verbeeldingskracht, even zoo ongeregeld als zijn

hart, bewoog hem den vaders naam af te leggen, en dien zijner moeder aan eene zijner bijzitten te geven; in plaats van den naam van *COMMODUS*, zoon van *MARCUS AURELIUS* te voeren, nam hij dien van *HERKULES* zoon van *JUPITER* aan; en wee hem, die zijne godheid ontkende. De nieuwe *ALCIDES* wandelde in de straten van *Rome*, gekleed in eene leeuwen-huid, eene groote knods in de hand, en wilde, naar het voorbeeld van den ouden, de gedrochten vernielen. Hij wilde den naam van *Rome* in dien van *Collonia Commodiana* herscheppen, en men ziet uit deszelfs muntstukken, dat de laffe senaat daarin bewilligde. Op die geldstukken komt hij in de kleeding van *HERCULES* voor, wiens daden hij trachtte na te bootsen: hij doodde op eenen dag 100 leeuwen, den eenen na den anderen, met even zoo vele spiesen. In plaats van wijze raadsmanen, had hij aan zijn hof mooren en parthische boogschutters. De eersten hadden hem het spieswerpen, de andere het boogschieten geleerd. Eens liet hij het hoofd van het beeld der zoon afnemen, om er het zijne met dit opschrift op té plaatsen. *COMMODES*, overwinnaar van duizend zwaardvechters. Hij liet al diegenen uit het laagste volk

verzamelen, welke ziek of verminkt werden bevonden; en na hunne beenen gebonden en hun sponsen in plaats van steenen gegeven te hebben om die op zijn hoofd te werpen, viel hij die ongelukkigen op het lijf, en sloeg hen met knods-slagen dood. Hij schaamde zich niet, om zich op het tooneel te vertoonen, en ten schouwspel te stellen. Hij wilde geheel naakt, als een zwaadvechter, in het openbaar verschijnen. MARTIA zijne bijzit, LAETUS, *Praefectus Praetorii*, en ELEC-TUS, zijn kamerdienaar, poogden hem van deze buitensporigheid terug te brengen. COMMODUS, wiens vermaak het was niet om zijne staten te bestieren en zijne legerbenden aan te voeren, maar om tegen leeuwen, tijgers, luipaarden en tegen zijne onderdanen te strijden, ging in zijne Kamer een doodvonnis schrijven tegen diegenen, welke hem hadden durven raad geven. MARTIA zijn ontwerp ontdekt hebbende, overreikte hem een vergiftigden drank, toen hij uit het bad kwam. COMMODUS sluimerde in, ontwaakte weder en braakte aanmerkelijk. Men vreesde dat hij het vergift mogt uitwerpen, en liet hem, in den ouderdom van 31 jaren, in 192 na J. C., wurgen. Zijn naam wordt geplaatst onder die van TIBERIUS, DOMITI-

ANUS, en van die andere gekroonde monsters, welke den troon en de menschheid onteerd hebben. Hoe onmenschelijk COMMODUS, ook was, bezat hij de lafhartigheid der dwingelanden; want hij durfde zich door niemand laten scheren en brandde zich *zelven den baard af*, even als DIONYSIUS van *Syracusa* (zie het einde van het artikel CALIGULA).

COMMODIANUS GAZÆUS, een zekere verzenmaker onder de christenen der 4de eeuw, is de schrijver van een werk getiteld: *Onderwijzingen*. Het is, zonder voet- of versmaat, in den vorm van gedichten opgesteld. Hij heeft alleen in acht genomen dat elke regel eenen volkomen zin bevat. De schrijver neemt den titel van *Bedeelaar van J. C.* aan en preekte in eenen zeer stroeven stijl de armoede. Zijn werk heeft lang in het verborgen gelegen; maar RUGAUD gaf het voor de eerste maal in 1650, in 4.to in het licht, en DAVIES heeft het in 1711 achter zijnen *Minutius Felix* uitgegeven.

COMMENUS. Zie de artikelen der vorsten uit dat beroemde geslacht onder hunnen doopnaam.

COMMENUS (DEMETRIUS-STEPHANUS-CONSTANTINUS), werd in 1749, in *Corsica*

geboren, was de zoon van CONSTANTINUS COMNENUS, wiens geslacht zich op dat eiland gevestigd had. De oudste broeder van DEMETRIUS, een godvruchtige geestelijke, werd in de kerk van *Saint Germain-des-Prés*, te *Parijs*, geplaast, en overleed in 1800. De jongste, de graaf GEORGIUS, leeft nog, is ridder van de orde van den heiligen *LODEWIJK*, en kapitein onder het voetvolk. DEMETRIUS COMNENUS, die het voorwerp van dit artikel is, begaf zich naar *Rome*, waar de bescherming van den maarschalk AUBETERRE, afgezant van *Frankrijk* bij den heiligen stoel, hem in het collegie der *Propaganda* deed opnemen; maar daar hij geen roep voor den geestelijken staat had, keerde hij in den ouderdom van 18 jaren naar *Corsica* terug, en trad in 1775 in dienst. Vier jaren daarna werd hij tot kaptitein der ruitery benoemd, en men droeg hem vervolgens eene zending naar den *Levant* op, alwaar in hem het aandenken aan zijne magtige en luisterrijke familie weder opkwam, aan welke hij al zijne schriften heeft toegewijd. Na de terugkomst van zijne zending, deed hij, als een nakomeling van de COMNENUSSEN, keizers van *Konstantinopel*, zijn titels erkennen. Deze

VII DEEL.

titels, die de geslachtlijst der COMNENUSSEN bevatten, werden onderzocht door den heer CHERIN, geslachtskundige van *Lodewijk XVI*. Het resultaat hiervan was, dat de COMNENUSSEN, na den troon van *Konstantinopel* en dien van *Trebisonde* bezeten te hebben, waarvan zij door de *Turken* verjaagd werden, naar het land der *Maniöten* waren getrokken, waar zij gedurende twee eeuwen regeerden. Toen zij ook uit dat gewest door hunne aanhoudende vijanden verdreven waren, hadden zij hunne toevlugt naar *Corsica* genomen. Eindelijk dat *Konstantijn*, de vader van DEMETRIUS, de 41. ste nakomeling van NICEPHORUS was, den eersten der COMNENUSSEN, die op den troon van het Oosten gezeten had: » Men kan niet twifelen, zegt verder CHERIN, of de heer COMNENUS stamt in eene regte linie van DAVID, den laatsten keizer van *Trebisonde*, die op bevel van MAHOMED II. in het jaar 1460 gedood is, af. » Het is alzoo dat, door de wisselvalligheden der fortuin, de nakomelingen der aanzienlijke COMNENUSSEN eenvoudige partikulieren en onderdanen des konings van *Frankrijk* zijn geworden. DEMETRIUS verkreeg de eer om in de koetsen des konings te rijden, aan welken hij steeds getrouw bleef. Hij huwde,

A a

in 1784 met mejufvrouw BOUCHERVILLE DE LA CHAUSSEE, bij welke hij geene kinderen verwekte. Hij was een zeer geleerd man; verstond het oude en nieuwe Grieksch, en sprak verscheidene talen. Tijdens de staatkundige onlusten van Frankrijk, en ten gevolge van het vertrek van LODEWIJK XVI. naar Varennes, waar deze vorst werd aangehouden, kwam de heer COMNENUS bij de regeringloozen in verdenking, die hem in de gevangenis wierpen. Toen hij zijne vrijheid terug bekomen had, ging hij zich te Coblentz bij de uitgewekene prinsen van de familie der Bourbons gevoegen. In 1796 zond Monseigneur de graaf van Artois (later KAREL X) hem als zendeling naar FERDINAND IV, koning van Napels. Hij ging vervolgens naar Spanje, en van daar naar Parma, waar de regerende vorsten dier landen ieder hem eene jaarvedde toelegden. Toen de Franschen met geweld in Italië gevallen waren en reeds Parma naderden, zag zich COMNENUS, om niet in hunne handen te vallen, genoodzaakt die stad te verlaten, en vond tot in 1802 eene schuilplaats in Beijeren. De heer DE VAUBECOURT, te Munchen met de zaken van LODEWIJK XVIII. belast, noodigde hem toen uit naar

Frankrijk terug te keeren om hier zijn corespondent te worden. Hoewel de heer COMNENUS BONAPARTE in Corsica gekend had, en zijn landgenoot was, verzocht hij hem nooit om eenige gunst, en leefde tot de terugkomst der Bourbons afgezonderd. LODEWIJK XVIII. verleende hem het kruis van den heiligen LODEWIJK met den rang van veldmaarschalk. Hij is den 8 september 1821, in den ouderdom van 72 jaren, te Parijs overleden en heeft geschreven: 1.° Précis historique etc. (Geschiedkundig verhaal van het keizerlijke huis der COMNENUSSEN, waarin men den oorsprong, de zeden en gebruiken der Manioten vindt, voorafgegaan van eene afstamming in eene regte lijn en erkend door open brieven des konings, van de maand april 1782, sedert DAVID, den laatsten keizer van Trebisonde, tot op DEMETRIUS COMNENUS thans kapitein der ruitery) Amsterdam (Parijs), 1784, in 8.º 184 bladzijden. — 2.° Lettre de DEMETRIUS etc. (Brief van DEMETRIUS COMNENUS aan de heer KOCH, lid van het tribunaat, schrijver van het werk getiteld: Omwentelingen van Europa, over de opheldering van een geschiedkundig punt, betrekkelijk het treurige einde

van **DAVID COMNENUS**, laatste keizer van Trebissonde, voorafgegaan en gevolgd door een geschiedkundig verslag over het keizerlijke huis van **COMNENUS**) Parijs, 1807, in 8.vo — 3.° *Notice sur la maison etc.* (Verhandeling over het huis van **COMNENUS**, over de wisselvalligheden en de lotgevallen, die hetzelfde naar Frankrijk verplaatst hebben, en over de verkleefheid van den vorst **DEMETRIUS COMNENUS** aan de zaak des konings gedurende de omwenteling), Parijs, 1815, één blad. **DEMETRIUS COMNENUS** heeft een werk in handschrift nagelaten, waarin hij aantoonst dat vóór **HOMERUS** de volken van *Griekenland* geen zins ruw waren, en reeds het geluk der beschaafdheid genoten.

COMO (**IGNATIUS MARIA**), in 1750 te *Napels* overleden, heeft zich door zijne Latijnsche gedichten, door zijne kunde in de oudheid, en nog meer door zijne godsvrucht eenen naam verworven. Wij bezitten van hem: 1.° *Inscriptiones stylo lapidario historicas vitas exhibentes summorum pontificum et cardinalium regni Neapolitani.* — 2.° *Eene geschiedenis over de vermaarde oprigting van het broederschap der allerheiligste Drieuldigheid van Napels,*

in het Italiaansch, een aantal *Gedichten en Opschriften.*

COMPAAN (**NICOLAAS**), een Hollandsche zeerover heeft zich in de 17.° eeuw, door de stoutmoedigheid zijner ondernemingen, en door eene menigte schepen, die hij geplunderd en geroofd heeft, berucht gemaakt. Hij verkreeg van de staten generaal vergiffenis en overleed in eenen zeer hoogen ouderdom in groote armoede.

COMPARETTI (**ANDREAS**), een Italiaansch natuurkundige en geneesheer, in Augustus 1746 in *Frioul* geboren, maakte uitmuntende studiën te *Padua*, ging vervolgens te *Venetië* de geneeskunde uitoefenen, waar hij een werk in het licht gaf, getiteld: *Occursus medici*, hetwelk de Italiaansche en Hoogduitsche dagbladen grooten lof toezwaaiden, en waaraan hij te danken had, dat hij naar *Padua* beroepen werd, om hier aan de universiteit den leerstoel der bespiegelende en beoefenende geneeskunde te bekleeden. In zijne nieuwe bedieningen gaf hij eenige verhandelingen, betrekkelijk zijne kunst, in het licht waarvan de merkwaardigste ten titel heeft: *Observationes de luce inflexâ et coloribus, Padua, 1787* in 4.°, met platen. Hij liet achtereenvolgend andere werken in het

licht verschijnen, onder welke wij zullen aanhalen: *Observationes anatomicae de aure internâ comparatâ*, 1 dl., in 4.to, met platen, *Padua*, 1789, en eene proeve der geneeskundige school in het hospitaal van *Padua*, in 1767 uitgegeven. Zijn laatste werk was het eerste deel over de kennis der dierlijke bewegingskracht der insekten, even als het voorgaande in de Italiaansche taal. Deze verhandeling is even zoo belangrijk als leerzaam, en volnieuwe inzigten vooral wat op de bewegingswerktuigen betrekking heeft. COMPARETTI is, den 22 December 1801, te *Padua* overleden.

COMTE (LODEWIJK LE), een beeldhouwer, te *Boulogne*, bij *Parijs* geboren, opgenomen in de akademie van schilder- en beeldhouwkunde in 1676, overleed in 1694. Onder de beeldhouwkundige stukken, waarmede hij *Versailles* verfraaid heeft, onderscheidt men LODEWIJK den Groote, in een Romeinsch gewaad, een HERKULES, de *Bedriegerij*, de *Koetsier der renbaan*, twee groepen VENUS en ADONIS, ZEPHIRUS en FLORA voorstellende. Deze kunstenaar muntte insgelijks uit, door zijne bekwaamheid in het figureren, en door zijnen smaak in de sieraden.

COMTE (LODEWIJK LE), een Jesuit, in 1729 te *Bordeaux*, zijne geboortestad, overleden, werd in 1685 als zendeling en meetkundige naar *Sina* gezonden. Bij zijne terugkomst gaf hij over den staat van dat keizerrijk, in den vorm van brieven, 2 deelen *Gedenkschriften*, in 12.mo in het licht. Men las er in, dat dit volk gedurende twee duizend jaren de kennis van den waren God bewaard hadden; dat het in den oudsten tempel der wereld aan den Schepper geofferd had, dat de Sinezen de zuiverste lessen der zedeleer uitgeoefend hadden, terwijl de overige natiën der wereld in dwaling en zedenbederf vervallen waren. De abt BOILEAU, broeder van den hekeldichter, deed dien lof op de Sinezen, als eene lastering voorkomen, die dit volk, bijna met het Joodsche gelijkstelt. De faculteit veroordeelde negentien uittreksels uit verscheidene werken van den zendeling, en het werk, waaruit men die ontleend had. Dezelfde beweeggrond bewoog het parlement om dit werk, bij besluit van den 6 Maart 1762, ten vure te doemen. De *Gedenkschriften* van pater LE COMTE werden niet genoeg gelezen, voor dat wij de geschiedenis van *Sina* door pater DU HALDE bezaten. Men kan dezelve nog raadplegen, als men de onpartijdigheid

des schrijvers wantrouwt, en tegen de vooroordeelen ten gunste der Sinezen op zijne hoede is; vooroordeelen waarvan noch pater DU HALDE, noch een zijner medebroeders geheel van vrij zijn geweest. Men weet daarenboven, dat de zendelingen van dat land, niet de naauwkeurige waarheid durven zeggen, omtrent datgene, wat dit litzinnige en ijdele volk aangaat. Het zou eene hoofdmisdaad zijn deszelfs hooge oudheid, en buitengewoon sterke bevolking, de uitgebreide kennissen zijner geleerden, de verhevene wijsheid van zijnen CONFUSIUS (zie DU HALDE en *le Journal hist. et litt.* 1 Februarij 1777, bladz. 171) tegen te spreken. Men moet dus naar dien gedwongen stand de verhalen beoordeelen, die ons van dat land geworden. Nog moet men opmerken dat de algemeene denkbeelden der natie op die der zendelingen invloed hebben, en eindelijk dat deze slechts, in vergelijking met de woeste streken en onbeschaafde volken, die zij in *Afrika* en *Amerika* bezocht hadden, zoo gunstig omtrent *Sina* gesproken hebben.

COMTE. — Zie COMÈS (NATALIS.)

COMTE (FLORENTIUS LE), een Parijsche beeldhouwer en schilder, is meer door de naamlijst der bouw-, beeld-

houw-, schilder- en graveerkundige werken van verschillende meesters, dan door zijne eigene, bekend. De liefhebbers vooral der graveerkunde zoeken dezelve, met ijver, wegens de denkbeelden, die hij van het karakter, de ken-teekenen en van het getal der werken van onderscheidene graveurs opgeeft. Zijn werk is getiteld: *Cabinet de singularités etc. (Kabinet van bouw-, schilder-, beeldhouw- en graveerkundige zeldzaamheden)*, *Parijs*, 3 dl.ⁿ in 12.mo De twee eerste deelen werden in 1699 uitgegeven; maar de schrijver, de gebreken dier twee deelen gevoelende, deed nieuwe nasporingen; die gevoegd bij de ophelderingen voor de voorgaande, er een derde deel van uitmaakten, hetwelk hij in 1700 in het licht gaf. Hij schrijft vrij slecht; en de geschiedenis der verschillende schrijvers is op eene eenigzins verwarde wijze voorgedragen. LE COMTE overleed te *Parijs*, in 1712.

COMUS, de God, die voorzitter was bij de vreugdefeesten, bij de nachtelijke vermaken, bij de kaptafels der vrouwen en mannen, welke behagen scheppen in zich op te tooijen. Men stelde hem voor als een zeer welvarend jongeling, omkransd met rozen en mirten, hou-

dende in de eene hand eene vaas, en in de andere eenen schotel met vruchten en spijs.

CONCHES (WILLEM DE), een taalkundige en wijsgeer in *Normandye* geboren en in 1150 overleden, is de schrijver van een *Glossarium* over de Evangelien en van verschillende wijsgeerige verhandelingen. Nadat hij het geheim der H. Drievuldigheid bijna op de wijze als ABEILLARD verklaard had, herriep hij zulks in een geschrift getiteld: *Dragmaticon*, hetwelk eene zamenspraak is tusschen HENDRIK II., hertog van *Normandye*, en hem zelve. Het is in het handschrift bewaard in de Bibliotheek van *Mont Saint Michel*. Het merkwaardigste zijner werken, *De naturis creaturarum, sive de opere sex dierum* lib. 33, is kort na de uitvinding der boekdrukkunst, zonder jaartal, noch drukoord, in twee zware deelen in fol. uitgegeven, en is zeer zeldzaam.

CONCHYLIIUS. — Zie COQUILLE.

CONCINA (DANIËL), een Dominikaansch godgeleerde, in 1686 in een dorp van *Frioul* geboren, hield zich gedurende zijn geheele leven bezig met prediken en schrijven. BENEDICTUS XIV., die al zijne verdiensten kende, rigtte dikwijls zijne beslui-

ten naar de raadgevingen van dien geleerden Geestelijke in. Hij werd voor den grootsten tegenstander der vrije casuisten gehouden en overleed te *Venetie* in 1756. Men heeft aan hem eene groote menigte Italiaansche en Latijnsche werken te danken. De voornaamste zijn: 1.° *De oude en nieuwe tucht der Roomsche kerk, omtrent de onthouding in den vastentijd*, uitgedrukt in twee brieven van paus BENEDICTUS XIV., met geschieden oodeelkundige en godgeleerde aanmerkingen, in 4.° 1742. — 2.° *Geschiedkundige verhandeling over het gebruik der Chokolade op vastendagen, Venetië, 1748*. — 3.° *Godgeleerde, zedene oordeelkundige verhandelingen over de geschiedenis van het probabilismus en de gestrengte zedeleer*; waarin de spitsvindigheden der nieuwe *probabilisten*, ontwikkeld, en hun de grondige leerstellingen der Christelijke godgeleerdheid tegen gesteld worden, 2 dl.ⁿ in 4.° *Lucca, 1743*, in het Italiaansch. — 4.° *Uitlegging der vier paradoxe stellingen, die in onze eeuw veel in zwang zijn*, in 4.° *1746*: dit werk is door pater DUFOUR in het Fransch vertaald; CONCINE verdedigt zich in hetzelfde, tegen de vier grieven, die hem zijne vijanden verweten. — 5.° *Leerstelsel der Room-*

sche kerk over den woeker, in 4.to, Napels, 1746. — 6.º *Over de geopenbaarde godsdienst tegen de Deïsten, Atheïsten, Materialisten en onverschilligen, Venetië, 1754, in 4.to* Al deze werken zijn in het Italiaansch. De meest bekende in het Latijn zijn: 1.º *Theologia christiana, dogmatico moralis*, 12 dl.ⁿ in 4.to, 1746; een werk hetwelk het meest tot zijnen roem heeft bijgedragen. — 2.º *De sacramentali absolutione imperitienda aut differenda recidivis, consuetudinariis*, 1755, in 4.to Deze verhandeling is in het Fransch vertaald, en met de geschiedkundige lofrede des schrijvers en de naamlijst zijner werken verrijkt: zij is zeer geschikt om de misbruiken te verbeteren, die de toegevendheid der biechtvaders, in de bediening van het sacrament van boetvaardigheid heeft doen insluipen. — 3.º *De spectaculis theatralibus, Rome, 1752, in 4.º* De schrijver is het tooneel niet zeer gunstig, enz. enz.

CONCINI of CONCINO, bekend onder den naam van maarschalk van *Ancre*, werd te *Florence* geboren en was de zoon van BARTHOLOMEUS CONCINO, die van eenvoudig secretaris staatssecretaris werd. De zoon kwam in 1600 met MARIA DE MEDICIS

echtgenoot van HENDRIK den Grooten in *Frankrijk*. Eerst gewoon Edelman van die vorstin zijnde, verhieft hij zich van die bediening tot de hoogste gunst door den invloed zijner vrouw, LEONORA GALIGAI, de dochter der minne van MARIA DE MEDICIS. Na den dood van HENDRIK IV. kocht CONCINI het markgraafschap *Ancre*, werd eerste kamerheer, bekwam het bestuur over *Normandy*, werd, zegt een spotter, zonder den degen getrokken te hebben, maarschalk van *Frankrijk*; en een man van vernuft en staatsdienaar, zonder de wetten des rijks te kennen. De fortuin van dien vreemdeling maakte de ijverzucht der voornaamste heeren van *Frankrijk* gaande, en zijne grootheid hunne wraak. CONCINI ligte op zijne kosten 7000 manschappen, om tegen de misnoegden het koninklijk gezag te handhaven, of liever dat, hetwelk hij onder den naam van eenen kinderachtigen koning en van eene zwakke koningin uitoefende. LEONORA GALIGAI misbruikte op eene niet mindere onbeschaamde wijze haar verkregen aanzien: zij weigerde den vorsten, vorstinnen en den grooten des rijks den toegang. Dit gedrag verhaaste den val van beide. LODIEWIK XIII., die zich

door de raadgevingen van LUYNES, zijnen gunsteling, liet leiden, beval dat men den maarschalk zoude gevangen nemen. VITRY, met dit bevel belast, eischte van hem in naam des konings den degen en op zijn weigerend antwoord, liet hij hem, den 24 April 1617 op de ophaalbrug van het Louvre, met een pistool doodschieten. Zijn lijk, zonder plegtigheid begraven, werd door het woedende volk weder opgedolven, en tot aan het einde der Pont Neuf langs de straten gesleept. Men hing hem bij de beenen aan eene der galgen op, die hij had laten oprigten voor hen, welke kwaad van hem spraken. Na hem naar Grève en andere plaatsen gesleept te hebben ontleedde men hem en sneed hem in duizend stukken. Ieder wilde een stuk van den geexcommunicerden jood hebben; dit was de naam, dien het onstuimige volk hem gaf. Zijne ooren werden vooral duur gekocht, zijne ingewanden in de rivier geworpen en de bloedige overblijfselen op de Pont Neuf, voor het standbeeld van HENDRIK IV. verbrand. Des anderen daags werd zijne asch voor een kwart kroon het ons verkocht. De woede om wraak te nemen was zoo groot, dat zeker mensch hem het hart uitrukte het op kolen liet gaar koken, en het openlijk op at. Het par-

lement van *Parijs* ging voort zijne gedachtenis te vervolgen, veroordeelde zijne vrouw om onthoofd te worden, en verklaarde hunnen zoon vervallen van den adelstand en ongeschikt om eenigen post in het rijk te bedienen. In hetzelfde jaar 1617 verscheen in 8. vo het treurspel van den Markgraaf d'ANCRE in 4 bedrijven in versmaat of de Overwinning van den franschen PHOEBUS tegen den PYTHON van dien tijd. Men vond in de zakken van CONCINI de waarde van 1,985,000 livres in papier, en in zijne kleine woning 2,200,000 livres aan andere rescriptien. Dit was in de oogen van een ontbloot volk eene vrij groote misdaad. CALIGAI bekende dat zij voor meer dan 120000 kroonen aan edele gesteenten bezat. Men zou haar als eene knevelaarster hebben kunnen veroordeelen, doch men wilde haar liever als eene tooveres verbranden. Men nam *Agnus Dei*, welke zij als talismannen droeg. Een raadsheer vroegde haar van welke bekoringen zij zich bediend had, om de koningin te betooveren. CALIGAI op den raadsheer verontwaardigd en misnoegd over MARIA DE MEDICIS antwoordde hem met trotschheid: *Mijne tooverkracht is het vermogen geweest, hetwelk de sterke zielen boven de zwakke geesten moeten bezitten.* Het

zou moeilijk zijn op den Maarschalk ANCRE een veilig vonnis te vellen. Maar ANQUETIL, BASSOMPIERRE en de Maarschalk D'ESTREES hebben hem minder streng beoordeeld dan LODEWIJK XIII en de Parijzenaars.

CONCORDIA, de Godin der eendragt. Haar beroemdste tempel in Rome, werd door CAMILLUS op het kapitoel gebouwd. Jaarlijks vierde men op den 16 Januarij haar feest. Men stelt haar voor met bloemenkransen gesierd, in de eene hand twee hoornen van overvloed, in de andere eenen bundel roeden of eenen granaatappel houdende. Zinnebeeldig stelde men de eendragt voor door twee in elkander gevlochtene handen of met den MERCURIUS-staf.

CONDAMINE (KAREL MARIA DE LA), Ridder van den heiligen LAZARUS lid van de fransche Akademie en van die van wetenschappen van Parijs, der koninklijke genootschappen van Londen, werd te Parijs, den 28 Januarij 1701 geboren, en overleed aldaar den 4 Februarij 1774, aan de gevolgen eener kunstbewerking, ter genezing eener breuk, waarmede hij behoeft was. Reeds vroeg verliet hij de dienst, om zich aan de wetenschappen toe te wijden en ondernam verschillende reizen, waarop

hij verscheidene waarnemingen verzamelde. Na langs de Middellandsche zee de kusten van Afrika en Azie bezocht te hebben, werd hij in 1736, met de Heeren GODIN en BOUGUER verkozen, om in Peru de gedaante der aarde te gaan bepalen: eene reis, welker vruchten niet aan de verwachting van het publiek hebben beantwoord. (Zie SNELLIUS-WILLEBRORDUS —). Onze waarnemer was bijna het slagtoffer geworden van het wangedrag van een zijner togtgenooten; een zekere SENIERGUES, door zijne losbandigheid en trotschheid, de burgers van Cuenza verbitterd hebbende, verwekte over zich zelve en over al de leden der akademie, eenen storm, die gelukkig hem alleen trof. In zijn vaderland teruggekeerd, vertrok CONDAMINE eenigen tijd daarna naar Rome; PAUS BENEDICTUS schonk hem zijn portret, en verleende hem dispensatie, om met eene zijner nichten in den echt te treden. Hij huwde in den ouderdom van 55 jaren met die nicht, die hem in de zwakheden, waarmede hij te worstelen had, de teederste zorg bewees, en hem troostte over de soort van onrecht, welk hij op zijne laatste reis naar Engeland meende ondervonden te hebben, en waarvan hij geene herstelling had kunnen

bekomen, ondanks hij de-
 zelve met al het vuur zijner
 natuurlijke inborst had inge-
 roepen. Er bestaan van hem
 verschillende werken 1.° *Re-
 lation abrégée etc.* (*Beknopt-
 verhaal eener reis in Zuid-
 Amerika ondernomen*), 1745;
 in 8.° Deze reis is met
 belangstelling geschreven.
 Men ontdekt alom eenen buitengewoon werksamen man, wiens moed boven alle hinderpalen verheven, en wiens lust, om te zien en te kennen, onverzadelijk is. Het is echter treurig te moeten aanmerken, dat zoo vele vermoeijenissen en gevaren, misschien niet juist zijn ondergaan, ter bevordering der wetenschappen, en ten dienste der menschelijkheid, maar ook om bijzondere inzichten en aanmatigen te voldoen. — 2.° *La figure de la terre etc.* (*De gedaante der aarde, bepaald door de waarnemingen van de Heeren LA CONDAMINE en BOUGUER*) 1749, in 4.° De geleerden, welke aan geen stelsel verbonden waren, zijn van gevoelen geweest, dat deze waarnemingen de zaak die er het voorwerp van is, niet beslissend bepaald hadden. » De aarde, zegt een physico-meetkundige, kan in hare gedaante en uitgestrektheid niet bepaald worden, zonder dat men de uitgestrektheid van elken graad in de rigting van den Meridiaan kenne, en deze is niet be-

kend. PICARD, MARALDI, DE MAYRAN, EISENSCHMID, de beide CASSINIS, hebben de graden van breedte bij de evennachtslijn langer gevonden: de waarnemingen op bevel van het Fransche hof, te Torneo, in Finland en te Quito in Amerika gemaakt, zeggen integendeel, dat de graden van breedte, bij de evennachtslijn kleiner en bij de polen of aspunten langer zijn. De schrijver der *Etudes de la nature* beweert, dat indien de poolgraden langer zijn, de aarde bij de polen uitgezet is; het grootste gedeelte der physico-wiskunstenaars verzekert het tegendeel. Eindelijk hebben eenige wiskunstenaars, door het verschil der berekeningen, welke zij in bijna al de waarnemingen opmerkten te leur gesteld, beweerd, dat de beide halfronden wel niet gelijk konden zijn, anderen hebben staande gehouden, dat de aarde ten minste groote onregelmatigheden in hare gedaante had, en dat hare meridianen niet gelijk waren; een gevoelen dat Pater BOSCOWICH ondernomen heeft, om in deszelfs geheele ontwikkeling, voor te stellen. De gevolgtrekking, welke de onpartijdige man uit dit alles opmaakt is, dat de aarde, volgens deze teksten der H. Schrift niet meetbaar is: *Quis posuit mensuras ejus si nosli? vel quis tetendit super eam li-*

neam? (JOB XXXVIII. 5.) *Altitudinem caeli et latitudinem terrae quis demensus est?* (Ecclesiasticus 1. 2.) — 3°. *Mesures des trois etc.* (Meting der drie eerste graden van de middaglijn, in het oostelijke halfroend), 1741, in 4°. — 4°. *Journal du voyage etc.* (Dag verhaal der reize, op bevel des konings naar de even-nachtslijn gedaan), met eene bijlage, in 2 dl.ⁿ 1751-1752 in 4°. gevolgd van de *Geschiedenis der pyramiden van Quito*, die afzonderlijk was gedrukt, in 1751 in 4°. 5°. *Verschillende Verhandelingen over de inenting*, in 2 dl.ⁿ in 12.mo verzameld. Hij bragt niet weinig toe, om het gebruik dezer kunstbewerking in *Frankrijk* in te voeren, en deed dit onderwerp met al de levendigheid zijner inborst gepaard gaan. » Na vruchteloos, zegt de heer *LINGUET*, eengedeelte zijns levens en zijner gezondheid, in die even zoo beroemde als kinderachtige onderneming, de meting der graden te hebben doorgebracht, was hij de apostel der kunstmatige kinderziekte geworden.” De stijl der verschillende werken van *CONDAMINE* is eenvoudig en ongekunsteld; maar doorzaaid met aangename en bevallige trekken, die aan dezelve lezers verzekeren. De vlugtige dichtkunde was eene der talenten van dezen *aca-*

demicus en men heeft van hem geestige gezelschapsdichten. Door de lieden der wereld werd hij gezocht, wijl hij vol kwinkslagen, en zonderlinge aanmerkingen was, geschikt om hunne nieuwsgierigheid bezig te houden. De zijne was buitengewoon, men verhaalt er trekken van, die bijna ongeloofelijk zijn. Op eenen zekeren dag door de kamer komende, waarin mevrouw *DE CHOISEUL* was, en eenen brief schreef, kon hij aan de bekoring niet wederstaan, om haar onopgemerkt van achteren te naderen, ten einde te lezen, hetgene, wat zij schreef. Mevrouw *DE CHOISEUL*, die zulks echter bespeurd had, ging voort en schreef het volgende: » Ik zou er u wel meer van zeggen, indien de Heer *DÉ LA CONDAMINE* niet achter mij stond, lezende hetgene, wat ik u schrijf — Ach! Mevrouw riep *LA CONDAMINE* uit, niets is onregtvaardiger, en ik verzeker u dat ik niet lees.

CONDÉ (TURSTINUS VAN); Aartsbisschop van *York*, in het dorp *Condé-sur-Seule*, bij *Bayeux* geboren. In 1119 werd hij door *CALIXTUS II.*, in de kerkvergadering van *Reims* gezalft, op welke hij zich bevond, ondanks het verbod des konings van *Engeland*, die hem uit zijn rijk verbande. Na verloop van twee jaren teruggeroe-

pen, wijdde hij zich geheel en al toe aan de waarneming zijner bediening, en maakte zich bij zijne diocesanen zeer bemind. De Cisterzienser monniken hebben hem hunne invoering in *Engeland* te danken. TURSTINUS wist den moed des krijgsmans met de zachtheid der bediening des Evangelies te vereenigen. Nadat de Schotten eenen inval in het Noordelijke gedeelte van *Engeland* gedaan hadden, verzamelde hij zijn volk, moedigde hetzelfde aan door hartelijke vermaningen, voerde zelf het ten strijd, en behaalde eene volkomene overwinning op de vijanden. Deze krijgshaftige Bisschop eindigde in 1140 met monnik te worden, en overleed kort daarna. Hij had tot broeder AUDOUANUS VAN CONDE, Bisschop van *Evreux*, een, door zijne zachtheid en milddadigheid, der beroemdste prelaten van *Normandye*.

CONDÉ (LODEWIJK I. VAN BOURBON, Prins van), werd in 1530 geboren, en was de zoon van KAREL VAN BOURBON, hertog van *Vendôme*. Hij maakte zijnen eersten veldtocht onder HENDRIK II., onderscheidde zich in den slag van *Saint-Quintin*, en verzamelde te *la Fère* de overblijfselen des legers. Hij diende niet minder nuttig bij de belegeringen van *Calais* en *Dienhoven*, in 1558;

maar na den dood van HENDRIK II., deden zijne eerbucht en zijne onrustige inborst hem de partij der zoogenaamde Hervormden omhelzen. Hij was, zegt men, het stomme hoofd der zamenzwering van *Amboise*, en zou door beulshanden zijn omgekomen, indien de dood van FRANCISCUS II., de zaken niet had doen veranderen. KAREL IX. stelde hem in vrijheid, en de Prins van CONDÉ maakte er enkel gebruik van, om zich op nieuw aan het hoofd der Protestanten te stellen. Hij maakte zich meester van onderscheidene steden, en beraamde het plan, om zijne veroveringen verder doortezetten, toen hij in 1562 in den slag van *Dreux* gekwetst en gevangen genomen werd. De hertog van *Guise*, dien hij ten uiterste vijandig was, ontving hem met onderscheiding, en daar er slechts ééne kamer en één bed voor handen was, aten zij des avonds te zamen, en sliepen bij elkander. De vrede werd gesloten, en om CONDÉ aan het hoofd te houden, legde CATHARINA DE MEDICIS, hem een inkomen van 50,000 kroonen uit de geestelijke goederen toe. Nieuwe onlusten staken het hoofd op. CATHARINA sluit eene overeenkomst met *Spanje*, om de Protestanten te onderwerpen; terwijl CONDÉ tot hunne hulp, bijstand van *Duitsche*

vorsten erlangt. Hij belegerd den koning in *Parijs*, en levert bij *Saint-Denis*, slag aan MONTMORENCY, die in dit gevecht sneuvelt. Het verbond van den 23 Maart 1568 schonk *Frankrijk* nogmaals eenen oogenblik den vrede, welke de koninginmoeder te baat nam, om zich van den persoon van CONDÉ te verzekeren: maar hij zocht in *la Rochelle* eene schuilplaats, en van daar begint in 1569 een oorlog van verwoesting. De krijgstogten werden met den slag van *Jarnac*, waarin CONDÉ, den 15 Maart 1569 sneefde, geopend. Op den dag van den slag, droeg hij den arm in eenen sluijer. Tegen den vijand optrekkende, sloeg hem het paard van den graaf LA ROCHEFOUCAULT, en bragt hem eene aanmerkelijke wonde aan het been toe. Zonder zich te beklagen, wendde zich de prins tot de edellieden, die hem vergezelden en zeide hun: *gij ziet dus dat schichtige paarden, in een leger meer nadeel toebrengen, dan zij van dienst zijn.* Op denzelfden oogenblik viel hij, met zijnen arm in den sluijer, en zijn been geheel gekneusd, den vijand aan. Van alle kanten in het naauw gebragt, was hij verplicht zich aan twee edellieden overtegeven, die hem met menschlievendheid behandelden, maar MONTESQUIOU, kapitein der

lijfswacht van den hertog van *Anjou*, die zich over eene bijzondere belediging wilde wreken, had de wreedheid hem koelbloedig met een pistoolschot te dooden. De prins van CONDÉ was klein, bultig en echter vol bevaligheden, geestig, en de man der wellevende vrouwen, voorregten, die niet tot de zegepraal geleiden. In 1565 werd er eene *Verzameling van stukken*, de zaken betreffende, waaraan hij deel had, in 3 dl.ⁿ kl. in 12.mo gedrukt, waarbij men een in 16.mo voegde in 1568 gedrukt, en een ander in 1571. Maar de uitgave dier verschillende *Memorien* door SECOUSSE en den Abt LENGLET, in 1743, in 6 dl.ⁿ in 4.to in het licht gegeven is veel vollediger. Dezelve heeft den prijs der oorspronkelijke uitgave, die altijd zeer zeldzaam blijft, aanmerkelijk doen verminderen.

CONDÉ (HENDRIK I. VAN BOURBON), zoon van LODERWIJK I., werd den 9 December 1552 te *Ferté-sur-Jouarre* geboren. Hij was nauwelijks zestien jaren oud, toen hij vaderloos werd, wanneer hij onder de Protestantsche banieren dienst nam, van welke de admiraal DE COLLIGNI het hoofd geworden was. De jonge adelborst onderscheidde zich door sterkte en goede manieren:

te dien aanzien, zegt BRANTÔME van hem, » dat hij zeer mild, zachtmoedig, innemend, en zeer welsprekend was, en dat hij hoop gaf, eens zijnen vader, als krijgsman te zullen evenaren . . . » Op den *Bartholomeus-nacht* in hechtenis genomen, zou hij den dood niet ontkomen zijn, ten zij hij beloofd had, de Catholijke Godsdienst te omhelzen: naauwelijks was hij op vrije voeten gesteld, of hij vlugtte naar *Duitschland*. Van daar zond hij bij HENDRIK III. een verzoekschrift in, ter vrije uitoefening zijner gezindheid. Zich in de hoop van eenen goeden uitval op zijn rekwest, te leur gesteld ziende, keerde hij naar *Frankrijk* terug, wierf aldaar krijgsvolk, aan het hoofd van hetwelk hij zich, onder de bevelen des hertogs van *Alençon*, opperbevelhebber der Hugenooten schaarde. In 1585 werd hij met zijnen neef HENDRIK IV. door SIXTUS V. in den kerkelijken ban gedaan. Hij overleed den 5 Maart 1588 te *Saint-Jean-d'Angely* aan vergif. De geschiedschrijvers komen niet overeen wegens de bewerkers dezer euveldaad: eenige beschuldigen daarvan zijne huisbedienden, als door bijzondere vijanden des vorstes omgekocht: andere, en in meerdere getale, legden dit zijner vrouw, CHARLOTTA VAN TRÉMOUILLE ten laste. Het

is intusschen zeker, dat men haar proces opmaakte, en dat HENDRIK IV. er de stukken van in het vuur wierp. Na die bedrijven, verklaarde het parlement van *Parijs* haar onschuldig.

CONDÉ (HENDRIK II. VAN BOURBON, Prins van), zoon van den voorgaande, werd den 1 September 1588, zes maanden na den dood zijns vaders, te *Saint-Jean-d'Angely* geboren. In den ouderdom van zeven jaren, werd hij aan het hof in de Catholijke Godsdienst opgevoed: de markgraaf van *Pisani*, een man van uitstekende bekwaamheid was aldaar met deszelfs opvoeding belast. Hoezeer HENDRIK IV. eene zondige genegenheid voor CHARLOTTA MARGARETHA VAN MONTMORENCY in zijnen boezem ontwaarde, gaf hij in 1609 dezelve niet te min aan zijnen neef, ten huwelijk: de jonge prins ondervond weldra, dat de koning deszelfs geneigdheid voor zijne gade niet onderdrukken kon, waarom hij met reden jaloersch wordende, in stilte naar *Brussel* vertrok. HENDRIK IV. beklagde zich bij het bestuur van *Spanje*, over de onderscheiding, waarmede hetzelfde eenen prins van zijnen bloede ontving, die zonder zijne voorkennis *Frankrijk* verlaten had. Het zou nogtans eene ongerijmdheid zijn te gelooven, dat deze min-

nenijver, en dit harteleed de oorzaak des oorlogs was, welke HENDRIK IV. aan Spanje berokkende. De prins VAN CONDÉ waande zich te Brussel niet zeker, nam daarom de wijk naar Italië, en keerde, niet dan na den dood des konings, naar Frankrijk terug. Zich van het hof vergeten ziende, stelde hij zich aan het hoofd der ontevreden; de koningin deed toen opofferingen, om CONDÉ te winnen, maar vruchteloos. Hij gaf een bits manifest tegen het regentschap in het licht, en verliet het hof op nieuw. Hij werd met zijnen aanhang aan Majesteits-schennis schuldig, en daardoor al zijne goederen verbeurd verklaard. Weinige tijd daarna gaven de koningin en de prins elk wat toe, en sloten het vredes-verbond van Loudun, dat echter van korten duur was. Bij zijne terugkomst te Parijs, maakte hij zich weder aan nieuwe kuiperijen schuldig, waardoor hij eerst in de Bastille, en van daar te Vincennes gevangen werd gezet. Na verloop van drie jaren verzocht hij zijne vrijheid en een bevelhebberschap in Languedoc. Hij verkreeg beide, en toonde van toen af, dat hij een even goed krijgsman, als getrouw onderdaan was. Hij rukte in 1636, in Fransch-Vlaanderen, en belegerde Dole: dit beleg

moest hij weldra opgeven, om Picardijë, door de Spaanschen bedreigd, te hulp te komen. Door den misslag des hertogs van Valette, mislukte hem in 1638 het beleg voor Fontarabie, maar in het volgende jaar, slaagde hij zoowel, dat hij Salis, in Rousillon, en Elne innam. LODEWIJK XIII. overleden zijnde, kwam hij aan het hof, en werd tot den raad des regentschaps toegelaten, aan welke hij uitstekende diensten bewees. Hij overleed den 11 December 1646 te Parijs, in den ouderdom van 58 jaren. » Zijne grootste eer, zegt VOLTAIRE, bestaat daarin, dat hij de vader van den grooten CONDÉ geweest is." BOURDALOUE sprak zijne lijkrede uit, tot tekst nemende: *In memoria æterna erit justus.*

CONDÉ (LODEWIJK II. VAN BOURBON, prins van); bijgenaamd *de Grootte*, zoon van den voorgaande, eerste prins van den bloede en hertog van Enghien, werd te Parijs, den 8 Sept. 1621 geboren. De meeste der grootte veldheeren, zegt een geschiedschrijver zijn zulks trapswijze geworden. CONDÉ werd als veldheer geboren, de kunst des oorlogs scheen in hem eene ingeborene begaafdheid. In den ouderdom van 22 jaren, won hij den slag van Rocroi op de Spanjaarden, die door

de graaf FRANCISCUS DE MELO; Markgraaf van LA TOUR DE LAGUNA, Landvoogd der *Nederlanden*, aangevoerd werden. De Spanjaarden verloren 10,000 man in dezen slag; de oude Graaf van *Fuentes*, veldheer van het voetvolk werd te midden van een gesloten bataillon gedood, hetwelk men enkel met het kanon kon verbreken; men maakte 5,000 krijgsgevangenen. De vaandels, de standaards, het geschut en de bagagie bleven in handen des overwinnaars. De hertog van *Enghien* vereerde zijne zegpraal door zijne godsdienstigheid en zijne menschlievendheid. Men zag hem op het slagveld op zijne kniën vallen en den God der heerscharen voor eene zoo roemrijke overwinning danken. Hij was even zoo bezorgd, om de overwonnenen te sparen, en hen aan de woede des soldaats te ontweldigen, als hij moed had ten toon gespreid, om hen te overwinnen. Deze overwinning werd gevolgd, door de inneming van *Diedenhoven*, en verscheidene andere plaatsen. In het volgende jaar 1744 begaf hij zich naar *Duitschland*, randde den generaal MERCI aan, die op twee hoogten, in den omtrek van *Freijburg* verschanst was, leverde daarop binnen vier dagen, drie gevechten, en was telkens overwinnaar; hij maak-

te zich meester van het geheele land van *Menz* tot *Landau*. Men zegt, dat in een dier gevechten de jonge held zijn bevelhebbersstaf in de vijandelijke verschansingen wierp, en met den degen in de hand, aan het hoofd van het regiment van *Conti* denzelven terugging halen. De maarschalk van *Turenne*, aan wien hij zijn leger had overgelaten, te *Mariendal* geslagen zijnde, snelt *CONDÉ* toe, om het bevel te hernemen, en voegt bij den roem, om over *Turenne* het bevel te voeren, dien van zijne nederlaag te herstellen. Hij randde *Merci* in de vlakten van *Nortlingen* andermaal aan en slaat hem den 3 Augustus 1645: de vijandelijke veldheer bleef op het slagveld. In het volgende jaar nam hij *Duinkerken* in. Maar naar *Katalonië* gezonden zijnde, stiet hij in 1647 het hoofd voor *Lerida*, waarvan hij verplicht was het beleg op te breken. Wel dra verplichtte den wankelbaren staat van zaken den koning hem naar *Vlaanderen* terug te roepen. De aartshertog *Leopold*, broeder van keizer *Ferdinand III.*, belegerde in 1648 *Lens* in *Artois*; *CONDÉ* sloeg hem, en bevrijdde de plaats. Een burgeroorlog veront-rustte het ministerie van *Mazarin*, verscheurde *Parijs* en *Frankrijk*. Deze

kardinaal wendde zich tot hem, om denzelve te doen ophouden: de koningin smeekte hem zulks met de tranen in de oogen. De overwinnaar van *Rocroi* en *Lens* maakte in eene bijeenkomst te *Saint Germain-en-Laye* gehouden, in der minne, een einde aan die nootlottige en belagchelike geschillen. Nadat deze vrede door de mitalingen gestoord was, kwam hij *Parijs* belegeren, dat door eene talrijke bevolking, met een leger van zeven à acht duizend man verdedigd werd, en deed er den koning de koningin en den kardinaal MAZARIN binnentrekken. De ongerustheid, welke zijne eerzucht begon te verwekken, deed hem den 18 januarij 1650 te *Vincennes* opsluiten. Hij had het huwelijk der nicht van MAZARIN met den hertog van MERCOEUR willen beletten, en zich in eenige bittere spottertijen over het ministerie van dien kardinaal uitgelaten, dit waren zijne voornaamste misdaden; en na gedurende een jaar van de eene gevangenis naar de andere te zijn vervoerd, gaf men hem zijne vrijheid weder. MAZARIN was in ballingschap gezonden, en de prins trok zegevierende de hoofdstad binnén. Het hof dacht hem, deze gestrengheid te doen vergeten, door

hem tot het landvoogdijschap van *Guienne* te benoemen. CONDÉ begaf zich dadelijk derwaarts, doch het was, om zich tot den oorlog voorbereiden en met *Spanje* te onderhandelen. » Ik ben zoo onschuldig als een lam in den kerker gegaan, zeide hij, en ik kom er als een der grootste booswichten uit.» Uit welk gezegde men moet afleiden, dat hij dien noodlottigen oorlog in de gevangenis beraamd heeft, welken hij begon met het geheele land van *Bordeaux* tot *Montauban* aftelooopen, steden veroverende en zijne partij steeds sterker makende. Hij vertrok van *Agen*, door duizende lotgevallen, in de vermomming van eenen renbode, tot op eenen afstand van honderd mijlen, om zich aan het hoofd te stellen van een leger, waarover de hertogen van NEMOURS en BEAUFORT het bevel voerden. Hij maakt van de onverschrokkenheid, welke zijne onverwachte aankomst, den soldaten inboezemde, gebruik, valt den maarschalk HOCQUINCOURT, veldheer van het koninklijke leger, bij *Gien* gelegen, aan, ontnemt hem verscheidene legerplaatsen, en zou hem geheel verslagen hebben, indien TURENE hem niet was te hulp gekomen. Na dit gevecht, snelthij naar *Parijs*, om zich zijnen roem, en de gunstige

gesteldheid van een verblind volk ten nutte te maken. Van daar maakte hij zich van de naburige steden meester, terwijl TURENNE de hoofdstad nadert, om hem te bestrijden. De beide veldheeren ontmoetten elkander den 2 julij 1652, in de nabijheid der voorstad *Saint-Antoine*, en streden met zoo vele dapperheid, dat heider roem, die voor geene uitbreiding meer vatbaarscheen (zegt een geschiedschrijver) er door vermeerderd werd. Deze slag zou echter beslissend tegen hem zijn geweest, indien de Parijzenaars hunne poorten niet geopend hadden, om zijn leger te ontvangen. De vrede werd kort daarna gesloten; doch hij wilde denzelven niet aannemen, en begaf zich naar de *Nederlanden*, alwaar hij de belangen der Spanjaarden vrij roemrijk handhaafde. Hij verwierf veel roem door de hulpbenden, die hij in *Kamerijk* bragt, en door den beruchten aftogt, welken hij in 1654, bij de belegering van *Atrecht* deed. Twee jaren daarna deed hij het beleg van *Valenciennes* opbreken, doch in den slag van *Dunes* kreeg hij van TURENNE de nederlaag. De vrede der *Pirenëen*, schonk dien prins in 1659 aan *Frankrijk* terug. De kardinaal MAZARIN, die over dezen vrede met don LODEWIJK DE HARO

onderhandelde, stemde enkel in de herstelling van CONDÉ toe, op de bedreiging hem door den Spaanschen minister gedaan, dat *Spanje* ingeval van weigering, aan dien prins eene vestiging in de *Nederlanden* zou verschaffen, eene vestiging, die welligt vele onrust zou hebben te weeg gebracht. De prins van CONDÉ aan zijn vaderland teruggeven, diende hetzelfde op eene nuttige wijze, in de verovering van *Franche-Comté*, in 1668, en in die van *Holland* in 1672. Hij nam *Wesel* in, werd gekwetst bij de schans, het Tolhuis genaamd, en ging de volgende jaren voort, met gewigtige diens-ten te bewijzen. In 1674 stelde hij de veroveringen der Franschen in veiligheid, verzette zich tegen de plannen van de legerbenden der bondgenooten, en scheen te *Senef* de overhand te hebben, ofschoon de bondgenooten zich evenzeer de eer van dien slag toeschreven. Het belegerde *Oudenaarden* had hem deszelfs bevrijding te danken. Na den dood van den burggraaf van TURENNE, in 1675, vervolgde hij met voordeel den oorlog in *Duitschland*. De jicht, waarmede hij gekweld was, verplichtte hem het leger te verlaten, en in de zachte rust van zijn schoon buitenverblijf van *Chantilli* beoefende hij de letteren, en

versterkte hij zijne ziel, door de beoefening der Christelijke deugden. Hij overleed den 11 december 1686 te *Fontainebleau*; werwaarts hij zich begeven had, om Mevrouw de Hertogin, zijne klein dochter, die de kinderziekte had, te bezoeken. De genie van den grooten CONDÉ voor de wetenschappen, de schoone kunsten, en voor alles wat het voorwerp van mensche-lijke kundigheden kan zijn, behoefde het bij hem niet onder te doen, bij die bijna eenige genie, om legerbenden te geleiden en te bevelen. TURENNE, door zijne verdiensten tot de eerste militaire posten geklommen, gaf zijne bevelen mondelings. De eer viel hem ten deel wanneer men slaagde, de officier, die er mede belast werd, was voor de gebeurtenis verantwoordelijk, indien deze niet naar wensch uitviel. CONDÉ nam de verantwoordelijkheid op zich, en gaf zijne bevelen schriftelijk. Daar door toog de officier, die zijne bevelen moest ten uitvoer brengen, met meer kalmte en gerustheid ten strijd. Zijne grondbeginselen in de krijgskunde, die hij aan de LUXEMBOURG'S, aan de CATINAT'S, aan de VENDÔME'S, aan de VILLARS, aan de FEUQUIÈRE'S overleeverde, maakten *Frankrijk* langen tijd zege-

pralende en overwinnend. Het is dus ten onregte, dat sommige schrijvers gezegd hebben, dat hij geene kweekelingen vormde » Onder hem, zegt een beroemde redenaar, vormden en verhieven zich, die krijgshaftige soldaten, die beproefde officieren, die dapperen aller krijgstrangen, die zich na hem in de laatste Fransche oorlogen onderscheiden hebben, en die enkel daardoor zoo veel eer voor den Franschen naam hebben verworven, wijl zij dien prins tot meester en hoofd hadden gehad." De groote CONDÉ werd slechts eenmaal gekwetst. Bij den overtocht des *Rijns* kwam er een Duitsch officier op hem aanloopen, en legde zijn pistool op het hoofd van CONDÉ aan. De prins ontdook het schot, dat zijnen mantelkraag aan flarden scheurde. Zijne koenheid evenaarde zijne militaire bekwaamheid, zoodat hij met regt den bijnaam van *den grooten* verwierf. Zijn gelaat gaf genoegzaam te kennen, wat hij was, hij had het oog eens arends. Dit vuur, deze levendigheid, welke zijn karakter uitmaakten, deden hem het gezelschap der schoone of liever der goede geesten beminnen. CORNEILLE, BOSSUET, RACINE, DESPRÉAUX, BOURDALOUE, waren dikwerf te *Chantilli*, en verveelden er

zich nooit. De heer DÉSORMAUX heeft het *Leven* van dien prins in het licht gegeven, *Parijs*, 1766, 4 dln in 12.mo Men vindt een ander in de *Hommes illustres de France*, door KAREL PERRAULT. BOURDALOUE spreidde zijne geheele welsprekendheid ten toon, in de lijkrede van dien held. Men bewondert in dezelve de kunst, waarmede hij over den opstand van den prins tegen zijn vaderland spreekt, en vooral de treffende en diep beredeneerde wijze, waarop hij zijne godsdienstigheid afschildert. » Te midden zelfs der dwalingen der wereld, behield hij eene gezonde rede, en zijn hart, dat regtschapen was, heeft in het stuk van Godsdienst, altijd in verstandhouding en overeenstemming met zijne rede gestaan. Indien hij minder verstand had gehad, zou hij, gelijk aan die halfgeleerden, die enkel goddeloos zijn, omdat zij onkundig zijn, zoo als de Apostel zegt, vermetellijk al datgene veroordeeld hebben, wat hij niet kende. Indien hij minder opregt was geweest, zou hij enkel datgene geloofd hebben, wat hij wilde, en, naar het voorbeeld van den dwaze, zou hij in zijn hart hebben gezegd: *Er is geen God*. Maar wijl de opregtheid van zijn hart volkomen aan den overvloed zijner kunde en aan de vol-

maaktheid zijner rede beantwoordde, zoo heeft hij altijd, en in zijne rede, en in zijn hart gezegd: *Er is een God*; en door eene aaneenschakeling van gevolgtrekkingen, tegen welke klaarblijkelijkheid, hij honderd malen beleden heeft, dat de vermetelste losbandigheid, niets dan zwakke en erbarmelijke gronden kon aanvoeren, heeft zijn hart, in overeenstemming met zijne rede, hem altijd doeh besluiten. *Er is een God. Er is eene Godsdienst, die de ware Godsvereering bevat. Van al de Godsdiensten der wereld, is de Christelijke alleen en ontegensprekelijk het werk Gods. Van alle Christelijke genootschappen, is enkel het Catholieke, datgene, waarin de éénheid te vinden is, waarin de orde bestaat, en bijgevolg waarin de geest Gods woont. Op zulk eene wijze redeneerde deze groote Prins, en, zich voor zijne vertrouwdste vrienden uitstortende, betuigde hij zich daaraan altijd gehouden te hebben.» Er komen ook uitmuntende stukken voor in de Lofrede, welke BOSUET op denzelfden Prins heeft gehouden, de inleiding vooral bezit eene levendige en treffende belangstelling, en munt door eene ongekunstelde en te gelijker tijd onnavolgbare welsprekendheid uit.*

CONDÉ (HENDRIK JULIUS VAN BOURBON prins van), zoon van den grooten CONDÉ zag in 1643 het eerste levenslicht. Zijn vader droeg groote zorg voor zijne opvoeding, en nam hem met zich toen hij in de Spaansche dienst overging. Daarop deed hij hem bij de Jesuiten te *Namen*, en van daar weder te huis komende, onderwees hij hem zelf in den wapenhandel. Bij de terugkomst zijns vaders in *Frankrijk*, deelde hij in deszelfs ongenade, na vijf jaren vergezeld hij in 1665 LODEWIJK XIV. bij het beleg van *Doornik*, alwaar hij zich door zijne dapperheid onderscheidde; maar hij moest de veldtogten laten varen, wijl hij door eene ziekte overvallen was. Hij volgde den koning nogmaals in 1668 bij het beleg van *Dole* en in 1674 bij dat van *Besançon*. In den veldslag van *Senef* streed hij aan de zijde zijns vaders; welken hij met den hertog van *Estain* weder op het paard hielp, en alzoo van eenen gewissen dood redde. In 1675 nam hij *Limburg* in, nadat hij acht dagen lang de verschansingen en muren gebeukt en aan stukken geschoten had. Hij eindigde den 1 April 1709 zijn leven. Van natuurwege spaarzaam, was hij in bijzondere gelegenheden overtollig verkwistend. Koel

en gestreng in zijn uiterlijk voorkomen, was hij in gezelschappen even zoo lief-talig als geestig. SAINT-SIMON spreekt ongunstig over dezen prins; maar de kwaadwillige schrijfrant van dien schrijver is genoeg bekend. Hij had tot echtgenoot ANNA VAN BEYEREN prinses van den *Rijn Paltz*.

CONDÉ (LODEWIJK III., Hertog van BOURBON), zoon van den voorgaande, Grootmeester van *Frankrijk*, ridder der koninklijke orden, en landvoogd van *Bourgon-die* en *Bresse* volgde het voet-spoor van zijnen grootvader, den grooten CONDÉ. Hij was bij de belegering van *Philis-burg*, onder de bevelen van den Dauphin tegenwoordig, in 1689 volgde hij den koning, bij die van *Bergen*, en in 1692, bij die van *Namen*. Hij onderscheidde zich in de veldslagen van *Steenker-ke* en *Neerwinde*. Nog maakte hij in 1694 den veldtogt van *Vlaanderen* mede, en overleed plotseling te *Parijs* in 1710 het 42.e jaar van zijnen ouderdom.

CONDÉ (LODEWIJK HENDRIK Hertog van BOURBON, ENGHEN) zoon van den voorgaande, in 1692 te *Versailles* geboren, werd tijdens de minderjarigheid van LODEWIJK XV. tot hoofd van den koninklijken raad des

regentschaps, vervolgens tot opperbewindhebber der opvoeding van dien vorst, en eindelijk in 1723, na den dood van den Hertog van ORLEANS, regent der rijks, tot eersten minister van staat benoemd. Hij nam er al de bedieningen van waar, tot den 11 Junij 1726, wanneer hij verbannen werd. Gedurende het kortstondig ministerie, aan rentmeesters overgeleverd, diehatelijke belastingen voorstelden, en den adel en het volk verbitterden, zag hij zich verplicht, zijnen post nederteleggen. Hij overleed te *Chantilly* den 27 Januarij 1740.

CONDÉ (LODEWIJK JOZEF VAN BOURBON, Prins van), eenige zoon van den voorgaande, werd te *Chantilly* den 9 Augustus 1735 geboren, in den ouderdom van 5 jaren reeds ouderloos zijnde, werd de Graaf van *Charolais* aan den jongen prins van *Condé* tot voogd gegeven. LODEWIJK XV., die hem als een vader beminde, gaf hem den post van Grootmeester van zijn huis, eene bediening welke de Hertog van *Bourbon* had bekleed, en waarvan het regt van overleving aan den Graaf van *Charolais* werd verleend; hij handelde evenzeer ten opzichte van het bestuur van *Bourgondië*, en middelerwijl de jonge prins zijn achtende jaar zou bereikt heb-

ben, vertrouwde hij het opzigt daarvan aan den Hertog van *Saint-Aignan* toe. Den 2 Februarij 1752 werd de jonge CONDÉ tot ridder van de orde van den H. Geest benoemd, en den 2 Mei van het volgende jaar trad hij in den echt met de Prinses CHARLOTTE GODEFRIDE ELIZABETH DE ROHAN-SOUBISE. Na den 13 Augustus 1754, bij de opening der staten van *Bourgondië* gepresideerd te hebben, begaf de prins van CONDÉ zich naar *Duitschland*, alwaar hij zijne eerste wapenfeiten verrigtte in welke hij den moed, zijner doorluchtige familie als ingeschapen, ten toon spreidde. Door den Heer DE TOURAILLE, zijnen eersten edelman, aangespoord om zich te verwijderen, ten einde zich veilig te stellen voor eene batterij, die den dood rondom hem verspreidde, zeide de prins: „Ik vind die voorzorg niet in de geschiedenis van den grooten CONDÉ.” In den slag van *Minden*, in 1757, deed hij in eenen aanval tegen de Pruiszen wonderen van dapperheid, en sloeg daarna, den prins FERDINAND van *Brunswijk*, aan het hoofd van een afzonderlijk corps, dat onder zijne onmiddellijke bevelen stond, verscheidene malen. In 1762 behaalde hij aan den *Johannisberg* eene roemrijke overwinning op den erf-prins

van *Brunswijk*; om zijne dapperheid te beloonen, schonk de koning van *Frankrijk*, hem een gedeelte van het geschut, in dat roemrijk gevecht veroverd. Hij was even zoo zedig als dapper; toen de erf-prins hem eenigen tijd daarna te *Chantilli* een bezoek kwam geven, was CONDÉ beducht, dat het gezigt van dat geschut hem door de herinnering zijner nederlaag soms grieven mogt, waarom hij zorgde, dat hetzelfde verwijderd werd. De Hertog van *Brunswijk*, die zulk eene kieschheid op prijs wist te stellen, zeide hem: » Gij hebt mij twee malen willen overwinnen; in den oorlog door uwe wapenen, en in den vrede door uwe zedigheit. » Na deze veldtogten kwam de Prins van CONDÉ te *Parijs* terug, en de koning ontving hem op de vleijendste en eervolste wijze. Toen hij voor de eerste maal in de *fransche Comedie* kwam, overlaadde hem het publiek, dat de woorden *ik drink op het welzijn van MARS*, juist door eenen tooneelspeler uitgesproken, op hem toepaste, met toejuichingen. De Prins van CONDÉ was opregt aan zijnen koning verknocht; maar hij was zulks ook aan die oude instellingen, welke het rijk gedurende zoo vele eeuwen hadden doen bloeijen; hij wei-

gerde de opperste geregtshoven te erkennen toen *LODEWIJK XV.* het parlement ontbonden had. Hij werd met de andere Prinsen verbannen, die zich in den rang der oppositie hadden gesteld, en bij zijne terugroeping openbaarde hij steeds dezelfde gevoelens en verbod, dat men in de geheele uitgestrektheid zijner domeinen, om eenige zaak zijne toevlugt tot de nieuwe regtbanken zoude nemen. Intusschen droeg hem de koning steeds eene teedere genegenheid toe, en na den dood des Dauphins, gaf hij hem het regiment van dien naam. CONDÉ vereenigde te *Parijs* in zijn paleis van *Bourbon* verscheidene geletterden, zoo als *DÉSORMEAUX*, *SAINT-ALPHONSE*, *VALMONT DE BOMARE*, en twee anderen, die zich in het vervolg zijne weldaden zeer onwaardig toonden, *GROUVELLE* en *CHAMFORT*. De prins van CONDÉ bewoonde gewoonlijk *Chantilli*, in welks verfraaijing hij zijn vermaak vond, alle vreemde Vorsten die in *Frankrijk* kwamen, lieten niet na, hem in dit prachtige verblijf te bezoeken, dat de Graaf van het Noorden, later *PAUL I.*, tegen al zijne bezittingen zou hebben willen verruilen. Toen in 1787 de *fransche onlusten* begonnen, bekleedde de Prins van CONDÉ het

voorzitterschap in het vierde bureau van de vergadering der Notabelen. Hij presideerde dezelve ook in het volgende jaar en ondertee-kende met de overige Prin-sen, de memorie, den koning aangeboden, ter handhaving der oude instellingen. Daar de minister van oorlog in hetzelfde jaar drie leger-plaatsen had doen vormen, zoo viel aan den Prins van CONDÉ het bevel over die van *Saint-Omer* ten deel, en de Hertog van *Enghien* vergezeldde hem derwaarts. Toen hij de beide standen met den burgerstand, vereenigd zag, verliet hij *Frankrijk* met zijn gezin, begaf zich naar *Brussel* en vervolgens naar *Turin*. Hij vormde in den beginne eene kleine legerbende, uit edel-lieden bestaande, die hem gevolgd waren, en om in de kosten te voorzien, verpandde hij, na zijne geld-middelen uitgeput te hebben, te *Genua* zijne juweelen, voor de som van vijf-honderd duizend franken. Kort daarna ontving hij van GUSTAAF III., koning van *Zweden*, die met zijn leger in *Russisch-Finland* lag, onder dagteekening van den 21 Augustus 1789, eenen zeer vleijenden brief, waar-in die vorst hem aanspoorde, om in zijne staten te komen; maar om zich niet al te zeer van *LODEWIJK XVI.* te verwijderen, welken hij

weldra tegen de Revolutionnairn hoopte te kunnen ondersteunen, bleef CONDÉ aan de Duitsche grenzen, alwaar hij zijn leger dagelijks zag toenemen. In de maand Julij 1790 verklaarde de Prins van CONDÉ zich in een manifest den beschermer van den franschen adel, noodigde al de aan hunnen koning getrouwde Franschen uit, om zich onder zijnen standaard te komen scharen, en betuigde openlijk dat hij zich naar *Parijs* wilde begeven, om den ongelukkigigen *LODEWIJK XVI.* te bevrijden. Om het uitwerksel tegen te gaan hetwelk dit krachtig manifest kon te weeg brengen, trachtten de revolutionnairn hetzelve in een belachelijk licht te stellen, en ruiden het gemeen zoodanig op dat hetzelve zich naar *Chantilli* begaf, en dat schoone lustoord verwoestte. Van haren kant verklaarde de Nationale vergadering den 16 Maart 1791 voor nul en geener waarde, de schenking van het *Clermontesche*, in 1648 ten gunste van den grooten CONDÉ gedaan, en dat na den afstand, welken zijne nakomelingen er van aan den staat hadden gedaan, een jaarlijksche rente van zes-honderd duizend livres opbragt. De abt MAURY en verscheidene andere leden verzetten zich moediglijk tegen deze gewelddadigheid.

Kort daarna dwong dezelfde vergadering den koning, om aan den prins van CONDÉ te schrijven, ten einde hem te bewegen om in *Frankrijk* terug te keeren, en van de verdediging van regten aftezien, welke de natie vernietigd had. (Dus waren de uitdrukkingen des briefs). Maar nadat de Prins van CONDÉ, daarover te *Coblentz*, met den Graaf van *Artois* een mondgesprek had gehouden, antwoordde hij zeer eerbiediglijk aan Z. M. dat hij bij zijn genomen besluit volhardde, om alle pogingen in het werk te stellen, ten einde aan den vorst de vrijheid en aan den troon deszelfs eersten luister weder te geven; kort te voren had hij te *Aken* met den koning van *Zweden* eene bijeenkomst gehad, die, zonder den aanslag op den Zweedschen vorst, voor de koninklijke zaak met het beste gevolg zou zijn bekroond. Intuschen nam de Nationale vergadering al de goederen van den Prins van CONDÉ in beslag en verbood aan alle Franschen op straffe van als verraders verklaard te worden, met hem of met zijne officieren in briefwisseling te treden. Terwijl men hem te *Parijs* aldus behandelde, had de Prins van CONDÉ te *Amsterdam* eene nieuwe geldleening geopend, en oefende zijne kleine schaar, die

hij met het Oostenrijksche leger, onder het bevel van den generaal WÜRMSER, vereenigde. Hij trok vervolgens op *Landau* aan, waarvan hij zich, in overeenstemming met den bevelhebber dier stad, hoopde meester te maken; doch deze bevelhebber was door eenen anderen vervangen, die der koninklijke zaak, minder was toegedaan. Na den aftogt der Pruisen, trok de Prins naar *Bresgau* terug, en zag zich om in in het onderhoud van zijn leger te voorzien, andermaal verplicht zijne diamanten, en die van de Prinses MONACO te verpanden: hij verkreeg vervolgens, dat zijne troepen een gedeelte van het contingent der troepen zouden uitmaken door de Kreitsen aan den keizer geleverd, en dat zij door dezelve bezoldigd werden. CONDÉ vernam met de levendigste aandoening den dood van den ongelukkigen LODEWIJK XVI., en sprak, alvorens den veldtogt van 1793 te openen, zijne lijkrede uit. De hertog van BOURBON en die van *Enghien*, kwamen zich na de afdanking van het koninklijke leger van *Vlaanderen* met hem vereenigen. De drie CONDÉ's overlaadden zich met roem, in de talrijke gevechten gedurende dezen veldtogt geleverd. Het koninklijke leger onderscheidde zich voornamelijk bij de inneming

van het dorp *Berstheim*, hardnekkiglijk door de republikeinen verdedigd; de prins van CONDÉ trok het eerst binnen hetzelfde. De hertog van ENGHEN toonde zich den roem zijner doorluchtige voorouders waardig, en veroverde 18 stukken geschuts. De bezetting van *Berstheim*, was den uitgewekenen grootelijks tot voordeel, doordien dezelve hun de gemeenschap met het Oostenrijksche leger verzekerde. Toen, na dit schitterend gevecht, de Generaal WÜRMSER den Prins van CONDÉ was komen bezoeken, zeide hem de laatste, » wel, Maarschalk, hoe vindt gij mijne kleine infanterie? — *Monsieur*, antwoordde WÜRMSER, dezelve vergroot in het vuur." Na het gevecht zag de prins van CONDÉ, in zijne vijanden, enkel Franschen, en deed den gekwetsten republikeinen hulp toedienen. Op den 4 Julij maakte den prins van CONDÉ aan zijn leger den dood van den jongen en ongelukkigen DAUPHIN bekend; hij deed zulks in eene welsprekende redevoering, die met deze woorden eindigde: » Mijne Heeren, koning LODEWIJK XVII. is dood; leve LODEWIJK XVIII!" Sedert het jaar 1795 werd het leger der Emigranten door *Engeland* bezoldigd. CONDÉ had zijn hoofdkwartier te *Mülheim* geplaatst, alwaar de Engel-

sche afgevaardigden CRAWFORD en VICKAM hem kwamen bezoeken, om hem aanmerkelijke sommen ter hand te stellen, en den officieren gratificatiën te schenken. De prins moest dit geld gebruiken, om aan den linker *Rijn*-oever met den Generaal PICHEGRU, die te *Hunningen* was, en genegen scheen, om met de koningsgezinden gemeene zaak te maken, onderhandelingen aanteknoopen; maar het *directorium*, dat deze verstandhoudingen ontdekte, ontnam hem het bevelhebberschap. In den veldtogt van 1796 onderscheidde zich het leger van den prins in alle gevechten. Toen *Frankrijk* en *Oostenrijk* in 1797 den vrede gesloten hadden, nam de prins van CONDÉ de wijk naar *Kustand*, en zijne troepen legerden zich in *Polen*, en vervolgens te *Dubno*. CONDÉ begaf zich daarop naar *St. Petersburg*, alwaar hij door PAUL I. met de meeste onderscheiding ontvangen werd; deze keizer kocht voor hem het hôtel van CZERNICHEF, en liet met gouden letters boven de deur graveren *Hôtel de CONDÉ*. Toen die vorst later den oorlog aan *Frankrijk* had verklaard, volgde de prins van CONDÉ, met zijn leger, den maarschalk SUWAROW naar *Zwitserland*, en hield te *Constans* met de grootste dapperheid, een gevecht uit, dat drie dagen duurde; toen

na den ramp van het Russische leger, PAUL I., zich van *Oostenrijk* afgescheiden had, ging het koninklijke leger op nieuw in Engelsche soldij, maakte met de Oostenrijkers den veltogt van 1800, en werd vervolgens afgedankt. De prins van CONDÉ was diep getroffen, toen hij de tenten zijner legerplaats nedervallen, en zich verplicht zag, zijne dappere wapenbroeders, die zulke edelmoedige, maar nuttelooze pogingen ter verdediging eener geheiligde zaak, hadden gedaan, te verlaten. Hij stak naar *Engeland* over, en hield zijn verblijf in de abdij van *Amesbury*. De prins van CONDÉ had den 15 Mei 1760, zijne echtgenoot verloren: in *Engeland* ging hij een tweede huwelijk aan met de prinses weduwe van MONACO (in 1813 overleden). Levensdig trof hem het treurige uiteinde van zijnen kleinzoon, den hertog van ENGHEN en de treurigste herinnering bleef hem daarvan gedurende zijn geheele leven bij. Op den 3 Mei 1814 kwam de prins van CONDÉ met den koning te *Parijs* terug. Den 15 gaf Z. M. hem den titel van Kolonel-Generaal der Fransche infanterie; den 20 verkreeg hij het bevelhebberschap over het 10e regiment van linie, en later werd hij in de waardigheid van Groot-meester van *Frankrijk* hersteld. Het

genootschap der ridders van den *heiligen LODEWIJK*, in 1814 opgericht, stelde zich onder zijne bescherming. Den 18 Maart 1815 vertrok hij met LODEWIJK XVIII., naar *België*, na in de beruchte koninklijke vergadering, den vorigen dag gehouden, tegenwoordig te zijn geweest. Met den koning andermaal in *Parijs* teruggekeerd, werd hij door den vorst benoemd, om in een zijner bureaux bij alle vernieuwingen voortezitten. Van dien oogenblik af, hield de prins van CONDÉ zijn gewoon verblijf, te *Chantilli*, alwaar de revolutionnaire verwoestingsgeest, hem te naauwernood eene zedige woning, te midden van eene menigte puinhooopen had gelaten. Het is aldaar, dat de held den 13 Mei 1818 overleed. Deze even zoo deugdzaam als dappere prins, stierf in de godsdienstige gevoelens, welke hij bestendig had aan den dag gelegd. Aan zijnen aalmoezenier, die hem vermaande, om aan diegene te vergeven, welke hem beleedigd hadden; antwoordde hij: » Indien God mij vergeeft, zoo als ik aan diegene vergeef, welke mij beleedigd hebben, zoo ben ik zeker van met Hem te zijn." Hij werd te *Saint-Denis*, in de koninklijke begraafplaats, bijgezet. De abt FRAYSSINOUS heeft zijne lijkrede uitgesproken, 1818, in 8.vo

CONDE (JOZEF ANTONIUS), een in de Arabische en Oostersche talen en oudheden zeer ervaren Spanjaard, in 1740 geboren, volbragt zijne studiën aan de universiteit van *Salamanka*. Hij werd vervolgens opzigter der koninklijke bibliotheek van *Madrid*, en lid der Spaansche akademie, in welke taal er van hem bestaan: 1.° *Beschrijving van Spanje*, (in het Arabisch) geschreven door den Sherif ALEDRIJ, onder den naam van Nubiër bekend, met aantekeningen; *Madrid*, 1779, in 12.^m Dit werkje gaat vergezeld met den Arabischen tekst in de 12^e eeuw geschreven. — 2.° *Verhandeling over de Arabische munten en voornamelijk over diegene, welke door de eerste Muzelmänner in Spanje geslagen zijn*. — 3.° *Geschiedenis van de heerschappij der Arabieren in Spanje*, *Madrid*, 1820 — 1821 kl. in 4.to met platen. Dit in *Spanje* zeer gezochte werk, is enkel volgens de Arabische geschiedschrijvers zamengesteld; hetzelfde heldert onderscheidene duistere daadzaken op, deelt andere mede, die onbekend waren, en vergeleken met datgene, wat de Spaansche schrijvers over hetzelfde onderwerp geschreven hebben, geeft hetzelfde aanleiding tot eene verstandige en licht-verspreidende critiek. CONDE is te *Madrid*, den 20 Octb. 1820 overleden.

CONDILLAC (STEPHANUS BONNOT DE), lid der Fransche akademie, te *Grenoble* geboren, en den 3 Augustus 1780, op zijn landgoed *Flux* bij *Baugenci*, overleden, heeft zich eenen naam gemaakt door verscheidene werken, die voornamelijk over de bovennatuurkunde handelen. Hij was de neef van den kardinaal DE TENCIN, en broeder van den abt MABLY. Er bestaat van hem *Essai sur etc.* (Proeve over den oorsprong onzer kennissen), 1746, 2 dl.ⁿ in 12.mo, en eene *Verhandeling over de aandoeningen*, 1767, 2 dl.ⁿ in 12.mo, waarin diepzinnige inzigten, maar ook vele zaken voorkomen, welke oordeelkundige wijsgeeren billijker wijze gelaakt hebben. Deze beide werken zijn hevig aangerand door den abt ROSSIGNOL, in de *Bespiegeling der aandoeningen*, te *Embrun* in 1780 gedrukt. De abt DE LIGNAC wederlegt dezelve ook zeer bondig, in de *Brieven van eenen Amerikaan*. Zijne *Verhandeling over studiën*, een werk, dat hij voor de opvoeding van den Infant FERDINAND-LODEWIJK, Hertog van *Parma* had zamengesteld, is, zoo als men weet, door dien vorst verboden geweest, en men kan niet ontkennen, dat het zulks in vele opzigten verdiend heeft. Het laakbaarste gedeelte is de geschiedenis der latere eeu-

wen. De schrijver behandelt in dezelve den paus en de bisschoppen met de grootste minachting, bazuïnt met gemaktheid al datgene uit, wat hij der Godsdienst of geestelijkheid nadeelig waant. Hij is somtijds zelfs *republikeïsch* en *populair*. Kon men zulks wel niet zijn, wanneer men in het gezelschap der JEAN-JACQUE'S, der DIDEROT'S enz. leefde? Nog bestaat er van hem: 1.° *Traité etc.* (*Verhandeling over de stelsels*), 1749, 2 dl.ⁿ — 2.° *Recherches etc.* (*Nasprongen over den oorsprong der denkbeelden, welke wij van de schoonheid hebben*), 1749, 2 dl.ⁿ in 12.mo — 3.° *Traité etc.* (*Verhandeling over de dieren*), 1755, in 12.mo — 4.° *Eene Logica*, in 8.vo — 5.° *Le Commerce etc.* (*De handel en het bestuur in derzelve onderlinge betrekking beschouwd*), 1776, in 12.mo Men bespeurt in al deze werken vele kunde, eenen diepzinnigen en algemeenen geest; maar tegelijkertijd de zucht tot vreemde en paradoxe stellingen. De denkbeelden zijn dikwerf duister en verward, en de schrijver houdt de verlegenheid niet genoeg verborgen, waarin hij zich soms bevindt, om dezelve te ontwarren.

CONDORCET (MARIA JOANNES ANTONIUS NICOLAAS CARITAT, Markgraaf van), werd

in 1743, in de omstreken van *Saint-Quentin* in *Picardijë* geboren. JACOBUS MARIA DE CONDORCET, zijn oom, bisschop van *Lisieux*, droeg zorg voor zijne opvoeding; hij deed hem in het collegie van *Navarre* komen, alwaar de jonge CONDORCET snelle vorderingen maakte, voornamelijk in de wiskunde. In den ouderdom van 16 jaren verdedigde hij eene *thesis* over deze wetenschap; d'ALEMBERT, CLAIRAUT en FONTAINE, die er bij tegenwoordig waren, juichten hem zoo zeer toe, dat hij besloot, zich geheel en al aan deze studie toetewijden, voor welke hij eenen bijzonderen lust gevoelde. CONDORCET kwam in 1762 zich te *Parijs* vestigen; hij was zonder fortuin, maar de hertog LA ROCHEFOUCAULD, voerde hem in de aanzienlijkste huizen, en deed hem jaarwedden bekomen. Innig met FONTAINE verbonden, breidde hij de grondbeginselen van dien beroemden meetkundige uit, in zijne *Essai etc.* (*Proeve over de integraal-rekening*), in 1765 in het licht gegeven. Dit werk en zijn *Problema der drie lichamen*, dat hij in 1767 in het licht gaf, opende hem de deuren der akademie van wetenschappen, bij welke hij in 1769 als lid werd aangenomen. Om deze keuze te regtvaardigen gaf CONDORCET nieuwe *Verhandelingen over*

de ontledende rekening in het licht: maar om aan anderen, volgens zijne uitdrukking, de wegen niet gemakkelijk te maken, welke hij zelf vreesde te doorwandelen, bepaalde hij zich tot het voorstellen van nieuwe wijzen, zonder dezelve met nuttige toepassingen te doen vergezeld gaan. Zijne eerste werken waren vereenigd uitgegeven onder den titel van *Essai d'analyse*, 1768, in 4.to CONDORCET nam dit werk op nieuw weder op, en werkte het geheel om, in eene nieuwe verhandeling. De druk van dit werk begon in 1786; maar dezelve werd eensklaps gestaakt bij het elfde vel. De Memorien der akademiën van *Parijs*, *St. Petersburg*, *Berlijn*, *Turin* en *Bologna* bevatten zijne andere schriften over hetzelfde onderwerp. Om den post van secretaris der akademie van wetenschappen, waarnaar hij dong te verdienen, gaf CONDORCET, in 1773 de *Lofreden der leden van de akademie vóór 1699 overleden*, in het licht. GRANDJEAN DE FOUCHY had zich reeds met het beste gevolg in deze soort van letterkunde geoeffend. CONDORCET werd beneden zijn voorbeeld geoordeeld, en verkreeg echter den post naar welken hij haakte. Hij wenschte niet minder vuriglijk, om als lid der Fransche akademie opgenomen te

worden, maar dezelve werd hem eerst in 1782 geopend. Zijne opnemingsredevoering handelde over de *voordeelen, welke de maatschappij kan trekken uit de vereeniging der natuurkundige met de zedelijke wetenschappen*. Hij las in het vervolg aan deze vergadering onderscheidene *Lofreden* voor, zoo als die van BERGMANN, BUFFON, FRANCKLIN, LINNÆUS, D'ALEMBERT, die hem tot uitvoerder van zijnen uitersten wil had benoemd. In 1777 behaalde eene *Verhandeling over de bespiegeling der kometen*, door hem zamengesteld, den prijs bij de akademie van *Berlijn*. Een groot bewonderaar van VOLTAIRE zijnde, deed hij eene reis naar *Ferney*, om dien patriarch der wijsbegeerte te bezoeken; desniettegenstaande laakt VOLTAIRE openlijk in zijne briefwisseling, het werk, ten titel voerende: *Lettres d'un théologien etc.* (*Brieven van eenen Godgeleerde aan den schrijver der drie eeuwen*), 1774; vreezende, dat de bloedige trekken, welke hij in dezelve verspreid had, zijner partij nadeelig mogten zijn. Gedurende den Noord-Amerikaanschen oorlog, had CONDORCET zijne republikeinsche grondbeginselen reeds aan den dag gelegd, door in zijne schriften de onafhankelijkheid dier staten goed te keuren, de Negers te ver-

dedigen, en zich tegen datgene te verklaren, wat hij het willekeurige gezag noemde: ook voegde hij zich bij de eerste vonken der omwetteling, in den rang den invoerders van nieuwigheden, en gaf in 1788 een werk in het licht, over de *Gewestelijke vergaderingen*, waarin hij de middelen aan de hand gaf, om de misbruiken te verbeteren. Men hervormde dezelve werkelijk, doch door er andere voor in de plaats te stellen, die zeer in staat waren, om de eerste te doen betreuren. CONDORCET werkte vervolgens met CERUTTI aan de redactie van het *Feuille vilageoise* (Dorpsblad), hetwelk niet weinig toebragt, om het volk in eene gestadige gisting te houden. In 1791 werd hij tot commissaris bij de *thesaurie* benoemd, en vervolgens tot afgevaardigde bij de wetgevende vergadering, van welke hij den 3 October tot secretaris werd verkozen. Hij sprak er eene redevoeding in uit, waarbij hij de doodstraf vragde voor de uitgewekenen, die met de wapenen in de hand zouden gevangen genomen worden. In Februarij 1792 zat hij in de vergadering voor, stelde voor, om te verklaren, dat LODEWIJK XVI door zijne reis naar *Varennes*, moest beschouwd worden, als afstand te hebben gedaan van de kroon, en ont-

wierp het *Adres aan de Franschen*, waarin hij aan *Europa* verslag gaf van de beweegredenen der ontzetting des konings. Door het Dep.^t der *Aisne* als afgevaardigde bij de Conventie benoemd, stemde hij in dezelve meestal met de partij der *Girondijnen*, en, na in eene redevoering gevraagd te hebben, dat LODEWIJK XVI. door afgevaardigden der Departementen mogt geoordeeld worden, stemde hij, tijdens het proces van dien vorst: » voor de zwaarste straf, die op de doodstraf volgt.” Het was op dat tijdstip, dat de Czarin en de koning van *Pruissen* bevel gaven, dat hij van de lijst der akademie leden van *Berlijn* en *St. Petersburg* zou geschrapt worden. CONDORCET stond tamen in de gunst des volks, hij was achtereenvolgend tot lid der eerste commissie van *Algemeene welzijn* en van die der *Constitutie* benoemd. Ofschoon hij gewoonlijk de partij der Girondijnen had gekozen, werd hij echter niet in hunne verbanning van den 31 Mei begrepen. Eerst den 8 Julij werd hij door CHABOT als medepligtige van BRISSOT aangeklaagd. Den 3 October werd hij voor de balie gedaagd, en daarop *buiten de wet* gesteld. CONDORCET hield zich gedurende acht maanden bij eene edelmoedige vriendin verborgen die niets vergat, om zijn on-

geluk te verzachten; maar een nieuw besluit bedreigde met den dood aldiegenen, welke eene schuilplaats zouden verleenen aan personen, die buiten de wet gesteld waren. CONDORCET wilde zijne edelmoedige wel-doenster aan geen grooter gevaar blootstellen, en verliet deze schuilplaats, ondanks de pogingen, die zij deed, om hem terug te houden. Hij verliet *Parijs* omtrent het midden van Maart 1794, zonder paspoort, in een eenvoudig buisje gekleed, en het hoofd met eene muts gedekt. Hij rigt- te zich naar eene buiten- plaats, alwaar hij eenen ouden vriend dacht te vinden; maar in zijne hoop te leur gesteld, was hij verplicht zich gedurende verscheide- ne dagen in verlatene steen- groeven te verbergen. Wel- dra dreef hem de honger uit die treurige plaatsen. Te *Clamart* ging hij in ee- ne kroeg en verzocht om eenen eijerkoek. De waard- in, door zijnen langen baard, en zijne armoedige uitrust- ing afgeschikt, gaf hare vrees te kennen, ten opzig- te van de betaling; om haar gerust te stellen, haalde CONDORCET eene sierlijke briefentasch voor den dag; maar juist deze sierlijkheid, die bij zijn ellendig uiter- lijk zoo zeer afstak, diende om hem te doen aanhouden. Een lid der revolutionnaire

commissie, die er van onder- rigt werd, deed hem naar *Bourglà Reine* vervoeren, hij werd aldaar in een gevangen- hok geworpen, en toen men den volgenden dag 28 Maart 1794, kwam om hem te on- dervragen, vond men hem dood; hij had gebruik ge- maakt van een vergif, hetwelk hij gewoonlijk bij zich droeg, om zich aan de straoefening, te ont- trekken, die hij wel voor- zag. Dus sneefde CONDORCET als slagtoffer dier omwente- ling, welker woede hij zelf ontstoken had. CONDORCET had een vreedzaam uiterlijk, de goedheid, schitterde in zijne oogen; en in zijne wijs- begeerte, waarvan het *Scep- ticismus* de grondslag was, stelde hij zich de onbepaal- de volmaking van het men- schelijke geslacht tot grond- slag. CONDORCET is geen meetkundige van den eersten rang geweest; maar men heeft er weinig gezien, die zoo vroegtijdig zulke aanmerke- lijke talenten hebben aan den dag gelegd. Men heeft aan zij- ne schriften duisterheid, ee- nen verwarden stijl en veel- vuldige onnaauwkeurigheden verweten; maar hij kan eene verschooning in zijne vrucht- baarheid vinden. Behalve zijne reeds aangehaalde wer- ken, bestaan er van hem: 1.° *Eloge etc.* (*Lofrede en gedachten van PASCAL*), Lon- den, 1776, in 8. vo 1778, met aantekeningen van Vol-

TAIRE. CONDORCET belijdt in dit werk, de spitsvinnige grondbeginselen eener onbewimpelde godverloochening; hij tracht den mensch te verheffen, dien PASCAL zou hebben willen vernederen, en aantetoonen dat zijne inzigten en zijne zwakheid, het gevolg der maatschappelijke instellingen, en geenszins een bewijs van het bestaan van God zijn. — 2.° *Réflexions etc.* (Overweging van een Catholijk burger over de fransche wetten, ten opzichte van de protestanten), 1778. — 3.° *Essais, etc.* (Proeven over de toepassing der ontleding op de waarschijnlijkheid der besluiten, bij meerderheid van stemmen genomen), Parijs, 1785, in 4. to 1804, met talrijke Bijlagen en eene *Levensschets van CONDORCET*. — 4.° *Vie etc.* (Levensbeschrijving van TURGOT), Londen, 1786, in 8. vo — 5.° *Vie etc.* (Levensbeschrijving van VOLTAIRE), Geneve, 1787, Londen, 1790, 2 dl. n in 8. vo Dit werk is in het Hoogduitsch en Engelsch vertaald. CONDORCET vaart er hevig in uit tegen de Godsdienst, en hare dienaren, tegen al wat het Christendom heilig is; en, om den lof te voltooijen van een der grootste vijanden van die godsdienst, gaat hij zoo ver, dat hij zelfs het buitensporigste werk

VII DEEL.

prijst, hetwelk ooit door VOLTAIRE geschreven is. — 6.° *Rapport sur etc.* (Berigt over het openbare onderwijs, aan de nationale vergadering aangeboden), Parijs, 1792, in 8. vo — 7.° *Bibliothèque de l'homme etc.* (Bibliotheek voor den ambtenaar, of Beredeneerde ontleding der voornaamste Fransche en vreemde werken, over de staatkunde in het algemeen, de wetgeving de geldmiddelen enz. Parijs), 1790 — 1792. Hij werd in deze uitgebreide compilatie geholpen door CHAPELIER en PEYSSONEL. Deze bestaat uit 28 dl. n in 8. vo — 8.° *Esquisse, etc.* (Schets eens geschiedkundigen tafereels der vorderingen van den menschelijken geest), een werk, na den dood des schrijvers, in het licht verschenen, 1795, in 8. vo Hij schreef dit werk toen hij verplicht was, zich verborgen te houden, het slagtoffer der vijanden van koningen en priesters zijnde; en desniettemin vaart hij in hetzelfde niet minder heviglijk uit, tegen de koningen en de priesters, en zegt ronduit, dat het niet goed kan gaan, dan wanneer er noch troon noch altaar meer zal zijn. — 9.° *Moyens etc.* (Middelen om zeker en met gemakkelijheid te leeren tellen), Parijs, 1799, in 12. o Het is gemakkelijk zegt GRIMM, over dit werk sprekende, hem

C c

te erkennen aan die juistheid van denkbeelden, welke zijne schrijfwijze kenschetst, en aan die bittere scherps, die, met den schijn eener onveranderlijke zachtheid en goedhartigheid vereenigd, hem, zelfs in het gezelschap zijner beste vrienden, het *dolle schaap* doet noemen." CONDORCET heeft ook medegewerkt aan het *Journal encyclopédique*, aan de *Chronique des mois*, den *Republicain*, het *Journal d' instruction publique* enz. Met den heer LACROIX heeft hij eene nieuwe *Uitgave* der brieven aan eene Duitsche prinses, door EULER in het licht gegeven. Zijne volledige werken maken 21 deelen in 8. vo uit, *Parijs*, 1804. Zijne lofrede is door den heer A. DIANEYÈRE onder dezen titel in het licht gegeven: *Notice sur la vie et les ouvrages de CONDORCET*, 1796 — 1799 in 8. vo Een regtschepen man zou naar zulk eenen lof niet begeerig zijn. CONDORCET heeft aan de vorderingen der wiskunde toegebracht, ook in zijne schriften heeft hij een bestendig verlangen aan den dag gelegd, om de menschen gelukkig te maken; maar hoe kan men dit verlangen overeenbrengen, met zijne hevige uitvaringen tegen de Godsdienst en de koningen, die de hechtste steunen der maatschappij zijn?

CONDREN (KAREL DE), tweede overste der Congregatie van het Oratorium, doctor van het gesticht der *Sorbonne*, zoon van eenen gouverneur van *Monceaux*, zeer bemind door HENDRIK IV, werd te *Vaubain* bij *Soissons*, in 1588 geboren. Zijn vader, die voornemens was, hem of aan het hof of in den militairen stand te doen voortkomen, wilde hem beletten den geestelijken staat te omhelzen; maar zijne roeping was te sterk. De kardinaal DE BERULLE, aan wien hij opvolgde, nam hem in zijne Congregatie op, en maakte een zeer nuttig gebruik van zijne dienst. Pater CONDREN werd biechtvader van den hertog van *Orleans*, eenigen broeder van LODEWIJK XIII. Hij weigerde bestendiglijk den kardinaalshoed, het aartsbisdom *Rheims* en dat van *Lyon*. Zijne deugden schitterden met niet minder glans in zijnen post van overste. Na langen tijd ter verheerlijking Gods en aan de zaligheid des naasten gearbeid te hebben, overleed hij te *Parijs* in 1641. Zijne *Idée du Sacerdoce de J. C.* (*Denkbeeld van het Priesterschap van J. C.* in 12. mo, werd eerst na zijnen dood in het licht gegeven. Gedurende zijn leven wilde hij nooit iets publiek maken. Nog bestaan er van hem *Brieven* en *Redevoeringen*, 2 dl. n in 12. mo

Hij was het, die de oude onwetende leeraars *met oude penningen* vergeleek, die door den ouderdom derzelve *stempel verloren hadden*. Pater AMELOTTE heeft zijn leven beschreven, in 8.vo De heer TABARAUD, heeft een ander in het licht gegeven, niet om Pater DE CONDREN te verheffen, maar diegene, welke in de Congregatie van het Oratorium het Jansenismus omhelsd hadden.

CONFUCIUS of KON-FU-TSE, de vader der Sinesche wijsgeeren, werd in het jaar 550 vóór J. C., een tijdstip, waarop *Sina* nog weinig beteekende, te *Chanping*, uit eene familie, die derzelve oorsprong van TI-Y (volgens de fabelachtige jaarboeken van *Sina*) 27.^e keizer van het 2.^e geslacht, ontleende. Hij werd Mandarin en Staatsminister van het koninkrijk *Lu* of *Lou*, tegenwoordig *Schang-tong*; maar daar er ongeregeldeheid aan het hof was ontstaan, door de verleiding van verscheidene meisjes, welke de koning van *Tci*, aan den koning van *Lu* gezonden had, zoo legde hij zijnen post neder, en begaf zich naar het koninkrijk *Sin* of *Sum*, om er de wijsbegeerte te onderwijzen. Zijne school, zegt men (want al deze daadzaken zijn zeer onzeker, en ongetwijfeld in verscheidene punten ver-

minkt, volgens de gewoonte der Sinesche schrijvers), was zoo beroemd, dat hij in korten tijd tot bij de 3000 leerlingen had, onder welke er zich 500 bevonden, die de hoogste posten, in de verschillende rijken bekleeden. Zijne leerlingen droegen hem eenen zoo buitengewonen eerbied toe, dat zij hem eerbewijzen toezwaaiden, die men enkel gewoon was, aan diegene te doen toekomen, die op den troon verheven waren. Hij kwam met hen in het koninkrijk *Lu* terug, en overleed aldaar in den ouderdom van 73 jaren. Eenigen tijd voor zijnen dood beweeende hij de ongeregeldeheden zijner eeuw. *Helaas!* zeide hij, *er zijn geene wijzen, er zijn geene Heiligen meer. De koningen verachten mijne grondbeginselen; ik ben der wereld onnuttig, er blijft mij niets meer over dan dezelve te verlaten.* Zijn graf is in hetzelfde gebouw, waarin hij zijne lessen gaf, digt bij de rivier *Rio-fu*. Men ziet in alle steden prachtige collegien te zijner eer opgericht, met deze opschriften in gulden letters: *Aan den grooten meester.... Aan den eersten leeraar.... Aan den leeraar der keizers en koningen.... Aan den Heilige.... Aan den koning der geletterden.* Wanneer een officier van het hof die ge-

bouwen voorbij gaat, gaat hij uit zijnen draagstoel, en doet eenige schreden te voet om zijne gedachtenis te vereeren. Zijne nakomelingen zijn geboren mandarijnen, en betalen niet de minste schatting aan den keizer. De Sinezzen bieden hem offers aan van varkens en geiten, en oefenen te zijnen opzichte eene eigenlijk gezegde afgoderij uit. Volgens hen, was hij de verstandigste en deugdzaamste man, die ooit in de wereld is verschenen. Maar al mogt men ook de Sinesche overdrevenheid niet kennen, zou men dezen lof toch op deszelfs waren prijs weten te stellen, wanneer men onderzoekt, waarin de denkbeelden van wijsheid en deugd, bij dit ijdele, lichtzinnige, hebzuchtige en bedorven volk bestaat. Men schrijft aan dezen wijsgeer vier boeken over de zedekunde toe. Pater COUPLÉ heeft de drie eerste boeken met aantekeningen in het Latijn geleverd, *Parijs*, 1687, in fol.; en men vertaalde dezelve in het volgende jaar in het Fransch onder den titel van *Morale de CONFUCIUS*, in 12mo (zie COUPLÉ). Onder vele opgesmukte en platte spreuken vindt men er ook zeer goede, maar het is twijfelachtig of dezelve werkelijk van CONFUCIUS zijn. Men weet dat de Sinezzen aan geschriften, bij het ontstaan des

Christendoms geschreven, eenen ouderdom van 2 à 3000 jaren geven, zoo als onder andere aan het *Choué-Ouen*, waarin er over het geheim de Drieëenheid, in bewoordingen wordt gesproken, die vóór J. C. volstrekt onbekend waren, (zie *Journal hist. et litt.* 1 fevr. 1777. blz. 175). Het zou dus niet te verwonderen zijn, dat de werken van CONFUCIUS ten minste eenige bijlagen uit eenen lateren tijd hadden ontvangen, welligt zou ook dit onderwerp, wél onderzocht zijnde, eenige twijfelingen ten opzichte van het tijdstip verspreiden, waarin CONFUCIUS leefde, en hetzelfde eenige eeuwen later stellen, hetwelk, wanneer men de buitengewone onzerheid der Sinesche geschiedenis en vooral der tijdrekening in aanmerking neemt, niets vreemds zoude zijn. En hoe kan men daarboven de Geschiedenis van CONFUCIUS op het jaar 550 vóór J. C. bepalen, indien de geheele Sinesche geschiedenis, zoo als GOGUET zulks bewijst, tot het jaar 206 het minste geloof niet verdient? Voor het overige is zijne zedeleer, welke dezelve ook wezen moge, zonder veerkracht en zonder bekrachting: zij is eene oopenstaande pelling van niet zamenhangende spreuken en bedoelingen. » CONFUCIUS, zegt SONNERAT, in zijne reis naar

Oost-Indië en *Sina*, die groote wetgever, welken men boven de menschelijke wijsheid, verheft, heeft eenige zedelijke werken geschreven, toegepast op den geest der natie; want dezelve bevatten slechts eene opeenstapeling van duistere onderwerpen, van gezigten, spreuken, en oude sprookjes, met een weinig wijsbegeerte doormengd.... Zijne werken worden ondanks derzelve duisterheden, aangebeden.... CONFUCIUS en zijne afstammelingen hebben duizende zedelessen geschreven, die men naar de omstandigheden gewijzigd heeft, zoo als wij die van NOSTRADAMUS en van den wandelenden jood hebben verklaard....” Indien men volgens de zeden der Sinezzen zal oordeelen, zoodanig als men dezelve kent, sedert dat PAUW, RAYNAL, BERGIER, onherroepelijk de sprookjes hunner lofredenaars wederlegd hebben, is de zedeleer van CONFUSIUS zeer in aanzien gedaald. In 1786 is er een beknopt geschiedkundig overzicht der voornaamste trekken uit het leven van CONFUCIUS in het licht verschenen, aan welks hoofd men zich niet geschaamd heeft, deze dichtregels van VOLTAIRE te plaatsen:

De la seule raison salutaire
interprète,

Sans éblouir le monde, éclairant les esprits,
Il ne parla qu'en sage, et jamais en prophète:
Cependant on le crut, et même en son pays.

Degenen, die met den onverzoenlijken haat der wijsgeeren tegen J. C. bekend zijn, zullen over deze buitensporige vermetelheid, en ongerijmdheid niet verwonderd zijn. » Men begrijpt ligtelijk, zegt een schrijver, dat de armzalige goochelaar van het land *Lu*, die nooit twee zedespreuken te zamen heeft weten te binden, die zonder zending en zonder waarborg, enkel uit eigenzinnigheid en vreemde kuren, gedogmatiseerd heeft; wiens lessen, indien dezelve eenige kracht hebben bezeten, het nietigste, het lafhartigste en het bedriegelijkste aller volken hebben gevormd; men ziet, zeg ik, dat deze Sinesche snapper, met den Goddelijken wetgever der Christenen gelijk gesteld, en zelfs boven denzelfden verheven wordt. Het is bekend, dat VOLTAIRE zich door zijne aanhangers gaarne *mijn waarde Antechrist* hoorde noemen: deze goddeloosheid heeft dus in zijnen mond niets dat duister noch te verwonderen is; maar dat men dezelve openlijk als opschrift durft gebruiken, en er den titel eens boeks van maken, dit toont middagklaar aan, en de vermetelheid der gods-

lasteraars, en de zwakheid des gezags."

CONGREVE (WILLIAM), in 1672 in *Ierland*, in het graafschap *Corck*, geboren, en in 1729 overleden. Zijn vader bestemde hem in den beginne voor de beoefening der wetten; maar hij gaf zich aan dezelve zonder smaak, en bij gevolg zonder vrucht, over. De natuur had hem voor de dichtkunde geschapen. Onder alle Engelschen is hij degene, die den roem van het koddig tooneel het verste heeft gebragt. Zijne stukken zijn vol karakters, met eene buitengewone schranderheid geschakeerd; maar men vindt er te gelijker tijd die vrijheid, of liever die ongebondenheid in, die de vrucht en te gelijktijd de oorzaak van het algemeen bederf is. Reeds vroegtijdig liet hij de Muzen varen, zich te vreden stellende, met bij gelegenheid eenige vlugtige stukken te vervaardigen, hem door de vriendschap of de liefde afgeperst. Behalve zijne *Blijspelen*, heeft men van hem *Oden*, *Herderszangen* en *Vertalingen* (in het Engelsch) van eenige stukken uit Grieksche en Latijnsche dichters. Zijne *Werken* kwamen te *Londen* in het licht, 1730, 3 dl.ⁿ in 12.mo BASKERVILLE heeft er in 1761, eene uitgave, in 3 dl.ⁿ in 8.vo van geleverd.

CONINCK (GILLIS), een je-suit, te *Bailleul* in 1571 geboren en te *Leuven*, den 31 mei 1633 overleden, heeft in het licht gegeven: 1.º *Commentariën*, op het kort begrip van den heiligen THOMAS, onder dezen titel: *Commentarium ac disputationum in universam doctrinam D. THOMÆ, de sacramentis et censuris: auctore ÆGIDIO DE CONINCK Societatis JESU: postremo editio*, Rothomagi, 1630, in fol. — 2.º *De DEO trino et incarnato*, Antwerpen, 1645, in fol.

CONINCK (P. C. DE), te *Brugge* in 1772 geboren, begaf zich, na uitmuntende studiën in zijne geboortestad en te *Leuven* volbragte hebben, naar de universiteit van *Keulen*, alwaar hij tot meester in de regten bevorderd werd. In zijn vaderland teruggekeerd, legde hij zich toe op de beoefening der wetten van hetzelfde, en op die der staatkundige huis-houdkunde, terwijl hij zich te gelijktijd, het Engelsch Italiaansch en Hoogduitsch meester maakte. Tijdens de oprigting van den raad van prefecture te *Brugge*, in 1800, werd DE CONINCK tot lid van dat collegie benoemd. Hij maakte zich op eene zeer voordeelige wijze bij hetzelfde bekend, en werd weldra tot de prefecture, van het fransche Dep.^t der *Ain* te *Bourg* beroepen, alwaar hij zich

door een wijs en regtvaardig bestuur bemind maakte. Het gouvernement, dat zulks op prijs wist te stellen, benoemde hem tot de belangrijkste prefecture van het Dep^t. van *Jemappes*, te *Bergen*, van welke hij, tijdens de vereeniging van *Zeeland* met het fransche keizerrijk in 1810 tot die van de *Monden der Schelde* overging. Hij genoot bij voortdoring het zoo zeer verdiende vertrouwen des bestuurs, werd tot rekwestmeester benoemd, en toen in 1810 een gedeelte van *Duitschland* met het Fransche keizerrijk vereenigd werd tot prefekt van het Dep^t. der *Monde van de Elbe* bevorderd. In al zijne administratiën heeft DE CONINCK het zeldzame voorrecht genoten van herrinneringen natelaten, die voor een regtschapen man dierbaar zijn. Nadat *Duitschland* en de *Nederlanden* hunne onafhankelijkheid terugbekomen hadden, keerde DE CONINCK naar zijn vaderland terug. De loffelijke onderscheiding, waarmede hij achtereenvolgend het beheer van verschillende Departementen had waargenomen deed de aandacht van het nieuwe bestuur der *Nederlanden* op hem vallen. Wel dra dus werd DE CONINCK, tot lid der commissie benoemd, met de herziening der *Hollandsche* grondwet

belast, ten einde dezelve toepasselijk te maken op het nieuwe koningrijk der *Nederlanden*, door de akte van het *Weener-congres* opgericht. De schrandereheid, welke DE CONINCK in de verhandelingen, welke over dit gewigtige onderwerp plaats hadden, aan den dag legde hebbende hem de eer doen verdienen van door zijne ambtgenooten tot *rapporteur* van hunnen gemeenschappelijken arbeid benoemd te worden. DE CONINCK kweet zich van dien last op eene wijze, zoo als men zulks van eenen zoo verlichten staatsman kon verwachten. De ontleding welke hij bij deze gelegenheid deed van het ontwerp van grondwet, en die zich aan het hoofd derzelve bevindt, strekt hem tot de grootste eer, en bewijst, dat hij met eene sierlijkheid wist te schrijven, die de juistheid en diepzinnigheid zijner denkbeelden evenaart. Om hem een bewijs zijner bijzondere hoogachting te geven, benoemde hem de koning kort daarna tot *Burgerlijk Gouverneur* der provincie *Oost-Vlaanderen*; en, in 1817 tot minister van binnenlandsche zaken welke benoeming de Belgen vooral met vreugde zagen, en in welke betrekking hij ook eenigen tijd met de *Portefeuille* van Buitenlandsche zaken is belast geweest. In

1826 werd Z. E. eervol ontslagen, en bekwam daarbij den titel van Minister van staat, en tevens het grootkruis der orde van den Nederlandschen Leeuw. De CONINCK overleed in zijne geboorte stad den 22 Mei 1827. Als een man van uitgebreide kunde en een regtschappen staatsman, algemeen betreurd.

CONNAN (FRANCISCUS DE), heer van *Coulon*, rekwestmeester, onderscheidde zich door zijne kunde, onder de regering van FRANCISCUS I. Hij overleed te *Parijs* in 1551, in den ouderdom van 43 jaren. Hij heeft 4 boeken met *Commentariën over het Burgerlijke regt*, in het Latijn, *Parijs*, 1558, in fol. nagelaten, welke LODEWIJK LE ROI, zijn boezemvriend, aan den kanselier DE L'HÔPITAL opdroeg. CONNAN was ook voornemens, om een werk in het licht te geven, gelijk aan dat, hetwelk DOMAT later heeft uitgevoerd. Met een gelukkig geheugen vereenigde deze regtsgeleerde, eenen juisten en voor overweging vatbaren geest.

CONNOR (BERNARDUS), een Iersch geneesheer, kwam in den ouderdom van 20 jaren in *Frankrijk*. Hij werd met de opvoeding belast der zonen van den groot kanselier des konings van *Polen*, die te *Parijs* waren. Na met hen door *Italië*, *Sicilië*

Duitschland en elders gereisd te hebben, werd hij geneesheer van zijne Poolse Majesteit, die hem aan zijne zuster, de keurvors-tin van *Bejeren*, overgaf. Hij stak naar *Engeland* over, werd lid van de koninklijke maatschappij, en omhelsde uiterlijk de Anglikaansche godsdienst. Nadat een vermomd Catholijk priester, de vrijheid had bekomen, hem in zijne laatste ziekte heimelijk te spreken, zag men door de opening eener deur dat hij hem de absolutie en het heilige oliesel gaf. De zieke overleed den volgenden dag, 30 October 1698, in den ouderdom van 33 jaren. Men heeft van hem een werk ten titel voerende: *Evangelium medicum, seu medicina mystica de suspensis naturæ legibus, sive de miraculis, reliquisque quæ Medici indagari subijci possunt*, in 8.º *Londen*, 1697. CONNOR, al te zeer met zijne kunst ingenomen, tracht volgens de grondregels der geneeskunde, de wonderdadige geneezingen van het evangelie te verklaren. Toen een Anglikaansch leeraar, die hem in zijn uiterste bijstond, hem over dit werk, als zeer verdacht zijnde, onderhield: antwoordde hij, dat hij hetzelfde geenszins had geschreven, om der Christelijke godsdienst nadeel toe te brengen, en dat hij de wonderen van J. C. als eene getuigenis der

waarheid van zijne leer en zending beschouwde. Men kan aannemen, dat de bedoelingen des schrijvers niet geheel ongodsdienstig waren; zijn werk is daarom echter niet minder slecht; men kan zelfs zeggen, dat het onge rijmd is; want geen verstandig man, zal ooit op het denkbeeld komen, om die menigte genezingen, door een enkel woord gewrocht, als natuurlijk te beschouwen. WILLEM ADER en THOMAS BARTHOLIN (zie die artikels) hebben geheel anders over de ziekten en genezingen geredeneerd, waar van er in het Evangelie gesproken wordt. » Onder de verschillende gebeurtenissen in de heilige schrift opgeteekend, zijn er waarvan het bovennatuurlijke, bij elk mensch, die een gezond verstand bezit, in de oogen valt, en waaromtrent er noch geleerde verhandeling noch onderzoek vereischt wordt. Dat een zieke langzaam en allengskens in krachten toenemende, door artsenijen geneest, dit is de gang der natuur; doch dat hij eensklaps, op het woord van een mensch geneest, zonder eenig overblijfsel noch gevoel der ziekte te behouden, dit is klaarblijkelijk een wonder. Dat een wonderwerker door zijn woord of door eene eenvoudige aanraking, het leven aan de dooden, het gezigt aan de

blindgeborenen, het gehoor aan de dooven, de spraak aan de stommen, de kracht en de bewegingen aan de lammen wedergeeft, op het water wandelt, de stormen doet bedaren, zonder eenig spoor van ontroering op de golven natelaten, 5000 menschen met 5 brooden verzadigt enz, dit zijn zeker geene natuurlijke verrigtingen. Om zulks te beslissen behoeft men noch arts, noch wijsgeer, noch natuurkundige te zijn, de geringste mate van gezond verstand is daartoe toereikende." Nog bestaat er van CONNOR, *Reize door Polen*, in het Engelsch, *Londen*, 1698, 2 dl.ⁿ in 8.vo zeer geacht.

CONO of CONON, oorspronkelijk uit *Thracië*, doch in *Sicilië* geboren, werd Paus na den dood van JOANNES V den 21 October 686, overleed den 22 October 687. Hij was een grijsaard eerwaardig door zijn vriendelijk gelaat, zijne zilveren haren, zijne eenvoudigheid en opregtheid.

CONON, veldheer der Atheners, nam reeds vroeg het besluit, om zijn vaderland in deszelfs eersten luister te herstellen. Door ARTAXERXES ondersteund, die hem het bevel over zijne vloot had toevertrouwd, won hij in 394 voor J. C. op de Lacedemoniers, den zeeslag van

Cnidus, boorde vijftig galeijen in den grond, doodde een aantal soldaten, en wikkelde den admiraal *LYSANDER* in het gevecht, die er het leven bij verloor. Dit voordeel stelde *Athene* schadeloos, voor alle verliezen, die hetzelfde zestien jaren vroeger geleden had. *CONON*, die aan zijne medeburgers het gebied over de zee had gegeven, zette in het volgende jaar zijne veroveringen voort. Hij verwoestte de Lacedemonische kusten, keerde met roem overladen naar zijn vaderland terug, en schonk aan hetzelfde de onnoemelijke schatten, welke hij in *Perzië* verzameld had. Met dit geld, en een aantal werklieden, hem door de bondgenooten gezonden, herstelde hij in korten tijd *Pireä* en de muren der stad. De Lacedemoniërs vonden geen ander middel, om zich op hunnen onverzoenlijksten vijand te wreken, dan door hem bij *ARTAXERXES* te beschuldigen, van *Jonië* en *Æolis* aan de Perzers te willen ontveldigen, om dezelve weder onder het gebied der *Atheners* te brengen. *TIRIBAZES*, landvoogd van *Sardes*, liet hem onder dit beuzelachtige voorwendsel gevangen nemen. Op bevel des konings in vrijheid gesteld, begaf hij zich naar het eiland *Cyprus*, alwaar hij in 390 voor J. C. aan de gevolgen eener ziekte overleed. Zijn lijk werd naar

Attica vervoerd, alwaar men voor hetzelfde een praalgraf oprigtte. Hij liet eenen zoon na *TEMOTHEUS* genaamd, die, even als zijn vader, zich in de gevechten onderscheidde. Zijn leven is beknoptelijk door *CORNELIUS NEPOS* beschreven.

CONON, een sterrekundige van het eiland *Samos*, stond in letterkundige en vriendschapsbetrekking met *ARCHIMEDES*, die hem van tijd tot tijd *problema's* zond. Hij is het, die omtrent het jaar 300 vóór J. C. eene haarlok van *BERENICE*, zuster en vrouw van *PTOLEMEUS EVERGETES*, onder de sternten plaatste. Deze koningin over het lot van haren echtgenoot bekommerd, die toenmaals in den loop zijner overwinningen was, deed de gelofte, om, indien hij zegevierend mogt terug keeren, eene harer haarlokken te laten wijden. Haar wensch vervuld zijnde, kweet zij zich van hare gelofte. De gewijde haren waren den volgende dag verdwenen. *CONON*, een goede wiskunstenaar, maar nog beter hoveling, troostte den over dit verlies diep bedroefden *EVERGETES*, door hem te verzekeren, dat de haarlok van *BERENICE* in den Hemel was opgenomen. Er zijn zeven sterren bij den staart des leeuws, die tot dus verre geen deel hadden uitgemaakt van enig gesternte; de sterrekundige

wees dezelve den koning aan, en zeide hem, dat dezelve de haarlok zijner vrouw waren, en PTOLEMEUS wilde zulks wel gelooven. CATULLUS heeft in Latijnsche verzen, de vertaling van een Grieksch dichtstukje van CALLIMACHUS over dat onderwerp nagelaten.

CONFLICTICA (NICOLAAS), te Reimerswaal in Zeeland geboren, een beroemd dichter ten tijde van KAREL V. GUICIARDIN heeft een Latijnsch vers in zijn werk (bladz. 281) gelascht, dat hij bij de komst van PHILIPPUS II., in Zeeland, aan zijne deur geplakt, en waarin hij den treurigen staat der stad en heerlijkheid van Reimerswaal ten duidelijkste afgeschilderd had. LA RUE noemt hem CONFLITA, en een ander schrijver CROMFLIETENSIS.

CONRAD (FREDERIK WILLEM), den 21 December 1769 te Delft geboren, en den 8 Februarij 1808, als Inspecteur Generaal van den Waterstaat in het koningrijk Holland overleden, oefende zich eerst in de militaire genie, doch zag weldra van dezelve af, om zich meer bijzonder op de Waterbouwkunde, burgerlijke bouwkunde enz. toe te leggen. Na zijne studiën volbragt te hebben, werd CONRAD het eerst gebruikt, aan eene be-

dijking der linie tusschen Hulst en Axel. In 1787 werd hij tot Landmeter bij het hof van Holland benoemd, en in die betrekking bij de rivieren, van dat gewest aangesteld. In 1796 werd hem de post van Adjunct-Generaal Opziener, bij het Hoog-Heemraadschap van Rijnland opgedragen; door dezen post kwam hij in naauwe betrekking met den Inspecteur-Generaal van den Waterstaat, den beroemden en kundigen C. BRUNINGS (zie dat artikel), die hem verder tot leermeester en vader verstrekte. In 1798, tot lid der commissie van de Nieuwwoopsche droogmakerij en verveening van den Krimperwaard, twee jaren later tot Commissaris-Inspecteur over 's Lands waterwerken, en den waterstaat aangesteld, en in 1802 met een onderzoek ter plaatse zelve, betrekkelijk eene uitwatering van Rijnlands Boezem, bij Katwijk aan zee, schreef hij in het laatstgenoemde jaar tevens de schoone verhandeling: *Over den Rijnlandschen Slaperdijk bij Sparendam, met opzigt tot deszelfs gevolgen, zoo voor den waterstaat van Rijnland, als voor de stad Amsterdam.* In 1803 werd hij inspecteur over 's lands zeehavens en zeegaten, en, in het volgende jaar mede-bestuurder der te maken werken aan de Katwijksche uitwatering-

Aan het in stand brengen van dit groote werk was hij onvermoeid bezig, en bragt hetzelfde zoo gelukkig, ten einde, dat hij er den roem, van alle binnen- en buitenlandse waterbouwkundigen door verwierf. Na het voor CONRADS smartelijk overlijden van den heer BRUNINGS werd hij in deszelfs plaats, tot opziener-generaal over al de waterwerken van *Rijnland* aangesteld, en weinige maanden later, in 1806 trad hij geheel als opvolger van BRUNINGS, als *Inspecteur-Generaal van den Waterstaat in het koninkrijk Holland* op, welken aanzienlijken post hij tot aan zijnen doot heeft bekleed. Behalve de reeds genoemde *Verhandeling* enz. heeft CONRAD nog geschreven: eene *Lofrede* op zijnen vriend en begunstiger CHRISTIAAN BRUNINGS, eene keurige verhandeling, door het uitvoerend bewind der Bataafsche republiek, met den gouden eerpenning bekroond, doch die nooit in het licht is gegeven, verder *verslagen, plannen en kaarten*, den *Waterstaat* betreffende en door hem aan 'slands bestuur aangeboden. Niet alleen, dat zijne verheffing van den eenen gewigtigen post tot den anderen, genoegzaam getuigde in welk vertrouwen hij stond, maar ook werden zijne verdiensten door verscheidene geleerde genootschappen erkend en

gehuldigd: de *Hollandische Maatschappij van wetenschappen te Haarlem*, en der *Proefondervindelijke Wijsbegeerte te Rotterdam*, het *Zeeuwsche genootschap van kunsten en wetenschappen te Middelburg*, en de *Maatschappij der wetenschappen te Utrecht*, namen hem onder hunne leden op. Koning LODEWIJK NAPOLEON schonk hem de *Orde der Unie*. Ook werd zijne gedachtenis, bij gelegenheid der feestviering dier orde, den 25 April 1808, te *Amsterdam*, door den Leijdschen hoogleeraar VAN DER PALM, op eene ongekunstelde welsprekende wijze, dien uitmuntenden redenaar waardig, gehuldigd.

CONRADIN, of KOENRAAD de jonge, zoon van KOENRAAD IV. en van ELIZABETH, dochter van OTTO, Hertog van *Beijeren*, werd in 1251 geboren, en was pas drie jaren oud toen zijn vader overleed, het regentschap van het koninkrijk *Napels* aan MANFRED of MAINFROI, een door allerlei misdaden hatefulijken prins, die het erfdeel van zijnen pupil overweldigde, en als een dwingeland regeerde, nalatende. URBANUS IV., de strooptogten moede, welke hij niet ophield op het grondgebied van den *Kerkelyken staat* te doen, beriep KAREL VAN ANJOU, en gaf hem, in hoedanigheid van Opper-leenheer de

instelling van dat benarde koningrijk. Na den dood van MANFRED, in een tegen KAREL verloren slag gesneuveld, kwam CONRADIN om zijne regten te doen gelden. De Gibellijnen van Italië, ontvingen hem als keizer, te Rome in het kapitoel. Alle harten waren hem toegedaan, en, door eene zonderlinge beschikking, zegt een geschiedschrijver, verklaarden zich de Romeinen en Muzelmannen te gelijker tijd te zijnen gunste. Van den eenen kant, begaf zich de infant HENDRIK, broeder van ALFONSUS X. koning van Kastilië, een waar dolend ridder, naar Italië, en deed zich, ten einde de regten van CONRADIN te kunnen ondersteunen, te Rome, tot senator verklaren. Van den anderen kant leent hem een koning van Tunis geld en galeijen, en al de Sarracenen, die in het koningrijk Napels gebleven waren, nemen de wapens op, om hem te verdedigen. Al deze hulpmiddelen waren nutteloos. CONRADIN, na het verlies van eenen veldslag, gevangen genomen, werd in 1269, door beulshanden, midden op het openbare plein van Napels onthalsd. Deze ongelukkige prins wierp zijnen handschoen van het schavot onder de menigte, ten bewijze van leenhuldiging, welke hij aan dengenen zijner bloedverwanten gaf, die

hem zou willen wreken. Een edelman, die de vrijpostigheid had gehad, van denzelven optenemen, bragt hem naar JACOBUS, koning van Arragon, die met eene dochter van MANFRED gehuwd was. Op deze wijze eindigde door den schandelijksten dood, dit geslacht der Zwabische vorsten, dat zoo vele koningen en keizers had voortgebracht. De ongelukkige CONRADIN was eerst 17 jaren oud toen hij onthoofd werd. Het is zeer valsch dat paus CLEMENS IV. (zie dat artikel) deze wreedheid zou hebben aangeraden of goedgekeurd.

CONRADUS. — Zie KOENRAAD.

CONRART (VALENTIJN), raadsheer en secretaris des konings van Frankrijk, te Parijs in 1603 geboren. De Fransche Akademie beschouwt hem als haren vader. Het was in zijn huis, dat die maatschappij in 1629 opgericht werd, en tot in 1634 hare vergaderingen hield. CONRART bragt veel toe, om die bijeenkomsten, door zijnen smaak, zijne innemendheid en zijne bescheidenheid aangenaam te maken. En hoewel hij ook met de doode talen geheel en al onbekend was, en zijne *Lettres* etc. (*Gemeenzame brieven aan FILIBIANUS*), Parijs, 1631, in 12.mo, zijne

Traité etc. (Verhandeling over de sierlijkheid des redenaars), Parijs, 1657, in 12.mo (*), die in 1686, onder den titel van *MICHEL le faucheur*, andermaal in het licht is verschenen, en eenige andere stukjes, die ons van hem overblijven, geene groote verdiensten bezitten, is hij toch nog beroemd. CONRART overleed den 23 September 1675. Hij was de gewaand hervormde Godsdienst toegedaan. Men zegt, dat hij de schriften van den predikant CLAUDE overzag, alvorens deze dezelve in het licht gaf. CONRART was een bloedverwant van GODEAU, later bisschop van *Vence*. Wanneer deze te *Parijs* kwam, nam hij zijnen intrek bij hem; de geletterden verzamelden zich alsdan aan dat huis, om den abt zijne dichtstukken te hooren voorlezen: en ziedaar de eerste oorsprong der Fransche akademie.

CONRINGS of CORINGIUS (HERMANUS), hoogleeraar in de regtsgeleerdheid te *Helmstadt*, den 9 November 1606, te *Norden*, in *Oost-Vriesland* geboren, en overleden in 1681, werd door verscheidene vorsten over de zaken van *Duitschland*, en over de geschiedenis der latere eeuwen, welke hij volkomen meester was, geraadpleegd.

Hij heeft vele werken over de regtsgeleerdheid, geschiedenis, de oudheden, Duitsehe volken, enz. nagelaten. De voornaamste derzelve zijn: 1.º *De antiquitatibus academicis dissertationes sex*. Deze verhandelingen, zijn door de zorg van HEUMANN, te *Göttingen*, in 1739, in 4.to, onder dezen titel herdrukt: *De antiquitatibus academicis dissertationes septem, una cum ejus supplementis, recognovit CHRISTOPHORUS AUGUSTUS HEUMANN, adjectique bibliothecam historicam academicam; accedunt GEORGIAE AUGUSTAE privilegia*. — 2.º *Opera juridica, politica et philosophica*. — 3.º *De origine juris Germanici*, enz. Zijne vaderlandsliefde en zijne ligtgeloovigheid, hebben hem vele dingen in het wild doen uitkramen, vooral wanneer dezelve aan zijn land gunstig hebben geschenen. De verzameling der werken van CONRINGS, is te *Brunswijk* in 1730, in 6 dl.ⁿ in fol. in het licht verschenen.

CONSALVI (HERCULES), kardinaal en minister van staat te *Rome*, werd in die stad den 8 Junij 1757 geboren. Hij was de zoon van den Markgraaf JOZEF CONSALVI, en van MARIA CARANDINI. Na zijne studien met roem volbragt te heb-

(*) CONRART is niet de schrijver, maar de uitgever van dit werk.

ben, werd hij door Paus PIUS VI. tot prelaat benoemd. Hij bekleedde onderscheidene posten bij verschillende regthbanken, en na zich in dezelve door buitengewone talenten en eenen grooten ijver onderscheiden te hebben, benoemde dezelfde Opperpriester hem in November 1792 tot bijzitter der *rota* voor *Rome*. Bij de aannadering der Franschen werd hem door PIUS VI. bijzonder den last opgedragen, om voor de veiligheid der stad te waken, ook verdedigde hij tot in het uiterste, zoo wel mondelings als schriftelijk de regten van den Heiligen stoel, tegen den inval der republikeinsche troepen. Hij schreef aan hunnen veldheer eenen brief, waarin hij ontegensprekelijk het wettige bezit der Paussen van de Romeinsche staten, sedert meer dan tien eeuwen erkend en bekrachtigd, bewees. Deze edele onverschrokkenheid moest aan diegene mishagen, die alles wilden overweldigen en veranderen. Toen de Franschen zich in 1798, na PIUS VI. in zijn eigen paleis te hebben gevangen genomen, van *Rome* meester maakten, werd CONSALVI mede aangehouden in de gevangenis geworpen, en tot ballingschap veroordeeld. Hij volgde het lot van den Kardinaal CHIARAMONTI, aan wien hij zich verbond. Middelerwijl had

BONAPARTE uit *Egypte* teruggekeerd, het bestuur in *Frankrijk* veranderd, en zich tot Consul doen uitroepen; zeer wel wetende, dat men zonder Godsdienst de volken niet kan besturen, was hij er op bedacht om de religie te herstellen, welke de regeringlooze godverzaking vernietigd had. PIUS VI. was in zijne ballingschap te *Valence* (fr. Dept. *Drôme*) overleden, en de stoel van den H. PETRUS bleef openstaan. Men hield dus een Conclave te *Venetie*, waarin de Kardinaal CHIARAMONTI tegenwoordig was. CONSALVI volgde hem, en werd tot Secretaris van het Conclave benoemd, dat CHIARAMONTI, onder den naam van PIUS VII., op den heiligen stoel plaatste. In *Rome* teruggekeerd zijnde, benoemde die Paus CONSALVI tot Secretaris van staat; en verhief hem den 11 Augustus 1800, als kardinaal Diaken, tot het purper. Zijn ijver en de wijsheid zijner inzichten deden hem het vertrouwen winnen van den Opperpriester, die bijna alle wereldlijke en kerkelijke zaken in handen van den Kardinaal CONSALVI stelde. Eenige maanden daarna kwam de kardinaal te *Parijs*, en onderteekende met de Heeren SPINA en CASELLI (later kardinalen) het concordaat van 1801. BONAPARTE ontving den kardinaal CONSALVI met

onderscheiding, en gedurende eenige jaren stond de heilige Stoel in vrij goede verstandhouding met het Fransche bestuur. Maar BONAPARTE, keizer geworden zijnde, streefde naar de overheersching van geheel *Europa*, en de oude hoofdstad der wereld kon aan zijne reusachtige ontwerpen niet ontsnappen. Hij begon met van PIUS VII. bewilligingen te vorderen, die onmogelijk, en met de waardigheid van Opperpriester en Souverein van *Rome* strijdig waren. De kardinaal CONSALVI was al te helderziende om, te midden der listige redeneringen van BONAPARTE, zijne ware bedoelingen niet te ontdekken. Op de onregtvaardige aanmatigingen volgden weldra willekeurige handelingen. De edele standvastigheid van PIUS VII. verbitterde hem, en hij schreef dezelve grootendeels toe, aan den invloed van den kardinaal CONSALVI. In zijne *dépêches* naar *Rome* herhaalde hij steeds, dat de Paus door slechte raadslieden omgeven was. Daar de secretaris van staat zich verbeeldde, van door zijne eigene opoffering de rust tusschen de beide besturen te zullen herstellen, zoo legde hij zijnen post vrijwillig neder, werd opgevolgd door den kardinaal CASSONI, en onttrok zich in Junij 1806 aan alle zaken. De boezemvriend van den kardinaal

CAPRARA zijnde, schreef hij hem eenen brief, om hem met zijn genomen besluit bekend te maken, waarin hij de beweegredenen met even zoo vele zedigheid als omzigtigheid ontwikkelde. Men vindt dezen brief in het werk *Précis des contestations entre le Saint-Siège et BUONAPARTE* (Kort begrip der geschillen tusschen den Heiligen Stoel en BONAPARTE), door Schoël, *Parijs*, 1809, 1.e Dl. blad. 148. Ondanks zijne verwijdering van de staatszaken, was de kardinaal CONSALVI uitgenoodigd, om in 1810, bij gelegenheid van het huwelijk van NAPOLEON met de Aartshertogin MARIA LOUISA naar *Parijs* te komen. Daar hij bij de huwelijksplegtigheid niet had willen tegenwoordig zijn, zoo liet BONAPARTE hem verbieden de teekenen zijner waardigheid te dragen, en verbande hem vervolgens naar *Mézières*, alwaar hij tot in 1813 bleef. PIUS VII. was zoo wel als zijn voorganger, uit *Rome* opgeligt, en men had hem *Fontainebleau* als plaats zijner ballingschap aangewezen. CONSALVI verkreeg de vergunning om zich naar hem te begeven, en volgde hem te *Bezières*, werwaarts men den Opperpriester vervoerde. De val van BONAPARTE maakte een einde aan de gevangenschap van PIUS VII. en van zijne kardinalen; en,

zoodra hij in Rome was teruggekeerd, gaf hij aan den kardinaal CONSALVI zijnen eersten post terug met dien van secretaris der Brevens. Nadat de Verbondene Mogendheden, zich te Londen verzameld hadden, gaf de kardinaal zich derwaarts, in hoedanigheid van gevolmagtigde van het hof van Rome. Deze zending had waarschijnlijk ten doel, om aan den heiligen Vader al de Romeinsche staten te doen wedergeven; maar de Staatkundige weegschaal van Europa, sloot, onder andere uit deszelfs evenwigt, het gewest Venaisin, gedurende de Fransche omwenteling overweldigd, en dat bepaaldelijk aan Frankrijk verbleef. Alvorens naar Engeland overtesteken, kwam de kardinaal CONSALVI te Parijs, om LOUWIS XVIII. bij zijne gelukkige herstelling geluk te wenschen. Het schijnt ook, dat de kardinaal bij deze gelegenheid eenige onderhandeling heeft willen aanknoopen ten opzichte van het Venaisinsche, en enkel ontwijkende antwoorden ontving. Te Londen aangekomen, verscheen hij aldaar openlijk, met de teekens zijner waardigheid bekleed, hetwelk eenen zekeren indruk verwekte in eene hoofdstad, alwaar men sedert twee eeuwen geenen Apostolischen legaat had gezien. In een gehoor bij den Prins-Regent

VII. DEEL.

(later GEORGE IV.) toegelaten, werd hij met onderscheiding ontvangen. Hij bood hem zijne Breve aan even gelijk aan de andere Vorsten, en verzocht hem om zijne bescherming voor de Roomsche kerk. Hij begaf zich vervolgens naar Weenen, alwaar dezelfde Vorsten een congres hielden, ter regeling der verschillende Europesche aangelegenheden. Daar keizer FRANCISCUS II., zich niet naar Londen had begeven, zoo bood de legaat hem in deszelfs hoofdstad zijne Breve aan. Hij verkreeg van de Vorsten, zoo als zulks tot dusverre gebruikelijk was geweest, dat de Legaten en Nuntiusen van den heiligen Stoel, den voorrang zouden hebben boven de Ministers van alle andere hoven, zonder zelfs de oncatholijken uitzonderden. Door een besluit van dit congres gaf men aan den heiligen Stoel deszelfs oude gewesten terug met uitzondering van het Venaisinsche, en van dat gedeelte der legatie van Ferrara aan den linker oever van den Po gelegen, en in de Venetiaansche Staten begrepen, welke men aan den keizer van Oostenrijk had toegekend. Nadat deze zaak ten einde was gelopen, sloot de kardinaal CONSALVI Concordaten met Oostenrijk, Frankrijk, Beieren, Pruissen, Napels, Sa-

D d

voosje, het koninkrijk *Polen*, *Toskanen*. CONSALVI sprak zeer vloeibaar, bezat edele en bescheidene manieren, waarmede hij eenen gematigden en verzoenenden geest paarde; ook won hij de achting van alle Vorsten en staatsdienaars, te midden van welke hij eene aanmerkelijke rol speelde. Na zijne moeilijke zending op eene eervolle wijze volbragt te hebben, kwam hij te *Rome* terug, en hield zich bezig, om aan de zaken derzelvev eersten gang te geven. Den 10 April 1821 vaardigde hij een edikt uit tegen de geheime genootschappen, waardoor men de schuldigen aan de strengste straffen onderwierp. Deze gestrengheid was des te noodzakelijker daar het naburige koninkrijk *Napels*, de bakermat was van de sekte der *Carbonari*. Het schijnt echter, dat de Kardinaal aan de denkbeelden van den dag eenigzins het oor leende zoo als hij zulks betuigt in zijn *motu proprio* van 1816, waarin men hier en daar eenige liberale denkbeelden waarneemt. Maar dus handelende gaf hij welligt toe aan gebiedende omstandigheden. Er bevond zich te *Rome* eene talrijke partij, die aanzienlijke personen telde, ten die zeer naar een wereldlijk bestuur overhelende, het ontwerp van BONAPARTE had ondersteund, om

Rome aan het kerkelijk bestuur te ontveldigen, en zijnen zoon als koning aan die oude stad te geven. Om deze partij te ontwapenen, gaf de Kardinaal eenige belangrijke bewilligingen, die echter bij gelegenheid weder konden ingetrokken worden. De Kardinaal CONSALVI bewees opregtelijk den dood van PIUS VII, en na de verkiezing van LEO XII. begaf hij zich naar *Porto d'Anzo*. Sedert verscheidene maanden was zijne gezondheid begonnen af te nemen. De beroemdste geneesheeren van *Italië* en *Frankrijk* werden geraadpleegd; maar hunne voorschriften stonden dikwijls in tegenspraak, en verergerden den staat van den zieke. Daar de zee-lucht hem ook niet verligt had, zoo kwam hij te *Rome* terug, en den 22 Februarij 1824 openbaarde zich eene ontsteking der long. Toen hij zijn einde voelde naderen, wenschte hij den pauselijken zegen te ontvangen en LEO XII. zond hem te dien einde den Groot-Penitentiaris, kardinaal CAS- TIGLIONE (later Pius VIII.) De zieke overleefde dezen laatsten aanval slechts 48 uren, en overleed den 24 Februarij in den ouderdom van 67 jaren. Bij de ontleding van zijn lijk vond men de ware oorzaken van de ziekte, en den dood des

kardinaals; het was eene gebrekkige vorming van het kraakbeen, dat tot heen geworden en zeer uitstekend was; men bemerkte ook, dat de regter long aan het middenrif en aan den rug was aangegroeid, en eindelijk behalve dat het hart het dubbele der gewone dikte had, en dat er zich eene overlooping van bloed in het hartvlies bevond, was de long-ader buitengemeen uitgezet. Zijne overblijfselen rusten in de kerk van den heiligen MARCELLUS in eene marmeren aschkruik.

CONSENTES, naam, welken men aan de Goden en Godinnen van den eersten rang gaf. Zij waren twaalf in getal, te weten: JUPITER, NEPTUNUS, MARS, APOLLO, MERCURIUS, VULCANUS, JUNO, VESTA, MINERVA, VENUS, DIANA, CERES. Deze twaalf Godheden bestuurden de 12 maanden des jaars. Elke derzelve had eene maand, die haar was toegewezen, en derzelve twaalf standbeelden, waren op het openbare plein van Rome opgerigt. Hare feesten noemde men *Consentes*.

CONSTANS I. (FLAVIUS JULIUS), derde zoon van KONSTANTIÏN den Grooten, en van FAUSTA, werd in 320 geboren, en in 333 tot CÆSAR uitgeroepen. In 337, na

den dood zijn vaders, viel hem Italië, Afrika en Illyrië ten deel; en na den dood van zijn broeder KONSTANTIÏN, die hem den oorlog had verklaard, Gallië, Spanje en Groot-Britanië. CONSTANS meester van het geheele Westen, beschermde de waarheid tegen de dwalingen der Arianen. Daar de Kettters van de toegewendheid van CONSTANTIÏUS gebruik maakten, om de Catholijken te vervolgen, zoo schreef hij hem, dat indien hij den heiligen ATHANASIÏS geen regt deed wedervaren, hij zelf zich naar *Alexandrië* zou begeven om hem te herstellen, er zijne vijanden uit te verdrijven, en dezelve te straffen, zoo als zij zulks verdienden. Hij liet in 347 de kerkvergadering van *Sardica* beleggen en deed zijn best om de scheuring der Donatisten uit te dooven. Deze beschermder der Kerk kwam op eene zeer noodlottige wijze om het leven. MAGNENTIÏS dien de keizer met weldaden overladen had, en die te *Autun* in 340 het bewind voerde, sloeg aan het muiten, en deed zich zelve tot CÆSAR uitroepen. CONSTANS daardoor verschrikt, vlugtte naar *Spanje*; maar PATISON, een sluikmoorder van MAGNENTIÏS, haalde hem in met eenige soldaten aan den voet der *Pyreneën*, alwaar hij, niemand, dan eenen eeni-

gen frank, met naam **LEMOGAISE**, tot verdediger hebbende, in 350 gedood werd. De Christenen hebben dezen Vorst zeer geprezen. De Heidenen hebben hem van de grootste ondeugden beschuldigd; maar wijl hij zich tegen deze laatste verklaarde zoo moet hunne getuigenis zeer verdacht schijnen. **CONSTANS** was pas 30 jaren toen hij vermoord werd, hij had er 13 geregeerd.

CONSTANS II., zoon van **HERACLIUS KONSTANTIJN**, en klein-zoon van **HERACLIUS**, werd in 641 in de plaats van zijnen oom **HERACLEONAS** gesteld. De Monotholiten hadden hem opgevoed; hij beschermde dezelve en liet zich door dezelve beheerschen. De Patriarch **PAULUS**, die zich van zijnen geest had meester gemaakt bewoog om, het *εὐδελεία* afte-schaffen, en te doen vervangen door het *κόπος*. Dit laatste was een edikt, waarin men, na de redenen voor en tegen te hebben voorgedragen, aan de regtzinnigen en aan de ketters verbod, om over de beide willen van **J. C.** te twisten. Paus **MARTINUS I.** was naauwelijks op den stoel van *Rome* verheven, of hij veroordeelde in 649, in de kerkvergadering van Lateranen het *Typos*. **CONSTANS** op zijnen broeder **THEODOSIUS**, aan wien het volk veel vriendschap be-

wees, verbitterd, dwong hem, uit vrees dat men hem tot de keizerlijk waardigheid mogt verheffen, van zich tot diaken te laten wijden; maar daar deze plegtigheid hem niet gerust stelde, zoo liet hij hem op eene wreede wijze vermoorden. De wroegingen, bittere vruchten der misdaad, beknelden hem dadelijk, en stelden onophoudelijk aan zijnen verwarden geest, het beeld van **THEODOSIUS** voor, die hem achtervolgde met eenen kelk in de hand, en hem toeriep: *Drink, barbaarsche broeder!* In 622, begaf hij zich naar *Italië*, om de Lombardijnen te beteugelen, en van daar naar *Rome*, alwaar hij alles wegnam, wat tot sieraad der stad verstrekke. Na dezelve ontbloot te hebben van alles, wat de woede en de gierigheid der barbaren niet hadden kunnen medenemen, ging hij naar *Sicilië*, om aldaar zijn hof te vestigen. Een even zoo slecht Vorst te *Syracusa* als te *Rome* zijnde, werkte hij de volken in den grond door zijne knevelarijen, hij ontnam aan de kerken, de schatten de heilige vaten en zelfs de sieraden der graven, en liet de grootste Heeren in folteringen omkomen. **ANDREAS**, zoon van den Patricier **THEODOSIUS**, volgde hem eens onder voorwendsel van hem te dienen, in het bad; hij nam de vaas waarmede men wa-

ter stortte en gaf er hem zulk eenen hevigen slag mede, dat hij hem in het jaar 668 dood nederstortte. Gehaat door de volken, nog hatelijker aan zijne familie, een vervolger der Catholijken zijnde, werd die dwingeland door niemand betreurd. Hij was met alle gebreken behebt, zonder eenige deugd te bezitten. Gerustelijk zag hij toe, dat de Sarracenen zijne staten veroverden, zich van *Afrika* en een gedeelte van *Azië* meester maakten, zonder aan het hoofd zijner troepen te durven verschijnen.

CONSTANT (HERMANUS), beoordeelend opziener der munt van *Toulouse*, gaf in 1657 te *Parijs* eene geleerde *Verhandeling* in het licht over het *hof der munten, en de uitgestrektheid van deszelfs regtsgebied*, 1 dl. in fol. De schrijver had uit de openbare handvesten, oude papieren, Bibliotheken, en onderscheidene geleerde kabinetten geput.

CONSTANT (JACOBUS), een beroemd geneesheer van *Lausanne*, in 1730 overleden, heeft verscheidene nuttige werken nagelaten, zoo als: 1.° *Le Medicin etc. (De liefdadige Geneesheer, heelmeester en kruidmenger)* met eene *Verhandeling over de pest*, Lyon, 1683, 3 dl. n, in 8.° — 2.° *Pharmacopée etc. (Apothekars handboek der Zwitsers)* 1709, in 12. mo

CONSTANT DE REBECQUE.
— Zie REBECQUE.

CONSTANTIA (FLAVIA JULIA VALERIA), oudste dochter van keizer CONSTANTIUS CHLORUS en van THEODORA, vereenigde met eene regelmatige schoonheid en eenen doordringenden geest, eenen moed boven hare sekse verheven, en eene deugd, die zich zelve steeds gelijk bleef. Men is van gevoelen, dat zij in het jaar 311, met haren broeder KONSTANTIÏN, die haar twee jaren daarna met LICINIUS in den echt deed treden, het Christendom omhelsde. Nadat de beide schoonbroeders zich in een onverzoenlijk geschil hadden gewikkeld, zoo werd de oorlogsfakkel ontstoken, om te weten wie meester van het rijk zoude blijven. Het lot der wapenen was LICINIUS ongunstig. Na in drie geregelde veldslagen overwonnen te zijn, werd hij, op bevel van KONSTANTIÏN gewurgd, daar die Vorst hem reeds eenmaal den vrede had verleend, welken de onrustige LICINIUS weldra verbroken had. Naauwelijks was CONSTANTIA den rouwtijd van haren echtgenoot ten einde of zij verloor LICINIUS haren eenigen zoon, een veelbelovenden Prins, die haar eenige troost uitmaakte. KONSTANTIÏN offerde hem op, aan de veiligheid zijner

zonen, en liet hem in den ouderdom van twaalf jaren ter dood brengen. **CONSTANTIA** smoorde hare verzuchtingen, en na den dood van **HELENA**, de moeder van **KONSTANTIÏN** had zij den grootsten invloed op den geest van haren broeder. Zij handhaafde aan het hof de **Arianen**, wier dwalingen zij op overreding van **EUSEBIUS** van *Nicomedië*, omhelsd had en overleed in die sekte in 330.

CONSTANTIA (**FLAVIA JULIA**), eerste vrouw van keizer **GRATIANUS**, was eene dochter van **CONSTANTIUS II.** (na wiens dood zij in 362 geboren werd) en van **FAUSTINA**. Toen de tiran **PROCOPIUS**, die zich haar bloedverwant noemde, zich in 366 als keizer had doen erkennen, droeg hij dit doorluchtige kind in zijne armen, ten einde daardoor de toegenegenheid der soldaten te winnen, aan wie de gedachtenis van **CONSTANTIUS** dierbaar was. **CONSTANTIA** was in haar dertiende jaar toen zij *Konstantinopel* verliet, om **GRATIANUS** te gaan huwen, die haar hartstogtelijk beminde, en haar reeds in 383 verloor.

CONSTANTIN (**ROBERT**), Doctor in de geneeskunde en Hoogleeraar in de schoone letteren, aan de universiteit van *Caen*, zijne geboortestad, bereikte, volgens den

president **DE THOU**, den ouderdom van 103 jaren. Een zoo hooge ouderdom verminderde noch zijne lichaamskrachten, noch zijne geestvermogens. Hij overleed aan eene ontsteking in de zijde of *pleuris* in 1605, en heeft nagelaten: 1.º *Dictionnaire etc. (Grieksch en Latijnsch Woordenboek)*, 2 dl.ⁿ, in fol. Geneve, 1592. **HENDRIK ETTIENNE**, had in het zijne de Grieksche woorden onder hunne wortels geplaatst; **CONSTANTIN** schikte dezelve in eene Alfabëtische orde. — 2.º Drie boeken met *Grieksche en Latijnsche oudheden*, — 3.º *Thesaurus rerum et verborum utriusque linguæ*. — 4.º *Supplementum linguæ latinæ, seu Dictionarium abstrusorum vocabulorum enz.*, Geneve, 1573, in 4.to Hij was bediende van **JULIUS SCALIGER** geweest, en gaf na den dood van dien geleerde, een gedeelte van deszelfs *Commentariën* op **THEOPHRASTUS** in het licht. Overigens twijfelt pater **NICERON** of **CONSTANTIN** wel den ouderdom van 103 jaren bereikt heeft, en men vindt zijne redenen in het 27.e deel zijner *Mémoires*, bladz. 247.

CONSTANTINA (**FLAVIA JULIA**), oudste dochter van keizer **KONSTANTIÏN** en van **FAUSTA**, werd in 335 door haren vader uitgehuwd aan **HANNIBALIENUS**, die eenigen

tijd daarna gedood werd, daarop in 351 door haren broeder CONSTANTIUS, aan haren neef GALLUS ten echt gegeven, die bij gelegenheid van dit huwelijk den titel van *Cæsar* ontving. Deze trotsche, gierige en onmenselijke vorstin, van het hardvochtige en beperkte karakter van haren echtgenoot gebruik makende, deed hem schreeuwende onregtvaardigheden, en talloze wreedheden begaan; zij deed hem van de eene misdaad in de andere vervallen, zelfs zoo verre dat hij het rijk wilde overweldigen. Maar CONSTANTIUS van den aanslag van GALLUS onderrigt, deed hem in 354 met het leven de hoop op de kroon verliezen, en CONSTANTIA onttrok zich enkel daardoor aan dezelfde straf, dat zij kort te voren, na eene ziekte van weinige dagen overleed.

CONSTANTINUS of KONSTANTIJN, een Syriër, werd na den dood van SISINIUS, den 4 Maart 708, op den stoel van den heiligen PETRUS verheven. Deze Opperpriester smaakte de voldoening, te vernemen, dat de Picters of Schotten, door de zorgen van den heiligen CEOLFRIEDUS, abt der beroemde kloosters van *Viremouth* en *Jarrow*, tot de gebruiken der algemeene kerk waren teruggebragt. Maar hij ontving

te gelijkertijd berigten, die zeer in staat waren om zijne vreugde te matigen. Keizer JUSTINIANUS, met de aanneming zijner nieuwe tucht steeds zeer ingenomen, noodigde den Paus op eene wijze uit, die veel naar een bevel geleek, om hem in *Griekenland* te komen bezoeken. Men had te *Rome* nog niet vergeten, wat aan den heiligen paus MARTINUS op eene dergelijke reis was overkomen. Doch ondanks alles, wat er van de natuurlijke gewelddadigheid van dien keizer te vreezen was, besloot CONSTANTINUS om te vertrekken, de geheele zorg voor zijnen persoon aan de Voorzienigheid overlatende. » Zijne hoop, zegt zeker schrijver, werd niet te leur gesteld. Al mogt de vorst ook slechte bedoelingen hebben gehad, de tegenwoordigheid des Opperpriesters, maakte zulk eenen indruk op hem, dat hij hem geen enkel woord van de reden zeide, waarom hij hem had doen komen. Te *Nicomedië*, waar de bijeenkomst plaats had, vierde de Paus de heilige geheimen; de keizer communiceerde uit zijne hand, verzocht hem de voorspreker zijner zonden te zijn, en vernieuwde al de voorregten, door zijne voorgangers aan de Roomsche kerk verleend." Dit is niet het eenige voorbeeld van plotselijke en on-

verwachte verandering, door de tegenwoordigheid van den opperpriester der Christenen, in trotsche en opgeblazene vorsten te weeg gebracht. In alle steden werden den Paus buitengewone eerbewijzingen aangedaan. Hij overleed den 9 April 715 na den heiligen Stoel door zijnen ijver en zijne deugden tot sieraad te hebben verstrekt.

CONSTANTINUS - TIBERIUS, onwettige Paus, maakte zich in 767 vóór de verheffing van **STEPHANUS III.** of **IV.**, zonder zelfs de geestelijke kruinschering te hebben ontvangen, meester van den heiligen Stoel. Hij werd getonsureerd en tot Bisschop van *Rome* gezalft door **GEORGIUS**, Bisschop van *Prenesta*. Alles beefde voor de factie van den onwettigen Paus, die meer dan een jaar in het bezit bleef van den heiligen Stoel. Dit is het eerste voorbeeld eener zoo gewelddadige onregtmatige bezitting. De Heer toonde op eene even zoo treffende wijze, welke straf zelfs diegene verdienen, die enkel uit vrees, de hand hadden geleend tot zulk eenen ergerlijken aanslag. Weinige dagen na de heiligschendige zalving van **CONSTANTINUS**, werd de Bisschop van *Prenesta* door eene ziekte aangestast, die hem van het gebruik van al zijne leden beroofde, en zijne regterhand zoodanig

verlamde, dat hij dezelve, niet meer aan zijnen mond kon brengen; hij overleed in dien staat, na gedurende eenigen tijd op eene treurige wijze gekwijnd te hebben. Wat **CONSTANTINUS** betreft: deze werd den 6 Augustus 768 uit de kerk van *Rome* verdreven, veroordeeld om het gezigt te verliezen, en tot aan zijnen dood, waarvan men het ware tijdstip niet kent, in een klooster opgesloten.

CONSTANTINUS (MANASSES), een Grieksch geschiedschrijver, bloeide omtrent het jaar 1150 onder keizer **MANUEL COMNENUS**. Hij schreef in Grieksche verzen, een *Kort begrip der Geschiedenis*, door **LEUNCLAVIUS** in het Latijn vertaald, en in 1655, op het *Louvre* in fol. gedrukt, hetzelfde maakt een gedeelte uit van het *Byzantium*. Het is eigenlijk eene kronijk van **ADAM** tot **ALEXIS COMNENUS**. Dezelve is met alle gebreken van de eeuws des schrijvers behebt, zoo als onbeschaafden stijl en ligtgeloovigheid. Hij is daarenboven ook de schrijver van eenen Roman in Grieksche verzen over de *Minnarijën van ARISTANDER en CALLITHEA*; waarvan men fragmenten vindt in de *Anecdota græca* van **VILLOISON**, *Venetie*, 1781, 2 dl.ⁿ in 4.to

CONSTANTINUS. — Zie **KONSTANTIËN**.

CONSTANTIUS (*Heilige*) een der eerste overheidspersonen der stad *Trier*, onderging den marteldood in de derde eeuw der kerk, onder RICTIQVARUS, Landvoogd van *Gallië*, met PALMATIUS, THYRSUS, CRESCENTIUS, JUSTINUS, LEANDER, ALEXANDER, SOTER HORMISDA, PAPYRIUS, CONSTANS, JOVINIANUS, en eene talrijke menigte inwoners derzelfde stad, van elken ouderdom, van elk geslacht, en van elken stand. De heilige FELIX, Bisschop van *Trier*, vervoerde in de vierde eeuw, de overblijfselen der genoemde heilige Martelaren en van vele anderen, wier namen niet tot ons gekomen zijn, naar de kerk der heilige Maagd buiten de muren, alwaar hij evenzeer het ligchaam van den heiligen PAULINUS, een' zijner voorgangers te ruste legde. Deze kerk, die uit hoofde van de oudheid van derzelve stichting, bij geene andere in *Gallië* behoeft onder te doen, is thans nog de bewaarplaats dier dierbare schatten.

CONSTANTIUS I. (FLAVIUS VALERIUS), bijgenaamd CHLORUS, uit hoofde van zijne bleeke kleur, was de zoon van EUTROPIUS, een beroemd man in *Dardanië*, en van CLAUDIA, de dochter van CRISPUS, een der broeders van keizer CLAUDIUS, de *Gothische*, en werd in 250

geboren. Reeds vroegtijdig bekend als een man vol wijsheid en moed, werd hij in 292 tot CÆSAR benoemd, en verdiende dien titel door zijne zegepralen in *Groot-Britannië* en *Germanië*. Hij scheidde alstoen van zijne eerste vrouw, om met THEODORA, de dochter van MAXIMILIAAN HERKULES, ambtgenoot van DIOCLETIANUS, in den echt te treden. Keizer geworden, door den afstand van DIOCLETIANUS, deelde hij in 305 het rijksbestuur met GALERIUS MAXIMIANUS: even als aan CÆSAR viel hem *Gallië*, *Spanje* en *Grootbritannië*, als mede de Franken ten deel, die zich van het land der Batavieren hadden meester gemaakt. Zijne voornaamste zorg was, om gelukkigen te maken, en hierin slaagde hij ook. De Christenen werden in het land aan zijn gebied onderworpen, niet geplaagd. Eens hield hij zich als of hij diegene uit zijn paleis wilde verdrijven, die geen afstand van het Christendom wilden doen; er deden er zich eenigen op, die hunne godsdienst aan hunne belangen opofferden, doch ook anderen, die liever hunne posten wilden verliezen, dan hun geweten te verraden. Hij wilde de eerste niet meer zien, daar hij zeide, dat lafhartigen, die hunnen God verraden hadden, veel

ligter hunnen Vorst zouden verraden, en aan de tweede vertrouwdde hij, na hen met weldaden te hebben overladen, zijnen persoon en zijne geheimen toe. Deze groote Vorst overleed te York in 306, na zijnen zoon KONSTANTIJN tot CÆSAR te hebben uitgeroepen. Men leest in EUSEBIUS, dat hij alvorens te sterven, verklaarde in den waren God te gelooven. Men moet hopen dat, dit geloof, de uitgebreidheid, de kracht, en het goddelijke licht heeft gehad, welke het Christelijke geloof vooronderstelt. De dapperheid van CONSTANTIUS CHLORUS benam hem zijne menschlievendheid niet. Als keizer was hij zedig en zachtmoedig; als oppermagtig heer stelde hij door zijne deugden, grenzen aan eene magt, die er geene had. Hij had geene schatkist, wijl hij wilde, dat elk zijner onderdanen er eene zoude bezitten. Daar DIOCLETIANUS, alvorens de kroon neder te leggen, zich aan hem door zijne afgezanten beklaagd had, dat hij verzuimde, zijne geldkisten te vullen, om in geval van nood te kunnen dienen, zoo vraagde hij eenigen tijd en beloofde eenen grooten schat te zullen vertoonen. Hij maakte daarop aan zijne vrienden en aan het volk, de omstandigheid bekend, waarin hij zich bevond, en verzocht hun, hem datgene te leenen, wat zij

zouden kunnen missen, zich verbindende, om het hun binnen weinige dagen terug te geven; zijne vertrekken werden dadelijk opgepropt met goud, zilver en edelgesteenten, van de grootste waarde. Hij liet alstoen de afgevaardigden binnen komen, en hunne verbaasdheid ziende, zeide hij hun, *dat zij er wel niet meer aan zouden twifelen, of de liefde en de rijkdommen des volks waren een verzekerde schat voor een' vorst.* Op de feestdagen leende hij het gouden en zilveren vaatwerk van zijne vrienden, wijl hij zulks zelf niet bezat. Terwijl de andere keizers, zijne ambtgenooten door een onrustig en wreed bijgeloof, de Christenen vervolgden, welke zij niet kenden, maakte CONSTANTIUS zich met dezelve bekend, en werd hun beschermer

CONSTANTIUS II, (FLAVIUS JULIUS), tweede zoon van KONSTANTIJN den' groote, en van FAUSTA, zijne tweede vrouw, werd te Sirmich in het jaar 317 der Christelijke tijdrekening geboren, in 323 tot CÆSAR benoemd, en in 337 tot keizer verheven. Om het rijk aan de drie zonen van KONSTANTIJN te verzekeren, vermoordden de soldaten hunne oomen en neven, en al de staatsdienaars van dien vorst, met uitzondering alleen van JULIANUS den' afvallige en GALLUS

deszelfs broeder. Sommige geschiedschrijvers hebben vermoed, dat CONSTANTIUS de bewerker van dien verschrikkelijken moord was geweest: de heilige ATHANASIUS verwijt hem zulks openlijk; en het karakter, dat hij ten toon spreidde toen hij keizer was, schijnt dit verwijt te bevestigen. Na deze gruwelijke bloedtooneelen verdeelden de zonen van KONSTANTIJN onderling het rijk. CONSTANTIUS verkreeg het *Oosten*, *Thracië* en *Griekenland*. In 338 trok hij tegen de Perzers op, die *Nisibië* belegerden, en die, na bij die stad overwonnen te zijn, het beleg opbraken, en naar hun land terug trokken. Deze voordeelen waren van korten duur. De Perzische veldheeren, op hunne beurt overwinnaars, hakten zijne legerbenden in de pan, en behaalden negen roemrijke overwinningen. Het Westen was niet geruster dan het Oosten. MAGNENTIUS, een Germaan van oorsprong, te *Autun*, door zijne soldaten tot keizer uitgeroepen, en VETRANIONUS, omtrent den zelfden tijd te *Sirmich*, in *Pannonië* verkozen, hadden de staten van KONSTANTIJN *den jonge* en van CONSTANS onderling verdeeld. VETRANIONUS door zijne soldaten verlaten, kwam de genade des keizers inroepen, en verkreeg van hem toereikende goederen,

om zijne overige levensdagen in overvloed doortebrengen. MAGNENTIUS, in den slag van *Mursia* (thans *Essek*), na eenen moedigen wederstand, overwonnen, zag zich verplicht de vlugt te nemen; andermaal in *Gallië*, door de veldheeren van CONSTANTIUS geslagen, bragt hij zich zelyen, om niet in de handen des overwinnaars te vallen, om het leven. Op deze wijze zag zich het Romeinsche rijk, tusschen de drie kinderen van KONSTANTIJN verdeeld, in 353 onder het gezag van eenen enkelen vereenigd. CONSTANTIUS geenen mededinger meer te vreezen hebbende, gaf zich aan de geheele woede van zijnen toorn over. Het was genoeg in verdenking te staan de partij van MAGNENTIUS gekozen te hebben, van door den laaghartigsten aanbrenger te worden aangeklaagd, om van zijne goederen beroofd, gevangen genomen of met den dood gestraft te worden. Al wie voor rijk werd gehouden, was noodzakelijk schuldig. Drie jaren daarna, in 356, kwam CONSTANTIUS voor de eerste maal te *Rome*, hield er eenen zegetogt, en deed er zich verachten. Op zijne bevelen vervoerde men de *obelisk*, door KONSTANTIJN uit *Heliopolis*, in *Egypte*, gebragt, en dezelve werd in de groote *circus* of renbaan opgerigt. De voorspoed van

JULIANUS, toenmaals overwinnaar in *Gallië*, wekte zijne afgunst op, vooral toen hij midden in *Azië*, alwaar hij zich toenmaals bevond, vernam, dat het leger hem den titel van **AUGUSTUS** had gegeven. In alder ijl trok hij tegen hem op, toen hij in 361 te *Mopsuesta*, aan den voet van den berg *Taurus*, overleed. **Euzoïus**, een Ariaan, doopte hem eenige oogenblikken voor zijnen dood. Deze sekte had onder zijn bestuur gezegevierd, en de waarheid en onschuld waren onderdrukt. Men weet met welk eenen moed, **OSIUS**, Bisschop van *Cordova*, zich tegen het onbillijk verlangen van dien keizer verzette, die den heilige **ATHANASIUS** buiten bediening wilde stellen, wjl hij zich tegen de noodlottige bedoelingen der Arianen aankantte (zie **OSIUS**). Deze eierzuchtige, afgunstige, wantrouwende vorst, door zijne gesnedenen en zijne hovelingen beheerscht, werd eindelijk door zijne zwakheden bedrogen; en, zegt zeker geschiedschrijver, indien hij het leven niet had verloren, zou hij ten minste het rijk verloren hebben. Een andere geschiedschrijver spreekt over hem op de volgende wijze: *Zwak, onbestendig, nieuwsgierig en bijgeloovig, maar vooral door eene razende zucht om te dogmati-

seren bezield, deed **CONSTANTIUS** meer kwaad aan de ware Godsdienst, dan de ongeloofige vervolgers. Verleidend, zoo lang als hij iets te vreezen had; gewelddadig en wreed, zoodra hij willekeurig vorst van het rijk was, zou zijn dood voor de geheele Christen-wereld, eene oorzaak van vreugde zijn geweest, indien een kettersche vervolger niet een afgodische afvallige tot opvolger had gehad." Deze was **JULIANUS**.

CONSTANTIUS, veldheer der Romeinsche legerbenden verdreef de Gothen uit *Gallië*, en nam den muiteling **ATTALUS** gevangen. **HONORIUS** deed hem in 417 met zijne zuster **PLACIDIA** huwen, en nam hem als deelgenoot aan in het bestuur des rijks; maar niet lang had hij genot van die eer, daar hij reeds in 421, als een krijgsman en staatkundige betreurd, overleed.

CONSTANTIUS FAULKON, of **PHALKON**, of **PAULKON**, wiens ware naam was **KONSTANTIÏN**, volgens den ridder **DE FORBIN**, de zoon van eenen herbergier van *Cephalonia*, of, volgens anderen, van eenen edelen Venetiaan, die de zoon van den landvoogd van dat eiland was, bragt het door zijne schrandtheid zoo ver, dat hij *Barcalon*, dat is, eerste staatsdienaar, of Groot-Visir van

het koninkrijk *Siam* werd. Hij hield zich in den beginne bezig met de belangen van zijne godsdienst, en bewoog den koning om eene verbindtenis aantegeaan met koning **LODEWIJK XIV.** Drie Siamezen vertrokken naar *Frankrijk* met groote geschenken, en met den last, om te verklaren, dat de Indische vorst, door den roem van den Franschen koning bekoord, geen ander handelverbond wilde aangaan dan met zijne natie; dat hij er zelfs niet zeer van verwijderd was, om Christen te worden. De eerste afgevaardigden, kwamen in 1680 op zee om het leven: de tweede kwamen in 1684 te *Versailles* aan. **LODEWIJK XIV.** steeds bereid, om de middelen ter bevordering van het Christendom te ondersteunen, zond twee afgevaardigden, den ridder van *Chau-mont*, de abt de *CHOISI* en zes Jesuiten naar den koning van *Siam*. Zij werden op eene prachtige wijze ontvangen. De koning van *Siam* beloofde zich in onze Godsdienst te doen onderwijzen; maar eenige Mandarijnen, aan welker hoofd **PITRACHA**, de zoon van de voedstervrouw des konings, zich bevond, maakten eene zamenzwering, om de Franschen uit het land te verdrijven, en zich meester te maken van de zaken. **CONSTANTIUS** kwam in folteringen om het leven. **PITRA-**

CHA hield den koning in zijn paleis gevangen, en beklom den troon na zijnen dood, niet zonder verdenking van de dagen zijns meesters verkort te hebben. De echtgenoot van **CONSTANTIUS** werd eerst door den zoon van **PITRACHA** verzocht, om in zijn vrouwentimmer of *Serail* te gaan; maar zulks geweigerd hebbende, werd zij veroordeeld, om in de keuken van den overweldiger te dienen, die haar later de opvoeding zijner kinderen toevertrouwde. Er bestaan twee levensbeschrijvingen van **CONSTANTIUS**: de eene door pater **D'ORLÉANS**, 1690, in 12.mo, die hem als een weldenkend man, en een ijverig Christen voorstelt; de andere door **DESLANDES**, 1755, in 12.mo, die hem met de zwartste kleuren afschildert; maar wijl alles, wat betrekking tot de Godsdienst had, aan dien schrijver hatelijk scheen, en **CONSTANTIUS** genoeg godsdienst bezat, om zijnen haat te verdienen, zoo moet zijne getuigenis, meer dan verdacht toeschijnen. Het is daarenboven te vermoeden, dat men den Siameschen staatsdienaar in 1690 beter kende, dan in 1755.

CONSUS, God der raadgevingen. De Romeinen hadden te zijner eer onder een klein dak in de groote *circus*, aan het einde der renbaan een altaar opgerigt. De-

ze kleine tempel was ter helft in de aarde verdiept. Men vierde prachtige feesten te zijner eere. Men beweert dat deze God aan ROMULUS had aangeraden, de Sabijnsche vrouwen te rooven.

CONTANT (JOZEF), een beroemde bouwkunstenaar, te *Ivry-sur-Seine*, in 1698 geboren, behaalde reeds vroegtijdig eenen grooten roem en werd met de oprigting van een aantal aanzienlijke gebouwen belast; zoo als de *de kerk van Panthemont*, waarvan men vooral de stoude gewelven bewondert; het *Palais-Royal*, het *Belvedere van St Cloud*, de kerk der stad *Condé in Vlaanderen*, het *Gouvernementsgebouw te Rijssel*, de *Magdalena Kerk te Parijs*, welke hij niet heeft kunnen voltoojen. Het is ook volgens zijne teekeningen, dat de *kerk van den heiligen WASTUS*, te *Atrecht* is opgetrokken. Er bestaat van hem een boekdeel in fol., volgens zijne bouwkundige werken gegraveerd. Hij overleed te *Parijs* den 1 October 1777.

CONTANT DE LA MOLLETTE (PHILIPPUS DE) den 29 Augustus 1737, te *Côte Saint ANDRÉ*, in *Dauphiné* geboren, volbragt, daar hij zich tot den geestelijken staat bestemde, zijne stu-

diën in de *Sorbonne*, alwaar hij in 1765 tot Doctor bevorderd werd. Het Hebréeuwsch (en andere Oostersche talen beoefend hebbende, verdedigde hij op de heilige Schrift eene *thesis* in zes talen, die in één deel in 4.to gedrukt werd. Hij werd vervolgens tot Groot-Vikaris van het biskdom *Vienne* benoemd, alwaar de ambtsbezigheden hem niet beletteden onderscheidene werken in het licht te geven. Deze geleerde en eerbiedwaardige geestelijke werd een der slagtoffers der revolutionairen en kwam in 1793 om het leven. Men kent van hem de volgende werken: 1.º *Essai sur l'écriture etc.* (Proeve over de heilige schrift of geschiedkundig tafereel van het voordeel hetwelk men kan trekken, van de Oostersche talen tot goed verstand van de gewijde Boeken), 1775, in 12.mo Aan het hoofd van dit boekdeel komt eene plaat voor, onderscheidene Oostersche alphabetten voorstellende. — 2.º *Nouvelle méthode etc.* (Nieuwe wijze, om den waren zin der heilige Schrift te vinden), 1777, 2 dl.ⁿ in 12.mo — 3.º *La Genèse expliquée etc.* (Genesesis verklaard, volgens de oorspronkelijke teksten, met antwoorden op de bezwaren der ongeloofigen), 1777, 3 dl.ⁿ in 12.mo Hij

geeft zeer bondige antwoorden, op verscheidene tegenwerpingen uit de werken van **VOLTAIRE** ontleend. — 4.° *Exode expliqué* (*Exodus verklaard*), 1780, 3 dl.ⁿ in 12.mo — 5.° *Les Psaumes expliqués* (*De Psalmen verklaard*), 1781, 3 dl.ⁿ in 12.mo — 6.° *Le Lévitique expliqué* (*Leviticus verklaard*), 1785, in 12.mo — 7.° *Traité etc.* (*Verhandeling over de dicht- en toonkunst der Hebreërs*), 1781, in 12.mo — 8.° *Nouvelle Bible etc.* (*Nieuwe Bijbel in vele talen*), 1 dl. in 4.to Dit werk is zeer zeldzaam geworden. De Abt **CONTANT DE LA MELOTTE** wordt in het verslag over de Geschiedenis, in naam van het Instituut door den Heer **DACIER** aan **NAPOLEON** gedaan, met lof vermeld; hetwelk zeer moeijelijk is overeen te brengen, met het verwijt, dat men hem heeft gedaan, van oppervlakkig in zijne werken te zijn, van het Hebreeuwsche slechts middelmatig te kennen enz. Wat hier ook van wezen moge, men kan niet ontkennen, dat hij een werkzaam schrijver is geweest, die zijne talenten heeft in het werk gesteld, om de aanvallen tegen de godsdienst gerigt, afteweren.

CONTANT D'ORVILLE (**ANDREAS WILLEM**), werd te *Parijs*, in 1730 geboren. Deze schrijver reisde veel,

werkte voor de landelijke tooneelen, schreef *Romans* en *Compilatiën*, onder welke er zich zeer belangrijke bevinden. Hij overleed in 1804. Tot de talrijke door hem nagelatene werken, behooren: 1.° *Pensées philosophiques etc.* (*Wijsgeerige, zedelijke en staatkundige denkbeelden, der Wijsgeeren Sans-Souci en Bienfaisant*). — **FREDERIK II.** en **STANISLAUS** —), *Nancy*, 1768, in 8.vo — 2.° *Fastes de etc.* (*Jaarboeken van Polen en Rusland*), 1769, 2 dl.ⁿ in 8.vo — 3.° *Histoire etc.* (*Geschiedenis van de verschillende volken der wereld, bevattende de Godsdienstige en burgerlijke plegtigheden*), 1770, 1772, in 8.vo 6 dl.ⁿ — 4.° **SOPHIE** *ou mémoires etc.* (*SOPHIA, of gedenkschriften, om te dienen tot de Geschiedenis der vrouwen der 18e eeuw*), 1779, 2 dl.ⁿ in 12.mo — 5.° *Anecdotes etc.* (*Germaansche anecdoten*), 1769 in 8.vo — 6.° *Fastes etc.* (*Jaarboeken van Groot-Britannië*), 1769, in 8.vo — 7.° *L'humanité, etc.* (*De menschlievendheid of Geschiedenis der ongelukken van den ridder DE DAMPIERRE*), 1765, 2 dl.ⁿ in 12.mo **CONTANT D'ORVILLE** heeft ook een aanmerkelijk aandeel gehad aan de uitgave der *Mengelingen*, uit eene groote Bibliotheek ontleend, en door den Markgraaf **DE PAULMY** bestuurd.

CONTARINI (GASPARD), werd te Venetië in 1483 geboren. Hij was uit het oude geslacht der CONTARINI's van Venetië, zoo vruchtbaar in mannen, die zich in de wapenen en in de letteren beroemd hebben gemaakt, en afgezant der Republiek, bij keizer KAREL V. Hij kweet zich zoo wel van zijnen last, dat men hem bij zijne terugkomst met een aanzienlijk bestuur bekoonde. Hij diende zijn vaderland op geene minder nuttige wijze, in verschillende andere belangrijke gelegenheden. PAULUS III. vereerde hem in 1535, met het Romeinsche purper, en zond hem in 1541 als Legaat naar *Duitschland*, en het volgende jaar naar *Bologna*, alwaar hij den 24 Augustus, in den ouderdom van 59 jaren overleed. Zijne laatste ziekte was eene koorts, die hem bevangen had, toen hij op eenen zomerdag het avondmaal in eene zaal had gebruikt, waar de frissche en koele lucht zich al te zeer deed gevoelen. Men heeft van hem verscheidene *Wijsgeerige, godgeleerde en staatkundige Verhandelingen*, *Parijs*, 1571, 2 dl.ⁿ, in fol. Hij schreef met zeer vele beschaafdheid en zuiverheid in het Latijn; maar hij was in de wijsbegeerte dieper ervaren, dan in de Godgeleerdheid. Zijne voornaamste werken zijn: 1.° *Traité etc.*

(*Verhandeling over de onsterfelijkheid der ziel*), tegen POMPONATIUS, zijnen meester. — 2.° *Traité etc.* (*Verhandeling over de Sacramenten*), dat veeleer eene schoone onderrigting dan een twistschrift is. — 3.° *Scolies etc.* (*Korte aanmerkingen op de Brieven van den heiligen PAULUS*) uitmuntend ten opzichte der verklaring van den letterlijken zin. — 4.° *Somme etc.* (*Kort begrip der Kerkvergaderingen*), dat slechts eene verkorte en oppervlakkige geschiedenis is. — 5.° Verscheidene *Verhandelingen der wederleggende Godgeleerdheid tegen LUTHER*, waarin hij het gevoelen van den heiligen AUGUSTINUS over de voorbeschikking afkeurt. Wijsselijk raadt hij den predikers aan, die verplicht zijn, om over dit onderwerp te spreken, van zulks zeldzaam en met veel behoedzaamheid te doen, van altijd tot de verhevenheid der oordeelen Gods zijne toevlugt te nemen, liever dan over de ijdele denkbeelden der menschen te redetwisten. — 6.° Twee Boeken over den *Plicht der Bisschoppen*, zeer nuttig tot handleiding der eerste herders. — 7.° *Verhandeling over het Bestuur van Venetië*, in het Latijn. LODEWIJK BECCATELLO heeft de *Levensbeschrijving* van dien beroemden Kardinaal in het Italiaansch beschre-

ven, *Brescia*, 1746, in 4.to JOANNES CASA heeft er ook eene in zijne *Latina monumenta* geleverd, *Florence*, 1564, in 4.to

CONTARINI (VINCENTIUS), Hoogleeraar der welsprekendheid te *Padua*, in 1617, te *Venetië*, zijne geboortestad in den ouderdom van 40 jaren overleden, even beoefende, even gelijk MURET, zijn vriend, de schoone letteren met vlijt en het beste gevolg. Onder de verschillende werken, welke hij heeft nagelaten, wordt vooral op prijs gesteld, zijne verhandeling *De frumentaria Romanorum largitione*, en die *De militari Romanorum stipendio*, *Venetië*, 1609, in 4.º, beide tegen JUSTUS LIPSIUS, en zijne *Variarum lectionum liber, in quo multis veterum tum græcorum tum latinorum scriptorum loci illustrantur atque emendantur*, *Venetië*, 1606, in 4.to, welke geleerde aanmerkingen bevatten. De uitgave van *Utrecht*, 1574, in 8.vo, is vermeerderd met aanmerkingen van NICOLAAS BOND.

CONTAT (LOUISE), eene beroemde fransche tooneel-spielster in 1760, te *Parijs*, geboren, begon hare loopbaan met de rol van ATALIDE, in het trouwspel *BAJAZET*. Eene kwekelinge van Mevrouw PRÉVILLE zijnde, onderscheidde zij zich in den

beginne in de gewone rollen door niets bijzonders, maar later met de nieuwe rol van SUZANNA, in het *Huwelijk van FIGARO* belast, viel haar de algemeene toejuiching ten deel, en van dien oogenblik af scheen haar roem bevestigd te zijn. Met talenten begaafd, die zich naar verschillende karakters plooiden, zag men haar achtereenvolgend met dezelfde volkomenheid spelen: *Mevrouw EVRARD* in den *Ouden ongehuwde (Vieux célibataire)*, *ELMIRE* in den *TARTUFFE (Schijnheilige)*, *CÉLIMÈNE* in den *Misanthrope (mensenhater)*, *Mevrouw DE VOLMAR* in het *Mariage secret (Geheime huwelijk)* enz. Met den Heer DE PARNY, neef van den dichter van dien naam, in den echt getreden zijnde, verliet zij het tooneel in den ouderdom van 50 jaren, en overleed in 1813 aan de gevolgen der kanker aan de borst. In eene Levensschets, door de dagbladen van den tijd van Mevrouw DE PARNY medege-deeld, leest men, dat zij zes weken voor haren dood, ondanks de tegenkancing van eenen getuige, eene vrij aanzienlijke verzameling, door haar vervaardigde dichterlijke en prozaische schriften in het vuur wierp, die zij vernietigen wilden, wjl dezelve eenige trekken van persoonlijke hekelingen

bevatteden.

CONTE (ANTONIUS LE), CONSTIUS, te *Noyon* geboren, en te *Bourges* in 1586 overleden, onderwees te *Bourges* en te *Orléans* met roem de regtsgeleerdheid. Zijne werken, door het publiek in den tijd zeer gunstig ontvangen, zijn in 1 deel in 4.to gedrukt.

CONTÉ (NICOLAAS JACOBUS), een zeer bekwaam schilder, schei- en werktuigkundige, werd den 4 Augustus 1755 te *St. Cenery*, bij *Seez* in *Normandye* geboren, en kwam reeds vroegtijdig zich te *Parijs* vestigen, alwaar zijne betrekkingen met een aantal kunstenaars en geleerden hem weldra bekend maakten. In 1793 werd hij als lid benoemd der Commissie van geleerden, belast met het doen eener proefneming in het groot (van de *ontleding des waters door het ijzer*, die tot dus verre enkel in den loop van een geweer beproefd was. Zijne raadgevingen en zijne werkzaamheden bragten veel toe tot den goeden uitslag der onderneming. Het gouvernement benoemde hem daar op tot bestuurder der *aerostatische school* te *Meudon* gevestigd, en eenigen tijd daarna hoofd der brigade, het bevel voerende over de luchtvaarders. Het is in deze hoedanigheid, dat hij

deel nam aan den Egyptischen togt, daarenboven lid zijnde van de Commissie van kunsten en wetenschappen, die er aan verbonden was. Te *Alexandrië* aangekomen, bouwde hij in twee dagen in de *Vuurbaak*, ovens tot gloeiende kogels, hetwelk de Engelsche schepen verwijderd hield, die zonder deze verdediging, de stad met voordeel zouden hebben kunnen aantasten. Te *Cairo* aangekomen, rigtte hij eene telegraaf op, bragt werkplaatsen tot stand, bestemd, om in de behoeften van de openbare dienst te voorzien; bouwde onderscheidene windmolens, vervaardigde werktuigen voor de munt der stad, voor de Oostersche drukkerij, ter vervaardiging van buskruid enz. Hij stichtte geschutgaterijen, verbeterde de zamenstelling van het brood, deed geweerloopen, sabels, gereedschappen voor de hospitalen, wiskundige werktuigen, brillen, verrekijkers, potlooden enz. vervaardigen. Bij zijne terugkomst in *Frankrijk*, belastte hij zich weder met het opzigt der fabriek van de door hem, voor zijn vertrek naar *Egypte* uitgevondene potlooden, die aan *Frankrijk* een nieuw handelartikel heeft geschonken. Met de uitvoering van het groote werk door de Egyptische Commissie belast, vond hij een graveer-werk-

tuig uit, door middel van het welk het werk der gronden, lichten en der massa's der gedenkstukken, met eene bewonderenswaardige gemakelijkheid, vaardigheid en regelmatigheid geschiedt. Deze werkzame en geleerde kunstenaar; die met al zijne talenten eene oude eenvoudigheid van zeden, en eene buitengewone zachtheid van karakter paarde, overleed den 6 Dec. 1805.

CONTENSON (VINCENTIUS), in 1640 in het bisdom *Condom* geboren, ging in 1657 onder de Dominikanen, en overleed in het Bisdom *Beauvais*, den 27 December 1674. Hij onderscheidde zich in zijne orde, door zijne ervarenheid in de Godgeleerdheid en het predikambt. Er bestaat van hem eene Godgeleerdheid ten titel voerende: *Theologia mentis et cordis*, in 9. dl.ⁿ in 12. mo en 2 dl.ⁿ in fol. vermeerderd. De schrijver heeft de dorheid der schoolgeleerden verbeterd, eene keuze doende uit datgene, wat de kerkvaders het schoonst en bondigst hebben geschreven, en door het leerstellige met het zedekundige te verbinden.

CONTESSA de oude (CHRISTIAAN JAKOB SALICE), den 21 Februarij 1767 te *Hirschberg* geboren. Raad van koophandel aldaar gaf met

zijnen broeder *Tooneelkundige spelen en Verhalen* in het licht, schreef *Bijdragen tot het Silezische zakboek* enz. Zijn Roman: *De vrijheer en zijn neef*, Breslau, 1824, is een uitmuntend beeld van ons door staatkundige inzichten in zich zelve verdeeld maatschappelijk leven. Hij overleed te *Lieenthal* in *Silezië* den 11 September 1825.

CONTESSA de Jonge (KAREL WILLEM SALICE), een schrijver van geestige verhalen en blijspeldichter, geboren in 1777 te *Hirschberg* in *Silezië*, den 2 Junij 1825 te *Berlijn* overleden. Hij schreef kleine blijspelen, bijv. het *Raadsel*, de *Vondeling*, de *Talisman* enz. alsmede *Vertellingen*. Met zijnen broeder CONTESSA den Oude heeft hij *Tooneelstukken* en *Vertellingen*, het *Beeld der moeder*, (door hem zelve), en het *Blonde kind* uitgegeven; met FOUQUÉ en HOFFMANN *Kinderspreukjes*. HOFFMANN had dezen dichter, die ook als landschapschilder menig schoon stuk vervaardigde, uitmuntend in zijne broederen *Seraphion's* als SILVESTER afgeschilderd.

CONTI (ARMAND DE BOURBON, Prins van), zoon van HENDRIK II. van dien naam, Prins van *Condé*, hoofd van

den stam van CONTI, werd in het jaar 1629 te *Parÿs* geboren. Daar zijn vader hem voor den geestelijken staat bestemd had, zoo verkreeg hij de abdijen van *Saint-Denis*, van *Cluny*, van *Lerins* en van *Molème*. Na den dood zijns vaders, verliet hij de kerk en nam de wapenen op. Hij werd, door zijne toegenegenheid voor de hertogin van *Longueville*, in de kuiperijën van de partij der *fronde* gewikkeld, en tot opperbevelhebber derzelve benoemd. Men stelde hem tegen zijnen broeder, den grooten CONDÉ, die toenmaals de koningin en den kardinaal MAZARIN verdedigde. Zij vereenigden zich beide tegen die prinses, en tegen haren minister. CONTI werd gevangen genomen en met zijnen broeder naar *Vincennes* gebragt, en kwam er niet uit, dan om eene der nichten des kardinaals, welken hij den oorlog aangedaan had, te huwen. Dit huwelijk bragt hem in de hoogste gunst. Hij werd in 1654 gouverneur van *Guienne*, vervolgens overste der legers van *Katalonië*, waar hij eenige steden innam; eindelijk hofmeester des konings, en in 1662 gouverneur van *Languedoc*. Hij overleed vier jaren daarna te *Pezenas* in bijzondere godsdienstige gevoelens, die hem zijne deugdzame echtgenootte MARIA

MARTINOZZI (zie dat artikel) ingeboezemd had. Er bestaat van hem: 1.° *Traité de la comédie et des spectacles, selon la tradition de l'église* (Verhandeling over den schouwburg en de schouwspelen, volgens de overlevering der Kerk). — 2.° *Devoirs des grands, avec un Testament (Pligten der grooten, met een Testament)*. — 3.° *Devoirs des gouverneurs de province (Pligten der provinciale gouverneurs)*, *Parÿs*, 1667, 3 dl.ⁿ in 12.mo Hij verwekte in zijn huwelijk twee zonen: LODEWIJK ARMAND van *Bourbon*, prins van *Conti*, in 1685 aan de kinderziekte overleden, maar die groote verwachtingen aan den dag gelegd had, en FRANCISCUS LODEWIJK van *Bourbon*, die volgt.

CONTI (FRANCISCUS LODEWIJK van *Bourbon*, Prins van *la Roche-sur-Yon*, vervolgens van), in 1664 geboren, volgde de voetstappen zijner voorouderen. Hij muntte uit in het beleg van *Luxemburg* in 1684, in den veldtogt van *Hongarijë* in 1685, in het gevecht van *Steenkerken*, in de gevechten van *Fleurus* en *Neerwinden*, en bij andere gelegenheden. De kunst om te behagen en zich te doen geliden had zijnen naam even zoo veel als zijne dapperheid verspreid. Hij werd in 1697 tot koning van *Polen* ver-

kozen; maar zijn mededinger de keurvorst van *Saksen*, door eene andere partij benoemd, ontnam hem die kroon. De prins van *Conti* werd verplicht om, met het onaangename gevoel van in *Polen* zonder vrucht verschenen te zijn, naar *Frankrijk* terug te keeren, en overleed in 1709 te *Parijs*. Die man, welke het vermaak van het hof en *Parijs* had uitgemaakt, vergat in dien gewigtigen oogenblik alles; en zelfs langen tijd voor dat die oogenblik aankwam, onderhield hij zich slechts met zijnen biechtvader den pater *LATOUR*, en gaf alleen op datgene acht, wat hem aan God herinnerde. » Hij behield, zegt de hertog van *Saint-Simon*, zijne tegenwoordigheid van geest tot den laatsten oogenblik, en deed er zijn voordeel mede. Hij overleed in zijnen leuningstoel, in de grootste gevoelens van godsvrucht, waarvan ik pater *LATOUR* bewonderenswaardige gevallen heb hooren verhalen.

CONTI (LODEWIJK FRANCISCUS de *Bourbon*, prins van), kleinzoon van FRANCISCUS LODEWIJK, werd den 13 Augustus 1717 te *Parijs* geboren. Met veel verstand en moed begaafd, legde hij gedurende den oorlog van 1741 zijne krijgskwaamheden aan den dag. Hij maakte

den 23 April 1744 zich meester van *Montalban*, en vervolgens van de citadel van *Ville Franche*. Na *Steure*, *Château-Dauphin* en *Demon* ingenomen te hebben, legde hij het beleg voor *Coni*, waarvan de loopgraven in den nacht van den 12 op 13 September van hetzelfde jaar geopend werden. Toen de koning van *Sardinië* opgetrokken was, om die gewigtige plaats te hulp te komen, werd men den 30 handgemeen, en hoewel meer in getal, verloor hij den veldslag. Maar de ruwheid van het jaargetijde, het smelten der sneeuw, de overstroming der rivieren, maakten die overwinning vruchteloos; de overwinnaar werd genoodzaakt het beleg op te breken en over de bergen terug te trekken. De prins van *CONTI* beoefende, na zijne terugkomst te *Parijs*, de letterkunde en de kunsten, en overleed in dezelve stad den 2 Augustus 1776. Men vindt in de geheime gedenkschriften (Maart 1776) eenige anecdoten over den prins van *CONTI*.

CONTI. — Zie *LOUISE MARGARETA van Lotharingen*.

CONTI. — Zie *BOURBON-CONTI* (*AMELIA GABRIËLLE STEPHANIE LOUISE DE*).

CONTI (*GUISTO DE*), een

Italiaansch dichter, uit een oud geslacht, overleed te *Rimini* in het midden der vijftiende eeuw. Er bestaat van hem eene voortreffelijke verzameling van geestige gedichten, onder dezen titel: *La bella mano*, Parijs, 1595, in 12.mo, met eenige dichtstukken van onderscheidene oude Toskaansche dichters. Deze Verzameling was voor de eerste maal te *Venetië* in 1492 in 4.to in het licht gegeven. De abt SALVINI (en niet SILVINI) heeft hiervan te *Florence* in 1715 eene nieuwe uitgave bezorgd, met voorreden en aanmerkingen; maar deze is minder volledig, dan die van *Parijs*, en die van *Verona*, 1753, in 4.to

CONTI (De abt ANTONIUS CHINELLA), een adellijke Venetiaan, in 1749, in den ouderdom van 72 jaren overleden, reisde door een gedeelte van *Europa*, kwam door zijne kundigheden en zijne inborst in aanmerking bij de geleerde mannen, en heeft geschreven: 1.º *Treurspelen* (te *Lucca* in 1765 gedrukt), die meer bevaligs voor den lezer, dan belangrijks voor den beschouwer bevatten. — 2.º Eene Proeve over een gedicht, getiteld: *il globo di Venere*, en het plan van een ander, waarin hij zich voorstelde, om nagenoeg hetzelfde onderwerp te behandelen, als LEIBNITZ in zijne *Theodicea* behandeld

heeft: maar die gedichten zijn meer bovennatuurkundig dan dichterlijk. De abt CONTI knoopte op eene reis, die hij naar *Londen* deed, met NEWTON eene naauwe vriendschap aan, die hoewel de achterhoudendste der menschen, hem zijne denkbeelden mededeelde, en hem al de geheimen zijner wetenschap openbaarde. Hij bragt eene geheel Engelsche denkwijze en gezindheid in *Italië* terug. Zijne prozaische en dichterlijke werken zijn gezamenlijk te *Venetië* uitgegeven, 1739, 2 dl.ⁿ in 4.to; en zijne nagelatene werken, 1756, in 4.to Hoewel de werken van den abt CONTI slechts *embryons* (*ongedorene vruchten*) zijn, gelijk een Italiaansch dagbladschrijver dezelve genoemd heeft, zoo geven zij echter een gelukkig denkbeeld van hunnen vader. Het zijn gedachten, overwegingen, zamenkomsten over belangrijke onderwerpen.

CONTILE (LUCAS), lid van de Academie van *Venetië*, in het jaar 1505 of 1507 te *Cetona* in den staat van *Sienna*, geboren, heeft zich in de 16.^e eeuw door werken van verschillenden aard beroemd gemaakt: 1.º *Traduzione della Bolla d'oro*, 1558. — 2.º *Origine degli elettori*, 1559, in 4.to — 3.º *La Pescara, la Cesarea Gonzaga, e la Trinozia*, blijspelen, 1550,

in 4.to — 4.º *La Nice*, 1551, in 4.to — 5.º *Rime, divise in tre parti, con discorsi ed argomenti di M. Francesco Patricio, e M. Antonio Borghesi, e con le sei canzoni dette le sei sorelle di Marte*, 1560, in 8.vo — 6.º *Lettere*, 1564, 2 dl.ⁿ in 8.vo — 7.º *Fatti di Cesare Maggi*, 1564, in 8.vo Men vindt in die geschiedenis al wat te zijnen tijde gedurende de oorlogen van *Lombardyë*, en van de andere gedeelten van *Italië* gebeurd is. — 8.º *La proprietà delle imprese degli affidati*, 1574, in fol.

CONTO - PERTANA (D. JOZEF), in 1735 te *Lissabon* overleden, heeft door zijn heldendicht van *Quiterie la Sainte* een der beste werken geleverd, die *Portugal* voortgebracht heeft. Hij heeft met de verbeeldingskracht van CAMOËNS, meer smaak en natuurlijken aanleg.

CONTUCCI (ANDREAS), een Italiaansche bouwkundige en beeldhouwer, werd in 1460 te *Sansovino* in *Toskanen* geboren. Zijne standbeelden, die *Genua*, *Florence* en *Rome* versieren, verdienen de opmerksaamheid der reizigers. Hij ontwikkelde vervolgens zijne bekwaamheden in *Portugal*. Bij zijne terugkomst in *Italië*, werd hij met het verheven beeldwerk, dat LA

SANTA CASA, te *Lorette*, omgeeft, belast, en het is naar zijne schetsen, dat men verscheidene publieke gebouwen te *Rome* opgerigt heeft. Hij overleed in 1529.

CONTZEN (ADAM), een Jesuit, in het jaar 1575 te *Montjoie* in het hertogdom *Gulik* geboren, verklaarde gedurende verscheidene jaren te *Mentz* met roem de heilige Schrift, was de geleerde talen magtig, en muntte ook uit in het verdedigen van geloofspunten. Toen in 1624 MAXIMILIAAN, Hertog van *Beijeren*, hem tot zijnen biechtvader verkozen had, nam hij dien post met voorzigtigheid waar, en overleed te *Muncken* den 19 Junij 1635. Hij heeft geschreven: 1.º *Commentaria in quatuor Evangelia, Keulen*, 1626, 2 dl.ⁿ in fol.; — 2.º *Epistolam sancti PAULI ad Romanos, Keulen*, 1629, in fol. — 3.º *Epistolas ad Corinthios et ad Galatas, Keulen*, 1631, in fol. — 4.º *Politicorum libri decem, Mentz*, 1620, in fol. Nog bezitten wij van pater CONTZEN verscheidene werken over de wederleggende godgeleerdheid.

CONYBEARE (JOANNES), een geleerde Anglikaansche bisschop, werd in 1692 te *Pinhose*, bij *Exeter*, geboren. Na leeraar te *Petcham*

in het graafschap *Surrey* geweest te zijn, werd hij predikant des konings, in het paleis van *Whitehall*; en na verscheidene andere bedieningen waargenomen te hebben, werd hij in 1750 tot bisschop van *Bristol* benoemd. Hij overleed te *Bath* den 13 Julij 1755, en heeft nagelaten: 1.° *Verdediging der geopebaarde godsdienst, Londen, 1732, in 8.vo* Dit werk is gericht tegen het werk van *TYNDAL*, getiteld: *het Christendom, zoo oud als de wereld*. Het is merkwaardig door deszelfs gematigdheid en bondigheid der redeneringen, en onder alle werken, tegen den godverzaker *TYNDAL*, in het licht gegeven, wordt dat van *CORNIBEARÉ* als het beste beschouwd. Het werd zoo wel ontvangen, dat er het volgende jaar reeds eene derde uitgave van in het licht verscheen. — 2.° *Leerreden*, na zijnen dood in 1757 gedrukt, ten getalle van 20, 2 dl.ⁿ Zijne kinderen waren zonder fortuin gebleven, die uitgave werd ten hunnen voordeele door eene inschrijving voorgesteld. Men kan oordeelen over het belang, dat men in de gedachtenis van dien waardigen en geleerden prelaat stelde, door het aantal der inschrijvers, dat tot 4600 beliep.

COOK (JACOBUS of JAMES), een beroemd Engelsche zee-

reiziger, den 27 October 1728, te *Marlon*, een dorp in het hertogdom *York*, geboren, en den 16 Februarij 1779 overleden, op een eiland van de zee van *Kam-schatka*, ten westen van *California*, bij het vruchteloos zoeken naar eenen weg door het Noorden van *Azië*. De Engelschen hebben dien wereldontdekker zeer betreurd; maar indien men acht geeft op de geringe ophelderingen, welke die soort van wetenschappelijke togten, in die eeuw hebben voortgebracht, zoo schijnt het, dat men zich over zijn verlies kan troosten. Zijne eerste reis, waarvan het doel was, om den overgang van *Venus*, en eenige kusten van *Nieuw Holland*, waartene men, heeft ons niets nieuws geleerd. In de tweede bevestigde hij het niet bestaan van het zuidelijke vasteland, waarvan men reeds sedert de reis van den Heer *DE SURVILLE* in 1769 verzekerd was. Op de derde vond hij tusschen *Azië* en *Amerika* op 65 graden breedte, eene zeeëngte, die reeds in 1741 door den kapitein *BERING* was waargenomen, en die den naam van dezen laatste draagt; maar dit bewijst niet, dat de twee vaste landen verder opwaarts tegen het noorden, niet vereenigd zijn. De ijsbergen, die hij vervolgens ontmoette, overtuigden hem van de onmogelijk-

heid des zoo langen tijd door de zeereizigers beproefden wegs van *Europa* naar *Sina* door de *IJzee*. Volgens eenige Engelsche verhalen, werd Cook in een geschil over een vrouw, tusschen de inwoners van het eiland en de matrozen ontstaan, vermoord. De genegenheid van dien reiziger en zijne reisgenooten voor de wilde vrouwen, was reeds te *Otahiti* opgemerkt, waar zijn hartstogt hem voor de tweede maal deed aanlanden; maar waar dezelve door de onverschilligheid der mannen, geene zoo treurige gevolgen heeft als in de koude nevelen van *Azië*. De verhalen die Cook het gunstigste zijn, komen overeen, dat hij de inwoners van het eiland, waar hij omkwam, zeer slecht behandeld heeft; dat zij wegens kleine diefstallen, onder hen, als wettige strooperijen beschouwd, met verregaande wreedheid behandeld werden. Men moet bekennen, dat een zoodanig gedrag der ontdekking-mannen den wetenschappen niet tot eerverstrekt, en dat het veel beter ware eenige gebreken minder te hebben, dan eenige eilanden meer te kennen. Men heeft zijne eerste *Reis* in 5 dl.ⁿ in 4.to en 8. dl.ⁿ in 8.vo *Parijs*, 1774; zijne tweede *Reis* in 6 dl.ⁿ in 8.vo en 4 dl.ⁿ in 4.to, *Parijs*, 1778, en zij-

ne derde *Reis* in 8. dl.ⁿ in 8.vo en 5 dl.ⁿ in 4.to *Parijs*, 1785, uitgegeven; bij elk werk behoort een deel met kaarten en platen. Die verschillende verhalen zijn met overdrevenheid en hoogdravend beschreven; maar de oordeelkundige lezer vindt er weinige zaken in, die zijne aandacht gaande houden.

COOPER (THOMAS), in 1517 te *Oxford* geboren, alwaar hij de graden in de godgeleerdheid bekwam, onderscheidde zich zoo zeer door zijne dweepzucht voor de nieuwe dwalingen, dat hij de gunst van de koningin ELIZABETH verdiende. Zijn ijver voor de Anglikaansche godsdienst werd in 1572 door het bisdom *Lincoln*, en vervolgens in 1584 met dat van *Winchester* beloond, waar hij in 1594 overleed. Hij heeft geschreven: 1.º *Kort begrip der jaarboeken*, van het 17de jaar na J. C., tot 1540, en van dat jaar tot 1560, zeer gebrekkig in 1559 in het licht gegeven, onder den titel van *Jaarboek van LANGUET*. THOMAS LANGUET was in de daad de schrijver der twee eerste gedeelten en van het begin van het derde. COOPER gaf er zelf in 1560 een naauwkeurige uitgave van in het licht, bekend onder den naam van *Jaarboek van COOPER*, 1565, in 4.to —

2.° *Thesaurus linguae romanae et britannicae*, Londen, 1565, in fol.

COOPMANS (GEORGIUS), een geleerde Hollandsche geneesheer, in 1717, te *Makkum* in de provincie *Vriesland* geboren, volbragt uitmuntende studien te *Franeker*, waar hij tot doctor bevorderd werd, en te *Leijden*, waar toenmaals BOERHAVE en ALBINUS bloeiden. Hij vestigde zich in de eerste dier steden, waar hij altijd als een zeer ervaren arts beschouwd werd. De geleerde genootschappen van *Utrecht* en *Harderwijk* namen hem tot lid aan. Toen, na de omwenteling van 1795, de akademie van *Franeker* eene nieuwe inrigting bekomen had, werd hij tot een der bestuurders derzelve benoemd. Hij overleed in 1800, en liet, behalve eene Latijnsche vertaling over de *ontleding der spieren* van ALEXANDER MAURO, na een uitmuntend werk getiteld: *Neurologia et observatio de calculo ex urethra excreto*, *Franeker*, 1789, in 8. vo, dat hij aan zijnen zoon opdroeg, en waarvan vijf jaren daarna eene nieuwe vermeerderde en verbeterde uitgave in het licht verschenen is.

COOPMANS (GADSO), zoon van den voorgaande, volgde dezelfde loopbaan, en had, door zijne bekwaamheden,

eenen, aan dien van zijnen vader evenarenden, roem verworven, toen de staatkundige onlusten in *Holland* uitbarstten; en toen de partij van het stadhouderschap de overhand bekomen had, wilde hij liever zijn vaderland verlaten, dan zijn gevoelen opofferen. Hij begaf zich naar de *Oostenrijksche Nederlanden*, waar het Oostenrijksche bestuur hem met onderscheiding ontving, maar de Belgische opstand noodzaakte hem weldra ook die schuilplaats te verlaten, en hij ging naar *Frankrijk*. De koning van *Denemarken*, bood hem, op het gerucht van zijnen roem, te *Kiel*, eenen hoogleeraarstoel aan; COOPMANS nam denzelven aan, bekleedde denzelven eenigen tijd, en werd vervolgens naar de hoofdstad van dat rijk gelokt, waar hij bleef totdat hij aan zijn verlangen om zijn vaderland weder te zien niet langer kunnende wederstaan, naar *Holland* terugkeerde. Hij overleed te *Amsterdam*, den 5 Augustus 1810. Hij beoefende met een gelukkig gevolg de Latijnsche dichtkunde; men heeft hem een zeer goed werk in die taal, te danken, getiteld: *Variis, sive carmen de Variolis*. Daarenboven heeft men van hem: *Natuurlijke geneeskundige werken*, in 1793 te *Koppenhagen* uitgegeven, en de twee eerste gezangen van *Petreeus*, een gedicht ter

eere van PETER *den Groote*, in kleine getale voor zijne vrienden gedrukt, en onvolledig gebleven. Het koninklijke genootschap van geneeskunde te *Parijs* had hem tot zijnen correspondent benoemd, en hij was lid van verscheidene andere geleerde genootschappen.

COORNHERT (DIRK VOLKERTSZ) werd in 1522 te *Amsterdam* geboren, en was de jongste van drie zonen eens ruim bemiddelden Lakenhandelaars. In zijne jeugd deed hij eene reis naar *Spanje* en *Portugal*; trad bij zijne terugkomst, tegen den zin zijner ouders, in den echt met CORNELIA SIMONS, die, ofschoon van het geslacht der BREDERODE's afstammende, echter geheel onbemiddeld was; om dit huwelijk werd hij door zijne ouders ontferd; waarom hij, na in zijn dertigste jaar nog Latijn en Grieksch te hebben geleerd, ten einde een middel van bestaan te vinden, als hofmeester in dienst trad, bij REINOUD VAN BREDERODE, Heer van *Vianen*; later zette hij zich te *Haarlem* neder, alwaar hij in het graveren van prenten, welke kunst hij in zijne jeugd uit liefhebberij geleerd had, zijn bestaan vond; te gelijkertijd beoefende hij de letteren en de dichtkunst, die toen nog in hare kindschheid was; maar zijne verzen, hoewel stroef

en hard, even als die der rederijkers, onderscheiden zich voordeelig van de hunne door zin- en zaakrijkheid, geestige vinding, rijkdom van beelden, juistheid van uitdrukking en zuiverheid van taal. In 1651 werd hij Notaris, en in het volgende jaar Secretaris der stad *Haarlem*, die hem in 1564 tot haren Pensionaris aanstelde. Een heethoofdige voorstander der zich in de *Nederlanden* indringende Hervorming zijnde, werd hij te 's *Gravenhage* gevangen gezet; in welke gevangenis hij eenige prozaïsche en dichterlijke stukjes, zelfs een' *Lof der Gevangenis*, schreef. Onder handtasting ontslagen, nam hij de wijk naar *Kleefsland*. In 1572 keerde COORNHERT naar zijn vaderland terug, alwaar hij tot Secretaris der Staten van *Holland* werd aangesteld, die hem last gaven, om onderzoek te doen, naar de brandstichtingen en moedwilligheden der Watergeuzen op het platte land, waarover hij zich den haat van den woesten en bloeddorstigen LUMEI op den hals haalde, die hem met den dood dreigde, weshalve hij naar *Xanten* in *Kleefsland* week. In 1576 keerde hij andermaal terug en zette zich met ter woon te *Delft* neder. Daar COORNHERT zich tegen vele harde en liefdelooze leerstukken van het Profes-

tantismus evenzeer verzette, als hij zulks in den beginne tegen de Catholijke kerk had gedaan, zoo had hij in 1581, een verzoekschrift opgesteld aan den Prins van *Oranje*, om vrije godsdienst-oefening voor de Roomsgezinden; dit werd hem zoo kwalijk genomen, dat hij het verzoekschrift in de vergadering der Staten van *Holland* verscheuren moest. Den 30 October 1588 moest hij *Delft* ontruimen. Hij begaf zich alstoen naar *Gouda*, alwaar hij den 29 October 1590 overleed, en in de groote kerk aldaar begraven werd. Zijn vriend SPIEGEL vereerde zijn graf met deze regels:

Du rust
 Dien lust
 En bzeught
 Was deugdt
 En 't waer /
 Hoe swaer
 't Doek hiel.
 Noch sticht
 Sun dicht -
 Geschryf.
 Maer 't luy
 Hier tileef 't
 Gout heeft
 De ziel.

Al zijne Werken, in rijm en onrijm, bijeenverzameld, zijn in drie zware boekdeelen in folio, te *Amsterdam* in 1630, in het licht gegeven.

COOTE (EXRE), een Engelsche generaal, werd in 1726

geboren, maakte zijne eerste wapenfeiten in 1745 tegen de opstandelingen van *Schotland*, en stak het volgende jaar met het regiment, bij hetwelk hij diende, naar *Indiën* over. In 1757 nam hij bezit van *Calcutta*, waarover hij tot gouverneur benoemd werd. Belast om *Houghly* en *Chandernagor* ten onder te brengen, onderscheidde hij zich in den slag bij *Plassey*, en nam *Vandavaschi* in. Den 22 Julij 1760, sloeg hij den generaal LALLY, noodzaakte hem zich in *Pondichery* op te sluiten en zich, na een beleg van 15 maanden, op genade overtegeven. In 1762 keerde COOTE naar *Engeland* terug, waar de bestuurders der Indische compagnie, om hem hunne dankbaarheid te betuigen, hem eenen met diamanten ingelegden degen aanboden. In 1771 werd hij met de orde van *Bath* vereerd, en vervolgens tot lid van den hoogen raad van *Bengale* en tot opperbevelhebber der Britsche legermagt in *Indië* benoemd. Toen HYDERALI in *Carnata* ingevallen was, begaf zich COOTE naar de kust van *Coromandel* en sloeg hem in Julij 1781 nabij *Porto-Novo*. Toen *Carnata* op nieuw in 1783 bedreigd was, trok COOTE, hoewel zwak en den dood nabij, naar *Madras*; maar hij overleed den 26 April, twee dagen na zijne aankomst in

die stad.

COOTWIJK (JOANNES), omtrent het midden der zestienste eeuw te *Utrecht* geboren, doctor in het kerkelijke en burgerlijke regt. Na verschillende landen van *Europa* doorkruist te hebben, stak hij naar *Azië* over, ging in het *heilige Land*, en bezocht naauwkeurig al die plaatsen, die voor zijne nieuwsgierigheid belangrijk waren. Het verhaal zijner reis van den *Levant* kwam onder dezen titel in het licht: *Itinerarium Hierosolymitanum et Syriacum; in quo variarum gentium mores et instituta, insularum, regionum urbium situs etc. dilucide recensentur*, Antwerpen, 1619, in 4.to, met een aantal platen. Dit werk van COOTWIJK bewijst, dat hij zich bekwaam gemaakt had, in de Griekse en Latijnsche letterkunde, in de geschiedenis en de oudheden. Hij overleed in zijn vaderland in 1629.

COP (WILLEM), een geneesheer van *Bazel*, in 1532 overleden, kwam in *Frankrijk* onder de regering van LODEWIJK XII. Hij werd vereerd met den titel van eersten geneesheer van FRANCISCUS I. in het jaar 1530. Hij is een der geleerden, welken die vorst belastte om aan den beroemden ERASMUS te schrijven, om hem te be-

wegen naar *Frankrijk* te komen. Hij is bekend door vertalingen van eenige Griekse werken, van HIPPOCRATES, van GALIENUS en van PAULUS AEGINETUS.

COPEL. — Zie ELIZEUS (Pater.)

COPERNICUS (NICOLAAS) werd in 1473 te *Thorn*, eene stad in *Oost-Pruissen* geboren. Na in de wijsbegeerte en de geneeskunde gestudeerd te hebben, bepaalde hij zich tot de meet- en sterrekunde. Zijn smaak voor die wetenschappen bewoog hem, om diegenen te gaan raadplegen welke in verschillende gedeelten van *Europa* dezelve met het beste gevolg beoefenden. Hij hield zich langen tijd te *Bologna* op, bij DOMINICUS MARIA, eenen bekwaamen sterrekundige; vervolgens langen tijd te *Rome* waar hij de meetkunde onderwees. Na de terugkomst in zijn vaderland, verkreeg hij het domheerschap in de hoofdkerk te *Frauenburg*. Men toont er nog zijn vertrek. De kanoniken ontvangen thans nog het water door een werktuig door hem uitgevonden, dat het water op eene aanmerkelijke hoogte drijft, van waar het aan alle deelen van hun verblijf medegedeeld wordt. Het was toen, dat hij, de noodige rust genietende, om een stelsel te vormen, de

oude denkbeelden van PHILOLAUS; eenen Pythagorischen wijsgeer, weder voor den dag haalde, die eenige jaren vóór hem door den kardinaal CUSA aangevoerd en verdedigd waren. De zón is, volgens dat stelsel, in het midden van het heelal. *Mercurius, Venus, de Aarde, Mars Jupiter en Saturnus*, draaijen op hunne as rondom dit hemelligchaam van het Westen naar het Oosten. De verschillende omwentelingen dier zes planeten zijn naar hare onderscheidene afstanden van de zón geëvenredigd. De cirkels, die zij beschrijven, doorsnijden op twee verschillende punten den zonnewegs-cirkel. De *Aarde* maakt ook hare beweging in eenen cirkel, welke dien van *Venus* omgeeft, en deze beweging wordt in een jaar volbragt. Zij heeft ook nog eene andere, die in 24 uren ten einde gebragt wordt, om hare as, door welke beweging de afwisseling van dag en nacht wordt verklaard. De maan is niet in den algemeenen regel; zij beweegt zich en beschrijft haren cirkel om de Aarde. In dit stelsel is het uitspansel onbewegelijk en de sterren zijn daarop op eenen zeer grooten afstand van de zón geplaatst. COPERNICUS meende zijne denkbeelden niet algemeen bekend te moeten maken zonder bij zich zelve

zeker te zijn, dat dat nieuwe stelsel aan alle hemelverschijnselen beantwoordde. Toen echter zijn stelsel naderhand door GALILEI als een waar betoog geleerd werd, werd hij in 1616 te Rome door de inquisitie veroordeeld; maar weinig tijd daarna (in 1620) nam de inquisitie een besluit waarbij werd toegestaan, hetzelfde als eene *hypotesis* te onderwijzen. COPERNICUS, omzigtiger en meer overtuigd van de onzekerheid der menscheijke wetenschappen, had het nooit anders beschouwd. Die groote sterrekundige wist wel dat zoo lang eene zaak op eene andere wijze kon uitgevoerd worden, en dezelfde verschijnselen te weeg brengen, het onmogelijk was om te bewijzen dat de schepper het eene of andere plan uitsluitend voor alle andere aangenomen had. COPERNICUS overleed te *Frauenburg* in 1543, en werd te *Thorn*, zijne geboortestad, begraven. Hij heeft twee verhandelingen in het licht gegeven: eene *De motu octavae sphaerae*, waarin hij zijn stelsel ontwikkelt, en eene andere *De orbium coelestium revolutionibus*, te zamen gedrukt in fol. 1566. NICOLAAS MÜLLER bezorgde hiervan eene nieuwe uitgave, met eenige aanmerkingen onder den titel van *Astronomia instaurata*, Amsterdam, 1617 en 1640, in 4.

HENDRIK VAN WESTPHALEN heeft in 1822 te *Constans* uitgegeven NICOLAAS COPERNICUS, een slecht bijeenraapsel, waarin de schrijver wijd en breed de gewaande vervolgingen verhaalt, welke Rome dezen geleerde aandeed. COPERNICUS droeg zijn werk de *Orbium coelestium* etc. aan PAULUS III. op. Ik doe zulks, zegt hij aan dit kerkhoofd, opdat men mij niet beschuldige, het oordeel van kundige lieden te ontvlieden en opdat het gezag uwer heiligheid, zoo zij op dit werk den stempel van goedkeuring drukke, mij voor de aantijgingen des lasters waarborge. GASSENDI heeft zijne levensschets achter die van TYCHO-BRAHE beschreven, *Parijs*, 1654, in 4.°

COPPENSTEIN (JOANNES ANDREAS) een geleerde Duitse Dominikaner, in 1570 geboren, preekte met groote toejuiching te *Coblentz*, was met veel ijver werkzaam aan de bekeering der ketteren in den *Palz*, op last van MAXIMILIAAN hertog van *Beijeren*, en werd pastoor van de SINT PETRUS kerk te *Heidelberg*. Men meent dat hij in die bediening in 1621 overleed. Men heeft van hem verscheidene schriften over godgeleerde geschillen, tegen eenige leeraars van zijnen tijd in de verkorte geschiedenis opgenomen, die hij van het groot

te werk over godgeleerde geschillen van den kardinaal BELLARMINUS geleverd heeft, onder dezen titel: *Controversiarum inter Catholicos et hæreticos nostri temporis ex R. BELLARMINO in epitomen redactarum*, *Mentz*, 1626, 3 dl.ⁿ in 4.to

COPROGLI-PACHA (MAHOMED), groot Vizier gedurende de minderjarigheid van MAHOMED IV., was een *Albanees* de zoon eens grieksch priesters, en neef van eenen afvallige, op wiens aanraden hij de mahomethaanse godsdienst omhelsde, en zich op het eiland *Cyprus* nederzette. De bassa van dat eiland voerde hem met zich in den Perziaanschen oorlog. De jonge COPROGLI liet daarin zijne dapperheid schitteren; maar zijne verdienste kwam aan het hof. Men droeg hem de regering over *Baruth*, en vervolgens over *Aleppo* op. De groot Vizier AHMET, deszelfs dapperheid benijdende, liet hem gevangen nemen met oogmerk om hem ter dood te brengen; maar toen die goddelooze dienaar vermoord en de keizer IBRAHIM, welken hij bestuurde, gewurgd was, verlostte MAHOMED IV., zijn opvolger COPROGLI van zijne boeijen, om hem tot de waardigheid van groot vizier te verheffen op de raadgevingen van de keizerin, zijne

moeder regentes van het rijk. Hij regtvaardigde de keus door zijne zachtmoedigheid, zijnen ijver voor het welzijn van den staat en voor den roem van zijnen vorst, door zijne achting voor de grooten, en zijne goedertierenheid voor de geringen. Hij veroverde een deel van *Zevenbergen* en overleed te *Adrianopel* in 1663, door den sultan en het volk bedreurd: eene buitengewone zaak in het Ottomannische rijk, waar de staatsdienaars niet dikwijls op hun bed, noch in hunne bediening overlijden.

COPROGLI-PACHA (ACHMET) zoon van den voorgaande, Groot-vizier na zijnen vader in den ouderdom van 22 jaren, maakte zich in 1669 meester van *Candia*. Na met vrucht aan de uitbreiding van het Ottomanische rijk en aan den roem van zijnen vorst medegewerkt te hebben, rigtte hij zijne zorgen op het algemeene welzijn, en schafte een gedeelte der belastingen af. Zijne vijanden wilden hem bij **MAHOMED** in verdenking brengen, maar hij ontdekte hunne kuiperijen, strafte den schuldige, en schonk vergiffenis aan anderen, hoewel hij hen onder het gewigt van zijn gezag had kunnen verpletteren. De vrede van *Polen* was het laatste werk van dien grooten staatsdie-

naar; hij overleed in 1676, in den ouderdom van 35 jaren aan het onmatig drinken van kaneel-water, dat hij in plaats van wijn gebruikte. **COPROGLI PACHA** (gelijk ook de volgende **MAHOMED COPROGLI**) was een tijdgenoot van den kardinaal **RICHELIEU** met wien hij zoo men zegt, briefwisseling onderhield. Men beschuldigt hem eenige wreedheden bedreven, en het regt der volken in den persoon van **DE LA HAYE**, afgezant van **LODEWIJK XIV.** geschonden te hebben.

COPROGLI (PACHA MAHOMET), broeder van den voorgaande, groot-vizier in 1689, herstelde de zaken der Turken in *Hongarijè*, waar zij vele verliezen geleden hadden. Zijne overwinningen bragten hem tot *Belgrado*, dat hij stormenderhand innam, waar hij 6000 Christenen met het zwaard liet ombrengen. Vandaar liet hij in verscheidene sinds lang belegerde plaatsen hulp aanbrengen, nam verscheidene andere in, en eindigde met het in brand steken van *Valcovar*. Hij viel den 19 Augustus 1691, nabij *Salankemen* de keizerlijken aan, en begon hoop op overwinning te koesteren, toen hij door een kanonschot gedood werd.

Coq (LE). — Zie **NANQUIER**.

Coq (PETRUS LE), den 29

Maart 1728 in de Parochie *Ifs*, nabij *Caen*, geboren, volbragt met lof zijne studien aan de Universiteit dier stad. Nog maar subdiaken zijnde, trad hij in het jaar 1753 in de congregatie der Eudisten. Het duurde niet lang of hij kwam bij dezelve eene bediening, men droeg hem den last op om de godgeleerdheid te onderwijzen, te gelijk met het overzigt over hen, welke de H. wijdingen bekomen zouden. Hij was achtereenvolgend eerste opziener van het Seminarie te *Rennes* en van dat van *Rouanen*. Eindelijk verkoren hem de Eudisten, in eene algemeene vergadering, den 6 October 1775 tot algemeenen Overste van hunne maatschappij. Hij bekleedde dezen post niet lang, wyl de dood hem te *Caen* den 1 September 1777, in den ouderdom van bijna 50 jaren, aan de gevolgen eener verlamming wegrukte. Hij was een deugdzame en ootmoedige geestelijke, een minnaar van de eenzaamheid, die in de studie zijn vermaak schepte. Er bestaan van hem eenige zedekundige werken, als: 1.° *Dissertation théologique etc.* (Godgeleerde Verhandeling over den woeker der leening in den handel, en over de drie contracten), *Rouanen*, 1767, in 12.mo — 2.° *Lettres sur etc.* (Brieven over

eenige punten der kerkelijke tucht), *Caen*, 1769, in 12.mo — 3.° *Traité de l'état etc.* (Verhandeling over den staat der personen, volgens de grondstellingen van het fransche regt en van het landregt der Provincie *Normandyë*, voor den registerstoel des gewetens). *Rouanen*, 1777, 2 dl.ⁿ in 12.mo 4.° *Traité des différentes espèces de biens*, (Verhandeling over verschillende soorten van bezittingen), 1778. 5.° *Traité des actions* (Verhandeling over de actien), 1778.

COQ (JOANNES THOMAS LE), kanonik der hoofdkerk, en een ijverig prediker, den 6 December 1747, te *Eguilles*, nabij *Aix*, in *Provence*, geboren, en te *Parijs* in eenen gezegenden ouderdom overleden, was in de orde der *Recollet-monniken* gegaan, en bij dezelve onder den naam van *Pater MAXIMINUS* bekend. Ten tijde der omwenteling bewoonde hij het klooster, dat de *Recollet-monniken* in de straat van den heiligen *MARTINUS* te *Parijs* hadden. Hij was geroepen, om in 1791 de *Vaste* te prediken, in de kerk van den *H. ROCHUS*, op den oogenblik, dat hij zijne statie zou beginnen, kwam men hem den eed afvorderen; hij weigerde denzelve, en het burgerlijk gezag belette hem te prediken. Hij stak naar

Engeland over, waar hij schijnt gebleven te zijn tot het jaar 1802; na zijne terugkomst omtrent dien tijd, gaf hij zich aan de predikdienst over. Toen hij in 1817 door den koning van *Frankrijk*, krachtens het *regalien* regt, tot een domheerschap der kerk van *Aix* benoemd was, ruilde hij het met den Heer ROMAN, diekanonik van *Parijs* was. Hij heeft niet alleen aan het hof, en in bijna alle kerken van *Parijs*, maar ook in verscheidene groote steden van *Frankrijk* statiën gehouden. Toen hij, na het houden der vastepredikatiën te *Montpellier* terug keerde, stiet hij zijn been aan het rijtuig, en bekwam hierdoor eene wond, die hij verzuimde. Daags na zijne aankomst te *Parijs* den 11 Mei, werd hij door eene geweldige koorts, gepaard met ijshoofdigheid, aangetast. In den oogenblik, dat men hem de laatste heilige Sacramenten wilde toedienen, kreeg hij zijne kennis terug, ontving dezelve met volle kennis, rigtte eenige stichtelijke woorden tot het kapittel, maar herviel kort daarna in zijnen vorigen toestand, en overleed den volgenden dag, den 15 Mei 1828, en werd den 17 daaraanvolgende begraven. De abt LE COQ bekleedde de waardigheid van *Theologaal* in het kapittel van *Parijs*, en had daarenboven den titel van

Groot-Vicaris van *Quimper*. Zijne lange diensten op den predikstoel geven hem regten op de erkenenis der herders, welke hij in hunnen ijver bijstond, en der geloovigen, die hij onderwees en op het pad der deugd versterkte.

COQ DE VILLERAYE (PETRUS FRANCISCUS), te *Rouanen* geboren oefende zijne talenten op verscheidene onderwerpen, die onderling geene betrekking hadden, en slaagde vrij wel. Zijne voortbrengsels zijn: 1.° *Abrégé de l'Histoire etc.* (*Verkorte kerkelijke en burgerlijke geschiedenis der stad Rouanen*) 1759, in 12.mo — 2.° *Traité historique etc.* (*Geschied - en staatkundige verhandeling van het openbare regt in Duitschland*), 1748, in 4.° — 3.° *Réponse etc.* (*Antwoord op de wijsgeerige brieven van VOLTAIRE*) — 4.° *Abrégé de l'histoire de Suède* (*Verkorte geschiedenis van Zweden*), 1748, 2 dl.ⁿ in 12.° — 5.° *Ariana of het beloonde geduld 1757*, in 12.°; uit het Engelsch vertaald van HANKERSWORTH. Hij overleed te *Caen* in 1777.

COQUELET (LODEWIJK), te *Peronne* geboren, den 26 Maart 1754 in den ouderdom van 78 jaren overleden, heeft het publiek vermaakt met eene menigte stukken, die

in de daad minder bondigheid, dan ongedwongenheid en boeterij aanbieden, maar die aanbeveling verdienen, wegens de bescheidenheid en wijsheid, die de schrijver in onderwerpen heeft weten te behouden, waaruit dezelve tegenwoordig-ongelukkiglijk verbannen zijn. Zie hier de namen zijner schriften: *Eloge de la goutte; etc. (Lofrede op de Sicht; op Niets; op Iets; op de kwade vrouw; De Ezel; de zegepraal der kwakzalverij; De kalender der gekken; De boertige Almanak; De Almanak der dames.)* Hij heeft ook medegewerkt aan de *Geschiedkundige gedenkschriften* van AMELOT DE LA HOUSSAYE.

COQUELIN (*Dom FRANCISCUS*), overste der Feuillantijnen van Italië, bekend onder den naam van *hervormden van den heiligen BERNARDUS*, werd in de 17de eeuw te Salins geboren. Toen hij zich naar Italië begeven had, werd hij zoo gesticht door den ijver der *Feuillantijnen*, die onder zich den eersten geest van *Citeaux* deden herleven, dat hij hunne orde in het klooster van de heilige PUDENTIANA te Rome omhelsde. COQUELIN had behalve de wetenschappen van zijnen stand, de fraaije letteren, en zelfs de dichtkunde be-

oefend, al zijne bekwaamheden werden door eene zeldzame ingetogenheid vergroot. Zijne medebroeders erkenden weldra zijne verdiensten en benoemden hem tot overste in onderscheidene kloosters, en tot algemeen verzorger der orde te Rome. De bekwaamheid, welke hij in die onderscheidene bedieningen ontwikkelde, vermeerderde de goede meening, welke zij van zijne bekwaamheden en deugden hadden, zij gaven hem hiervan een schitterend bewijs door hem tot overste van de congregatie te benoemen, in een kappittel, gehouden in 1654 in het klooster van den heiligen BERNARDUS D'ALMARIO nabij Genua. Hij legde zoo groote wijsheid en bekwaamheid in zijn bestuur aan den dag, dat, toen de tijd van zijne generaalschap verstreken was, zijne opvolgers zich overtuigd hielden niet beter te kunnen regeren, dan door zich van zijne raadgevingen en inzigten te bedienen. Hij overleed in 1672, in het klooster van Perosa, werwaarts hij zich tegen het einde zijner dagen gegeven had, en liet na: 1.º *Het leven van den heiligen CLAUDIUS, aartsbisschop van Besançon*, in het Latijn, Rome, 1652, in 8.º Het werd in hetzelfde jaar in het Italiaansch vertaald.

2.° Eene *Vertaling* van een fransch werk getiteld: *De Christen van den tijd*. — 3.° Een vrij belangrijk werk getiteld: *De avertis dogmaticibus cæterisque erroribus hæreticorum omnium a Christo ad nostram usque ætatem*.

COQUELIN (Dom HIERONYMUS), laatste abt van *Favernay*, werd den 21 Julij 1690 te *Besançon* geboren, en stamde af van eene oude regtsgeleerde familie. Naauwelijks was hij achttien jaren oud of hij ging in de orde van den Heiligen BENEDICTUS; zoodra hij priester geworden was, droeg men hem het bestuur der jonge novitiaten op, en hij vervaardigde voor hun gebruik eene volledige Verhandeling over de wijsbegeerte en godgeleerdheid. Hij beminde de studie en had zich bijzonder op de kennis der geschiedenis en der oudheden toegelegd. Abt van *Favernay* geworden zijnde, wilde hij aan zijne religieuzen de middelen om zich te onderwijzen gemakkelijk maken. Hij verrijkte de bibliotheek van zijn klooster met eene verzameling van zeldzame en kostbare werken, en vormde een talrijk kabinet van zeldzame gedenkpenningen. Hij overleed den 1 September 1771 te *Favernay* in den ouderdom van 81 jaren, en was een der voornaamste leden

der academie, van *Besançon* geweest. Droz, blijvend secretaris dier academie, sprak er zijne lofrede uit. In handschrift heeft hij nagelaten: 1.° *Verhandeling over de haven Abucin*. — 2.° *Verhandeling over de oudheid der kerk van Besançon*. — 3.° *Chartularium der abdij van Favernay*. 4.° *Beknopte Tijdrekenkundige geschiedenis der graven van Bourgondie*.

COQUES (GONZALES), een uitmuntend portret-schilder in 1618 te *Antwerpen* geboren, heeft zich doen bewonderen aan de hoven van den keurvorst van *Brandenburg*, den aarts Hertog van *Oostenrijk*, den koning van *Engeland*, en de prinsen van *Oranje*. Hij was een leerling van DAVID RYKAART, wiens dochter hij trouwde, en vormde zich naar de werken van RUBENS en VAN DYK. Men ziet in het koninklijk Museum van *Frankrijk* eene uitmuntende schilderij van COQUES, voorstellende: een jongman voor eene met kunstvoorwerpen bedekte tafel, luisterende naar een op het klavier spelend meisje. Hij overleed te *Antwerpen*, volgens DES-CAMPS den 18 April 1684.

COQUILLART (WILLEN), geestelijke regter van *Reims*, omtrent het jaar 1478, wiens *Gedichten* in 1533 te *Parijs*

in 16.mo gedrukt zijn, was te zijnen tijde zeer beroemd. Zijn dichttrantisonbeschaafd, maar heeft de innemende bevalligheden der natuurlijke eenvoudigheid. Men zou wel wenschen, dat hij de eerbaarheid en de goede zeden meer geëerbiedigd had. De werken van COQUILLART zijn door COUSTELIER herdrukt, *Parÿs*, 1723, in 12.º

COQUILLE (GUIDO,) CONCHYLIIUS ROMANUS, in 1523 in het gebied van *Nivernais* geboren, heer van *Romenai* en advokaat bij het parlement van *Parÿs*, in 1603, in den ouderdom van 80 jaren overleden, behield tot den laatsten oogenblik het getrouwste geheugen, en het gezondste verstand. HENDRIK IV. bood hem eenen post van staatsraad aan, indien hij het land wilde verlaten; maar hij wees zulks van de hand. Met zeer uitgebreide kundigheden in het land-regt verbond COQUILLE een zeer zedig en deugdzaam gemoed. Zijne liefde voor de armen was ongemeen groot; hij ondersteunde hen met zijn beurs en met zijnen invloed; en zonderte, om zijne milddadigheid uit te oefenen, een gedeelte zijner inkomsten af. Het grootste gedeelte zijner werken, waarbij kerk en staat in den tijd belang hadden, zijn gezamenlijk

uitgegeven te *Bordeaux* in 1703, 2 dl.ⁿ in fol. 1.º *L'histoire du Nivernais* (*Geschiedenis van Nivernais*). De beste die van dat gewest bestaat. — 2.º Verscheidene *Mémoires* (*Gedenkschriften*) over dezelfde provincie. — 3.º andere *Mémoires sur etc.* (*Gedenkschriften over verschillende gebeurtenissen uit den tijd der Ligue*). — 4.º *Mémoires touchant etc.* (*Gedenkschriften de hervorming van den kerkelijken staat betreffende*). — 5.º *Verscheidene Traités des libertés etc.* (*Verhandelingen over de vrijheden der Gallikaansche kerk*). — 6.º *Institution au droit français* (*Instelling van het fransche regt*). — 7.º *Latijnsche gedichten*, 1590, in 8.vo. — 8.º *Psalmen* in latijnsche verzen gebracht, *Nevers*, 1592, in 8.º

CORAS (JOANNES DE), in 1513 te *Toulouse* uit een geslacht, oorspronkelijk uit *Réalmont*, een stadje van het bisdom van *Albi*, geboren, gaf voor zijn achttiende jaar publieke lessen in de regtsgeleerdheid te *Toulouse*, en vervolgens op verscheidene plaatsen. Nadat hij raadsheer bij het parlement dier stad, vervolgens Kanselier van *Navarre* geworden was, en veel geëstdrift voor de nieuwe hervorming aan den dag had gelegd, werd hij in 1562 verdreven. De kansel-

lier, DE L'HÔPITAL, een vriend der Hugenoeten, liet hem terug roepen; maar die terugkomst kostte hem het leven. Nadat de tijding van den beruchten *BARTHELSNacht* in 1572 was aangekomen, vermoordden de scholieren hem niet twee andere raadsheren. Het zekerste bericht echter van den dood diens regtsgeleerden komt hierop neder, dat hij bij zijne terugkomst naar *Toulouse* met twee andere raadsheren in een bewaaringshuis gesteld werd. Nadat onbekende en gewapende manschappen zich de deur des kerkers hadden doen openen, vermoordden zij hem met deszelfs ambtgenooten, terwijl het parlement over zijn vonnis beraadslaagde. Zij werden daarop met hunne mantels bekleed aan eenen olmboom voor het paleis opgehangen. Zijne verschillende werken over het burgerlijke en kerkelijke regt, in het Latijn en Fransch, zijn gezamenlijk voor een gedeelte te *Lyon*, in 1556 en 1558, 2 dl.ⁿ in fol. uitgegeven; het zal onnoodig zijn te zeggen, dat zij met de vooroordeelen der secte, die *CORAS* aanhing, behebt zijn.

CORAS (*JACOBUS DE*), uit dezelfde familie van den voorgaande, wiens *Leven* hij in het Fransch en Latijn in 4.to in 1673 beschreven heeft,

was geboortig van *Toulouse*. Na de wederleggende geleerdheid van den kardinaal *DE RICHELIEU* gelezen te hebben, zwoer hij het Calvinismus af. Hij was een groote vriend der Fransche dichtkunde, maar bezat weinig talent. Zijn gedicht over *JONAS* of *het boete doende Ninive*, verteert in de stof, volgens de uitdrukking van *BOILEAU*, en verdient niet er uitgetrokken te worden. Zijne andere gedichten zijn: *JOSUË*, *SAMSON*, *DAVID*. Ook bestaat er van hem: Een *Brief aan BOILEAU*, waarin hij hekeldichten met hekeldichten beantwoordt. Hij overleed in 1677. Zijne werken zijn in 1665 in 12.mo gedrukt.

CORBARIO. — Zie *CORBIÈRE*.

CORBELL (*PETRUS DE*), doctor van *Parijs*, werd achtereenvolgend Kanonik der hoofdstad, bisschop van *Kamerijk* en aartsbisschop van *Sens*. Hij had tot leerling Paus *INNOCENTIUS III.*, die in verscheidene gewigtige zaken zich van zijne talenten bediende. Zijne geleerdheid, deugd en zijne werken, die niet tot ons gekomen zijn, hebben hem eenen roemrijken naam bezorgd. Hij overleed te *Sens* in 1222. Men heeft eenige fragmenten zijner *Synodale verordeningen*, en deze kunnen van nut zijn, om de tucht

dier eeuw te leeren kennen.

CORBEUIL (FRANCISCUS), wiens naam was **VILLON**, nog meer bekend door zijne schelmstreken dan door zijne dichtstukken, werd in 1431 te *Parijs* geboren. Hoewel hij veroordeeld was, om, wegens zijne diefstallen opgehangen te worden, verliet hem zijne vrolijkheid toch niet; hij vervaardigde twee grafschriften, het eene voor zich zelve, en het ander voor zijne makkers, be-riep zich van het vonnis van het *Châtelet* op het parlement, dat zijne doodstraf in verbanning veranderde. Hij werd hierdoor niet beter. Zijne herhaalde misdaden deden hem andermaal den strop verdienen; maar **LODEWIJK XI.** schonk hem het leven. Na dit geval verscheen **VILLON** niet meer; het zou moeilijk zijn de plaats en den tijd van zijnen dood te bepalen. Hij begaf zich, volgens **RABELAIS**, naar *Engeland*, en werd hier wel ontvangen door **EDUARD IV.**, wiens gunsteling hij werd. De natuur had hem met eenen goeden aanleg voor de eenvoudige, ongekunstelde en boertige dichtkunde doen geboren worden. *Hij is de eerste, volgens DESPRÉAUX, die in onbeschaaftde eeuwen, de verwarde kunst der Fransche oude roman-schrijvers ontwikkel-*

de, maar hij verviel even als zij in laagheid en onwelvegeeljkheid, en zijne werken getuigen veel van het verderf zijner zeden. **FRANCISCUS I.**, die onvoorzigtig genoeg was, dien dichter te beminnen, belastte **MAROT**, eene naauwkeurige uitgave zijner gedichten te bezorgen. Naar deze uitgave werd, die van **COUSTELIER**, in 8.vo, in 1723, vervaardigd. Er bestaat nog eene andere in hetzelfde formaat, 's *Gravenhage*, 1742.

CORBIÈRE (PETRUS DE), een religieus van de orde van den heiligen **FRANCISCUS**, werd, in het jaar 1328, door het gezag van **LODEWIJK van Beijeren**, Roomsche koning, tot onwettigen paus verkozen, onder den naam van **NICOLAAS V.**; maar in het volgende jaar, werd die ingedronge paus naar *Avignon* vervoerd, alwaar hij, met den strop om den hals, aan **PAUS JOANNES XXII.**, om vergiffenis vroeg; reeds had hij zijne afzwering te *Pisa* gedaan. Twee of drie jaren daarna overleed hij.

CORBIN (JACOBUS), advocaat, geboortig van *Berry*, en in 1653 overleden, heeft nagelaten: eene Verzameling van pleitgedingen, 1611, in 4.to, en verscheidene regtsgeleerde werken, die in onderscheidene jaren gedrukt

zijn. Hij verstond zeer wel het gedeelte, dat zijnen staat betrof; maar toen hij in andere vakken wilde schitteren, is hij niet op gelijke wijze geslaagd, tot getuige hiervan strekke zijne slechte *Vertaling van den Bijbel*, in 8 dl.ⁿ in 16.º, 1643 en 1661; zijne *Geschiedenis der Karthuizer-monniken*, in 4.to, 1663, en smakelooze *Gedichten*, die de gal van BORLEAU, in zijne *Art poétique (Dichtkunst)* tegen derzelve schrijver gaande gemaakt hebben.

CORBINELLI (JACOBUS), een Florentijner, had zich verbonden met de koningin CATHARINA DE MEDICIS. Hij kwam in *Frankrijk* onder de regering van die vorstin, die hem bij den hertog van Anjou, in hoedanigheid van geleerde plaatste. Hij verbond zich met den kanselier DE L'HÔPITAL, en begunstigde alle geleerde mannen, zonder er een redelijk en noodzakelijk onderscheid in te maken. Hij liet dikwijls hunne schriften op zijne kosten drukken, en voegde er aanmerkingen bij. Hij gaf het gedicht van FRAPAULO DEL ROSSO in het licht, getiteld: *La fisica*, Parijs, 1578, in 8.vo, en DANTE, *De vulgari eloquentia*, 1577, in 8.vo

CORBINELLI (JOANNES),

(*) Tegenwoordig *Arpajon*.

kleinzoon van den vorige, in 1716 te *Parijs* overleden, was door zijne vrolijkheid van inborst en geest, de vriend der Epikurische schoone geesten. Hij beroemde zich op den wellust, en beweerde er den goeden toon van te kennen. Er bestaan van hem eenige weinig bekende werken: 1.º *Extrait de tous les beaux endroits* etc. (Uittreksel van alle fraaije plaatsen uit de werken der beroemdste schrijvers van dezen tijd), in 1681. — 2.º *Les anciens Historiens* etc. (De oude geschiedschrijvers in grondregels gebragt), in 1694, met eene voorrede, die aan PATER BOUHOURS toegeschreven wordt. — 3.º *L'Histoire généalogique* etc. (Geslachtsgeschiedenis van het huis van Gondi), Parijs, 1705, in 4.to Al deze werken zijn beneden het middelmatige.

CORBINIANUS (*Heilige*), geboren te *Chartres* (*), aan den weg van *Orleans*, leide eerst gedurende 14 jaren een kluizenaars leven, in eene cel, die hij nabij eene kapel had laten bouwen. Het duurde niet lang of zijne heiligheid maakte hem in het gansche land vermaard. Godvruchtige personen gevraagd hebbende om onder zijne leiding te leven, stelden hem weldra in staat om een gods-

dienstig genootschap te vormen. Maar de verstrooijingen, die hem de omgang veroorzaakte, welken hij met diegene, welke zich tot hem wendden, had, deden hem eene eenzaamheid zoeken, waarin hij voor de wereld onbekend kon blijven. Hij begaf zich met dat oogmerk naar *Rome*, en vestigde hier zijne woonplaats in eene cel nabij de kerk van den prins der Apostelen. Nadat de paus, die in hem zoowel kundigheden en bekwaamheid als deugden ontdekte, hem voorgesteld had, dat hij niet voor zich alleen moest leven, terwijl zoo vele volken apostolische werklieden noodig hadden, wijdde hij hem tot bisschop, en belastte hem met de zorg om het Evangelie te gaan prediken. CORBINIANUS, om den wil des hemels niet te wederstaan, genoodzaakt zijnde te gehoorzamen, keerde in zijn vaderland terug, waar zijne leerreden de grootste vruchten voortbragten. Op eene tweede reis, die hij naar *Rome* deed, trok hij door *Beijeren*, waar hij eene groote menigte afgodendienaars bekeerde. De paus GREGORIUS II. beval hem, om in dat door hem verlatene land terug te keeren, en daarvan het voornaamste tooneel zijner werkzaamheden te maken. Toen de Christenen zich hier van dag tot dag vermenigvuldigen,

stelde hij zijnen bisschoppelijken zetel te *Freisingen*, in *Oppper-Beijeren*. » Ondanks de werkzaamheid van zijnen ijver en de aanhoudendheid zijner bedieningen, zegt een zeker geschiedschrijver, hield hij zich gestadig bezig met al wat tot zijne eigene volmaking kon bijdragen. Met ijver nam hij derzelver beoefeningen waar, en alle dagen had hij bepaalde uren, om over de Wet Gods natedenken, om de krachten zijner ziel te herstellen, om zijn gemoed te onderzoeken, en om hetzelfde in al deszelfs handelingen tot waakzaamheid aantesporen.” Toen de heilige bisschop aan GRIMOALDUS, hertog van *Beijeren*, deszelfs bloedschandig huwelijk met BILTRUDA, weduwe van zijnen broeder, moedig verweten had, zwoeren beide zijnen ondergang en kochten moordenaars om, om hem het leven te benemen. Maar de Heer verijdelde dit boosaardige plan door den dood zijner vijanden, die eenigen tijd daarna op eene ellendige wijze omkwamen. CORBINIANUS, die genoodzaakt geweest was te vlugten, en zich te verbergen, kwam toen naar *Freisingen* terug, en zette aldaar zijne werkzaamheden voort tot het jaar 730, waarin hij overleed. ARIBON, de derde bisschop van *Freisingen*, heeft deszelfs

levensbeschrijving en het verhaal van zeer vele wonderen, die door deszelfs tusschenkomst gewrocht zijn, in het licht gegeven, beide zijn 30 jaren na deszelfs dood geschreven.

CORBUEIL. — Zie **CORBEUIL.**

CORBULO (DOMITIUS), een Romeinsch veldheer, wegens zijne dapperheid beroemd, herstelde de waardigheid van het rijk onder **CLAUDIUS** en onder **NERO**. Hij veroverde op de Armeniers verscheidene vestingen, belegerde *Artaxata*, hunne hoofdstad, slechte hare muren, stak al hare huizen in brand en verschoonde echter de inwoners, die hem hunne poorten geopend hadden. Hij verdreef **TIRIDATES** uit *Armenië*, herstelde **TIGRANES** op den troon, en noodzaakte de *Parthers* den vrede te verzoeken. In de *Nederlanden* maakte **CORBULO**, even als **DRUSUS**, zijnen naam beroemd, door het graven van een kanaal, ter afleiding van het water van den *Boven-Rijn*, tusschen die rivier en de *Maas*, beginnende bij het tegenwoordige dorp *Krimpen*, en strekkende zich uit tot het daarnaar genoemde dorp *Leksmond*; dit kanaal maakt tegenwoordig een gedeelte uit van de rivier de *Lek*. **NERO**, meer ijverzuchtig dan dankbaar voor deszelfs bewezene diensten, beval om hem in de

haven *Cenchréa* ter dood te brengen. Toen de beroemde veldheer dit wreede bevel vernomen had, trok hij zijnen degen en doorstak er zich mede, in het jaar 66 na J. C. zeggende: *Ik heb het wel verdiend?* **CORBULO** had over de oorlogen, die hij gevoerd had, aantekeningen gemaakt, in den smaak der commentarieren van **CÆSAR**; er is niets van tot ons gekomen.

CORDARA (JULIUS CÆSAR), bekend door de *Geschiedenis van de maatschappij der Jesuiten*, voortgesteld na **ORLANDINI**, **SACCHINI** en **JOUVENCY**, is den 6 Maart 1784 te *Alessandria della Paglia* overleden; was den 16 September 1704 in die stad geboren, hoewel afkomstig van *Nizza* en een nakomeling der graven van **CALAMANDRANO**. In 1719 kwam hij bij de Jesuiten en legde in 1734 zijne geloften af. Een jaar na de vernietiging van het gezelschap, kwam hij in zijn vaderland terug, begaf zich in het collegie van den heiligen **IGNATIUS**, dat door den koning van *Sardinië* voor de Jesuiten bestemd was, die te zamen wilden leven, en bleef hier tot het einde van zijn leven. Behalve de *Geschiedenis*, waarvan wij gesproken hebben, die in eenen zuiveren stijl, sierlijk en met deftigheid geschreven is (1 dl. in fol., *Rome*, bij **ROSSI**, 1759), bestaat

er van hem; 1.° *Lijkrede op keizer KAREL VI.*, te Rome uitgesproken en gedrukt in 1741. — 2.° *Leven van de heilige EUSTOCHIA, eene non van Padua, Rome, 1769.* — 3.° *Verscheidene Gedichten*, onder welke men onderscheidt. *Carmen in numerorum divinatores, vulgo Cabalistas.*

CORDAY D'ARMANS (MARIA ANNA CHARLOTTE), werd in 1768 te *Saint-Saturnin* nabij *Sées* in *Normandië* geboren. Toen na de omwenteling van den 31 Mei 1793 de hoofden der republikeinische partij, *Girondins* genaamd, door ROBESPIERRE vogelvrij verklaard waren, namen zij de vlugt naar de Departementen van *Eure* en *Calvados*, in de hoop om *Normandië* te hunne gunste in opstand te brengen. CHARLOTTE CORDAY, getroffen door hunne klagten en in geestdrift ontstoken door den nadruk hunner reden en door de schildering der rampen, waardoor hunne vervolgers *Frankrijk* in rouw dompelden, vergat de zachtheid en de onderwerping harer kunne. Met een gevoelig hart en eene vurige verbeeldingskracht geboren, en de geringe moeite ziende, die hare landgenooten in het werk stelden om wraak te nemen op de onderdrukkers van hun land, besloot zij zelve eenen grooten stap te wagen,

die onder de gelederen der zegepralende partij angst en schrik zoude verspreiden. Vol van dit stoute ontwerp, begaf zij zich naar *Parijs*, en deed zich, door den abt FAUCHET (zie FAUCHET), onder de tribunen der Conventie opnemen. De vergadering weergalmde toenmaals van de hevigste uitvallen tegen de vogelvrijverklaarden, wier rampen CHARLOTTE zoo zeer voor hun belang hadden ingenomen. Dit verschrikkelijk geschreeuw verdubbelde hare verontwaardiging; en sedert dien tijd draalde zij niet meer, om haar ontwerp ten uitvoer te brengen. Vernomen hebbende, dat MARAT, die een der voornaamste bewerkers der verbanning van de *Girondins* geweest was, wegens ongesteldheid te huis moest blijven, schreef CHARLOTTE hem en verzocht dat hij haar een geheim gesprek mogt vergunnen, wijl zij hem zeer gewigtige zaken wilde bekend maken. Deze eerste en een tweede brief bleven onbeantwoord. CHARLOTTE den moed niet opgevende, schreef hem voor de derde maal, en kwam, den brenger des briefs volgende, bijna zoo spoedig als deze aan de deur van den afgevaardigde. Twee vrouwen, die in de voorkamer waren, wilden haar beletten binnen te treden; maar toen MARAT aan hare gesprekken vernam

men had, dat het de persoon was, die hem geschreven had, beval hij dat men haar zou binnen laten. Hij was op dien oogenblik in een bad, daar hij aan eene schandelijke ziekte, die hem bij zijn leven aan de verrotting overgaf, wegwijnde. Nadat hij aan CHARLOTTE de namen der afgevaardigden, die zich in *Calvados* bevonden, gevraagd had, schreef hij dezelve in zijn zakboekje op, en zeide haar, dat hij hen allen binnen weinige dagen zou laten guillottineren. CHARLOTTE kon, bij deze afschuwelijke woorden, hare verontwaardiging niet bedwingen, haalde een mes, hetwelk zij onder haar kleed verborgen had, voor den dag en stak het geheel en al in het hart van MARAT, die onder deze woorden den adem uitblies: » Aan mij, mijne dierbare vriendin ! » De twee vrouwen liepen toe en zagen in de hand van CHARLOTTE nog het bebloede mes; wijl zij haar niet durfden aangrijpen, begonnen zij luide te schreeuwen; de wacht kwam aan en CHARLOTTE werd gevat en weldra aan de revolutionnaire regtbank overgeleverd. CHARLOTTE verscheen hier met standvastigheid, en toen FOUQUIER-TAINVILLE eene lofspraak op MARAT wilde houden, viel zij hem onverschrokken in de rede, zeggende, dat MARAT een gedrogt was, en dat zij zich

verheugde *Frankrijk* van hem verlost te hebben. Zij bekende de misdaad met al die omstandigheden; het gerechtshof kon niet in verlegenheid zijn, om over eene zoo duidelijke zaak uitspraak te doen. Men gaf haar echter eenen verdediger (CHAUVEAU LAGARDE), die niets anders ten gunste der aangeklaagde deed gelden, dan hare standvastigheid en hare bedaardheid in de tegenwoordigheids des doods. CHARLOTTE bedankte hem met bevaligheid door aan hem te zeggen, dat hij het wezenlijke oogpunt der zaak gekozen had, en om hem hiervoor hare erkentenis te betuigen, verzocht zij hem eenige kleine schulden te betalen, die zij in de gevangenis gemaakt had. Zij hoorde haar doodvonnis met bedaardheid aan, en de uitjouwingen, waarmede het gemeene volk haar tot aan het schavot vergezelde, schenen geenen oogenblik hare standvastigheid te doen wankelen. Hare schoone en edele houding werd verlevendigd door de blozendste kleuren, en hare gelaats-trekken, vertoonden niet de minste ontroering. Onverschillig omtrent het verlies des levens, dat men haar deed ondergaan, liet zij nog op haar gelaat het gevoel der schaamte blijken, toen de scherpregtjer haar van een gedeelte harer kleederen beroofde. Zij werd den 17 Ju-

lij 1793, in den ouderdom van 25 jaren, onthoofd. MARAT had sinds lang verdiend, om door de doodstraf voor zijne misdaden te boeten; maar de daad van CHARLOTTE CORDAY is hierdoor niet meer verschoonbaar. De boeken van eenige schrijvers, en vooral die van den Abt RAYNAL, hadden hare denkbeelden overdreven, en haren geest ongodsdienstige grondbeginselen ingescherpt. Zij weigerde den bijstand eens priesters in hare laatste oogenblikken. COUET DE GIRONVILLE heeft een stuk in het licht gegeven, getiteld: CHARLOTTE CORDAY den 16 Julij 1793 te *Parijs* onthoofd, of Gedenkschriften om tot de geschiedenis van die beroemde vrouw te dienen, *Parijs*, 1796, in 8.º

CORDEMOI (GERAULD DE), verliet de pleitzaal voor de wijsbegeerte van DESCARTES. BOSSUET plaatste hem, in hoedanigheid van *Lector*, bij den *Dauphin*. Hij bekleedde dien post met geluk en ijver, overleed in 1684 als lid der fransche academie en liet de volgende schriften na: 1.º *Histoire de France etc.* (*Geschiedenis van Frankrijk, van den tijd der Galliers en het begin der Monarchie tot 987*) *Parijs*, 1^e dl., 1685, 2^e dl. 1689, in fol. die door Pater DANIEL veracht door anderen echter geprezen wordt.

CORDEMOI schrijft in eenen flauwen en verwarden stijl neemt al te ligt fabelachtige verhalen aan. Hij moest zich eerst tot de *Geschiedenis van KAREL den Grooten* bepalen, ten gebruike voor den *Dauphin*, voor welken FLECHIER zijne *Geschiedenis van THEODOSIUS* ondernomen had. Deze laatste had weldra zijn werk geëindigd maar de andere, die hem wilde verbeteren, klom tot de duisterste tijden der alleenheerschappij op, geraakte op afwegen, die aan dit onderwerp vreemd waren, en in wijdloopige en gevaarlijke woordwisselingen, die terwijl zij ons de geschiedenis der twee eerste geslachten leverden, ons van dien van *KAREL den Grooten* deden verstoken blijven. Behalve dat moet men bekennen dat CORDEMOI juiste en gezonde denkbeelden bezat. De regels, die hij over de wijze om de geschiedenis te schrijven opstelde, zijn vol wijsheid en verdienen zeer naauwkeuriglijk overdacht en gevolgd te worden door diegenen, welke zich thans zoo willekeurig den naam van geschiedschrijver aanmatigen.

CORDEMOI (LODEWIJK GERAULD DE), zoon van den voorgaande, Licentiaat van de *Sorbonne*, en abt van *Fenières* werd den 7 December 1651 te *Parijs* geboren, hielp zijnen vader in het

schrijven der *Geschiedenis van Frankrijk*, en zette dezelve op bevel des konings voort. Dit vervolg van HUGO CAPET tot op den dood van HENDRIK I., in 1060 is in handschrift gebleven. Als een ijverige Catholijke en een bekwame *Controversist* besteedde hij bijna al zijne studiën aan de bekeering der ketters; en overleed in 1722, in den ouderdom van 71 jaren. Er bestaat van hem: 1.° *Traité de l'invocation des saints* (*Verhandeling over de aanroeping der heiligen*); in 12.° — 2.° *Traité des saintes reliques* (*Verhandeling over de overblijfselen der Heiligen.*) — 3.° *Traité des saintes images* (*Verhandeling over de heilige beelden.*) — 4.° *De onderhandeling van den duivel met LUTHER* in het Latijn, Franschen Hoogduitsch in 8.° — 5.° *Traité contre les sociniens*, (*Verhandeling tegen de Socinianen*), in 12.° opgedragen aan den grooten BOSSUET. De schrijver ontwikkelt hierin het gehouden gedrag der kerk in de drie eerste eeuwen sprekende van de Heilige Drievuldigheid en van de menschwording des Woords, den waren zin en het gebruik der woorden, waarvan zij zich bediend heeft. Hij grondt zijne bewijzen op de heilige schrift en op de overlevering, eene leerwijze, welke hij in al zijne andere

werken gevolgd heeft. (zie BULL., DIONYSIUS VAN ALEXANDRIE, PETAU.)

CORDERIUS (BALTHAZAR), een Jesuit van Antwerpen, waar hij in 1592 geboren werd, onderwees langen tijd en met roem de Godgeleerdheid te Weenen en overleed te Rome in 1650. Het geluk waarmede hij de Grieksche taal beoefende, stelde hem in staat in het licht te geven 1.° *Uitgave der werken van den heiligen DIONYSIUS Arcopagya* in 2dl.ⁿ in fol. Antwerpen, 1634, Grieksch en Latijn met aanmerkingen. — 2.° *Expositio patrum Græcorum in Psalmos ex vetustissimis manuscriptis codicibus concinnata in paraphrasin, commentarium et catenam digesta* 1643 — 46, 3dl.ⁿ in fol. Grieksch en Latijn; de Latijnsche vertaling en de aanmerkingen zijn van CORDERIUS. — 3.° *Aaneenschakelingen der heilige Vaders over den heiligen LUCAS*, 1628 in fol. — 4.° *over den Heiligen JOANNES*, 1631 in fol. — 5.° *over den Heiligen MATTHEUS*. — 6.° *JOB elucidatus*, Grieksch en Latijn, 1646, in fol. — 7.° *JOANNIS PHILOPONI, in capprim. Geneseos de mundi creatione libri quatuor, una cum disputatione de paschate*, Weenen in Oostenrijk, 1631, Grieksch en Latijn, met eene Verhande-

ling over het paaschfeest. — 8.° *Sancti CYRILLY Alexandrini in JEREMIAM prophetam*, Antwerpen, 1648.

CORDES (JOANNES DE), in 1570 geboren, kanonik van *Limoges*, zijne geboortestad, in 1642 overleden, heeft nagelaten: 1.° Eene *Uitgave* der werken van GEORGIUS CASSANDER, in fol. — 2.° De *Vertaling van de geschiedenis over de twisten tusschen paus PAULUS V. en de republiek van Venetië*, door FRA PAOLO, in 8.° — 3.° Eene andere *Vertaling* der geschiedenis over de onlusten in het koninkrijk *Napels* onder FERDINAND I. door CAMILLO PORCIO. Men kent hem ook toe de *Fransche Vertaling van de Verhandeling over de gebreken in het bestuur der Jesuiten*, die sommige schrijvers voor een werk van MARIANA, in 8.°, gehouden hebben. De vertaler was eenigen tijd in dat gezelschap geweest; maar hij kon in dezelve eenige lessen voordien stijl nemen: de zijne is zeer slecht. VITRÉ drukte de naamlijst zijner bibliotheek, *Parijs* 1642, in 4.° Dit werk is thans zeldzaam en wordt zeer gezocht. De bibliotheek van de CORDES, die eene der fraaiste van *Parijs* was, bevatte zeldzame en weluitgekozene werken, en vele voortreffelijke handschriften. De kardinaal MAZARIN kocht na

den dood van CORDES deze bibliotheek; de handschriften berusten thans in de koninklijke bibliotheek te *Parijs*.

CORDES (DIONYSIUS DE), uit dezelfde familie als de voorgaande, was advokaat bij het parlement van *Parijs*, en raadsheer bij het *Châtelet*. Hij beoefende de letterkunde met roem, en werd door eene zachtheid, vereenigd met standvastigheid, het voorbeeld van een christelijk staatsman. Zijne regtschapeheid was zoo algemeen bekend, dat zeker man door het *Châtelet* ter dood veroordeeld, die bij het parlement wilde apelleren, zich onderwierp, zoodra hij vernam, dat DE CORDES een zijner regters geweest was. *Ik moet*, zeide hij, *den dood verdiend hebben, wijl zoo een regtschape man mij mede veroordeeld heeft*. Deze wijze staatspersoon bezat vele deugden en overleed in eenen hoogen ouderdom te *Parijs* in 1642. Het gesticht van den *Heiligen LAZARUS* is voor een gedeelte het werk zijner liefdadigheid en zijns ijvers. GODEAU heeft zijn leven beschreven.

CORDES (EUTYCHIUS), van *Antwerpen*, een religieus van het klooster der *heilige JUSTINA*, te *Padua*, en abt van dezelfde congregatie; was bij het concilie van *Tren-*

te tegenwoordig. Men heeft van hem: *Commentaria in omnes PAULI Epistolas; in Symbolum Apostolorum; Dictionarium biblicum*. Deze werken zijn in handschrift in het gemelde klooster. Hij overleed in de maand September 1582.

CORDIER (MATHURIN), een Normandijner, werd hoogleeraar der *humaniora* aan de universiteit van *Parijs*, overleed in 1564, in den ouderdom van 85 jaren, te *Geneve*, werwaarts hij zich begeven had, om vrijer de hervormde godsdienst uit te kunnen oefenen, en heeft nagelaten: 1.° *Latijnsche zamenspraken* in 4 boeken, die, gedurende meer dan eene eeuw zeer in de mode waren, hoewel CORDIER dezelve slechts geschreven had, om zijnen scholieren tot opstellen ter vertaling te dienen. Men vindt er uitmuntende regels en goede grondbeginselen der zedeleer in. — 2.° *Kinderlijke en opregte beleefdheid*, waarvan de uitgaven, sedert de 16de eeuw tot op onze dagen, bijna in het oneindige vermenigvuldigd zijn. Onder de verschillende lessen, waarvan eenige niet meer toe te passen zijn, wijl onze zeden zich ontaard hebben, vindt men er toch, die men den kinderen niet genoeg zou kunnen inprenten, maar die in de taal des schrijvers bijna belagchelijk zijn. Hij

beveelt hun, bijvoorbeeld, aan, om niet te grimlagchen, noch met lieden den gek te scheren, omdat dit slechts aan onbeschaamde veelvraaten en tafelschuimers past. Men heeft nog van hem *koppeldichten* aan CATO toegeschreven, met eene *Latijnsche* en *Fransche* verklaring; en andere werken, die beter in zijnen tijd dan in den onzen pasten.

CORDOVA. — Zie GONSALVO (FERNANDES).

CORDUS (EURICIUS), een Hoogduitsche geneesheer en dichter, overleed, na verschillende werken over de geneeskunde in het licht gegeven te hebben, te *Bremen* den 24 December 1538. Hij stond in gemeenschap met zeer vele geleerden van zijnen tijd, onder anderen met ERASMUS, maar zijne te groote opregtheid en zijn te openhartig karakter berokkenden hem soms vijanden. Zijne *Latijnsche gedichten* kwamen te *Leijden* 1623, in 8.° in het licht. Ook heeft hij werken uitgegeven over de artsensij- en de kruidkunde, die thans in vergeetelheid geraakt zijn.

CORDUS (VALERIUS), zoon van den voorgaande en zijnen vader waardig, werd den 18 Februarj 1515 in *Hessenland* geboren. Hij beoefende met even veel

voordeel, de kennis der talen en die der planten; doorkruis- te alle bergen van *Duitschland* om ergeneeskruiden te zoeken. Hij trok vervolgens naar *Italië*, hield zich te *Padua*, te *Pisa*, te *Lucca*, te *Florence* op; maar overleed te *Rome* aan eene wond aan zijn been, door den slag van een paard veroorzaakt, den 23 September 1544, in den ouderdom van 29 jaren. De werken, waarmede hij de kruidkunde verrijkte, zijn: 1.° *Bemerkingen over Dioscorides*, Zurich, 1561, in fol. — 2.° *Historia stirpium, libri V.*, een na zijnen dood in het licht verschenen werk, *Straatsburg*, 1561 en 1563, 2 dl.ⁿ in fol.; MELCHIOR ADAM spreekt van een 6.° boek, maar het is in handschrift gebleven. — 3.° *Dispensatorium pharmacorum omnium quæ in usu potissimum sunt*, Leyden, 1627, in 12.mo De zuiverheid zijner zeden, de beschaaftheid zijner manieren en de uitgebreidheid van zijn verstand bezorgden hem de lofspraken van de juiste waardeersders der ware verdiensten

CORÉ, zoon van ISAAR, een der voornaamste hoofden van den opstand der *Levieten* tegen MOZES en AÄRON, aan welken zij de magt, waarmede hen God bekleed had, wilden betwisten, werd levend door de aarde inge-

VII DEEL.

zwolgen (zie ABIRON). De zonen van CORÉ werden niet in de straf van hunnen vader betrokken, en DAVID verleende aan hunne nakomelingen groote eerbewijzen. Deze koning schonk hun de portiers-bediening des tempels, en droeg hun het zingen voor de arke op.

CORELLA (JACOBUS DE), een Capucijner van *Navarre*, werd prediker aan het hof van *Spanje* onder koning KAREL II.; en hoewel hij in 1699, in den ouderdom van 42 jaren, overleed, liet hij echter eene groote menigte voortbrengsels, in de Spaansche taal geschreven, na, die eene buitengewoon debiet hadden, indien men hetzelfde naar de menigvuldige uitgaven beoordeelt. Een zijner werken de *Pligten des Biechtvaders* tot onderwerp hebbende, met eene uitlegging der door ALEXANDER VII. en INNOCENTIUS XI. gedoemde stellingen, werd voor de 24.ste maal in 1742 te *Madrid* herdrukt. Een andere, *zedekundige conferentiën* bevatte, heeft de eer van eene tiende uitgave genoten.

CORELLI (ARCHANGELO), in 1653 te *Fusignano* in het gebied van *Bologna* geboren, en in 1713 te *Rome* overleden, was een beroemde viool-speler, die ook langen tijd in dienst van MAXIMILIAAN EMA-

NUEL, keurvorst van *Beijeren*, stond, en heeft zich door zijne symphoniën in *Italië* en *Frankrijk* eenen grooten naam verworven. Hij heeft de kunst verstaan om den smaak der beide volken optewekken, en hunne stemmen, die in het stuk der toonkunst bijna altijd tegenovergesteld waren te vereenigen. Toen de Kardinaal ESTREES hem over de fraaije opstellen der sonaten prees, had hij de bescheidenheid hem te antwoorden: *Dit komt, Monseigneur, wijlik LULLI bestudeerd heb*. Men heeft in het Vatikaan ter eere van CORRELLI een standbeeld opgericht met dit vleijende opschrift *CORELLI princeps musicorum*.

CORET (JACOBUS), een jeesuit, beroemd door zijne deugden en door zijnen ijver den 16 December 1721 te *Luik* overleden, en wiens aandenken in die stad nog in vereering is, is de schrijver van onderscheidene werken, waarin vele Godsvrucht maar tevens ook iets oorspronkelijks en buitengemeen eenvoudigs gevonden wordt, dat de kiesche geesten geen smaak in dezelve doet vinden, hiertoe behooren: *le Journal des Anges* (het dagboek der Engelen), *la Maison de l'éternité* (het Huis der eeuwigheid), *le Cinqüième ange de l'Apocalypse etc.* (de Vijfde Engel der Openbaring).

CORET (PETRUS), te *Alk* in *Henegouwen* geboren, werd kanonik van *Doornik*, waar hij in het jaar 1602 overleed. Men heeft van hem: 1.° *Verdediging der waarheid* tegen de beweringen van den Heer DE LA NOUE, in het Latijn, *Doornik*, 1591 Dit werk is in eene verzameling opgenomen, door pater POSSEVIN in het licht gegeven, ten titel voerende: *Judicium de NUAE scriptis*, Lyon 1593. 2.° *De Antipolitique*, tegen JOANNES BODIN, in het Latijn, *Douai*, 1599.

CORILLA, is de naam, dien men in *Italië* aan eene vrouw gaf, beroemd door hare kunde, dichterlijke talenten en vooral door hare verbazende gemakkelijheid, waarmede zij onvoorziens op alle onderwerpen verzen maakte. Na *Italië* doorkruist te hebben, vestigde zij zich te *Rome*, waar zij de grootste geestdrift verwekte. Zij werd in de schitterendste gezelschappen opgenomen, en genoot de eer om voor den kardinaal de BERNIS, afgezant van *Frankrijk* bij den heiligen stoel, bewijzen van hare talenten af te leggen. De *Arcadia* te *Rome* nam haar onder hare leden op, en gaf haar den naam van CORILLA. Zij werd in het *Capitolium* met de grootste pracht gekroond. Maar deze eer, die tot daartoe slechts de ver-

gelding voor groote genien geweest was, en die TASSO nauwelijks had kunnen behalen, en vooral haar zedelijk gedrag, dat niet zeer geregeld was, haalden haar bijtende hekeldichten op den hals. Zij beantwoordde dezelve niet door haar gedrag te verbeteren, maar door punt- en klinkdichten, en gezangen. CORILLA overleed te Rome in Mei 1791; Zij had aanzienlijke rijkdommen bij een gebragt. Men heeft eene verzameling harer gedichten uitgegeven, waaronder men een gezang tot lof van MARIA THERESIA, keizerin van *Duitschland*, waarneemt.

CORINNA, bijgenaamd de *Lyrische zanggodin*, kwam in eenen wedstrijd met PINDARUS, en overtrof hem tot vijfmaal toe, hoewel zij ver beneden dezen dichter moet gesteld worden. Deze muzendochter had den bijval, die haar ten deel werd, volgens PAUSANIAS meer aan hare schoonheid dan aan hare talenten te danken. PINDARUS, over de onregtvaardigheid der regters vertoornd, spaarde geene schimpreden en spotternijen aan zijne mededingster. CORINNA had eene menigte gedichten vervaardigd, maar er zijn maar eenige fragmente derzelve tot ons gekomen, die men in de Grieksche boekverzameling

van den geleerden FABRICIUS vinden kan. OVIDIUS heeft onder den naam van CORINNA eene zijner minnaressen bezongen, volgens eenige geleerden is het JULIA, de dochter van AUGUSTUS.

CORINUS, een Grieksche dichter, ouder dan HOMERUS, volgens SUIDAS, was, zegt men, een leerling van PALAMEDES. Hij beschreef in versmaat de geschiedenis van het beleg van Troje, en den oorlog van DARDANUS. Men wil, dat hij in zijne gedichten de Dorische letters, die door PALAMEDES uitgevonden zijn, gebruikte, en dat HOMERUS zich deze gedichten zeer ten nutte maakte; maar al die verhalen ruiken zeer naar het fabelachtige.

CORIO (BERNARDINUS) in 1459 uit eene beroemde familie van *Milane* gesproken, werd door den hertog LODWIK SFORCE, bijgenaamd de *Moor*, verkozen om de geschiedenis van zijn vaderland te schrijven. Het verdriet kwam zijn werk verijdelen. Toen de Franschen zich van het *Milanesche* meester gemaakt hadden, en de hertog, zijn beschermer, gevangen genomen was, overleed hij van smart, volgens PAULUS JOVIUS en VOSSIUS, in 1500; maar het is zeker, dat CORIO negentien jaren na deze ongelukkige

gebeurtenis nog leefde. PAULUS JOVIUS bekent zelf zoo wel als TRITHEMUS dat BERNARDINUS CORIO als een zestigjarige grijsaard, in 1519 overleed. Hij werd in 1513 *decurion* (aanvoerder van tien ruiters) der stad. De beste uitgave zijner *Geschiedenis* is die van *Milane* in 1503, in fol. zij is fraai, zeldzaam en veel meer gezocht dan de volgende, die door eenen uitgever misvormd en verminkt zijn. Men stelt echter nog eenig belang in die van *Venetië*, 1554, 1565, in 4.° en van *Padua* 1646, in 4.° Hoewel deze geschiedschrijver in eenen stroeven en onnaauwkeurigen stijl schrijft, wordt hij echter geacht wegens zijne juistheid in de opgaven der jaartallen, en in het verhalen der omstandigheden van de daadzaken, die de nieuwsgierigheid voor zich weten in te nemen. CORIO voegde bij zijne geschiedenis van *Milane* zijne *Vitæ Cæsarium, continenter a Julio ad FREDERICUM AENOBARDUM*. — Zijn neef KAREL CORIO hield zich met hetzelfde onderwerp bezig als zijn oom, en heeft ons in het Italiaansch nagelaten: *een Tafereel der stad Milane*, waarin men de oude en nieuwe gedenkwaardigheid door talloze wisselvaligheden, beroemde stad, bijeenverzameld vindt.

CORIO LANUS (CAJUS MAR-

CIUS), uit een oud Romeensch adellijk geslacht gesproten, diende als eenvoudig soldaat, in het jaar 493 voor J. C. bij het beleg van *Corioles*. Nadat de Romeinen teruggedreven waren, verzamelde hij eenige zijner makkers, stuift op de vijanden in, valt met hen verward in de stad en maakt zich meester van dezelve. De veldoverste wilde dat hij het voornaamste deel van den buit zoude bekomen, doch hij wilde slechts den eenvoudigen naam van *CORIO LANUS*, een paard en eenen krijgsgevangene (zijn ouden Gastheer) aannemen, aan welken hij terstond de vrijheid verleende. Toen hij twee jaren daarna, niet tegenstaande zijne bewezene diensten, het Consulaat niet had kunnen bekomen, en tevens beschuldigd was, dat hij naar de alleenheerschappij stond, en door zijn gezag de stemmen voor zich trachtte te winnen, werd hij door den gemeensman DECIVS tot eene eeuwigdurende verbanning veroordeeld. Rome zag hem wel dra aan hare poorten, aan het hoofd eener legerbende der Volscers, de onverzoenlijkste vijanden van den Romeinschen naam. Hij hernam al de plaatsen, die de Volscers verloren hadden, drong tot in *Latium* door, en kwam zijne vaderstad belegeren. De senaat zond

hem twee gezantschappen, om zijnen toorn te doen bedaren, de eerste bestond uit *Consulairen*, de tweede uit priesters, in hun priesterlijk gewaad gekleed. Als koning en overwinnaar gezeten op eenen regterstoel en omgeven van de luisterrijksten adel der *Volscers*, ontving CORIOLANUS dezelve; maar was onverbiddelijk. VETURIA, de moeder van CORIOLANUS, en VOLUMNIA, zijne echtgenoot, door zeer vele aanzienlijke Romeinsche vrouwen vergezeld, hadden meer invloed op hem, hare tranen bewogen hem. Hij sloeg den weg naar *Antium* weder in, zonder eenige vijandelijkheden op zijnen weg te bedrijven. De Romeinen rigtten ter plaatse, waar die edele vrouwen over CORIOLANUS gezegevierd hadden, 4 mijlen van *Rome*, eenen tempel op, voor de vrouwelijke fortuin (*fortuna feminina*). Terwijl deze overwinnaar de legerbende naar de *Volcers* terugvoerde, werd hij als schuldig aan verraad, vermoord (*). ACITIUS TULLIUS, zijn ambtgenoot, werd in het jaar 489 vóór J. C. zijn aanklager, bij de *Volscers*, en het volk zijn beul. De Romein-

sche vrouwen, op wier verzoek hij *Rome* gered had, namen, na zijnen dood, voor tien maanden den rouw aan. Met eene zekere grootheid van ziel bezat CORIOLANUS die eerezuchtige woestheid, welke de SYLLA's en de MARIUSSEN bezielde, in eenen tijd, dat *Rome* magtiger en de republiek zwakker was. Indien de *Volscers* hem deden ombrengen, zoo was zulks eene vrij regtvaardige straf voor het verraad, dat hij in zeker opzigt jegens hen gepleegd had. FABIUS PICTOR, een zeer oude geschiedschrijver, verhaalt dat hij als een oude grijsaard in zijne ballingschap overleden is, en dit gevoelen schijnt TITUS LIVIUS gevolgd te hebben. SHAKESPEARE heeft een treurspel op CORIOLANUS geschreven. De heer DE SEGUR heeft er een in het fransch vervaardigd, hetwelk niet buiten het tooneel gekomen is. LA HARPE heeft hetzelfde onderwerp behandeld; maar dit stuk doet hem de grootste eër niet aan.

CORIOLANUS (FRANCISCUS DE), een Capucijner, dus genoemd wijl hij afkomstig was van *Coriolan*, eene

G g 3

(*) Deze laatste trek is niet zeker. Volgens FABIUS, een der oudste geschiedschrijvers der republiek, overleed CORIOLANUS in eenen zeer hoogen ouderdom, en dikwerf had hij gezegd, dat de straf der ballingschap reeds verschrikkelijk op zich zelve, oneindig drukkender voor eenen grijsaard was.

stad van *Oppper-Calabrië*, werd in zijne orde beroemd door een aantal godgeleerde en *ascetische* werken; de voornaamste zijn: 1.° *Summa conciliorum omnium, quæ a Sancto PETRO usque ad tempora GREGORII PAPÆ XV. celebrata sunt, cum variis annotationibus, etc.* — 2.° *Summa theologiæ sancti BONAVENTURÆ, ad instar summæ D. THOMÆ AQUINATIS, variis annotationibus et commentariis illustrata, etc.* — 3.° *Tractatus de casibus reservatis, juxta decretum CLEMENSIS VIII. impressus.*

CORIPPUS (FLAVIUS CRESCONIUS), een Afrikaansche taalkundige, leefde ten tijde van keizer JUSTINUS den Jonge. Hij was een even zoo slecht dichter, als overdreven vleijer. Men heeft van hem een Latijnsch gedicht in 4 boeken, tot lof van dien vorst, *Parijs*, 1610, in 8.° en eene menigte andere werken.

CORMATIN (PETRUS MARIA FELICITAS DESOTEUX), in 1750 in een Bourgondisch dorp geboren, vergezelde als adjudant den vrijheer DE VIOMENIL naar *Amerika*; en verbond zich vervolgens met de Heeren LAMETH. Ten tijde der revolutie beweert men, dat hij, als eene vrouw gekleed, deel genomen heeft, aan de beruchte gebeurtenis-

sen van den 6 October 1789; maar deze verzekering is niet genoegzaam bewezen. Hij werd te *Metz*, onder de bevelen van BOUILLÉ, als staf-officier aangesteld, werkte mede om de ontkoming van LODEWIJK XVI. gemakkelijk te maken, en week eenigen tijd daarna uit. In *Frankrijk* teruggekomen, werd hij tot luitenant der Constitutionele garde des konings benoemd, maar na den 10 Augustus 1792, week hij andermaal uit. In 1794 werd hij generaal-majoor van LA PUISAYE, den aanvoerder der opstandelingen van den regter oever der *Loire*, en in deze hoedanigheid ondertekende hij het vredes-verdrag van de *Vendée*. Maar beschuldigd zijnde, van inbreuken op het verdrag gemaakt te hebben, werd hij gevat. Reeds zou hij aan eene militaire Commissie onderworpen worden, toen hij de vergevingswet (*amnestie*), en de constitutionele wetten inriep, en het gelukte hem in December 1775, berigten te doen aanplakken, waarin hij bevestigde, dat de vergadering van openbare veiligheid hem waarborg en vrijheid van straf beloofd had. Nadat de leden der vergadering zulks ontken- den, werd hij tot verban- ning veroordeeld, terwijl zijne medebeschuldigten; ten getale van zeven, vrijge- laten werden. Na achter-

eenvolgend in de schans van *Cherbourg* en te *Ham* gevangen gezeten te hebben, verkreeg hij zijne vrijheid weder onder het Consulaat en begaf zich naar zijne eigendommen, bij *Macon*. **CORMATIN** overleed den 19 Julij 1812 te *Lyon*.

CORMAUX (**FRANCISCUS GEORGIUS**), postoor van *Plantel* in het bisdom van *Saint Brieuç*, werd in 1746, in eene kleine parochie van *Saint Brieuç*, nabij *Lamballe*, geboren. Eerst tot kapellaan in dezelfde parochie benoemd zijnde, wijdde hij zich aan het prediken toe; zijn brandende ijver voor het heil der zielen was oorzaak, dat hij in het gezelschap der zendelings-priesters van den *Heiligen LAURENTIUS* in *Poitou* wilde gaan; hij vraagde hiertoe vergunning bij zijne geestelijke overheden, die hem dezelve weigerden, ten einde zich niet van eenen voor hun Diocees zoo nuttigen man te ontdoen. Om hem bij hetzelfde te versigen, wilden zij dat hij naar eene der twee pastorijen zoude dingen, die toenmaals open stonden; de eene was te *Pluduno*, bij *Lamballe*, de andere te *Plaintel* bij *Saint Brieuç*. De eerste was voordeelig en gemakkelijk te bedienen; aan de tweede was een zeer matig inkomen en eene uitgebrei-

de werkzaamheid verknocht, en juist aan deze gaf **CORMAUX** de voorkeur. Zijne prediking en zijn voorbeeld stichtten hier zoo veel nut, dat de parochianen in het gansche bisdom voorbeelden van godsvrucht werden. De ijver van **CORMAUX** bepaalde zich niet tot de zorg zijner kudde; ondanks zijne zwakke gezondheid, werd hij het hoofd der zendelingschappen en der afzonderingen. Steeds gereed, om den predikstoel te beklimmen en met dezelfde gemakkelijkeheid over alle onderwerpen, de godsdienst betreffende, te spreken, hield hij dikwerf op eenen dag drie of vier leerreden of onderhandelingen. Hij ging onder anderen, alle jaren in elk der seminariën (zoo als die van *Treguier* van *Saint Malo* enz.) en zelfs in religieuze genootschappen eene afzondering houden. Hij vergat daarom zijne parochianen niet, en liet in zijnen kapellaan eenen man achter, zeer waardig om hem te vervangen. Eene zoo aanhoudende en met denzelfden ijver gepaarde werkzaamheid, ondermijnde zijnde oogen zijne gezondheid; maar onvermoed om den wijnberg des heeren aan te kweken, antwoordde hij aan de geneesheeren, die hem raadden eenige rust te nemen: » Neen, mijne hee-

ren, prediken, over mijnen Verlosser te spreken, zie daar het beste geneesmiddel voor mijne ziekten; eene Leerrede doet mij meer goed dan al uwe drankjes en voorschriften van uitspanning." Toen de omwenteling losbrak, scheen dezelve, onder andere voordeelen, ook den Landlieden eenige verligting te moeten aanbrengeu. CORMAUX, gelijk zoo vele anderen, die deze verwachtingen te leur gesteld hebben, medegesleept door een gevoel van Christelijke liefdadigheid, gaf aan de dringende verzoeken zijner vrienden toe, daar hij eenen der posten van bewindhebber van *Côtes du Nord* aannam. Hij maakte geene zwaarigheid om den eed af te leggen, welken men toenmaals van de openbare ambtenaren vorderde, en waarvan het voorschrift in deze weinige woorden vervat is. *Ik zweer aan de natie, aan de wet en aan den koning getrouw te zijn.* Wij kunnen een duidelijke bewijs geven van de goede trouw van CORMAUX, toen hij dien post aanvaardde, door eene plaats der redevoering aan te halen, die hij den 9 Junij 1790, gedurende de mis en het *Te Deum*, hetwelk de kiezers lieten zingen, in de hoofdkerk van *Saint Brieuc* hield. CORMAUX, in naam der bestuurders (*administrateurs*)

sprekende, legde de verklaring af van hunne verkleefdheid aan de Catholijke godsdienst, en noodigde de jonge kweekelingen, die in zijn gehoor waren, om dezelve te verdedigen, en te prediken. » *De heilige bediening, vervolgde hij, zal steeds onder ons zoo geëerbiedigd worden, als zij heilzaam is. Wij willen in dezelve, als Catholijken leven en sterven. Wij vernieuwen aan den voet des altaars de belofte van ons doopsel, den eed van tot den laatsten adem toe aan JESUS CHRISTUS getrouw te blijven.*» CORMAUX bemerkte eerst den strik, waarin hij zoo onschuldig gevallen was, toen de vergadering over de *burgerlijke staatsregeling der geestelijkheid* onderhandelde. Zijne oogen gingen open en hij verklaarde aan den raad van bestuur, dat hij voor zijnen post bedankte; hij bedacht zich niet om de ondernemingen der vergadering tegen de kerkelijke wetten tot deszelfs beweeggrond op te geven, en toonde aan, hoe onregtzinnig de nieuwe grondbeginselen waren, welke zij wilde doen aannemen. Niet tevreden met aldus de regtvaardiging zijns gedragsmedelings voor te dragen, gaf hij dezelve in druk uit, en zij diende om de regtzinnige Catholijken tegen de zoo gevaarlijke nieuwe inrigtingen te waarborgen. De re-

geringloozen verklaarden van dien oogenblik [af den oorlog aan CORMAUX en hunne vervolgingen namen een begin. Op bevel van de magtgevende vergadering namen tegen hem een besluit van gevangenneming, en de gendarmerie spoorde hem na. De raad van bestuur beloofde groote belooningen, aan dengenen, welke hem mogt leveren. CORMAUX had zich aan de vervolgingen zijner vijanden onttrokken en was naar de omstreken van *Saint Quentin* gevlugt, van waar hij aan zijne parochianen heilzame vermaningen zond, opdat zij hun geloof in al deszelfs zuiverheid zouden bewaren. Toen hij, na zich gedurende acht maanden schuil gehouden te hebben, vreesde in de handen zijner vervolgers te vallen, gaf hij toe aan de uitnoodigingen van eenen ouden vriend en kwam in de hoofdstad, alwaar hij meende in het midden der ontelbare volksmenigte beter onbekend te kunnen blijven. Den 10 November 1791 kwam hij te *Parijs*, en kon hier nog zijnen ijver voor de godsdienst betoonen. Daar de godsdienst der Catholijken in de hoofdstad meer vrijheid genoot, dan in de provincien, zoo hield CORMAUX afzonderingen in het collegie der *Lombardijners* in verscheidene andere genoot-

schappen, en in de omstreken van *Parijs*, als bij de *Annonciaden* van *Challot*, de *Visitandines*, en bij de *Karmelieten* van *Saint DENIS*. Hij preekte, de geheele vaste van 1792, in verscheidene kerken, hetzij in de hoofdstad of in de nabij liggende plaatsen, gaande, denzelfden dag, van den eenen predikstoel op den anderen. Zoo vele vermoeijenissen veroorzaakten hem eene zware ziekte, die hem noodzaakte, om zijne godvruchtige bezigheden te staken. De verschrikkelijke dagen van den 10 Augustus en den 2 September verschenen, in welke men zich van den persoon des konings meester maakte, om hem vervolgens ter slagbank te voeren, en waarop zoo vele onschuldige priesters om het leven gebracht werden. CORMAUX bevond zich te *Sant-Denis* en zijne vrienden zagen zich verplicht, hem te bewaken, om hem te verhinderen deel te nemen in den marteldood zijner medebroeders. Verborgen in eene donkere schuilplaats, die deze zelfde vrienden voor hem vonden, ontving hij hier de personen, die zijne heilige dienst noodig hadden; hij gaf hun raad vermaande hen, diende hun al de hulpmiddelen der godsdienst toe, en stortte met hen gebeden uit ter verzoening der heiligschenderijen,

die in *Frankrijk* gepleegd werden, waar de godsver-zaking met de regeringloosheid gepaard gingen. Al de gevaren trotserende, kwam **CORMAUX** dikwerf uit zijne schuilplaats ten voorschijn om andere godvruchtige vereenigingen te bezoeken, waar men aan het geloof van diegenen welke hieraan getrouw gebleven waren, voedsel verleende. Hij hield, zonder tegenkanting, zijne geestelijke bezoeken tot op den 9 April 1793; maar op dezen zelfden dag, werd hij, op de terugkomst van *Pontoise*, als een reiziger die geene pas had, te *Franconville* aangehouden. Bij den maire gebragt, maakte hij zich als priester en pastoor bekend. De maire door een gevoel van menschlievendheid bewogen, zeide hem: »waartoe deze verklaring? Ik vraag u niet naar uw stand, en wilde u redden.» Deze staatspersoon was echter genoodzaakt om hem naar *Pontoise* te laten vervoeren, maar zonder, dat **CORMAUX** in zijne hoedanigheid van priester aangeteekend werd. Door de overheden dier plaats ondervraagd, herhaalde **CORMAUX** dezelfde bekentenis, welke hij vroeger voor den maire had afgelegd. Hij werd nu in een ongezond hok opgesloten, alwaar hij tot eenig voedsel niets anders kreeg dan brood en water. Na verloop van 14 dagen

(den 23 April) werd hij op eene kar naar *Versailles* vervoerd. Er waren bij hem nog andere gevangenen, aan welke hij het woord Gods predikte. Op gelijke wijze handelde hij met hen, welke hij onderweg ontmoette, en, als te *Saint-Germain* verscheidene personen zich om de kar verzameld hadden, en door zijne vermaningen getroffen schenen, werd hij door de wacht aangeklaagd als in den zin gehad te hebben eene volksbeweging te verwekken, om zoo doende zijne vrijheid weder te bekomen. Den 25 Augustus kwam hij te *Versailles*, en des anderen daags werd hij in het verhoor gebragt. Hij antwoordde hier met denzelfden moed, welke hem te *Franconville* en te *Pontoise* bezielde had. Hij verzekerde de magistraten, dat hij de ware pastoor van *Plantel* was, dat degenen welke zijne plaats had ingenomen, niet dan een heiligschender en inkruiper kon zijn; dat zoodanige aanstellingen de kerk van **JESUS CHRISTUS** verwoestten.... Hoewel men toenmaals onder de regering van het schrikbewind stond, schenen toch de overheidspersonen voor zijn lot gevoelig te zijn, en zijnen ijver voor de godsdienst te bewonderen: zij lieten hem het *Crusifix*, dat hij bij zich droeg; maar in een tweede

verhoor ziende, dat CORMAUX steeds bij zijne eerste bekenenissen volhardde, werden zij genoodzaakt, indien zij hun eigen leven niet wilden in de waagschaal stellen, om hunne procesverbalen naar *Parijs* en aan de vergadering van openbare veiligheid op te zenden. Er werden hun bevelen overgezonden, om den pastoor CORMAUX herwaarts te vervoeren. Van gevangenis tot gevangenis gesleept, werd hij eindelijk in de *Conciergerie*, de onmiddellijke gevangenis van de revolutionnaire regtbank, gebracht. Hij verscheen den 9 Junij 1794 voor dezelve, en denzelfden dag werd hij ter dood veroordeeld, » als een *wederspannige* priester, een *oproermaker*; als hebbende getracht, de inwoners van *Saint-Germain* in opstand te brengen, en voorstellen gehouden, strekken de om de ontbinding der republiek en de oprigting der koninklijke regering te bevorderen." CORMAUX, ter strafplaats gaande, scheen met den heiligen PAULUS op eenen zegepralenden toon te zeggen, *Cupio dissolvi et esse cum CHRISTO*. Hij werd ter dood gebracht op de plaats, waar *la Bastille* gestaan had, naauwelijks den ouderdom van 47 jaren bereikt hebbende. De abt LASAUSSE, priester van het gezelschap van den Heiligen SULPICIUS

heeft het leven van CORMAUX beschreven, bij welke hij verscheidene zijner schriften en leerreden gevoegd heeft, die zich door eenen zuiveren stijl, vol zalving en door eene Evangelische eenvoudigheid onderscheiden.

CORMIER (THOMAS), een Geschiedschrijver en regtsgeleerde in 1601, in den ouderdom van 81 jaren overleden, te *Alençon* geboren, was de zoon van GUY CORMIER, den geneesheer van HENDRIK II. koning van *Navarre*. CORMIER is de schrijver van verscheidene geschiedkundige en regtsgeleerde werken. De voornaamste zijn: 1.° *Rerum in Gallia HENRICO II. rege gestarum historia* lib. V. *Parijs*, 1384, in 4.° — 2.° die van FRANCISCUS II. van KAREL IX., en van HENDRIK III., die in handschriften gebleven zijn. Al die werken zijn in het Latijn geschreven. Zijne regtsgeleerde werken zijn: 1.° *Codex juris civilis Romani incertum et perspicuum ordinem artificiose redacti una cum jure civili gallico*, *Lyon*, 1602, in fol. — 2.° *De codex van HENDRIK IV*, *Parijs*, 1608, in 4.°, en herdrukt in 1615. Men bespeurt bijna in al die werken de denkwijze der sekte welke CORMIER omhelsd had.

CORMIS (FRANCISCUS), een werkzame en geleerde advokaat bij het parlement van Aix, zijne geboortestad werd veel geraadpleegd en overleed in 1734 in die stad in den ouderdom van 70 jaren. Men heeft zijne Raadgevingen (*Consultations*), die uitmuntend zijn, te Parijs, 1735, 2 dl.ⁿ in fol. in het licht gegeven.

CORNARA-PISCOPIA (LUCRETIA HELENA), uit het beroemde geslacht der CORNARO's van Venetie, werd in die stad den 5 Junij 1646 geboren. Hare zeldzame geleerdheid, vereenigd met de ervarenheid in de Latijnsche, Grieksche, Hebreeuwsche, Spaansche en Fransche talen zou haar eene plaats onder de doctoren der Godgeleerdheid aan de universiteit te Padua verschaft hebben, indien de kardinaal BARBARIGO, bisschop dier stad niet geoordeeld had, zich er tegen te moeten verzetten. Men stelde zich te vreden met haar enkel den doctoralen hoed in de wijsbegeerte te verleen. Zij ontving denzelven met de andere sieraden van het doctoraat in de hoofdkerk, wyl de zalen van het Collegie den grooten toeloop van menschen niet konden bevatten. Verscheidene academien van Italië namen haar in derzelver midden op. Deze geleerde Dame had

reeds in haar 12 jaar gelofte van zuiverheid afgelegd; maar in het vervolg deed zij nog de eenvoudige godsdienstige geloften in hoedanigheid van Leeke-zuster van de orde van den heiligen BENEDICTUS. De geleerde wereld verloor haar in 1684. Men gaf 4 jaren daarna, al hare werken in 1 dl. in 8.º met hare levensschets, gezamenlijk in het licht. Men vindt in dezelve eene Italiaansche lofrede op het gemeenebest Venetië; eene Vertaling uit het Spaansch in het Italiaansch, *Onderhoudingen van JESUS CHRISTUS met eene godvruchtige ziel* door den Karthuizer LANSBERGIUS; *brieven* enz. Men vindt eenige harer gedichten in den bundel poëzij van bekende vrouwen door vrouwe BERGALLI, in het fransch. Deze werken beantwoorden niet genoeg aan de loftuitingen welke onderscheidene geleerden haar toegezwaaid hebben.

CORNARIUS of **HAGENBUT**, (JOANNES), een Hoogduitsche geneesheer in 1500 te Zwickau geboren, zocht met groote zorg de geschriften der beste grieksche geneesheeren op, en besteedde omtrent 15 jaren om dezelve in het Latijn te vertalen. Vooral bepaalde hij zich tot die van HYPOCRATES, AETIUS AEGINETES, en tot een gedeelte van die van GALIEN-

NUS. Deze vertalingen zijn zeer onvolledig. CORNARIUS verstond tamelijk de Grieksche taal, doch kende de fijnheden der Latijnsche niet. Zijne letterkundige bezigheden verhinderden hem niet met grooten roem de geneeskunde te *Zwickau*, *Frankfort*, *Marpurg*, en te *Jena* alwaar hij den 16 Maart 1558, in den ouderdom van 48 jaren, overleed, uit te oefenen. Zijn leermeester had hem den naam van HAGENBUT in dien van CORNARIUS doen veranderen, onder welken hij meer bekend is. Behalve zijne vertalingen bestaat er van hem: 1.° Eenige geneeskundige verhandelingen — 2.° Uitgaven van eenige gedichten der ouden over de geneesen kruidkunde. — 3.° Latijnsche gedichten. — 4.° Vertalingen van eenige schriften der kerkvaders, onder andere over het priesterschap van den Heiligen CHRYSOSTOMUS, der werken van den Heiligen BASILIUS en van een gedeelte van die van den Heiligen EPIPHANIUS. — 5.° *Theologia vitis viniferæ*, *Heidelberg*, 1614, in 8.º — 6.° *Preceptiones de re rustica*, *Bazel* 1538, in 8.º

CORNARO (LODEWIJK), uit eene beroemde Venetiaansche familie gesproten, welke aan die republiek verscheidene Dogen, en in de

15de eeuw eene koningin aan *Cyprus*, namelijk CATHARINA CORNARO, die bij haren dood dit rijk aan de *Venetianen* naliet, geschonken heeft. LODEWIJK CORNARO overleed in 1566 te *Padua* in den ouderdom van meer dan honderd jaren, en is de schrijver van het werk: *Over de voordeelen van de matige levenswijze*. Dit werk is door LESSIUS in het Latijn vertaald, en in het Fransch onder den titel van *Conseil pour vivre longtemps* (*Raad om lang te leven*), 1701, in 12.º in het licht gegeven. Hetzelve bestaat uit vier deelen, welke de schrijver achtereenvolgens van zijn 83 tot zijn 95 jaar vervaardigde. Het eerste voert ten titel: *Trattato della vita sobria*; het tweede: *Compendio della vita sobria*; het derde: *Amorevole esortazione nella quale con vere ragioni persuade ognuno a seguir la vita ordinaria e sobria*; het vierde: *Lettera al reverendissimo Barbaro, patriarca eletto di Aquileia*. Hetzelve is vol nuttige lessen, steeds met het grootste voordeel door diegenen bewaardheid, welke den moed gehad hebben dezelve optevolgen. Het was de vrucht der overwegingen en vooral der ondervinding des schrijvers, die eene zwakke gezondheid had, die daarenboven door eene ongeregelde jeugd nog

veel geleden had. Toen CORNARO zich aan den rand des grafs zag, besloot hij eindelijk van levenswijze en leefregel te veranderen, hij bevond zich hierbij wel en bereikte eenen zeer hoogen ouderdom.

CORNARO (FLAMINIO), ook CORNER en CORNELIO genaamd, een beroemde Venetiaansche senator, den 4 Februarij 1693 te Venetië geboren, volbragt zijne studien bij de Jesuiten, en verdedigde bij hen op eene roemvolle wijze zijne wijsgeerige thesis. In 1730 werd hij tot senator verkozen, en toonde in dien verheven post niet alleen een' verstandig staatsman maar zelfs een deugzaam burger te zijn. Daar zijn smaak hem naar geleerdheid deed trachten en hij niet minder godvruchtig dan geleerd was, zoo nam hij voor zijne nasporingen tot onderwerpen, die der godsdienst nuttig zijn, te bepalen. Hij ondernam de geschiedenis der Venetiaansche kerken en van die van Torcello, eene stad nabij den Venetiaanschen staat, thans bijna verwoest, te schrijven; toen hij deze werken geëindigd had, begon hij andere niet minder belangrijke en van denzelfden aard; zijne laatste schriften zijn *ascetische* werken. Hij overleed den 27 December 1778 in zijne geboortestad. Dom AN-

SELMUS COSTADONI heeft zijn leven beschreven, *Bassano*, 1780, in 8.vo Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Ecclesiae Venetae antiquis monumentis, nunc etiam primum editis, illustratae, ac in decades distributae, Venetië*, 1749 en volgende; 18 dl.ⁿ in 4.to *de geschiedenis der kerken van Torcello* en de bijlage tot het groote register daaronder begrepen. — 2.º *Notizie storiche delle chiese e de' monasteri di Venezia e di Torcello, tratte dalle chiese Venetae e torcellanae di FLAMINIO CORNER, senator Veneziano, Padua*, 1758, in 4.to Dit is eene verkorte vertaling van het voorgaande werk, door denzelfden schrijver vervaardigd ten gebuik voor hen, welke de Latijnsche taal niet magtig zijn, en desniettegenstaande een denkbeeld dier geschiedenissen wenschen te verkrijgen. — 3.º *Creta sacra, sive de episcopis utriusque ritus graeci et Latini in insula Cretae, Venetië*, 1755, 2 dl.ⁿ in 4.to — 4.º *Catarum, Dalmatiae Civitas in ecclesiastico civili statu documentis illustrata: et accedit episcoporum methonensium et coronentium series expurgata, Padua*, 1759, in 4.to — 5.º *Hagiologicum Italicum, Bassano*, 1773, 2 dl.ⁿ in 4.to Men vindt in dit werk over de zevenhonderd levenssehetsen van hei-

ligen meer dan in de *catalogus* der heiligen van pater PHILIPPUS FERRARI, sedert 1613 gedrukt. — 6.º *Esercizio di perfezione e di Christiana vertu, composto dal padre ALFONZO RODRIGUEZ, etc. nuovamente accomodato ad ogni stato di persone, etc.* Bassano, 1779, 3 dl.ⁿ — 7.º *Relazione delle imagini miracolose di Maria conservate, in Venezia, e notizie storiche della B. V. MARIA del miracolo venerata in Desenzano, Venetië, 1758.* — 8.º *Apparitionum et celebriorum imaginum deiparæ Virginis MARIE in civitate et dominio Venetiarum enarrationes historicae* met platen. Het werk is door den schrijver in het Italiaansch vertaald. Men zou bij deze lijst der werken van den geleerden CORNARO nog vele andere, hetzij gedrukte of onuitgegeven kunnen voegen. Verscheidene derzelve zijn in de *Nuova raccolta* van Pater CALOGERA ingevoegd. Ondanks zijn lang leven begrijpt men nauwelijks hoe CORNARO eene zoo groote menigte werken heeft kunnen schrijven. De geestelijkheid van Venetië heeft uit erkentenis voor diegene, welke haar betroffen, ter eere van derzelver schrijver eenen gedenkpenning laten slaan, en BENEDICTUS XIV. rigtte eene vereerenswaardige en vleijende Bre-

ve aan hem, die dikwerf herdrukt werd.

CORNAZANI (ANTONIUS), een Italiaan, te Ferrare of Parma geboren, bleede omtrent het jaar 1492. Men heeft van hem het *Leven van J. C.* en de *Schepping der wereld*, in Latijnsche en Italiaansche verzen, 1472, in 4.to, het *Leven der heilige Maagd*, in Italiaansche verzen, 1472, in 4.to; *Poema sopra l'arte militare*, Venetië, 1403, in fol; *Pesaro*. 1507, in 8.vo

CORNEILLE (PETRUS), werd te Rouanen den 6 junij 1606 geboren; zijn vader, mede PETRUS CORNEILLE genoemd, was meester der wateren en bosschen; de jonge PETRUS verscheen voor de balie, slaagde niet voor dezelve en wijdde zich aan de dichtkunde toe. Een gering voorval ontwikkelde zijne begaafdheid, die tot dus verre verborgen was geweest. Een zijner vrienden nam hem mede naar zijne minnaresse; de nieuwgekome ne nam in het hart der jonge dame weldra de plaats in van den inleider. Deze verandering maakte hem tot dichter, en werd het onderwerp van MELITE, zijn eerst tooneelstuk. Hoe onvolmaakt dit blijspel ook was, zoo werd hetzelfde echter met een' buitengewonen bijval gespeeld. MELITE werd gevolgd door *La veuve*

(De weduwe), *La galerie du palais* (De galerij van het paleis) *La suivante* (Het kamersmeisje), *La Place royale* (Het koninklijke plein.) CLITANDER en sommige andere stukken, geschikt om der geschiedenis van het fransche tooneel tot tijdmerken te dienen. CORNEILLE nam eene hooger vlugt in zijne MEDEA, en vooral in den CID, een treurspel in 1636 gespeeld. De Spanjaarden, van wie hij het onderwerp ontleend had (het was eene navolging van GUILAIN DE CASTRO), wilden zelve wel een afschrift naschrijven, waarvan het oorspronkelijke hun toebehoorde: maar dat, door de verfraaijingen waar mede de fransche schrijver het versierd had, boven alles verheven was, wat het Spaansche tooneel heeft voortgebracht. Hij schreef vervolgens de HORATIUS en CINNA. Toen de groote CONDÉ, in den ouderdom van 20 jaren, bij de eerste voorstelling van dit laatste stuk tegenwoordig was, stortte hij tranen bij deze woorden van AUGUSTUS:

Je suis maître de moi comme
de l'univers;
Je le suis, je veux l'être. O
siècles! ô mémoire!
Conservez à jamais ma nou-
velle victoire;
Je triomphe aujourd'hui du
plus juste courroux.
De qui le souvenir puisse aller
jusqu'à vous.
Soyons amis, CINNA, c'est
moi qui t'en convie.

CORNELLE vermeederde zijnen roem nog door POLYEUCTUS. De stijl van dit werk is noch zoo sterk, noch zoo verheven als die van CINNA maar dit stuk heeft iets, dat hetzelfde aandoenlijker maakt. Intusschen mishaagde aan sommige godvruchtige personen, de vrijheid welke de dichter zich veroorloofd heeft, de heiligen op een tooneel te doen optreden, dat dikwerf aan onheilige, en soms zelfs aan goddelooze en buitensporige zotterijen is toegewijd, en de teederheid der zinnelijke liefde, met den heldenmoed der goddelijke liefde te vermengen. Op POLYEUCTUS liet CORNEILLE *Den dood van POMPEJUS* volgen, waarin de schrijver van LUCANUS gebruik maakte, even gelijk hij in zijne MEDEA, SENECA had nagevolgd, maar in de plaatsen, waarin hij dezelve naschrijft schijnt hij oorspronkelijk; en, in degene, welke hij niet van hen ontleend heeft, is de Fransche dichter verre boven deze beide Romeinen verheven. *Le menteur* (De Logenaar) een boertend blijspel, en bijna geheel uit het Spaansch ontleend, volgde op het treurspel *De dood van POMPEJUS*. Op den Logenaar volgde *RODOGUNE*, welk stuk hij bijzonder op prijs stelde. Hij zeide, dat men, om het schoonste zijner stukken te vinden, tus-

schen **RODOGUNE** en **CINNA** moest kiezen, hoewel het publiek meer tot het laatste overhelde. **HERACLIUS** verscheen vervolgens, en het publiek vond het de meesterstukken niet onwaardig, die hetzelfde vooraf waren gegaan. Daarna verschenen **SERTORIUS** en **OTTO**, waarin ondanks eene zekere hardheid van stijl nog groote trekken voorkomen. **TURENNE** eens bij de uitvoering van **SERTORIUS** tegenwoordig zijnde, riep, zegt men, uit: *Waar toch heeft CORNEILLE de kunst des oorlogs geleerd?* Bij de treurspelen van **CORNEILLE** moet men nog den *Marteldood van den H. THEODORUS* voegen, welk stuk gedrukt, maar niet ten toonee gevoerd is. Zijne andere werken zijn: 1.° *Mélanges poétiques (Dichtelijke mengelingen)*, 1632, in 8.° — 2.° *Œuvres diverses avec défense du grand CORNEILLE, par le père TOURNEMINE* (Gemengde werken enz.), 1733. — 3.° *Lettres apologétiques etc. (Verdedigende brieven op de aanmerkingen van SCUDERI, over den CID)*. 4.° *Lofzangen der H. Maagd* naar de Latijnsche hymnen, van **BONAVENTURA** in het Fransch gebracht, 1665, in 12.° — 5.° *Het officie der H. Maagd, zowel in dichtmaat als in proza in het Fransch gebracht, benevens de zeven*

boetpsalmen, de vespers en completen der Zondagen, en al de hymnen des Roomschen breviërs, 1670, in 12.° Men vindt verscheidene Latijnsche en Fransche dichtstukken van **CORNEILLE** in de verzamelingen van zijnen tijd. Het was met **AGÉSILAS**, **ATTILA**, **PULCHERIA**, **BERENICE** en **SURENA**, dat deze vader des tooneels zijne loopbaan eindigde; het zijn wel is waar de werken eens grijsaards, maar die grijsaard is **CORNEILLE**. Indien wij enkel oordeelen naar de stukken van den tijd van zijnen roem, welk eene verhevenheid, in de denkbeelden! Welk een treffend gevoel! Welke edele schilderungen! Welk eene diepe staatkunde! Welk eene waarheid en welk eene kracht in zijne redeneringen! Bij hem spreken de Romeinen als Romeinen, de koningen als koningen; alerwegen grootheid en majesteit. Bij het lezen zijner werken, gevoelt men, dat hij de verhevenheid zijner genie, enkel in zijne ziel putte. Hij was een oude Romein onder de Franschen, een **CINNA**, een **POMPEJUS**, enz. Nadat **CORNEILLE** zich van het tooneel had losgemaakt, hield hij zich enkel bezig met zich tot den dood voortebereiden. Hij was te allen tijde zeer godsdienstig geweest. De *Navolging van J. C.* werd door hem in

Fransche verzen vertaald, eene vertaling, die zeer gunstig werd opgenomen, doch waaraan de schoonste bevaligheid van het oorspronkelijke, die treffende eenvoudigheid, die teedere ongedwongenheid, welke dikwerf meer bekeeringen te weeg brengen, dan alle leerreden, ontbrak. CORNEILLE (zoo als sommige schrijvers welligt zonder grond zeggen), zich in zijne biecht, over eenige gedichten beschuldigd hebbende, die nadeelig op de zeden zouden kunnen werken, had tot penitentie gekomen, om het eerste boek van dat kostbare werk te vertalen; de gelukkige uitslag, waarmede deze proeve bekroond werd, bewoog hem, om hetzelfde geheel te vertolken. Hij overleed in 1684, als deken der Fransche akademie, en als de schepper der tooneelkunde in Frankrijk. Naast zijne zeide verhieft zich RACINE, welke in zijne voortbrengselen die volmaaktheid deed doorstralen, welke voor den genen, die zijne loopbaan open, onmogelijk is te bereiken; minder groot, minder verheven, minder voortreffelijk dan zijn voorbeeld, zonder echter in verhevenheid of grootheid te kort te schieten, laat de zanger van *ATHALIA* echter nooit die ongelijkheden blijken, welke de lezers van CORNEILLE soms betreuren. Wij zullen

niet overwegen of er meer begaafdheid toe vereischt werd, om de nevelen der kunst te verdrijven dan om den heldersten glans, te midden van de ware eeuw des lichts te verspreiden. Zij die de rangen tusschen deze twee groote schrijvers (zoo dikwerf met elkander vergeleken, en die welligt uit hoofde van de verscheidenheid hunner genie niet kunnen vergeleken worden) willen bepalen, behoeven slechts de *Cours de Littérature* van LA HARPE te lezen, waarin deze bekwame kunstregter, de verschillende werken dier beide schrijvers zeer nauwkeurig ontleed heeft. JOLY gaf in 1738 eene nieuwe uitgave der *Tooneelkundige werken* van P. CORNEILLE, in 10 dl.ⁿ in 12.mo in het licht. Dit is de volledigste, welke er bestaat. VOLTAIRE, die alles aan den grooten CORNEILLE te danken heeft, en, om ons van zijne uitdrukking te bedienen, een soldaat van dien veldheer was, gaf in 1764, eene nieuwe uitgave zijner werken, in 12 dl.ⁿ in 8.vo, met fraaije platen, in het licht. Men heeft dezelve later herdrukt met vermeerderingen, in 8 dl.ⁿ in 4.to en in 10 dl.ⁿ in 12.mo VOLTAIRE heeft bij den tekst der *teur-* en blijspelen gevoegd: 1.º een *Commentarium* op de mees- te dier stukken, en aanmerkingen op diegene, welke

niet meer ten tooneele worden gevoerd. — 2.° *Vertaling* (in het Fransch) van den Spaanschen HERACLIUS, met aantekeningen aan den voet der bladzijden. — 3.° Eene letterlijke *Vertaling* (in het Fransch) van den JULIUS CÆSAR door SHAKESPEARE. — 4.° Een *Commentarium* op de BÉRÉNICE van RACINE, met die van CORNEILLE vergeleken. — 5.° Een ander *Commentarium* op de treurspelen van ARIANE en den graaf van ESSÈX door THOMAS CORNEILLE, welke op het tooneel zijn gebleven. Deze schoone uitgave is vol beoordeelende, doch welligt al te hekelende aantekeningen; men heeft den *Commentator* niet zonder grond beschuldigd (*), dat hij de verdiensten van den grooten CORNEILLE heeft willen verkleinen, enkel om op de zijne meer prijs te doen stellen. Men vindt de voornaamste in een werk te Parijs in 1765, in 12. mo onder dezen titel gedrukt: *Overeenkomst tusschen de drie voornaamste Fransche treurspeldichters, met de aanmerkingen der beste meesters over het bijzondere karakter van elk hunner*. De talenten van CORNEILLE en zijn uitgebrei-

de roem droegen niet bij, om hem te verrijken. Hij leefde in eene bekrompenheid, die dikwerf aan de behoefte grensde, zoo als men zulks ziet door eenen brief van 1679 onder familiepapieren gevonden, en door het *Journal de Paris* van 22 Januarij 1788, medege-deeld. » Ik heb gisteren den Heer CORNEILLE, onzen bloedverwant en vriend bezocht. Hij vaart vrij wel voor zijne jaren, en heeft mij verzocht u zijne vriendelijke groete te doen. Na het middagmaal genuttigd te hebben, zijn wij gezamenlijk uitgegaan; in de straat *la Parcheminerie* komende, is hij in eenen winkel gegaan, om zijn schoeisel te doen in orde brengen, dat los getornd was. Hij is op eene plank gaan zitten, en ik bij hem, en toen de schoenmaker zijn werk verrigt had, heeft hij hem drie stukjes geld gegeven, welke hij in zijnen zak had. In zijne woning teruggekeerd zijnde, heb ik hem mijne beurs aangeboden, maar hij heeft dezelve noch willen aannemen, noch met mij deelen. Het heeft mij de tranen uit de oogen geperst, zulk eene groote *genie* zoodanig in behoefte te

H h 2

(*) Deze beschuldiging is niet dan al te zeer gegrond. VOLTAIRE heeft de kwade trouw zoo ver gedreven, dat hij in zijne critiek dichtregels heeft opgenomen, welke hij in eene oude uitgave had opgezocht, en die CORNEILLE in eene latere uitgave zelf verbeterd had, met welke verbetering de *criticus* niet onbekend kon zijn.

zien verkeerem." — CORNEILLE liet drie zonen na, de beide oudste kozen de loopbaan der wapenen, en de jongste omhelsde den geestelijken stand, en verkreeg het beneficium van *Aigues-Vives*, bij *Tours*. Behalve eene kleindochter van CORNEILLE, welke VOLTAIRE verzorgde, bestond er in 1814 nog eene regtstreeksche afstammeling diens grooten mans, aan welke het Fransche bestuur in 1808 eene jaarwedde van 3000 franken verleende. Onder de verschillende lofreden op CORNEILLE, is die van VICTORINUS FABRÉ, welke in 1807 den prijs behaalde, de beste.

CORNEILLE (THOMAS), broeder van den grooten CORNEILLE, lid der Fransche akademie, en van die der opschriften, werd te *Rouanen* den 20 Augustus 1625 geboren, en overleed te *Andeli* in 1709. Hij volgde dezelfde loopbaan als zijn broeder, doch niet met denzelfden roem. Hoewel hij beter de tooneelregels in acht nam, en dat hij, wat de leiding van een stuk betreft, boven de beste Fransche dichters verheven was, bezat hij echter minder vuur en minder genie. DESPRÉAUX, hem bij zijnen oudsten broeder vergelijkende, noemde hem te regt *un cadet de Normandie*; maar hij had onregt er bij te voegen dat

hij nooit iets redelijks voor den dag had kunnen brengen. De hekeldichter had waarschijnlijk een aantal stukken vergeten, die, behalve de verdiensten der bedrijven zeer goede versificatiën bevatten. VOLTAIRE eenmaal billijk in zijne hekelingen, heeft van hem gezegd: » Hij was een man van groote verdiensten en van eene uitgebreide letterkunde; en, indien men RACINE uitzondert, met wien niemand moet vergeleken worden, was hij de eenige van zijnen tijd, die waardig was onder zijnen broeder, de eerste te zijn,» *ARIANE, de graaf van Essex, treurspelen; de Cipier van zich zelve, de vrijheer van ALBIKRAC, de gravin van ORGUEIL, het feestmaal van PETRUS, de Onbekende, blijspelen* in 5 bedrijven, zijn niet zonder verdiensten. Nog verdienen van hem genoemd te worden: *TIMOCRITES, BERENICE, de dood van keizer COMMODUS, DARIUS, STILICO.* Aan het eerste tooneelspel viel zulk een gunstig onthaal te beurt, dat hetzelfde zes maanden lang onafgebroken ten tooneele werd gevoerd. In het geheel bevatten zijne Tooneelkundige werken 42 stukken, die bijna alle ook afzonderlijk zijn gedrukt. Met zijne talenten vereenigde CORNEILLE al de hoedanigheden, die den regtschappen man en bur-

ger uitmaken. Hij was wijs, gematigd, oplettend op de verdiensten van anderen, verheugde zich in hunnen roem; even zoo vernuftig om de gebreken zijner mededingers te bewimpelen, als om hunne schoonheden in een helder daglicht te stellen; te goeder trouw over zijne eigene werken raad inwinnende, zelf opregte raadgevingen mededeelende, zonder te vreezen van die al te nuttig te maken. Hij behield eene verbazende beleefdheid, zelfs tot in zijne laatste jaren; waarin de ouderdom hem van vele dienstvaardigheden scheen te ontslaan. De vriendschap tusschen hem en zijnen broeder was altijd innig en hartelijk. Zij hadden twee gezusters gehuwd, bij welke zij een gelijk aantal kinderen verwekten; het was sléchts één huisgezin, één beheer, één en hetzelfde hart. Na een vijf en twintig jarig huwelijk hadden geen van beide aan de verdeling dergoederen hunner vrouwen gedacht, en zulks had eerst plaats bij den dood van den grooten CORNEILLE. De *Tooneelkundige werken* van THOMAS zijn verzameld in 5 dl.ⁿ in 12.mo; maar dit zijn zijne eenige werken niet. Nog bestaat er van hem: 1.º *Vertaling in Fransche verzen der herscheppingen van OVIUS, van een gedeelte der treurzangen en brieven*

van denzelfden dichter 3 dl.ⁿ in 12.mo — 2.º *Dictionnaire etc. (Woordenboek der kunsten en wetenschappen)*, 2 dl.ⁿ in fol., dat voor het eerst in 1694, tegelijkertijd met dat der Fransche Akademie, waarvan het als bijlage moet beschouwd worden, in het licht werd gegeven. FONTENELLE, zijn neef leverde in 1731 eene tweede uitgave van dit werk. Hij herzag, verbeterde en vermeerderde hetzelfde aanmerkelijk, vooral in betrekking tot de wis- en natuurkundige artikels. — 3.º *Dictionnaire universel etc. (Algemeen aardrijks- en geschiedkundig Woordenboek)*, 3 dl.ⁿ in fol. 1707, zeer naauwkeurig in het aardrijkskundige gedeelte van *Normandijë*, en zeer gebrekkig in al het overige. Hoewel hij op het einde zijner dagen blind was geworden, zoo bragt hij echter eene nieuwe uitgave dezer beide woordenboeken in gereedheid, maar de dood bellette hem, om in het laatste die naauwkeurigheid te brengen, waarvoor hetzelfde vatbaar is. — 4.º *Observations etc. (Aanteekeningen op de aanmerkingen van VAUGÉLAS)*. Wij willen dit artikel met deze aanmerking van VOLTAIRE eindigen. » De jongste broeder, zegt hij, bezat noch de kracht, noch de diepzinnigheid der genie van den oudste, maar hij

sprak zijne taal met meer zuiverheid, hoewel ook met meer zwakheid, en, indien hij geen en broeder had gehad, zou hij eenen grooten roem hebben behaald."

CORNEILLE (MICHAËL), schilder en graveur, werd te *Parijs* in 1642 geboren. Een prijs der schilderkunde, welke hem werd toegewezen, verschaftte hem de jaarwedde des konings van *Frankrijk* om naar *Rome* te reizen. Na zich volgens de schilderstukken der *CARRACCIO's* gevormd te hebben, te *Parijs* teruggekeerd, werd hij bij de *Akademie* opgenomen en vervolgens tot *Hoogleeraar* benoemd. De koning maakte van zijn penseel gebruik te *Versailles*, te *Trianon*, te *Meudon* en te *Fontainebleau*. **LODEWIK XIV.** stelde zijne werken op prijs. Bij eene diepe kennis van de dag-schaduw voegde hij eene naauwkeurige teekening. De houdingen zijner hoofden zijn edel en bevallig. Hij muntte uit in de *Landschappen*; maar hij had eene soort van coloriet aangenomen, die al te zeer naar het violetverwige overhelde. Zijne werken zijn gedurende de omwenteling verloren geraakt. Hij overleed te *Parijs* in 1708 zonder gehuwd te zijn geweest.

CORNEILLE BLESSEROIS (PETRUS), een tooneeldichter

der zeventiende eeuw, van wien men heeft: **EUGENIA**; **MARTHET LE HAYER** of *Mejufvrouw DE SCAY*; de *zuchten van SIFREY*, *Heilige REGINA*, een roman getiteld: *de leeuw van ARGELIA*, 1676, 2 stukken in 1 dl. in 12.

CORNEJO (PETRUS), een Spanjaard, kwam in *Frankrijk* ten tijde der *ligue*, en was een der ijverigste aanhangers derzelve. Hij overleed in 1615 en heeft nagelaten: 1.° *Histoire etc.* (*Geschiedenis der Ligue van 1585 tot in 1590*), in het Spaansch geschreven, *Parijs*, 1590, in 8.°, *Madrid* 1592. Volgens **DE THOU**, in zijne geschiedenis, onder het jaar 1590. **CORNEJO** heeft niet zeer naauwkeurig geschreven, doch men weet, dat ten opzichte der *ligue* **DE THOU** niet naauwkeuriger is geweest, en dat zijn haat tegen de *GUISES* zijne pen op eene verregaande wijze van het spoor heeft doen wijken. — 2.° *Geschiedenis der Vlaamsche oorlogen*, in het Spaansch, *Leon*, 1577, in 8.°

CORNELIA, dochter van **SCIPIO den Afrikaner**, en moeder der beide **GRACCHUSSEN** bezat al de hare kunne betamende deugden en wijdde hare voornaamste zorg aan de opvoeding harer zonen toe. Nadat eene *Cam-*

panische Dame hare juweelen voor CORNELIA had uitgestald, verzocht dezelve ook de hare te mogen zien. CORNELIA riep hare kinderen, en zeide: *Ziedaar mijne juweelen en mijne sieraden.* Men moet haar echter verwijten hunne eerezucht al te zeer opgewekt te hebben: daar deze hartstogt, met de jaren toenemende, zelfs der republiek noodlottig werd (zie GRACCHUS). Gedurende de kortstondige zegenpraal der factie, waarvan hare zonen de stokebranden waren; rigtte men te harer eer een metalen standbeeld op, met het volgende opschrift: *CORNELIA mater GRACCHORUM.*

CORNELIA, dochter van CINNA, en echtgenoot van JULIUS CAESAR, wien zij JULIA haarde, die met POMPEIUS in den echt trad. CAESAR droeg haar zulk eene hartelijke liefde toe, dat hij zelf hare lijkrede uitsprak, en uit achting voor haar, CINNA, haren broeder, in het jaar 46 voor J. C. uit zijne ballingschap terugriep.

CORNELIA (MAXIMILLA), eene Vestaalsche maagd, werd op bevel van den dwingeland DOMITIANUS, die zijne regering door een dergelijk voorbeeld beroemd wilde maken, levend begraven.

Hij deed haar beschuldigen van geheime minnarijen met CELER, een romeinsch ridder; en zonder te willen, dat zij zich zoude regtvaardigen, veroordeelde hij dit onschuldige slagtoffer tot de straf der misdadige Vestaalsche maagden. Toen zij zich naar de strafplaats begaf, riep zij uit: *Hoe! CAESAR veroordeelt mij als eene bloedschendige! mij, wier offers hem zoo dikwerf hebben doen zegvieren.* Toen men haar, in den grafkelder moest opsluiten, bleef haar kleed bij het nederdalen in denzelven aan eenen spijker haken; met even zoo vele bedaardheid als zedigheid maakte zij hetzelve los. SUETONIUS beweert, dat zij overtuigd werd, maar het meest algemeene gevoelen is, dat zij onschuldig was.

CORNELIS (CORNELIUS), een Hollandsch schilder, in 1562 te Haarlem geboren, leerde de eerste gronden zijner kunst in die stad en vormde daarna het ontwerp, om zich naar Italië te begeven, maar door verscheidene hinderpalen in zijne reis belemmerd, keerde hij naar Antwerpen terug, alwaar hij zich ophield, en zijne talenten in de school van F. PORBUS en G. COIGNET verder ontwikkelde. Hij schilderde met even veel bevalligheid geschiedkundige

stukken, portretten en zelfs bloemen. In *Haarlem* teruggekeerd, stichtte hij aldaar in 1595 met KAREL VAN MANDER eene schilder-akademie en overleed in dezelfde stad in 1638. Zijne talrijke schilderstukken worden steeds duur betaald. Als de belangrijkste worden aangevoerd, *De boogschutters van Haarlem* (eene verzameling van portretten); een *zondvloed*; *CADMUS en de Draak*; *VENUS haren zoon strelende*; *CERES en eene Nimf*. MULLER, GOLTZIUS en andere hebben naar dien kunstenaar gegraveerd. — HENDRIK CORNELIS, zijn broeder, beeldhouwer en schilder, reisde door *Italië* en *Spanje*, alwaar hij eenige schilderstukken van zeegezigten en landschappen heeft nagelaten.

CORNELISSONIUS. — Zie BOKKENBERG.)

CORNELIUS (*Heilige*), Romeinsch hoofdman over eene compagnie van honderd manschappen, werd in het jaar 40 der Christelijke tijdrekening door den heiligen PETRUS gedoopt. Toen deze Apostel te *Joppe* was, had hij een gezigt, waarin eene stem van den Hemel komende, hem beval onverschillig van alle vleesch, hetzij dat hetzelfde van zuivere of onzuivere dieren kwam, te eten (een zinne-

beeld waardoor de onderscheiding tusschen Joden en Heidenen vernietigd werd), en onverwijld drie mannen te volgen, die hem zochten. Dezelve waren door CORNELIUS uitgezonden. PETRUS begaf zich naar *Cæsarea*, alwaar de honderdman woonde, die zich met zijn geheele gezin deed onderwijzen. De heilige Geest daalde over hen neder, en de apostel doopte hen oogenblikkelijk.

CORNELIUS (*Heilige*), in 251 opvolger van den heiligen FABIANUS op den stoel van *Rome*; nadat deze meer dan zestien maanden had o-pengestaan, werd in zijne verheffing gestoord, door de scheuring van NOVATIANUS, door eenige muitelingen, op aandrang van NOVATUS een priester van *Karthago* verkozen. Daar een hevige pest, die het Romeinsche rijk verwoestte, aanleiding tot eene nieuwe vervolging tegen de Christenen had gegeven, zoo werd de heilige Opperpriester in balingschap naar *Centumcelles* thans *Civita-Vecchia*, gezonden, en overleed aldaar in 252. De heilige HENONNYMUS zegt, dat hij naar *Rome* werd terug gevoerd, en aldaar den marteldood onderging. Wat hier ook van wezen moge, de heilige CYPRIANUS, zwaait in zijnen 55. en Brief aan ANTONIANUS,

aan den ijver en de godsvrucht van den heiligen CORNELIUS, zoo wel als aan den moed, welken hij in de neteligste tijden voor de herders deed blijken, den grootsten lof toe: » Moet men dengenen, zegt hij, niet onder de beroemdste geloofsbelijders en martelaren tellen, die zich zoo langen tijd aan de woede der dienars, van eenen bloeddorstigen dwingeland zag blootgesteld; die aanhoudend gevaar liep het hoofd te verliezen, verbrand, gekruist, door even zoo ongehoorde als wreede folteringen in stukken gehouwen te worden, die zich tegen de verschrikkelijke plakaten verzetten, en die door de vermogende kracht des geloofs de martelingen verachtte, waarmede men hem bedreigde? Hoewel de goedheid Gods hem tot dus verre behouden had, gaf hij echter voldoende bewijzen van zijne liefde en getrouwheid, geheel bereid zijnde, om alle bedenkelijke folteringen te verduren, en door zijnen ijver op den dwingeland te zegevieren." Onder de Brieven van den heiligen CYPRIANUS, en in de *Epistola romanorum pontificum* van D. CONSTANT komen twee Brieven van dezen Paus voor.

CORNELIUS VAN DEN STEEN

of à LAPIDE. — Zie LAPIDE. —

CORNELIUS (ANTONIUS), meester in de regten, te Billy, in Auvergne geboren, leefde in het begin der zestiende eeuw. Hij is de schrijver van een zeldzaam werk ten titel voerende: *Infantium in limbo clausorum; Querela adversus divinum judicium; Apologia divini judicii: Responso infantium, et æqui judicis sententia*, Parijs, WECHEL 1531, in 4.to Dit zonderlinge werk bevat verscheidene gewaagde stellingen, die hetzelfde deden verbieden, en was, zoo niet de oorzaak ten minste het tijdvak van den ondergang des drukkers.

CORNELIUS NEPOS. Zie NEPOS.

CORNELIUS TACITUS. Zie TACITUS.

CORNET (NICOLAAS), doctor der Godgeleerdheid, bij de faculteit van Parijs, te Amiens geboren, keurde in 1649, in hoedanigheid van Syndicus, zeven stellingen van JANSENIUS goed, waarvan de vijf eerste diegenen waren, welke later veroordeeld zijn. Hij liet onderscheidene godvruchtige legaten na, en overleed in 1663, na het Aartsbisdom Bourges, hem door den kar-

dinaal MAZARIN aangeboden, van de hand te hebben geweest. Deze staatsdienaar had hem tot voorzitter van zijnen gewetenraad gemaakt. De kardinaal DE RICHELIEU had hem ook in zijnen raad toegelaten, en had zich, zegt men, van hem bediend, tot de voorrede van zijn werk over de wederleggende Godgeleerdheid. Deze minister had hem ook tot Biechtvader verkozen, maar CORNET sloeg eene zoo netelige bediening van de hand. De groote BOSSUET, die de kweekeling van CORNET geweest was, sprak zijne lijkrede uit.

CORNETO (*De Kardinaal DE*). Zie CASTELLESI (ADRIANUS).

CORNIFICIA, zuster van den dichter CORNIFICIUS, schitterde door haren geest onder het bestuur van AUGUSTUS. Zij evenaarde in allerlei gedichten haren broeder CORNIFICIUS, die een uitmuntende verzenmaker was. *De Wetenschap*, zeide zij, *is de eenige zaak, die onafhankelijk is van de fortuin.* Hetwelk welligt niet volkomen waar is, wijl dezelve middelen vooronderstelt, en daarenboven eener kalmen en gerusten geest, hetwelk de behoefte, en de moeilijke zorg om dezelve te bestrijden, schijnt uittesluiten.

CORNUTUS (ANNÆUS), een Stoïsch wijsgeer, in Afrika geboren, de leermeester van de dichters LUCANUS en PERSEUS. NERO had hem met andere geleerden ontboden, om dezelve te raadplegen, in hoeveel boeken hij de *Romeinsche geschiedenis* het best zoude verdeelen, welke deze dwingeland zelf in dichtmaat wilde brengen. Een openhartig antwoord kwetste de eigenliefe des tirans, welke hem in ballingschap zond, of volgens SICIDAS in het jaar 56 deed sterven. Men heeft van CORNUTUS eene *Verhandeling over de eigenschappen der goden*, door ALDE in het licht gegeven, met de fabelen van ESOPUS PALAPHATES etc. *Venetie* 1505.

CORNUTUS (JACOBUS), in de zeventiende eeuw geneesheer te *Parijs*, heeft in het Latijn eene *Beschrijving van Amerika* in het licht gegeven, *Parijs*, 1635, in 4.to

CORNWALLIS (KAREL, Markgraaf en Graaf van), een Engelsch veldheer, werd den 31 December, 1738 geboren. Hij maakte zijne eerste wapenfeiten in *Duitschland*, in den zeventjarigen oorlog, onder den naam van *Lord BROOME*. Toen de oorlog tusschen *Engeland* en de volkplantingen losbarstte, stak CORNWALLIS naar *Amerika* over;

hij behaalde aldaar in den beginne verscheidene voordeelen, die het Engelsche gezag eenigen tijd handhaafden. Na nieuwe versterkingen te hebben bekomen, trok hij op tegen den Generaal LAFAYETTE, die het bevel voerde over de Amerikaansche troepen; maar hij kon geen voordeel op hem behalen. Daar de Generaal CLINTON, die voor *New-York* vreesde, het afgekeurd had, dat CORNWALLIS zich te zeer van diè stad verwijderd had, zoo trok de laatste zijne magt te *York-Town*, te *Glocester* en tusschen de rivieren *York* en *James* bijeen. Het was alstoen, dat WASHINGTON, na zijn plan met de fransche veldheeren ROCHAMBEAU en den Graaf DE GRASSE beraamd te hebben, besloot eenen beslissenden slag te leveren. De beide vereenigde legers verschenen den 28 September 1781 voor *New-York*, terwijl de Fransche vloot diè stad aan den zeekant insloot. In de hoop van bijgesprongen te worden, trok CORNWALLIS al zijne magt bij een, maar ziende, dat diè hulp niet kwam opdagen, beproefde hij, om, door het overtrekken der rivier zijn leger te redden. Een storm belette hem zulks, en hij zag zich den 19 October verplicht, om zich met zijn geheele leger, dat uit 8000 man bestond, krijgsgevangen te geven. De

zieke CORNWALLIS, werd aan het opzigt van den kolonel LAURENT toevertrouwd; deze LAURENT was de zoon van den president van het Congres, die op dat tijdstip in den *Tower van Londen*, waarvan CORNWALLIS gouverneur was, gevangen zat. In *Engeland* aangekomen, regtvaardigde hij zich bij zijn bestuur, ondanks de pogingen, welke de Generaal CLINTON in het werk stelde, om hem in een in het licht gegeven verslag te beschuldigen. Het verslag van CORNWALLIS, kwam eerst twee maanden na dat van ROCHAMBEAU in *Europa*, en kwam in alles volkomen met dat van den Franschen generaal overeen. Hij bewees in hetzelfde de roemrijkste hulde, aan de edelmoedigheid, waarmede de Franschen hunne overwonnen vijanden behandeld hadden. Op deze wijze waren de beschuldigingen van CLINTON niet in staat hem het vertrouwen des Konings en den roem van een bekwaam en moedig veldheer te doen verliezen. Hij verkreeg daarvan in 1786 een ondubbelzinnig bewijs, daar hij op dat tijdstip waarop de Indische aangelegenheden, eenen man van ondervinding vorderden, tot Gouverneur-Generaal van *Bengalen* benoemd werd. Daar TIPPO-SAÏB toenmaals den rajah van *Travancor*, bondgenoot der Engelschen,

had aangevallen; zoo verklaarde het bestuur van *Bengalen* van zijnen kant den oorlog aan den sultan van *Misore*. De Engelsche schrijvers zelve stellen ons dezen oorlog als eenen der onregtvaardigste voor; maar dezelve bood *Engeland* groote voordeelen aan, en het nut scheen de overhand te behouden boven de regtvaardigheid. Daar het Engelsche leger, in 1789, aanmerkelijke tegenspoeden had ondervonden, zoo nam *CORNWALLIS* het opperbevel der troepen op zich, en den vijand door valsche bewegingen misleidende, kwam hij zonder tegenkanting, in het middelpunt der staten van *TIPPO-SAÏB*. Den 21 Mei 1791 nam hij *Bangalore* stormenderhand in, en na zijnen vijand te hebben verslagen, drong hij door tot in het gezigt van *Seringapatam*. Het jaargetijde belette hem hetzelfde te belegeren; maar na zijne troepen te *Bangalore* te hebben doen uitrusten, trok hij de volgende lente weder te veld en naderde andermaal de poorten van *Seringapatam*. Daar *TIPPO-SAÏB* deze hoofdstad niet kon te hulp komen, zoo zag hij zich verplicht, den 16 Maart 1792 een verdrag te onderteekenen, door hetwelke hij een groot gedeelte zijner gewesten verloor. *CORNWALLIS* verdeelde de afgestane bezittingen,

onder de drie Indische Vorsten, die met *Engeland* in bondgenootschap stonden, en kwam te *Calcutta* te rug, alwaar hij in zijn gouvernement werd vervangen door lord *WELLESLEY* (thans lord *WELLINGTON*). In *Engeland* teruggekeerd, verkreeg hij vereerende belooningen voor zijne diensten. De Oost-Indische maatschappij stemde voor hem eene jaarwedde van 6000 ponden sterlings; de stad *Londen* gaf hem het *diploma* van burgerregt in eene gouden bus gesloten, en de koning benoemde hem tot lid van den geheimraad en grootmeester der artillerie. In 1698 tot Onder-koning van *Ierland* benoemd, wist hij door een zacht en gematigd bestuur, de muiterijen te dempen, welke de geweldenarijen zijner voorgangers vermeerderd hadden. Toen de Franschen eene landing op dat eiland deden, trok hij aan het hoofd van 20,000 man tegen hen op, en had de eer den generaal *HUMBERT*, die er niet meer dan 800 onder zijne bevelen had, tot eene capitulatie te noodzaken. In 1801 werd hij benoemd, om het bepaald verdrag tusschen *Frankrijk* en *Engeland* te onderhandelen; den 7 November kwam hij te *Parijs*, werd aan den eersten Consul voorgesteld, en met vele onderscheiding behandeld. Het verdrag

werd geteekend den 27 Maart 1802. Na nog een jaar in *Ierland* te hebben doorgebracht, kwam hij in 1803 in *Engeland* terug, en werd twee jaren daarna tot Gouverneur-Generaal van *Indië* benoemd. Ondanks den wankebaren staat zijner gezondheid, vertrok hij dadelijk. Onmiddellijk na zijne aankomst, hield hij zich bezig met het maken van wijze verbeteringen, om de maatschappij uit den slechten staat te redden, waarin de verkwistingen van zijnen voorganger dezelve gedompeld had. Hij maakte zich gereed, om het bevel der troepen op zich te gaan nemen, toen hij den 5 October 1805 te *Ghazepour* in de provincie *Benarès* overleed. Men vervoerde zijn lijk naar *Londen*, en er werd in de S. t. *PAULUS* kerk te zijner gedachtenis een praalgraf opgericht. Hij was lid van het lager huis geweest en bij den dood van zijnen vader, had hij in het hooger huis plaats genomen.

[CORÆBUS, zoon van *MYGDON*, aan wien *PRIAM* zijne dochter *CASSANDRA* had beloofd. Toen hij de Trojanen tegen de Grieken te hulp was gekomen, spoorde *CASSANDRA* hem vruchteloos aan, zich te verwijderen, ten einde eenen gewissen dood te vermijden, die hem aldaar wachtte. Hij bleef er hard-

nekkig bij volharden om te blijven, en werd in denzelfden nacht, waarin de Grieken zich meester maakten van *Troje* door *PENELEUS* gedood.

CORONEL (*ALFONSUS*), een Spaansche Grootse, vormde daar hij *PETRUS den Wreede*, koning van *Kastilië*, mistrouwde, eene partij in *Andalusië*, ten einde zich tegen dien vorst te handhaven. Hij ligtte troepen, versterkte steden, en zond *JOANNES DE LA CERDA*, zijnen schoonzoon, naar *Mauritanië*, ten einde hulp te vragen. Hij rekende voornamelijk op de stad *Aguilar*, alwaar hij het bevel voerde. De koning van *Kastilië* belegerde deze stad. CORONEL verdedigde zich gedurende vier maanden op eene dappere wijze in dezelve, maar nadat de stad in 1353 stormenderhand was ingenomen, werd hij gevangen genomen en ter dood gebracht. Zijne dochter *MARIA*, met *JOANNES DE LA CERDA* gehuwd, die met CORONEL sneefde, vlugtte naar een klooster. Vernomen hebbende, dat de koning, door hare schoonheid bekoord, haar uit hare schuilplaats wilde rooven, doorlofde zij haar gelaat met een mes, en verscheen geheel met bloed bedekt voor den vorst. *PETRUS de Wreede* deinsde van afgrijzen terug, doch geheel door den wal-

Iust overmeesterd, nam hij ALPHONSINA, de zuster van MARIA, tot minnares, die hare zuster wel in schoonheid, maar geenszins in deugden evenaarde.

CORONEL (GREGORIO.) — Zie MINES.

CORONEL (PAULUS), een geleerde Geestelijke van Segovia, hoogleeraar der Godgeleerdheid te Salamanka, werd door den kardinaal XIMENES tot de uitgave der Bijbels van Alcalá gebruikt. Hij overleed in 1384, als een der beste tolken der Oostersche talen beschouwd.

CORONELLI (MARCUS VINCENTIUS), een minderbroeder te Venetië geboren, in 1685 wereldbeschrijver zijner Republiek, openbaar onderwijzer der aardrijkskunde in 1689, werd eindelijk Overste zijner orde in 1702. De kardinaal d'ESTRÉES liet hem aardbollen voor LODEWIJK XIV. vervaardigen, die de goedkeuring der kenners wegdroegen: dezelve hebben 12 voeten middellijns en bevinden zich tegenwoordig nog in de Bibliotheek des konings. Hij overleed te Venetië in 1718, na een Cosmographisch genootschap gesticht en meer dan 400 aardrijkskundige kaarten in het licht te hebben gegeven. Men heeft van hem andere grootendeels slecht geschre-

vene werken: 1.° *Peloponnesi descriptio*, in 8. vo, dat niet zeer naauwkeurig is. — 2.° *Atlas Venetus, Venetië*, 1690, 24 dl. n Dit welgedrukt werk, bevat, behalve de wel gegraveerde kaarten eene Verhandeling over de scheepvaart, met twee zee-kaarten. — 3.° *Dux peregrinorum per urbem Venetiam*. — 4.° *Iter anglicanum*. — 5.° *Regnorum, provinciarum, civitatumque nomina latina et italica, Venetië*, 1716, 2 dl. n, in fol. — 6.° *Roma anticomoderna, Venetië*, 1716, in fol. met platen. — 7.° *Geschiedenis van Venetië*, van het jaar 421 tot 1501, *Venetië*, 3 dl. n, in fol. in het Italiaansch. — 8.° *Nomenclatura successorum sancti FRANCISCI DE PAULA*. — 9.° *Bibliotheca universalis*, in eene alphabetische orde, 45 deelen. Dezelve is in handschrift gebleven.

CORONIS, dochter van PHLEGAS, werd door APOLLO bemind; maar eens verliet zij hem, om eenen jongeling te volgen, ISCHYS genaamd. Deze ontrouw verbitterde dien God zoodanig, dat hij hen beide doodde. Hij haalde echter uit de zijde van CORONIS, een kind, dat hij door CHIRON deed opvoeden en ÆSKULAAP noemde. APOLLO had weldra berouw over de wraak, die hij ten opzichte van CORONIS geno-

men had, en om den raaf te straffen, die hem van hare ontrouw had onderrigt; veranderde hij hem van wit in zwart.

CORRADINI DE SEZZA (**PETRUS MARCELLINUS**), in 1658 te *Sezza* geboren; werd reeds in zijne vroegste jeugd een der beroemdste advokaten van *Rome*. Zijne verdienste verschaften hem in 1721 onder **CLEMENS XI.** het purper. Hij overleed in 1743, verscheidene werken nalatende: 1.º *Vetus Latium profanum et sacrum*, 2 dl.ⁿ in fol., te *Rome* herdrukt van 1704 tot 1736, 7 dl.ⁿ, in 4.to: een belangrijk voortbrengsel vol geleerde nasporingen. — 2.º *De civitate et ecclesia Setina, Rome*, 1702, in 4.to Dit is de kerkelijke en ongewijde geschiedenis van de vaderstad des schrijvers, en nauwkeurig geschreven.

CORRADO (**SEBASTIAAN**), te *Oria*, in het koninkrijk *Napels* geboren, Hoogleeraar der schoone letteren te *Bologna*, in 1556 overleden, was beroemd onder de taalkundigen der 16.^e eeuw. Er bestaat van hem: 1.º *In M. T. CICERONE quaestura Venetië*, 1537, in 8.vo Dit is de verzameling van nasporingen, welke de schrijver gemaakt had, om verschillende plaatsen van **CICERO**, zijnen geliefkoosden

schrijver te verklaren. — 2.º *De copia latini Sermōnis, Venetië* 1582. — 3.º *Annotationes in epist. CICERONIS familiares, Bazel*, 1660, enz. Werken, die zeer nuttig zijn, voor degenen, die de schriften van dezen vader der Romeinsche welsprekendheid willen lezen. **CORRADO** stichtte te *Reggio* eene letterkundige Akademie, welke hij door zijne lessen en voorbeelden bezielde. Zijn doopnaam had hij in dien van **QUINTUS-MARIUS** veranderd.

CORRADUS (**PYRRHUS**) van *Terra-Nuova*, in het *Bisdome Rossano in Kalabrië*, Apostolisch *Protonotaris*, kanonik van *Napels*, en oppergeloofsonderzoeker te *Rome*, leefde in de 17.^e eeuw. Er bestaat van hem een door de *Canonisten* zeer geacht werk: *Praxis dispensationem*, enz. *Venetië*, 1656, in fol.

CORREA (**THOMAS**) van *Coimbra*, in *Portugal*, in den beginne een jesuit, verliet vroegtijdig die maatschappij, en overleed te *Bologna*, alwaar hij de spraakkunst onderwees, in 1595, in den ouderdom van 58 jaren. Er bestaan van hem Latijnsche werken, in dichtmaat en proza, welke in zijn vaderland zeer op prijs worden gesteld.

CORREA DE SAA (SALVADOR), werd in 1594 te *Cadix* geboren, alwaar zijn moederlijke grootvader stadhouder was. Nadat zijn vader als gouverneur van *Rio-Janeiro* overleden was, volgde de zoon hem in dien post op, vergrootte en verfraaide de stad *Sint-Sebastiaan*, welke door zijnen moederlijken grootvader gebouwd en bevolkt was. Hij stichtte die van *Pernagua* in *Brazilië*. Na verscheidene overwinningen op de vijanden van *Spanje* behaald te hebben, werd hij onder-admiraal der zuidelijke kusten. Hij onderscheidde zich vervolgens tegen de *Hollanders* en tegen den koning van *Congo*, hunnen bondgenoot; hij overwon *Angola*, en versloeg de troepen van dien negerkoning geheel en al. De koning van *Portugal* stond hem toe, tot belooning zijner roemrijke daden, om bij zijn wapen twee negerkoningen als schildhouders te voegen. **CORREA** overleed te *Lissabon* in 1680.

CORREA (EMMANUEL), te *Scalappa*, een *Portugeesch* vlek in 1712 uit eene oude en adellijke familie geboren, ging in 1729 onder de *Jesuiten* en werd eenigen tijd daarna naar *Amerika* gezonden, alwaar hij, na te *Fernambuco* de wijsbegeerte, en te *Bahia* (*Allerheiligenbaai*), de godgeleerdheid

onderwezen, en zich te gelijker tijd aan alle werkzaamheden van den *Evangelischen ijver* overgeleverd te hebben op bevel van den minister **CARVALHO**, met de overige *Jesuiten*, aangehouden, naar *Lissabon* en van daar naar *Rome* vervoerd werd, alwaar hij in 1761 overleden is. Zijn leven op eene sierlijke en oordeelkundige wijze in het latijn geschreven, 1789 in 12mo gaat met zeer belangrijke aantekeningen vergezeld, die zeer geschikt zijn, om de verschillende gebeurtenissen dier eeuw te verklaren, welker ware oorzaak nog in den sluier des geheims zijn gewikkeld.

CORREA DE SERRA (JOZEF FRANCISCUS), een beroemd kruidkundige, in 1750 te *Serra* in de *Portugesche* provincie *Alentejo* geboren, werd te *Rome* tot priester gewijd, en keerde eerst in 1777, op uitnodiging van den Hertog **LA FOENS**, den oom der koningin van *Portugal*, **MARIA I.**, die zijn beschermer werd, naar zijn vaderland terug. Door de tusschenkomst van dien edelmoedigen Heer, verkreeg hij een kerkelijk beneficie, waaraan een aanzienlijk inkomen verbonden was, en stichtte onder deszelfs bescherming in 1779 te *Lissabon* eene akademie van wetenschappen, waarvan hij

zelf tot blijvend Secretaris werd benoemd. De Hertog was vermogend genoeg, om de vrijheid te bekomen, al de memorien en werken der akademie, zonder eenige voorafgaande censuur te doen drukken, en het nieuwe gesticht maakte er gebruik van, om eene menigte schriften over de wis- en natuurkundige wetenschappen, de landbouwkunde, de wetgeving, de geschiedenis en letterkunde in het licht te geven. De abt CORREA, in 1786 bij de inquisitie aangeklaagd, zocht eene schuilplaats in *Frankrijk*. Na verloop van eenigen tijd, na den dood van PETRUS III., te *Lissabon* teruggeroepen, zag hij zich echter weldra weder verplicht de wijk naar *Engeland* te nemen. Bij zijne aankomst te *Londen* tot lid der koninklijke maatschappij, en later in 1797, tot raadsheer der Portugesche legatie benoemd, geraakte hij weldra in oneenigheid met zijnen afgezant, en de diplomatische loopbaan moede, maakte hij van den vrede van *Amiens* gebruik, om zich naar *Frankrijk* te begeben, alwaar hij zich tot in 1813 ophield, geheel en al aan de wetenschappen overgegeven. Onderscheidene geleerde genootschappen namen hem in hun midden op, en de derde klasse van het Instituut benoemde hem

tot een harer Corresponderende leden. In 1813 begaf hij zich naar de *Vereenigde Staten*, en werd aldaar, vooral te *Philadelphia* bijzonder wel onthaald; hij hield in die stad met roem eene voorlezing over de kruidkunde, ten gevolge van welke men hem den Hoogleeraars-post aan de Universiteit aldaar aanbood. In 1816 gevolmagtigd minister bij het bestuur der *Vereenigde Staten* geworden zijnde, nam hij dien post, gedurende vier jaren met ijver waar. In 1819 werd CORREA tot lid van den raad van financiën in *Portugal* benoemd. Na andermaal *Londen* en *Parijs* bezocht te hebben, in zijn vaderland teruggekeerd, werd hij in 1823 door zijne provincie tot afgevaardigde bij de Cortes benoemd; maar hij overleed in hetzelfde jaar zonder eenig merkelijk aandeel aan de werkzaamheden dier vergadering te hebben kunnen nemen. Hij heeft geen enkel belangrijk werk, doch wel memorien nagelaten, die in onderscheidene Engelsche, Fransche en Amerikaansche tijdschriften zijn opgenomen.

CORREGGIO (ANTONIO ALLEGRI DA), in 1494 te *Correggio* in het gebied van *Modena* geboren. De natuur had hem tot schilder doen

geboren worden, en het was veeleer aan zijne genie dan aan de beoefening der grooten meesters, dat hij zijne vorderingen te danken had. Hij schilderde bijna altijd te *Parma* en in *Lombardye*. Zijn penseel was bewonderenswaardig; het was dat der Bevalligheden. Een verheven smaak in de teekening, een betooverend koloriet, eene vlugge behandeling, oneindige bevalligheden, in al zijne werken verspreid, sluiten den mond aan alle bedillers. Men bespeurt niet, dat er eenige onnaauwkeurigheid in zijne omtrekken heerscht, en somtijds eenige eigenzinnigheid in de houdingen zijner hoofden gestalten en *Contrasten*. Hij is de eerste geweest, die figuren in de lucht heeft voorgesteld, en die het best de kunst der verkortingen, en het betooverende der *plafonds* heeft verstaan. Hij was een groot man, en wist zulks niet. De prijs zijner werken was zeer matig, hetwelk, gevoegd bij het vermaak, om behoefligen te ondersteunen, hem zelve in eenen staat van behoefte deed leven. Toen hij zich op eenen zekeren dag naar *Parma* had begeven, om den prijs voor een zijner schilderijen te ontvangen; gaf men hem de waarde van 200 livres in koperen munt. De vreugde welke *CORREGGIO* gevoelde,

van zoo veel geld aan zijne vrouw te brengen, belette hem, op den last, welken hij te dragen had, noch op de hitte des dags te letten. Hij moest twaalf mijlen afleggen, kwam met eene pleuris in zijne woning terug waaraan hij te *Correggio* in 1534 overleed. Hetgene, wat hij op natte kalk in de Domkerk van *Parma* heeft geschilderd, is een zijner beste werken. Zijne *Maagden*, *Heiligen* en *Kinderen* worden vooral op prijs gesteld. Met het talent der schilderkunde vereenigde hij dat der bouwkunde. Men kent zijne uitroeping na langen tijd in eene diepe stilte, eene schilderij van *RAPHAËL* beschouwd te hebben: *Anch'io son pittore!* (Ik ben ook een schilder!). Hij was gewoon te zeggen dat zijne gedachte aan het punt van zijn penseel was. Het koninklijke museum van *Frankrijk* bezit negen stukken van dezen schilder: dat van den *Heiligen HERONYMUS* is de schoonste van alle. Men bewondert ook met regt, dat, hetwelk men *den Nacht van CORREGGIO* noemt; het is in dit schilderstuk, dat *BASSANO*, en later de vlaamsche school, de schoone uitwerkselen van het licht hebben geleerd, die zij later zoo dikwerf met vrucht herhaald hebben.

CORRODI (HENDRIK), werd te *Zurich* in 1752 geboren. Zijn vader, die eene sombere en gestrenge inborst bezat, stelde, welverre van zijnen aanleg door eene zorgvuldige opvoeding te bevorderen, de ontwikkeling zijner talenten aanmerkelijke hinderpalen in den weg. Maar zich naar *Leipzig* en *Halle* begeven hebbende, zagen **PLATNER** en **SEMLER** weldra onder zijn onaangenaam uiterlijk, en zijne bijna wilde schroomvalligheid, eene genie, die slechts behoefde ontwikkeld te worden; zij wijdden hem bijzondere zorg toe, en de jonge **CORRODI** beantwoordde aan hunne verwachting. Hij verwierf groote kunde, niet alleen in de Godgeleerdheid en het stellige regt, maar ook in de wiskundige en wijsgeerige wetenschappen. In *Zwitserland* teruggekeerd, werd hij in 1786, bijna tegen wil en dank, tot hoogleeraar van het natuur-regt en de zedeleer, in het Gymnasium van *Zurich* benoemd. Een werkzaam en vruchtbaar schrijver zijnde, heeft hij in het hoogduitsch talrijke werken in het licht gegeven: 1.° *Beoordeelende geschiedenis over het millerianismus*, 1781, een werk, vol geleerdheid en oordeelkunde. — 2.° *Geschiedenis van den Canon der gewijde boeken bij de Joden en de Chris-*

tenen. — 3.° *Verzameling van wijsgeerige verhandelingen en Memorien*, 1786. — 4.° Een *Theologisch Dagblad*, dat sedert 1781 onder den titel van *Fragmenten*, om tot het onpartijdig onderzoek der Godsdienstige leerstellingen te dienen. Hij leverde in dit dagblad eenige proeven der *Geschiedenis van de Godsdienst en van de Geestdrijvery*, waarmede hij zich bezig hield, doch welke hij niet ten einde heeft gebragt. **CORRODI** overleed te *Zurich* in 1793. Om zijne regtschapenheid en weldadigheid werd hij door iedereen bemind. **MEISTER** heeft in het hoogduitsch eene levensschets van **HENDRIK CORRODI** in het licht gegeven, *Zurich* 1793.

CORROZET (GILLIS), een boekhandelaar, in 1510 te *Parijs* geboren, liet bij zijn overlijden in 1568 verscheidene dichterlijke en prozaische werken na. Pater **NICERON** geeft er 34 derzelve op, en deze lijst is op verre na nog niet volledig. De voornaamste derzelve zijn: 1.° *Antiquités etc. (Oudheden, kronijken en bijzonderheden van Parijs)*, 1568, in 8. vo **CORROZET** is een der eersten, welke de oudheden dier stad ontward hebben, en zijn werk wordt nog op prijs gesteld. — 2.° *Trésor etc. (Schatkamer der geschie-*

denissen van Frankrijk), 1583, in 8.vo Dit is slechts eene korte en onvolledige verzameling van de namen der koningen en vorsten, van hunnen ouderdom, den tijd van hun bestuur, enz. Het overige dezer schatkamer is een zamenraapsel van belagchelijke sprookjes. — 3.º *Divers propos etc.* (*Verschillende gesprekken van beroemde mannen der Christenheid*), Lyon, 1558, in 16.mo, zeldzaam. — 4.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis van APOLLONIUS, prins van Tyrus en koning van Antiochië*), Parijs, 1578, in 4.to, zeer zeldzaam enz. enz. — JOANNES CORROZET, zijn kleinzoon, maakte zich zijnen groot-vader waardig, zoowel in de boekdrukkerij als in de letterkunde. Hij vermeerderde de *Schatkamer* enz. van denzelven aanmerkelijk, en herdrukte in 1628 dat werk met bijlagen.

CORSEL (GERARDUS), werd in de maand Junij 1568, te Luik geboren. Na zijne eerste studiën in zijne geboortestad volbragt te hebben, begaf hij zich naar Trier en daarna naar Leuven, om de wijsbegeerte te beoefenen. Hij legde zich vervolgens toe op de beoefening der burgerlijke en kerkelijke rechtsgeleerdheid. In 1594 werd hij tot doctor in de rechten bevorderd, en omtrent weë jaren daarna met de

waardigheid van koninklijk hoogleeraar vereerd. Hij oefende dien post gedurende tien geheele jaren met roem uit. Daarna werd hij tot den post van raadsheer bij het hof van Mechelen, en tot dien van rekwestmeester bevorderd, waarvan hij zich gedurende zeventien achtereenvolgende jaren met rechtshapenheid en den meesten ijver kweet. In 1630 werd hij tot schout van Harlebeek bevorderd. Er bestaat van hem: 1.º *Index legum et capitulorum selectiorum.* — 2.º *Prælectiones in codicem Justinianæum.* — 3.º *Orationes variae de variis materiis.* Hij overleed te Brussel in October 1636.

CORSIGNANI (PETRUS ANTONIUS), te Celano in Abruzzo, in 1686 geboren, bisschop van Venosa in 1738, daarna van Sulmona, overleden in 1751, heeft een aantal werken nagelaten, welke ten bewijze verstreken, dat hij in de geschiedenis en de oudheden van zijn land zeer ervaren was: 1.º *De viris illustribus Marsorum etc.* Rome, 1712, in 4.to — 2.º *De Aniene ac viæ Valeriæ fontibus enarratio, cum inscriptionibus locorum adjacentium.* — 3.º *Acta S. S. M. M. Simplicii, Constantini et Victoriani vindicata*, Rome 1750 in 4.to De Bollandisten, die deze acten als verdacht be-

schouwen, hebben dezelve niet in hunne verzameling opgenomen. CORSIGNANI verdedigt dezelve alhier. — 4.º *Plaatsbeschrijvende en geschiedkundige Memorien over de provincie Marzi, en omliggende gewesten, in het Italiaansch enz.*

CORSINI (*Heilige* ANDREAS), te Florence in 1302, uit de beroemde familie van CORSINI geboren, werd religieus in de orde der Karmelieten, aan welke hij onttrokken werd, om op den Bisschoppelijken stoel van *Fisoli* geplaatst te worden; de oefeningen der gestrengste boetvaardigheid, en zijn waarlijk herderlijk leven, verwierven hem de bewondering en den eerbied der volken. Hij overleed in 1373. URBANUS VIII. plaatste hem in 1629 onder de Heiligen. CLEMENS XII, die uit hetzelfde geslacht was, en de markgraaf van CORSINI, zijn neef, hebben de kapel, waarin het lichaam van den Heilige bewaard wordt, met pracht versierd. Deze kapel is in de Karmelieten kerk van Florence. Dezelfde paus liet ook in de kerk van den heiligen JOANNES VAN LATRANEN, eene prachtige en de eerste kerk der wereld waardige Kapel bouwen, welke hij onder aanroeping van den heiligen ANDREAS CORSINI inwijdde, en waar-

in hij wilde begraven zijn. Het leven des Heiligen is beschreven, 1.º door een zijner leerlingen; 2.º door PETRUS ANDREAS CASTAGNA een karmeliet, die in de volgende eeuw leefde: 3.º door FRANCISCUS VENTURI, bisschop van *San Severo*, deze levensbeschrijving is te Rome in 1620, in 4.to gedrukt; en Pater MAFFEI, een jesuit, heeft er een uittreksel van geleverd.

CORSINI. Zie CLEMENS XII.

CORSINI (EDUARD), een religieus der Christelijke scholen, te *Fanano* in 1702 geboren, overleed in 1765 te *Pisa*, alwaar de Groot-Hertog hem eenen leerstoel voor de wijsbegeerte had gegeven. Deze wetenschap bezette zijne eerste studien, en de vrucht, die hij er uit plukte, bleek spoedig door de *Wijsgeerige, bovennatuur- en wiskundige Instellingen*; 6 dl.ⁿ in 8.vo, 1723 en 1724. Hij stelde in plaats van de beoefening van ARISTOTELES, waaronder een gedeelte van *Italië* toenmaals gebukt ging, eene soort van nuttiger wijsbegeerte; maar hij deed zulks met eene wijsheid en gematigdheid, die niemand beledigde. Hij wist te twijfelen daar waar anderen slechts volledige bewijze zien. Over het wereldstelsel sprekende, maakt hij eene aan-

merking die zeer opmerkenswaardig zoude schijnen, indien de gebeurtenis dezelve eens bevestigde, *Novae a deo stellæ observari poterunt quæ hypothesim Copernici destruant*. Eene aanmerking, die zich over al de deelen der *Physische* natuur welke eenige betrekking tot de beweging der aarde of der zon hebben, kan uitstrekken. Eene aanmerking, zegt een nieuwere natuurkundige, die dikwerf zeer onverschillig schijnt, en slechts eene zaak van weinig belang schijnt te betreffen, is voldoende, om eenen algemeenen schok aan al de aangenomene gevoelens te geven. Hoe veele denkbeelden heeft niet eensklaps het buisje van TORICELLI vernietigd? Was de afkeer van het ledige toenmaals minder in zwang, minder algemeen onderwezen, dan tegenwoordig de beweging der aarde?" Aangemoedigd door het gunstige onthaal hetwelk aan dat werk te beurt viel, gaf Pater CORSINI in 1735, eene nieuwe handleiding tot de *Meethkundige grondbeginselen* met juistheid en duidelijkheid geschreven, in het licht, zoodra hij te Pisa tot Hoogleeraar was benoemd, herzag en verbeterde hij deze beide werken. Het eerste kwam met merkelijke verbeteringen in het licht, *Bologna*, 1742, en het twee-

de met de *Grondbeginselen der werkdadige meetkunde*, werd te Venetië, 1738, in 2 dl.ⁿ in 8.vo in het licht gegeven. De waterweegkunde en de geschiedenis waren hem bekend. Na zich gedurende eenige jaren met de klassieke schrijvers en voornamelijk met de grieksche te hebben gevoed, nam hij het besluit, om de *Jaarboeken der Archonten van Athene*. Het eerste deel van dit belangrijke werk kwam in 1734 in 4.to, en het 4.º en laatste, 10 jaren later in het licht. In 1746 tot den leerstoel der zede- en bovennatuurkunde benoemd, en door zijnen smaak medegesleept, schreef hij eene *Verhandeling over de Bovennatuurkunde*, welke later te Venetië, in 1758 in het licht verscheen. Wel dra onttrokken hem de geleerden MURATORI, GORI, MAFFEI, QUIRINI, PASSIONEI, zijne vrienden, aan de wijsbegeerte. Hunne aansporing schonk hem aan de critiek en de geleerde nasporingen. In 1747 gaf hij 4 *Verhandelingen* in 4.to in het licht over de gewijde spelen van *Griekenland*, waarin hij eene zeer nauwkeurige lijst leverde van de overwinnende kampvechters. Twee jaren daarna, leverde hij onder den titel van *De notis Græcorum*, een uitmuntend werk in fol. over de verkortingen der Grieksche opschriften.

Dit naauwkeurige en geleerde werk werd gevolgd door onderscheidene Verhandelingen, die geleerde nasporingen ten onderwerp hebben. De buitengewone achtung, die zijne deugden en werken aan zijne ordebroeders hadden ingeboezemd, deed zelfs deze werken staken. Hij werd in 1754 tot overste zijner orde benoemd. De uren van verpozing, welke de moeilijke bediening van zijnen post hem overlieten, besteedde hij aan zijne oude studie. Nadat de tijd zijner waardigheid verstreken was, haastte hij zich om naar *Pisa* terug te keeren, en er zijn hoogleeraarsambt weder te hervatten. In deze betrekking schonk hij aan het publiek weder verscheidene nieuwe Verhandelingen, en vooral een uitmuntend werk, een der beste des schrijvers: *De praefectis urbis*. Eindelijk hield hij zich enkel bezig met de *Geschiedenis der Universiteit van Pisa*, waarvan hij tot geschiedschrijver was benoemd. Hij stond op het punt, om er het eerste deel van in het licht te geven, toen hij door eene beroerte werd getroffen, die hem, ondanks al de hulp der kunst, wegmaaide. De stijl van CORSINI is wijdloopig en zijne gevolens soms gewaagd. Men vindt de volledige lijst zijner werken,

die zeer talrijk zijn, in *TIRABOSCHI: Bibliotheek der schrijvers van Modena*.

CORT (CORNELIUS), een Hollandsche teekenaar en graveur, in 1536 te *Hoorn* geboren, was de kweekeling van TITIAAN en de meester van AUGUSTINUS CARRACCIO, van PH. JOYE, en van PH. THOMASSIN. De meesterstukken van *Rome* lokten hem naar die heerlijke stad, alwaar hij in 1578 overleed. Ook heeft hij eenigen tijd te *Venetie* doorgebracht. Hij onderscheidde zich door de zuiverheid zijner teekening en door een schitterend en ongedwongen graveerijzer. Kenners beweren, dat de kweekelingen de gravures van dezen meester boven alle andere te hunner volmaking moeten verkiezen. Zijne beste stukken zijn: de *gedaanteverandering*, volgens RAPHAËL, die door niemand dan door MENGES in 1810 overtroffen werd; de *Akademie der schoone kunsten*, naar JACOBUS STRADA; de *Moord der onnoozele Kinderen*, volgens TINTORRET, enz.

CORTE (GOTTLIEB), in 1698, te *Bescow* in *Neder-Lausnitz* geboren, hoogleeraar in de regtsgeleerdheid te *Leipzig*, in 1731 overleden, werkte aan de dagbladen dier stad, en heeft zeer

geachte uitgaven bezorgd van SALUSTIUS, *Leipzig*, 1724, 2 dl.ⁿ in 4.to, met aantekeningen; — van de *Gemeenzame Brieven van CICERO*, *ibid*, 1722, in 8.vo — van de *Pharsalia* van LUCANUS, *ib.*, 1726, in 8.vo, — van de *Brieven van PLINIUS*, *Amsterdam*, 1734, in 4.to Nog bestaan er van hem onderscheidene *thesis of Verhandelingen*, voorkomende in de *Acta eruditorum*, en *Tres Satyræ Menippeæ*, *Leipzig*, 1720, in 8.vo, enz.

CORTENAAR (EGBERT MEEUWESZON), een Hollandsche zeeheld, die door zijne dapperheid in onderscheidene gevechten, den grootsten roem heeft verworven. In 1658, gaf hij als onderkapitein, in den fellen strijd in de *Sond*, tegen de Zweden, zulke bewijzen van onverschrokken heldenmoed, dat men hem even zoo veel deel aan de overwinning toeschreef als den admiraal zelve. Tot belooning hiervan werd hij, ofschoon één oog en ééne hand in het gevecht verloren hebbende, door de staten van *Holland*, op den 8 Mei van het volgende jaar, tot vice-admiraal, onder het Collegie van de admiraliteit op de *Maas*, in plaats van WITTE CORNELIS DE WIT aangesteld. Niet lang daarna, namelijk op den 13 Junij 1673, viel er een

bloedige zeeslag voor, ten nadeele van den staat en deszelfs bondgenooten. Het schip van den luitenant-admiraal-generaal WASSENAAR-OPDAM, sprong in de lucht, en CORTENAAR werd door een kanonskogel gedood. De staat was hem na zijnen dood nog dankbaar door hem te *Rotterdam*, in de groote kerk, een praalgraf op te rigten, met een Latijnsch opschrift, waarvan de zin is:

De Edel Mogende Heeren van de Admiraliteit, of over de Zeezaken, hebben dit gedenkteeken, ter eere van den weergaloozen held; EGBERTUS CORTENAAR, in erkenning van 's mans deugd, daden en roemrijken dood, laten oprigten.

waaronder men leest:

» De held der *Maas*, verminkt aan oog en regterhand, En echter 't oog van 't roer, en vuist van 't vaderland: De groote CORTENAAR, de schrik van 's vijands vloten: De ontsluiting van de *Sond*, ligt in dit graf besloten.»

Zijn afbeeldsel door BLOTELING in het koper gebragt, wordt als een meesterstuk beschouwd.

CORTESIO. — Zie CORTEZ (GREGORIUS).

CORTEZ (FERDINAND), een Spaansch edelman, te *Meddellin*, een stadje in *Estramadura*, in 1485 geboren, vatte reeds vroeg eenen afkeer tegen de schoone lette-

ren op, en liet zich door zijne bijzondere neiging tot de wapenen medeslepen. Hij stak in 1504 naar Indië over. VELASQUEZ, landvoogd van Cuba, stelde hem aan het hoofd der vloot, welke hij tot de ontdekking van nieuwe landen bestemde. CORTEZ vertrok in 1518, met 10 schepen, 600 Spanjaarden, 18 paarden, en eenige veldstukken, ten einde deze groote onderneming te beproeven. Hij ging voort langs de *Golf van Mexico*, nu de inboorlingen des lands vlejende, dan de schrik door zijne wapenen verspreidende. De Indianen van *Tabasco* werden overwonnen en verloren hunne stad. Het gezigt dier krijgsgedieren, waarop de Spanjaarden vochten, het geweld des geschuts, hetwelk men voor donder hield, de beweegbare kasteelen, die hen op den *Oceaan* hadden gebragt, het staal, waarmede zij bedekt waren, al deze voor die volken nieuwe voorwerpen, bragten bij hen eene verbazing te weeg, die met schrik gepaard ging. Het was daarboven eene lafhartige, verwijfde en door allerlei afschuwelikheden onteerde natie. CORTEZ deed den 8 November 1520, zijne intrede in *Mexico*. MONTEZUMA, koning des lands, onderwierp zich, en werd door de overwinnaars wel behandeld.

Nadat de Spanjaarden zich den grooten tempel van *Mexico* hadden doen openen, konden zij noch hun medelijden noch hunne verontwaardiging bedwingen, dit ruime gebouw beklad, en op eene verschrikkelijke wijze met hoofdschedels en gebeenten versierd te zien, die de overblijfsels van ongelukkigen waren, welke men onophoudelijk offerde, om afschuwelijke godheden te bevredigen; zij beschouwden zich als de wrekers der door eene barbaarsche dweepzucht beledigde natuur. » Ik deed al deze afgoden omver werpen, zegt CORTEZ, in een' zijner Brieven aan keizer KAREL V., ik deed al de bijzondere kapellen reinigen, waarin de menschenoffers geschieden, en plaatste er de beelden in, van de heilige Maagd en van andere Heiligen." MONTEZUMA was door deze verandering zeer getroffen. Nadat een der veldheeren van den Indischen vorst, die geheime bevelen had, de Spanjaarden verraderlijk had aangevallen, zoo begaf CORTEZ zich naar het paleis, doodde den veldheer, en nam MONTEZUMA gevangen. Daarna beval hij hem, openlijk te erkennen een vasaal van KAREL V. te zijn. De vorst gehoorzaamde, en voegde bij deze hulde een geschenk van 600,000 marken zuiver goud, met een

ne verbazende menigte edelgesteenten. Intusschen zond de landvoogd van *Cuba*, VELLASQUEZ, eene legerbende tegen zijnen luitenant op, wiens roem zijne afgunst opwekte. CORTEZ, door eene uit *Spanje* gekomene versterking ondersteund, versloeg en schaarde onder zijne standaards, die troepen, welke gekomen waren, om hem te verdelgen, en maakte er gebruik van, om den opstand te doen bedaren der Mexicanen tegen MONTEZUMA en de Spanjaarden, aan welke die keizer zich te goeder trouw scheen verbonden te hebben. Nadat de muitelingen hem vermoord hadden, maakte GUATIMOZIN, zijn neef en schoonzoon, zich meester van het rijk, had in den beginne eenigen voorspoed, en verdedigde zich gedurende drie maanden; maar hij kon het tegen de Spaansche artillerie niet volhouden. Na onderscheidene gevechten op het meer en het vaste land geleverd, nam CORTEZ de hoofdstad des rijks in. Meer dan 200,000 Indianen hadden zich reeds sedert het einde des belegs aan hem onderworpen. De keizer, zijne echtgenoot, zijne staatsdienaars en hovelingen vielen in 1521 in handen des overwinnaars. Daar de soldaten de schatten niet vonden, welke zij verwacht hadden, zoo sloegen zij aan het mui-

ten, en plaatsten GUATIMOZIN, op gloeiende kolen, om hem te noodzaken, dezelve te ontdekken. CORTEZ was niet in staat zulks in de eerste oogenblikken van woede te beletten; maar niet lang duurde het of hij ontweldigde den gevangene aan de handen zijner beulen. ROBERTSON zelf, hoe wel dezen held niet zeer gunstig, legt deze getuigenis van hem af. . . . CORTEZ, onafhankelijk heer der stad *Mexico*, herbouwde dezelve in 1529, in den smaak der Europeesche steden. De overwinnaar keerde naar *Europa* terug, om zijne goederen te verdedigen tegen den prokureur fiskaal van den raad der *Indiën*. Hij vervolgde deze groote zaak voor het hof van *Spanje*, toen de keizer zijnen tweeden togt naar *Afrika* ondernam. Deze vorst had hem het dal van *Guaxaca* in *Mexico*, dat tot een Markgraafschap was verheven en eene jaarlijksche rente van 75,000 guldens opbragt, geschonken; doch ondanks dezen titel en die schatten werd hij met weinig ontzag behandeld. Naauwelijks kon hij een gehoor erlangen. Eens drong hij door de menigte heen, die het rijtuig des keizers omringde, en beklom de stijgbeugels van het portier; KAREL vraagde hem: *Wie zijt gij? — Ik ben een man,*

antwoordde hem onverschrokken de overwinnaar der *Indiën*, die u meer gewesten heeft gegeven, dan uwe voorouders u steden hebben nagelaten. Hij overleed in zijn vaderland den 2 December 1554. Een even zoo beroemde als waarheidminnende geschiedschrijver heeft de volgende schildering van hem gemaakt. » Eene verhevene en krachtvolle ziel, die eenen moed en eene wakkerheid bezat, welke door allerlei werkzaamheden en gevaren beproefd waren, wier standvastigheid alle gevaren tartte, zonder echter stijfhoofdig noch vermetel zijn, niets van alles, waartoe de voorzigtigheid behoort, aan het geval overlatende; . . . steeds nam hij raad, en nooit wilde hij zijn gevoelen juist voor het beste doen doorgaan. Voor het overige bezat hij een zacht, openhartig, bescheiden en edelmoedig karakter, waardoor hij het vertrouwen won, en alle harten aan zich verbond: zeer vrolijk in den gewonen omgang des levens, indringend en overtuigend in de beraadslagingen en onderhandelingen, vruchtbaar in redmiddelen, vaardig in het vinden van uitwegen, eindelijk doordrongen van eergevoel en regtschapenheid, en nog meer van geloof en godsdienst. CORTEZ was, in één woord, alles wat de held behoorde te zijn, bestemd

om het dubbele rijk van een *Nieuw Spanje* en van eene nieuwe kerk in de nieuwe wereld te stichten en te bevestigen. Hoe levendig ook zijne geestdrift voor den roem mogt zijn, die de gouddorst, zoo besmettelijk in zijnen tijd, niet scheen te verzwakken, toonde hij echter nog veel meer ijver voor de herstelling van het rijk van J. C.» Onder zijnen naam is er in het licht verschenen: *De Inaulis nuper inventis narrationes*, Keulen, 1532, in fol. De beste *Geschiedenis der overwinningen van CORTEZ*, is die van Don ANTONIO DE SOLIS. Nog bestaan er over de heldendaden van CORTEZ, drie *Brieven*, door hem zelyen op eene zeer belangrijke wijze geschreven; doch men moet aan dezelve eenige overdrevenheid ten opzichte van de pracht en de bevolking van *Mexico* verwijten, een natuurlijk uitwerksel van de verrassing eens mans, die enkel verwachtte eene woestijn en eenige nomadische horden te vinden. » De naïviteit, zegt de uitgever, de zedigheid en eenvoudigheid, welke deze brieven kenschetsen, getuigen van de waarheid der trekken, welke dezen veroveraar afschilderen; het is duidelijk, dat hij in het verhaal der gebeurtenissen, welke hij beschrijft, niet aan zich zelve gedacht heeft. . . Men

ontwaart in dezelve alom dezelfde openhartigheid... geene hevige uitvaringen over eenige walgelijke gebruiken van *Mexico*, over de moorddadige eerdienst van deszelfs inwoners, over hunne ontrouw en hun verraad; het is steeds ter loops, en zonder den minsten schijn van belangstelling, dat hij deze in zijn verhaal bijna onmerkbare bijzonderheden aanroert." De onpartijdigen zullen in het lezen dezer krijgsgeschiedenis, door den held geschreven, welke deze groote onderneming bestuurd en uitgevoerd heeft, een bijzonder genoeg scheppen (*). Ondanks de verbittering, waarmede de lasteraars van groote mannen, dien beroemden veldheer beledigd hebben, zullen zij niet kunnen beletten, de omenteling toe te juichen, welke zijne wapenen onder de gedrogtelijke volken van *Mexico* hebben te weeg gebracht. Er zijn welligt tegenwoordig in dat gewest van *Amerika*, minder in-

boorlingen, dan er eertijds waren (**); maar zij bezitten eene vreedzame en weldadige Godsdienst; zij hebben gevoelens van menschlievendheid, zeden en rechtschapenheid. De afstammelingen des volks, dat *CORTEZ* bestreden heeft, voeden zich niet meer met menschen vleesch: zij offeren hunne natuurgenoeten niet meer aan houten of gouden gedrogten op; en indien *CORTEZ* niets anders had gedaan, zou hij zich reeds zeer verdienstelijk gemaakt hebben. » Het was de zaak der natuur en van haren oorsprong, van den God, Schepper en Vader aller menschen, zegt een geschiedschrijver, die *CORTEZ* wilde wreken, toen hij hen als redelooze dieren, op de altaren van gedrogten zag opofferen: op de altaren van moordende godheden, die in volle vrijheid haar vermaak schepten, om zich in de duisternis eener bijgeloovigheid, waarin zij bijna even zoo willekeurig heerschten, als in die der

(*) In *G. F. WIEDEMANN'S*, Handboek der algemeene Wereldgeschiedenis, III. Dl., bladz. 66 — 88, vindt ook de *Nederlandsche lezer de belangrijkste bijzonderheden omtrent den Mexicaanschen veroveraar opgeteekend*,
Vertaler.

(**) Zulks is zeer twijfelachtig: de verwoestende oorlogen der volken, hunne onderlinge trouweloosheden, het gewoon gebruik van vergiften, hunne afschuwelijke zeden, hunne verwijfdheid en beestachtige onkuishheid, de menigte der menschenoffers, enz. waren verschrikkelijke hinderpalen tegen de bevolking, en deze hinderpalen hebben sedert de vernietiging van dit rijk van gruwelen opgehouden.

hel, met menschenbloed te drenken." — Zie ATABALIBA, MONTEZUMA, enz.

CORTEZ of CORTESIO (GREGORIUS), te *Modena*, uit eene oude familie geboren, ging in de orde van den heiligen BENEDICTUS, waarin hij al de verschillende rangen bekleedde. Hij was in het beroemde klooster van *Lerens*, waarin hij de godsvrucht en den smaak voor de gewijde en de ongewijde letteren had doen herleven, toen PAULUS III. hem in 1542 met het purper vereerde. CORTEZ was deze keuze waardig. Hij overleed te *Rome* in 1548, onderscheidene schriften in dichtmaat en proza nalatende. De meest bekende zijn: *Latijnsche brieven*, Venetië, 1573, in 8.º; eene belangrijke verzameling, zijnde een gedenkteeken zijner betrekkingen met de geleerden van zijnen tijd, en van zijnen ijver ter bevordering der wetenschappen. Men vindt er den lof in van eenige geletterden, en bijzonderheden, die zeer nuttig zijn voor degene, die de geschiedenis zijner eeuw beschrijven.

CORTEZI (PAULUS), werd in 1465, te *San Germiniano* in *Toskanen* geboren. Reeds in zijne eerste jeugd bevljtgte hij zich, om zijnen stijl, naar de beste schrijvers der oudheid en voorna-

melijk, volgens CICERO te vormen. Hij was pas 23 jaren oud, toen hij eene *Zamenspraak over de Italiaansche geleerden* in het licht gaf. Dit sierlijke en voor de geschiedenis en letterkunde van zijnen tijd nuttige voortbrengsel, is tot in 1734 in de vergetelheid gebleven, in welk jaar ALEXANDER POLITI hetzelfde te *Florence* in 4.º, met aantekeningen en het leven des schrijvers heeft doen drukken. ANGELO POLITIANUS, aan wien hij hetzelfde had medegedeeld, schreef hem; » dat dit werk, hoewel boven het bereik zijner jaren, geene ontijdige vrucht was." Men heeft nog van dien geleerde eenige *Commentariën over de boeken der spreuken*, 1540, in fol. in goed Latijn geschreven, maar dikwerf met oneerbiedige uitdrukkingen, die de Majesteit onzer geheimen ontsieren, dit was de uitzinnigheid zijner eeuw, in het bijzonder die van BEMBO enz. Men heeft hem ook te danken eene *Verhandeling over de waardigheid der kardinalen*, volgens eenige Italiaansche schrijvers, volgeleerdheid, verscheidenheid en sierlijkheid; en van al die hoedanigheden ontbloomt, volgens DU PIN. CORTEZI overleed als bisschop van *Urbino* in 1510. Zijn huis was het verblijf der Muzen, en dergenen, welke dezelve beoefenden.

CORTONA. — Zie BERETINO (PETRUS).

CORVAISIER (PETRUS JOANNES LE), werd in 1719 te *Vitré* in *Bretagne* geboren, en overleed in 1754, als secretaris der akademie van *Angers*. Er bestaat van hem: 1.° *Lofrede op LODEWIJK XIV.*, te *Parijs*, in 1754, in 12. to — 2.° *Eene Verhandeling* in de akademie van *Nanci* voorgelezen. — 3.° Eenige kleine beoordeelende werken. — 4.° *Verzameling van stukken aan de akademie van Angers voorgesteld.*

CORVETTO (LODEWIJK EMANUEL, Graaf van), minister van financiën in *Frankrijk*, in 1756 te *Genua* geboren, oefende het beroep van advocaat uit, te *Savona*, toen hij ten gevolge der verovering van *Italië* tot het bestuur der *Ligurische republiek* werd geroepen. Hij droeg op eene vermogende wijze bij tot de vereeniging van zijn vaderland met het Fransche keizerrijk, en NAPOLEON nam hem in zijnen staatsraad op, waarin zijne financiële kundigheden hem zeer deden onderscheiden. In 1814 handhaafde hem LODEWIJK XVIII. in zijne waardigheid, die hij tot bij de terugkomst van NAPOLEON in 1815 behield. In de maand September van hetzelfde jaar verkreeg hij de portefeuille van het ministerie van finan-

ciën. Al hebben ook eenige oeconomisten het financiële stelsel van dien staatsdienaar gelaakt, niemand ten minste heeft zijne gestrengere regtschapenheid betwist. De graaf CORVETTO verliet het ministerie in 1818, begaf zich naar zijne geboortestad, alwaar hij in 1821, in de opregtste gevoelens van godsdienst overleed.

CORVINUS. — Zie HUNYAD en MATTHIAS CORVINUS.

CORVISART DES MARETS (De Vrijheer JOANNES NICOLAAS), een beroemde geneesheer der faculteit van *Parijs*, den 15 Februarij 1755, te *Dricourt* in *Champagne* geboren, werd, naauwelijks zijne studiën, die zeer roemrijk waren, volbragt hebbende, tot tweeden hoogleeraar in den leerstoel der ontleedkunde, te *Parijs* door ANTONIUS PETIT gesticht, benoemd. Later volgde hij DESBOIS DE ROCHEFORT in den post van geneesheer van het gasthuis *la Charité* op, en vervolgde de leerwijze door zijnen voorganger en vriend begonnen. Tijdens de stichting der gezondheidschool in 1795, werd CORVISART de eerste hoogleeraar, der inwendige ziektekunde. De vorderingen, welke de waarnemende geneeskunde, en de pathologische ontleedkunde, omtrent dien tijd in *Frankrijk* gemaakt

hebben, heeft men grootendeels aan hem te danken. BONAPARTE, nog maar eerste consul zijnde, benoemde CORVISART tot zijnen geneesheer; en deze werd van toen af met eene onbegrensde genegenheid jegens zijnen doorluchtigen beschermer beziel. Onder het keizerlijk bestuur, werd hij tot officier van het legioen van eer benoemd, en ontving hij den titel van vrijheer. In 1811 werd hij tot lid van het Instituut bevorderd, en werd honorair lid, van de geneeskundige akademie bij derzelver oprigting in 1821, in welk jaar hij den 18 September overleed. Als hoogleeraar en praktiserend geneesheer was CORVISART door geheel Europa beroemd, welken roem hij ook billijker wijze verdiende. Men heeft van hem de volgende werken: 1.° *Aphorismes* etc. (*Vaste regels over de kennis en de geneeswijze der koortsen door M. STOLL in het licht gegeven*), Parijs, 1797, in 8.° — 2.° *Notice* etc. (*Aanteekeningen betrekkelijk M. F. X. BICHAT*), enz. ib. 1802 in 8.° — 3.° *Aphorismi de cognoscendis et curandis morbis chronicis, excerpti ex HERMANO BOERHAAVE* ib: 1802, in 8.° (met de letters J. N. C.) — 4.° *Essai* etc. (*Proeve over de ziekten en de werktuigige kwetsingen des harten en der groote bloedvaten*),

ib: 1806, 1811, 1818, in 8.° — 5.° *Nouvelle méthode* etc. (*Nieuwe wijze, om de inwendige ziekten der borst, door de drukking dier holligheid te leeren kennen*), 1808, in 8.° enz.

CORYATE (THOMAS), te Oldcombe, in het graafschap Sommerset, in 1577 geboren, reisde gedurende zijn geheele leven, en overleed te Surate in 1617. Hij heeft nagelaten *Waarnemingen over de landen, welke hij doorkruist heeft, die in de verzameling van PURCHAS hebben plaats gevonden. Die over Europa zijn in 1612 afzonderlijk in 4.° gedrukt, en die over Azië, in 1615, in 4.° Die over Europa zijn in 1777 in 3 dl.ⁿ in 8.° herdrukt.*

CORYBANTES. — Zie DACTYLES.

CORYNNA — Zie CORINNA

COSHRU — Zie CHOSROËS.

COSIMO (ANDREAS en PETRUS), Italiaansche schilders, waarvan de eerste in het licht-donkere, en de andere in zonderlinge zamenstellingen uitmunten. De geest van den laatste, vruchtbaar in buitensporige denkbeelden, deed hem door alle jongelingen van zijnen tijd volgen, om voorwerpen tot ballet- en vermomde danspar-

tijen te hebben. Hij was zoo ijverig in zijn werk, dat hij dikwerf vergat zijne maaltijden te gebruiken. ANDREAS DEL SARTO was een zijner kweekelingen. Hij overleed in 1521, in den ouderdom van 80 jaren, aan de gevolgen eener beroerte.

COSIN (JOANNES), den 30 November 1594 te *Norwich* geboren, principaal van het Collegie van den heiligen PETRUS, te *Cambridge*, daarna Bisschop van *Durham*, in 1672 overleden; stond in eene blakende gunst bij KAREL I. en KAREL II., en verdiende zulks. Men heeft van hem verscheidene schriften, waarvan de voornaamste zijn: 1°. *Historia transubstantiationis papalis*, door DURETS uitgegeven, *Londen*, 1675, in 8. vo — 2°. *Schoolgeleerde geschiedenis van den canon der heilige Schrift*, *Londen*, 1657, in 4. to, en 1672. — 3°. *Regni Angliæ religio catholica, prisca, casta, de formata*, enz. achter zijne levensbeschrijving door Doctor SMITH, in 1707 in het licht gegeven.

COSME (JOANNES DE BADIL-LAC of BASEILHAC), bekend onder den naam van broeder COSMUS, in 1703 te *Pouy-Astruc*, in het diocees van *Tarbes*, uit eene familie geboren, welke de heekunde uitoefende, putte er de eerste

grondbeginselen tot zijne kunst, die hij vervolgens te *Lyon* en te *Parijs* ging uitoefenen. Hij verbond zich aan den Abt DE LORRAINE, Bisschop van *Bayeux*, en werd met de zorg over het gasthuis dier stad belast. Bij den dood van den prelaat deden de godsvrucht en de liefde tot de afzondering hem besluiten om in 1729 onder de *Feuillant*en te gaan; maar eerst in 1749 legde hij zijne gelofte af. Van de tijdelijke zorgen, en van de ontwerpen der fortuin ontheven, legde hij zich bijzonder toe, op de ondersteuning der armen. Indien rijke personen zich verplicht achtten, zijnen ijver en zijne diensten te beloonen, gebruikte hij, hetgene, wat hij ontving, om de behoeftigen te ondersteunen. Het is met deze hulpmiddelen, dat hij in 1753 een gasthuis tot stand bragt, waarin hij de armen en vreemdelingen opnam, die niet genoeg bemiddeld waren, om heekundige kunstbewerkingen te bekostigen. Hij heeft zich beroemd gemaakt, door de uitvinding van zijn mes tot de steensnijding gebruikelijk, en door de belanglooze hulp, welke hij gedurende eenen langen levensloop, aan personen heeft toegebracht, welke door eene der wreedste ziekten, waaronder het menschelijke geslacht gebukt ging, bezocht werden. Hij genas van de-

zelve den beroemden Aartsbisschop van *Parijs*, CHRIS-
TOPHORUS DE BEAUMONT; maar
hij was minder gelukkig,
ten opzichte van den Maar-
schalk DU MUY. COSME o-
verleed te *Parijs*, den 8 Ju-
lij 1781. Bij zijnen dood zag
men hoe vele aanspraak hij
op de erkenning der armen
had. De deur des kloosters
werd tot driemaal, door een
schaar ongelukkigigen in-
gelopen, die zijn lijk met
hunne tranen kwamen be-
sproeijen. Men heeft hem
te danken: 1.° *Recueil etc.*
(Verzameling van belangrij-
ke stukken, betrekkelijk de
steensnijding met het mes),
2 dl.ⁿ, in 12.mo — 2.° *Nou-
velle méthode etc.* (Nieuwe
wijze van steenuittrekking),
Parijs, 1779, in 12.mo

COSMUS I., groot-hertog
van *Toskane*, uit het huis van
Medicis, koos de zijde van
keizer KAREL V., tegen de
Franschen, na vruchteloos te
hebben getracht onzijdig te
blijven. Deze vorst beloonde
er hem voor, door *Piombino*,
het eiland *Elba*, en andere
domeinen met het Hertogdom
Toskane te verbinden. Hij
verkreeg eenigen tijd daarna
van Paus PIUS V. den titel
van groot-hertog. COSMUS
was de vriend der geleer-
den, lokte hen tot zich, en
stichtte voor hen de univer-
siteit van *Pisa*. Hij over-
leed in 1574 in den ouder-

dom van 55 jaren, na met
even zoo vele wijsheid als
roem te hebben geregeerd.
Deze vorst had in 1562 de
militaire orde van den heiligen
STEPHANUS ingesteld.

COSMUS II., groot-hertog
van *Toskane*, zoon en opvol-
ger van FERDINAND I., was
een zacht, milddadig en vre-
delievend vorst, overleed in
1620, na zijne staten gedu-
rende elf jaren bestuurd te
hebben. De handel had *Tos-
kane* bloeiend en de vorsten
van hetzelfde rijk gemaakt.
Deze vorst was in staat om,
in 1613, 20,000 man ter
hulp van den hertog van
Mantua, tegen den hertog
van *Savooye* te zenden, zon-
der zijne onderdanen met een-
ige belasting te bezwaren:
een zeldzaam voorbeeld bij
de vermogende natiën. Hij
ondersteunde ook keizer FER-
DINAND II., met geld en krijgs-
benden. *Florence*, toenmaals
de mededingster van *Rome*,
lokte dezelfde menigte vreem-
delingen binnen zijne muren,
welke de oude en nieuwere
meesterstukken kwamen be-
wonderen, waarvan het vol
was.

COSMUS III. zoon en in
1670, opvolger van FERDI-
NAND II., in het hertogdom
Toskane, volgde het wijze
en gematigde gedrag van
zijn vader naauwkeurig op.
Hij wist zich door zijne na-

buren te doen eerbiedigen en door zijn volk te beminnen. Na een drie en vijftigjarig gelukkig en gerust bestuur, overleed hij in 1723.

COSMUS de *Egyptenaar* of *Indicopleutes*, reisde in *Ethiopië*, en vervaardigde eene *Christelijke plaatsbeschrijving*. Pater MONTFAUCON, heeft dezelve in zijne verzameling van *Grieksche schrijvers*, 1706, 2 dl.ⁿ, in fol. geleverd. Dit werk kan den Aardrijkskundigen dienstig zijn.

COSNAC (DANIËL DE), in 1626 uit eene oude Limousinsche familie geboren, liet reeds in zijne jeugd eene groote levendigheid, eenen doordringenden geest en be-gaafdheid voor het bestuur van zaken blijken. Hij verbond zich aan ARMAND, Prins van *Conti*, en had deel aan de onderhandeling van zijn huwelijk met de nicht van den kardinaal MAZARIN. Kort daarna werd hij tot Bisschop van *Valence* en *Die* benoemd, welke dioce-sen toenmaals vereenigd waren. LODEWIJK XIV. benoemde hem in 1687, tot het Aartsbisdom *Aix*, gaf hem in 1695 de abdij van *Saint-Riquier*, in het Bisdom *A-miens*, en verhief hem in 1701 tot commandeur der orde van den heiligen Geest. Hij had geschillen met de klooster-broeders en zusters

van zijn diocees, om bezoeken, die hij in hunne kerken wilde afleggen, en *Rome*, zoo min als de raad des konings was hem gunstig. Hij overleed te *Aix* in 1708, toenmaals de oudste prelaat van het Fransche rijk zijnde. Men gaf hem dit *ironische* graf-schrift:

Requiescat ut requievit.

Hij liet aanmerkelijke sommen na, welke hij onder de armen van zijn diocees had kunnen verspreiden. De maarschalk DE TESSÉ heeft de *Geschiedenis* van dien Aartsbisschop geschreven.

COSPÉAN of COSPEAU (PHILIPPUS), in 1568 te *Bergen* in *Henegouwen* geboren, doctor der *Sorbonne*, achtereenvolgend Bisschop van *Aire*, *Nantes* en *Lisieux*, was een leerling van den beroemden JUSTUS LIPSIUS geweest. Hij was een der beste predikers van zijnen tijd, en een der eersten, die uit de *Leerreden* de aanhalingen van HOMERUS, CICERO en OVIDIUS weglieten, en door die des *Bijbels*, des *Heiligen AUGUSTINUS*, enz. deden vervangen. Hij overleed in 1646. Er bestaan enige werken van dien prelaat. In 1622 gaf hij eenen *Verdedig-brief* in het licht, voor den kardinaal DE BERULLE tegen de *Karmelieten*, die be-leedigd waren, wyl de insteller van het *Oratorium* zich

met het bestuur der Karmelieten belast had. Hij is het, die in de conferentie van *Bourgfontaine*, met de vijf overige consultants weigerde intestemmen, zeggende, volgens FILLEAU: » dat het dwazen waren, die dergelijke voorstellen deden, en dezelve in eenen staat wilden wettigen, die van zulke nieuwigheden zoo zeer verwijderd was, en dat, wat hem betrof, hij zich in die partij niet wilde wikkelen." Hij wordt het derde opgegeven door de letters P. C. onmiddellijk voor dezelfde naamletters, die PETRUS CAMUS te kennen geven, zoo als deze PHILIPPUS COSPÉAN aanduiden. In hetzelfde jaar van het overlijden van COSPÉAN, gaf een Franciskaner monnik, LE MEE genaamd, te *Saumur*, zijne levensbeschrijving in 4.to in het licht.

COSROËS. — Zie CHOSROËS.

COSSART (GABRIËL), werd te *Pontoise* in 1615 geboren. Hij begaf zich onder de Jesuiten, en onderwees te *Parijs* met den meesten roem de *Rhetorica*. Na dien leerstoel gedurende zeven jaren bekleed te hebben, vereenigde hij zich met pater LABBE, die eene Verzameling van Kerkvergaderingen, veel vollediger dan de voorgaande was begonnen. Daar zijn ordebroeder overleed

toen het 11.^e deel ter perse was, zoo zette hij dat groote werk alleen voort, en gaf hetzelfde in 1672, in 18 dl.ⁿ in fol. volledig in het licht. Behalve deze geleerde Compilatie, heeft men van hem: *Redevoeringen* en *Gedichten*, in 1675 in het licht gegeven, en te *Parijs*, in 1723, in 12.mo uitgegeven. Pater COSSART kan voor een der beste dichters en redenaars gehouden worden, welke de collegiën der Jesuiten hebben voortgebracht. SANTEUIL, wiens regent hij was geweest, beweeude zijnen dood, door eenen treurzang, vol gevoel en beeldenrijk, die een der beste stukken van dezen dichter is. De beroemde HUET vervaardigde op hem het volgende grafschrift:

Qui blandi studiis COSSARTUS
floruit oti,
Et tot inexhausto pectore clausit opes:
Ille per humanas, inquit, sat
lusimus artes,
Jam divina libet visere; terra,
vale.

Hij overleed te *Parijs* in 1674.

COSSART (LAURENTIUS JOZEF), Pastoor van *Wimile*, werd te *Cauchy-à-la-Tour*, bij *Lilliers* den 10 Augustus 1753 geboren. Er waren in zijne familie verscheidene andere geestelijken, waarvan een tot de congregatie der Priesters van den heiligen LAZARUS behooren-

de, overste van het Seminarie van *Beauvais* was geworden. LAURENTIUS JOZEF werd in het Seminarie der *Drie-en-dertigen* toegelaten, en onderscheidde zich in hetzelfde weldra, door eene godsvrucht en vlijt, die hem het voorbeeld van al zijne medeleerlingen deden zijn. Na de heilige wijdingen te hebben ontvangen, ging de Abt COSSART in het groot Seminarie van den heiligen NICOLAAS-DU - CHARDONNET, in hoedanigheid van meester der godgeleerde *Conferentien*. Hij nam aldaar zijnen post zoo ijverig en nauwkeurig waar, dat hij door zijne oversten belast werd, om de tucht in het Seminarie van den heiligen MARCELLUS te gaan herstellen. Tot overste van dat gesticht benoemd, voerde hij in hetzelfde, zonder onlusten noch tegenkanting, eene wijze hervorming in. Hij zou wel gewenscht hebben, zich met de opvoeding der jonge geestelijken te belasten; maar DE PRESSY, Bisschop van *Boulogne*, riep hem in zijn diocèes terug. Door zijnen Bisschop tot de pastorie van *Wimite* benoemd, gaf COSSART in deze gewigtige betrekking nieuwe bewijzen van zijn verstand en van zijnen Evangelischen ijver, standvastig en toegevend, naarmate de omstandigheden zulks vereischten, bragten zijne onvermoeide onderrij-

tingen, zijne waakzaamheid voor de scholen, zijne liefdadigheid voor de armen, zijn eigen voorbeeld, de beste uitwerkselen te weeg, en zijne gemeentenaren begonnen de godsvrucht op prijs te stellen. Steeds onvermoeid in goede werken, opende de Abt COSSART in in zijne pastorie eene kostschool voor jonge lieden uit den omtrek. Het getal der kweekelingen werd zoo aanmerkelijk, dat de goede Herder een naburig kasteel huurde, waarop hij de oudsten plaatste. Dit gesticht droeg de volle goedkeuring weg van den Bisschop van *Boulogne*, die er op zijne eigene kosten een klein Seminarie van vormde, en den Abt COSSART het bestuur van hetzelfde liet behouden. De revolutionnaire storm, die alles overweldigde of vernielde, kwam zijnen vrede in dat vreedzame verblijf storen, en hij zag zich gedwongen den post van maire in zijne parochie aan te nemen. Bijna te gelijker tijd werd hij tot onder-afgevaardigde der geestelijkheid bij de *staten-generaal* benoemd. De zuiverheid zijner inzichten, en zijne bondige grondbeginselen moesten den muitelingen wel mishagen: ook spanden zij hem zoo vele strikken, dat zij hem noodzaakten de wijk naar de *Nederlanden* te nemen; zijn nieuwe Bisschop, de Heer

ASSELINE, was hem derwaarts voorgegaan. De menigvuldige bezoeken, welke hij in gestichten, aan het onderwys der jeugd toegewijd, aflegde, bragten hem in betrekking met de voornaamste leden der Belgische geestelijkheid, en daardoor verschafte hij schuilplaatsen aan meer dan tachtig geestelijken van zijn diocees. Zijne verschillende schriften bragten in die rampvolle tijden veel toe, om der geestelijkheid van *Boulogne* in haar gedrag te besturen, en haren moed op te wekken. Andermaal werd hij in zijne goede werken gestoord, door den inval der Franschen in *België*. Zich genoodzaakt ziende, ook dat land te verlaten, nam de Abt COSSART de wijk naar *Dusseldorp*, alwaar hij op nieuw, aan zijne ongelukkige land- en ambtgenooten gewigtige diensten kon bewijzen. Hij veranderde dikwerf van verblijfplaats, doch behield alomdenzelfden ijver voor het heil van de Godsdienst. Te *Dusseldorp*, te *Turnhout*, te *Hildesheim* en vooral te *Munster*, hield hij *Conferentiën*, over de heilige Bedieningen; onder zijne talrijke toehoorders, zag men oude geestelijken, die gewigtige posten hadden bekleed, en de onderrigtingen van den abt COSSART met belangstelling en zelfs met

voordeel aanhoorden. Eene zijner voornaamste zorgen, was de opvoeding der jongelingen, wijd dezelve meestal over het lot van geheel hun volgend leven beslist. Op een eenzaam buitenverblijf in de nabijheid van *Munster*, bragt hij eene kostschool tot stand, die uitmuntende onderdanen aan onderscheidene staten van *Duitschland* schonk. Gebukt eindelijk, minder door de jaren, dan door zijne ijverige werkzaamheden, en door de ongelukken, die zijne ballingschap vergezelden, overleed hij, na eene langdurige en smartelijke ziekte, in hetzelfde opvoedingsgesticht, in December 1802. Te *Dusseldorp* ontwierp hij het plan tot zijn billijker wijze geacht werk *Miroir du Clergé* (*Spiegel der geestelijkheid*), aan hetwelke hij gezamenlijk met eenen vriend werkte, volgens een handschrift, dat deze hem mededeelde, en dat ten titel voerde: *Examen etc.* (*Gewetensonderzoek voor de Priesters*). Nog heeft de Abt COSSART nagelaten eene *Verhandeling over de Leerrede*, welke hij gezamenlijk met eenen anderen geestelijke schreef, en aan welke ook een wel verdiend gunstig onthaal te beurt viel.

COSSÉ (KAREL DE), beter bekend onder den naam van

Maarschalk van BRISSAC, in 1505, uit een zeer beroemd huis geboren, verbond zich enkel en alleen aan de wapenen, voor welke de natuur hem scheen te hebben doen geboren worden. Hij diende in den beginne met veel roem, in de oorlogen van *Napels* en *Piémont*, onderscheidde zich in 1541 bij de belegering van *Perpignan*, in hoedanigheid van kolonel van het Fransche voetvolk. Hij werd er door eene lanssteek gekwetst, na op de vijanden het geschut te hebben heroverd, waarvan zij zich hadden meester gemaakt. De Dauphin, HENDRIK van *Frankrijk*, getuige van zijnen moed, zeide openlijk, dat, indien hij geen Dauphin van *Frankrijk* was, hij de kolonel BRISSAC wenschte te zijn. Kolonel-generaal, der ligte ruitery van *Frankrijk* geworden, nam hij dien post met zoo veel roem waar, dat de eerste edellieden des rijks, en zelfs de prinsen, het krijgsberoep, in zijne school wilden leeren. Toen keizer KAREL V. *Landreves* in 1543 had aangetast, bragt BRISSAC tot driemalen toe hulpbenden in dezelve, en kwam zich ondanks de pogingen der vijanden, met FRANCISCUS I. vereenigen, die zich toenmaals met zijn leger bij *Vitri* bevond. Nadat die vorst hem met eene bijzonders toegenegenheid

omhelsd had, liet hij hem uit zijnen eigen beker drinken, en sloeg hem tot ridder zijner orde. Na vele andere schoone daden, door den post van groot-meester der artillerie van *Frankrijk* beloond, zond HENDRIK II. hem in hoedanigheid van afgezant naar den keizer, om over den vrede te onderhandelen. Hij toonde aldaar een even zoo goed staatsman te zijn, als hij een uitmuntend veldheer in den oorlog was geweest. Door zijne verdiensten verkreeg hij het bestuur van *Piémont*, en in 1550 den maarschalks-staf van *Frankrijk*. Te *Turin* aangekomen, herstelde hij de krijgstucht, verbeterde de misbruiken, en leerde den soldaten gehoorzamen. De maarschalk van BRISSAC, hielp vervolgens de prinsen van *Parma* en *Mirandole*, tegen FERDINAND VAN GONZAGA en den hertog van ALBA, vijandelijke veldheeren. In *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij tot landvoogd van *Picardyë* benoemd, diende op eene nuttige wijze tegen de Calvinisten, en overleed te *Parijs*, in 1563. BRISSAC was klein, maar had een indrukverwekkend voorkomen. De hofdames noemden hem niet anders dan den *schoonen BRISSAC*.

COSSÉ (ARTUS), broeder van den voorgaande, even gelijk hij maarschalk van

Frankrijk, verdedigde in 1552 de stad *Metz* met welker bevelhebberschap hij belast was, tegen keizer KABEL V. en deelde met den hertog van GUISE den roem van derzelve bevrijding. Hij werd vervolgens tot den post van opper-broodmeester van *Frankrijk* en van opperbewindhebber der geldmiddelen verheven, en ontving in 1567 den maarschalks-staf van *Frankrijk*. »Zijn hoofd was even zoo gezond als zijne armen, ofschoon sommigen hem den naam van *Maarschalk der flesschen* gaven, wijl hij er somtijds op gesteld was, om smulpartijen te houden, en met zijne makkers te lagchen en zich vrolijk te maken; maar desniettegenstaande bleven zijne hersenen zeer frisch en gezond.» Hij was bij den slag van *Saint-Denis*, en in 1569 bij dien van *Moncontour* tegenwoordig. Het volgende jaar in het gevecht *Arnay-le-duc*, door de Calvinisten geslagen, wreekte hij dezen hoon in 1573, bij het beleg van *Rochelle*, en belette aan de hulpbenden, om binnen de stad te komen. Hij overleed op zijn kasteel van *Gonnor* in *Anjou*, in 1582, door HENDRIK III., met het lint zijner orde vereerd.

COSSÉ (PHILIPPUS DE), broeder der voorgaande,

Bisschop van *Coutances*; Groot - aalmoezenier van *Frankrijk*, in 1548 overleden, was zeer ervaren in de schoone letteren en de Godgeleerdheid. Hij beminde en beschermde de geleerden. Het was op zijne aansporing, dat LODEWIJK LE ROI, het leven van BUDÉ schreef.

COSSÉ (TIMOLEON DE), graaf van BRISSAC genoemd, grootvalkenier van *Frankrijk*, kolonel der Piemontsche benden, was de zoon van den maarschalk KAREL DE BRISSAC. Hij toonde zich door zijne dapperheid, zijne wijsheid, en zijne zucht voor de letteren en wetenschappen zijnen vader waardig. Zijne verdienste zou hem de grootste waardigheden hebben verschaft, indien hij in 1569, in den ouderdom van 26 jaren in het beleg van *Mucidan* in *Perigord*, niet ongelukkig door het schot uit eene handbus was gedood.

COSSÉ (KAREL DE), tweede zoon van KAREL DE COSSÉ, en de erfgenaam van zijnen moed. Hij was hertog van *Brissac*, pair en maarschalk van *Frankrijk*. Den 22 Maart 1594, gaf hij *Parijs*, waarvan hij stadhouder was, aan koning HENDRIK IV. over. Hij overleed te *Brissac* in *Anjou*, in 1621. LODEWIJK XIII., had dat gewest het vorige

jaar, uit aanmerking zijner diensten, tot een pairschaps-hertogdom verheven.

COSTA (CHRISTOPHORUS á), was de zoon van eenen Portugees doch werd in *Afrika* geboren, begaf zich naar *Azië*, om zijnen smaak voor de kruidkunde voedsel te verschaffen. Hij werd door de Barbarijsche zeëroovers gevangen genomen, en leefde langen tijd in slavernij. Van de eerste oogenblikken zijner vrijheid maakte hij gebruik, om geneeskundige planten intezamelen, en begaf zich vervolgens naar *Burgos* in *Spanje*, alwaar hij de geneeskunde uitoefende. Het was in die stad, dat hij in 1578, in 4.to in het licht gaf: *Verhandeling over de droogerijen en geneeskundige planten van Indië*. Nog bestaat er van hem een *Reisverhaal naar Indië*, en een *Boek tot lof der vrouwen, Venetië*, 1592, in 4.to Men zegt, dat hij zich op het einde van zijn leven, naar eene eenzaamheid begaf, alwaar hij overleed.

COSTA (EMMANUEL á), een Portugesche regtsgeleerde, een leerling van *NAVARRÉ*, onderwees in 1550 de regtsgeleerdheid te *Salamanka*. Zijne *Werken* zijn in 2 dl.ⁿ in fol. gedrukt. *COVARRUVIAS* en andere kundige Spaansche regtsgeleerden, maken met lof gewag van

hem. Men kan hem enkel het gebrek aan naauwkeurigheid en orde verwijten.

COSTA (JOANNES á), of *LA COSTE*, hoogleeraar der regtsgeleerdheid te *Cahors* zijne geboorteplaats en te *Toulouse*, in 1637 overleden, liet *Aanteekeningen* na, op de *instellingen van JUSTINIANUS*, te *Leijden* 1719, in 4.to herdrukt. — Het is wellicht aan eenen anderen *JOANNES COSTA*, dat men een werk moet toeschrijven, hetwelk ten titel voert: *De conscribenda rerum historia, Saragossa*, 1591, in 4.to, dat zeer op prijs wordt gesteld en vol uitmuntende regels is.

COSTADONI (JOANNES DOMINICUS), een der geleerdste *Camaldulenzers* religieuzen, werd te *Venetië* in 1714 geboren. Zijne familie dreef eenen rijken handel. *COSTADONI* wilde liever van de fortuin afzien, welke hem in de wereld wachtte, en het kloosterleven omhelzen. Na goede studiën in een *Jesuiten-collegie* volbragt te hebben, aanvaardde hij in den ouderdom van 16 jaren, het ordewaad, in het klooster van den heiligen *MICHAËL*, bij *Murano*. Hij vond aldaar bekwame hoogleeraars, onder welke hij zijne wijsgeerige en godgeleerde cursus met roem volbragt. In 1737, begon hij zich bekend te

maken; door eenen beoordeelenden brief *Sopra alcuni sentimenti espressi nell' eloquenza italiana da monsignor GIUSTO FONTANINI, intorno a certi scrittori camaldolesi*. Hij werkte gedurende 18 jaren, met pater MITTARELLI, aan de beoefening der ouden, en had deel aan het groote werk van dien religieus, getiteld: *Annales camaldulenses*. Er bestaat van hem: 1.° *Osservazioni sopra un' antica tavola greca, in cui è racchiuso un insigne pezzo della croce di GIESU-CHRISTO la quale conservasi nel monastero die San-MICHELE di Murano*. Deze verhandeling komt voor in het 39e deel der verzameling van CALOGERA. — 2.° *Dissertatio epistolaris in antiquam sacram eburneam tabulam*; in het 40e deel der genoemde verzameling mede opgenomen. — 3.° *Dissertazione sopra il pesce come simbolo degli antichi christiani*; in dezelfde verzameling 41e deel — 4.° *Osservazioni intorno alla chiesa cattedrale di Torcello, ed alcune sue sacre antichità, Venetië, 1750*, in 4.°, zelfde verzameling, 43e deel. — 5.° *Lettera al signor abb. LAMI, sugli Annali camaldolesi, e sulle varie congregazioni degli eremiti camaldolesi, voorkomende in de Nouvelle letterarie di Firenze* 26e deel

1765. — 6.° *Avvisi ed istruzioni pratiche intorno a' principali deveri de' regolari, Faenza, 1770, in 1771, te Venetië herdrukt*. — 7.° *Lettere consolatorie di un solitario, intorno alla vanità delle cose del mondo, enz, Venetië, 1775*. — 8.° *Brieven over godgeleerde onderwerpen, Venetië, 1773 — 1781*; op last der keizerin MARIA THERESIA, in 1787, te Venetië, herdrukt. Pater COSTADONI overleed te Venetië, den 23 Januarij 1785. De abt FORTUNATUS MANDELLI, heeft gedenkschriften over zijn leven in het licht gegeven.

COSTANZO (ANGELO DI), heer van *Cantalupo*, in 1507, te *Napels* geboren; gaf, na eene drie en vijftigjarige nasporing de *Geschiedenis dier stad* in het Italiaansch, in het licht, *Aquila, 1582*, in fol. Deze eerste uitgave welke zelfs in *Italië* zeldzaam is, gaat van het 1250 tot 1489; dat is van den dood van FREDERIK II., tot den Milanischen oorlog onder FERDINAND I. COSTANZO verlevendigde door de beoefening der Latijnsche dichtkunde, de dorheid der geschiedenis. Hij slaagde in beide. Voor het klinkdicht dacht hij eene bijzondere wending uit, die hetzelfde bevalliger maakte. Men heeft zijne Italiaansche ge-

dichten te *Venetie* in 1752, in 12.mo verzameld. Hij overleed hoog bejaard, in 1590.

COSTAR (PETRUS), de zoon van eenen hoedenmaker te *Parijs*, werd in 1603 geboren. Volgens **MORERI**, was zijn ware naam **COSTAUD**; maar zelfs zegt hij ons, dat hij **COUSTART** heette, en dat de drukkers buiten zijn weten, de *u* uit zijnen naam weglieten. Hij schepte vermaak in de letterkundige geschillen, en verdedigde met vuur **VOITURE** tegen **GRAC**. In rustige oogenblikken had hij een zaakregister van bijzonderheden vervaardigd, waarin hij, zijn huis verlatende, al de kwinkslagen vond aangeteekend, welke hij bij anderen moest uitkramen. Deze waanwijze snoever was, hoewel een doctor der *Sorbonne* en priester zijnde, eene der Godspraken van het *hôtel Rambouillet*, en zelfs van sommige steegjes. Hij overleed in 1660. Behalve de *Verdediging van VOITURE* heeft men van hem, eene *Verzameling van brieven*, 1658 en 1659, in 2 zware deelen in 4.º; de meeste met Grieksch en Latijn overladen, bijna alle nutteloos, vol hoogdravende woorden en wartaal. **COSTAR** was de zoon van eenen hoedenmaker, hetwelk aan **DALIBRAY** deed zeggen. De heer **COSTART** is een zeer beleefd

man, hij heeft altijd den hoed in de hand, hij heeft zulks van zijnen vader geleerd."

COSTARD (GEORGE), een geleerd Anglikaansch predikant, in 1710 geboren, volbragt zijne studien in het Collegie van *Wadham*. Hij oefende in den beginne de Evangelische bediening te *Islip* in het Graafschop *Oxford* uit, werd vervolgens naar *Twickenham* in dat van *Middlesex* beroepen. Hij bezat vele schranderheid, en was ervaren in de Oostersehe talen; hij vereenigde daarmede uitgebreide kundigheden in de sterrekunde. Hij is de schrijver van een aantal werken, waarvan wij enkel de volgende willen aanhalen: 1.º *Aanmerkingen, dienende ter opheldering van het boek JOB*, 1747, in 8.vo — 2.º *Twee Verhandelingen de eene over de beteekenis van het woord KESITAH*, en de andere over die van het woord *HERMES*, 1750. — 3.º *Dissertationis duae historico-sacrae quarum prima explicatur EZECHIEL XIII., altera vero II. Regum V. 22. Oxford* 1752, in 8.vo — 4.º *Gebruik der sterrekunde in de geschiedenis en de tijdrekenkunde betoogd door eene nasporing over het vallen des steens bij Egos-Potamos, volgens de voorzegging van ANAXAGORAS* 1764, in 4.to — 5.º

Geschiedenis der sterrekunde toegepast op de Geschiedenis aardrijks- en tijdrekenkunde, 1767, in 4.to — 6.º *Brief aan NATHANIEL BRASSEY HALHEAD*, bevattende *aanmerkingen op de voorrede van den Codex der wetten van de Gentous*. COSTARD wederlegt in dit werk de stelsels, welke aan de wereld eene buitengewone oudheid geven, en verdedigt die, welke de Hebreuwsche tijdrekenkunde vaststelt. Hij heeft daarenboven eene uitgave van het werk van Doctor HYDE in het licht gegeven, ten titel voerende: *Historia religionis veterum Persarum* (zie HYDE), en vele artikels voor de wijsgeerige overeenkomsten geleverd. Hij overleed te *Twickenham*, den 10 Januarij 1782.

COSTE (HILARION DE), een Minderbroeder te *Parijs* leerling van Pater MERSENNE, en, door zijne moeder, aan den heiligen FRANCISCUS van *Paula* verwantschap, werd in 1595 geboren, en overleed in 1661. Hij was een man, die eene diepe godsvrucht en eene buitengewone geleerdheid bezat, maar een ligtgevoelig *Compiler*, een wijldloopig en vervelend schrijver. Er bestaat van hem: 1.º *Eloges etc.* (*Lofreden en Levensbeschrijvingen der koninginnen, Prin-*

sessen, dames enz. door hare godsvrucht, harenmoeden hare onregtzinnigheidberoemd, die in onzen tijd en ten tijde onzer voorouders gebloeid hebben, 2 dl.ⁿ in 4.to; de beste uitgave is van 1647. — 2.º *Eloges des rois etc.* (*Lofreden der koningen en kinderen van Frankrijk, welke dauphins zijn geweest*), in 4.to — *Vie etc.* (*Leven van Pater MERSENNE*), in 8.vo Dit is eigenlijk slechts eene Lofrede van dien geleerden religieus om tot memorien te dienen, voor diegene, welke zijn Leven wijldloopiger zouden willen beschrijven. — 4.º *Portrait, etc.* (*Afbeeldsel in het klein van den heiligen FRANCISCUS VAN PAULA*), in 4.to — 5.º *Vie de etc.* (*Leven van FRANCISCUS LE PICARD, of de volmaakte Geestelijke*), met de *Lofreden* van veertig andere Leeraars in 8.vo, een belangrijk en zeer gezocht werk. Men vindt aan het einde de bewijzen dezer Geschiedenis, uit verschillende schrijvers ontleend. Hij volgde deze wijze, in bijna al zijne werken; en dit doet hem door eenige geleerden op prijs stellen. — 7.º *Vie de etc.* (*Leven van JOANNA van Frankrijk, stichtster der Annonciaden.*)

COSTE (PETRUS), in *Uzes* geboren, naar *Engeland* gevlugt, te *Parijs* den 24 Ja-

nuarij 1747 in den ouderdom van 79 jaren overleden heeft verscheidene werken nagelaten. De voornaamste zijn: 1.° de *Vertalingen* (in het fransch) der proeve over het menschelijke verstand door LOCKE, Amsterdam, 1736, in 4.to, en *Trevoux*, 4 dl.ⁿ in 12.mo, der Gezigtkunde van NEWTON, in 4.° van het redelijke Christendom, door LOCKE, 2 dl.ⁿ in 8.° — 2.° *Eene Uitgave der Proeven van MONTAIGNE*, 3 dl.ⁿ, in 4.to en 10 in 12.mo met aanmerkingen. — 3.° *Eene Uitgave van LA FONTAINE* in 12.mo, met korte aanteeeningen aan den voet der bladzijden. — 4.° *Défense etc.* (*Verdediging van LA BRUYERE*) tegen den karchuizer ARGONNE, onder den naam van VIGNEUL MARVILLE verborgen; een al te woordenrijk werk, waarmede men zeer ten onpas de meeste der uitgaven der karaktertrekken van THEOPHRASTUS overladen heeft. — 5.° *Vie du etc.* (*Levensbeschrijving van den grooten CONDÉ*), in 4.° en in 12.mo vrij naauwkeurig maar koel. COSTE was een dikwerf beuzelachtig uitgever en een beperkt schrijver, maar hij was oplettend bij alles wat hij deed.

COSTE (N.) een schrijver uit *Toulouse*, in November 1759 overleden, heeft twee werken in het licht gegeven

1.° *Dissertation etc.* (*Verhandeling over de oudheid van CHAILLOT*), 1736, in 12.mo — 2.° *Projet etc.* (*Ontwerp eener geschiedenis van de stad Parijs, volgens een nieuw plan*), 1739 in 8.vo In deze beide werken is zijn doel om den overdreven smaak der geleerde aanmerkingen in een beagchelijk licht te stellen; maar dit is eene ziekte, waarvan deze eeuw zoodanig genezen is, dat dezelve volkomen met de tegenovergestelde kwaal worstelt.

COSTE (EMMANUEL JOANNES DE LA), een Geestelijke van *Versailles*, in de maand November 1761 overleden, heeft nagelaten: *Lettre etc.* (*Brief betrekkelijk den handeldrijvenden adel*), 1756, in 8.vo — 2.° *Lettre etc.* (*Brief van een' Saksisch Vrijheer aan een' Silezisch edelman*).

COSTER (SAMUEL), een beroemde Amsterdammer, wiens geboorte- en sterfjaar onbekend zijn, doch van wien men weet, dat hij in het begin der zeventiende eeuw gebloeid heeft. Na zich in zijne jeugd op de geneeskunde te hebben toegelegd, werd hij later tot Doctor bevorderd. Uit een dichterlijk onderschrift, door VONDEL, op zijne afbeelding, door SANDRART geschilderd, gemaakt, blijkt, dat hij vijftig jaren als geneesheer

het Gasthuis zijner geboortestad bediend heeft, waaruit men kan afleiden, dat hij eenen hoogen ouderdom moet bereikt hebben. Ook weet men, dat hij in het begin van genoemde eeuw, een der voornaamste Leden van de kamer in *liefde bloeiende* was, en dat hij in 1617 de *Nederduitse akademie* op de keizersgracht stichtte; waar twintig jaren daarna de schouwburg is gebouwd, in welke Akademie onder zijn opzigt, Treur- en Blijspelen uitgevoerd, redevoeringen uitgesproken, toonkunstige en andere oefeningen gehouden werden. COSTER was niet alleen een medeopbouwer der *Nederduitse taal*, een der hoofdoogmerken van de oprigting zijner kweekschool, maar ook zelf een goed dichter, zoo als uit de getuigenis van VONDEL blijkt, die in het 1.^e Deel zijner *Poezij*, van hem zegt:

— Als PEGAES hem voert ten hemel op zijne wieken,
Dan hoort men hemelval, een tong gestipt in zout.
Den Hollandschen *Parnas* heeft hij aan 't IJ gebouwt.

Ook blijkt zulks uit zijne Treur-Blij-en kluchtspelen, welker voorstelling in zijne Akademie met smaak werd bijgewoond. Zijn kluchtspel *Broer TEEUWES*, werd niet alleen te *Amsterdam*, maar later zelfs in de *Brabandsche kamer Uit levender Jonst* ten tooneele gevoerd;

De voornaamste zijner tooneelstukken, behalve het reeds genoemde, zijn *IPHIGENIA*; — *POLYXENA*; — *THYS*; *de rijke man*; — *ISABELLA*; — *THYSKEN VAN DER SCHELDEN*; — *De Duitse Academie*; — *Niemand genoemd, niemand geblameert*; — *TEEUWES de boer en Mejufvr. VAN GREVELINKHUISEN*, op het woordje *het kromhout brand* zoo wel als 't *Recht*, als 't *bij 't vier kan komen*: alle tusschen 1617 en 1631 gedrukt.

COSTER of COSTERIUS (HENRIK), een Brusselaar, Apostolisch Protonotaris, pastoor der *Lieve-Vrouwe kerk van Antwerpen*, kanonik en schoolgeleerde der *Ste Gudula-kerk te Brussel*, heeft de beide volgende werken in het licht gegeven: 1.º *Modus orandi Deum*. — 2.º *Preces in vitam B. Virginis MARIE*. Hij stierf te *Vilvorden*, na eene achtjarige gevangenis, den vrijwilligen hongerdood.

COSTER of COSTERUS (FRANCISCUS), een Jesuit te *Mechelen* in 1530 geboren, en in 1556, door den H. IGNA TIUS VAN LOYOLA van *Rome* naar *Keulen* gezonden, alwaar hij eene nieuwe leerschool oprigtte. Twee malen is hij in de *Nederlanden* eens aan den *Rijn*, provinciaal zijner orde geweest. Hij onderscheidde zich door

zijnen ijver voor het geloof, en heeft verscheidene werken tegen de ketters in het licht gegeven, onder anderen het *Enchiridion controversarium*, Keulen, 1590, in 8.vo, in onderscheidene talen vertolkt. Nog bestaat er van hem: 1.° *Apologia tertiæ partis Enchiridii de ecclesia*, 1604, in 8.vo — 2.° *Augmentum Enchiridii*, 1605 in 8.vo — 3.° *Aanmerkingen op het Nieuwe Testament*, in het Vlaamsch, 1614, in fol. en andere werken. Hij overleed te Brussel in 1619, den roem eens godvruchtigen geleerde nalatende.

COSTER. — Zie CUSTOS.

COSTES. — Zie CALPRENEDE.

COTA (RODRIGUEZ), van Toledo, een treurspeldichter, schrijver van het blij-eindend treurspel *CALISTEO Y MELIBÆA*. GASPARD BARTHUS, een Duitscher, en een groot liefhebber der Spaansche boeken, heeft dit werk in het Latijn vertaald, en maakt geen bezwaar om hetzelfde *Goddelyk* te noemen. Dit gewrocht van COTA is een der beste, hetwelk in zijne taal bestaat. Hij bloeide in de 16.^e eeuw.

COTELIER (JOANNES BAPTISTA), doctor der Sorbonne, Hoogleraar in het Grieksch bij het Koninklijke collegie,

te Nîmes in 1627 geboren en den 12 Augustus 1686 overleden, beantwoordde door zijne genie, aan de zorgen, welke zijn vader zich voor zijne opvoeding gaf. In den ouderdom van 12 jaren verklaarde hij, zegt men, bij de opening des boeks, den Bijbel in het Hebreeuwsch, en maakte met dezelfde gemakkelijheid de verklaring der bepalingen van EUCLIDES. Hoewel van die soorten van proeven altijd veel moet afgetrokken worden, beschouwde men hem echter van toen af, als een klein wonder, en hij handhaafde dien roem in de Sorbonne, alwaar hij den graad van meester verkreeg. In 1667 verkoos de groote COLBERT hem met den beroemden DU CANGE, om met hem aan de herziening, aan de naam- en inhoudslijsten van de Grieksche handschriften der koninklijke Bibliotheek te werken. Dit werk verschafte hem in 1676, eenen leerstoel in de Grieksche taal, bij het koninklijk collegie, dien hij met even zoo veel ijver als roem vulde. Hij bezat eene rechtshapenheid, eene eenvoudigheid, opregtheid en zedigheid, die de eerste tijden waardig waren; geheel en al aan de afzondering toegewijd; zeer ingetogen en met zeer weinig lieden gemeenschap onderhoudende, scheen hij aan diegene, welke hem niet kenden, zwaarmoedig en

achterhoudend toe, maar spreidde bij zijne vrienden het zachtste en openhartigste karakter ten toon. Aan zijne werkzaamheid heeft de Kerk te danken: 1.° *Patres ævi apostolici, sive SS. Patres qui temporibus apostolicis floruerunt opera edita et non edita, Parijs, 1672, 2 dl.ⁿ in fol.*, een werk, dat zich door uitgezochte, even zoo korte als geleerde aantekeningen, zoowel over de Grieksche uitdrukkingen, als over verschillende onderwerpen de geschiedenis, de geloofsleer en tucht betreffende, aanbeveelt. De schrijver bepaalt zich enkel tot datgene, wat er belangrijks en zonderlings in elk onderwerp voorkomt, niets stellende, dan hetgeen hij meende niet door andere opgemerkt te zijn. Deze verzameling is in *Holland* in 2 dl.ⁿ in fol. gedrukt (1698 en 1724), en wel door de zorgen van LE CLERC, die dezelve met aantekeningen en verhandelingen van onderscheidene geleerden verrijkt heeft. — 2.° Eene *Verzameling* van onderscheidene gedenkstukken der Grieksche kerk, met eene Latijnsche vertaling en aantekeningen, in 4.°, 3 dl.ⁿ 1677, 1681 en 1686, even zoo beroemd als het voorgaande. — 3.° Eene *Vertaling* in het Latijn der vier Homeliën van den heiligen CHRYSOSTOMUS op de Psalmen, en der commentariën

van dien Kerkvader op DANIEL, *Parijs, 1661, in 4.°*

COTELLE DE LA BLANDINIÈRE (JACOBUS PETRUS), werd te *Laval* in 1709 geboren, en was achtereenvolgend pastoor van *Soulaines* in *Anjou*, bestuurder van het Seminarie van *Angers*, aartsdiaken en groot-vikaris van *Blois*, deken van *Saint-Cloud*, en tweede overste der priesters van den *Mont-Valerien*. Hij gaf een *Brief* in het licht over de vergadering der geestelijkheid van 1765, die hem bittere hekelingen van den kant der Jansenisten op den hals haalde. De vergadering der geestelijkheid belastte hem met de voortzetting van het belangrijke werk *Conférences d'Angers*, en kende hem eene jaarwedde van 1000 franken toe. De abt BABIN had er 18 deelen van in het licht gegeven; de abt VAUTIER een negentiende, en de AUDEBOIS DE LA CHALINIÈRE, had er drie deelen *over de genade* bijgevoegd. LA BLANDINIÈRE hield zich 40 jaren met dat werk bezig, maakte hetzelfde volledig, doch moest zeer onregtvaardige hekelingen verduren. De Jansenisten beschuldigen COTELLE eene verwijfde zedeleer te prediken; en men weet dat dit verwijt hun stokpaard was. Een hunner aanhangers, MAULTROT, heeft hem verweten, den Bisschoppen

te veel regt te hebben ingeruimd, een regt, dat die partij *Bisschoppelijke overheersching* noemt; een woord, dat mede tot hunne geliefkoosde uitdrukkingen behoort. Op eene zegevierende wijze werd MAULTROT door LA BLANDINIÈRE beantwoord, en de *Conférences d'Angers* hebben alle aanvallen overleefd, en maken eene voor de geestelijken zeer schoone verzameling uit. Nog bestaat er van hem: *Traité etc. (Verhandeling over de magt der Bisschoppen van Frankrijk, betrekkelijk de huwelijksbeletselen)* eene Redevoering in de Akademie van Angers uitgesproken; 1749, in 4.º COTELLE, overleed hoogbejaard, in Januarij 1795.

COTES (RUTGER), hoogleeraar in de sterre- en proefondervindelijke natuurkunde, aan de universiteit van Cambridge, overleed in 1716, in den ouderdom van 34 jaren. Men heeft hem te danken: 1.º Eene uitmuntende uitgave der grondbeginselen van NEWTON, te Cambridge, in 1713, in 4.º — 2.º *Harmonia mensurarum, sive analyses et synthesis per rationum et angulorum mensuras promotæ*. NEWTON had de wijze onderwezen, om de integralen op de kegelsneden toe te paasen; COTES, zijn leerling, bragt de vlakke ruimten der kegelsneden, tot de hoekmetingen enz. terug. Hij bragt

oneindig verscheidene kleine grootheden tot dezelfde afdeelingen terug; en slaagde er in, om door de vereeniging dezer beide behandelingen, datgene ten uitvoer te brengen, wat hij door de meting der betrekkingen of hoeken, afzonderlijk genomen, niet had kunnen doen. Daar COTES, zonder de laatste hand aan zijne ontdekkingen en aan eenige andere gelegd te hebben overleden was, zoo vulde ROBERT SMITH, zijn vriend en opvolger, dat gene aan, wat er aan ontbrak, en gaf zulks in 1722 in het licht. — 3.º *Beschrijving van de groote luchtverheveling, die in de Maand Maart 1716 verscheen*.

COTIN (KAREL) aalmoezenier des konings en kanonnik van Bayeux, in de hekeldichten van BOILEAU, en in het blijspel *de geleerde vrouwen* door MOLIERE, onder den naam van TRISSOTIN zoo zeer gehavend, dichter en prediker, werd te Parijs in 1604 geboren. Hij werd in 1655 bij de fransche akademie opgenomen, en overleed te Parijs, in 1683. COTIN had zich den haat van BORLEAU op den hals gehaald, wijl hij hem zonder ontzag, doch zeer verstandiglijk had aangeraden, zijne talenten aan andere onderwerpen, dan aan hekeldichten toe te wijden, en dien van MOLIERE, wijl deze blijspeldichter

zich verbeeldde, dat hij den hertog van MONTAUSIER op het denkbeeld had gebragt, dat men hem in den *Misanthrope* had willen voorstellen. Wat hier ook van wезen moge, COTIN was niet van verdiensten ontbloot. Hij was in het Hebreewsch, Grieksch en Syrisch ervaren, predikte op eene edele wijze, schreef tamelijk wel in onrijm, en maakte gedichten, waarvan er sommige geestig en wel uitgevalen, doch de meeste te hoogdravend en zwak waren. Men heeft van hem *Raadsels*, *Oden*, *Omschrijvingen*, *Rondeaux* enz., 1665, 2 dl.ⁿ in 12.mo: *Christelijke gedichten*, 1668, in 12.mo, en onderscheidene prozaïsche werken. De werken van COTIN, welke nog met eenig nut kunnen gelezen worden, zijn: Zijn *Gewijde Herderszang* eene omschrijving in proza van het *hooglied* van SALOMON gevolgd door eene omschrijving in dichtmaat; *THEOCLEA* of de *ware wijsbegeerte van de grondbeginzelen der wereld*. Hij heeft daarenboven nog onderscheidene leerreden over godvruchtige onderwerpen geschreven.

COTOLENDI (KAREL), advokaat bij het parlement van *Parijs*, te *Aix* of te *Avignon* geboren, en in het begin der achttiende eeuw

overleden, heeft zich in de letterkundige wereld door onderscheidene werken bekend gemaakt. De voornaamste zijn: 1.º *Voyage etc.* (*Reizen van PETRUS TEXEIRA, of de Geschiedenis der koningen van Perzië, van KAYUMARRAS, hun eersten koning, tot in 1609, met den oorsprong van het koningrijk Ormus*, enz. *Parijs*, 1681, 2 dl.ⁿ in 12.mo, uit het Spaansch in het Fransch vertaald. — 2.º *Vie etc.* (*Levensbeschrijving van den heiligen FRANCISCUS VAN SALES*), in 4.to op raad van ABELLI geschreven. — 3.º *Vie de etc.* (*Leven van CHRISTOPHORUS COLUMBUS*), in het Fransch vertaald, 2 dl.ⁿ in 12.mo — 4.º *Vie de la etc.* (*Levensbeschrijving der hertogin van MONTMORENCY, overste der Visitatie van MOULINS*), in 8.vo — 5.º *Arlequiniana of kwinkslagen, vrolijke en aangename geschiedenissen, uit de gesprekken van ARLEKIJN bijeenverzameld*: eene leesoeffening voor lijfknechten. — 6.º *Le livre sans nom* (*Het naamloos boek*), dat men hem toeschreef, is niet van hem. — 7.º *Dissertation etc.* (*Verhandeling over de werken van SAINT-EVREMONT*) in 12.mo, onder den naam van DUMONT: » Ik vind vele zaken in dit geschrift (schreef de gehekelde schrij-

ver) die behoorlijk gecensu-
reerd zijn: ik kan niet ont-
kennen dat de steller wel
schrijft; maar zijn ijver voor
de Godsdienst en de goede
zedes overtreft alles. Ik
zou er minder bij winnen
mijnen stijl tegen den zij-
nen, dan mijn geweten te-
gen het zijne te verwisselen
. . . De gunst overtreft
de gestrengheid des oordeels,
en mijne erkentenis voor de
genade, overtreft mijne ge-
voeligheid over de gestreng-
heid." Deze woordspelin-
gen bedekken eene zedig-
heid, welke, indien dezel-
ve opregt was, vele missla-
gen van SAINT-EVREMONT o-
ver het hoofd zouden doen
zien. COTOLENDI heeft nog
in het licht gegeven eene
vertaling der Verhalen van
CERVANTES, en een belang-
rijk werk, bekend onder den
naam van: *Wijze om de
zieken bij te staan.*

COTON. — Zie COTTON.

COTOVICUS. — Zie COOT-
WICH.

COTTA (C. AURELIUS), een
heroemd redenaar, uit eene
doorluchtige Romeinsche fa-
milie gesproten, was de broe-
der van MARCUS AURELIUS
COTTA, die met LUCULLUS
in het jaar 74 vóór J. C.
het consulaat bekleedde. De-
ze MARCUS COTTA voerde
eenen niet zeer voordeeli-
gen oorlog tegen MITHRIDA-

TES, werd bij *Chalcedonië*
verslagen en verloor een zee-
gevecht. Drie jaren daarna
nam hij *Heraclea* bij ver-
raad in, hetwelk hem den
naam van *Pontiker* deed ge-
ven. Gedurende de oorlo-
gen van MARIUS en SYLLA,
werd CAJUS COTTA uit *Rome*
verbannen. Nadat de partij
van den laatste had gezege-
vierd werd COTTA teruggeroe-
pen, en in het jaar 75 vóór
J. C. tot Consul benoemd.

COTTA (LUCIUS AVRUNCULE-
JUS), een Romeinsch hoofd-
man, diende in *Gallië* on-
der CÆSAR, die hem en TI-
TURIUS SABINUS benoemde
om het bevel te voeren over
een legioen, dat hij naar
het land van *Luik* zond. Zij
hadden er hunne legerten-
ten niet zoodra opgeslagen,
of AMBIORIX kwam hen al-
daar aan het hoofd der Gal-
liërs aantasten, maar het
voordeel niet behalende, dat
hij hoopte, liet hij aan deze
veldheeren zeggen, dat al
de Galliërs tegen de Ro-
meinen aan het muiten wa-
ren geslagen, en dat de
Germanen binnen twee da-
gen zouden komen opdagen.
Tegen den raad van zijnen
ambtgenoot viel SABINUS in
den strik. Zij verlieten han-
ne voordeelige legerplaats bij
Varuca (*Varoux*), en naau-
welijks waren zij in de da-
len gekomen, waar thans de
stad *Luik* gelegen is, of de
Eburonen vielen hen aan en

versloegen hen. COTTA werd aldaar in het jaar 54 vóór J. C. gedood.

COTTA (JOANNES), een Latijnsch dichter, in een dorp bij Verona geboren, maakte zich beroemd door zijne talenten. Hij volgde in het leger BARTHOLOMEUS ALVIANO, een Venetiaansch veldheer, die hem beminde, maar hij werd door de Franschen gevangen genomen, in den slag van Ghiara d'Ad-da, in 1509, en eerst na verloop van eenigen tijd in vrijheid gesteld. Zijn beschermmer zond hem naar Paus JULIUS II., te Viterbo, alwaar hij in 1511, in den ouderdom van 28 jaren, aan eene pestkoorts overleed. Men heeft van COTTA Punt-dichten en vertogen, in de verzameling gedrukt ten titel voerende: *Carmina quinque poetarum*, Venetië, 1548, in 8.vo

COTTA (Pater JOANNES BAPTISTA), een Italiaansch dichter, werd den 20 Februarij, 1668 te Tende, in Piëmont geboren. Reeds vroegtijdig wijdde hij zich aan ernstige studiën toe, en beoefende te gelijkertijd de dichtkunde met den meesten roem; reeds in den ouderdom van 15 jaren, maakte hij met eene verbazende gemakkelijkheden, voor de vuist en over de moeilijkheden onder-

werpen verzen in het Latijn en Italiaansch. In den ouderdom van 17 jaren het kloosterleven omhelsd hebbende, verloor hij daardoor zijnen smaak, voor de dichtkunde niet, maar beoefende dezelve, op eene zijnen staat passende wijze; hij verhief zich boven elk aardsch onderwerp, en nam God zelve tot voorwerp zijner zangen. In 1693, als hoogleeraar der *Logica* naar Florence gezonden, verwierf hij aldaar de achting aller geleerden; zich vervolgens naar Rome begeven hebbende, verbond hij zich aldaar evenzeer, met al degene, die de letteren beoefenden, en werd met toejuiching in de nog opkomende Arkadische akademie opgenomen. COTTA had zich ook op de kanselwelsprekendheid toegelegd, en door den roem, dien hij in dat vak behaalde, verdiende hij onder de grootste predikers geteld te worden; na verscheidene bedieningen in zijne orde te hebben bekleed, begaf hij zich naar Nizza, alwaar hij den 31 Mei 1738 overleed. Behalve onderscheidene werken betrekkelijk zijnen staat, heeft men van hem eene Verzameling van Gedichten, in twee deelen gesplitst, ten titel voerende: *Dio, sonetti ed inni*, Genua, 1709, in 8.vo, Venetië, met aantekeningen, 1722, in 8.vo

Na den dood des schrijvers gaf men er eene nieuwe uitgave van in het licht, onder dezen titel: *Sonetti ed inni del padre GIAM-BATTISTA COTTA agostiniano con aggiunta di altre sue poesie e di varie lettere d'uomini illustri, scritte allo stesso autore*, Nizza, 1783. Men vindt aan het hoofd daarvan, eene geschiedkundige lofrede des schrijvers, door pater HYACINTHUS DELLA TORRE, lid derzelfde orde, en later Aartsbisschop van Turin. Deze lofrede was reeds in die stad in 1781, in het eerste deel der *Piemontesi illustri* in het licht gegeven.

COTTA (JOANNES FREDERIK), in 1701, te Tübingen geboren, was hoogleeraar en kanselier van de universiteit dier stad. Hij was zeer ervaren in de Oostersche talen, en onderwees dezelve te Göttingen. Men kent van hem: 1.° *Letterkundige Geschiedenis der godgeleerdheid*; 1721, in 8. v° — 2.° *Proeve eener herhelyke Geschiedenis*, Tübingen, 1768, 3 dl. n in 8.° — 3.° *Letterkundig Dagblad*, ib., 1734 — 1735, 2 dl. n in 8.° — 4.° *Werken van FLAVIUS JOSEPHUS en de Geschiedenis der verwoesting van Jeruzalem door HEGESIPRUS*, uit het Grieksch vertaald. Al deze werken zijn in het Hoogduitsch geschreven. — 5.° *Themata miscel-*

lanea ex jurisprudentia naturali notis illustrata, Tübingen, 1718, in 4.° — 6.° *De miraculoso linguarum dono super apostolos effuso*, ib., 1749, in 4.°

COTTE (ROBERT DE), een bouwkunstenaar, te Parijs in 1651 geboren, werd in 1699 tot bestuurder der koninklijke akademie van bouwkunde, daarna tot onderbeschermmer, van die van schilder- en beeldhouwkunde, en eindelijk tot eersten bouwmeester des konings van Frankryk, en opziener der koninklijke gebouwen, tuinen en fabrieken verkozen. Deze beroemde kunstenaar heeft *Parijs* en *Versailles* met eene oneindige menigte bouwkunstige stukken versierd. Hij had het opzigt over den koepel der *Invaliden*, en voltooide de kapel van *Versailles*, rigtte de nieuwe gebouwen van *Saint-Denis* op. Hij vervaardigde het op zuilen rustende gebouw van *Trianon*, een heerlijk voortbrengsel, waarin de schoonheid des marmers, het bij de kieschheid en zuiverheid des werks moet onverdoen. COTTE bezat verbeeldingskracht en genie, maar beide werden door het oordeel geregeld, en door den smaak bestuurd. Hij is de eerste, die uitgedacht heeft, om spiegels boven de snijwerken der schoorsteenen te plaatsen. Zijn laat-

ste kunstwerk was [de voltrekking der kerk van den H. ROCHUS. Prachtige gebouwen te *Lyon*, te *Straatsburg* en te *Verdun* waren het werk zijner handen: ook was hij door uitheemsche vorsten, zoo als de keurvorst van *Beijeren*, den koning van *Polen*, en den bisschop van *Wurzburg* enz. met verschillende werken belast. Hij overleed te *Parijs* in 1735, evenzeer betreurd, om zijne talenten als om zijne zeden en zijn karakter.

☞ COTTE (LODEWIJK), den 20 October 1740 te *Laon* geboren, studeerde bij de heeren van het *Oratorium* te *Soissons*, en begaf zich in 1758 in die orde. Hij werd pastoor van *Montmorency*, welker vergeving aan zijne orde behoorde; maar in 1783 bedankte hij voor die plaats, en werd domheer te *Laon*, zonder nogtans zijne orde te verlaten. In 1791 werd hij, na den eed afgelegd te hebben, in de pastorie van *Montmorency* ingedrongen, en bediende die gemeente tot de afschaffing der godsdienst. Daarop vertrok hij naar *Parijs*, en was eenige jaren opzichter van de bibliotheek der H. GENOVEVA. Den 18 Januarij 1800 huwde hij met mejufvrouw MAROTTE DE CONDRAÏ, van *Orleans*; dit huwelijk was in

alle opzigten zonderling. COTTE was toenmaals 60 jaren oud, hij werd door het schrikbewind daartoe niet aangespoord. MAROTTE behoorde tot eene Janseniste familie, en ging door voor een meisje van gestrenge zeden, en men geloofte zelfs, dat zij door buitengewone angstvalligheid geweigerd had te huwen. Zij leefden zamen te *Montmorency*. Eene beroerte, voor welke men te laat geneesmiddelen had aangewend, benam hem op het einde zijns levens, het vermogen om te schrijven. Hij overleed den 4 October 1815 te *Montmorency*, hebbende hij tot aan zijnen laatsten doodsnik geweigerd de H. Sacramenten te ontvangen. De pastoor der parochie ging hem vruchteloos bezoeken, en al deszelfs vermaningen ware vruchteloos. Zijne vrouw was vier of vijf jaren te voren in dezelfde gevoelens gestorven. COTTE was correspondent van het instituut en lid van het landbouwkundig genootschap te *Parijs*, van het koninklijk geneeskundig genootschap, en daarbij deelgenoot aan zeventien zoo Fransche als uitheemsche geleerde genootschappen. Zijn smaak had zich reeds vroeg voor de natuurkundige wetenschappen ontwikkeld. Hij heeft uitgegeven eene *Verhandeling over de Meteorologie* (weer-

kunde), 1774, in 4.to, of *gedenkschriften* van verschillende tijden over deze wetenschap; *Inleiding tot de natuurlyke geschiedenis*; een *Catechismus ten gebruike der landbewoners, over de gevaren, waaraan hunne gezondheid en hun leven zijn blootgesteld, en over de middelen, om dezelve voortekomen, en te genezen* 1792, in 12.mo; en *gedenkstukken over de natuur- en huishoud-kunde*, in de werken der akademiën en wetenschappen opgenomen.

COTTIN (SOPHIA RISTAUD), te *Tonneins*, in 1773 geboren, bragt de eerste jaren haars levens te *Bordeaux* door, alwaar hare moeder haar met eene bijzondere zorg opvoedde. In den ouderdom van 17 jaren huwde zij met eenen rijken bankier, en kwam met hem de hoofdstad bewonen; maar na drie jaren gehuwd te zijn, had zij het ongeluk haren echtgenoot te verliezen. Het verdriet, dat zij daarover ondervond, gepaard met de onlusten der omwenteling, bewogen haar, om in de afzondering te leven, waarin zij zich aan de studie toewijdde, en haren geest met het lezen van romans voedde; met eene levendige verbeeldingskracht, en eene buitengewone gevoeligheid geboren, ondervond zij bijna eene behoefte, om de

denkbeelden, welke haren geest getroffen, en haar hart bewogen hadden, op het papier te brengen. Deze indrukzelen, en het gerucht, hetwelk de romans van mevrouwen GENLIS, STAËL, FLAHAUT enz. maakten, boezemden haar den lust in, om op derzelve voetspoor te wandelen. Haar eerste werk was CLAIRES D'ALBE (CLARA VAN ALBA): zij kenmerkte dezen eersten stap in de letterkunde, door eene goede daad, daar zij het voortbrengsel van dit werk besteedde, om eenen ongelukkigen banneling, aan het staal der revolutionairen te onttrekken, en hem de middelen gemakkelijk te maken, om *Frankrijk* te verlaten; zij gaf achtereenvolgend andere romans in het licht, en verbond steed de armen aan het welgelukken hare werken. Zij schreef met eene groote gemakkelijkerheid, en door eene vrij zonderlinge tegenspraak, had zij tot grondregel, dat eene vrouw niet behoorde te schrijven; indien zij, volgens dat gevoelen had gehandeld, zouden wij haar niet behoeven te verwijten, dat zij, onder de vrouwen, die met de zucht tot het schrijven van romans bezielde waren, diegene is geweest, welke onder de levendigste kleuren, het noodlottige voorbeeld van de drift der hartstogten hebben voorgesteld; en wan-

neer men haar met zoo veel vuur, die overdreven genegenheden ziet schilderen, is het zeer moeilijk te vooronderstellen, dat haar hart er vrij van was. Er bestaan een aantal uitgaven harer werken, wij willen enkel de laatste aanvoeren: 1.º *CLAIRE D'ALBE*, *Parijs*, 1820, 1 deel in 12.mo Het doel van dit werk zou zedelijk zijn, maar eene uitdrukking, welke men in het einde vindt, en die de kuisheid eener vrouw doet blozen, vernietigen dit voorregt. — 2.º *MALVINE*, *Parijs*, 1820, 3 dl.ⁿ in 12.mo — 3.º *AMELIE MANSFIELD*, 3 dl.ⁿ in 12.mo, *Parijs*, 1820. — 4.º *MATHILDE*, *Parijs*, 1820, 4 dl.ⁿ in 12.º In dezen, ook in het Nederduitsch vertaalden roman, schetst de schrijfter het tafereel eener geduchte worsteling tusschen de Godsdienst en de liefde. De Godsdienst zegeviert, wel is waar, maar de liefde blijft steeds in het hart. Onder al hare werken is dit hetgene, waaraan het beste onthaal is te beurt gevallen. — 5.º *ELIZABETH of de ballingen in Syberië* gevolgd door de *Inneming van JERICHO of de bekeerde zondares*, 1 dl.ⁿ in 12.º, *Parijs*, 1820. Het doel van *ELIZABETH* enz. is loffelijk, en onder al hare romans, diegene, waarvan het lezen der jeugd het minst gevaar-

lijk is. Het schijnt dat op het einde harer dagen, mevrouw *COTTIN*, zich niet meer met romans bezig hield; men zegt, zelfs, dat zij het voornemen had opgevat, om een werk over de Christelijke Godsdienst, door de gevoelens bewezen, te schrijven, toen zij den 25 Augustus 1807 overleed.

COTTON, of *COTON* (*PETRUS*), een Jesuit, in 1564 te *Nérondes* bij de *Loire*, geboren, werd, op verzoek van *LESDIGUIÈRES*, aan het hof van *HENDRIK IV.* beroepen. Hij droeg veel bij tot de herstelling der Jesuiten in *Frankrijk*, die door het beruchte besluit van den 29 December 1594 verbannen waren, waarover, volgens eenen geschiedschrijver, de Calvinisten even zoo vele valsche Commentarien hebben gemaakt als over het Evangelie. *HENDRIK IV.* besloot die bannelingen terug te roepen, en te *la Flèche* voor hen een Collegie te stichten, *hen geschikter en bekwaamer oordeelende om de jeugd te onderwijzen, dan anderen* (deze zijn de uitdrukkingen van eenen brief, welken hij den 20 Januarij 1602, uit *Lyon* aan den kardinaal *OSSAT* schreef) en regtvaardigde hen van alle beschuldigingen, en in het bijzonder van die, welke *BARRIERE* en de misdaad

van CHATEL betroffen (zie die artikels). Die Vorst, over zijnen geest, zoowel als over zijne zeden voldaan, vertrouwde hem zijn geweten toe. Hij wilde hem tot het Aartsbisdom van Arzes henoemen, en hem den kardinaalshoed verschaffen; maar de Jesuit verzette er zich aanhoudend tegen. Na den treurigen dood van dien Vorst, werd COTTON de Biechtvader van LODEWIJK XIII., deszelfs zoon. Het hof was voor hem eene eenzaamheid, hij verzocht hetzelfde te mogen verlaten, en verkreeg die vergunning in 1617. Hij overleed te Parijs in 1626 na de aanzienlijkste bedieningen zijner orde te hebben waargenomen. Er bestaan van dezen Jesuit eenige schriften: 1.° *Traité etc. (Verhandeling over de offerande der Mis)*. — 2.° Andere werken over wederleggend-godgeleerde onderwerpen. — 3.° *Sermons (Leerreden)*, in 8.vo, 1617, enz. In 1610 gaf hij in het licht. *Verklarende Brief van de leer der Paters Jesuiten, overeenkomstig de leer der kerkvergadering van Trente*, in 8.vo, hetwelk in 1610 den ANTI-COTTON te weeg bragt, welken men aan het einde der geschiedenis van Don INIGO aantreft 2 dln in 12.° Men schrijft dit meer boosaardig dan geestig hekelschrift toe aan PETRUS DU COIGNET. » Cot-

TON, zegt de president GRAMOND (*Hist Gallia* blz. 678) was de welsprekendste redenaar, de onbaatzuchtigste en zedigste religieus zijner eeuw; hij behield zijne geheele deugd te midden der besmetting van het hof, hij was eene lalie tusschen de doornen, hij was zeer geleerd en zijne kunde behoefde enkel voor zijne heiligheid onder te doen." De overige geschiedschrijvers van dien tijd, ten minste, diegene, wier onpartijdigheid door den sektengeest niet verminkt is, hebben er even gunstig over gesproken. » Degene, die hem gemeenzaam hebben gekend, zegt DUPLEIX (*Hist. de Henri le Grand*, blz. 349 enz.), kunnen getuigen, dat hij een volmaakte religieus was, en zoo ijverig voor de dienst van den koning en staat, als een goede en getrouwe onderdaan zulks kan zijn. Ook werd hij door zijne Majesteit, die even zoo bekwaam als in staat was, om de inborst en de verdiensten van mannen te beoordeelen, om zijne loffelijke hoedanigheden buitengemeen bemind en dikwerf bij Hoogstdeszelfs persoon geroepen, om zich met hem te onderhouden." Pater COTTON heeft nog eenige handschriften over wijsgeerige en godsdienstige onderwerpen nagelaten, welke aanleiding hebben gegeven tot een bondig en be-

langrijk werk (zie BOUTAULD) Er komen oorspronkelijke en diepzinnige overwegingen in voor, die zeer geschikt zijn, om de Christelijke leerstellingen geloofwaardig en beminnelijk te maken. Pater D'ORLEANS heeft zijn leven in 12.mo beschreven. Pater ROUVIER, mede een Jesuit, heeft er ook een geschreven, *Lyon*, 1660, in 8.vo, dat gewigtige bijzonderheden bevat, waarover Pater D'ORLEANS niet gesproken heeft.

COTTON (ROBERT), een Engelsch ridder, te *Dentan* in het Graafschap *Huntington* geboren, en in 1631 in den ouderdom van 61 jaren overleden, maakte zich door zijne kunde en zijne zucht voor de boeken zeer beroemd. Hij verzamelde eene schoone boekerij, verrijkt met uitmuntende handschriften, kostbare overblijfselen, aan de dolle woede dergenen ontsnapt, die onder HENDRIK VIII. de kloosters plunderden. Een erfgenaam der familie van dien beroemden geleerde, schonk deze rijke verzameling met het huis, waarin dezelve bewaard werd, aan de kroon van *Engeland*. SMITH gaf in 1696 de Catalogus dier Verzameling in 1 dl. in fol. onder dezen titel in het licht: *Catalogus Librorum Mss. bibliothecæ*

Cottonianaæ. Men vereenigde dezelve vervolgens met die des konings; maar in 1731 ontstond er in den schoorsteen eener kamer onder de zaal, welke dien schat van geleerdheid bevatte, brand, welke in eenen oogenblik zulk eenen snellen voortgang maakte, dat de meeste handschriften der Cottoniaansche Bibliotheek, die daarin zeer rijk was, de prooi der vlammen werden. Het water der spuitens, waarvan men zich bediende om den brand te blusschen, bedierf diegene, welke de vlammen gespaard hadden, zoo zeer, dat het niet mogelijk is, dezelve meer te lezen. Men gaf in 1652 de *Verzameling van Verhandelingen* in het licht, welke COTTON bij gewigtige gelegenheden had zamengesteld. Hij was het, die den titel van *Baronnet-ridders* bewerkte, welken hij uit oude geschriften opspoorde: deze titel geeft, zoo als men weet, den eersten rang, na de vrijheeren, die pairs van het rijk zijn.

COTUGNO (DOMINICUS), in 1736 in het koninkrijk *Napels* geboren, ondervees de genees- en ontleedkunde aan de Universiteit dier stad. Hij heeft een nieuw zintuig des oors ontdekt *Aquæ-ductus Cotugnonatti*. Deze Hoogleeraar werd tot genees-

heer der koningin van *Napels* en tot eersten geneesheer des konings benoemd. Hij is den 6 October 1822 overleden. Zijne werken zijn: 1.° *De Aqueductibus auris humanae internae dissertatio*, Napels, 1761, in 8.° — 2.° *De Ischiade nervosâ*, 1768, in 8.° — 3.° *De sedibus variolarum Syntagma* ibid: 1769, in 8.° — 4.° *Del moto reciproco del sangue per le interne vie del capo*, ibid. 1789, in 4.° — 5.° *Lettera riguardante l'elettricità d'un sorcio* ibid, 1784, deze brief bevat het eerste denkbeeld der vloeistof van het galvanismus. — 6.° *Ragionamento sullo spirito della medicina*, Milane, 1806, in 8.°

COTYS, naam van vier koningen van *Thracië*. De eerste tijngeenoot van **PHILIPPUS**, vader van **ALEXANDER**, werd in het jaar 356 vóór J. C. door eenen zeke ren **PYTHON**, uit wraak zijner wreedheden gedood. De tweede zond zijnen zoon aan het hoofd van vijf honderd ruiters om **POMPEJUS** te ondersteunen. De derde leefde ten tijde van **AUGUSTUS**, en werd door **RHESCUFORIS**, zijnen oom, een wreed Vorst gedood; het is aan hem, dat de dichter **OVIDIUS**, eenige zijner Treurzangen opdroeg. Eindelijk de vierde, zoon van den voorgaande, stond *Thracië* op bevel van **CALI-**

GULA aan zijnen zoon **RHEMETALCES** af, en verkreeg in plaats daarvan *klein Armenië* en een gedeelte van *Arabië*, in het jaar 38 na J. C.

COUCHA of **CONCA** (**SEBASTIAAN**), te *Gaëta* geboren, een Napolitaansch schilder, en kweekeling van **FRANCISCUS SOLIMENE**, omtrent het midden der achttiende eeuw overleden, had eene koele genie; maar er heerscht orde in zijne schilderijen, en zijn koloriet is frisch en schoon.

COUCHOT (**N.**) Advokaat bij het parlement van *Parijs* heeft in het licht gegeven: 1.° *Dictionnaire etc. (Woordenboek over het burgerlijk en kerkelijk regt en de praktijk)*, in 4.° — 2.° *Le Practicien etc. (De algemeene regtshandelaar)*, door **ROUSSEAU DE LA COMBE**, *Parijs*, 1737, 2 dl.ⁿ in 4.° of 6dl.ⁿ in 12.° van dit werk waarvan er onderscheidene uitgaven bestaan, is de laatstgenoemde herzien en vermeerderd door den Heer **LACOMBE**, advokaat. — 3.° *Traité etc. (Verhandeling over de minderjarigheden, voogdijschappen enz.)* 1713 in 12.°

COUCY (**THOMAS**), Heer van *Coucy*, *Marle*, *la Fere* en *Boves*, Graaf van *Amiens*, bezat een wreed karakter,

en stond in het jaar 1096 tegen zijnen vader op. Daar de bisschopsleenhouder en de bisschop van *Amiens*, het grondgebied der kerk waarvan hij zich wilde meester maken, wilden verdedigen, doodde hij bij zekere gelegenheid, eigenhandig dertig manschappen. THOMAS werd door eene kerkvergadering van *Beauvais* in 1114, geëxcommuniceerd, en door *LODEWIJK den Dikke*, van het graafschap *Amiens* beroofd. Daar hij vervolgens, om weder in gunst te geraken, in 1118, de abdij van *Premonstrateit*, met verscheidene goederen begiftigd had, hervatte hij dadelijk zijne eerste gewelddadigheden, hetwelk den koning verplichtte, hem in zijn kasteel van *Coucy* te gaan belegeren, waaruit hij, eenen uitval hebbende willen wagen, door *ROELAND*, graaf van *Vermandois*, doodelijk gekwetst werd. Kort daarna gaf hij in de stad *Laon*, werwaarts men hem vervoerd had, den geest.

COUCY (*ENGUERRAN II.*, Heer van), bijgenaamd *de Grootte*, maakte de stad *Coucy* sterker, dan dezelve tot dusverre geweest was, herbouwde het kasteel, bouwde er eene kapel met eenen grooten en prachtige toren, die hij met vier andere niet minder aanmerkelijke vermeerde, omringde de stad met

sterke muren, en deed nog met buitengewone kosten andere kasteelen op zijn grondgebied bouwen. Na koning *PHILIPPUS - AUGUSTUS*, in 1214, in den slag van *Bouvinnes* gediend te hebben, vergezeldte hij in het volgende jaar, den prins *LODEWIJK van Frankrijk*, later koning *LODEWIJK VIII.*, op den togt naar *Engeland*, maar in 1216 werd hij, wijl hij de landerijen der kerk van *Laon* verwoest, en den deken gevangen genomen had, in den kerkelijken ban gedaan. In 1218 ontslagen, verbond hij zich, onder de regering van den heiligen *LODEWIJK*, met *HENDRIK III.*, koning van *Engeland*, en *PETRUS*, bijgenaamd *MAUCLERC*, hertog van *Bretagne*, in schijn, tegen *THIBAULT*, graaf van *Champagne*; maar het hoofdoel der zamenspanning was, om den koning de kroon te ontveldigen. Men leest in de oude kronijken, dat men dezelve aan *ENGUERRAN* aanbod, en dat de voornaamste zaamverbondenen spraken om hem op den troon te verheffen. Wat hier ook van wezen moge, de koningin *BLANCA* wist door hare voorzigtigheid, die gevaarlijke partij weldra te verstrooijen, en *Coucy* keerde tot zijnen plicht terug. De koning ontbood hem in 1236 naar *Saint-Germain en-Laye*, ten einde *Z. M.* te dienen tegen denzelfden *THIBAULT*, die

koning van *Navarre* was geworden, en die ontwerpen tegen haar scheen te smeden. Door denzelfden vorst in 1242 opgeroepen, om tegen HUGO, graaf van *Marche* optetrekken, kon hij zich niet derwaarts begeven, daar de dood hem in 1243 wegmaaide.

COUCY (ENGUERRAN VII., Heer van), stak na de gevangenneming van koning JOANNES in den slag van *Poitiers*, met gijzelaars naar *Engeland* over, ten einde die vorst te bevrijden. Hij maakte zich aldaar zoo aangenaam aan koning EDUARD III., dat hij hem tot zijnen schoonzoon verkoos, hem tot graaf van *Bedfort* verhief, en hem het graafschap *Soissons* gaf, hetwelk GUIDO van *Blois*, aan dien vorst had afgestaan, om zijne vrijheid terug te bekomen. In *Frankrijk* teruggekeerd, en ziende, dat de oorlog tusschen dat rijk en *Engeland* ontbrandde, begaf hij zich naar *Lombardijë*, ten einde niet genoodzaakt te worden, de wapens tegen zijnen schoonvader optevatten, en omhelsde de partij van PAUS GREGORIUS XI., tegen BARNABAS VISCONTI. Hij kwam eindelijk koning KAREL V. bezoeken, die hem in 1368, om gewigtige aangelegenheden naar *Bretagne* zond, en hem troepen gaf, om zich naar *Duitschland* te begeven, en

er de regten zijner moeder op het hertogdom *Oostenrijk* te doen gelden. Daar hij niet had kunnen slagen, om den vrede met *Engeland* te bemiddelen, koos hij openlijk de partij des konings, en hielp hem om *Cherburg*, *Carentan* en andere plaatsen aan den koning van *Navarre*, graaf van *Evreux*, te ontweldigen. Koning KAREL was zoo zeer voldaan over zijne diensten, dat hij hem den degen van connestabel wilde geven; dien hij weigerde. Deze vorst benoemde hem tot landvoogd van *Picardijë*. Coucy werd tot gewigtige onderhandelingen in *Bretagne* en *Savooye* gebruikt en vergezeldte JOANNES VAN BOURGONDÏE, graaf van *Nevers*, zoon van PHILIPPUS van *Frankrijk*, bijgenaamd *den Stoute*, in 1396 op eenen togt tegen de ongeloofigen, die geen gevolg had, daar ENGUERRAN met de voornaamste heeren, die hem vergezelden, gevangen genomen werd. Hij overleed in het volgende jaar. De goederen van dat huis, zijn in dat van *Bar*, daarna in dat van *Luxemburg*, en eindelijk in het koninklijke huis van BOURBON overgegaan, dat dezelve tot de kroon heeft gebracht.

COUDENBERG (JOANNES), deken der kerk van den heiligen ÆGIDIUS, te *Abbenbroek* in *Zuid-Holland*, en

secretaris van PHILIPPUS, aartshertog van *Oostenrijk*, en koning van *Spanje*, heeft in het licht gegeven: 1.° *De initio, progressu et impedimentis Fraternitatis septem Dolorum beatissimæ Virginis MARIE.* — 2.° *De miraculis ducentis, et quinquaginta ejusdem confraternitatis.*

COUDRETTE (CHRISTOPHORUS), een priester van *Parijs*, in 1701 geboren, en in die stad den 4 Augustus 1774 overleden, stond reeds zeer vroeg in betrekking met de voorstanders van *Port-Royal*, en vooral met den abt BOURSIER. Zijne gevoelens betrekkelijk de bulle *Unigenitus*, haalden hem in 1735 eene vijfweeksche gevangenis te *Vincennes*, en in 1738 een verblijf van meer dan een jaar op de *Bastille* op den hals. Men heeft van hem: 1.° *Memorien over het formulier*, 2 dl.ⁿ in 12.m° — 2.° *Geschiedenis en ontleding* van het werk: *De l' action de Dieu*, en onderscheidene andere twistschriften. Maar zijn voornaamste werk is de *Algemeene Geschiedenis der Jesuiten*, welke hij in 1761 in 4 dl.ⁿ in 12.m° in het licht gaf, en waarbij hij in 1764 een *supplement* in 2 dl.ⁿ voegde. De werkzaamheden, welke hem de zamenstelling van dat groote reeds ten eenen male vergetene werk

veroorzaakte, verzwakten hem het gezigt, en hij was bijna blind toen hij overleed. De *Nouvelles ecclésiastiques* hebben hem afgeschilderd als eenen heilige; het onpartijdige publiek weet die getuigenis te waardenen.

COUEL (JOANNES), een Engelsche Godgeleerde, in 1638 in het Graafschap *Suffolk* geboren, bleef te *Konstantinopel* van 1670 tot 1679 in hoedanigheid van kapellaan des Engelschen afgezants. Bij zijne terugkomst werd hij meester der *CHRISTUS*-kerk te *Cambridge* en overleed in 1722. Gedurende zijn verblijf te *Konstantinopel* hield hij zich bezig met het maken van *Aanmerkingen over den staat der Grieksche kerk*, die te *Cambridge* in 1722 in fol. gedrukt zijn.

COUGHEN (JOANNES), een Anglikaansch predikant, bezat eene diepe kunde, maar een niet zeer gezond hoofd. Daar hij buiten den schoot der ware Godsdienst was, zocht hij dezelve te vergeefs, daar waar zij niet was; na vele verwarringen en snaaksche lotgevallen, werd hij een kwaker, daarna verliet hij die sekte, om tot zijne vorige onzekerheid terugtekeeren. Dezelve liep eindelijk uit, om hem tot grondlegger van de nieuwe Godsdienst der *bevredegers* te

maken, die nog in *Engeland* bestaat. Hun doel is, om alle godsdiensten onderling te vereenigen, en aantetoonen, dat de sekten slechts in niet zeer gewigtige punten verschillen; hetwelk in zeker opzigt waar is, ten opzichte van de leer der sekten, die van de Kerk gescheiden zijn, daar geene derzelve regt heeft, om zijne gevoelens boven die van andere te doen gelden. De pest, die *Londen* in 1665 verwoestte, ontrukte *Cougen*, aan de wereld en aan zijne veranderingen. (Zie *MELANCHTHON*, *LENTULUS*, *SERVET.*)

COULANGES (**PHILIPPUS EMANUEL DE**), een Parijzenaar, raadsheer bij het parlement, daarna rekwestmeester, overleed in zijne geboortestad in 1716, in den ouderdom van 85 jaren. Hoewel hij veel verstand en eenen natuurlijken en bevalligen geest bezat, was hij geenszins met dien geest begaafd, welke tot ernstige studiën, en de deftige bedieningen van het overheidsambt vereischt worden. Men heeft van hem *Liederen*, waarvan men twee uitgaven heeft geleverd, de eerste in één deel in 12.mo, *Parijs*, 1696; de tweede in 2 dl.ⁿ, in 12.mo, 1698. Deze liederen hebben eene bijzondere verdienste; dezelve bevatten belangrijke bijzonderheden

over de gebeurtenissen van zijnen tijd, en het is daardoor, dat deze beuzelachtige wijze nog nuttig kan zijn. Men vindt eenige zijner Brieven onder die van zijne nicht, *Mevrouw DE SÉVIGNÉ*; dezelve zijn vrolijk en ongedwongen. Om een denkbeeld van den geest en niet van de opgeruimdheid van *Coulanges* te geven, willen wij van hem het volgende versje over den *Oorsprong des adels*, mededeelen.

D'ADAM nous sommes tous enfans,
La preuve en est connue;
Et que tous nos premiers parens
Ont mené la charrue.
Mais las de cultiver enfin
La terre labourée,
L'un a dételé le matin,
L'autre l'après-dinée.

Vrij in het *Nederduitsch*:

Aan iedereen is het bekend,
Dat wij zijn ADAM's loten,
En dat de ploegstaart werd gemend,
Door hen, uit wie wij sproten.
Doch eind'lijk moe, bij meer verstand,
Te ploegen als zijn vader,
Heeft de eene vroeg al uitge-spand,
En de andere wat spader.

COULOMBIÈRE. — Zie *BRIQUEVILLE*.

COULON (**LODEWIJK**), een priester, in 1605, te *Poitiers* geboren, verliet de maatschappij der Jesuiten in 1640. Zijne voornaamste bezigheid was, om nu wel, dan slecht over de Geschiednis en de aardrijkskunde te

schrijven. Men heeft van hem: 1.° *Traité historique etc. (Geschiedkundige Verhandeling der rivieren van Frankrijk, of aardrijks- en geschiedkundige beschrijving van den loop en de overstromingen der stroomen en rivieren van Frankrijk)*, met de opgave der steden, bruggen, en overtogten, in 8.°, 1644, in 2 dl.ⁿ: een voor zijnen tijd vrij goed boek, en zelfs belangrijk voor den onzen; doch waaraan naauwkeurigheid ontbreekt. — 2.° *Voyages etc. (Reizen van den beroemden VINCENTIUS LE BLANC)*, naar de *Oost- en West-Indiën, Perzië, Afrika, Azië, Egypte*, sedert het jaar 1567, door BERGERON ontworpen, en vermeerderd door COULON, 1648, 2 dl.ⁿ in 4.°, belangrijk en zeldzaam. — 3.° *Lexicon homericum, Parijs*, 1643, in 8.° — 4.° Verscheidene geschiedkundige werken, die minder op prijs worden gesteld, dan zijne aardrijkskundige voortbrengselen. COULON overleed in 1664.

COULON (CLAUDIUS ANTONIUS), algemeen vikaris van *Nevers*, gewoon prediker des konings, werd in 1746 te *Salins in Franche-Comté* geboren. In het begin der omwenteling, week hij uit, en begaf zich naar *Londen*, alwaar hij met roem in de Catholijke kerken predikte.

Tijdens de herstelling der BOURBONS kwam hij in *Frankrijk* terug, wijdde zich op nieuw aan den kansel toe, en werd gewoon prediker des konings. Hij gaf in 1813 in het licht. *Abrégé etc. (Kort begrip der verdediging van de verklaring der geestelijkheid van Frankrijk in 1682 door BOSSUET, of Ontwikkeling der voornaamste bewijzen, door dien geleerden Bisschop opgegeven, met het antwoord op de voornaamste tegenwerpingen zijner tegenstrevers)*, *Londen*, 1813, in 8.° Men ziet door dit werk, dat de abt COULON een voorstander en verdediger van de grondbeginselen der Gallikaansche kerk was. Hij is plotselijk te *Parijs*, in 1820 overleden.

COULON DE THÉVENOT (A.) in 1755 geboren, oud lid der akademie van wetenschappen en van het Instituut, overleed in 1813 in *Boheme*, alwaar men van zijne dienst in het gevolg des legers gebruik maakte, is bekend als de uitvinder eener wijze van snelschrijfkunst, die zeer veel opgang maakte, en die in onderscheidene vreemde landen is aangenomen. De koning nam in 1787 de opdracht aan der *Verhandeling over de snelschrijfkunst* van COULON DE THÉVENOT, en verleende aan den schrijver een *diploma* van snelschrijver van *Z. M.*

Welke ook de verdienste dezer wijze zij, zoo is het zeker, dat thans een veel eenvoudiger stelsel van snelschrijfkunst, met een bijzonder voordeel in de meeste der staatsvergaderingen wordt gebruikt.

COUPÉ (De Abt JOANNES LODEWIJK MARIA), in 1733 geboren heeft zich bekend gemaakt, door een aantal letterkundige werken, en onderscheidene geachte vertalingen (in het fransch) 1.° *Dictionaire etc.* (Woordenboek der zeden), 1773, in 8.° — 2.° *Essai etc.* (Proeve van vertaling van eenige latijnsche Brieven en dichtstukken van MICHAEL DE L' HOPITAL, met ophelderingen over zijn leven en karakter), 1778, 2 dl.ⁿ in 8.° — 3.° *Des variétés etc.* (Letterkundige verscheidenheden), 1786-1788, 8 dl.^o in 8.° — 4.° *Vertaling der tooneelkundige werken van SENECA*, 1795, 2 dl.ⁿ in 8.° — 5.° *Vertaling der werken van HOMERUS*, 1796, 2 dl.ⁿ in 18.° — 6.° *Werken van HESIODUS*, 2 dl.ⁿ in 18.mo 1796. — 7.° *Lof des ezels*, naar het Latijn van HEINSIUS, 1796, in 18.° — 8.° *Spreuken van TEOGNIS en zedelijk dichtstuk van PHOCLIDES*, nieuwe vertaling, 1798, in 8.° — 9.° *Soirées etc.* (Letterkundige avondstonden), 1795 — 1800, 20 dl.ⁿ in 8.° Dit is eene ver-

zameling van uittreksels, uit een aantal oude werken, met smaak en onderscheiding gekozen. — 10.° *Spicilege etc.* (Verzameling van oude en nieuwere letterkundige schriften), 1802, 2 dl.ⁿ in 8.° Eindelijk werkte hij mede aan de *Bibliotheek der romans*, en aan de *algemeene geschiedenis der tooneelen*. De abt COUPÉ vereenigde met eene uitgebreide kunde, eenen doordringenden geest en eenen oordeelkundigen smaak; hij was koninklijk boekenkeurder, bewaarder der handschriften van de bibliotheek des konings en emeritus hoogleeraar der universiteit. Hij is te Parijs den 11. Mei 1818 overleden. Men gelooft, dat hij handschriften heeft nagelaten, waardig om in het licht te worden gegeven.

COUPERIN (LODEWIJK); te Chaume, een stadje in het fr. Dep.^t: Seine et Marne geboren, organist der koninklijke kapel, verdiende door zijn uitstekend talent, dat men voor hem den post van *discant violist* schiep. Door eenen vroegen dood werd hij in 1665, in den ouderdom van 35 Jaren in het graf gesleept, en liet drie reeksen na van geschreven muziekstukken voor het klavier, die zoo wel om de samenstelling als om den smaak zeer op prijs werden gesteld. De kenners bewaren dezel-

ve in hunne studeerkamers.

COUPERIN (FRANCISCUS), neef van den voorgaande te *Parijs*, in 1733 in den ouderdom van 65 Jaren overleden, verloor reeds vroegtijdig zijnen vader KAREL COUPERIN, een bekwaam organist, en voegde eenen nieuwen luster bij zijnen naam, door de uitnemendheid zijner talenten. LODEWIJK XIV. benoemde hem tot organist zijner kapel en klavecïnist zijner kamer. Hij behaalde eenen gelijken roem op deze beide instrumenten, daar hij het orgel, met even zoo veel kunst als smaak, en het klavier met eene bewonderenswaardige vlugheid bespeelde. Zijne zamenstellingen voor het laatst genoemde instrument zijn in eenen geheel nieuwen smaak. Zijne verschillende *stukken voor het klavier* in 4 dlⁿ. in fol. verzameld, bieden eene uitmuntende harmonie aan, vereenigd met een even zoo bevallig als edel en natuurlijk als oorspronkelijk gezang. Zijne divertissementen getiteld: *les goûts réunis ou l'apothéose de LULLI et de CORELLI*, zijn toegejuicht, even gelijk zijne overige voortbrengselen, niet alleen door de Franschen, maar ook door alle vreemdelingen, die goede muziek op prijs weten te stellen.

DEWIJK) organist der kapel van LODEWIJK XVI, onderscheidde zich even zeer door de kunde en bevalligheid zijner zamenstellingen, door de schitterendste uitvoering, als door de kunst om kweelingen te onderwijzen en te vormen, eene kunst die gedurende twee eeuwen in zijne familie erfelijk was. Hij werd gezocht om zijne beminnelijke hoedanigheden des harten; om zijne waarlijk voorbeeldige godsvrucht, die eene vijandin van alle pracht en allen toestel was; om de innemendheid van een gevoelig en weldadig karakter; om de eenvoudigheid en regelmatigheid zijner zeden; om de kieschheid zijner gevoelens, die meer dan eens zijne fortuin benadeeld heeft, en vooral om zijne zedigheid, die hem zorgvuldig al den glans zijner verdiensten aan de oogen van het publiek deed onttrekken: getuigen daarvan zijn de *motetten*, welke hij voor religieuze gestichten heeft vervaardigd en die eenen kunstenaar tot den grootsten roem zouden hebben verstrekt, maar die hij nooit tot den druk heeft willen bevorderen of in het licht geven. Hij heeft bestendig geweigerd, om voor het tooneel te werken, ondanks de dringende aansporingen van de meesters der kunst, die hem den gelukkigsten uitslag waarborgden.

Den 1. Februarij 1789, uit de Lieve Vrouwe kerk terugkeerende, werd hij door een paard omvergeworpen en getrapt, onder de smartelijkste pijnen overleed hij den volgenden dag.

COUPLET. (PHILIPPUS), een Jesuit, in 1628 te *Meche-len* geboren, begaf zich in 1659 in hoedanigheid van zendeling naar *Sina* en kwam in 1680 terug. Weder scheep gegaan zijnde, om eene tweede reis derwaarts te ondernemen, overleed hij, in 1693 onder weg. Hij heeft eenige werken in het Sineesch en onderscheidene in het latijn geschreven. 1.° Hij werkte met de Vaders PROSPERTIUS INTORCETTA, CHRISTIAAN HERDRICH en FRANCISCUS ROUGEMONT, aan het werk ten titel voerende: *CONFUCIUS Sinaram philosophus sive scientia sinica latini exposita*, op bevel van LODEWIJK XIV. gedrukt. Hetzelve is zeldzaam, en handelt over de zedeleer en de staatkunde der Sinezen, en in de voorrede ontwikkelt men de godgeleerdheid en de zeden van dat volk. Men ziet wel dat dit alles van de schoonste zijde is voorgesteld. Daarna volgt het leven van CONFUCIUS; en vervolgens de jaarboeken, die men zeer ten onrecht tot het jaar 2952 voor J. C. terug brengt. — 2.° *Catalogus P. P. societa-*

tis, Jesu, qui post obitum sancti Francisci Xaverii, ab anno 1591 usque ad 1681 imperio Sinarum fidei CHRISTI propagarunt, Parijs, 1686. Hij had zulks eerst in het Sineesch geschreven. Het is eene geschiedenis der Jesuiten, die aan de voortplanting des geloofs in *Sina* gewerkt hebben. — 3.° *Historia nobilissimae Candidae Huius Christianae Sinensis*. Dit werk is in het Nederduitsch, fransch en spaansch vertaald. — 4.° *Relatio de statu et qualitate missionis sinicae*. Hetwelk bijna geheel voorkomt in het *Propylæum maji* der *Acta Sanctorum*.

COUPLET (CLAUDIUS ANTONIUS), den 20 April 1642 te *Parijs* geboren, en lid der koninklijke akademie van wetenschappen dier stad was grondig bekend met de waterleikunst, en de waterweegkunde. De stad *Coulanges-la Vineuse*, in *Bourgondië*, was even zoo rijk in wijn, als zij arm in water was, hare inwoners waren genoodzaakt hetzelve op een uur afstands der stad te gaan halen. Na vele vruchteloze pogingen, begaf COUPLET, door D'AGUESSEAU, Heer van *Coulanges*, uitgenoodigd zich in de maand September 1705 naar de plaats, vond dien in den schoot der aarde verborgen schat, en deed op den 21

December van hetzelfde jaar het water in de stad in o-
 vervloed uitspringen. Deze
 ontdekking, die geene 3000
 livres kostte, bezorgde aan
 COUPLET het volgende eer-
 volle opschrift.

Non erat ante fluens populis
 sitientibus unda,
 Ast dedit aeternus arte COUPLE-
 TUS aquas.

Het zinnebeeld, waaronder
 dit opschrift staat, stelt een-
 nen MOZES voor, die water
 uit eene steenrots doet voort-
 komen, welke met wijnstok-
 ken omringd is, en waarbij
 men deze woorden leest *utile
 dulci*. Men zegt, dat de eer-
 ste regter der stad, blindge-
 worden zijnde, niet dan het
 gevoel zijner handen wilde ge-
 looven, welke hij verscheide-
 ne malen in een water dom-
 pelde, dat eene stad weder
 moest bevolken, welke op het
 punt stond van verlaten te wor-
 den. Alvorens naar *Parijs*
 terug te keeren, gaf COUPLET
 aan *Auxerre* de middelen, om
 beter water te bekomen, en
 aan *Courson*, om weder in
 het bezit te geraken van eene
 verlorene bron. Hij over-
 leed te *Parijs*, den 15 Ju-
 lij 1722 in de Chrtstelijkste
 en stichtelijkste gevoelens.

COUR (DESIDERIUS DE LA),
 in 1550 te *Monzeville*, 3
 uren van *Verdun* geboren,
 wijdde zich in de orde van
 den heiligen BENEDICTUS aan
 God toe. Prioer der Abdij

van den heiligen VANNES te
Verdun geworden, onder-
 nam hij, om er de verbete-
 ring in te voeren, en slaag-
 de daarin evenzeer door zijn
 gedrag, als door zijnen ij-
 ver. God zegende zijnen ar-
 beid, en weldra volgden de
 religieuzen der Abdij van
Moyen-Moustier, in het
Vosges gebergte, aan den
 heiligen HIDULPHUS toege-
 wijd, zijn voorbeeld. Dit
 was de oorsprong der nieu-
 we Congregatie, bekend on-
 der den naam van den Hei-
 ligen VANNES en den heili-
 gen HIDULPHUS, door CLE-
 MENS VIII., in 1604 goed-
 gekeurd. De hervorming
 dier kloosters werd gevolgd
 door die van vele andere in
 de *Nederlanden*, in *Lotha-
 ringen*, *Champagne* *Nor-
 mandyë*, *Poitou* enz. Het
 aantal huizen, dat zich da-
 gelijks aanbood, noodzaakte
 DE LA COUR, om de oprig-
 ting eener nieuwe Congre-
 gatie in *Frankrijk*, onder
 den naam van den heiligen
 MAURUS voor te stellen.
 Men oordeelde, dat het te
 moeilijk zoude zijn en te
 veel hinderpalen zoude ont-
 moeten, vooral in oorlogs-
 tijden om de noodige betrek-
 king en briefwisseling te
 onderhouden, tusschen de
 kloosters van *Lotharingen*
 en *Frankrijk*, in eene en-
 kele en zelfde Congregatie
 vereenigd. Deze beide Con-
 gregatiën van den heiligen

VANNES en den heiligen MAURUS, hebben zich onderscheiden door geleerde werken, en door haren ijver voor de godsdienst; maar de goddeloosheid der tijden heeft een aantal bijzondere leden tot groot leedwezen van het ligchaam der orde in nieuwe dwalingen medegesleept. Die van den heiligen MAURUS heeft buitengewone verwoestingen ondergaan; zij heeft uit haren schoot dweepzieke en driftige schrijvers zien opstaan, die niets van de diepe geleerdheid hunner voorgangers bezittende, maar van de onkunde en ligzinnigheid der eeuw gebruik makende, beproefd hebben, om noodlottige slagen aan de leerstellingen en de hiërarchie der Catholijke kerk toe te brengen. De godvruchtige insteller, wel verre van de bittere vruchten te voorzien, die eens in zijn dierbaarst werk zouden groeijen, overleed in 1623, blakende van heiligheid, en als eenvoudige religieus der abdij van den heiligen VANNES. In 1772 heeft men zijn Leven in 12.mo in het licht gegeven.

COURAYER (PETRUS FRANCISCUS LE), te Rouanen in 1681 geboren, werd, na in de orde der reguliere kanoniken van den H. AUGUSTINUS gegaan te zijn, tot Bibliothecaris der kerk van

de H. GENOVEVA van *Parijs* benoemd, en zocht zich aldaar eenen naam te maken, door zijne aankanting tegen de bulle *Unigenitus*; want zulks was in dien tijd voor vele leden een weg tot den roem. Daar echter het Jansenismus hem niet spoedig genoeg scheen berucht te maken, zoo wilde hij Anglikaansch schijnen, en gaf zijne *Verhandeling* in het licht *over de wettigheid der Anglikaansche zendingen*, Brussel, 1723, 2 dl.ⁿ in 12.mo zoodra dit werk in het licht verscheen, namen onderscheidene verontwaardigde geleerden de pen op, om hetzelfde te wederleggen. De dagbladschrijvers van *Trevoux*, D. GERVAISE, de Jesuit HARDOUIN, de Jakobijn QUIEN randden het nieuwe stelsel met nadruk aan. Wel verre van zijne mislagen te erkennen, vermeerderde de Bibliothecaris der *heilige GENOVEVA* dezelve aanmerkelijk, door een *Verdediging zijner Verhandeling*, welke hij in 1725 in 4 dl.ⁿ in 12.mo in het licht gaf. Dit antwoord met zeer veel laatdunkendheid, en weinig grond geschreven, werd, zoowel als de *Verhandeling*, veroordeeld door den Aartsbisschop van *Parijs*, door een groot aantal Bisschoppen en verboden door een besluit van den raad van 7 September 1727. Pater COURAYER, in navol-

ging van al de Sektarissen, eerst indringend en geveinsd, daarna alles trotserende, stak naar *Engeland* over, alwaar twee Heeren hem eene plaats aan hunne tafel verleenden, de eene in den zomer en de andere in den winter. Deze afvallige overleed den 16 October, 1776. Behalve de reeds genoemde werken, heeft men van hem: 1.° *Relation etc. (Geschiedkundig en verdedigend verhaal der gevoelens van Pater LE COURAYER met de regtvaardigende bewijzen der in het werk aangevoerde daadzaken)*, Amsterdam 1729, 2 dl.ⁿ in 12.^m Dit werk joeg de Catholijken nog meer tegen hem in het harnas; hij beweert er in, dat de uitspraak der algemeene kerkvergaderingen niet ontslaat van te onderzoeken. — 2.° *Histoire etc. (Geschiedenis der kerkvergadering van Trente van FRA-PAOLO, op nieuw uit het Italiaansch in het Fransch vertaald met beoordeelende geschiedkundige en godgeleerde aanmerkingen)*, Londen, 1736, 2 dl.ⁿ in fol. *Amsterdam*, 1736; 2 dl.ⁿ in 4.to *Trévoux* (onder den titel van *Amsterdam*) 3 dl.ⁿ in 4.to, met de verdediging dezer vertaling door den schrijver. De stijl is helder; maar de aanmerkingen zijn bezoedeld met den sektengeest en de dwalingen des schrijvers; hij ontwik-

kelt in dit werk eene onverschilligheid, die niet, dan tot het volslagen ongehoof kan geleiden. — 3.° *Histoire de la réformation etc. (Geschiedenis der hervorming, door SLEIDAN, uit het Latijn in het Fransch vertaald)*, 1767, 3 dl.ⁿ in 4.to Dit werk bevat talrijke aantekeningen, waarin de schrijver onderwerpen behandelt, die hij zorgvuldig naar zijne inzigten voorstelt.

COURBIÈRE (WILLEM RENATUS DEL HOMME VAN), koninklijke Pruisische veldmaarschalk, en beroemde verdediger der vesting *Graudenz*, den 25 Februarij 1733 te *Groningen* geboren. Zijn vader was majoor in Hollandische dienst, en zijn grootvader had *Frankrijk*, alwaar hij bij *Grenoble* aanzienlijke goederen bezat, na de intrekking van het edict van *Nantes*, verlaten. COURBIÈRE trad eerst ook in Hollandische dienst, waarin hij *Bergen op zoom* hielp verdedigen; toen echter het veldheeren-talent van FREDERIK II. zich begon te ontwikkelen, ging hij tot de *Pruissen* over, onderscheidde zich bij de belegering van *Schweidnitz*, en verkreeg in 1775, als majoor een vrij-bataillon; hetwelk zich zoo uitmuntend onderscheidde (voornamelijk door de verovering van den grooten tuin bij *Dresden*);

dat het tot een regiment werd vermeerderd, en deszelfs dappere veldheer, de orde van verdienste verkreeg. Onder alle vrij-corps, was dit regiment ook het eenige, dat FREDERIK II., na den vrede van *Hubertsburg* liet bestaan. In het jaar 1780 werd COURBIÈRE, generaal-majoor, en in 1787 luitenant-generaal. In den oorlog aan den *Rijn* voerde hij de garde aan, waarmede hij zich bij *Permasenz* onderscheidde, en daarvoor de orde van den Rooden Adelaar verkreeg; in 1797 werd hij generaal der Infanterie, in 1798 gouverneur van *Graudenzen*, welken gewigtigen post hij getrouwelijk tegen alle pogingen der Franschen verdedigde; daardoor werd niet alleen *West-Pruissen*, voor zijnen koning behouden, maar ook (zonder dat hij het wist) in het jaar 1812, toen deze vesting alleen geene Fransche bezetting verkreeg, het den Franschen onmogelijk gemaakt, zich aan de *Weichsel* te handhaven. Hij overleed in 1811. De wallen der zoo uitmuntend door hem verdedigde vesting bedekten zijne asch, en een gedenkteeken, hem door koning en vaderland toegewijd, herinnert aan zijne daden.

COURBON (De markgraaf DE), werd in het vlek *Château-Neuf-du-Rhône*, in

Dauphiné, uit eene niet zeer goeude familie geboren. Met eene bijzondere neiging voor de wapenen bezielde, ontsnapte hij aan het Collegie, en ging als vrijwilliger in het leger der *Nederlanden* dienen. Daar *Frankrijk* en *Spanje* kort daarna den vrede gesloten hadden, besloot hij om in vreemde dienst te gaan. Daar dieven hem, bij het overtrekken der *Pireneën*, geheel uitgeplunderd hadden, zoo leende hem een Fransche kluienaar, VERDIER genaamd, 50 piasters, om naar zijn vaderland terug te keeren, alwaar men weder ligtingen begon te doen. Na onderscheidene lotgevallen, reisde hij naar *Rome*, en ging vervolgens tot de troepen van den Bisschop van *Munster* over, hij werd bij dezelve tot kapitein der ruitery benoemd. De vrede, tusschen *Frankrijk* en het keizerrijk gesloten zijnde, verkreeg hij zijn ontslag om zijne bloedverwanten te gaan bezoeken. Te *Pierrelatte*, in *Dauphiné*, aan het venster eener herberg staande, ontdekte hij den kluienaar, die hem op zulk eene vriendelijke wijze in *Spanje* behandeld had, gaf hem zijne 50 piaster terug, en verliet hem, zonder dat zij elkander ooit hebben wedergezien: een gedrag, dat ten bewijze verstrekt, dat de dankbaarheid niet eene zijner hoofdeda-

nigheden was. In *Duitschland* teruggekeerd, diende hij onder de keizerlijke troepen tegen de Turken; en na den dood des graven van RIMBURG, minister van staat, en groot-meester aller munten des rijks, huwde hij met deszelfs weduwe, die hem aanzienlijke goederen aanbragt. Nadat de Venetianen de vergunning bekomen hadden, om troepen op het grondgebied des keizerrijks te ligten, werd de markgraaf DE COURBON, aan het hoofd van een regiment dragonders geplaatst. Zijne verdienste verhief hem tot den rang van veldmaarschalk der republiek, en, onder den *Generalismus*, tot dien van opperbevelhebber. Door zijne voorzigtigheid en zijne dapperheid, droeg hij veel bij tot de inneming van *Coron* en *Navarino*. Bij de belegering van *Negropont*, in 1688, werd hij door een kantschot in den ouderdom van 38 jaren gedood. Eene onbepaalde geestdrift voor den roem, deed hem altijd tot de schitterendste ondernemingen overhellen. Hij werd als een gelukkige en bekwame gelukzoeker beschouwd. AIMAR, regter van *Prierrelatte*, zijn boezemvriend, gaf zijn leven in het licht, *Lyon*, 1692, in 12.mo

COURCELLES (THOMAS DE) in 1402, te *Ayencour*, bij

Montdidier, in *Picardijë*, geboren, schitterde op eene buitengewone wijze, door zijne kunde en zijne welsprekendheid, aan de Universiteit van *Parijs*, waarvan hij in 1430 rector werd en bij verschillende gewigtige gelegenheden tot afgevaardigde diende. Hij was in 1438, bij de kerkvergadering van *Bazel*, in hoedanigheid van doctor der godgeleerdheid tegenwoordig, en bij die van *Mentz* in 1441 als redenaar der Universiteit. KAREL VII maakte ook van zijne dienst gebruik in verscheidene gewigtige onderhandelingen, betrekkelijk de kerkelijke zaken. Tot deken der kerk van *Parijs* verkozen, sprak hij in die hoedanigheid, in 1461, te *Saint-Denis*, de *Lijkrede* van dien Vorst uit. Hij was te gelijkertijd kanonik van *Amiens*, en pastoor der parochie *Saint-André-des-Arcs*. Hij overleed in 1469, den roem nalatende, van eenen diepzinnigen Godgeleerde, eenen welsprekenden redenaar en eenen bekwamen onderhandelaar; begaafdheden, waaraan eene groote zedigheid nog eenen nieuwen luister schonk.

COURCELLES (PETRUS DE) te *Candes*, in het fr. Dep.^t *Indre-et-Loire*, geboren, gaf in 1557 eene *Fransche Rhetorica* in het licht door eene waarlijk oorspronkelijke

opdragt, aan eene abdis van *Jouarre*, voorafgegaan. De schrijver noemt haar *Zeer doortuchtige Vorstin*, en maakt haar ernstige Complimenten over het *onoverwinnelijk alvermogen van haren staf*. Niets kan bewegen, om een dergelijk werk te lezen, dan de lust, om den staat der Fransche welsprekendheid, omrent het midden der zestiende eeuw, wel te kennen; en uit dat oogpunt beschouwd, is dit een der beste en best geschrevene van zijnen tijd.

COURCELLES (STEPHANUS DE), te *Geneve*, in 1586 geboren, nam gedurende verscheidene jaren in *Frankryk* de predikdienst waar. Afgezet zijnde, begaf hij zich naar *Holland*, en maakte zich onder de Arminianen of Remonstranten eenen grooten naam. Hij onderwees de godgeleerdheid in hunne scholen, volgens den beruchten SIMON EPISCOPIUS, dien hij dikwijls in zijne werken enkel verkort heeft, maar op eene zeer duidelijke wijze. Hij overleed in 1658. Behalve zijne Godgeleerde voortbrengselen, welke in 1675, bij DANIEL ELZEVIR, in fol gedrukt werden, heeft men van hem, eene nieuwe uitgave van het Nieuwe Testament in het Grieksch, met verschillende lessen uit onderscheidene handschriften ontleend. Nog bestaat er

van hem een *Vertaling* in het fransch) der wijsbegeerte van DESCARTES; eene *Inleiding tot de Tijdrekenkunde*; eene *Lofrede op de sterren aardrijkskunde*, en een na zijnen dood in het licht verschenen werk getiteld: *Institutio religionis christianae*, Leijden, 1678, 2 dl.ⁿ in 4.to

COURCHETET D'ENANS (LUCAS), te *Besançon* den 24 Junij 1695 geboren, was opzigtter van het huis der Koningin, en secretaris der Hanzé-steden, en overleed in Maart 1776. Hij heeft in het licht gegeven: 1.º *Histoire etc* (*Geschiedenis van het vredesverdrag der Pireneën*) Amsterdam (Parijs), 1750, 2 dl.ⁿ in 12.mo Dit werk is vrij belangrijk, en eigenlijk het verhaal of de ontwikkeling der trappen, langs welke men tot het verdrag der *Pireneën* is gekomen, waarvan het groote onderwerp was het huwelijk van LODEWIJK XIV met de Infante van Spanje, MARIA THERESIA — 2.º — 2.º *Histoire etc* (*Geschiedenis van het vredesverdrag van Nijmegen, gevolgd door eene verhandeling over de regten van MARIA THERESIA van Oostenrijk, koningin van Frankrijk, en door bekrachtigende stukken*), Amsterdam (Parijs), 1754, 2 dl.ⁿ in 12.mo Deze geschiedenis, die van 1637 tot 1679 loopt,

is een vervolg van het voorgaande werk. De schrijver verzekert, dat hij, volgens de *Dépêches* der Fransche afgezanten heeft gewerkt, welke hem werden medegedeeld. — 3.º *Histoire etc. (Geschiedenis van den kardinaat DE GRANVELLE)*, eersten Aartsbisschop van *Mechelen*, staatsdienaar van KAREL V. en PHILIPPUS II., *Parijs*, 1761, 2 dl.ⁿ in 12.mo te *Brussel* in 1784, 2 dl.ⁿ in 12.mo met eene geschiedkundige en beoordeelende voorrede herdrukt.

COURCILLON. — Zie DAN-GEAU.

COURIER (PAULUS LODEWIJK), oud hoofd-officier der Fransche ligte artillerie, in 1774 geboren, en den 10 April 1825 op zijn landgoed *la Chavonnière* bij *Tours* vermoord, heeft zich als een bekwaam Hellenist en een geestig schrijver beroemd gemaakt. Behalve een aantal staatkundige schriften (naamloos of wel onder den naam van PAULUS LODEWIJK VIGNERON in het licht gegeven) heeft men hem eene zeer gezochte vertaling (in het Fransch) te danken, van den *Lof van HELENA* door ISOGRATES, *Parijs*, jaar XI., in 8.vo; — uitmuntende *Aanmerkingen op het Athe-neum van den Heer SCHWEIGHÜSER*, voorkomende in het *Magasin encyclopédique*, II.

DI., 8.e jaargang; — *vertalingen* (in het Fransch) van den volledigen *Roman* van LONGUS, *Parijs*, 1813, waarin hij van AMYOT al datgene heeft behouden, wat behouden kon blijven, en het overige met vele schranderheid en bevalligheid vermeerderd heeft; — van de *Verhandeling over het begin der ruitery en der rijkunst* van XENOPHON, 1814, met den tekst, volgens verscheidene handschriften nagezien, en met zeer geleerde aantekeningen enz. vergezeld. Hij heeft ook vertaald, of de vertalingen herzien van de *Minnarijen van THEAGENUS en CHARICLEA*, van DAPHNIS en CHLOË, van de *Luciade*, of den *ezel van LUCIUS van Patras*, en heeft daarenboven voor den *Courrier Français* een aantal artikels geleverd, in eenen geestigen en innemenden stijl geschreven. De verzameling zijner staat- en letterkundige schriften, is in 1826, met eene Levensschets van den schrijver in I DI., in 8.vo in het licht gegeven. Hij had met de Bibliothecarissen der Laurentijnsche Bibliotheek te *Florence* eenen letterkundigen twist, over een onuitgegeven handschrift van LONGUS, dat hij ontdekt had, en hetwelk hij overschreef om er de vertaling van in het licht te geven. De geleerde bewaarders van

den uit het stof gedolven schat, beschuldigden COURIER van niet zeer kiesche bedoelingen, wyl hij het ongeluk had gehad van eenige druppels inkt op het handschrift te laten vallen; maar onze Hellenist heeft zijne lasteraars geheel tot zwijgen gebragt (hoewel zijn *Brief aan den boekhandelaar RENOUARD, over eene vlak op een handschrift gebragt*, voldoende had geweest, om alle verdenking te dien opzichte uit den weg te ruimen), door zelfs te *Florence* een aantal exemplaren zijner met pracht en op zijne kosten gedrukte vertaling te verspreiden. COURIER stelde zich voor om eene uitgave der Grieksche wiskunstenars in het licht te geven, toen hij aan de letteren werd ontrukkt. Zijn ongelukkig uiteinde heeft aanleiding gegeven tot geregteijke nasporingen, die tot dus verre zonder vrucht zijn gebleven.

COURMONT. — Zie MARCHE
— COURMONT.

COURT (BENEDICTUS LE).
— Zie CURTIUS.

COURT-DE-GEBELIN. — Zie
GEBELIN.

COURTE-CUISSE (JOANNES DE) of DE BREVI-COXA, leeraar der *Sorbonne*, in 1395 door de universiteit van *Parijs*, tot BENEDICTUS XIII.,

en BONIFACIUS IX. gezonden, welke elkander de Pauselijke kroon betwistten, om dezelve beide te bewegen er van aftezien, spreidde bij die gelegenheid zijne kunde en welsprekendheid ten toon. Hij werd er voor beloond door den post van Aalmoezener des konings, en later in 1420, door het Bisdom van *Parijs*. De koning van *Engeland* was toenmaals meester dier stad. Deze vrijheidminnende prelaat verkoos liever zich naar *Geneve* te begeven, waarvan hij in 1422 Bisschop werd, dan hem te gehoorzamen. Hij overleed eenige jaren daarna. Zijn belangrijkste werk is eene *Verhandeling over het Geloof, de Kerk, den Opperpriester en de Kerkvergadering*, door DU PIN, achter de Werken van GERSON in het licht gegeven.

COURTENAY (JOSSELIN DE), graaf van *Edessa*, uit een oud en beroemd geslacht gesproten, welks erfgename met PETRUS, zoon van LODEWIJK den Dikke, koning van *Frankrijk*, die den naam zijner vrouw aannam, in den echt trad; onderscheidde zich gedurende de kruistogten door zijne deugd en zijnen moed. Deze vorst, half dood van onder de puinhoopen eener schans gehaald, welke hij in 1131, bij *Alep-po*, in *Syrië*, had aangetast lag kwijnende in zijn bed, zij-

nen laatsten oogenblik afwachtende. In dien staat vernam hij dat de Soudaan van *Iconium*, van zijne ziekte gebruik makende, eene zijner steden belegerde: in aller ijf verzamelt hij zijne troepen, en, na zijnen zoon vruchteloos aangespoord te hebben, om zich aan derzelver hoofd te plaatsen, trekt hij in eene draagbaar tegen zijnen vijand op. De verschrikte Soudaan brak het beleg op, en nam de vlugt: kort daarna gaf deze dappere grijsaard den geest. Zijn leger bragt zijn lijk in de stad *Edessa* . . . De familie van *COURTENAY*, uit den zoon van *LODEWIJK den Dikke* voortgesproten, en die keizers van *Konstantinopel*, en verscheidene andere beroemde personen heeft voortgebragt, heeft geenen prins uit den bloede kunnen leveren, die erkend is. Men heeft hunne mannelijke afstamming van *LODEWIJK den Dikke* nooit willen erkennen. Nadat *HELENA*, de laatste spruit van dat huis in haar huwelijksverdrag met *LODEWIJK VAN BEAUFREMONT* den titel van *Prinses* uit het koninklijk bloed van *Frankrijk* had aangenomen, werd zulks bij een besluit van het parlement van 7 februarij 1737 geschrapt. Haar broeder *KAREL RUTGER* is als de laatste mannelijke spruit uit dat geslacht; den 7 mei 1730, in den ouderdom van 59 ja-

ren overleden. Het geslachtregister van dat huis is door *DU BOUCHET* in het licht gegeven, *Parijs* 1661, in fol. De opdracht dezer *Geschiedenis* aan den koning, is zoo stout, zegt de *Abt LENGLET*, dat dezelve er vermetel door wordt. De *Heeren van COURTENAY* boden te vergeefs hunne titels aan *HENDRIK IV* en *LODEWIJK XIV*. Deze laatste Vorst antwoordde hun: » Indien mijn grootvader u onrecht heeft aangedaan, door u den titel van *Prins* uit den bloede te weigeren zoo ben ik gereed, om zulks te herstellen. Maar wij zijn slechts de jongste; bewijs mij, dat onze voorouders u erkend hebben, en ik doe zulks oogenblikkelijk.»

COURTILZ (GRATIANUS DE) Heer van *Sandras*, werd in 1644, te *Montargis* geboren. Na in het regiment van *Champagne*, kapitein te zijn geweest, begaf hij zich in 1683 naar *Holland*, om aldaar een bureau van logentaal opterigten. Zijne even zoo vruchtbare als beuzelachtige pen, baarde eene menigte romans, onder den titel van *Geschiedenissen* in het licht gegeven, en daar door des te gevaarlijker omdat de fabels, welke hij uitkraamde, door het greintje waarheid, dat hij er ondermengde, aan den man gebragt werden. In 1702, in

Frankrijk teruggekeerd, werd hij in de *Bastille* opgesloten, waarin men hem gedurende 9 volle jaren zeer naauwkeurig bewaakte. Na in 1711 weder in vrijheid te zijn gesteld, huwde hij met de weduwe van eenen boekhandelaar, en overleed in 1712 te *Parijs*. Van dezen armzaligen Couranten schrijver bestaat er: 1.° *Conduite etc.* (*Gedrag van Frankrijk sedert den vrede van Nijmegen*) in 12.mo 1683 een werk waarin COURTILZ valsche beschuldigingen tegen zijn vaderland uitbraakt. — 2.° *Réponse* (*Antwoord*) op het voorgaande werk, 1684, in 12.mo, waarin hij tegen zich zelve worstelt. — 3.° *Les nouveaux etc.* (*De nieuwe belangen der vorsten*) 1685, herzien, verbeterd en vermeerderd, 1688, in 12.mo in eenen zeer vluggen stijl doch dikwerf bezijden de waarheid voorgesteld. — 4.° *Vie etc.* (*Levensbeschrijving van COLIGNI*), 1686, in 12.° Hierin neemt hij het gewaad van eenen gereformeerde aan, ofschoon hij uiterlijk steeds de Catholijke Godsdienst beleden heeft. Dit werk is even zoo onnaauwkeurig als slecht geschreven. — 5.° *Mémoire de M. le C. de R. etc.* (*Gedenkschriften van den G. de R. ten opzichte van al hetgene, wat er belangrijks onder het ministerie van den Kardinaal DE RICHELIEU*

LIEU en den Kardinaal MAZARIN is voorgevallen, met verscheidene bijzonderheden uit het bestuur van LODEWIJK den Grooten), 1687, in 12.°, herdrukt in 1688, 1693 en 1696. Door de hoofdletters in den titel geplaatst, heeft COURTILZ den Graaf DE ROCHEFORT bedoeld. Het is werkelijk onder dien naam, dat dat werk gewoonlijk doorgaat; hetzelfde is het minst slecht van al de werken des schrijvers maar desniettemin een roman. — 6.° *Histoire etc.* (*Geschiedenis van den Hollandschen oorlog van het jaar 1672 tot 1677*); een werk, dat hem noodzaakte eenigen tijd het Nederlandsche grondgebied te verlaten. 7.° *Testament politique etc.* (*Staatkundig Testament van COLBERT*) in 12.mo met zoo vele andere dergelijke werken, overeenkomende, waarin men in plaats van den geest der testamentmakers te zien, enkel de droomerijen der bedriegers waarneemt, die hunne namen hebben aangenomen. Hij heeft de onbeschaamdheid van aan COLBERT te doen zeggen, dat de Bisschoppen van *Frankrijk*, zoo zeer aan den wil des koning onderworpen zijn, dat, indien hij het *Evangelie* door den koran had willen doen vervangen, zij er hem de hand in zouden geleend hebben; eene gruwelijke lastering, die genoegzaam gelo-

genstraft wordt, door de algemeen bekende gevoelens der geestelijkheid van *Frankrijk* — 8.° *Le grand etc.* (*De groote Alcander te leur gesteld, of de laatste pogingen der liefde en deugd*).

— 9.° *Mémoires etc.* (*Gezenschriften van JOANNES BAPTISTA DELA FONTAINE*).

— 10.° *Annales etc.* (*Jaarboeken van Parijs en van het hof voor de jaren 1697 en 1698*): een beuzelachtig en romanesk voortbrengsel.

COURTILZ met de lastering gemeenzaam geworden, en ongelukkiglijk eene zekere gemakkelijheid bezittende, gaf het eene boekdeel na het andere in het licht, zonder zijne verdichtselèn uitteputten. Hij heeft nog zoo vele handschriften nagelaten, dat men er 40 boekdeelen in 12.mo van zou kunnen vervaardigen, doch die men met derzelver schrijver had behooren te begraven, en het zou welligt geen groot verlies zijn geweest er ook zijne gedrukte werken bijtevoegen. » Zijn geest, zegt een kunstregter, kon zich in zijne zamenstellingen aan geenen regel onderwerpen. Het is gemakkelijk te zien, dat hij door zijn geheugen werkte; en zijn geheugen is dikwerf ontrouw geweest en nog meermalen, door de drift voor het buitengewone mede gesleept. Zijne schriften zijn van dien aard, dat dezelve, door schrijvers, die eenig-

zins in de kennis der geschiedenis ervaren zijn, nooit geraadpleegd worden. Al te veel vertrouwen in dergelijke werken, is het ware middel om dwalingen voortteplanten, en in het vak van geschiedkunde bestaan er reeds niet dan al te vel."

COURTIN (ANTONIUS DE), te *Riom* in 1622 geboren, was buitengewoon afgevaardigde van *Frankrijk*, bij de koningin CHRISTINA. Hij vervulde de pligten van dezen post met even zoo vele getrouwheid als voorzigtigheid. LODEWIJK XIV over zijne diensten voldaan, benoemde hem; op verzoek van COLBERT, tot algemeen resident van *Frankrijk* bij de Noordse Vorsten en staten. Deze bekwame onderhandelaar overleed te *Parijs* in 1685. Hij bezat niet minder neiging voor de godsvrucht en de letteren, dan begaafdheid in het behandelen van zaken. Er bestaat van hem: 1.° *Traité etc.* (*Verhandeling over de beleefdheid*), *Parijs*, 1762, in 12.mo — 2.° *Du point d'honneur* (*Over het punt van eer*), *Parijs*, 1775, in 12.mo — 3.° *De la paresse, ou etc.* (*Over de luiheid, of de kunst om den tijd, in alle standen wel te besteden*), in 12.mo — 4.° *De la jalousie* (*Over de afgunst*), in 12.mo Er komen in deze verschillende stukjes goede ze-

delessen voor, maar ook gemeene en platte uitdrukkingen. — 5.º Eene *Vertaling* (in het fransch) der verhandeling over den Vrede en den Oorlog van GROTIUS, in 3 Boeken, *Parijs*, 1687, 2 dl.ⁿ in 4.º; verdrongen, volgens sommigen, door die van RARBAYRAC, door velen oneindig beter geoordeeld. Men vindt het leven van COURTIN, in zijne *Verhandeling over de luiheid* door den Abt GOUET in het licht gegeven, *Parijs* 1743, in 12.^m^o

COURTIVRON (GASPARD-LE-COMPASSEUR, DE CRÉQUI-MONTFORT, Markgraaf van), lid der Akademie van wetenschappen, in 1715, te *Dijon* geboren, onderscheidde zich als krijgsman en als geletterde. Te *Frauenberg* in *Boheme* gekwetst, zag hij zich genoodzaakt de dienst te verlaten; hij hield zich daarna enkel met de beoefening der letteren bezig, en overleed den 4 October 1785. Hij is de schrijver eener *Verhandeling over de gezigtkunde*, *Parijs*, 1752, in 4.º volgens het stelsel van NEWTON ontworpen. Gezamenlijk met BOUCHU heeft hij geschreven de kunst der smederijen en ijzeren ovens.

COURTOIS (HILARIUS), advokaat bij het *Châtelet* van *Parijs* werd op het einde der 15.º eeuw te *Evreux* geboren. Hij heeft eene ver-

zameling van Latijnsche gedichten nagelaten, ten titel voerende: *HILARII CORTE-SII, Neustrii civis Ebroïci, Volantillae*.

COURTOIS (JACOBUS), bijgenaamd *de Bourgondiër*, werd in 1621 te *Saint-Hippolyte*, een dorp bij *Besançon* geboren. Zijn vader was een schilder; de zoon was zulks ook, maar in eenen veel hooger graad. Hij volgde gedurende drie jaren een leger, en teekende veldlegers, belegeringen, marschen, gevechten, waarvan hij getuige was, eene soort van schilderwerk, waarvoor hij vele begaafdheid bezat. Men bespeurt in zijne stukken eene buitengewone uitdrukking en veel vernuft, kracht en stoutheid, een frisch en schitterend koloriet. Door zijne vijanden en benijders zonder eenigen grond beschuldigd, zijne vrouw vergeven te hebben, zocht hij een vreedzamer verblijf bij de Jesuiten, wier gewaad hij aannam. Het gesticht, waarin hij werd opgenomen, werd weldra met onderscheidene schoone schilderstukken versierd. Hij overleed te *Rome*, in 1676. Zijne voornaamste stukken zijn te *Rome*. Het koninklijk museum van *Frankrijk*, bezit twee zijner schilderstukken op hout, *den slag van Arbelles*, en *MOZES in het gebed gedurende den slag der Amaleciten*, PARROCEL,

de vader was zijn kweekeling.

COURTOIS (WILLEM) broeder van den voorgaande, in 1679 overleden. Een leerling van PETRUS CORTONA zijnde, deed hij zich ook door zijne talenten voor de schilderkunst bewonderen. Hij werd door Paus ALEXANDER VII. gebruikt, die over zijn werk verrukt, hem eene gouden keten met hoogstedeszelfs portret schonk. Weinig schilders hebben de geschiedkundige stukken zoo wel behandeld als hij. Zijne beste schilderij is *het wonder van JOZUË, die de zon doet stilstaan*, welke op het koninklijk museum van *Parijs* gevonden wordt.

COURTOIS DE PRESSIGNY (GABRIEL), pair van *Frankrijk* te *Lyon*, den 11 December 1745 geboren, werd in de maand Januarij 1786 tot de waardigheid van Bisschop van *St. Malo* verheven; week in 1791 uit, en keerde in 1800 in *Frankrijk* terug. In het volgende jaar deed hij in handen van den paus afstand van zijn bisdom van *St. Malo* en bleef onbekend tot in 1814, in welk jaar de koning van *Frankrijk* hem tot hoogstedeszelfs afgezant bij den H. stoel benoemde. Toen in Maart 1815 koning JOACHIM van *Napels*, zijn leger in *Oppe-Italië* bragt, en de Romeinsche staten doortrok, begaf COUR-

TOIS DE PRESSIGNY zich in het gevolg van den Paus naar *Genua*, alwaar hij den 8 April aankwam. Nadat de voorspoed der Oostenrijksche wapenen, aan Pius VII. vergund had, om naar *Rome* terugtekeeren, kwam de fransche gezant, aldaar den 20 Junij daaropvolgende aan. Daar men echter te *Rome*, in dien tusschentijd kennis had bekomen, van eene geheime Nota, door hem aan het kabinet der *Tuilleries* gezonden, waardoor hij hetzelfde aanspoorde, om door gestrengte maatregelen van den H. Stoel eene voldoende overeenkomst, betrekkelijk het Concordaat af te persen, zoo vond hij bij zijne terugkomst het heilige Collegie billijker wijze tegen hem ingenomen. Deze omstandigheid en andere, die van hem niet afhingen, deden COURTOIS DE PRESSIGNY terugroepen, die te *Rome* onmiddellijk door den Graaf DE BLACAS vervangen werd. Bij eene Koninklijke ordonnantie van den 20 April 1816, werd hem de eer van het pairschap opgedragen. Ee-nige jaren later is hij als buitengewoon afgevaardigde des konings van *Frankryk*, naar *Rome* teruggekeerd alwaar hij den 4 Novb. 1826 overleden is.

COURTONNE (JOANNES), Aartsdiaken van *Parijs*, heeft bewijs zijner talenten

gegeven door onderscheidene gebouwen, welke er volgens zijne plans zijn opgericht en door eene *Verhandeling over de beoefenende vergezigtkunde*, 1725, in fol. Hij overleed te *Parijs* in 1735.

COURVOISIER (JOANNES BAPTISTA), een advocaat in 1749 te *Arbois* geboren. Na zijne studien aan de Universiteit van *Besançon* volbragt te hebben, wijdde hij zich aan de balie toe, en verwierf aan dezelve weldra eenen beroemden naam. Bij de mededinging verkreeg hij den leerstoel van het fransche regt aan de Universiteit van *Besançon*. Hij had steeds een talrijk gehoor, en onderscheidde zich door de duidelijkheid, waarmede hij de afgetrokkenste onderwerpen wist voor te stellen, en door de begaafdheid, om diegene aan eene gestrengere *methode* te onderwerpen, welk er het minste vatbaar toe schenen. Hij verloor zijnen post in 1791 tijdens de vernietiging der Universiteiten, en de onlusten, welke *Frankrijk* teisterden, noodzaakten hem in 1793, eene schuilplaats buiten zijn vaderland te zoeken; eenige jaren daarna keerde hij naar *Frankrijk* terug, en overleed te *Besançon* in 1803. Hij heeft nagelaten: 1.° *Elemens etc.* (*Grondregels van het staatsrecht*), 1792

in 8. vo 2.° *Essai etc.* (*Proeve over de staatsregeling van het koninkrijk Frankrijk*), 1792, in 8. vo — 3.° *De l'excellence etc.* (*Over de uitnemendheid van het monarchaal bestuur in Frankrijk, en de noodzaakelijkheid om er zich mede te vereenigen*), 1787, in 8. vo Dit werk, hetwelk hij in *Duitschland* in het licht gaf, bevat gezonde grondregels, en doet zich door eenen even zoo naauwkeurigen als sierlijken stijl onderscheiden. Hij had daarenboven een belangrijk werk ten einde gebragt, over het *Openbare regt van Europa*, waarvan het oorspronkelijke handschrift is verloren geraakt.

COUSIN (GILBERTUS), geboortig van *Nozeroy*, een stadje in *Franche-Comté*, was een bediende en leerling van ERASMUS, daarna kanonik zijner geboortestad, hetwelk hem niet belette er eene school te houden, waarin hij de schoone letteren onderwees, en te gelijker tijd het Calvinismus aan zijne kweekelingen inboezemde. Nadat de heilige Paus PIUS V. daarvan onderrigt was, spoorde hij CLAUDIUS LA BAUME, Aartsbischop van *Besançon* aan, hem te doen arresteren. Hij werd in 1567 in de gevangenis van het Aartsbisdom *Besançon* opgesloten, en overleed

in dezelve hetzelfde jaar in den ouderdom van 61 jaren. Onder den titel van *GILBERTI opera*, Bazel, 1562, in fol. heeft men zijne werken gezamenlijk uitgegeven; dezelve bestaan uit letterkundige mengelingen, hekelachtige puntdichten, en jaarboeken, vol kinderachtige verhalen.

COUSIN (JOANNES), kanonik van *Doornik* zijne geboortestad, in het begin der zeventiende eeuw overleden, heeft in het licht gegeven: 1.º *De fundamentis religionis*, Douay, 1597. — 2.º *Geschiedenis van Doornik*, 1619, in 4.º in het fransch, vol belangrijke nasporingen en bijzonderheden: men ziet, dat het doel des schrijvers was, om al vermakende te onderwijzen, en dit doel heeft hij bereikt. — 3.º *Histoire des Saints etc.* (*Geschiedenis der Heiligen die op eene bijzondere wijze in de hoofkerk van Doornik vereerd worden*), Doornik, 1621, in 8.^v

COUSIN (JOANNES), een schilder en beeldhouwer, te *Soucy*, bij *Sens*, geboren, en in 1589 overleden, is de oudste fransche kunstenaar, die zich eenigzins beroemd heeft gemaakt. Hij schilderde op glas, volgens het gebruik zijner eeuw. Zijne schilderstukken zijn niet

zeer talrijk. Het aanmerkelijkste is het *Laatste Oordeel*, in de minderbroederskerk van *Vincennes*. Een dief had het doek uit die schilderij gesneden, en stond op het punt, om hetzelfde mede te nemen, toen juist een religieus over slag kwam, die hem zulks belette, waardoor men te rade werd, om de schilderij uit de kerk weg te nemen en in de *Sacristie* te plaatsen. Zijne beeldhouwkundige stukken werden niet minder gezocht. Men heeft van hem het *Graf van den admiraal CHABOT*, in de kerk der Celestijnen van *Parijs*. Deze schilder bezat daarenboven de gaaf, om aan het hof te behagen. Hij bragt gelukkige en geruste dagen door onder de regeringen van FRANCISCUS II., KAREL IX. en HENDRIK III. COUSIN liet eenige schriften na *Over de meet en vergezigtkunde*, en een werkje *Over de evenredigheden des menschelijken ligchaams*, dat reeds sedert lang een classiek werk is geworden. Hij muntte uit in de teekenkunde. Zijne denkbeelden zijn edel en vol kracht.

COUSIN (LODEWIJK), eerst Doctor der *Sorbonne*, daarna advokaat en President bij het hof der munten, een der 40 leden van de fransche Akademie, werd te *Parijs*

den 12 Augustus 1627 geboren, en overleed aldaar in 1707. De republiek der letteren had hem het vervolg van het *Dagblad der geleerden* (*Journal des savans*) van 1687. tot 1702 te danken. Hij had zich reeds bekend gemaakt door uitmuntende *vertalingen*, door hem geschreven, als een meester, die zijn stuk magtig is, en niet als een huurling, die zijn oorspronkelijk slaafsch afschrijft. De voornaamste zijn: 1.° die der Kerkelijke geschiedenis van EUSEBIUS, van SOCRATES, die van SOZOMENUS, van THEODORETUS, in 4 dl.ⁿ, in 4.to, of 6 dl.ⁿ in 12.mo — 2.° *Die der Schrijvers der Byzantische Geschiedenis*, 8 dl.ⁿ in 4.to, in *Holland* in 10 dl.ⁿ in 12.mo herdrukt. — 3.° *Die der Romeinsche Geschiedenis* van XIPHILINUS, 1 deel in 4.to of 2 dl.ⁿ in 12.mo Dit zijn nog de eenige diensten niet, welke hij aan de letteren bewees. Bij zijn overlijden liet hij zijne bibliotheek aan *Saint-Victor* na, met een kapitaal van 20,000 *Livres*, waarvan de intrest moet besteed worden, ter jaarlijksche vermeerdering der bibliotheek. Hij stichtte ook zes beurzen bij het collegie van *Beauvais*; maar daar deze stichting door de bestuurders van dat collegie niet werd aangenomen, is dezelve tot dat van *Laon* overgegaan. De president

COUSIN was zacht en innemend in den omgang, getrouw in de vervulling der pligten van zijn ambt, zonder zijne letterkundige werkzaamheden te verzuimen.

COUSIN (JACOBUS ANTONIUS JOZEF), te *Parijs* den 29 Januarij 1739 geboren, werd in 1766, tot medehelpend-hoogleeraar der natuurkunde aan het collegie van *Frankrijk*, en, in 1769 tot hoogleeraar der wiskunde aan de militaire school benoemd. In 1791 werd hij tot burgerlijk officier verkozen, en het beheer over de levensmiddelen van het krijgsvolk werd hem toevertrouwd. Onder het schrikbewind van de eene gevangenis naar de andere gesleurd, verkreeg hij zijne vrijheid eerst weder na den dood van ROBESPIERRE. In 1796 werd hij door het *Directorium*, tot lid van het centraal-bureau benoemd; in het volgende jaar, op zijn verzoek ontslagen, werd hij in 1798 tot lid der wetgevende vergadering verkozen. Ook werd hij in 1799 in den behoedenden schaat gebragt. COUSIN overleed den 29 December 1800. Hij was in 1772 bij de akademie van wetenschappen opgenomen, en werd, bij de oprigting van het instituut, ook een der leden van die maatschappij. Er bestaat v. n. hem: 1.° *Traité etc. (Verhandeling over de differentiaal-*

en integraal-rekening), tweede uitgave, 1796, 2 dl.ⁿ in 4.to — 2.º *Introduction etc.* (Inleiding tot de beoefening der natuurkundige sterrekunde), 1787, in 4.to — 3.º *Traité etc.* (Verhandeling over de grondbeginselen der natuurkunde), 1795, in 8.vo — 4.º *Traité etc.* (Verhandeling over de grondbeginselen der wiskundige ontleding), 1797, in 8.vo — 5.º *Memorien*, in de *Acta academïæ electoralis Moguntinæ scientiarum quæ Erfurti est.*

COUSIN-DESPRÉAUX (LODEWIJK), werd te *Dieppe* den 7. Augustus 1743 geboren. Hij maakte zeer goede studien, en onderscheidde zich evenzeer door zijne talenten als door zijne regtschapenheid. De beste lof; dien men hem kan toezwaaijen, is dat hij in de voor *Frankrijk* rampzalige tijden, waarin de godsdienst en de getrouwheid door de regering-loosheid vervolgd werden; steeds aan het geloof zijner vaderen en aan zijne wettige vorsten is getrouw gebleven. Hij overleed in zijne geboortestad, in October 1818, en heeft nagelaten: 1.º *Histoire etc.* (Algemeene en bijzondere Geschiedenis van *Griekenland*); 1780, 16 dl.ⁿ in 12.mo Dit werk, waartoe groote nasporingen werden vereischt, is belangrijk

door de naauwkeurigheid der daadzaken, de duidelijkheid en zuiverheid des stijls. — 2.º *Leçons etc.* (Natuurkundige Lessen; de natuur en scheikunde aan het hart en den geest aangeboden), 1800. De lof, welken de abt SABATIER aan dat werk toezwaait, vermeerderd de verdienste van hetzelfde. De schrijver had hetzelfde geput uit de *Overwegingen over de werken Gods* door STURN. Den goeden geest van den Engelschen schrijver behoudende, heeft COUSIN-DESPRÉAUX in zijn werk, meer ontwikkeling aan de onderwerpen gegeven, welke hij behandelt, en hij is waardig door den Christelijken wijsgeer gelezen te worden. Hij was corresponderend lid van de akademie *der opschriften en schoone letteren.*

COUSTANT (PETRUS), te *Compiègne*, in 1654 geboren, Benedictijner van den heiligen MAURUS in 1672, te *Parijs* in 1721 overleden, legde zich toe, even gelijk zijne overige orde-broeders, op de verklaring der kerkvaders. De heilige HILARIUS viel hem ten deel, en hij gaf er in 1693, te *Parijs* eene nieuwe uitgave in folio van in het licht, met even zoo beknopte als geleerde en oordeelkundige aantekeningen. Hij had grootelijks deel aan de *Uitgave* van den H.

AUGUSTINUS. Aan hem heeft men te danken de *Appendix tomi quinti operum sancti AUGUSTINI complectens sermones suppositios* en de *Appendix tomi sexti operum sancti AUGUSTINI continens subdititia opuscula*. Nog bestaat er van hem: 1°. Het 1.° Deel van de Brieven der Paussen, dat in 1721 in het licht verscheen, met eene voorrede en aantekeningen, in fol., daar de dood hem den tijd, niet had gelaten, zijn werk verder voortzetten. In zijne *Voorafgaande Verhandeling over het gezag van den Paus*, bewijst hij bondiglijk door spreuken uit den heiligen CYPRIANUS, OPTATUS, den heiligen HIERONYMUS enz. hetgene, wat de heilige BONIFACIUS bevestigt, namelijk dat de voorrang van den stoel van Rome van J. C. voortkomt, die dezelve aan den H. PETRUS gaf, en niet van de keizers, zoo als PHOTIUS zulks, ter bekrachtiging zijner scheuring beweerde. Hij toont aan, dat men alle Paussen, die tot in het begin der zesde eeuw den stoel van den H. PETRUS bekleed hebben, met uitzondering alleen van LIBERIUS, als Heiligen vereert. Nog kwam de laatste met zoo veel ijver en godsvrucht van zijnen val terug, dat de heilige AMBROSIVS niet dan met bewondering over zijne daugd spreekt. — 2°. *Défense etc.* (Verdedi-

ging der diplomatische regelen van den geleerden MABILLON, tegen den Jesuit GERMOND), waarin hij niet altijd onpartijdig en billijk is.

COUSTELIER (ANTONIUS URBANUS), een Boekverkooper te Parijs, den 24 Augustus 1763 in die stad overleden, is de schrijver van onderscheidene beuzelachtige Brochures, die hem minder tot roem hebben verstrekt dan zijne *Uitgaven* van eenige Latijnsche dichters en geschiedschrijvers, waarvan de voornaamste zijn: 1°. Die van VIRGILIUS, 3 dl.ⁿ, in 12.mo; van HORATIUS, 2 dl.ⁿ in 12.mo; van CATULLUS, TRIBULLUS en PROPERTIUS, in 12.mo; van LUCRETIUS, PHEDRUS en MARTIALIS, elk 1 deel in 12.mo met schoone platen; van PERSEUS en JUVENALIS, in 12.mo, zonder platen. — 2°. Die van JULIUS CAESAR, 2 dl.ⁿ in 12.mo met kaarten en platen; van CORNELIUS NEPOS, SALLUSTIUS, VELLEIUS PATERCULUS, EUTROPIUS, alle in 12.mo met platen. De Heer BARBOU heeft deze verzameling met het beste gevolg herdrukt.

COUSTOU (NICOLAAS) gewoon beeldhouwer des konings van Frankrijk, werd te Lyon in 1658 geboren, en overleed te Parijs, in 1733, als lid der koninklijke akademie van schilder- en beeldhouwkunde. Met

eene jaarwedde des konings had hij eene reis door *Italië* gedaan. Het is aldaar, dat hij zijn schoon standbeeld van keizer *COMMODUS* als eenen *HERCULES* voorgesteld, uitvoerde, dat tot een der sieraden der tuinen van *Versailles* verstrekt. In *Frankrijk* teruggekeerd, versierde hij *Parijs*, *Versailles* en *Marly* met onderscheidene uitmuntende stukken. De prachtige groep achter het hoog-altaar der Lieve Vrouwe kerk van *Parijs*, is van hem. In al zijne voortbrengselen bespeurt men eene verhevene genie, die met eenen wijzen en kieschen smaak, met eene schoone keuze, eene zuivere teekening, natuurlijke, zielroerende en edele houdingen, rijke, sierlijke en zachte kleedingen gepaard gaan.

COUSTOU (WILLEM), broeder van den voorgaande, bestuurder der koninklijke akademie van schilder- en beeldhouwkunde, in 1746 in den ouderdom van 69 jaren overleden, maakte zich ook zeer beroemd, door de menigte en de volmaaktheid der werken, die zijn beitel heeft opgeleverd. Het *praalgraf van den kardinaal DUBOIS*, in de stift-kerk van den heiligen *HONORATUS*, de *Beelden der Seine en der fontein van Arcueil* in het kasteel *d'Eau*, op het plein van

het *Palais Royal*, die van *HERKULES* en *PALLAS*, in het *hôtel van SOUBISE*, van *MARS* en *MINERVA* in de *Invaliden*, het vlak verheven beeldwerk, *LODEWIJK XIV. te paard voorstellende*, in een overwelfd gedeelte, der deur van dat koninklijke gebouw, het aanzienlijke werk, dat hij voor zijne geboortestad *Lyon* vervaardigde, de beide prachtige *Groepen*, welke men te *Marly* vond, *twee paarden*, voorstellende, *door paardenmenners beteugeld*, zijn als zoo vele gedenkstukken, die zijnen naam der onsterfelijkheid toewijden.

COUSTOU (WILLEM), zoon van *NICOLAAS*, werd te *Parijs*, in 1716 geboren, en was de erfgenaam der talenten van zijnen vader en zijnen oom; na in den ouderdom van 19 jaren den prijs der beeldhouwkunde te hebben behaald, ging hij dezelve te *Rome* volmaken. In zijn vaderland teruggekeerd, werd hij door de *Jesuiten van Bordeaux* met de uitvoering van het beeld van den *H. XAVERIUS* in marmere belast; door dit werk verwierf hij eenen grooten roem, en verscheidene Vorsten maakten van zijnen beitel gebruik. Hij vervaardigde eenen *APOLLO*, dien men te *Bellevue* bij *Parijs* ziet, en *VENUS* en *MARS*, die de *Gallerijen van Berlijn* versieren. Eindelijk

werd hij belast met het praalgraf van den Dauphin, zoon van **LODEWIJK XV.**, en van Mevrouw de Dauphine zijne echtgenoot, om te *Sens* te worden opgerigt. Twee aschkruiken zijn op een voetstuk geplaatst: de *Godsdienst* kroont dezelve; de *Onsterfelijkheid* maakt een zegeteeken van hunne deugden; de *Tijd* bedekt de aschkruiken met den rouwsluier; de *Huwelyksliefde* betreurt hun verlies. **COUSTOU** had juist dit gedenkstuk voltooid, toen hij den 23 Julij 1777 overleed. Het beeldwerk, hetwelk de kerk van de heilige **GENOVEVA**, een der schoonste gebouwen, hetwelk de menschen, ter eere van den Eeuwige hebben opgerigt is mede van dien bekwamen kunstenaar; de koning van *Frankrijk* was er zoo zeer over voldaan; dat hij **COUSTOU** met de orde van den heiligen **MICHAËL** vereerde.

COUSTUREAU (NICOLAAS), Heer van *la Taille*, voorzitter der rekenkamer van *Bretagne*, algemeen opziener van het huis van *Montpensier*, in 1596 overleden, is bekend door het *Leven van LODEWIJK van Bourbon, eerste Hertog van Montpensier, Vorst van Dombes*. Hetzelve is met bijvoegselen in het licht gegeven door **JOANNES DU BOUCHET, Rouanen**, 1642, in

4.to De schrijver van dit *Leven* heeft zich tevreden gesteld, met een eenvoudig verhaal der zaken te leveren, waarvan hij getuige was geweest. Er komen er veel in voor over de eerste *Godsdienstlusten* in 1562, welke men te vergeefs elders zou zoeken.

COUTEL (ANTONIUS), te *Parijs* in 1622 geboren, en te *Blois* overleden, zou zonder zijne *Verzameling van gedichten* getiteld: *Wandelingen van den Heer ANTONIUS COUTEL*, thans een geheel vergeten dichter zijn; men beschuldigt Mevrouw **DESHOULIÈRES**, in hare *Gedichten* en vooral in haar *Herderszang, de Schapen*, bijna woordelijk uit de verzameling van **COUTEL**, ontleend, er gebruik van te hebben gemaakt. Het eenige onderscheid, dat er tuschen het laatstgenoemde werk en dat van Mevrouw **DESHOULIÈRES** bestaat, is dat het eene in groote dichtregels vierlingen gerangschikt, en het andere in vrije dichtregels is; op dit geringe onderscheid na, zijn de denkbeelden, uitdrukkingen, wendingen, rijmklanken zelfs volkomen dezelfde. Men heeft deze dichteres over deze letterdieverij willen verschoonen, door den schrijver der *Wandelingen* enz. als den waren letterdief te beschuldigen, maar men ver-

gat daarbij; dat de uitgave der Gedichten van COUTEL, den druk der eerste werken van Mevrouw DESHOULIÈRES verscheidene jaren is vooruitgegaan. Voor het overige zijn deze letterkundige diefstallen niet zeldzaam. Hoe vele schrijvers zijn er niet in deze eeuw, die als vruchthunner inspanning en het gevolg hunner eigene overwegingen, datgene leveren, wat hun in geen opzigt toekomt.

COUTHON (GEORGE), in 1756 te Orsay, bij Clermont geboren, was vóór de Fransche omwenteling, advocaat in die stad. Met geestdrift omhelsde hij de grondbeginselen derzelve, en werd door zijn departement tot afgevaardigde bij de wetgevende vergadering benoemd. Hij had het gebruik zijner beenen bijna geheel verloren, door eene oorzaak, die aan niets minder dan aan staatkundige gebeurtenissen was toeteschrijven: dit ongeval was hem overkomen, toen hij zich, gedurende eenen zeer duisteren nacht, naar eene jonge dame begaf, op welke hij smoorlijk verliefd was. Het is in dien staat, dat hij in de vergadering verscheen. Hij begon aldaar door de hevigste uitvallen tegen den koning, de staatsdienaars en vooral tegen de priesters, die den

eed aan de nieuwe staatsregeling niet hadden gedaan. Hij nam niet deel aan de gebeurtenissen van den 10 Augustus, noch aan de moordtooneelen van September, daar hij op dat ongelukkige tijdstip van Parijs afwezig was. Door zijn departement op nieuw tot lid der Conventie verkozen, was hij weder de eerste, om de hevigste maatregelen voortstellen, en hij verklaarde zich sterk tegen elk bestuur, dat de schaduw der koninklijke waardigheid zoude behouden, zoo als het dictatorschap, driemanschap, enz. Hij was evenzeer een der eersten, die het voorstel deden, om den ongelukkigen LODEWIJK XVI. in staat van beschuldiging te stellen; en wyl hij daarbij geenszins de bedoeling had gehad, zijne onschuld te erkennen, zoo stemde hij voor den dood, en verklaarde zich heviglijk tegen de *beroeping op het volk* en *het uitstel*. COUTHON scheen eerst tot de partij der *Girondijnen* over te hellen, die niet ophielden de straf van de bewerkers der moordtooneelen van September te vorderen; maar het vermogen van ROBESPIERRE, en de verbittering van het graauw tegen de partij der *Gironde* ziende schaarde hij zich onder de bergpartij, daar hij liever met de verdrukkers wilde zegevieren, dan met

de verdrukten omkomen. Wel verre van eenige genegenheid, voor eene partij te behouden, die hem het billijkste had toegeschenen, wierp hij zich blindelings onder de vijanden derzelve, en daar hij zag, dat ROBESPIERRE, de volks-afgod was, zoo werd hij een zijner handlangers, al zijne bewegingen volgende, al zijne voorstellen ondersteunende, en werd op deze wijze de bloedigste vervolger van de partij der *Gironde*, en was de eerste, die den 2 Junij het besluit vraagde, waarbij de in hechtenis neming der afgevaardigden dier partij werd bevolen. Hij verzette zich tegen de instelling der gezworenen, die hij als eenen schoonen droom van de vrienden der vrijheid beschouwde; hij liet de vogelvrij verklaarde afgevaardigden, die de wijk naar *Lyon* hadden genomen, als verraders des vaderlands verklaren. Kort daarna werd hij in hoedanigheid van commissaris, naar het leger gezonden, hetwelk die stad had ingesloten. Daar hij de middelen, die men in het werk stelde om de Lyonnezen te beteugelen te traag vond, liet hij zestig duizend man, uit het Dep.^t *Puy-de-Dôme* komen, en trok, na een verschrikkelijk bombardement, de stad binnen. De eerste zorg van dit nieuwe hoofd der Wandalen, was de ver-

nieling te bevelen van al hetgene, wat aan het vuur ontsnapt was. Daar hij niet kon gaan, liet hij zich in eenen leuningstoel, voor eender gebouwen van het plein *Bellecour* brengen, en er met eenen zilveren hamer tegenkloppende, zeide hij: » De wet treft u." Dit voorbeeld was de leus tot de vernielingen, welke COLLOT D' HERBOIS, met zoo veel ijver deed voortzetten. In *Paris* teruggekeerd, toonde hij zich steeds verknocht aan ROBESPIERRE, en ondersteunde uit al zijne magt zijne ontwerpen. Hij stond hem bij in de worsteling, welke hij had te verduren, tegen diegene, welke de straf zijner misdaden begeerden, en bezweek eindelijk met hem, beide werden op den 27 Julij 1794 in hechtenis genomen. Onder de misdaden, welke men aan COUTHON verweet, beschuldigde men hem ook, zich tot koning te hebben willen maken; tot enkel antwoord toonde hij slechts zijne verlamde beenen, en zeide, op eenen klagenden toon, » Ik, mij tot koning maken! en in dien staat!" Daar de gemeente, die eenen oogenblik tegen de Conventie worstelde, hem had willen redden, deed zij hem, uit de gevangenis *La force*, naar het stadshuis vervoeren. Maar de voorstanders der Conventie braken de deuren open; COUTHON, zich

op het punt ziende, van andermaal aangehouden te worden, kwetste zich ligtelijk met eenen dolk, waarmede hij gewapend was, sleepte zich naar de plaats, alwaar hij zich dood veinsde. Een jongeling, die zulks ondekt had, gaf er kennis van aan zijne naburen, die, na te zijn toegelopen, hem op eene draagbaar, naar de gevangenis vervoerden. Den volgende dag werd hij met zijne medepligtigen op de noodlottige kar geplaatst, en daar hij zich niet overeind kon houden, werd hij door zijne ambtgenooten vertrappt, die op dezen oogenblik het minste ontzag niet meer behielden voor den genen wiens luimen zij langen tijd gediend hadden. Hij werd den 28 Julij 1794 ten dood gebragt.

COUTO (DIÉGO DE), te *Lisabon*, in 1542 geboren, deed onderscheidene reizen in *Indië*, en trad te *Gou* in den echt, alwaar hij in 1616 overleed. Hij vervolgde de *Geschiedenis der Indiën* door *BARROS* maar er is enkel het 12.º tiental dezer *Geschiedenis*, in 1645 te *Rouanen* gedrukt, in het licht verschenen. Hij is daaren boven de schrijver eener *Verhandeling tegen het verhaal van Ethiopië* door *LODEWYK DE URRETA*.

COUTURE (JOANNES BAPTISTA), in 1651, te *Langrunne*, een dorp in het Bisdum *Bayeux* geboren, hoogleeraar der welsprekendheid bij het koninklijk collegie, lid der akademie van opschriften en schoone letteren, overleed in 1728. Men zag somtijds in zijne lessen over de welsprekendheid, zelfs hoogleeraren. Deze geleerde vereenigde den smaak met de schanderheid. In de gedenkschriften der Akademie vindt men onderscheidene zijner *Verhandelingen* over de pracht en het bijzondere leven der Romeinen, over hunne Veteranen, eenige plegtigheden hunner godsdienst enz. » Een zeker bewijs, dat wij in alles ontwaarden, zegt een schrijver, is dat men bij het lezen der Gedenkschriften dezer akademie ontwaart, dat hoe meer men zich van het tijdstip van derzelve stichting verwijdert, hoe zwakker, magerder en onvruchtbaarder de verhandelingen worden. Men kan tegenwoordig hetzelfde van bijna alle geleerde genootschappen zeggen: men moet echter bekennen, dat die der opschriften zich met meer waardigheid en beter dan alle andere heeft gehandhaafd.

COUTURE (WILLEM), een beroemd bouwkunstenaar, lid der bouwkundige akade-

mie, ridder van St. MICHEL, te Rouanen in 1732 geboren, en in 1799 overleden, werd belast met het werk aan de MAGDALENA-kerk, door CONTANT D'IVRY begonnen, wijzigde de plannen derzelve, door de hoogte der kerk te veranderen, en derzelve ingang te versieren, door de korinthische zuilen. De onlusten der omwenteling noodzaakten het bestuur die werkzaamheden te staken, welke men weder opgevat en afgebroken heeft, en die thans in werkzaamheid zijn.

COUTURES (JACOBUS PARRAIN Vrijheer van), te Avranches geboren, een even zoo vruchtbare als vervelende schrijver, in 1702 overleden, verliet ongelukkiglijk voor het publiek de wapenen voor de studeerkamer. Hij is bekend door eene slechte *Vertaling* (in het fransch) van LUCRETIUS, met aanmerkingen, Amsterdam, onder den titel van *Parijs*, 1692, 2 dl.ⁿ in 12.^m Men zegt, dat de vrijheer van COUTURES over de eerste grondbeginselen der dingen, bijna dacht, zoo als de Latijnsche dichter. De geleerde GOUJET zuivert COUTURES van dat verwijt, en verzekert, dat hij er zeer van verwijderd was, de grondbeginselen van LUCRETIUS te belijden. Voor LUCRETIUS had hij het boek *Genesis* vertaald, *Parijs*,

1687 en 1688, 4 dl.ⁿ in 12.^m voor het gewijde en ongewijde evenveel smaak aan dag leggende. Nog heeft men van zijne pen verscheidene andere zedelijke en beuzelachtige werken der vergetelheid waardig, waarin dezelve gedompeld zijn.

COUTURIER (PETRUS), te Maine geboren, gewoonlijk PETRUS SUTOR bijgenaamd, doctor van het gesticht en genootschap der Sorbonne, onderwees langen tijd met den meesten roem. De gevaren der wereld en het verlangen naar de afzondering, bewogen hem in eenen rijpen oudom, om karthuizer te worden. Hij overleed den 18 Junij 1537, na de eerste bedieningen zijner orde te hebben waargenomen. Er bestaat van hem: 1.º eene verhandeling *De votis monasticis*, in 8.^v tegen LUTHER; dit is een zijner beste werken. — 2.º Eene andere *De potestate ecclesiae in occultis*, in 8.^v — 3.º eene *Verhandeling tegen LE FEVRE D'ETAPLES*, om te bewijzen, dat de heilige ANNA, driemaal gehuwd is geweest; een twist, die ten minste nutteloos is, doch die door COUTURIER met veel vuur gevoerd werd. — 4.º *De vita Carthusiana libri duo*, in 8.^v De karthuizer verweet het gebeurde niet van den Verrezen Karthuizer, om aan te kondigen, dat hij

in de Hel was. (Zie DIOCRE).
— 5.° De *translatione Bibliæ*, 1525, in fol.

COUTURIER (NICOLAAS HIERONYMUS), kanonik van *Saint Quentin*, gewoon prediker des konings van *Frankrijk*, den 2 Junij 1712, in het Bisdom *Rouanen* geboren, bezat vele begaafdheid voor den kansel, waardoor hem de eer te beurt viel, van tot prediker van *LODEWIJK XV.* benoemd te worden. Zijn stijl was vol zalving, zijne uitspraak zuiver en vol vuur en hij was zeer ervaren in de godgeleerde wetenschappen. Hij heeft verscheidene werken en een aantal *Lofreden* nagelaten, onder welke wij willen aanvoeren: 1.° *Lofrede van den Dauphin zoon van LODEWIJK XV.*, 1766 in 8.° — 2.° *Lofrede van MARIA THERESIA*, keizerin van *Duitschland*, 1781, in 8.° Ook heeft COUTURIER in het licht gegeven: 3.° *Vie etc.* (*Leven van ISABELLA van Frankrijk*, zuster van den heiligen *LODEWIJK*), 1772, in 12.° — 4.° *Discours etc.* (*Verhandeling over de omwenteling*), 1773 in 12.° — 5.° *Recueil etc.* (*Verzameling van Leerreden, Redevoeringen enz.*) 1774. COUTURIER was een uitmuntende geestelijke, die zich evenzeer door zijnen ijver, als door zijne godsvrucht en weldadigheid bemind maak-

te; men bespeurde in hem eene zachtheid en zedigheid die aan al zijne overige deugden luister bijzetten. Hij overleed te *Parijs* in 1778.

COVARRUVIAS of COVARRUBIAS Y LEYVA (DIEGO), bijgenaamd de *Spaansche BARTHOLE*, zoon van eenen bouwmeester der hoofdkerk van *Toledo* naar zijne geboorteplaats COVARRUBIAS genaamd, werd in 1512 te *Toledo* geboren. Na de talen en de regtsgeleerdheid onder bekwame meesters te hebben beoefend, onderwees DIEGO het kerkelijke regt te *Salamanka*, en werd in den ouderdom van 26 jaren, onder de Hoogleeraars van het Collegie van *Oviedo* aangenomen. Hij wijdde zich zoo zeer aan de studie toe, en maakte zoo vele nasporingen, dat er in de Bibliotheek van *Oviedo*, de aanzienlijkste van geheel *Spanje*, geen enkel boekdeel was, waarin men niet aantekeningen van zijne hand vond. Hij behoorde tot de eerste Overheden van *Grenada*, toen *KAREL V.* hem in 1549 tot Bisschop van *Sint-Domingo* benoemde. Deszelfs opvolger *PHILIPPUS II.* verplaatste hem in 1560 op den stoel van *Ciudad-Rodrigo*. Hij werd belast met het ontwerpen van statuten voor de Universiteit van *Salamanka*, die men lang na hem gevolgd heeft. Als afgevaardigde

hij de Kerkvergadering van *Trente*, werd hij gezamenlijk met HUGO BUONCOMPAGNO (later GREGORIUS XIII.) belast om het verbeterings besluit optemaken. DIEGO kweet zich alleen van dien arbeid. Bij zijne terugkomst van de kerkvergadering werd hij tot het Bisdom *Segovia* benoemd, in 1572 tot voorzitter van den raad van *Kastilië* verkozen en twee jaren daarna met dezelfde waardigheid in den staatsraad bekleed. Deze geleerde overleed te *Múdríd*, den 27 September 1577. De president FAVRE, GROTIUS, MENOCHIUS, CONRINGS, VICTOR ROSSI, BOCCALINI en vele andere komen overeen in den lof zijner bekwaamheid en rechtschapenheid, in de verschillende zaken waarmede hij belast was. Zijne werken in het latijn geschreven bieden ons eene diepe kennis in de rechtsgeleerdheid, godgeleerdheid, de talen en den smaak der schoone letteren aan. Men heeft er te *Lyon* en *Antwerpen* verscheidene uitgaven van in het licht doen verschijnen; maar de volledigste is die, welke te *Geneve* is gedrukt, met de bijvoegsels van YBANEZ DE FARIA, 1762, 5 dl.ⁿ in fol. Men vindt er twee verhandelingen in: 1.º *De mutatione monetarum.* — 2.º *Collatio nummorum veterum cum modernis.* Al de werken van COVARRUBIAS be-

slaan meer dan 10 boekdeelen in fol. die over onderscheidene onderwerpen handelen betrekkelijk de rechtsgeleerdheid, de vrijheden der kerk en waarin men de drie boeken onderscheidt, *Variarum resolutionum ex pontificio regio et Cesario jure*, eene verhandeling *De pœnis*, en eene verzameling ten titel voerende: *Catalogo* enz. of *Lijst der koningen van Spanje* enz. *Stichting van onderscheidene steden van dat koningrijk*; — *Onderrigtingen tot goed verstand der Opschriften.* — De stad *Toledo* heeft vier geleerden van dien naam voortgebracht, hetwelk aan BLASIUS LOPEZ aanleiding tot het volgende koppeldicht heeft gegeven.

His non alta suos componat
Roma Catones:
Toletum jactat quatuor, illa
duos.

COVARRUBIAS (ANTONIUS), broeder van den voorgaande in 1602 overleden, was een beroemde geleerde, en de bekwaamste Hellenist zijner eeuw. ANDREAS SCHOTT noemt hem *omni doctrinae genere at juris scientia excellentem* en JUSTUS LIPSIUS noemt hem *Hispaniæ magnam lumen*. Hij hielp zijnen broeder DIEGO in de zamenstelling zijner *Variæ resolutionis*.

COVARRUBIAS x OROSCO

(don SEBASTIAAN), neef der voorgaanden, gaf in het licht *Tesoro de la lengua castellana*, waarbij pater REMIGIO NOYDENS de geleerde Verhandeling van BERNARDO ALDERETE gevoegd heeft, ten titel voerende: *Del origen y principio de la lengua castellana*.

COVARRUBIAS Y OROSCO (don JUAN), broeder van SEBASTIAAN, Bisschop van *Girgenti* (*Agrigentum*), in 1608 overleden, beschermde de letteren, en rigtte in zijn diocees eene drukkerij op. Er bestaat van dien prelaat 1.º *Over de valsche en de ware voorzegging*, Segovia, 1588, in 4.to — 2.º *Zedelijke zinnebeelden*, 1591, in 4.º Dit werk werd door den schrijver zelve, onder den volgende titel in het latijn vertaald: *Symbola sacra*, Girgenti, 1601, in 8.º — 3.º *Christelijke denkbeelden tusschen de valsche gevoelens der wereld*, Segovia, 1592. — 4.º *Oorsprong en grondslag der letterkunde*, *ibid*: 1594, in 8.vo — 5.º *Leer voor de Vorsten uit JOB ontleend*, Valladolid, 1605, in 4.to

COWEL (JOANNES), in 1554, te *Erensborough* gestorven, onderwees de regtsgeleerdheid te *Cambridge*. Hij wordt in *Engeland* als de godspraak der burgerlijke wetgeving beschouwd, even

gelijk COKE zulks van de wet in het algemeen was. In zijne schriften behandelde COWEL den laatsgenoemden regtsgeleerde met weinig onderscheiding, hetwelk eenen pennenstrijd tusschen deze geleerden deed ontstaan. COKE stelde zijnen tegenstrever, bij koning JACOBUS I., als eenen vijand der koninklijke voorregten voor, maar COWEL vond eenen beschermer in den Aartsbisschop van *Kantelberg*. Op nieuw door COKE aangerand, werd hij door het parlement gevangen, en zijn *Tolk of Regtsgeleerde Woordenboek*, 1684 in fol. werd verbrand. Uit zijnen kerker ontslagen, vlugtte COWEL naar het Collegië der Drieëenheid, alwaar hij in 1612 overleed. Behalve het genoemde werk, heeft hij nog nagelaten: *Institutiones juris anglicani*, Cambridge, 1605, in 8.vo

COWLEY (ABRAHAM), te *Londen* in 1618 geboren, en in 1667 overleden, toonde veel smaak voor allerlei slag van dichtkunde, behalve voor het tooneelkundige. Met zijn 13 jaar was hij reeds dichter. Drie strophen, welke nog van een lierdichtje van dien leeftijd voor handen zijn, verdraden een meer dan gewoon talent. Hij schreef een blijspel, *De klager* welke met groote toejuiching werd ont-

vangen. Zijne werken bevatten *Mengelpoëzij, de Vrijster, Liergezangen*, enz. Daarenboven deed hij een latijnsch dichtstuk het licht zien over de planten, de puritein en de Papist, verhandeling bij wijze van Droomen over de vergeving van OLIVIER CROMWELL enz. Zijne minnaressen waren het gewone onderwerp zijner verzen. Hij is voornamelijk bekend door een dichtstuk in 4 gezangen, over de ongelukken van DAVID, waarin vele verbeeldingskracht doorstraalt. Door zijne talenten verwierf hij de achting van den ongelukkigen KAREL I., aan wien hij steeds getrouw bleef. Hij volgde de koningin, die verplicht was, de wijk naar *Frankrijk* te nemen. KAREL II. die groote verplichtingen aan hem had, ver eerde hem met zijne achting en zijne weldaden; ten gunste van dien Vorst deed hij onderscheidene reizen naar *Jersey*, door *Schotland*, naar *Vlaanderen* enz. Ook zeide KAREL bij het vernemen van den dood van COWLEY: *Ik heb den man verloren, die in mijn geheele rijk het meeste aan mij verknocht was.* Zijne werken zijn te *Londen* verzameld uitgegeven, 2 dl.ⁿ in 8.º; of 1710 3 dl.ⁿ in 4.º Zich als dood voor de wereld, en in de eenzaamheid, waarin hij leefde, als begraven

beschouwende, vervaardigde hij voor zich zelve het onderstaande grafschrift. Hetzelve is voldoende, om aan te toonen, dat HUME, die niet zeer gunstig over zijne dichterlijke bekwaamheden spreekt, dezelve niet gekend heeft. Hetzelve is vol van het gevoel eener wijze en zachte wijsbegeerte, met natuurlijke en treffende bevalligheden uitgedrukt.

Hic, o viator, sub lae parvulo
 COULEUS hic est conditus, hic jacet
 Defunctus humani laboris
 Sorte supervacuaque cura.
 Non indecora pauperie nitens,
 Et non inerti nobilis olio
 Vanoque dilectis popello.
 Divitiis animosus hostis.
 Possis ut illum dicere mortuum.
 En terra jam nunc quantula
 sufficit:
 Exempta sit curis, viator
 Terra sit illa levis, precare.
 Huc Sparge flores, sparge breves
 rosas,
 Nam vita gaudet mortua floribus;
 Herbisque odoratis corona.
 Vatis adhuc cinerem calentem.

COWLEY (ANNA), eene Engelsche dame in 1743, te *Tiverton* in het graafschap *Devon* geboren, heeft zich als eene tooneelschrijfster beroemd gemaakt. Zij ontving eene zorgvuldige opvoeding; maar zij dacht er niet aan, om de letteren te beoefenen, toen eene bijzondere omstandigheid haar hare talenten openbaarde. Bij de uitvoering van een Blijspel tegenwoordig zijnde, werd zij er

zoo zeer door getroffen, dat zij als eene andere CORREGGIO, dadelijk tot haren echtgenoot zeide: » En ook ik, ben eene schrijfster. » Vruchteloos bespotte haar deze met hare verwaandheid, zij hield hare belofte, en den volgenden dag voor het middagmaal, had zij reeds het eerste bedrijf van een haren beste Blijspelen (*De Deserteur*) in gereedheid; zij was alstoeft dertig jaren oud. De goede uitslag, waarmede hare eerste proeve bekroond werd, spoorde haar aan, om hare letterkundige loopbaan te vervolgen, en zij gaf achtereenvolgend elf stukken in het licht, te weten: *De Deserteur. De list eener schoone. — Wie is de bedrogene? — Wat is de mensch? — Een stout stuk voor eenen echtgenoot, — Hij is voor één gat niet gevangen, — De school der grijsaards, — Een dag in Turkijë, — De stad, welke gij ziet, Blijspelen. ALBINA, — Het lot van Sparta, Treurspelen. Daarenboven heeft zij drie heldendichten nagelaten: De maagd van Arragon, — Het Schotsch dorp en de Belegging van Accon. Miss ANNA COWLEY is te Tiverton in 1809 overleden. Men heeft de zonderlinge aanmerking gemaakt, dat, hoewel zij eene tooneelschrijfster was, zij zich echter bijna nooit naar den schouwburg begaf.*

COWPER (WILLIAM), een Engelsche heelmeeester te *Chester*, die veel roem heeft verworven. Er bestaat van hem eene uitmuntende *Verhandeling over de Spieren*, welke hij in 1694, in het licht gaf. Ook heeft hij eene *Bijlage* geleverd tot de *Ontleedkunde* van BIDLOO. Men vindt dezelve in de uitgave van 1739 en 1750. Al de schriften van COWPER, zijn met zeer belangrijke heilkundige aanmerkingen doorzaaid. Nog heeft men hem werken te danken over de oudheden van *Chester*.

COWPER (WILLIAM), een der beste Engelsche dichters van de 18.^e eeuw, in 1732 geboren, verliet de balie en den post van sekretaris van het Hooger-Huis, wjl hij eene onoverkomelijke beschroomdheid gevoelde, om in het openbaar te spreken, en overleed in 1800. Zijne werken zijn de *Taak* (*The Task*), een gedicht in zes zangen, in 1785 in het licht gegeven, en door een ander gevolgd, *Tirocinium* genaamd, eene vertaling in rijmlooze verzen van den *Ilias* en van de *Odyssea*, Londen, 1803, 4 dl.ⁿ in 8.^v, 2.^e uitgave. COWPER wordt na THOMPSON voor den Engelschen dichter gehouden, die de natuur het best heeft waargenomen en beschreven. Zijn leven door W. HAXLEY beschreven, is in 1806

in 4 dl.ⁿ in 8.vo in het licht gegeven, en gaat vergezeld door een aantal dichtstukken uit het latijn in het Engelsch en uit het Engelsch in het latijn, vertaald.

COXE (WILLIAM), een Reiziger en geschiedschrijver, te *Londen* in 1747 geboren, werd te *Eton* opgevoed, en studeerde te *Cambridge*, daarna vergezeldte hij achtereenvolgend onderscheidene jongelingen uit de eerste Engelsche familien op hunne reizen door *Europa*, namelijk eenen graaf PEMBROKE, den later beroemden parlamentsredenaar WHITBREAD, en den markgraaf van CORNWALLIS. Aan deze reizen hebben wij de als classiek beschouwde *Reisbeschrijvingen* door *Zwitserland* 1799 en door *Polen, Rusland, Zweden* en *Denemarken* (1784-1792) te danken, welke bijna in alle Europische talen, zijn vertolkt geworden. Als geschiedschrijver maakt hij zich door zijne *Gedenkschriften over Sir ROBERT WALPOLE*, 1798, bekend; op deze volgde die van HORATIUS LORD WALPOLE, 1802. Daarna gaf hij zijne *Geschiedenis van het Oostenrijksche huis*, 1807, in het licht, die gevolgd werd door zijne *Gedenkwaardigheden der koningen van Spanje uit het Bourbonische huis van 1700—1788*, 1813, 3 dl.ⁿ in 4.to; — het *Leven van MARLBOROUGH*,

uit oorspronkelijke papieren, 1818, 3 dl.ⁿ in 4.to Hij overleed in 1821.

COXIS of COXIN (MICHAËL), een schilder en graveur in het koper, te *Mechelen*, in 1467 geboren, een leerling van BERNARDUS VAN ORLEY, reisde naar *Rome* en werd aldaar door de werken van RAPHAËL, dien hij waarschijnlijk persoonlijk kende, zeer bekoord; en voerde aldaar vele stukken op natte kalk, en andere uit. Ook teekende hij de geschiedenis van AMOR en PSYCHE in den geest van RAPHAËL, die volgens deze teekeningen, in 32 koperen platen in het licht verscheen. In de keizerlijke gallerij te *Weenen* bevindt zich van hem eene *Madonna* met het kind JESUS. Zijne werken zijn ook in de *Nederlanden* zeldzaam. Hij overleed hoog bejaard, en bij toeval, in 1592 te *Antwerpen*, van een steldadje gevallen zijnde, waarop hij werkte.

COVER (GABRIËL FRANCISCUS), te *Beaume-les-Dames* in *Franche-Comté* geboren, werd Jesuit, doch keerde weldra weder in de wereld terug. In 1751 begaf hij zich naar *Parijs*, zocht zich door zijne pen een bestaan te verschaffen, en overleed aldaar den 20 Julij 1782. Er bestaat van hem: 1.° *Baquettes etc.* (*Zedelijke klei-*

nigheden) die gedurende eenigen tijd veel opgang maakten; maar een nader onderzoek deed weldra bespeuren, dat het slechts kleinigheden waren: de bedekte scherts, het lievelings-zwak des schrijvers, heerscht er in tot walging toe; daarenboven komen er eenige in voor, die zeer ten onregte *zedelijke* worden genoemd. — 2.° *La noblesse etc.* (De handeldrijvende adel), een thans bijna geheel vergeten stukje, en dat echter, zegt men, de aanleiding tot eene wet was, welke men aan de beroemde handeldrijvers gaf. 3.° *De la prédication* (Over de leerrede), een werk van eenen boertenden zwetser, dat niet zou laten vermoeden, dat COYER een priester was. Hij wil hierin bewijzen, dat het onnoodig is te prediken; alsof, om de menschen te verbeteren en te onderwijzen, beuzelachtige kleinigheden meer afdeden, dan de *Leerreden* van BOURDALOUE en MASSILLON. Deze drie werken zijn te zamen in 2dl.ⁿ in 12.mo uitgegeven. 4.° *Histoire etc.* (Geschiedenis van JOANNES SOBIESKI), 1761, 3dl.ⁿ in 12.mo bijna in den smaak der *Beuzelingen*, op eene der hoogheid der geschiedenis min waardige wijze, en vol gewaagde verzekeringen en gevaarlijke grondstellingen geschreven. 5.° *Voyage etc.*

(*Reis door Italië en Holland*), 1775, 2 dl.ⁿ in 12.° De Abt COYER had, minder als een grondige onderzoeker, dan als een ligtzinnige franschman, die op alles eenen oppervlakkigen blik werpt, en aanstonds eenige met de veranderlijkheid van zijnen geest zijne luimen en zijne inborst overeenkomende aanmerkingen maakt, deze landen doorgereisd, hetgeen den abt VOISENON deed zeggen: *hij heeft gereisd en is teruggekomen, en zou wel doen weder te vertrekken.* 6.° *Nouvelles observations etc.* (Nieuwe onderzoekingen over Engeland), 1779, in 12.mo Men twijfelt of dezelfde wel nieuw zijn, wjl het *het Londen van den Heer GROSLEY* is, verkort en omgewerkt, op eenige aanmerkingen na, vol nieuwe uitdrukkingen en gemaktheid van geest. De abt COYER had, ondanks zijn gewaad, smaak voor de nieuwe wijsbegeere genomen; men bemerkt hetzelfde zonder moeite in zijne werken. Nooit is het hem gelukt in de akademie van *Parijs* aangenomen te worden; maar tot schadevergoeding werd hij in die der *Arcades te Rome*, en in de koninklijke Societeit van *Londen* opgenomen.

COYVEL (NATALIS), een schilder, in 1629 te *Parijs*

geboren, zoon van eenen burger van *Cherbourg*, maakte, onder den beroemden **VOUET**, snelle vorderingen in de schilderkunst, voor welke hij eenen bepaalden aanleg had. Tot bestuurder der fransche school te *Rome* benoemd zijnde, nam hij met eenen luister, die zijner natie tot eer verstrekte bezit van dezen post. Zijn zoon **ANTONIUS COYPEL**, slechts twaalf jaren oud, volgde zijnen vader op deze reis. De Italianen bewonderden de buitengewone verdienste van den eenen, en de groote verwachtingen, die de andere gaf. Deze beroemde kunstenaar, die nog met zijn 78.ste jaar de groote stukken op waterkalk schilderde, die op het hoofd-altaar der Invaliden zijn, overleed in 1707. Zijne voornaamste schilderstukken zijn in de kerk van *Onze lieve Vrouw* in het *Palais Royal* in de *Tuileries*, in de *oude Louvre te Versailles*, te *Trianon*. Zijne overige schilderstukken zijn **SOLON**, **TRAJANUS**, te *Versailles*, **ALEXANDER SEVERUS**, **PTOLOMEUS PHILADELPHUS**, aan het koninklijk Museum te *Parijs*. De opneming ten hemel der *H. Maagd*. De kunstenaars, die de gelukkige zamenstellingen, eene fraaije natuurlijke verbeelding, eenen goeden smaak voor teekening met een bewonderlijk koloriet gepaard, beminnen,

kunnen zijne stukken beoefenen.

COYPEL (ANTONIUS), zoon van den voorgaande, in 1661 te *Parijs* geboren, bezat eenen zeer gelukkigen aanleg voor de schilderkunst, vormde zich te *Rome* naar de meesterstukken die aldaar schitteren. Wegens zijne verdienste werd hij door **MONSIEUR**, eenigste broeder van **LODEWIJK XIV**, tot deszelfs eersten schilder verkozen. De koning van *Frankrijk* droeg hem, in 1714, den post van opziener der schilderijen en teekeningen van het hof, als mede dien van bestuurder der akademie op. De hertog van *Orleans*, regent van het rijk, liet, **COYPEL** in 1716 tot eerten schilder van **LODEWIJK XV**. benoemen, en het volgende jaar tot den adelstand verheffen. Deze zelfde vorst, slechts hertog van *Chartres* zijnde, wilde een leerling van dien grooten meester zijn. De meester droeg aan zijnen kweekeling twintig verhandelingen op, vol lessen, die door voorbeelden en voor al door die der bekwaamste schilders gestaafd werden. Deze *Redevoeringen* kwamen, in 1721, te *Parijs* in 4.to in het licht. **COYPEL** verstond het dichterlijke zijner kunst meesterlijk, vond gemakkelijk en drukte gelukkiglijk de driften der ziel uit. De volgende schilder-

stukken strekken hem tot eer: 1.º *CHRISTUS in den tempel onder de leeraars*. 2.º *Het oordeel van SALOMON*. 3.º *Athalia* (beide in het Museum te *Versailles*). 4.º *DEMOCRITUS*. Ook heeft hij twee zeer uitmuntende gravures nagelaten als: een *Ecce Homo* en *DEMOCRITUS*, welk laatste naar zijne schilderij bewerkt is. Zijne samenstellingen zijn edel, zijne hoofdhoudingen beval- lig. Hij overleed, in 1722, te *Parijs*.

COYPEL (NATALIS NICOLAAS), broeder van den voorgaande, muntte uit door naauwkeurigheid, sierlijkheid, bevalligheid en door eene gelukkige navolging van het voortreffelijkste, wat de natuur oplevert; en zou door zijne vlugge oplegging der kleuren, zijn frisch penseel, de rijkdom zijner samenstellingen zijne broeders overtroffen hebben, zoo niet de dood hem, den 14 December, 1735, in den ouderdom van 43 jaren, aan de gevolgen van eenen slag aan het hoofd, welken hij zich zelven toegebracht had, van deze wereld had wegge- ruikt.

COYPEL (KAREL ANTONIUS), te *Parijs* in 1752 in den ouderdom van 58 jaren overleden, was de zoon van ANTONIUS en toonde zich de fa-

milie waardig, waaruit hij sproot. De posten van eer- sten schilder des konings, en des hertogs van *Orleans* en van bestuurder, der koninklijke akademie van schil- der- en beeldhouwkunde, die hij eervol en tot aan zijnen dood heeft waargenomen, zijn daarvan de sprekendste bewijzen. Hij schreef daarenboven zeer wel. Behalve onderscheidene *Akademische Verhandelingen*, welke men in den *MERCURE de France* van 1752 vindt, had hij onderscheidene tooneelstukken zamengesteld, maar dit alles komt in geen vergelijk met zijne schilderachtige werken, die om derzelve juistheid, verscheidenheid, edele uitdrukking, schitterend kolo- riet enz. bewonderd worden.

COYSEVOXE (ANTONIUS), een Lyoneesch beeldhouwer, in 1640 geboren, in 1720 overleden, begaf zich in den ouderdom van 27 jaren naar den *Etzas*, om het paleis van *Saverne* van den Kar- dinaal van *FURSTEMBERG* te versieren. In *Frankrijk* te ruggekeerd, werd hij kanselier der Akademie van schilder-en-beeldhouwkunde, werkte aan onderscheidene borstbeelden van *LODEWIJK XIV*, en aan andere stuk- ken voor de koninklijke ge- bouwen. Even zoo bevallig als verheven, natuurlijk en edel, nam zijn beitel het

karakter der verschillende figuren aan, welke hij moest voorstellen. Een eenvoudig uiterlijk, eene angstvallige regtschapenheid, eene, bij uitstekende talenten, zeldzame zedigheit, deden hem evenzeer beminnen als zijne voortbrengselen hem deden bewonderen.

COZZA (LAURENTIUS), werd den 31 Mei 1654 te *Bolsena* in het diocees *Montefiascone* geboren. In den ouderdom van 15 jaren ging hij in de orde der minderbroeders Observantijnen, waarbij hij onder den naam van *Pater FRANCISCUS LAURENTIUS van den heiligen LAURENTIUS* is bekend geweest. Hij onderwees de wijsbegeerte in een klooster zijner orde te *Napels*, en de Godgeleerdheid in die van *Viterbo* en *Rome*. Hij was overste van het klooster van *Viterbo*, toen *URBANUS SACHETA*, toenmaals Bisschop dier stad, hem tot deszelfs biechtvader en godgeleerde verkoos. Na de aanzienlijkste posten zijner orde te hebben bekleed, werd hij eindelijk tot algemeen Overste verkozen. In 1713 bragt hij veel toe tot de vereeniging van den Griekschen patriarch van *ALEXANDRIË* met de Roomsche kerk. Hij genoot de achting en toegenegenheid aller paussen, onder welker bestuur hij leefde, en tot belooning zijner diensten, verhieft BE-

NEDICTUS XIII hem den 9 December 1726 tot het purper onder den titel van den heiligen *LAURENTIUS*, dien hij later in dien van de heilige *MARIA* veranderde. Met roem nam hij het voorzitterschap van verscheidene pauselijke congregatiën waar, en overleed den 18 Januarij 1729, betreurd, door al degenen, welke het tooneel zijner deugden gesticht had, en voornamelijk door den heiligen Vader, die bij zijne uitvaart wilde tegenwoordig zijn, welke hij met grooten luister deed vieren. Men kent van dien prelaat: 1.º *Vindiciæ areopagitæ*, 2 dl.ⁿ — 2.º *Commentaria historico-dogmatica ad librum de hæresibus, sancti Augustini*. — 3.º *Dubia selecta de confessorio sollicitante*. — 4.º *Historico polemica schismatis Græcorum*, 4 dl.ⁿ — 5.º *De jejuniis tractatus dogmatico-moralis*, en vele andere werken.

COZZANDUS (LEONARDUS), een monnik der zeventiende eeuw, in het oude fransche gewest *Bresse* geboren, is de schrijver van verscheidene werken, die zijner kunde tot eer verstreken. 1.º *De magisterio antiquorum philosophorum*. — 2.º Eene verhandeling *De plagio*. — 3.º Eene andere: *EPICURUS expensus* genaamd. Er straalt in deze werken vele geleerdheid door, en er ko-

men zeer oordeelkundige aanmerkingen in voor.

CRAANEN (THEODORUS), een Hollandsche arts, in 1688 overleden, eerst raadplegend geneesheer van FREDERIK WILLEM, keurvorst van *Brandenburg*, is de schrijver van onderscheidene schriften over zijne kunst, afzonderlijk gedrukt, en, daarna in 1689, te *Antwerpen*, in 2 dl.ⁿ in 4.to gezamenlijk in het licht gegeven. Dezelve zijn minder belangrijk, door de uitgebreidheid der kundigheden des schrijvers, dan door het zonderlinge zijner gevoelens, waarvan het stelsel van DESCARTES den onveranderlijken grondslag uitmaakt.

CRABBE (PETRUS), een Franciscaner geestelijke, te *Mechelen* geboren, en, na tot de eerste bedieningen zijner orde verheven te zijn, aldaar in 1553, in den ouderdom van 83 jaren, overleden, heeft geschreven: eene *Verzameling der Concilien, Keulen*, 2 dl.ⁿ in fol.; hij is de tweede uitgever der *Concilien*, de eerste was JACOBUS MERLIN. Deze eerste verzamelingen bevatten eene menigte valsche acten, die de scherpzinnigheid der oordeelkundigen der 17.^e eeuw heeft weten aftezonderen van de echte.

CRABBE (GEORGIUS), de beste volksdichter onder de nieuwere van *Engeland*, in 1754 te *Altborough* in *Suffolk* geboren. Hij was voor de geneeskunde bestemd, maar weldra ontwaakte in hem de neiging voor de dichtkunde, die op eene vrij bijzondere wijze door den grooten lust zijns vaders voor de proza opgewekt was. Deze was gewoon, om uit alle dagbladen de verzen als nuttelooze bijlagen, uit te snijden, welke de jonge opnam en van buiten leerde. Bijzonder spoorde hem zijn gedicht »*op de hoop*» aan, waardoor hij eenen prijs behaalde. Zijne eerste gedichten, waarvan het grootste beschrijvende: *The Village* 1782, vonden bijval. Daarna legde hij zich echter op de godgeleerdheid toe, en scheen, sinds hij eene rijke pastorij met prebenden bekomen had, niet meer genegen voor de dichtkunde; eerst na eene twintigjarige rust verscheen in 1807 zijn groot beschrijvende gedicht: *The Borough*, en later de »*Thales of the Hall*» in het licht.

CRABETH (FRANCISCUS), een Vlaamsche schilder der 16.^e eeuw, in 1548 te *Mechelen* overleden, volgde de wijze van schilderen van QUINTINUS MESSIS en van LUCAS VAN LEYDEN. Het

klooster der recolet-monniken van *Mechelen* bezat eertijds eenige onderwerpen uit het *Lijden* welke door dien kunstenaar in waterverw, vrij wel uitgewerkt waren.

CRABETH (DIRK en WOUTER), broeders en vermaarde glasschilders der 16.^e eeuw. Eenigen zeggen, dat zij in *Duitschland*, anderen in *Frankrijk* geboren zijn; maar hunne nakomelingen verzekeren, dat zij uit *Holland* waren. WILLEM TOMBERG, een glasschilder te *Gouda*, zegt dat zij de eerste beginselen hunner kunst van eenige Monniken geleerd hebben. WOUTER deed, gelijk men zegt, eene reis door *Italië* en *Frankrijk*, gewoon zijnde om in elke plaats, welke hij door trok, een geschilderd glas als een proefstuk zijner kunst, achter te laten. Deze WOUTER wordt door alle kunstkenner geoordeeld boven zijnen broeder uittemunten, vooral wat de teekening betreft. Hij zantte daarenboven uit in kunstig op te leggen en in helderheid, daar DIRK echter zijn werk wel zoo krachtig en sterk in zijne kleuren schilderde, zoo dat men van ouds zeide: hetgeen DIRK doet door zijne diepsels, werkt WOUTER uit door zijne verwen. Beiden waren zij ondertusschen groote meesters zoo in groot als klein werk en arbeidden met zulk eene

vaardigheid, dat het bijna ongelooftelijk schijnt; want gelijk uit de jaarteekening blijkt, leverde WOUTER, nadat hij zijn eerste glas van de koningin van *Saba*, voor de kerk van *Gouda*, in het jaar 1561 had afgemaakt, het jaar daarna het grootste glas, dat de hertogin MARGARETHA bekostigde, en hetwelk door haar aan de gemelde kerk geschonken werd. In het jaar 1564 leverde hij dat van CHRISTUS geboorte, en in 1566 dat, daar de Tempelroof van HELMONORUS in wordt voorgesteld, alles binnen den tijd van zes jaren, en nog vaardiger was DIRK in het werken: want hij maakte zes glazen in drie jaren, die van geene mindere grootte waren, dan die van zijnen broeder. Want in den jare 1551 maakte hij het glas, daar de dood van CHRISTUS op afgebeeld is, het jaar daarna de twee volgende, en in het jaar 1557 maakte hij drie glazen af, namelijk dat van den koning van *Spanje*, van JOANNES den boetprediker, en het doopen van den Moriaan door PHILIPPUS, zijnde alle zes de grootste in de kerk. Tien jaren daarna, in 1567 vervaardigde DIRK het glas, daar CHRISTUS op wordt voorgesteld de koopers en Wisselaars uit den tempel drijvende, en in 1571 zijn laatste (in deze kerk, te weten dat waarin JUDITH, wordt

verbeeld, HOLOPHERNES het hoofd afslande. Na dit glasraam heeft hij er geene meer voor de kerk van Gouda geschilderd. De oude lieden getuigen, zegt WILLEM TOMBERG, dat deze meesters kosten noch moeite spaarden, om wanneer zij eenige stukken maakt en ingezet hadden, en daarna eenig gebrek aan dezelve bevonden, die stukken daaruit te nemen, en op nieuw bij te werken. DIRK en WOUTER waren ofschoon broeders, zoo najvig op elkanderen ten opzichte hunner kunst, dat de eene voor den anderen zijne geheimen met alle mogelijke zorgvuldigheid verborgen hield; zoozeer, dat, wanneer de eene bij den anderen kwam om eenige onderrigting in deze of gene bijzonderheid, waarin hij wist, dat zijn broeder meer bedreven was, te vragen, hij gewoonlijk ten antwoord kreeg: ik heb het met vlijt gezocht en gevonden, doe gij ook zoo. DIRK bleef ongehuwd, maar WOUTER trouwde, en liet eenen zoon na, die naderhand burgemeester van Gouda werd.

CRAETH (ANDRIES), broeder van de twee voorgaanden, was een bekwaam glaszchilder en een leerling van JOANNES ZWART, die toenmaals zich te Gouda bevond, maar hij overtrof wel-

dra zijnen meester. Vervolgens ging hij naar *Frankrijk* en overleed te *Autun*.

CRAETH (WOUTER), kleinzoon van WOUTER was een vermaard schilder. Om in den grond zijne kunst te verstaan, bezocht hij *Frankrijk* en *Italië*, en na 13 jaren kwam hij naar Gouda terug, alwaar hij in 1628 in den echt trad. Men is noch met den tijd zijner geboorte noch met dien van zijnen dood bekend.

CRAETH, was omtrent het jaar 700, hertog van *Polen*, en wordt gehouden voor den stichter van *Krakau*, aldus naar hem genoemd. Men ziet nog zijne grafombe nabij de stad; het is eene vrij hooge kegelachtige spits, een kleine alleenstaande heuvel, die, zoo men zegt, door eene hand vol aarde, welke ieder soldaat zijns legers op zijn lichaam wierp, gevormd werd. (zie *TOMBES* in zijn *Aardrijkskundig woordenboek*.) In deze oude jaarboeken van het poolse volk zijn zeer vele duisterheden en onzekerheden.

CRAIG (NICOLAAS), CRAIGIUS te *Rypen* in 1541 geboren, werd in 1576 rector der school van *Koppenhagen*, twee jaren daarna huwde hij en reisde vervolgens door geheel *Europa*. Bij zijne terugkomst vond hij in zijn

huis twee kinderen, die hem niet aangingen. Hij ontdeed zich van dezelve alsmede van hunne moeder door zijn huwelijk te verbreken; maar dit geval belette hem niet te hertrouwen. Zijne genie voor de staatszaken verschaftte hem zeer vele gewigtige onderhandelingen, waarin hij den koning van *Denemarken*, die hem aanstelde, zeer wel voldeed, en overleed in 1602, palatende een zeer uitmuntend Latijnsch werk over het *gemeenebest der Lacedemoniers*, voor de eerste maal gedrukt in 1592, herdrukt te *Leijden*, 1670, in 8. vo; en de jaarboeken van *Denemarken* in 6 boeken, sedert den dood van *FREDERIK I.* tot het jaar 1550. Zij zijn beter geschikt om geraadpleegd dan om gelezen te worden. Men heeft dezelve in 1737 in fol. te *Koppenhagen* herdrukt.

CRAIG (THOMAS), een Schotsch regtsgeleerde, die door den koning van *Engeland* tot ridder gemaakt werd, overleed in 1608, en is de schrijver van eene geleerde *Verhandeling over de leenregten van Engeland en Schotland*, te *Leipzig* in 1716, in 4.º herdrukt, en van eene andere *over het opvolgingsregt in het koninkrijk Engeland*, in fol.

CRAIG (JOANNES), een Schotsch meetkundige, heeft zich eenen beroemden naam

verworven door een klein geschrift van 36 bladzijden, dat zeer zeldzaam is, en te *Londen* in 1699 gedrukt werd onder den titel van *Theologiae Christianae principia mathematica*. **JOANNES DANIEL TITUS** heeft hiervan eene nieuwe uitgave bezorgd, *Leipzig*, 1755 in fol. Dezelve is voorzien van eene geleerde voorrede over het Leven en de werken van **CRAIG**. Deze schrijver berekent hierin de kracht en de vermindering der waarschijnlijkke zaken. Hij stelt vooreerst dit zeer valsche grondbeginsel vast, dat al wat wij op getuigenis van menschen, die zich op ingevingen kunnen beroemen, of niet, gelooven, slechts waarschijnlijk is. Hij vooronderstelt vervolgens, dat deze waarschijnlijkheid altoos vermindert, naar mate men van den tijd verwijderd is, waarin de getuigen geleefd hebben, en door middel der algebraische berekeningen vindt hij, dat de waarschijnlijkheid der christelijke godsdienst nog 1454 jaren duren kan. Zij zoude na dit tijdstip niet meer bestaan, tenzij **J. C.** door zijne tweede komst deze verduistering voorkwam, even gelijk hij die der Joodsche godsdienst door zijne eerste voorgekomen is. De **abt HOUTEVILLE** heeft deze droomerijen, in zijne door de daadzaken bewezene christelijke

godsdienst wederlegd. Waarom zegt een latere schrijver zou bij voorbeeld de geschiedenis van JULIUS CÆSAR thans (minder geloofwaardig zijn of minder geloofd worden, dan ten tijde van HENDRIK IV., of van LODEWIJK XI. ? Integendeel wordt dezelve daar de oordeelkunde (*critique*) klarer en zekerder geworden is, nu ook niet meer onwederlegbaar. De christelijke godsdienst wordt door hare duurzaamheid zelve, door hare volharding, door hare wonderbare en menigvuldige zegepralen nog grondiger bewezen, dan zij het in de eerste eeuwen was. Indien (zoo als wij er niet aan twijfelen kunnen) dezelve nog roemrijk uit den tegenwoordigen crisis ten voorschijn komt, zoo zullen de daadzaken, die dezelve gevestigd hebben, eenen nieuwen graad van zekerheid bekomen.

CRAMAIL of CARMAIN (ANDREAS DE MONTLUC, graaf van), kleinzoon van den maarschalk van *Montluc*, werd veldmaarschalk en landvoogd van het Land *Foix*. Hij zou juist tot ridder der orden des konings van *Frankrijk* benoemd zijn geworden, toen hij, als deelgenoot aan de kuiperijen van mevrouw DU FARGIS tegen den kardinaal RICHELIEU, na den slag van

Dupes in 1630 naar de *Bastille* gezonden werd. Hij overleed in 1646 in den ouderdom van 78 jaren, slechts eene dochter nalatende, die zijne goederen in het geslacht van ESCOUBLEAU overbragt. Hij is de schrijver van het blijspel *proverbes* (*Spreekwoorden*), 1644, in 8.vo, daarna verscheidene malen herdrukt. Men schrijft hem ook toe: *de spelen van den onbekende*, eene verzameling van vrij platte beuzelachtige scherts, en de *Gedachten van den kluzenaar*.

CRAMER (JOANNES JACOBUS) den 24 Januarij 1673 te *Elgg* in het kanton *Zurich* geboren, maakte zich bekwaam in de Oostersche talen, en gaf onderwijs in dezelve te *Zurich* en te *Herborn*. Den 9 Februarij 1702 overleed hij in de eerstgenoemde stad. Zijne voor naamste werken zijn: 1.º *Exercitationes de ara exteriori templi secundi*, *Leyden*, 1697, in 4.º — 2.º *Theologia Israelis*, *Bazel*, 1699, in 4.º

CRAMER (JOANNES RUDOLF), broeder van den vorige werd in 1678 te *Elcan* geboren. Na den dood zijns broeders werd hij te *Zurich* hoogleeraar in het Hebreeuwsch, en vervolgens hoogleeraar der godgeleerdheid. Hij bekleedde verscheidene ande-

re eervolle posten en overleed in 1737. Er bestaat van hem: 1.° een aantal *godgeleerde Theses*, in het Latijn. — 2.° Verscheidene Latijnsche *Verhandelingen*. — 3.° Negen plegtige *Aanspraken*, en andere werken waarin men geleerdheid vindt.

CRAMER (JOANNES FREDE-RIK), hoogleeraar te *Duisburg*, raadsheer van den koning van *Pruissen*, en zaakbezorger voor dien vorst te *Amsterdam* was in de penningkunde ervaren en overleed in 1715 te 's *Gravenhage*. Men heeft van hem: 1.° *Vindiciæ nominis Germanici contra quosdam obtractatores Gallos, Berlijn*, 1694, in fol. Dit geschrift is vooral gerigt tegen deze strijdraag van den Jesuit BOUHOURS: *of een Duitscher een fraai vernuft kon zijn*. » Misschien echter, zegt zeker zeer verstandig schrijver, is deze vraag eervol voor de Duitschers, en moest niet wederlegd worden. Want is het wel waar, dat er een denkbeeld van wesenlijke verdienste bestaat, hetwelk met datgene wat men *fraai vernuft* noemt, verbonden is? Het schijnt overigens, dat thans de vraag van BOUHOURS geene plaats meer heeft, en dat *Duitschland* rijk is in *fraaije vernuften*. Maar het ware vernuft wordt aldaar naar

dezelfde mate zeldzamer. 2.° *Puffendorfi introductio ad historiam præcipuorum regnorum et statuum modernorum in Europa, Utrecht*, 1703, in 12.° Het zal niet noodig zijn te berigten, dat deze vertaling geen zeer zuiver latijn bevat, de titel toont het reeds genoeg aan. De Vertaler heeft de fouten van het oorspronkelijke, die hij in aanmerkingen had moeten te regt brengen, behouden.

CRAMER (GABRIEL), den 31 Julij 1704 te *Geneve* geboren, sedert zijn 19de jaar hoogleeraar der wiskunde, verwierf zich door zijne vorderingen in de wiskundige wetenschappen eenen naam in *Europa*, en overleed in 1752 te *Bagnols* in *Languedoc*, werwaarts hij gegaan was in de hoop om zijne gezondheid, door de werkzaamheid verzwakt, te herstellen. De wiskundigen hebben aan hem te danken: 1.° *Introduction à l'analyse etc. (Inleiding in de oplossing der algebraïsche kromme lijnen)*, *Geneve*, 1750, in 4.° Hij maakt gebruik van de oplossingsleer van DESCARTES, maar door dezelve meer te volmaken en op alle meetkundige kromme lijnen toe te passen. 2.° *De Uitgave* der werken van JACOBUS en JOANNES BERNOULLI, 1743, 6 dl.ⁿ in 4.° Deze verzameling werd zoo

zorgvuldig en scherpzinnig bewerkt dat de schrijver er de erkenning van alle meetkundigen door verdiend heeft. CRAMER was een leerling van JOANNES BERNOULLI. Men vindt eene vrij uitgebreide lijst van al zijne schriften in de letterkundige geschiedenis van *Geneve* door SENEBIER.

CRAMER (JOANNES ANDREAS), in 1723 te *Johstätt* bij *Annaberg* in het Saksische *Erzgebirge* geboren, was de zoon van eenen armen dorpspredikant, werd, nadat hij reeds verscheidene predikantsplaatsen bekleed had, in 1754 op de aanbeveling van KLOPSTOCK, *Eerste Hofprediker* en *Konsistoriaalraad* van den koning FREDERIK V. te *Kopenhagen* en in 1765 hoogleeraar der godgeleerdheid, en bekwam aldaar den bijnaam van *Eye-gode* (de geheel goede). De revolutie, die den graaf STRUENSEE op het schavot bragt, veroorzaakte hem ook vele onaangenaamheden, zoo dat in 1771 de benoeming tot superintendent naar *Lubeck* hem juist van pas kwam. Maar reeds in 1774 werd hij eervol als prokanselier naar *Kiel* beroepen en 10 jaren daarna tot kanselier en curator der Universiteit aangesteld. Hij overleed in 1788 met den roem van eenen grooten geleerde, goeden dichter, vruchtbaren

schrijver en eenen voortreffelijken kansel-redenaar, alsmede van eenen man van eene edele inborst. Zijn zoon KAREL FREDERIK in 1752 te *Quedlenburg* geboren, was mede een voortreffelijk schrijver en een vriend der jeugd van BURGER, VOSS, HOLTY enz. met welken hij in *Göttingen* studeerde. Zijne verkleefdheid aan de fransche revolutie noodzaakte hem *Kiel*, waar hij den post van hoogleeraar bekleedde, te verlaten, hij ging naar zijn geliefkoosd *Frankrijk*, en zette zich in 1796 als boekhandelaar en boekdrukker te *Parijs* neder, verloor hier echter al zijne bezittingen, moest zich zelfs verwijderen, en overleed in 1807 kort na zijne terugkomst. Het bevalligste zijner werken is: *Brieven van TELLOW aan ELIZE*.

CRAMER (KAREL GOTTLÖB), een der vruchtbaarste duit-sche romanschrijvers, in 1758 te *Pödelitz* bij *Freiburg* aan de *Unstrut* geboren, was geplaatst aan de akademie te *Dresigarke*. Zijne werken, waaronder: ERASMUS SCHLUCHER, zijn te veel naar den toenmaligen tijdgeest met platte uitdrukkingen vermengd, dan dat zij voor klassisch kunnen doorgaan. Hij overleed in 1817.

CRAMER (JACOBUS), werd in 1740 te *Groningen* geboren en begaf zich al vroeg naar *Rome*, alwaar hij zijne studiën in de Godgeleerdheid met zoo veel roem volbragt, dat hij zelfs den doctoralen hoed ontving. Hij muntte ook bijzonder uit in de wijsbegeerte, en sprak onderscheidene talen. Zeer godvreezend zijnde, was hij tot de Herderlijke waardigheid bevorderd, ook een ijverig zielzorger. Na in 1768 de priesterlijke wijding te hebben ontvangen, werd hij tien jaren later tot zijne eerste en eenigē Herderlijke standplaats, het Meisjes-Weeshuis te *Amsterdam* bevorderd. In 1811 werd hij, na het overlijden van den Hoogwaardigen Heer HERMANUS FRANCISCUS TEN HULSCHER, tot Aartspriester van *Holland*, *Zeeland* en *West-Vriesland* benoemd, ook voerde hij tevens den titel van *Proto-Notarius Apostolicus*. Met roem bestuurde hij het gedeelte der *Hollandsche* zending zijner zorge toevertrouwd. Onder zijn Aartspriesterschap werd de *Theologische* kweekschool te *Warmond* van den grond af nieuw opgebouwd, en kwam het gesticht van *Boetvaardigheid*, waarin afgedwaalde meisjes of ook wezen, die om hare vergevorderde jaren in het *R. C. Maagdenhuis* niet kunnen opgenomen worden, verzorgd

worden, te *Amsterdam* tot stand. De Aartspriester CRAMER overleed den 9 Maart 1824 in het *Maagdenhuis* te *Amsterdam*. Zijn karakter was innemend en vriendelijk, doch tevens ferm en onverzettelijk. Zijne nagelatene boekverzameling, heeft hij aan het Seminarie te *Warmond* gelegateerd. Men heeft aan hem de volgende werken te danken: 1.° *Regtmaticheid van het Formulier van ALEXANDER VII.*, *Amsterdam*, 1783, in 8. vo — 2.° *Cathechismus of Christelijke Leering voor de Catholieke Jeugd*, *Amsterdam*, 1797, in 8. vo — 3.° *Meditationes ad usum Sacerdotum et Clericorum*, *Amsterdam*, 1800, in 12. mo — 4.° *De Weg des Hemels. Meditatie over de eeuwige Waarheden door den zaligen P. LEONARDUS A PORTO MAURITIO*. Uit het *Italiaansch* vertaald, *Amsterdam*, 1804, in 12. mo — 5.° *De eeuwige Zaligheid. betracht in zeven Meditatie*, *Amsterdam*, in 8. vo; waarvan in 1810, reeds de 3. e uitgave bestond.

CRAMMER, of CRANMER (THOMAS), den 2 Julij 1489 te *Oslacton* in het graafschap *Nottingham* geboren, stamde af van eene dier *Normandijnsche* familiën die in *Engeland* den koning WILLEM de Veroveraar dienden, en gaf eenigen tijd met goed

gevolg onderwijs aan de universiteit van *Cambridge*. Een huwelijk, waarom hij uit die school verdreven werd, begon hem berucht te maken; en de echtscheiding van HENDRIK VIII. deed alle oogen op hem vestigen. Hij was de eerste, die in 1530 tot derzelve verdediging schreef. Zijn vrij slecht, maar voor eenen vorst, die eenen afkeer van zijne vrouw had, zeer dienstig boek, verschafte hem de gunst des konings. HENDRIK zond hem naar *Rome* om hier de geoederen te bewegen tot het goedkeuren van de ontbinding zijns huwelijks. Hij wist aan dit hof, zoo wel te veinzen, dat Paus CLEMENS VII., hoewel door zijn gedrag en zijne werken tegen hem ingenomen, hem tot Hoogstdezelfs Pœnitentiaris benoemde. Hij ging vervolgens naar *Duitschland*, waar hij heimelijk met de zuster van den door zijne ongestadigheden beruchten minister OSIANDER in den echt trad. Toen hij Aartsbisschop van *Kantelberg* geworden en daarna langen tijd het werktuig der hartstogten van HENDRIK geweest was, deed hij door de Engelsche geestelijkheid het huwelijk van dien vorst met CATHARINA van *Arragon* voor nietig verklaren, keurde de echtverbintenis met ANNA VAN BOULEN goed en schaamde zich niet deze nieuwe ko-

ningin bij hare intrede in *Londen* te vergezellen. Door zijn voorbeeld maakte hij meer afvalligen, dan door al zijne redeneringen. Verscheidene burgers werden ter dood veroordeeld, wyl zij het kerkelijk oppergezag van HENDRIK niet wilden erkennen: CRAMMER, de aanstoker der moordtooneelen, voorzag niet, dat hij ook eens op een schavot zou omkomen. In het begin der regering van koningin MARIA, werd hij als een verrader en een bloeddorstige ketter gevangen genomen; zwoer, in de hoop zijn leven te redden, zijne ketterij af; maar MARIA veroordeelde hem niet te min in 1556 om te sterven. Nu herriep hij zijne afzwering en verklaarde op den brandstapel, dat hij als Lutheraan stierf. De Protestanten hebben even zoo veel goeds van dien kruipenden kerkvoogd gezegd, als de Catholijken kwaad. » Maar welk een man; volgens BOSUET, is een Bisschop, die, op denzelfden tijd, een Lutheraan, in stilte gehuwd, tot Aartsbisschop gewijd, volgens het Roomsche pontifikaal aan den Paus onderworpen was, wiens gezag hij verwenschte, die de Mis las zonder er aan te gelooven, en magt gaf om dezelve te lezen! » Zoodanig is echter de man, welken BURNET voorstelt als eenen ATHANASIUS, en eenen CYRILLUS:

zoo zeer verblindt de partijgeest de oogen, en zoo gevaarlijk is het, als een wederleggende sektaris, zich met het geschiedkundige bemoeit. De zwakheid van CRAMMER evenaarde zijne woede en zijne ongeregeldeheid. » Hij werd Catholijk, zegt zeker oordeelkundig schrijver, om het leven te behouden, en stierf als Protestant om zich over hen te wreken, welke hem hetzelfde geweigerd hadden." Het is valsch dat hij, *alvorens zich op den brandstapel te begeven, de hand liet afbranden, waarmede hij zijne afzwering ondertekend had.* Hij was geboeid en aan den brandstapel gebonden, en kon bij gevolg niet wachten met zich er op te begeven totdat zijne hand afgebrand was; dit is een sprookje door BURNET uitgevonden. CRAMMER heeft geschreven: 1.° *De noodzakelijke overlevering aan den Christen.* — 2.° *Verdediging van de ware en Catholijke leer van het Sacrament des ligchaams en bloeds van J. C., in het Latijn, Embden, 1557, in 8.°; en verscheidene andere werken in het Engelsch en in het Latijn.*

CRAMOISY (SEBASTIAAN), een boekdrukker te *Parijs*, onderscheidde zich door eene groote bekwaamheid in zijne kunst. Men droeg hem het

bestuur op over de drukkerij van het *Louvre*, die op nieuw door de zorgen van den kardinaal DE RICHELIEU opgericht was. Zijne uitgaven waren niet zoo fraai noch zoo nauwkeurig als die der ETIENNES, MANUTIUSSEN, PLANTINS en FROBENS, maar na de meesterstukken, dezer beroemde drukkers, kunnen zij eene eervolle plaats innemen. Hij overleed te *Parijs*, in 1669. De naamlijst zijner uitgaven is meer dan eens door hem en zijnen kleinzoon, die hem in het bestuur der koninklijke drukkerij opvolgde, gedrukt.

CRANEVELD (FRANCISCUS), raadsheer in den grooten raad van *Mechelen*, geboren te *Nijmegen*, uit een oud adellijk geslacht. Na zich in het burgerlijke regt geoefend te hebben, werd hij te *Leuven* doctor, te *Brugge* Pensionaris en door den keizer, tot raadsheer, ter bovengemelde plaatse, aangesteld. Hij overleed den 4 October 1564.

CRANTOR, een grieksch wijsgeer en dichter te *Solos* in *Cilicië*, geboren, werd een ijverige verdediger der leer van PLATO, en de eerste die dezelve verklaarde: HORATIUS stelt hem in het verkondigen der zedeleer naast CHRYSIPPUS, MELIUS CHRYSIPPO et CRANTOR; maar indien hij niet beter

gemoraliseerd heeft dan CHRYSIPPUS (zie dat artikel), dan moet men geen groot denkbeeld van zijne lessen vormen. Het is waarschijnlijk dat hij even gelijk alle wijsgeeren, die op eigen gezag en zonder vaste grondbeginselen leeren, goede en slechte, ongerijmde en met de rede strookende dingen zal gezegd hebben. Hij overleed in geenen zeer hoogen ouderdom aan de waterzucht, nalatende verscheidene werken, die wij niet meer bezitten, onder anderen een boek *Over de vertroosting*, dat men op hoogen prijs stelde. Eenige kunstregters beweren, dat het getiteld was *over de rouw (de luctu)*, daar zij zich grondden op eene plaats van *Dionysius Lactertius*, die zegt: *Men bewondert voor al zijn boek over de rouw*, ook zegt CICERO: *Legimus omnes Crantoris, Veteris academici, De luctu*. Hij geeft er vervolgens een denkbeeld van dat een weinig vleijend schijnt. Hij bloeide omtrent het jaar 315 voor J. C.

CRANTZ — Zie FISCHET.

CRAON (PETRUS DE), heer van *la fertè-Bernard* en van *Sablé*, zoon van WILLEM DE CRAON, bijgenaamd *de Grootte*, stond in naauwe vriendschap met LODEWIJK VAN ANJOU, die toenmaals in I-

talie was. Deze vorst zond hem naar *Frankrijk*, om geld en hulpbenden te halen; maar in plaats van zijnen last ten uitvoer te brengen, gebruikte hij de sommen, die hem toevertrouwd waren, om zich met de hovelingen van *Venetië* aan buitensporigheid over te geven. De hertog van *Anjou* die langen tijd zonder tijding te bekomen gewacht had, overleed van hartzeer. De hertog van *BERRY* bedreigde den trouwelozen gezant om hem ter dood te doen brengen; maar zijne geboorte en schatten reddden hem het leven. CRAON maakte zich berucht door eene nieuwe misdaad, die het aandenken aan de vroegere wederopwekte. Bij den hertog van *Orleans* was hij in ongenade geraakt: hij verbeeldde zich dat de connestabel CLISSON hem belasterd had, en wilde hem in 1391 op H. Sacramentsdag aan het hoofd van een twintigtal booswichten vermoorden; de connestabel overleed echter niet aan zijne wonden, maar vervolgde zijnen moordenaar, welke bij den hertog van *Bretagne* zijne toevlugt nam, die hem ontvangende zeide: Gij hebt op denzelfden dag twee fouten begaan, de eerste, den Connestabel aangerand, en de andere hem gemist te hebben. De bezittingen van den moordenaar werden ver-

beurd verklaard en aan den hertog van *Orleans* gegeven, zijn paleis in een kerkhof veranderd, en zijne kasteelen omvergehaald. Voor dezen moord had hij van koning **KAREL VI.** verkregen, dat men biechtvaders aan de misdadigers, die ter strafplaats gingen zoude toestaan. **RICHARD II.** koning van *Engeland* verzocht eenigen tijd daarna voor hem genade en bekwam dezelve. **CRAON** keerde aan het hof terug, betoonde zich hier onbeschroomd, terwijl **CLISSON**, die zich omtrent den staat zoo verdienstelijk had gemaakt, uit hetzelfde verbannen werd. De geschiedschrijvers van *Frankrijk* maken geene melding van den tijd, waarop **CRAON** overleden is.

CRAPELET (KAREL), boekdrukker te *Parijs*, in 1762 bij *Chaumont* in *Bassigni* geboren en in 1809 overleden, maakte zich beroemd door de werken, die van zijne persen kwamen, en die wegens de nauwkeurigheid der teksten, de netheid en sierlijkheid van druk merkwaardig zijn. De meeste vignetten, die hij gebruikte, werden naar zijne teekeningen gemaakt; en zijn naijver met de beroemde **DIDOTS** hebben niet weinig bijgedragen tot de snelle vorderingen der boekdrukkunst in *Frankrijk*. Van het groot aantal uitgaven

die hij in het licht gegeven heeft, zullen wij aanhalen: 1.° *Fabelen van LA FONTAINE*, 1796 — 2.° *De lotgevallen van TELEMACHUS* 2 dl.ⁿ, in 8.vo — 3.° *De Jaargetijden van THOMPSON*, 1796, in 8.° — 4.° *Natuurlijke geschiedenis der pimpelmeezen en vogelen van het paradijs*, 1802, in fol. of 2 dl.ⁿ in 4.to — 5.° *Geschiedenis over het kanaal van het zuiden*, 1804, 2 dl.ⁿ in 4.to — 6.° *Natuurlijke geschiedenis der vogelen van Noord Amerika*, 1807, 2 dl.ⁿ in fol.

CRAPONE of **CRAPONNE (ADAM DE)**, een edelman van *Provence* in 1519 te *Salon* geboren, legde in 1558 het Kanaal aan, dat naar zijnen naam genoemd wordt en zich van de *Durance* tot *Arles* uitstrekt. Hij had ook ondernomen om de twee zeeën in *Frankrijk* te vereenigen, welk ontwerp eerst onder **LODEWIJK XIV.** ten uitvoer gebragt werd, hoewel **HENDRIK II.**, hem opzigtters bezorgd had om dit gewigtige werk te ondernemen. **CRAPONNE** verstond in den grond de vestingbouwkunde. Toen **HENDRIK II.** hem naar *Nantes* in *Bretagne* gezonden had om een kasteel, dat men op eenen slechten grond had beginnen te bouwen, te verwoesten, werd hij door de voornaamste ondernemers in den ouderdom van 40 ja-

ren vergiftigd.

CRAS (HENDRIK KONSTANTIJN), een Hollandsch regtsgeleerde in 1739, te *Wageningen*, in de provincie *Gelderland*, geboren, onderwees de regtsgeleerdheid en de wijsbegeerte te *Leijden*, werd in 1771 benoemd, om aan het Atheneum te *Amsterdam* eenen leeraarstoel van het Romeinsche en het hedendaagsche regt te bekleeden, en overleed in 1820, als lid van het Hollandsche instituut, in die stad. Men heeft aan hem te danken: *Verscheidene Verhandelingen* over staatkundige en regtsgeleerde zaken, die in verscheidene verzamelingen, als ook in eenige stukken, onder eenen verkloemden naam, van 1795 tot 1807 uitgegeven, zijn opgenomen.

CRASSET (JOANNES), een Jesuit te *Dieppe*, geboren, en in 1692, in den ouderdom van 74 jaren overleden, gaf verscheidene godvruchtige werken in het licht, onder welke men onderscheidt: *Méditations pour tous les jours de l'année* (*Overwegingen voor al de dagen des jaars*), een bondig werk, vol zalving. Hij heeft ook eene geschiedenis van *Japan* enz., 2 dl.ⁿ, in 4.to te *Parijs* in 1715 uitgegeven, nagelaten. De acten der Martelaren zijn daarin zeer wijdloopig ver-

handeld; en dit is een der bijzondere redenen, waarom men aan hetzelfde de voorkeur geeft boven het werk van pater CHARLEVOIX. Nog heeft hij uitgegeven: *Dissertation sur les oracles des Sibylles* (*Verhandeling over de godspraken der Sibyllen*), *Parijs*, 1678; dezelve werd door JOANNES VAN DER MARK, eenen Protestant, aangerand. Pater CRASSET liet zijne *Verhandeling*, in 1684, in 8.vo herdrukken, en voegde er een antwoord bij op de kritiek van J. VAN DER MARK. Zijne stichtende werken zijn veel gelezen geworden, en zouden zonder de onverschilligheid der eeuw ten opzichte van al wat de Godsdienst betreft, nog gelezen worden.

CRASSO (JULIUS PAULUS), een geneesheer van *Padua*, beoefende niet minder de talen en de fraaije wetenschappen dan zijne kunst, en overleed in 1574. Wij bezitten van hem: eene *Latijnsche vertaling* der werken van ARETAEUS, en van verscheidene andere oude Grieksche geneesheeren, die hij getrouw en zelfs met sierlijkheid vertaald heeft.

CRASSO (LAURENTIUS), een Italiaan, is de schrijver der *Eofspraken op de geleerde mannen van Venetië*, 2 dl.ⁿ in 4.to welk werk in 1666 werd uitgegeven, zeldzaam

is en veel gezocht wordt, hoewel er eenige misstellingen in gevonden worden. Volgens BRUNI heeft CRASSO het gebruik der heldendichten ingevoerd; in navolging van OVIDIUS, schreef hij er acht, waaronder er een is: *ADAM aan EVA*. Men stelt zijne Geschiedenis der Grieksche dichters en van hen welke in Grieksche dichtmaat geschreven hebben, 1678, in fol., op hoogen prijs.

CRASSOT (JOANNES), te *Lan-gres* geboren, hoogleeraar der wijsbegeerte aan het Collegie *Saint-Barbe* te *Parijs*, den 14 Augustus 1616 overleden, maakte zich onder de geleerden bekend, door eene *Logica* en eene *Physica*, goed voor zijnen tijd, en onder de *Parijsche* botmuilen door de bekwaamheid om zijne lange ooren opterigten, en dezelve naar welgevallen te laten zakken. Het is de Abt DE MORELLES, die ons deze bijzonderheid in zijne *Gedénkschriften* mededeelt.

CRASSUS (PUBLIUS LUCINIUS), een Romeinsche regtsgeleerde, uit het beroemde geslacht van CRASSUS, dat verscheidene *Consuls* heeft opgeleverd, werd in het jaar 131 vóór J. C. tot het Opperpriesterschap verheven. Aan het hoofd van het Romeinsche leger, dat tegen ARISTONICUS bestemd was,

trok hij naar *Azië*; maar hij werd in eenen grooten veldslag overwonnen, en door de *Traciërs*, die in soldij van ARISTONICUS stonden, gevangen genomen. Daar CRASSUS, den soldaat, die hem vervoerde, beleedigd had, werd hij door een' dolksteek gedood en te *Smyrna* begraven. Hij had zijne waardigheid van Opperpriester verlaten, om het bevel over de legers te voeren; hetwelk toenmaals zonder voorbeeld was.

CRASSUS (MARCUS LICINIUS), uit hetzelfde geslacht als den voorgaande, dreef eerst handel in slaven. Hij bezat toenmaals slechts ontrent 300 talenten; maar daarna verwierf hij zoo groote schatten, dat hij voor het Romeinsche volk een publiek gastmaal aanrigtte, en aan ieder burger zoo veel tarwe uitdeelde, dat zij gedurende drie maanden er van leven konden. De ophrengst zijner bezittingen, toen hij tegen de Parthers optrok, bedroeg 7700 talenten. Volgens hem moest geen mensch voor rijk gehouden worden, indien hij niet zoo veel bezat, om een leger te onderhouden. De vrees voor de wreedheden van CINNA en MARIUS verplichtte hem naar *Spanje* te gaan, waar hij gedurende acht maanden in een hol verborgen bleef. Zoodra hij weder kon ten voorschijn ko-

men, bewees hij zijnen moed in den oorlog tegen de slaven, verdiende de eer van den kleinen zegetogt, werd in het jaar 71 vóór J. C. *Prætor*, en versloeg SPARTACUS, het hoofd der oproerige slaven. Het volgende jaar werd hij tegelijk met POMPEJUS consul, daarna censor; en oefende vervolgens met denzelfden POMPEJUS en CESAR eene soort van driemanschap uit. Deze vereeniging was enkel met den eerste van duur. Nadat CRASSUS andermaal consul geworden was, viel hem *Syrië* ten deel. Bij zijnen doortogt door *Judea*, plunderde hij de schatkist des tempels van *Jeruzalem*, nadat hij het *Heilige der Heiligen* (*Sancta Sanctorum*) was binnen getreden, waarin nooit ongezalfden kwamen, en nadat hij gezworen had, zich met eenen gouden balk, dien men hem aanbood te geven, om het overige te redden, tevreeden te stellen. Deze heiligschendende schraapzucht werd niet lang daarna gestraft; toen hij den oorlog tegen de Parthers ondernomen had, had hij in de verbeelding reeds al hunne schatten ingezwolgen, maar zijn leger werd geheel verslagen door SURENA, hunnen aanvoerder. Twintig duizend Romeinen bleven op het slagveld; en tien duizend werden gevangen genomen. De

overigen des legers ontsnapten het, door de duisternis begunstigd, maar werden door de Parthers vervolgd. CRASSUS, tot eene schikking uitgenoodigd, door den aanvoerder der vijanden, werd wegens een oproer der soldaten genoodzaakt, zich naar hem te schikken, en bemerkte niet lang daarna, dat het plan van SURENA was, hem levend gevangen te nemen. Hij stelde zich in staat van verdediging, en werd in het jaar 53 vóór J. C. met de wapenen in de hand gedood. De Parthers hieuwen hem het hoofd af, bragten hetzelfde aan ORODES hunnen koning, die gesmolten goud in deszelfs mond liet gieten, terwijl hij deze woorden zeide: *Verzadig u met dit metaal, waar uw hart onverzadelijk naar gedorst heeft.* » Zeer merkwaardig, zegt de Heer ROLLIN, of liever de voortzetter van zijn werk, is het treurige lot der twee Romeinsche veldheeren, die het eerste den eerbied, aan den tempel van *Jeruzalem* verschuldigd geschonden hebben. Sedert dat POMPEJUS zijne vermetele blikken op eene geduchte plaats heeft durven rigten, waarin nog nooit eenig onheilige getreden was, slaagde hij in niets meer, en eindigde eindelijk op eene ellendige wijze een niet roem en zegepralen overladen leven. CRASSUS

nog misdadiger, werd vroeger gestraft en kwam in hetzelfde jaar om het leven." Men kan aangaande deze overweging zien, de *Geschiedenis der Heiligschenders* door HENDRIK SPELMAN.

CRATERUS, een gunsteling van ALEXANDER den Grooten, en een mededinger van ANTIPATER, beviel door eene edele en majesteuse houding, door eenen verhevenen geest en eenen grooten moed den Macedonischen veroveraar. Na den dood van ALEXANDER werd hij gedood in eenen veldslag tegen EUMENES, die, hem ziende sterven, van zijn paard klom om hem de laatste pligten te bewijzen.

CRATERUS, een Athener, die de *Besluiten* van zijne medeburgers verzameld had, moet niet met den gunsteling van ALEXANDER verward worden. BAYLE zegt, met recht, dat het niet waarschijnlijk is, dat de vriend van dien held zich zoude verlaagd hebben om al de veroordeelingen van het volk zijns vaderlands te beschrijven: dat er tot dit werk eenen griffier vereischt wordt en geen krijgsman. De geleerden betreuren, dat dit werk niet tot ons gekomen is.

CRATES, een leerling van DIOGENES, den Cynischen wijsgeer, werd te Thebe in

Baëtie geboren; gaf zich vroegtijdig aan de wijsbegeerte over, en, om niet door wereldsche zorgen afgetrokken te worden, verkocht hij zijne goederen, en gaf derzelve opbrengst aan zijne medeburgers. Zoo verhaalt zulks ten minste ANTISTHENES en na hem DIOGENES LAËRTIUS. Anderen zeggen, dat hij dit geld bij eenen bankier bragt, onder voorwaarde, dat deze het aan zijne kinderen zoude geven, indien zij zinneloos waren, dat is, indien zij de wijsbegeerte verwaarloosden; en aan het publiek, indien zij dezelve beoefenden, want dan zouden zij niets noodig hebben. Men schrijft hem dit vrij zonderlinge tarief van uitgaven toe: "Men moet aan eenen kok tien mina's, aan eenen geneesheer een drachma, aan eenen vlejjer vijf talenten, damp aan eenen raadsman, een talent aan eene hofdame, en drie obolussen aan eenen wijsgeer geven." Als men hem vroegde, waartoe hem de wijsbegeerte diende: *om te leeren*, antwoordde hij, *zich met groenten te vergenoegen, en om zonder zorgen en gerust te leven*: mits de ijdelheid in het overige voorzag. In den zomer zeer dik en in den winter zeer ligt gekleed zijnde, onderscheidde hij zich in alles van de andere menschen; was wegens zijne onzindelijkheid onverdragelijk,

en naaide onbereide schapenvellen aan zijnen mantel; eene bijzonderheid, die, gevoegd bij zijne natuurlijke mismaktheid, van hem een soort van gedrogt maakte. ALEXANDER nieuwsgierig, om dezen *Cynicus* te zien, bood hem aan om *Thebe*, zijne geboortestad, weder op te bouwen. *Waarom dat?* antwoordde CRATES; *een andere ALEXANDER zou dezelve op nieuw verwoesten. De verachting des roems, de liefde voor de armoede verschaffen mij eene vaderstad: dit zijn goederen, die de fortuin mij nimmer ontnemen zal.* Deze wijsgeer had de beruchte HYPARCHIA, die hij eerst eenen afkeer trachtte intebuezemen, gehuwd. Hij vertoonde zich eens geheel naakt voor zijne beminde: *ziedaar*, zeide hij haar, terwijl hij zijn afschuwelijk ligchaam toonde, *den beminde, dien gij eischt:* en zijnen stok en bedelzak ter aarde werpende, voegde hij er bij, *zie hier al zijn vermogen.* Daar HYPARCHIA in hare liefde volhardde, huwde haar de *Cynicus* en verwekte bij haar twee dochters, die hij aan twee zijner leerlingen uithuwde, en die hij hun 30 dagen tevoren toevertrouwde, om te zien, of zij met haar leven konden: tooneelen en gevallen dezer oude en walgelijke wijsbegeerte waardig. Hij leefde omtrent het jaar 328 vóór

J. C. Men vindt *Brieven* van hem in de *Epistolæ Cynicæ*, een zeldzaam werk, gedrukt in de *Sorbonne* zonder jaarteekening. CRATES stond bij de Grieken in groot aanzien en velen namen hem in hunne geschillen tot scheidsman. Het gelukte hem DEMETRIUS POLIOCESTES te verzoenen, welke tegen die van *Athene* opgewonden, die stad met een magtig leger omsingelde; daar hij zich meer en meer berucht trachtte te maken (eene aangeboren kwaal van alle wijsgeeren) gaf hij blijk van groot *Cynismus*. Een toonkunstenaar had hem in zijn gelaat eene wonde toegebracht: hij bepaalde zich voor eenige wraak, om er eene pleister op te leggen, op welke hij schreef: *NICODROMUS heeft zulks gedaan*, even gelijk zulks de schilders en beeldhouwers op hunne voortbrengsels schrijven. Overigens is zijne vrijwillige armoede niet wel gestaafd; waarschijnlijk is hij, bij de plundering van *Thebe* met andere ongelukkigen ontkomen, en zijn zijne goederen en slaven verkocht, en zijne huizen omgehaald en verwoest.

CRATES, een platonische wijsgeer van *Athene* en een leerling van POLEMON, welken hij in het jaar 272 vóór J. C. in deszelfs school opvolgde. CRATES had tot leer-

lingen **ARCESILAUS**, **BION** van *Boristhenes* en **THEODORUS**, hoofd eener secte. Hij werd door zijne landgenooten in zeer vele gezantschappen verkozen. (zie **POLEMON**).

CRATESIPOLIS, koningin van *Sicyon*, werd wegens hare dapperheid beroemd: aan deze hoedanigheid, hoe zeldzaam in eene vrouw, had zij het behoud harer staten te danken. Na den dood van **ALEXANDER**, haren echtgenoot, trok deze heldin, aan het hoofd der soldaten, die haar getrouw gebleven waren, trotsch tegen diegene harer onderdanen op, welke de gelegenheid van den dood des konings te baat genomen hadden om aan het muiten te slaan. Zij liet 30 of 40 der eerste muitelingen ophangen en herstelde de rust. Na haar rijk veroverd te hebben, wist zij het te besturen, en werd in het jaar 314 vóór J. C. aan haar volk door den dood ontrukkt.

CRATINUS, een der beste dichters en grootste drinkers van zijnen tijd, maakte zich te *Athene* beroemd door zijne *Blijspelen*, en overleed omtrent het jaar 432 voor de Christelijke jaartelling in den ouderdom van 95 jaren. Zijne pen verschoonde niemand, zelfs de eerste overheidspersonen der republiek niet. **QUINTILIANUS** valt een zeer gun-

stig oordeel over zijne tooneelstukken; maar de fragmenten, die overgebleven zijn, zijn te gering, om te bepalen, of hij dien lofverdiende. Men kent hem de uitvinding van het hekeltooneelwerk toe, hij is ten minste de eerste die hetzelfde te *Athene* op de *BACCHUS feesten* ingevoerd heeft.

CRATIPPUS, een peripatetische wijsgeer van *Mitylene*, waar hij de wijsbegeerte onderwees, ging vervolgens naar *Athene* en had tot leerlingen den zoon van **CICERO** en **BRUTUS**. **POMPEJUS** ging hem na den slag van *Pharsalus* bezoeken en stelde hem moeilijkheden tegen de Voorzienigheid voor. De wijsgeer troostte den krijgsman en regtvaardigde de godheid.

CRATO, of **DE CRAFT** (**JOANNES**), den 20 December 1519 te *Breslau* geboren, geneesheer der keizers **FERDINAND I.** **MAXIMILIAAN II.**, **RUDOLPHUS II.**, overleed in zijne geboortestad in 1585. Er bestaat van hem *Isagoge medicinae*, *Venetii*, 1560, in 8. vo, en verscheidene werken, die door mannen der geneeskunde op hoogen prijs gesteld worden. De schrijver had de geneeskunde met groot geluk uitgeoefend. Hij was een man van goede gezind-

heid en geleek volkomen op den keizer MAXIMILIAAN II. Men legt hem ten laste dat hij grimmig van aard en te veel aan het geld gehecht was.

CRAYER (GASPARD), een bekwaam schilder, in 1585 te *Antwerpen* geboren, en in 1669 te *Gend* overleden, slaagde op gelijke wijze in het geschiedkundige en in het portret schilderen. De beroemde RUBENS beschouwde hem als zijnen medestreever en dit is geen geringe lof voor onzen schilder. Hij was de leerling van RAPHAEL COXIA te *Brussel*, maar hij bragt het veel verder dan zijn meester, zoo als de altaar-schilderstukken, welke hij te *Brussel* en in de voornaamste steden van *Brabant* en *Vlaanderen* vervaardigd heeft, zulks bewijzen. Een der fraaiste stukken is het portret van den kardinaal

DON FERDINAND, welken hij in eene natuurlijke grootte van het hoofd tot de voeten afschilderde, om aan den koning van *Spanje*, broeder des kardinaals gezonden te worden. Hij bekwam tot belooning van dit heerlijke portret eene zware gouden ketting met een eerepenning van hetzelfde metaal, en zoo lang als hij leefde eene jaarwedde. In zijn 86ste jaar schetste CRAYER zijn laatste stuk: den marteldood van den *Heiligen BLASIUS*, dat voor zijne andere stukken niet behoeft onder te doen. Het koninklijke Museum te *Parijs* heeft drie zijner stukken als: *De H. PAULUS*, eerste kluizenaar; *De H. ANTONIUS*, abt in de *Woestijn*. *JESUS*, rozen van de *H. DOROTHEA* ontvangende; en *de H. CATHARINA* het verblijf der gelukzaligen naderende.